

KLASSİK AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

MƏHƏMMƏD
FÜZULİ

Əsərləri

MƏHƏMMƏD FÜZULİ

ƏSƏRLƏRİ

ALTI CİLDDƏ

VI CİLD

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKİ-2005

Bu kitab "Məhəmməd Füzuli. Əsərləri. Altı cildə. VI cild" (Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 1996) nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır

Tərtib edəni:

Əlyar Səfərli

Redaktoru:

Teymur Kərimli

894.3611 - dc 21

AZE

Məhəmməd Füzuli. Əsərləri. Altı cildə. VI cild. Bakı, "Şərq-Qərb", 2005, 384 səh.

Hicri 61-ci (miladi 680-ci) ildə məhərrəm ayının 10-da Kərbəladə baş vermiş faciə ərəb və fars ədəbiyyatları ilə yanaşı türk ədəbiyyatında da məqtəllər üçün dəyişməz mövzu olmuşdur. Dahi Füzulinin "Hədiqətüs-süəda"sı da ("Xoşbəxtlər bağçası") qanın qılınca qalib gəldiyi bu tarixi hadisə ilə bağlı yazılmışdır. İlk dəfə 1845-ci ildə Qahirədə çap edilmiş əsərin Füzuli həyatda ikən köçürülmüş nüsxəsindən (Konya, h.954) tutmuş yaşadığımız dövrədək yazılmış 300-ə yaxın əlyazma nüsxəsi məlumdur.

Azərbaycan bədii nəsrinin ən klassik örnəyi sayılan əsər müəllifin dini düşüncə, iman və əqidə duyğularının bədii əksi baxımından çox səciyyəvidir. Dərd əlindən ürəyi çatlayan insanı ovunduraraq ona mənəvi qida verən Kərbəla hadisəsini qələmə almağı şərəf işi sayan, buna milli-dini borc kimi baxan mütəfəkkir Füzuliyə "Hədiqətüs-süəda"nı yaratmaqda yaşadığı mühitin də böyük təsiri olmuşdur.

Əsərdə əksini tapan şəhidlik eşqi, məslək və etiqad yolunda mübarizə motivi hər zaman yenidir. İnsanın mənəvi və cismani köləliyə üsyanı, etirazı və bu yolda həтта öz həyatını qurban verməsi ən yüksək və şərəfli insanlıq amili kimi göstərilir. Həmin əqidə və məslək döyüşü ona görə yaşarıdır ki, əsasında mənəvi paklıq, ruhi müqəddəslik, insani gözəllik və əzəmət var.

ISBN 9952-418-83-0

© "ŞƏRQ-QƏRB", 2005

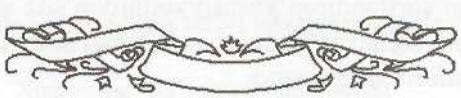

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

**“Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında”**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

ÖN SÖZ

Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatında ana dilində yaranan şerin ən böyük nümayəndəsi Füzulidir. Yaxın və Orta Şərq xalqlarının müxtəlif dillərdə yaratdığı zəngin mədəniyyəti diqqətlə öyrənən, mühitini həmin mədəniyyətin ziyası altında müşahidə edən sənətkar zəngin və çoxcəhətli bir irs yaratmışdır. Azərbaycan, fars və ərəb dillərində Şərq şerinin müxtəlif şəkillərində əlçatmaz bədii xüsusiyyətlərə malik əsərlər yaradan Füzuli, hər şeydən əvvəl, dərin humanizmi ilə seçilir. Onun əsərlərində XVI əsrin birinci yarısının həyatı demokratik mövqedən əks olunmuşdur. Ana dilini dərinləndirən sevrən şair bu dildə “nəzmi-nazik” yaratmaqla böyük qəhrəmanlıq göstərmişdir. Onun əsərləri həyata, insana dərin məhəbbətin ifadəsidir. Bu əsərlərdə xalqın nəci bəli, müqəddəs arzuları əks olunmuşdur. Bu əsərlər Azərbaycan xalqının əvəzolunmaz mənəvi sərvətidir.

Füzulinin həcmcə ən böyük əsəri onun “Hədiqətüs-süəda” (“Xoşbəxtlər bağçası”) əsəridir. Bədii-dini nəsrin ən klassik örneyi sayılan bu əsər tarixi bir zərurətlə bağlı olaraq meydana gəlmişdir. Mövlana Füzuli Kərbəla şəhərində boya-başa çatdığından dini dairələrə yaxın olmuş, bir ehtimala görə hətta dini idarələrdən maaş da almışdır. Şair bir qitəsində Kərbəlanı öz məskəni saymışdır.

Böyük Səlcuqlar dövründən başlayaraq İraqi-Ərəbdə yurd salan bayat, türkman tayfaları Kərkük ilə yanaşı, Kərbəla, Bağdad, Hillə, Süleymaniyyə, Bəsrə və s. şəhər və mahallarda da yaşayırdı. Ancaq Füzuli bu şəhərlərdən ən çox Kərbəlaya dərin ehtiram göstərmiş və Kərbəlanı əsərlərində rəğbətlə xatırlamışdır. “Sadə torpaqdırsa, lakin Kərbəla torpağıdır”, – deyərək bu müqəddəs şəhəri müsəlman dünyasının ziyarətگاهی saymış, xalqın sevdiyi bu şəhərin hər yerdə hörmətindən danışmış, torpağını qızıl, gümüş və inci adlandırmışdır.

Çox bilikli və etiqadlı olduğu üçün Füzulinin Molla və ya Mövlana adı alması təsadüfi deyildir. Şairin bir qitəsindən aydın görünür ki, o, bir müddət Nəcəfdə, Kərbəlada “Ətəbati-aliyat” adlı İmamların ziyarətگاهی yerlərində xidmət etmiş və “ali-rəsulun qapısında” dolanmağa layiq görülmüşdür:

Ruzi yeyənək ali-rəsulun qapısında,
Bir ömrüdür olmuş bu ruzi müqərrər.
Bu ruzi yolu bizlərə bağlanmamış əsla,
Layiq bizik aləmdə belə ruziyə yeksər.

Füzulinin dini-şübhəlik görüşlərini əsərlərində əks etdirməsi, dini mərsiyə və mənqəbələr yaratması, sonuncu peyğəmbər Məhəmmədi və İmam Əlini öyməsi, təbliğ etməsi onun dini etiqad və inamlara sadıq qalması və təəssübkeşliyini bir daha təsdiq etməkdədir. Şairin cəhaləti, nadanlılığı, etiqad səbatsızlığını tənqid və ifşa edən şeirləri əsla dinə qarşı çevrilməmişdir, burda əsas hədəf heç də din deyil. Əksinə, Füzuli bütün əsərlərində İslam dinini ən gözəl, nəcib bir din kimi sevdirmiş, ona dərin rəğbət bəsləmişdir. Yersiz deyildir ki, şairin irili-xırdalı bütün epik əsərləri Allahın adı ilə başlayır, Allah aydan arı, gündən duru olan ilkin varlıq kimi göstərilir, Yeri, Göyü, Ayı, Günəşi, ulduzları, bitkiləri, canlıları və ən axırda insanı yaradan Allaha öz salavatını (alqışını) dönə-dönə bildirir, dua-sənasını gizlətmir.

Əndişeyi-zat qılmaq olmaz,
Bilmək yetər ki, bilmək olmaz, –

deyən Füzuli Allahın əlçatmazlığını, ululuğu və yüksəkliyini, habelə dərkedilməzliyi və “bilmək olmaz”lığını ürəkdən duyur, dini şərəf və mənliyi uca tutmağı insanın müqəddəs vəzifəsi sayırdı. Eyni zamanda məslək və imanda sərbəstliyi, vicdan azadlığı və fikir hürriyyətini kor-koranə zehniyyətə, itaətkarlığa qarşı qoyur, dini-ruhani müdriqliyi yüksək tutaraq İlahi və səmavi gözəlliyi, İlahi mənə və qüdrəti duyub dərk etməyə çağırır. “İnsanın dini ağıldır, ağıl olmayanın dini də olmaz” (Məhəmməd) hədisinə tərəfdar çıxan Füzuli İslam dinində ağıla və biliyə əhəmiyyət verilməsini ürəkdən bəyənmiş, hikmətamiz hədis və kəlamların yayılmasını önəmli bir məziyyət kimi başa düşmüşdür.

Füzulinin “Hədiqətüs-süəda” əsəri onun dini düşüncə, iman və əqidə duyğularının bədii əksi kimi çox səciyyəvi bir əsərdir. Şair belə bir əsər yazmağa milli-dini borcu kimi baxmış və bunu özünəməxsus şəkildə əsaslandırılmışdır: “Bütün çağlarda məclis və yığıncaqlarda Kərbəla vəqəsi və şəhidlərin müsibəti ərəbin şərəfli adamları və əcəmin böyükləri tərəfindən söylənilir. Ancaq aləmin tərkibi və bəşəriyyətin böyük bir hissəsi olan türklər kitabların səhifələrinin artıq sətirləri kimi məclislər səfəndən kənarında qalıb həqiqətlərin idrakından faydalanmaqdan məhrum qalırdılar. Bu səbəbdən matəm macərəsi işarə ilə mən zəlilə hücum etdi və əli ilə yaxamdan tutaraq dedi ki, Kərbəla şahının nemətinin süfrəsində böyüyen vurğun Füzuli! Nola ki, yeni tərzdə yaradan olasan və comərdlik tutub türkcə bir məqtəl yaradasan ki, fəsihlər (gözəl danışanlar) türk dilində dinləyərək fayda tapalar və məzmunu anlayaraq ərəb və əcəm dillərinə möhtac olmayalar”.

Bu mövzunu qələmə almağı şərəf işi sayan Füzuli Kərbəla vəqəsinin doğma dildə söyləmə və yazıya alınmasındakı çətinliklərdən də danışır, türk dilində nəsr əsəri yaratmağı hünər hesab edirdi. Çünki ədibə görə, türk sözləri, ifadələri ağırdır, bu dildə fikri söyləməyin öz çətinlikləri vardır. Ancaq bütün bunlara baxmayaraq, Füzuli cəsarətlə işə girişir və yeni bir sənət əsəri yaradacağına ürəkdən inanırdı: “Bu həqir və fəqir ki, bu nəsihəti eşitdi və bu xidmətin məhz səadət olmağını gerçək bildim, bacarığın yoxluğu və maddi çətinlikdən qorxmadan tərtibinə rəğbət qıldım. Əgərçi türk ibarələrində vəqənin söyləməsi çətinidir. Çünki əksər sözləri və ibarələri ağırdır. Amma ümidim var ki, övliya hümməti sayəsində mən bu işin öhdəsindən uğurla gələm”.

Füzuli ərəb və fars dillərində gözəl, aydın yazmaq vərdişinin öz doğma dili olan türk dilində də bir ənənəyə çevrilməsini arzulayırdı. Daha doğrusu, sadə, anlaşılıqlı bir üslubda türkcə əsər yazmağı qarşıya məqsəd qoyurdu:

Ey feyZRəsani-ərəbü türkü əcəm,
Qıldın ərəbi əfsəhi-əhli-aləm,
Etdin füsəhayi-əcəmi Isadəm,
Bən türk zəbandan iltifat eyləmə kəm.

(Ey ərəb, türk və əcəmə fayda verən, ərəbi aləm əhlinin aydın danışıanı qıldın. Əcəm (fars) fəsihlərini İsa nəfəsli etdin. Mən türk dillidən öz köməyini az eyləmə).

Başqa bir qitəsində Füzuli türk dilində nəzmi-nazik yaratmağın çətinliyini bu dildə olan rabitəsiz və ipə-sapa yatmayan sözlərlə əsaslandırır. Daha doğrusu, şairə görə bu dildə nəzm və nəsr yolu ağırdılmayıb. Ancaq buna baxmayaraq, şair bu çətinliyi aradan götürüb doğma dilin mənə gözəlliyi və poetik qüdrətini nümayiş etdirməyi vətəndaşlıq borcu sayır, bahar çağında tikandan gül yarpağı çıxdığı kimi türk dilində incə, zərif şeirlər yaratmağa böyük inam bəsləyirdi.

“Hədiqətüs-süəda” əsərinin yazılma tarixi bəlli deyildir. Əsərin özündə bu barədə maddeyi-tarix yoxdur. Ancaq əsərin ruhu, məzmunu, müəyyən qeyd və işarələri təsdiq edir ki, Füzuli bu sənət abidəsini qoca çağlarında yazıb bitirmişdir. Füzuli əsərin sonunda gətirdiyi münacatda “Hədiqətüssüəda” nı Türkiyə sultanı Sultan Süleyman Qanununin (1494-1566) paşalarından Məhəmməd paşanın sifarişi ilə qələmə aldığını bildirmişdir: “Bu nüxseyi-dilpəzir onun hüsni-ışarəti-şərif ilə səmti-təhrir bulmuş və onun lütfü ehtilmam ilə müstəidi-səadət təstir olmuş”.

İngilis alimi Ç.Rio Füzulinin adını çəkdiyi Məhəmməd paşanın 1549- 1554-cü illər arasında Bağdadda vəzifə başında olan Sivas miri-miranı Baltaçı Məhəmməd paşa olduğunu göstərmişdir.

Türk alimi A.Qaraxana görə isə Füzuli öz əsərini Məhəmməd paşanın Bağdadda olduğu illərdə yazmışdır. Ancaq doktor Güngör “Hədiqətüssüəda”nın ən əski əlyazmasının 1547-ci ildə yazıldığını əsas tutaraq onun yazılma tarixinin Baltaçı Məhəmməd paşanın dövrünə aid olmasını inkar edir.

Araşdırıcının fikrincə, Füzuli öz əsərini daha öncə yaza bilərdi. Burada adı çəkilən Məhəmməd paşa da Baltaçı Məhəmməd paşa deyildir. Çox ehtimal ki, o, 1545-1547-ci illərdə Bağdadda yaşamış Əlhac Sufi Məhəmməd paşadır.

Füzulinin “Hədiqətüs-süəda” əsəri ənənəvi-müştərək bir mövzuda yazılmışdır. Şərq ədəbiyyatı və folklorunda ən əski çağlardan çox yayılan və dəb şəklini alan mövzulardan biri də Kərbəla vəqiesidir ki, Füzulinin də məhz bu süjet əsasında yeni bir əsər yazması təsadüfi deyildir. Qəm-kədərli mövzularda yazılmış əsəri oxuyan və ya dinləyən oxucu öz dərdini unudaraq təskinlik tapar, dərdə dalaraq öz faciəsini bir anlığa yaddan çıxarardı. Kərbəla hadisəsi dərd əlindən ürəyi çatlayan insanı ovundurur, ona mənəvi qida verirdi. Çünki Kərbəla vəqiesi nə qədər dini bir hadisə olsa da, onun məntiqi mənası, ruhu yenidir, dünyəvi və bəşəri səciyyəsi ilə ölməzdir. Burada əksini tapan şəhidlik eşqi, məslək və etiqad uğrunda mübarizə motivi həmişə yenidir, heç zaman köhnəlmir. İnsanın mənəvi və cismani köləliyə üsyanı, etirazı və bu yolda hətta öz həyatını qurban verməsi, şəhid olması ən yüksək və şərəfli insanlıq amili kimi göstərilir. Bu əqidə və məslək döyüşü ona görə həmişə yaşayır ki, onun əsasında mənəvi paklıq, ruhi müqəddəslik, insane gözəllik və əzəmət vardır. Allah yolunda aparılan ruhani – mənəvi və cismani qovğa və çarpışmalar Allahın özü kimi əbədi və ülvidir.

Mütəfəkkir bir şair olan Füzuliyə “Hədiqətüs-süəda”nı yaratmaqda Kərbəla mühiti də az təsir göstərməmişdir. Bu mühit Füzuli kimi bir dühanın qələmindən çıxan yeni bir türk məqtəlini çoxdan gözləyirdi. Bu mənəvi ehtiyacı nəzərə alan şair, qədim dini dastanı öz yaradıcılıq süzgəcindən keçirərək onun dolğun, tərəvətli bədii örnəyini yaradır, əski etiqad və iman mübarizəsini parlaq boyalarla bəzəyərək özünəməxsus bir şəkildə canlandırır.

Füzuliyənaslıq elmində “Hədiqətüs-süəda”nın sərbəst tərcümə, iqtibas, bədii paralel və ya orijinal olması haqqında müxtəlif rəylər mövcuddur. Bu məsələnin həllində doğru, dürüst bir rəy söyləmək üçün Füzulinin əsərdə irəli sürdüyü qeyd və işarələr hökmən hesaba alınmalıdır. Əks-təqdirdə araşdırıcı yanlış, elmdən uzaq nəticələrə gəlib çıxa bilər.

Kərbəla vəqəsi eyni zamanda Füzulinin ruhunun, qəlbinin, dünyagörüşünün bədii əksi, poetik ifadəsidir. Şair başqa əsərlərinə nisbətən bu əsəri yazanda daha çox həyəcan keçirir, düşünüb-daşınır, öz vəzifəsini şərəflə başa vurmaq üçün Allahın özünü köməyə çağırır: “İlahi, səndən başqa köməkçi yoxdur və ətrafımda isə paxıl və həsəd aparanlarım çoxdur. Ləyaqət və mərhəmətli kamalından çəkinməm budur ki, bu yeni binanın təmirində və bu əbədi mülkün yaradılmasında sözlər və mənalardan bütün ehtiyacı olanlarımı toplayasan və həsəd əhli, inadkar adamlar hücum etdikcə mənə yardım edəsən. Sən əlbəttə ki, hər şeyə qadirsən”.

Ənənəvi mövzunun tarixini izləyib araşdıran Füzuli, Şərq ədəbiyyatında özündən qabaq yazılmış məqəlləri xatırlayaraq onlara öz münasibətini bildirir. Təbii ki, “Hədiqətüs-süəda”nın ideya-mövzu qaynaqlarını öyrənmək üçün Füzulinin bu qeydlərinin ayrıca əhəmiyyəti vardır. Şairin mövzuya keçməzdən öncə öz sələflərini yada salıb sayğı ilə bəhs açması da bu baxımdan yersiz deyildir. Məqəllərdən danışan Füzuli belə yazırdı: “İndi ərəblərdə adı çəkilən Əbu Müxənnəfin məqəli və Məşrəi Tavusidir ki, Seyyid Raziəddin Əbülqasim Əli bin Musa bin Cəfər bin Məhəmməd Ət-Tavusi təhqiq kamalı və tədqiq ilə nəql edib başa vurmuşdur”.

Qədimdən başlayaraq Kərbəla vəqəsi və həzrəti-Hüseynin şəhidliyi müsəlman dünyasında mərsiyə mövzusunə çevrilmiş, ərəb, türk və fars dillərində saysız-hesabsız mərsiyələr meydana gəlmişdir. Bundan başqa, həmin mövzuda çoxlu məqəli-Hüseynilər də yazılmışdır.

Kərbəla döyüşünü ilk dəfə olaraq ərəb tarixçiləri öz əsərlərində işləmiş, haqqında məlumat vermişlər. Əhli-Beyt tərəfdarları olan şairlər isə ilkin çağlardan başlayaraq mərsiyə qoşmuş, qəmli şeirlərində bu müsibəti səsləndirmişlər.

Müsəlman şairlərlə bərabər, hətta xristian ərəblər və bütpərəst hindli şairlər də mərsiyələr işləmişlər. Bütün bu əsərlər içərisində ən məşhuru Möhtəşəm Kaşaninin, Qumrinin, Racinin şeirləridir. Ərəb yazıçıları içərisində birinci olaraq Əbu Müxnəf bin Yəhyanın (VIII əsr) “Kitabi-məqətilihüseyni” əsəri geniş yayılmışdır. Bu əsər həm də ilk ərəb romanı kimi tanınmışdır.

Ərəb dilində yazılmış ilkin məqəllərdən biri də Əbül-Fərəc İsfahaninin (897-967) “Məqətilüt-Talibin” adlı əsəridir. Bu əsərdə Cəfər bin Əbu

Talibin və övladının şəhadəti, Kərbəla vəqəsi daha çox tarixi planda əksini tapmışdır. XI əsr müəllifi Əbu İshaq İsfərayininin “Nurül-ayn fi MəşhədiHüseyn” adlı əsəri də bir məqətl örnəyi kimi səciyyəvidir. Burada Müaviyə və Yezid haqqında məlumat verilmiş, Kərbəla hadisələri təsvir edilmişdir.

Füzulinin adını çəkdiyi Məsrəi Tuasinin “Kitabi əlməlhut fi qətlı ət-tufuf”

əsərində əksini tapan əhvalatlar tarixi və əfsanəvi səciyyəsi ilə seçilir. Ələvilərdən sayılan Seyyid Raziəddinin (1193-1266) əsəri də bu silsilədən yazılmış əsərlərdən biridir. Ümumiyyətlə, ərəblərdə məqtəl yazmaq ənənəsi uzun əsrlər boyu davam etmiş, rəngarəng nümunələrdə yaşamışdır.

İranda da məqtəllər yazmaq ənənəsi çox qədimdir. Xüsusilə şia iranlıların içərisində Kərbəla vəqəsi geniş yayıldığından məqtəl yaratmaq ənənəsi dərin kök salmış və sabitləşmişdir. İranda bueyhilər (932-1055) və isna əşəriyyə məzhəbini rəsmi məzhəb kimi qəbul edən Səfəvilər (1499-1750) zamanında məqtəli-Hüseyni mövzusu geniş vüsət qazanmış, onların məfkurə və inam məsələsinə çevrilmişdir. Fars ədəbiyyatında Hüseyn Vaiz Kaşifinin (?-1505) “Rövzətüş-şühəda” əsəri (1502) ilk məqtəl örnəyi kimi rəğbət qazanmış, ədəbi-dini abidə kimi geniş yayılmışdır. Füzuli də bu əsərin adını öz əsərində çəkmiş və onu “Hədiqətüs-süəda”nın əsas qaynağı saymışdır: “Və Əhmədə məşhur olan “Rövzətüş-şühəda” kitabıdır ki, mövlana Hüseyn Vaiz tərəfindən tarixdən faydalanmaqla onu şərh etmiş və təfsir edib diqqətlə yazmış, rəvayətləri yenidən canlandırmışdır. Mən biçarənin niyyəti odur ki, gerçək təmirdə “Pövzətüş-şühəda”ya təqlid edib başqa kitablarda olan qəribə mənaları mümkün olduqca ona əlavə qılam və “Hədiqətüs-süəda” ilə uyğunlaşdırıb on fəsil və bir nəticədə tərtib edib tamamlayam”.

Türk ədəbiyyatında ilk məqtəl örnəyi Qəstəmonlu Şazinin “Dastaniməqtəli-Hüseyni” əsəridir. O, bu əsəri 1361-ci ildə mənzum şəkildə yazıb bitirmişdir. Əsər 3313 beyt və on fəsilədən ibarətdir.

1499-cu ildə Yəhya Baxşinin yaratdığı “Məqtəli-Hüseyni” əsəri də çox səciyyəvidir. Həcmi 976 beytdən ibarət olan bu əsər mənzum bir əsərdir.

Sadə və aydın bir üslubda yazılmış Yəhya bin Baxşinin əsəri İmam Həsən və Hüseynə müraciətlə başlayır.

Bütün bunlardan başqa türk ədəbiyyatında Lamiinin (1532), Hacı Nurəddin Əfəndinin (1530) əsəri, Gelibolulu Caminin “Səadətnamə” əsəri (1534), Aşiq bin Əli Nəttanın (1520-1572) tərcüməsi, habelə müəllifi bəlli olmayan çoxlu əsərlər də tanınmaqdadır.

Azərbaycan ədəbiyyatında hələlik bəlli olduğu üzrə ilk dəfə olaraq Nişati məqtəl mövzusunda bir əsər yaratmış, Şah Təhmasibin əmri və Şiraz hakimi Sərxan Zülqədərin göstərişi ilə Hüseyn Vaizinin “Rövzətüş-şühəda” əsərini “Şühədanamə” adı altında 1538-ci ildə türkcəyə tərcümə etmişdir. Səfəvi şahının buyruğu ilə əsər yazan Nişati gerçəkdə isə türk oymaqlarının mənəvi ehtiyacını nəzərə alaraq yeni bir əsər yaratmışdır.

Nişatinin “Şühədanamə” əsəri dil-üslub baxımından daha çox seçilir. Burada fars, ərəb sözləri nisbətən azdır, müəllif bacardıqca öz doğma dilin-

dən aldığı sözləri işlətməmişdir. Hətta “Şühədanamə”də elə sözlər var ki, bunları ilk dəfə olaraq Nişati işlətməmiş və çəkinmədən onları ədəbiyyata gətirmişdir. “Şühədanamə” dil xüsusiyyətlərinə görə “Dədə Qorqud” boylarını yada salır.

Füzulinin “Şühədanamə” əsərini görüb-görmədiyini demək çətinidir. Çünki o, “Hədiqətüs-süəda”da Nişatinin əsərinin adını çəkmir. Akad. H.Araslı bu iki əsəri müqayisə edərkən belə qənaətə gəlməkdə haqlıdır: “Hədiqətüs-süəda” əsəri öz dili etibarilə “Şühədanamə”dən fərqlənir. “Hədiqətüs-süəda”nın dilində ərəb-fars sözləri və tərkibləri çoxdur. Füzuli əsəri tərcümə edərkən sarayın təntənəli dilini nəzərə aldığından, XVI əsrin yüksək ədəbi dilində yazmışdır”.

Nişati kimi Füzulinin də nəsr dili qafiyəlidir. Daha doğrusu, hər iki əsər səcli nəsr ilə yazılmışdır. Nişati kimi Füzuli də mövzunun səciyyəsi, ədəbitarixi əhəmiyyətini və əsəri yazmaqda məqsədini nəzərə alaraq ifadə və cümlələr arasında ahəngdarlığa, bədii tənəsübə xüsusi əhəmiyyət vermişdir.

Çünki belə əsərlər hər şeydən öncə xalq arasında kütləvi qiraətlə oxunub yayılmaq üçün yazılırdı. Ona görə də dini-tarixi əsərlər yüksək bir dildə, həm də xüsusi bir bəlağət və fəsahtlə yazılır, dəbdəbəli bir dil və üslubda yaradılırdı.

Adları çəkilən bu məqtəl örnəkləri xalq arasında oxunub yayılmaq üçün yazıldığından hamısı məclislər formasındadır. Əsərlər də müxtəlif dini şəxsiyyətlərə müraciətlə başlayır.

Bütün bu deyilənlər təsdiq edir ki, məqtəl yazmaq ənənəsi Füzuliyə qədər dəb şəklini almış, türk, fars və ərəb ədəbiyyatında özünəməxsus bir mövqə tutmuşdur. Füzuli sələflərinin əsərlərindən Hüseyn Vaizinin “Rövzətüşşühəda” (“Şəhidlər bağçası”) əsərinin adını çəkməklə kifayətlənməmişdir.

Ancaq Füzuli bu əsərin adını çəksə də, öz əsərini tərcümə adlandırmır, əksinə, “iqtida” qıldığıni söyləyərək, Hüseyn Vaizinin əsəri ilə yanaşı, başqa əsərlərdən də faydalandığını bildirir. Gerçəkdən də Füzulinin “Hədiqətüssüəda” sı məzmun və formaca öz sələfinin əsərindən köklü şəkildə fərqlənməkdədir.

Füzuli əsərinin qaynaqlarını izləyən Katib Çələbinin bu mülahizəsi yersiz deyildir: “Hədiqətüs-süəda” bağdadlı Məhəmməd İbn Süleyman Füzulinin türkcə yazılmış əsəridir. “Rövzətüş-şühəda” və Kərbəla hadisəsinə aid qeyri kitablardan istifadə etmişdir”.

Araşdırıcılardan A.Qaraxan, N.Əhməd, Ş.Güngör, H.Araslı, M.Sultanov, A.Qasımov, H.Əfəndiyev, Ə.Cəfərov və başqalarının bu baxımdan irəli sürdüyü mülahizə və fikirlər rəngarəngdir. Hər iki əsəri müqayisəli şəkildə

araşdıran A.Qaraxan belə nəticəyə gəlir: “Hədiqə”nin təqsim və tərtibi əsas etibarilə “Rövzə”dən iqtisab edilmişdir. Əsası İslami ənənə və naqillərdən olan motivlər “Rövzə”dən alınmadır. “Hədiqə”nin nəsrî türk ədəbiyyatında çox az rastlanacaq şəkildə gözəl, sadə və üstündür. “Hədiqə”yə “Rövzə”nin əslində daha müvəffəq və əlavələrdən fəzlə ixtisarlar aparılmış sərbəst bir tərcüməsi deyilə bilər”.

Türk alimi N.Əhmədinin iki əsərin müqayisəsindən gəldiyi nəticə daha orijinaldır. “Hədiqətüs-süəda”nın hazin mövzusu ilə ahəngdar olaraq rıqqət və ələm etibarilə bir mümtaziyyəti haizdir. Həyəcan və təəssür, kəlmə intixabları və cümlə ilə duyulmaqdadır. Hüseyn Vaizdə bu dərəcə qəmə boğuluş yoxdur. Füzuli Hüseyn Vaizin ifadəsini bəzən eynən alır, fəqət ona bir qaç kəlimə əlavəsiylə və ya ləfziylə və ya cümlə təşkillərindəki xüsusiyyətlə meydana gələn ifadə büsbütün yeni, şəxsi və qüvvətlidir. “Hədiqətüs-süəda” da “Rövzətüş-şühəda”ya nəzərən çox daha fəzlə sənət yapıldığı halda təbiilik və səmimiyyəti ixlal edilməmiş, bu sənətlər əsərinə çox dəfə rəng və canlılıq vermişdir”.

Füzulinin “Hədiqətüs-süəda”sı da “Pövzətüş-şühəda” kimi on fəsil, nəticə və əsasən nəsrdən ibarət olsa da, formaca yeni təsir bağışlayır. Füzuli ənənəvi mövzunu orijinal bir şəkildə işləmiş, şəkil və məzmunca öz sələfinin əsərindən fərqlənən yeni bir əsər yarada bilmişdir. “Rövzətüş-şühəda” epik, “Hədiqətüs-süəda” isə epik-lirik bir əsərdir. Füzuli əhvalat və surətləri yeni səciyyə ilə canlandırmaqla bərabər, hadisələri daha təsirli, şairənə bir tərzdə qələmə almaq üçün əsərdə yerli-yerində lirik şeir örnəklərindən də faydalanmışdır.

Bundan başqa, ayə, hədis, atalar sözləri, rəvayət və hikmətli ifadələrdən istifadə etməklə mövzunun tamamilə yeni bir biçimdə və məzmununda bədii təcəssümünü vermişdir. Daha doğrusu, Füzulinin ənənəvi-dini vəqəni dəyişdirməyə, təbii məcrasından çıxarmağa mənəvi səlahiyyəti olmasa da, çıxış yolu tapmış, öz yüksək istedadı və sənətkarlıq qüdrəti ilə əski dini macəraları öz zəmanəsi ilə yaxından bağlamışdır. Tarixi olayları əks etdirən şair çağdaşları üçün önəmli olan nəticələr çıxararaq, mövzuya müasirlik ruhu aşılamiş, özünün dediyi kimi, çoxlu kitablardan aldığı məlumat və xallarla onu dolğunlaşdırmışdır. Ədəbiyyatşünas alim M.Sultanov Füzuli əsərinin bu orijinallığını nəzərə alaraq yazırdı: “Hədiqətüs-süəda” “yeni bir tərz” və “yeni bina”dır. Füzuli “əbədiyyət mülkünü təsxir” edən bir əsər yazmışdır. Buna görə də bu əsərin istər nəsr və istər nəzm hissəsində bənzəyişlər olduğu kimi ciddi fərqlər də vardır. Hər şeydən əvvəl, Füzuli öz əsərinin adını “Rövzətüş-şühəda” qoymamışdır. Adətən, tərcümə əsərində kitabların adları dəyişilməz qalır. Füzuli

“Rövzətüş-şühəda”dan fərqlənən bir əsər yazmaq fikrində olduğunu əvvəlcədən bildirmişdir”. Heç şübhə yoxdur ki, klassik ədəbiyyatımızın mahir bilicisi, araşdırıcı və tərcüməçisi M.Sultanovun dediklərində böyük həqiqət var. Füzuli Hüseyn Vaizin əsərini kor-koranə təqlid və təkrar etməmiş, ənənəvi-müştərək mövzuda əsər yaratmaq üslubuna, ədəbi ənənə və qanunauyğunluqlarına sadıq qalmışdır. Füzuli məşhur “Leyli və Məcnun” dastanında da eyni ənənəni gözləyərək öz dahi sələfi və bu mövzuda ilk dəfə məsnəvi-dastan yaradan Nizami Gəncəvinin adını çəkmiş, sayğılarla xatırlamış, hətta Nizaminin şeir sənətini tamamladığını, ondan sonra bədii əsər yazmağın hünər işi olduğunu söyləmişdir. Eyni bir mövzuda əsər yazanları təqlidçi, tərcüməçi, nəzirə və iqtibas sahibi adlandırmaq Şərq ədəbiyyatının bədii-estetik prinsipləri ilə bir araya sığmır.

Yaxın və Orta Şərq xalqlarının ədəbiyyatında onlarca müştərək mövzuda əsər yazan sənətkarlar vardır. Bu əsərlər içərisində orijinal, yeni səciyyə daşıyan əsərlər çoxdur. Təqlidçilik və ya orijinallıq mövzu vəhdəti ilə deyil, mövzunun işlənmə manerası, yazarın öz bədii üslubu, habelə əsərinin mənaməzmunu ilə daha çox əlaqədardır. Bu baxımdan yanaşanda “Hədiqətüssüəda” orijinal, müstəqil bir əsərdir, öz pafosu və bədii gözəllikləri ilə seçilən, sayılan bir sənət abidəsidir. Əski rəvayətləri öz xalqının qəlbi, ruhu və bədii zövqü ilə əlaqələndirən Füzulinin bu sənət incisi, hər şeydən öncə, ağıl-hikmət örnəyi kimi tərəvətli və gözəldir. Füzuli həssaslığı və zərifliyi, Füzuli şəriyyəti öz bədiiyi, bütün əzəmət və gözəlliyi ilə ”Hədiqətüssüəda” da parlaq təcəssümünü tapmışdır. Füzuli dühasının yaratdığı bu əsər yenidən də yenidir və Azərbaycan bədii nəsrinin heç zaman solmayan, bədii rəvnəqini daima qoruyub saxlayan bir nümunəsidir. Özünə qədər yazılmış məqəllərlə razılaşmayan, onlarla hesablaşmayan Hüseyn Vaiz dini mövzunu daha geniş və ətraflı işləməyi qarşısına məqsəd qoymuşdur. Buna görədir ki, onun əsəri həcmcə öz sələflərinin əsərlərindən daha böyükdür. Füzuli ancaq türk dilində məqətl nümunəsinin olmamasından acımış və doğma dildə yeni bir əsər yaratmaq arzusu ilə əsərini işləyib başa vurmuşdur.

“Hədiqətüs-süəda”da “Rövzətüş-şühəda”da olmayan yeni-yeni bölmələr vardır. Birinci fəsildə Füzulinin İsa peyğəmbər haqqında verdiyi hissə yenidir.

Həm də o, öz sələflərindən fərqli olaraq peyğəmbərlərdən hər birisinə ayrıca bölmə həsr etmişdir. Ümumiyyətlə, bütün əsər boyu Füzuli həmin ənənəyə sadıq qalmış, yarımbaşlıqlar altında təfərrüata yer vermiş, hadisələri yeni təfsilatlarla qələmə almışdır. Hüseyn Vaiz çox vaxt dini şəxsiyyətlərin ancaq faciəli ölümünü geniş təsvir edir, onların həyatını bədii düşüncənin hədəfinə çevirmir. Füzuli isə, daha çox qəhrəmanların dünyada yaşayarkən

keçirdiyi insani duyğu və düşüncələrini, ömür yolunu işıqlandırır, onların canlı insanlar kimi nurlu surətini yaradaraq sevdilir.

Mövzunu öz yaradıcılıq fantaziyası ilə yeniləşdirib süsləyən Füzuli həcmcə də Hüseyn Vaizin əsərindən fərqli bir əsər yaratmağı qarşıya məqsəd qoymuş, bəzi əhvalat və hadisələri ixtisara salmış, süjeti sadə, aydın və yığcam şəkildə işləmişdir.

“Hədiqətüs-süəda” mərsiyə, izhari-təvəllüdi-əimmə və münacatla sona çatır. Habelə, bundan əvvəl əhli-beyt qadınlarının Şama gəlib və yenidən Məkkəyə qayıtmasını təsvir etmiş və İmamların olum və ölüm tarixçələrini vermişdir.

Münacatda Kərbəlaya su çəkən Sultan Süleyman Qanuni və onun paşası Məhəmməd paşaya dua-səna ilə əsərini bitirən Füzuli onun finalında orijinallığa yol vermişdir.

Füzuli öz əsərində olan bəzi müsahibə və mətləbləri ərəbcə işləmişdir. Halbuki bunlar Hüseyn Vaizinin “Rövzətüş-şühəda”sında farsca öz əksini tapmışdır. Bəzi vəqiələri isə başqa əsərlərdən aldığı mətləblərlə büsbütün təzələyir, dolğunlaşdırır, onlardan özünəməxsus bədii və fəlsəfi nəticələr çıxarır. “Füzuli “Leyli və Məcnun”un təzri-tərtibini Nizami və ya Hatifdən iqtibas etdiyi kibi “Hədiqətüs-süəda”nın da məxəzi Hüseyn Vaizül-Kaşifinin “Rövzətüş-şühəda”sıdır. Füzuli “Leyli və Məcnun”da müqtədalarını keçdiyi kibi “Hədiqətüs-süəda”da dəxi “Rövzətüş-şühəda”nı fərsəxlərlə geridə buraxmışdır” (Süleyman Nazir).

Füzulini yenilikçi, orijinal bir nasir kimi qiymətləndirən və “Hədiqətüssüəda”nın axıcı və səmimi dil və üslubda yazılmasını əsərin əsas məziyyəti sayan böyük türk alimi M.F.Köprülü yazırdı:

Füzulinin “Hədiqətüs-süəda”sı bu ədəbi növün türk dilində vücuda gətirilmiş ən mükəmməl bir məhsuludur. Tanınmış İran müəllifi Hüseyn Vaiz Kaşifinin məşhur “Rövzət əl-şühəda”sı əsas tutularaq yazılan bu mənsur əsər, dövrün ədəbi ənənəsinə görə, yer-yer bəzi mənzum parçalar ilə də süslənmişdir.

Təsənnü çoxusunu pək az duyuran olqun bir sənət ilə Füzuliyə xas səli fəqət axıcı və səmimi bir üslub ilə yazılan bu əsər, ifadə qüdrəti və canlılığı baxımından Hüseyn Vaizin əsərinə, şübhəsiz ki, fayıqdır”.

Azərbaycan ədəbiyyatşünası F.Köçərli isə Füzulinin nəsr yaradıcılığını türk və əcəm nəsr tarixində yeni bir hadisə kimi mənalandırır: “Və əgərçi “Hədiqətüs-süəda” nəsr ilə təhrir olunubdur və bəzi məqamlarda münasibihəl və müvafiqi-məqal gözəl şeirlər vasitəsilə şərh-i-məna qılımbdır və lakin bu nəsrə də Füzuli o qədər məharət və fəşahət göstərmişdir ki və əhvali-

keyfiyyəti-şühədanı öylə bir gözəl və şirin dil ilə yazmış ki, əhli-zövq vəərbabi-mərifət indi də onun dərəcə və mənziləti çox nəzmlərdən artıqraqdır.

Bu vaxta kimi füsəhayi-türk və əcəmdən bir kəs belə bu xoş ibarələri və şirin ləhcəli və gözəl şivəli əsər vücuda gətirməyibdir, desək səhv etməmiş olarıq”.

Türk alimi Ş.Güngörün fikrincə, “Hədiqətüs-süəda” yazıldığı illərdən bu günə qədər türk ədəbiyyatında çox diqqət görünən, oxunan əsərlərin başlıcalarından biridir. Füzuli kimi bir dühənin qələmindən çıxan, coşqun bir sevgi və lirizm ilə yazılan bu məqtəl həm sünni, həm şiə müsəlman türklər tərəfindən sevgilə, hörmətlə qarşılanmış, oxunmuş, dinlənmiş, hətta bəzi şəxslər tərəfindən əzbərlənmişdir. İstər milli, istərsə də şəxsi fəlakət anında insanlar ənbianın və Əhli-Beytin çəkdikləri bəlaları dinləyib öz dərdlərini unutmuşlar”.

Kərbəla vəqəsinəni həm şifahi, həm də yazılı qaynaqlardan eşidib öyrənən, dini ayinlərdə iştirak edib hər il yada salan, bu müsibəti yenidən yaşayan və öz dərdi, ələmi kimi qəbul edən müsəlmanlar üçün bu bəla görünməmiş bir faciə rəmzidir. Bu dini bəla və müsibət bəs tarixdə necə olmuşdur? Onun səbəb və mahiyyəti nədən ibarətdir?

Burada əslində xeyir və şər qüvvələri çarpışır, şairə onların kökünə, nisbətini açıb göstərir, xeyirin müdrikliyi və ülvyyətinəni dönə-dönə təqdir edir, onlara öz inam və sevgisini əks etdirir. Əsərdə tarixi surət və şəxsiyyətlərin nə dərəcədə həqiqi, təbii, real səciyyə daşdığını araşdırmaq üçün tarixə də ümumi bir nəzər salmaq məqsədəuyğundur.

Məhəmməd peyğəmbər sağ ikən özündən sonra gələcək xəlifənin kim olacağını təyin etmir. Onun 632-ci ildə ölümündən sonra xəlifəlik üstündə mübarizə başlayır. Az keçmir ki, Əbu Bəkr bəni Abdullah xəlifə seçilir. Onun 634-cü ildə ölümündən sonra Ömər bəni Xəttab xəlifəliyə keçir. Ömər isə 644-cü ildə bir iranlı qul tərəfindən öldürülür. Sonra xəlifəliyə Osman bəni Əffan seçilir. Osmandan sonra Mədinədə onun əleyhinə hərəkat başlayır.

Nəticədə 656-cı ildə xəlifə öldürülür. Osmandan sonra xalqın bir qismi Həzrəti Əlini xəlifə seçmək uğrunda fəaliyyətə başlayır. 656-cı ildə Əli xəlifəliyə keçəndən sonra onun müxəlifləri çoxalır. Bu arada Əli valiləri dəyişdirib yenilərini seçir. Suriya valisi Müaviyə bəni Əbu Süfyan mövqeyini itirməmək üçün Əlini tanımır və Həzrəti Osmanın kürəkəni kimi onun intiqamını Əlidən almaq istəyir. Həzrət Əli ilə Müaviyənin qoşunu Suriyada qarşılaşır. Əlinin qalib gəlməyini görün qarşı tərəf mizraqların ucuna Quranın səhifələrini taxaraq, döyüşü saxlayırlar. Sonradan Əli tərəfdarları arasında ziddiyyət düşür və bir dəstə adam birləşərək Müaviyəni xəlifə seçirlər. Bu

dəstəyə xaricilər adı verildi. Əli onlarla savaşıb çoxunu qılıncından keçirdi, ancaq onun özü də 661-ci ildə İbn Mülcəm adlı birisi tərəfindən öldürüldü.

Həzrəti Əlinin ölümündən sonra böyük oğlu Həsən İraqda xəlifə seçildi. Amma Şam və Misir əyalətləri Müaviyəyə etiqad göstərir. Müaviyə böyük bir ordu ilə Kufəyə yürüşə başladı. Həzrəti Həsən xilafətdən uzaqlaşdırıldı. 669-cu ildə isə Həsən Mədinədə zəhərlənib öldürüldü. Müaviyənin yaratdığı Əməvi dövlətindən xalq narazı idi. Ancaq Müaviyə xalq içərisində birlik yarada bildi. Özündən sonra isə oğlu Yezidi yerinə vəliəhd təyin etməsi narazılığa gətirib çıxardı. Şamlılar və iranlılar, habelə Həzrəti Hüseyin ilə yanaşı hicazlılar da Yezidin vəliəhd qəbul edilməsinə etiraz etdilər. 680-ci ildə Müaviyənin vəfatından sonra Yezid xəlifə oldu. Həzrəti Hüseyin Yezidin xəlifəliyinə qarşı çıxdı və həmin ildə də Məkkədən Kufəyə getdi. Bu arada Yezid Bəsrə valisi Übeydullah bəni Ziyad Kufəyə vali təyin etdi. İbn Ziyad vali olandan sonra Hüseyinin yaxın qohumu Həzrəti Hüseyin və onun tərəfdarları məhərrəm günü Kərbəlaya dönüb getdilər. İbn Ziyad Ömər bəni Səədi 4000 nəfərlə birgə Kərbəlaya göndərdi. Məhərrəm ayının onuncu günü savaş başlandı. Hüseyin və onun 73 tərəfdarı qızmar günəş altında susuzluqdan çox əzab çəkirdilər. Axsama yaxın Hüseyinin tərəfdarları, hətta uşaqları, qohumları şəhid olurlar. Hüseyin özü də Şimirin əsgərləri ilə vuruşarkən, yaralanıb atından düşür və Sinan bəni Ənəs tərəfindən başı kəsilir (10 məhərrəm 680-ci ildə).

Qısaca nəql etdiyimiz bu tarixi vaxtə zaman keçdikcə müsəlman dünyasına geniş təsir göstərərək yayılır. Şiələr bu hadisəyə yeni-yeni mənə verməyə başlayır. Həzrəti Hüseyinin öz əqidəsi uğrunda həlak olması qəhrəmanlıq və fədakarlıq rəmzinə çevrilir. “Bir kimsə Hüseyinin şəhid edildiyi gün, yəni aşura günü ağlarsa qiyamət günü peyğəmbərin yaxınlarıyla bərabər olacaqdır”.

Buna görə də müsəlmanlar arasında Hüseyinin ölümünə ağlamaq, ona yas tutmaq, məqtəl və mərsiyələr yazmaq savab sayılmışdır. “Hər kim Hüseyin üçün ağlaya, ya bir kimsəni ağlada, vacib ola ona duxuli-cənnət” (M.Füzuli).

Səfəvi-qızılbaşların şiəliyi hakim məzhəb qəbul etməsindən sonra Azərbaycan da matəm mərasimləri çox artdı. Mərasimlərdə isə ən çox

“Hədiqətüs-süəda” oxunardı. Bu mərasimlər çox vaxt iki ay çəkərdi. Sonralar isə məhərrəmin on günü təziyə adı ilə mərasim keçirilməsi bir ənənə şəklini aldı.

“Hədiqətüs-süəda”da Füzuli şəhidliyi, intiqam almağı, dünyadan kam almaq üçün “nəqdi-can” sərf etməyi, düşmən qarşısında acizlik göstərməyib çarpışmağı insanın ləyaqəti sayır:

Zillət ilə ləzzəti olmaz həyatın, dustlar,
Nəqdi-can eyləyib dünyada kam almaq gərək.
Əcz ilə dönmək ədudən səhldir, himmət tutub,
Ya şəhid olmaq gərək, ya intiqam almaq gərək.

Yüksək insani ideyaların bədii ifadəsi olan bu qitəni tərəcəyə hesab etmək qətiyyəən doğru deyildir. Şairin həm də belə şeirlərində dünyəvilik, həyatı ehtiras və meyllər çox qüvvətlidir. Zillət ilə yaşamağın ləzzəti olmaz. Acizliklə düşməndən dönmək yüngüllükdür. Himmət göstərüb ya şəhid olmaq, ya da intiqam almaq gərəkdir.

Əsərdə Füzulinin gətirdiyi şeir nümunələri mövzucu rəngarəngdir. Aşağıdakı qitəsində şair qəflət ilə gün keçirməyi cahillik sayır, əvvəlcədən düşünərək iş görməyi müdriklik əlaməti kimi qiymətləndirir:

Aqıl odur ki, etdügi əməlin,
Fıkr edə ibtidadə əncamın.
Ol degil kim, təəmmül eyləməyüb,
Keçürə qəflət ilə əyyamın.

Füzuli “Hədiqətüs-süəda”da çoxlu didaktik-nəsihətəməz fikirlər irəli sürür. Onun bu səpkidə yazdığı şeirlərin əsasında işıq, xeyir və gözəlliyin təsdiqi, şərin, zülm və istibdadın inkarı durur. O, oxucusuna müdrik, hikmətəməz duyğu və düşüncələr aşılayır, təlqin edir, bir tərbiyəçi kimi əxlaq dərəsi verir. Şair aşağıdakı qitəsində bəlanı mərdanəliklə qarşılamağı, səbr etməyi, dözməyi vacib bilir:

Mərdanə gərək bəladə aşiq,
Üşşaqə cəzə’ degil müvafiq.
Bisəbr degil mürada qəbil,
Səbrilə olur murad hasil.

Aydın, işıqlı diləklərini əks etdirən Füzuli insanı ərdəmli, yetkin görmək istəyir, tamahkarlığı, nəfsi pisləyir:

Təmə’dir səri-fitneyi-ruzıgar,
Təmə’dir qılan izzət əhlini xar.
Nihali-təmə’ meyvəsidsidir fəsad,

Bahari-təmə' səbzəsidir inad.
Təmə' dideyi-danişi kur edər,
Rüxi-şahidi-feyzi məstur edər.

Şairə görə günün baş fitnəkarı tamahdır. Tamah çox şərəfli adamı zəlil edir. Tamah ağacının meyvəsi nifaqdır... Tamah biliyin gözünü kor edər, feyz gözəlinin ruhunu örtər.

Füzulinin “Hədiqətüs-süəda” əsərində verilən şeirlər onun türk və fars divanlarındakı şeirlərlə yaxından səsleşir, həmahəngdir. Onlar kimi dəyərlı, misilsiz sənət incilərıdır. Ömrünün son çağlarında dini-tarixi mövzuda qələmini sınayan şair bütün yaradıcılığı boyu sadıq qaldığı poetik aləmin ənənələrini izləyərək işıqlı, gözəl humanist düşüncələrini əks etdirir. Füzuli qitələrində aydın mənəviyyatı, nümunəvi arzu və diləkləri ilə seçilən kamil bir insan surəti yaradır. Bu insan bələdan, zülmədən qorxmayan, öz sevgilisi üçün canını fəda edən, eşq meydanında heç şeydən çəkinməyən məslək yolçusu, ərđəmli bir aşıqdır:

Biz bələdan incinüb, bidaddan vəhm etmənüz,
Nəqdi-canın sərfi-canan eyləyən aşıqləruz.
Eşq meydanında bidadü bələdan dönməyüb,
Rastrəv salıqləruz, sabitqədəm sadıqləruz.

Bütün əsərlərində olduđu kimi bu əsərində də Füzulinin vəfalı, fədakar aşıq bir örnək kimi alaraq onun əxlaqi-mənəvi simasını işıqlandırır, səadətə yetişmək üçün himmət göstərməyi aşıqın əsas məziyyəti kimi qiymətləndirir.

Eşq meydanında can vermək deyil ar, ey könül,
Can verüb məqsuda yet, gər himmətin var, ey könül.
Eşq bazarına salmışdır səadət gövhərin,
Nəqdi-canın verməyən olmaz xəridar, ey könül.

Kərbəla vəqiəsini bir mövzu kimi alıb işləyən Füzuli buraya müəyyən rəvayət və əhvalatları da əlavə edib təkmilləşdirməsi səbəbsiz deyildir. Onun burada Şərq dünyasında qədimdən yayılan “Yusif və Züleyxa” əfsanəsinə müraciət etməsi də çox səciyyəvidir. Şair bu qəmli, kədərli əfsanə ilə sanki öz dərd, bəla dastanını tamamlayır. Yusif faciəsi ilə Hüseyn müsibəti arasında bir yaxınlıq axtarıb tapır. Füzuli “Yusif və Züleyxa” əhvalatının dünyəvi,

bəşəri məzmununu, təbii cizgilərini qoruyub saxlayır, gerçək məqamlara xüsusi əhəmiyyət verərək gözəl insani duyğularını, humanist düşüncələrini ifadə edir.

Füzuli Yusif surətində eşq və gözəlliyin faciəsini canlandırmışdır. Füzulışünas alim prof. Mir Cəlal Yusif obrazını belə səciyyələndirir: “Yusif həqiqi insanın, təmiz bəşər hissələrinin təcəssümüdür. O, Füzulinin fikrincə insanlığın özü kimi fəlakətlərə mübtəladır. Lakin onun paklıq, saflıq, səadət və gözəllik xüsusiyyətləri buludlarla örtülən günəş kimidir. Bu, qətiyyəən sönməyəcəkdir. Vaxt gələcək ki, bütün qüdrəti, əzəməti ilə parlayacaqdır.

Doğrudan da, elə olur. Yusif parlayır, səadətə çatır, düşmənlər məğlub olurlar”.

Heç şübhə yoxdur ki, Füzulinin inamı, etiqadı, ruhani zövqü, həyata, dünyaya, insana münasibəti, eyni zamanda eşq və gözəllik ideyası “Hədiqətüs-süəda” da parlaq poetik ifadəsini tapmışdır. Şair eyni zamanda zülmü, şəri ifşa edir, nadanlıq, cahilliyi, etiqadsızlığı pisləyir, din və məfkurə yolunda fədakarlığı müqəddəs bir vəzifə sayır. Tarixi-dini mövzunu işləməsinə baxmayaraq, ürəkdən qopub gələn lirik ricətlərdə, incə, zərif şeir örnəklərində gerçək, həyati duyğularını əks etdirir, bədii və fəlsəfi ehtiraslarını canlandırır.

Füzulinin “Hədiqətüs-süəda”da gətirdiyi şeirlər həm əsərin ruhu ilə, həm də onun şeir divanları ilə üzvi səsləşir. Bu şeir incilərinin hamısı qəm-kədərli yögrlmuşdür, misra və beytləri sanki ürəyinin qanı ilə yaratmışdır.

“Hədiqətüs-süəda” əsəri bədii forma və şəkilcə Azərbaycan xalq dastanlarına çox yaxındır. Burada nəsr ilə nəzm növbələşərək ahəngdar surətdə bir-birini tamamlayır. Süjet hadisələrinin məntiqi nəticəsi, personajların mənəvi-psixoloji gözəlliklərinin açılması və sərhində mənzum parçaların da özünəməxsus bədii dəyəri vardır. Əsərdə 541 şeir nümunəsi verilmişdir.

Onlardan 16 şeir ərəbcə və 525 şeir isə türkcədir. Şeir, beyt, qitə, misra adı altında verilən mənzum örnəklər qitə, məsnəvi, qəzəl, rübai, tərkiqbənd formasında yazılsa da, əksəriyyəti qitələrdən ibarətdir. Onların həcmi isə 2304 misradır. Türkcə şeirlər həzəc, rəməl, xəfif, müzare, müctəs, mütəqarib bəhrlərindədir. Ərəbcə şeirlər isə rəcəz, rəməl, xəfif, müzare, mütəqarib, kamil və s. bəhrlərdə yazılmışdır. Heç şübhə yoxdur ki, əsərdə bəhr rəngarəngliyi onun bədii emosionallığını təmin edən şərtilliklərdən biridir. Təhkiyənin müəyyən anında təsviri tərənnüm və vəsf ilə əvəz etmək əhvalatları rübabi duyğu və ahəng aşılayır. Dastan ənənəsi olan bu üslubu seçən Füzuli dini mövzunu həm mənə-məzmun, həm də bədii gözəlliyinə görə xəlqi, milli bir ruhda canlandırır, onu doğma ədəbiyyata məxsus ənənələrlə vəhdətdə alır.

Füzuli “Hədiqətüs-süəda” əsərində İslam dininin insanpərvərlik görüşlərini, onun əxlaqi-mənəvi gözəlliyə, ruhi-batini kamilliyə çağıran inamlarını təbliğ edir, Quranın dini, milli və irqi ayrı-seçkiliyə qarşı yönəldilmiş ayə və surələrini, müdrik hikmətamiz kəlamlarını yeni bədii vüsətlə qələmə alır. İslam dininin insanpərvərlik fəlsəfəsi, yüksək, müqəddəs qayə və etiqadları, ideal bir din kimi müdrikliliyi, urfəni məziyyətləri Füzulinin əsərində yeni məna kəsb edir. Füzuli şəhidlik deyəndə insanın əməlpərvərliyini, məsləkdaşlığını, mənəvi-ruhi yetkinliyini ön plana çəkir, şəhidliyi cismani ölüm, mənəvi qələbə yolu kimi göstərir. Şairə görə şəhidlik, özünü qurban vermək qabiliyyəti, məslək yolunda fədakarlıq insanın mətinliyi, iradə sərbəstliyi, şəxsiyyət bütövlüyü və mənəvi paklığı deməkdir, insanı mənən əzib məhv edən dünyaya, həris və məkrli zəmanəyə etirazıdır. Azadlıq uğrunda qurban verməyi bacaran xalq ən kamil və müdrik bir xalqdır. Şəhidlik əhvalruhiyyəsi, şəhidlik məfkurə və etiqadı xalqın haqq-ədalət yolunda mübarizə və çarpışmasının ən bəşəri bir formasıdır. Zülmə, istibdada, şərə, xəyanətə, rəzilliyə, satqınlığa, mənəvi və cismani əsarətə üsyan edən xalq birinci növbədə öz qurban və şəhidlərini yetişdirir ki, bununla da öz ləyaqət və şərəfini qoruyaraq intiqamını alır:

Cahan içində müqərrərdür intiqami-zaman,
Zəmanə yaxşıya yaxşı verir, yamana yaman.

“İntiqami-zaman” dünyada təsdiq edilmiş bir həqiqətdir. Bu acı həqiqəti bilməyən, duymayan, ona könül verməyən öz istəyinə yetə bilməz və ömrü ah-fəğanla başa çatır:

Hər kim istər vəsli-canan, tərki-can etmək gerek,
Yoxsa həsrətlər çəkib, ahü fəğan etmək gerek.

Füzulinin inamınca, zəmanə zülm və şərindən qafil olanlar şəhidlik dərini anlaya bilməz; var-san əsiri, nəfs və ehtiras düşkünü şəhidlik faciəsini duymağa qadir deyildir. Həyatının mənasını nəfisdə görən, varlığı nəfs ilə yoğrulmuş bir insan inam və əqidə uğrunda ölümdən qorxmamağı ağılına belə gətirməz. Nəfsə qalib gələn insan ən kamil insandır. Nəfsə qalib gəlmək Xeybər qalası almaqdan çətindir (*Həzrəti Əli*). Füzuli Ənqa quşu kimi qənaət Qafının zirvəsində oturan, cahanı payımal edən, dünyaya rəğbət göstərməyib tutuquşu kimi bir şəkərlə gün keçirən məslək yolçularını, eşq fədailərini yetkin insanlar sayır:

Biz cahanı payimal etmiş cahanpeymaləruz,
Qülleyi-Qafi-qəna'ət bəkləyən ünqaləruz.
Fərqləndir fəxrimiz, dünyaya rəğbət qılmanuz,
Cifəyə meyl etmənüz, tutiyi-şəkkərxaləruz.

Dini əfsanə və rəvayətlərdən faydalanan Füzuli Adəm peyğəmbərdən başlamış İmam Hüseynə qədər olan peyğəmbərlik və İmamət tarixini izləyərək öz ruhi təlatümlərini, habelə böyük bir şair və mütəfəkkir kimi İslami əqidə və düşüncələrini canlandırır. İslamın saflığı və şərəfi yolunda aparılan döyüşləri bəşəriyyətin öz mənəvi təbəddülat və yüksəlişinin təzahürü kimi mənalandırır və bütün müsəlmanları da İslamın dəyər və gözəlliklərini qorumağa, hifz etməyə səsləyir.

Böyük düşüncə və duyğular sahibi Füzuli “Hədiqətüs-süada” əsərində şəriət qapısından keçərkən təriqət ələminə də nəzər salır, İlahi məhəbbət və gözəlliyi duyub dərk etməyi də inam və məslək yolçuluğunun təzahürü kimi səciyyələndirir. Şəriət, təriqət, mərifət və həqiqət yollarını işıqlandıraraq insan həyatının məqsəd və vəzifəsini müəyyənləşdirir. Surətpərəstlik, zahiri aldanişlardan özünü təcrid etməyən kəsin himməti də, ömrü də qısa olur, çünki o, mənə zövqünü anlamaqdan çox uzaqdır:

Mərdümi-surətpərəstin himməti kütah olur,
Surəti-zövqi-mənadan ol qaçan agah olur?!

Könlünün gözü ilə mənə mülkünü seyr edən insan bəqa mülkünün sultanıdır, surətdə fani olan mənə dünyasında əbədidir:

Biz bəqa mülkünün istiqbal ilə sultaniyiz,
Mənə ilə baqiyiz, surətdə gərçi faniyiz.

Bəqa-fəna, surət-mənə, batin-zahir, nəfs-aşiq anlayış və məfhumlarını qarşılaşdıran Füzuli ürfani-fəlsəfi düşüncələrini rəmzi surətlərlə ümumiləşdirir.

Əlçatmaz sevgili olan Tanrını sevməyi, İlahi nuru qəlbində gəzdirib xəbis-riyakar, düşkün ehtiras və meyllərdən uzaqlaşmağı ümdə şərt kimi qarşıya qoyur:

Gəldi ol dəm ki, qılam canımı cana fəda,
Eyləyəm ərzi-məhəbbət, qılam izhari-vəfa.

Füzuliyə görə “dəvayi-məhəbbət” asan deyil; qəm oduna şəm kimi yanmayan aşiq sevgilisinə qovuşa bilməz. Şəmin həyatı onun yanmağı olduğu kimi, aşıqın da sevgisi onun şəm kimi yanmağıdır:

Də'vayi-məhəbbət etmək asan olmaz,
Cəm olmaz əgər könül pərişan olmaz.
Aşiq qəm oduna yanmasa şəm' sifət,
Məqbuli-hərimi-vəsli-canan olmaz.

“Hədiqətüs-süəda”da can və canan, ruh və bədən istilahları Füzulinin ürfani-fəlsəfi düşüncələrinin ifadəsidir. Füzuli şerində bu anlayış və ifadələr çox vaxt eyni məqamda, eyni sırada işlədilsə də, onlar arasındakı dərin mənə təzadları qabarıq şəkildə nəzərə çarpır.

Canımı canan əgər istərsə, minnət canımə,
Can nədir kim, anı qurban etməyim cananımə.

İslam dininin ümumbəşəri, humanist mahiyyəti və məzmununu şərh və təbliğ edən, sevdiren Füzuli eyni zamanda ciddi və dəbdəbəli bir üslubda bir əsər yaratmışdır. Onun “Hədiqətüs-süəda”sı bədii baxımdan da diqqətəlayiq bir əsərdir. Dini-fəlsəfi məzmun ilə gerçək düşüncə və istəklərin inikası bu əsərin dil və üslubunda da, bədii ifadə tərzində də özünü göstərməkdədir. Füzulinin səcli nəsr dili nə qədər ağır, mürəkkəbdirsə, şeir dili bulaq suyu kimi şəffaf və aydındır. Şərq poetikasının əlvan, rəngarəng çalarlarından istifadə edən şair fikrini məcazlarla əks etdirir, bədii mübaligə, bənzətmə, təkrir, iştiqaq, hüsni-təhlil və s. poetik fiqurların klassik örnəklərini işlədir.

Füzuli şeirdə bədii tənəsübü gözləyərək əski şərqçi və nəğmə ənənələrinə sadiq qalır. Ayrı-ayrı beytlərdə həmşafiyə sözlər xüsusi bir poetik harmoniya yaradır.

Şair ahəngdar söz düzümünü, həmşafiyə və həmvəzn ifadələri səcli nəsrində də qoruyub saxlayaraq nəsrin poetikasına yeni bir gözəllik gətirir, nəsr ilə şerin vəhdətinə çalışır.

Füzuli anadilli ədəbiyyatımızda orta əsrlərin, daha doğrusu, İntibah dövrünün yetişdirdiyi ən böyük sənətkardır. Füzulidən bəhs edən əksər tədqiqatçılar, tarixçi və təzkirəçilər onu bütün türkdilli ədəbiyyatın ən böyük nümayəndəsi kimi tanımış və təqdim etmişlər. Özündən əvvəlki Şərq mədəniyyətinin ən yaxşı ənənələri əsasında tərbiyələnən sənətkar özündən sonrakı ədəbiyyata güclü təsir göstərmişdir. Əsrlər boyunca şairlər Füzulini ötmək yox, ona yaxınlaşmaqla fəxr etmişlər. Qövsü, Məsihi, Saib, Nəbatı, Seyyid Əzim Şirvani, Vaqif, Vidadi, Əlağa Vahid Füzulini ustad kimi qəbul etmiş, ondan öyrənmişlər. Füzuli təkcə “nazimi-ustad” yox, həm də şairiustaddır.

Şairin ölümündən sonra keçən əsrlərin təsdiq etdiyi həqiqət budur. Füzuli dünya ədəbiyyatının ən böyük simaları ilə yanaşı durmağa tam layiq olan sənətkarlardan biridir. 1958-ci ildə şairin vəfatının 400 illiyi, 1994-cü ildə anadan olmasının 500 illiyi dünya miqyasında qeyd olunmuşdur.

Əlyar Səfərli

Hədiqətüs-
süəda

Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim

Rəbbi işrəh li sədri və yəssir li əmri və əhlül uqdətən min lisani yufqəhu qəvli.

DİBAÇƏ

Ya Rəb, rəhi-eşqində bəni şeyda qıl,
Əhkami-ibadətın bana icra qıl.
Nəzzareyi-sün'ündə gözüm bina qıl,
Övsafi-həbibində dilim güya qıl.

Həzrəti-Məliki-mütə'ali-müqtədir və mün'imü müntəqimü mütəkəbbir əzzəmə sultanihu və izzə şə'nihu Kitabi- vacibüt-təkrim və kəlami-lazimüt-tə'zimində meydani-məhəbbət bələkəşlərin və badiyyəi-iradət mütə'əttişlərin bu xitabi-müstətablə sərəfraz etmiş ki, “Və lənəbluənnəkum”¹, yə'ni ey şahrahi-sədaqətdə səbatiqədəm də'vasin qılanlar və ey tərifi-vəfadə lafi-istişamət urub şərəfi-İmtiyazə talib olanlar, əgərçi ərqami-səhayifə-e'tiqadınız bizə vazeh və keyfiyyəti-rüsümü səlahü fəsadınız bizə layeh, əmma sizə dəxi mə'lum olmaq üçün sizi imtahan edərüz “bi-şe'yin”² bir nəsnə ilə “min əl-xovfi”³ ki, ol ibarətdür ya tərgibi-ibadət üçün bimi-üqubatiüxrəvidən, ya zühuri-rütbeyi-təsalimü təvəkkül üçün tərsi-məsəyibidünyəvidən, “vəl-cu'i”⁴ ki, ol ibarətdür; ya inkisari-sövləti-quvayışəhəviyyə üçün qəhti-şərabü tə'əmdən, ya nifazi-əhkami-şər'iyyə üçün irtikabi-siyamdən “və nəqsin min-əl-əməvali”⁵ ki, ol ibarətdür, ya bəyani-izhari-inqiyad üçün ixraci-xümsü zəkətdən, ya kəsritüğyani- nəfs üçün taraci-hadisətdən “vəl-ənfusi”⁶ ki, ol ibarətdür, ya vasiteyi-kühulətlə tənqisi-qüvayi-nəfsaniyyədən, ya vəsileyi-

¹ Sizləri imtahan edirik (Qur'an, 2, 155).

² Bir şeylə

³ Qorxudan

⁴ Aclıqla

⁵ Mal (yə'ni var-dövlət) çatışmazlığı

⁶ Canların (nəfslərin)

əmrazlə tə'tili-cəvərihi-cismaniyyədən; “vəs-səmərati”¹ ki, ol ibarətdür ya qilləti-fəvakihdən ki, nəticəyi-bağü bustandür, ya fəvriövladdən ki, səməreyi-şəcəreyi-növ'i-insandür. Və məratibi-ımtahan bəyan olduqdan sonra buyurmuş ki, “Və bəşşirissabirin”², yə'ni bəşarət ver, sabirlərə, “əlləzinə”, anlar kim, “İza əsəbəthum musibətün”³ əgər vaqə' olsa bir müsibət anlara “Qalu innə lillahi və innə ileyhi raci'un”⁴, yə'ni məbdə'i-vüçudimiz Xaliqu-əkbərdür və aqibətüləmr, ana rücuimiz müqərrərdür. Hər ayinə bu ayəti-kərimə fəhvasindən və bu ibarəti-şərifə imasindən müstəfad olunan oldur ki, ammeyi-übbadə ümumi-bəla şamildür və cəmi'i-ərbabi-sələhü fəsad ımtahan üçün “Və lənəbluvənnəkum”⁵ həsrinə daxıldür. Əmma ol cümlədən məvaqii-məsəibdə dəməni-təmkin dutub müztərib olmayanlar və məsədri-nəvaibdə xatirə təskin verüb izhari-cəzə' qılmayanlar iste'dadi-təşrif-i-bəşarət bulmuşlar və müstəhəqqitövfiqi- təqərrüb olmuşlar. Şe'r:

Talibi vərteyi-məsəibdə
Şərəfi-səbr sərfəraz eylər,
Səbrdür ol məhək ki, möhnətdə
Küfrü imanı imtiyaz eylər.

Bu ibarət kütubi-səməvidən mənquldür ki, “Mən əhəbb əv uhibbə səbbə əleyhi'l-bəlai”⁶, yə'ni hər bəndeyi-müqbil ki, mühib olmağa ləyaqət buldu, ya məhəbb olmağa qabil oldu, lacərəm, kəndüsin hədəfisihami- bəla və mənzil-nüzuli-ina qıldı, həmişə səbzeyi-sədaqət gülzari-tinətdə barani-bələdan nəşvü nüma bulur və çiraği-məhəbbət xəlvəti-xilqətdə atəşi-möhnətdən rövşən olur ki, “Əl-bəla'u li-l vələ'i k'əlləhəbi li'z-zəhəbi”⁷ Şe'r:

Möhnətəfzayı-məhəbbətdür bəla
Kim, bəla atəş, məhəbbətdür təla.

¹ Məhsulların (azlığı ilə)

² Səbr edənlərə müjdə ver (Qur'an, 2, 155).

³ Özlərinə bir bəla yetdiyi zaman

⁴ “Biz Allaha aidik və qayıdışımız da Onadır” deyirlər (Qur'an, 2, 156).

⁵ Sızlari ımtahan edərik (Qur'an, 2, 155).

⁶ Sevən də, sevilən də bələdan qurtara bilməz.

⁷ Qızıla atəş gərəc olduğu kimi, sevnələrə də bəla gərəkdir.

Bu məfhumə mütabiq və bu məzmunə müvafiq ol ki, Həzrətirisalət buyurmuş ki, “İnnə’llahə izə əhəbbə qovmən əbtəlahum”¹ yə’ni hər tayifə kim, məhəbbəti-Mə’budə ixtisas bula, müqərrərdir kim, möhnətə əsir və bəlaya giriftar ola. Əmma məratibi-vəla mühaziyi-dərəcəti-bələdir və mə’arici-bəla müvafiqi-təbəqəti-vəla. Bu nüktəyə müş’ir və bu mə’niyə müxbirdir ol ki, Həzrətirisalətdən sual olduqda ki, “Əyyu’n-nəsi əşəddü bələən”², yə’ni nə guruh ola növ’i-insandan ki, şiddəti-bəla ilə mə’ruf və kəsrəti-ina ilə mövsuf?

Buyurdular ki, əl-Ənbiyau, yə’ni sərəpərdeyi-nübüvvət məhrəmləri və təşrifrisalət möhtərəmləri. Zira məratibi-möhnətləri dərəcətiməhbətlərində məqrundur və rif’əti-mənzilətləri şiddətiməsabətlərində məzmun. Və sual olunduqda: “Və min bə’dihum?”³ Buyurdular ki, “Summəl-əmsəlu”⁴, yə’ni təriqi-müsabirətdə anlara şəbih olanlar və caddeyi-mütəbiətdə anlara iqtida qılanlar. Və bu nüktə övliyaullahə işarətdür ki, ayinədari-həqayiqi-ənbiya olub, aləmi-surətdə əhkami-nübüvvət icra edüb mərasimi-şəriət ehya edərlər. Və sual olunduqda ki, “Və min bə’dihim”⁵ Buyurdular ki, “Sümmə Fi’l əmsəli”⁶, yə’ni yə’ni şimeyi-təqva və şiveyi-sələhdə övliyəyə şəbih olanlar və anlara mütəbiət qılanlar. Və bu məzmun ətqiyyəyi-ənam və süləhayi-fırqeyi-İslamdan ibarətdür ki, səvalihə’mal ilə sayir xəlqdən imtiyaz bulmuşlar və məhasini-əf’al ilə əqranü əmsalə faiq olmuşlar. Şe’r:

Nə müxlis ki, dərgahi-mə’budə əqrəb,
Hümumi əşəddü bəliyyati əs’əb.
Əcəb bir qədər qürb kim olsa vaqə’,
Olur afəti-ruzigarə müqərrəb.

Filvaqə’, aləmi-fənədə mö’mini-mütəəllim və münkirimütənə’im olmaq məhzi-məsləhət və eyni-hikmətdir, ta mülkibəqadə idraki-fövti-ne’mət münkire mövcibi-təzayüdi-ələm vaqə’

¹ Allah bir qövmi seversə, onlara bəla verər.

² İnsanlar içində ən çox bəlaya uğrayanlar kimdir?

³ Onlardan sonra kimlərdir?

⁴ Onlara bənzəyənlər.

⁵ Onlardan sonra kimlərdir?

⁶ Digər bənzəyənlər.

ola və ehsasi-ədəmi-ələm mö'minə baisi-təzaüfi-ni'əm olub sürürin ziyadə qıla.
Şe'r:

Bilməsə kafər nədir ne'mət, nə bilsün ruzi-həşr
Kim, nə lütfün məzhəridir mö'mini-pake'tiqad.
Qılmasa mö'min ələm idrakın, olmaz müttələ'
Kim, nə tə'zib ilədir duzəxdəərbabi-fəsad.

Hər ayinə mizani-bəla müməyyizi-məratibi-vəla olmağın mə'lum oldu və sübut buldu ki, növ'i-insandan bargahi-məbudə əqrəb firqeyi-ənbiya və zümreyi-övlüyadır. Zira şərayiti-tə'zimi-adabiabadət və mərasimi-icrayi-şəriət və irşadi-ümmət anlara bir əmrdir cəmi'i-bəliyyəyə şamil və bir hökmdür cümleyi-ləzzatə hail. Və bu dəxi müqərrəri-cümleyi-üqəla və məqbui cəmi'i-füzələdir ki, əfzəliənbiya Həzrəti Mustəfadır səlləallahu əleyhi və səlləm. Zira cəmi'iənbiyanun ümməti ana mövdu'dur və islahi-cəmi'i-təvaifi-müxtəlifə və üməmi-mütənəvvivə ana mərcu'dur. Ləcərəm məcmu'i-ənbiyadən rütbəsi əfzəl və bəliyyati ətəmmü əkməldür. Və ol Həzrət bu mə'nayə mütabiq və bu məzmunə müvafiq buyurmuş ki, “Və mə'uziyə nəbiyyun mislə mə'uzitu”¹. Və dəlili-sadiq bu də'vayə oldur ki, təvaxixi-sələfdə məstur və əlsineyi-xəvassü əvamdə məşhur olan ənbiya bəlalərinin heç biri mü'adil olmaz və imkani-münasibət bulmaz Həzrəti-Rəsulullahın sənədili-Qureyşdən çəkdiği cəfalərə və süfəhayi-ümmətdən gördüğü bəlalara. Ol cümlədəndir vaqieyi-dəştiKərbəla və hadiseyi-qətli-Hüseyn bin Əliyi-Murtəza ki, qüdvəyixanədani-risələt və zübdəyi-dudmani-nübüvvətdür. Bi təkəllüf, ana mütə-vəcəh olan müsibət Həzrəti-Rəsulə nisbət kəmal-i-ihanət və nihayəti-həqarətdir.

Həzrəti-İmam Yafei “Kitabi-Mir'atül-Cinan”də Həsən Bəsri nəqli ilə İbn əl-Bəzzəzdən rəvayət etmiş ki, “Vaqieyi-Kərbəladə Əhli-Beytdən on altı nəfər səhibsədət şərbəti-şəhadət içmişlər ki, zəmanində hər biri biməadil və əsrində hər biri biməmasil idi”. Və “Məsəbihül-qələb”də məzkurdur ki, Kə'ibul-Əxbar bir gün əxbarisələf nəql edərəkən dedi: “Ey qövm, məsaibi-cəmi'i-əzmənəyə vaqif oldum və nəvayibi-məcmu'i-təvaifə ittilə' buldum. VaqieyiKərbəladən əs'əb hadisə mütalivə qılmadım və andan ə'zəm müsibətə

¹ Heç bir peyğəmbər mənim kimi əziyyət çəkməmişdir.

müttələ olmadım. Həqqa ki, Həzrəti-Hüseyni-məzlum şəhid olduqda, yeddi əflak qan ağladı”. Dedilər: “Ya, Əba İshaq, hərgiz əflak qan ağlarmı?” Dedi: “Vəylukum innə qətləl-Hüseyni əmrün əzimün”¹, yə’ni ey bidərdlər, qətli-Hüseyn əmri-əzimdür. Zira ol Həzrət məqbuli-Rəbbülaləmin və cigərguşeyi-Seyyidül-mürsəlin və fərzəndi-Seyyidi-Övliya və nuri-dedi-yi-Fatimeyi-Zəhra və yadigariHəsəni-Muctəba və güzideyi-Ali-Əbadür. Qəsəm ol Vacibül-vücadə ki, Kə’bin ruhi onun qəbzeyi-qüdrətindədür, nəqli-səhihlə təhqiğ etmişəm ki, Hüseyni-məzlumun ləqəbin məlaikeyi-asiman Əba Əbdullah əl-məqtul və məlaikeyi-ərz Əba-Əbdullah əl-Məzbuh və məlaikeyi-dərya Hüseyni-şəhid deyüb, ol şəhid olduğu gündən qiyamətədək məlaikeyi-səməvidən bir guruh rövzeyi-mübarəkinə mücavir olub əzasinə məşğuldurlar və hər şəbi-cüm’ə yetmiş bin mələk ziyarətinə gəlüb sübhədək əzasinə iştiğal edüb, sübh olduqda hədiyyeyi-səvablə səvame’i-ibadətlərinə müraciət qılurlar. Beyt:

Hökmdür kim, cəmi’i-xəlqi-cəhan,
Mələkü insü cinnü vəhşü tüyür,
Əqlü nəfsü ənasirü əflak,
Ülvivü süflivü ünəsü zükür
Dutalar matəmi-Hüseyni-şəhid,
Edələr ahü nalə ta dəmi-Sur.
Bu müsibətdən olmayan ağəh,
Ola Əhməd şəfaətindən dur.
Ruzi-Həşr olmaya nəsibi anun
Nəzəri-lütfi-Kirdigari-Qəfur.

Bu dəxi cümleyi-əxbari-səhihədəndür ki, “Mən bəka ələHüseyni əv təbaka vəcəbət ləhul-cənnət”², yə’ni hər kim, Hüseyn üçün ağlaya ya bir kimsənəyi ağlada, vacib ola ana düxuli-cənnət.

Şeyx Carullahi Əllamədən nəqlidür ki, “Mən təşəbbühə bi-qovmin fəhuvə minhum”³ müqtəzasincə əgər təqliddə dəxi giryən olub bə’zi kimsənəyi-giryən etsə, ol cümləyə daxildür və ona dəxi ol səvab hasildür. İmam Rzayi-Buxaridən rəvayətdir ki, “Xaki-Kərbəla bir

¹ Yazıqlar, Hüseynin öldürülməsi böyük məsələdir.

² Kim Hüseyn üçün ağlar və ya ağladarsa, ona cənnət vacib olur

³ Kim özünü bir qövme (tayfaya) bənzədirsə, o da o qövmdəndir.

tinəti-pakdür kim, anda töxmi-şəhadət tökülmüş və nihali-müsibət dikilmişdür; əgər cuybari-dideyi-nəmnəkdən onları sirab etsələr, “Əd-dünya məzrə’ətul-axirəti”¹ müqtəzasincə rövzeyi-rizvandə ol toxmun nəticəsi əsmari-asari-ləzzəti-nə’imi-müəbbəd olub intifayineyrani-qəhri-İlahi qıla. Şe’r:

Xaki-paki-Kərbəladür ol mübarək büq’ə kim,
Anda təhsili-mətəlib eyləmək asan olur.
Əşk tökmək, ah çəkmək zayə’ olmaz ruzi-Həşr,
Kambəxşi-çəşmi-pürxunu dili-suzan olur.
Əşki-alın qətrəsi gülbərgi-gülzari-behişt,
Dudi-ahın məddi nəxli-rövzeyi-rizvan olur.

Əlminnətu lillah kim, firqeyi-əhli-İslamə və zümreyi-əshabiimanə bu səadət müyəssər və bu adət müqərrər olubdur ki, hər mahiməhərrəm təcdidi-mərasimi-matəm edüb, ətrafı cəvanibdən mütəvəccih-i-dəşti-Kərbəla olurlar və ol türbəti-şərifdən büq’ə-büq’ə məcalis və məhafil qurub təkrari-vəqayə’i-Kərbəla ilə şühədə dağimüsibətin tazə qılurlar. Şe’r:

Məhərrəmdür bəhari-gülşəni-qəm,
Nəsimi-dilkəşi ahi-dəmadəm.
Ol eylər səbzeyi-müjganı nəmnək,
Könüllər qönçəsinə ol salur çək.

Əmma, cəmi’i-müddətdə, məcalis və məhafildə təqrir olunan vəqayə’i-Kərbəla və keyfiyyəti-əhvali-şühədə farsı və ta-zi ibarətində bəyan olmağın əşrafi-ərəb və əkabiri-əcəm təməttö’ bulub, ə’izzeyi-ətrak ki, cüzvi-ə’zəmi-tərkibi-ələm və sinfi-əkbərinöv’i- bəni-Adəmdür, sətri-zayidi-səhayifi-kütub kibi süfufiməcalisdən xaric qalub istifay-i-draki-həqayiqi-əhvaldən məhrum qalurlardı. Bu səbəbdən iqtizayi-ümumi-matəmi-Al zəbani-hal ilə bən xaksarə təərrüz etdi və dəsti-təərrüzlə giribanım dutdu ki, “Ey pərvərdeyi-xani-ne’məti-feyzi-Şahi-Kərbəla, Füzuliyi-mübtəla, nola, gər bir tərzi-müəddədə müxtərə’ olsan və himmət dutub bir məqtəlitürki inşa qılsan ki, füsəhayi-türkizəban istimaindən təməttö’ bulalar və idraki-məzmunində ərəbdən və əcəmdən müstəğni olalar”. Şe’r:

¹ Dünya axirətin tarlasıdır.

Təkrari-zikri-vaqi'eyi-dəşti-Kərbəla,
Məqbuli-xassü amü siğarü kibardür.
Təqrir edənlərə səbəbi-izzü ehtişam,
Təhrir edənlərə şərəfi-ruzigardür.

Bən ki, bu nəsihəti işgə qıldum və bu xidmətin məhzi-səadət olduğun mühəqqəq bildüm, ədəmi-istita'ət və qilləti-bəza'ətdən ihtirazü ictinab etməyüb əncaminə təvəccöh qıldum. Əgərçi ibarətitürkidə bəyani-vəqayə düşvardür, zira əksəri-əlfazı rəkik və ibarəti nahəmvardür, ümid ki, himməti-övlia itmaminə müsaid ola və əncaminə müavinət qıla. Şe'r:

Ey feyZRəsani-ərəbü türkü əcəm,
Qıldun ərəbi əfsəhi-əhli-aləm,
Etdün füsəhayi-əcəmi İsadəm,
Bən türkHzəbandan iltifat eyləmə kəm.

İlahi! Vaqifi-keyfiyyəti-hal və alimi-dəqayiqi-əf' ali-aləmsən, bilürsən ki, səndən qeyr mü'in və müzahirim yoxdur və ətrafı cəvanibdə hasid və müanidim çoxdur. Əmimi-məkarimindən və kəməli-mərahimindən təvəqqö' budur ki, bu binayi-müəddəd tə'mirində və bu mülki-müəbbəd təsxirində əlfaz və mə'anidən cəmi'iməsalihim mühəyya qılasan və əshabi-həsəd və ərəbabi-inad hücum etdikcə bana mü'in və müsə'id olasan: "İnnəkə əla küllü şey'in qədir"¹.

Hala əlsineyi-ərəbdə məzkur olan Məqtəli-Əbu Mihnəf və Məsrə'i-Tavusidür ki, Seyyid Rəziyəddin Əbülqasim Əli bin Musa bin Cə'fər bin Məhəmməd ət-Tavusi kəməli-təhqiq və tədqiq ilə əsnadi-mö'təbərdən nəql edüb itmaminə ehtimam etmiş. Və əfvahicəmədə məşhur olan kitabı-"Rövzət üş-şühədə"dür ki, Həzrətiəfsəhül- mütəkəllimin Mövlana Hüseyn Va'iz tətəbbö'i-təvarix və təfəsis edüb diqqətlə yazmağın rəvayətləri dərəcəyi-səhhətə yetmiş və mən xaksarə niyyət oldur ki, əsli-tə'lifdə "Rövzət üş-şühədə"yə iqtida qılıb sayir kütubdə olan nükəti-qəribələri mümkün olduqca ana əlavə qılam və "Hədiqət-üs-süə'da" ilə mövsum edüb on bab və bir xatimədə surəti-tə'lifinə itmam verəm, inşəəllahu Rəhman və bitövfiqih.

¹ Sən, əlbəttə, hər şeyə qadirsən (Qur'an, 3, 26).

Babi-əvvəl: Ənbiya əhvalın bəyan edər.

İkinci bab: Həzrəti-Rəsulun Qüreyşdən çəkdügi cəfaləri bəyan edər.

Üçüncü bab: Həzrəti-Seyyidülmürsəlin vəfatın bəyan edər.

Dördüncü bab: Fatiməyi-Zəhra vəfatın bəyan edər.

Beşinci: Həzrəti-Murtəza Əli vəfatın bəyan edər.

Altıncı: İmam Həsən əhvalın bəyan edər.

Yeddinci: Həzrəti-İmam Hüseyinin Mədinədən Məkkəyə gəldügin bəyan edər.

Səkkizinci bab: Müslim Əqilin vəfatın bəyan edər.

Doqquzuncu bab: Həzrəti-İmam Hüseyinin Məkkədən Kərbəlaya gəldigün bəyan edər.

Onuncu bab: İmam Hüseyinin şəhid olduğun bəyan edər.

Xatimə: Müxəddərati-Əhli-Beytin Kərbəladan Şamə getdigün bəyan edər.

Şe'r:

Ya Rəb, müsafiri-rəhi-səhrayi-möhnətəm,
Tövfiq edüb rəfiq bana sidq rəhbər et.
Sərmənzili-muradə yetür, sərbülənd qıl,
Məhrum qoyma, cümlə muradım müyəssər et.

Babi-əvvəl

BƏZİ ƏNBİYAYI-İZAM VƏ RÜSULİ-GİRAM SURƏTİ-ƏHVALLARIN BƏYAN EDƏR

FƏSLİ-İBTİLAYİ-ADƏM ƏLEYHİSSƏLAM

Möhnətsərayi-xilqət və darülbəlayi-fitrətdə müsibətzədələr pişvası və dilşüdələr müqtədası Həzrəti-Adəmi-Səfidir, əleyhissəlam. Şe'r:

Adəm ki, fəzayi-aləmə basdı qədəm,
Ənduhü bəlaya oldu əvvəl həmdəm.
Məxsusdur Adəmə bəlayi-aləm,
Aləmdə bəla çəkməyən olmaz adəm.

Hənuz Adəmi-Səfi tənğnayı-ədəmdən fəzayi-vücuda gəlmədin və xəl'əti-xilqət geyüb əfsəri-kəramət birlə sərəfraz olmadın mələ'ikə zəbani-tə'n uzatdılar və anı hədəfi-tiri-tə'n etdilər ki, "Ə'təc'əlu fiha mən yufsidu fiha?"¹ Rəvayətdir ki, ibtidayi-xilqətdə həzrəti-Məliki-Cəlil Əzrailə hökm etdi ki, cəmi'i-cəzayi-zəminin hər cüzvindən bir qəbzə xak alub Bətni-Nü'mandə cəm' qıla və bir səhabə əmr etdi ki, qırx gün ol toprağın üzərinə baran töküb tərbiyətinə məşğul ola. Və bu xidmətə mə'mur olan səhab otuz doqquz gün dəryayi-ələm və çeşməyi-qəmdən nəm çəkərdi və ol toprağə baranı-möhnət tökərdi. Qırxıncı gün ki, möv'idi-itmam idi, bir neçə qətrə bəhri-fərəhdən götürüb, üzərinə saçub surəti-təxmirin itmamə yetürdi və peykəri-itmamın zühurə götürdi. Bu səbəbdən müqərrər oldu ki, tinəti-bəşəriyyəət əksəri-övqat mənəbəti-riyahiniqəm ola və həqiqətdə asari-sürur nihayəti-nüdrət və kamali-qillət bula. Şe'r:

¹Orada fəsad törədənimi [xəlifa] tə'yin edəcəksən? (Qur'an, 2, 30)

Adəmin qəm birli toprağın müxəmmər qıldılar,
Anda dərdü möhnətə mənzil müqərrər qıldılar.
Mövqidi-nirani-ənduh eyləyüb tərkibini,
Səfhəyi-canində nəqşi-qəm müsəvvər qıldılar.

Əlqissə, Adəm vücudə gəlüb, “Ya Adəm uskun əntə və zövcükəlcənnətə”¹ işarətilə sakini-behişt oldu və miveyi-şəcəruyimənhiyyədən qeyr cəmi’i-tənə’ümatın təsərrüfünə rüsxət buldu. İblis ol halə vaqif olub, bünyadi-həsəd qılıb vəsileyi-marü tavusilə behiştə girdi və Adəmə vəsvəsə verdi və rahi-zəlalət göstərdi. Və Adəmin İblisə məğlub olduğuna səbəb oldu ki, məzhəri-əf’ali-sütudə və məsdəri-xisali-həmidə idi, kizbü xilafə imkan verməyüb İblisin sözün məhzi-nəsihət təsəvvür etdi. Şe’r:

Ey xoş ol safi-təbiət kim, zəmiri-pakinə
Yetməyə mütləq bu kim, aləmdə məkrü hiylə var.
Ey xoş ol sahibsəxavət kim, dəmi-izhari-cud,
Düşmənin məqsudin öz nəf’inə eylər ixtiyar.

Rəvayətdir ki, şəcəreyi-mənhiyyə meyvəsin Adəm və Həvva tənəvül etdikdən sonra gərdi-idbar çehreyi-etibarlərin dutub və əfsəri-izzət fərqi-iqtidarlərindən düşüb və xəl’əti-kəramət bədənlərindən intiza bulub və surəti-halləri digərgun olub müztərib və mütəhəyyir qaldılar və məsnədi-izzətdə ikən mö’təkifi-zaviyeyihirman oldular. Xidmətlərinə Rizvan mə’mur ikən onlardan nifrət qıldı və sərəyi-sürurləri mə’mur ikən seyli-hadisədən viran oldu. Ol biçarələr məkşufuləvrə qalub həyə qılmağın hər dirəxtə ki, pənah üçün mütəvəccih olurlardı, anlardan fərar edərdi. Bu halətdə Həzrətiizzətdən nida gəldi ki, “Ya Adəmu ə’fərarə minna”². Adəm ayıtdı: “Bəl həyəən minkə”³, yə’ni səndən fərar etməzəm, kəndü fe’limdən şərməndəyəm. Şe’r:

Büzürgvar Xudaya, isəti-əməlim
Bəni mükərrəm ikən xarü xaksar etdi.
Budur cəzası anın kim sana müxalif olub,
Həvayi-nəfs müraatin ixtiyar etdi.

¹ Ya Adəm, sən zövcənlə cənnətdə sakin ol! (Qur’an, 2, 35)

² Ya Adəm, bizdənmi qaçırsan?

³ Bəli, sizdən həyə etdiyimə görə.

Aqibət bərgi-əncirdən setri-övrət edüb fərmani-qəza cərəyanilə behiştədən çıxmağa əzm etdilər. Adəm Həvvanın əlin dutub behiştədən dışrə qədəm basdıqda bir saat yəminü yəsərə baxub təvəqqö' edərki ki, məşriqi-kərəmdən afitabi-əfvü əta tülü edüb zülməti-hirmanə iza'ət verə və övci-inayətdən səhabi-atifət peyda olub gülzari-ümidə tərəvət yetürə. Heç bir canibdən rayihəyi-murad istişmam etməyüb və heç bir tərəfdən dərdinə dərman yetməyüb nəümid qədəm dışrəyə basdıqda lisaninə kəlimeyi-Bismillahir-rəhmanir-Rəhim cari oldu. Cəbrail ayıtdı: “Ya Adəm, bir dəm təvəqqüf et, ola ki, bu kəlimeytəyyibə bərəkətindən əbvabi-mərhəmət iftitah bula və şəqavət səadətə mübəddəl ola”. Xitab gəldi ki, “Ey Cəbrail, Adəmə nişə mane' oldun?” Cəbrail ayıtdı: “İlahi, səni Rəhman və Rəhim ismilə yad etdi. Nola ki, dəryayi-rəhmətin mövcə gəlüb və bəhri-inayətin mütəlatim olub bu sərgəştəyi vərteyi-bələdan bir kənarə çəksə və gülzari-ümidinə səhabi-məkrümətün barani-rəhmət töksə”. Nida gəldi ki: “Ey Cəbrail, bənüm rəhmətim ammdır, əgər bu gün Adəmə təəllüq olsa, bir nəfsə məxsus olmuş ola. Səbr et ki, ərseyi-dünyadan mülki-üqbayə təvəccöh qıldıqda və dari-fənadən mə'mureyi-bəqayə race' olduqda, kəndüyə və bin-bin övladinə izhari-kəməli-tərəhhüm qılam və hövli-Qiyamətdə cəmi'i-mücrimlərinə pənəh olam”. Şe'r:

Zəhri kərim ki, hər dəm ümumi-mərhəməti,
Ətayə cümleyi-xəlqi ümidvar eylər.
Zəhi cəvad ki, mücrimləri təsəlli edüb,
Həmişə əfvi-günahilə iftixar eylər.

“Kənzül-həqayiq”də məsturdur ki, Adəm behiştədən ixrac olduğuna səbəb bu idi ki, mütəərrizi-eşq iqtizayi-darül-mələm edüb mülazimi-ərbabi-mələmətdir, ana darüssəlam münasib olmaz və əhlisələmət ixtilatilə rəvnəq bulmaz. Şe'r:

Əgər mələmətə səbr eyləməzsən, ey qafil,
Mələmət eyləmə eşqi, yürü sələmət ilə.
Kəməli-eşq mələmətdədür, xəyal etmə
Ki, eşq zövq verə, olmasa mələmət ilə.

Və ol nihali-dilruba ki, şəcəreyi-münhiyyə surətində Adəmə göründü, şahidi-məhəbbət idi və ol nəhyi tənzihindən qərəz izdiyadi-

rəğbət idi ki, “Ən-nəfsu hərisun əla-ma muni’ə yümkün”¹ ki, əgər ol şəcərə mən’ ilə ixtisas bulmasaydı və nəhy ilə məmnu’ olmasaydı, Adəm kəsrəti-ləzzati-tənə’ümatdan ana pərva qılmayaydı və şiddətişiğali sair-i-əzvaqdən ana mültəfət olmayaydı. Şe’r:

Lütfdür hər cövr kim, üşşaqinə ol mah edər,
Qılmağa nəzzarə qafil olanı agah edər.
Hər cəfasində həbibin bin inayətdür nihan,
Kim ki, qafildir, cəfasindən anın ikrah edər.

Aşiqə mə’şuqdən cəfa eyni-vəfadür, andan qafil olmaq ana bir çəfadür. Şe’r:

Nə xoşdur ol ki, məhəbub ola pürfən,
Könüldə dost ola və dildə düşmən.
Cəfasində vəfalər ola məzmun,
Olub eyni-tələb mən’inə məqrun.
Fəraqə ola zahirdə tələbkar,
Vüsələ ola batində xəridar.

Əlqissə, Adəmə hökm oldu ki, “Ey Adəm, əgər muradın behişt isə, müyəssər oldu. Qənəət qıl və şəcəreyi-münhiyyə ətrafinə gəlmə, mütləq ana mail olma və mühəqqəq bil ki, anın meyvəsi ənduhü möhnət və sayəsi zülmətü heyrətdir”. Adəm təbiəti müqtəzasincə behiştü çün görmüşdü, andan rəğbət götürüb şahidi-məhəbbətə könül vermişdi, lacərəm ləşkəri-bəla ki, lazimeyi-əşqdür, ana mülazim oldu və girdabi-möhnət ki, eyni-dəryayi-məhəbbətdir anı əhatə qıldı. Şe’r:

Eşq də’vadır cəfa çəkmək günah,
Gər güvah olmazsa də’vadır təbah.

Sultanül-Arifin, qüddisə sirrəhu, buyurmuş ki, xilqəti-Adəmdən müqəddəm şahidi-məhəbbət cilveyi-zühur etməgə bir məzhər istərdi və ol zəman ki, dəbdəbeyi-ibadəti-İblis mülk və mələkutu dutdu, şahidi-məhəbbət anın ittisalınə meyl etdi. Əmma sultani-qeyrət ol ittisələ rüxsət verməyüb və anın zövqi-vüsəlin İblisə layiq görməyüb həmişə pərdeyi-xəfa və xəlvəti-ğəbadə saxlardı, ol vəqtədək ki, dəsti-qüdrət rüxsareyi-Adəmdən niqabi-ədəm götürüb anı məscudi-

¹ İnsanlar qadağan olunan şeylərə hərisdirlər.

mələik qıldı və Adəm şərəfi-kəramət bulub mənzuri-eyni-ə'yanimümkinat oldu.
Şe'r:

Münəvvər oldu cəhan pərtövi-cəmalindən,
Müşərrəf oldu zəman dövləti-vüsalından.

Şahidi-məhəbbət nüzhətsərayi-behiştə şəcəreyi-münhiyyə surətində kəndüsin ana ərz etdi və Adəm ixtiyarsız valeh olub, həm anda təmənnayi-müvəsələt damənin dutdu. Əmma pərdədarihərəmsərayi- iradəyi-Rəbbani və hacibi-dərgahi-bargah məşiyətətə'yidi- Sübhani mən' etdi ki: "Ey Adəm, bu ərusi-zibanın hilyeyizinəti gövhəri-əşki-çəşmi-pürnəm və bu müxəddəreyi-rə'nanın zivəri-behcəti yaquti-şö'leyi-ahi-dəmadəmdir və cənnət fəzayifərəhəfzasində bu müyəssər olmaz və behişt sərayında bu hüləl surət bulmaz. Təhəmmül et ki, dari-dünyada bu zinətlər ilə müzəyyən olduqdan sonra anın əqdi-təzvici sana müyəssər olur və ol zinətlər bu ərusin rəvnəqi-cəmalın ziyadə qılır". Şe'r:

Ərusi-eşqə zivər ruyi-zərdü əşki-gülgundur,
Dili-suzanü cismi-dərdnakü çəşmi-pürxundur.
Bu zivər hasil olmaz bəzmgahi-səhni-cənnətdə,
Mətai-xaneyi-möhnətfəzayi dünyəyi-dundur.

Pəs, Adəm ki, aşıqi-biqərar idi, naçar və'deyi-vüsal və ümidi-ittisal ilə tərki-behişt edüb, möhnətxaneyi-dünyayı ixtiyar etdi və həvayiməhəbbətdə zövqilə daməni-səbr dutdu. Hökm oldu ki: "Ey Adəm, Həvvadən mübaidət ixtiyar et və mülki-fərağətdən təcavüz edüb sərikuyi- bələdə qərar et ki, həngami-vüsal münqəzi oldu və əyyami-fəraq gəldi və zəmani-müsahibət əncam bulub əvani-müfariqət oldu". Şe'r:

Ey maili-rahət, qəmə həmrəh olğıl,
Dəm zövqdən urma, həmdəmi-ah olğıl.
Ey came'i-hər sifət, vüsali buldun,
Hicran ələmindən dəxi agah olğıl.

Əlqissə, miqrazi-inqirazi-müddət rişteyi-müvəfilət peyvəndi qət' edüb və Adəm Həvvadən müfariqət qılıb hər biri bir diyarə düşdü və hər biri yüz bin bələya sataşdı. Adəm vadiyi-Sərəndib sərgərdanı olub, Həvva sahili-dəryayi-Hində düşdü. Şe'r:

Nə işdir, ey fələk, dildari dildarindən ayırmaq,
Cəfəkeş aşiqi yari-vəfadarindən ayırmaq.

Adəm və Həvvə kəndü halətlərinə giryan və cəmi' i-məlaik onların vəqilərinə heyran olub, iki yüz il bu növlə pərişanlıq çəkildilər və əşki-nədəmət tökdülər. İbn-Əbbasdən nəqlidir ki, hərəgah ki, Adəm yadi-behişt edərdi, bihuş olub özündən gedərdi. Həzrəti-İzzətdən nida gəldi ki: “Ey Cəbrail, Adəm qərİbdir, anınla müanİsət qıl”. Bir gün Adəm Cəbraildən sual etdi ki, “Ey ənisü cəlisüm, Həvvadən nə xəbərin var?” Cəbrail ayıtdı ki, “Ol sakini-sahili-dəryayi-Hind olub, sənin fəraqİnlə giryandır və işi həmişə ahü fəğandır”. Adəm ol xəbər İstİma'İndən bihuş olub aləmi-mürəqİbətdə gördü ki, Həvvə sahilidəryadə əbrvar seylabi-sirişki dəmadəm töküb der ki: “Ya həbibİ Adəm ə'ca'İun əntə əm şəb'anun ə'labisun əntə əm uryanun ə-naimun əntə əm yəqzanun”¹. Adəm cəvab vermək tədarükündə ikən özünə gəlüb Həvvəyi görməyüb bir növhə qıldı ki, Cəbrailə təzəlzül düşüb sual etdi ki: “Ey Adəm, bu nə halətdir?” Adəm surətİ-vaqİəsİn bəyan etdikdə Cəbrail ol xəbərdən mütəəssir olub münacat etdi ki:

“Ya Rəb, bu qərİbi-biçarəyə rəhm et”. Xİtab gəldi ki: “Ey Cəbrail, vəqt oldu ki, gülzari-ümidə nəsimi-məqsəd gūzar qıla və ol nəsİmlə qönçeyi-məqsud açıla”. Şe'r:

Ahi-atəşbari üşşaqın sirayətsiz degil,
Aqİbət hər qəm yetər payanə, qayətsiz degil.

Əlqİssə, Adəmin tövbəsi qəbul olub, duası icabət buldu. Mühəqqiqlərdən nəqlidir ki, səbəbi-qəbuli-tövbeyi-Adəm üç nəsne İdi: biri həya və biri bükə və biri dua. Əmma həyası ol qayətdə İdi ki, İbtidai-xilqətdə üç yüz il baş qaldırub yuxarı baxmadı və yəminü yəsarə nəzər buraxmadı. Əmma bükası ol mərtəbə bulmuşdu ki, hücumİ-seylabi-əşkdən rüxsarİndə cuybarlər əyan olub və Fərat və

Dəclə kibi ondan vühuş və tüyur təməttö' bulub derlərdi ki: “Nə xoş abi-xoşgüvar və nə şərbəti-sazgardır”. Adəm ol sözü İstəhzayə həml edüb bir gün münacat etdi ki: “Ya Rəb, vühuşü tüyur bənim abi çeşmimə təməsxür edərlər və abi-şura şərbəti-xoşgüvar derlər”. Nida

¹ Ey dostum Adəm, acmİsan, toxmusan, geyİmlİsan, çİlpaqmİsan, yatmİşsan, yoxsa oyaqsan?

gəldi ki: “Ey Adəm, heç cövher gövhəri-əşki-əhli-niyazdan ə’la və heç şərbət zülali-sirişki-mərdümi-pakbazdən əclə degil”. Filvaqe’, bir gövhər ki, mə’dəni didəyi-ərbabi-nəzərdir, xaki-məzəllətdə qalmaz və bir cövher ki, bənim töhfeyi-dərgahİmdir, mühəqqər olmaz. Şe’r:

Vəh nə mə’dəndir səvadi-çəşmi-tər kim, andadır
Daneyi-dürri-sirişkü ləm’eyi-nuri-bəsər.
Ol birində rütbeyi-me’paci-dərgahi-qəbul,
Bu birində qüvvəti-keyfiyyəti-feyzi-nəzər.

Əmma duayi-Adəm bu idi ki, “Ya Rəb, Məhəmməd və AliMəhəmməd həqqi üçün tövbəmi qəbul et”. Bir gün bargahi-İzzətdən nida gəldi ki: “Ey Adəm, Sən Məhəmmədi nə bilürsən ki, zeylişəfaatinə mütəməssik olursan?” Adəm ayıtdı: “Ya Rəb, Məhəmmədin ismi-şərəfin səfheyi-saqi-ərşdə sənin nami-lətifinə müqarir gördüm və bildim ki, andan əşrəf və əfzəl xəlqin yoxdur, ana təvəssül edərəm”. Şe’r:

Əsəri-nuri-Mustafayi görün,
Xatəmi-xeyli-ənbiyayi görün.
Nuri-rə’yi çiraği-aləmdir,
Abi-ruyi şəfi’i-Adəmdir.

Və Adəmin bir müsibəti dəxi qətlı-Habil idi. Rəvayətdir əhlitəfsirdən ki, qəbuli-tövbədən sonra Adəm Həvvayə mülhəq oldu və igirmi növbət Həvva hamilə olub, hər növbət bir qulam və bir cariyə ondan zühurə gəldi. Və şəriəti-Adəmdə hər bətnin cariyəsi qeyri bətnin qulaminə verilmək adət ikən, İttifaqən Habilin həmzadı olan İqlimya nam cariyə Qabil həmzadı olan Yəhuda nam cariyədən əcməl vaqe’ oldu və Adəm Habil həmzadı olan cariyəyi Qabilə hökm qıldı və Qabil adəti-məsnunəyə qail olub, qəbul etmədi ki, İqlimyaı Habilə verüb kəndü Yəhudayə qənaət qıla və sayir övladi-Adəm kibi müti’ və münqadi-şər’ ola. Mükəbirə qıldı ki: “Ey Adəm, bu müddəə əsəri-məhəbbətdir, nə ki müqtəzayi-şəriətin”. Adəm ayıtdı: “Əgər bənim səlahimə razı olmazsan, mürəfiənizi Qaziyi-hacatə rücu edüb anın əmrinə razı olun və anın hökmünə mütəbiət qılun”. (Anların) biri müzərə’idi, məzru’atindən bir qaç xuşə hazır edüb və biri çoban idi, bir qoyun mühəyya qılıb bir ərsədə qoyub şərt etdilər ki, hər kimin

qurbanı məqbul olursa, İqlimayı ol təsərrüf qıla. Mütərəssidi-hökm olduqda aləmi-qeybdən bir bərqi-lame çıxub Habilin qurbanın təsərrüf qıldı və Qabilin qurbanı məəttəl qaldı. Bu vasitədən atəşihəsəd Qabilin binayi-ixtiyarın yaxub və seylabi-rəşk mə'mureyiqərarın yıxub Habilin həlakinə əzm etdi və himmət dutdu. Adəm mütəvəccih-i-ziyarəti-Beytül-müqəddəs olduqda fürsət bulub, məşğuli-xab ikən anı həlak edüb, qırx gün başı üzərinə götürüb gəzdirdi, zira bilməzdi ki, nə etmək gərək. Bir gün gördü ki, bir qürab bir hüfrə məhfur edüb bir qürabi-meyiti dəfn etdi. Andan irşad alub, Habili dəfn edüb üzərindən getdi. Şe'r:

Rəşkdir canə iztirab salan,
Rəşkdir aləmi xərab qılan.
Rəşkdir mövcibi-cəfayi-Yəzid,
Rəşkdir kim, Hüseyini etdi şəhid.

Əlqissə, Adəm Beytül-müqəddəsdən müraciət qıldıqda cəmi'iovladı istiqbal edüb, Habil anların silkində olmamağın istifsar etdikdə dedilər: “Bir neçə gündür ki, qayıb olubdur”. Adəm müztərib olub yeddi gün təcəssüsü təfəhhüs etdi, səkkizinci gün mələlətlə uyğuya getdi. Vaqiəsində gördü ki, Habil aiudeyi-xakü xun olub istigəsə edər ki: “Ya əbətah əl-qiyas!”¹ Adəm iztirab ilə bidar olub fəryad etdikdə Cəbrail hazır olub ayıtdı: “Ey Adəm, bu nə fəğandır?” Adəm surətivaqiəyi bəyan edüb Habilin halın sordu. Cəbrail ayıtdı: “Habili Qabil həlak edüb bir mövze'də dəfn etmişdir”. Adəm bünyadi-növəhə qılıb təzərrö' etdi ki: “Ey bəradər, anın məzarın bana göstər”. Cəbrail Adəmi Habilin məzarı üzərinə götürüb və Adəm anın məzarından topraq hicabın götürüb gördü ki, peykəri pozulmuş və ə'zası parə-parə olmuş. Ağazi-növəhə qılıb ruyi-təzərrö' bargahibini yazə dutdu və münacat etdi ki: “Ya Rəb, Qabil sənin hökmindən təcavüz qılıb və bənim hörmətim dutmayub, bu məzlumi qətl etmiş, cəzasın ver”.

Həzrəti-İzzətdən nida gəldi ki: “Ey Adəm, müqərrər etdim ki, nisfiəzabiduzəx Qabilə mənsub ola və ol əzab içində müəbbəd qala”. Ey əzizlər, hərəgah ki, Adəm hörmətin dutmayub anın fərzəndin qətl edən bunca əzabə müstəhəqq olur, mə'lumdur ki, Həzrəti-Rəsulun ki,

¹ Ey ata, yardım et.

Adəmdən əsrəf və əfzəldir, hörmətin dutmayub əksər övladın şəhid edən bunca nə tə'zibə istehqaq bulub dəvamlı nə üqubətdə qalur.

“Səhifeyi-Rəzəviyyə”də məsturdur ki, qatili-Hüseyn duzəxdə bir atəşin tabut içində məhbus ola ki, rayiheyi-kərihəsindən əhli-duzəx nifrət qıla. Bitəkəllüf, Hüseyni-məzlumin qətli vəqieyi-ə'zəm və hadiseyi-əkbərdir və ol çəkdiği möhnət Adəm çəkdiği möhnətdən bətdir. Əgərçi Adəm behiştədən cüda düşüb vədiyi-qürbətə sərgərdan oldu, əmma Həzrəti-Hüseyn Mədineyi-mütəhhərə və Məkkeyi-mü'əzzəmə və Rövzeyi-Rəsulullahdən məhrum olub qürbəti-Kərbəladə azar və iza buldu. Və əgər Adəm bir fərzəndinin qətlindən münzəcir olub məlalət çəkdi, ol Həzrət övladi-mütəəddid şəhadətin müşahidə qılub əşki-nədamət tökdü. Şe'r:

Möhnəti-Adəm degil manəndi-ənduhi-Hüseyn,
Filməsəl bir şö'lədir bərqi-bələdan ol şərər.
Əşrəfi-xəlqi-cəhanın əksəri-övladını
Qətl edən dünyadəvü üqbadə olmaz bəhrəvər.

FƏSLİ-İBTİLAYİ-NUH ƏLEYHİSSƏLAM

Badiyeyi-möhnət bəlakeşlərinin və badeyi-məhəbbət sərxoşlarının biri dəxi həzrəti-Nuh Nəbidir ki, doqquz yüz il hədəfi-sihamisiyasəti- süfəhayi-qövm oldu və səngdillər cəfasın çəküb səbr qıldı və də'vət etməkdən təqsir etmədi və dəqayiqi-təbliği-əhkami-İlahidə andan təkahül və təkasül zühurə yetmədi. Təzəllümdə məsturdur ki, ol vaze'i-qanuni-şəriət və ol gülzari-rəyahini-kəramətə hər gün səhabisitəmdən jaləvar ol miqdar səngi-siyasət yetərdi ki, cismi-lətifi lə'liabdar kibi daşlar içində itərdi. Əmma yenə Cəbrail hazır olub, ol gülibaği-risaləti lələvar cameyi-pürxun və ə'zayi parə-parə ilə daşlar içindən çıxarub, pəru balın ə'zasına sürüb, səhhət verüb üzərindən gedərdi və ol Həzrət yenə əncümənarayi-qövm olub kəlimeyi-“Qulu lailahə illəllah”¹ ibarətilə anlara ağazidə'vət edərdi. Müddətiömründə bu təriqi məsluk edüb, üç qərnün qövmi ilə müdara qıldı, əmma gün-gündən qövmün cəfası ana ziyadə oldu. Bir gün bir müdbir bir fərzəndi-napəsəndinə Nuhu göstərüb nəsihət qıldı ki: “Ey fərzənd,

¹ Deyin: Allahdan başqa Tanrı yoxdur.

bizim tərqiğimizdə bu şəxsə ihanət eyni-ibadətdir [və izhari-mələmət kəmalitətdir] qafil olmayasan və təqsir qılmayasan”. Ol həramzadə ayıtdı: “Ey pedər, olmaya bu vəsiyyəət əda olmadan əcəl yetüb bəni bu ibadət səvabindən məhrüm edə”. Pəs Həzrəti-Nuha mütəvəccih olub bir daşla cəbini-mübarəkin məcruh edüb məhasini-şərifinə qan rəvan oldu və ol seyli-xunablə dəryayi-bələyi-tufan təməvvüc edüb Həzrəti Nuh dua qıldı ki: “Rəbbi inni məğlubun fə’ntəsir”¹. Navəki-duası hədəfi-icabətə yetüb və əhateyi-tufan aləmi dutub cəmi’i-müxalif gərçə oldu, həman Nuh tabe’lərilə qurtuldu. Şe’r:

Seyli-bidadü sitəmdir mənşəi-tufani-Nuh,
Olmasın qafil bələdan əhli-bidadü sitəm.
Xaneyi-zalim gedər seylabə manəndi-hübab,
Dutsa tufan aləmi məzlumə tufandan nə qəm.

“Kənzül-Qərayib”də məsturdur ki, zövrəqi-Nuh əyyami-tufanda hər tərəf seyr edərkən xitəyi-Kərbəlaya irişdikdə Hayiriyyə dedikləri mənzilə mütəhəyyir olub, təvəqqüf edüb hərəkətdən düşdü. HəzrətiNuh bu halətə heyrət etdikdə nida gəldi ki: “Ey Nuh, bu ol mənzildir ki, səfineyi-“Məsəlu Əhli-Beyti kə-məsəli səfinəti Nuhun”² bu mənzilə qərçeyi-girdabi-xun ola və Əhli-Beytin əksər əfazilü ə’yanın bu mənzili-daireyi-heyretə buraxıb sərgərdan qıla. Filvaqe’, təəmmül etdikdə münasib görünür hədisi-səhih müqtəzasincə səfineyi-Nuha Əhli-Beyti-risalat. Zira həvayi-nəfsi-əshabi-inadla dəryayi-məsəyib mütəlatim olduqda və səhrayi-Kərbəlayı tufani-bəla əhatə qıldıqda hər kim Əhli-Beytə daxil idi, bələyi-mə’siyətdən nəcat buldu və hər kim xaric idi, həlak oldu.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Hüseyn Mədinədən əziməti-Kufə qıldıqda yeddi yaşında bir mə’suməsi olub mürafiqətinə qüdrət bulmamağın Ümm Sələmə xidmətinə qalmışdı və vaqiyeyi-Kərbəlada Həzrəti İmam şəhid olduqda bir qurabi-mişkinbal pəru balın qanla rəngin edüb, mütəvəccih-Mədinə olub, Ümm Sələmə divari-sarayinə qonub bal əfşanlıq edərdi. Ol mə’sumə görə, fərasətlə Hüseynin şəhadətin mə’lum edüb fəğan qıldı. Ümm Sələmə ayıtdı: “Ey məxdumə, nə vaqe’ oldu?” Ol mə’sumə ayıtdı: “Ey əziz, qurab müxbiri-əhvali-Səfineyi-

¹ Allahım, məğlub oldum, kömək et. (Qur’an, 54, 10)

² Əhli-Beytin vəziyyəti Nuh gəmisinin vəziyyətinə bənzər.

Nuhdur, qaliba bu gün Səfıneyi-Əhli-Beyt tufani-bəlayi-dünyadan nəcat buldu və mühərriki-həvayi-qürbi-İlahi anları vətəyi-haildən vasili-sahili-nəcat qıldı. Və bu qürab andan gəlür və anlardan xəbər verür”. Ümm Sələmə ayıtdı: “Bu vaqiənin bir nişanəsi var”. Ol mə’sumə ayıtdı: “Nişanə nədir?”. Ümm Sələmə ayıtdı: “Bir gün Həzrəti-Rəsul xəlvətdən dışrə çıxub bir müddət məks edüb müraciət etdi julidəmuıy və qubaraludəruıy”. Dedim: “Ya Rəsulullah, bu küdürətə bais nədir?” Buyurdu ki: “Ey Ümm Sələmə, bu gecə bana İraqda bir məqam göstərdilər ki, ana Kərbəla derlər və ol mənzildə Hüseynin və bə’zi övladının qətlgahını ziyarət etdirdilər və bən ol mənzildən bir miqdar xak alub gəlmişəm”. Və mübarək əllərin açub ol toprağı bana təslim etdi və buyurdu ki: “Bu toprağı bir şişədə hifz et”. Ol gün ki, və’deyi-şəhadət yetər, bu şişədəki əczayi-türab övraqı-gül kibi qan rəngin dutar”. Və bən ol toprağı hifz etmişəm.

Və bir rəvayət dəxi Qazi Əyaz kitabı-“Şəfa”dən nəql etmiş ki,

Həzrəti-Rəsul Hüseyni-məzlumun qətlindən xəbər verüb zəminiKərbəladan ki, ona Təftəf derlərdi, bir qəbzə xak alub Ümm Sələməyə tapşurdu. Və bir rəvayət dəxi İmam Yafei “Mir’atül-cinan”da Ənəs bin Malikdən İmam Hənbəl vasitəsilə nəql edüb məstur etmiş ki, bir gün mələküs-səhab hüceyri-risalətə gəlib Həzrəti-Hüseyn hazır oldu, qolların Həzrəti-Rəsulun boynuna buraxub mübarək gisularıyla bünyadi-müla’əbə qıldı. Mələküs-səhab ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu pərvərdeyi-ne’mətin olan fərzəndi-səadətmandini ümməti-bivəfa dəşti-Kərbəlada qətl edələr”. Və Kərbəladan bir miqdar xak nümunə üçün Həzrəti-Rəsulə ərz etdi və Həzrət anı Ümm Sələməyə təslim etmişdi. Əmri-təqdir ilə Ümm Sələmə ol şişəyi hazır edüb mülahizə qıldıqda gördülər ki, ol xak xunab olmuş və ol nişanə vüqu bulmuş. Çün nişanə ilə Kərbəla vaqiəsinin keyfiyyətin bildilər, ağazi-müsibət qılıb əzayə əzimət qıldılar. Şe’r:

Ya Rəb, nə fitnədir ki, xərab etdi aləmi,
Azürdə qıldı ruhi-Rəsuli-mükərrəmi.
Ə’yani-Ali-Əhmədə gərdun cəfa qılıb,
Əşrafı-Əhli-Beytə rəva gördü matəmi.
Va həsrətə ki, buldu xələl seyli-fitnədən,
Şər’in binayi-mütqinü bünyadi-möhkəmi.
Gülzari-Kərbəlaya töküldü nihali-qəm
Xoşdur kim, anı eyləyə sirab göz nəmi.

FƏSLİ-İBTİLAYİ-XƏLİLULLAH

Diyari-bəla müsafirləri və əqari-əna mücavirlərinün cümləsindən biri məhbubi-Maliki-Cəlil Həzrəti-İbrahim Xəlildür ki, ta xəl'ətixilqətlə sərəfraz oldu və xəlvəti-xüllətdə şərəfi-məhrəmiyyət buldu, hərgiz hücumı-bələdan əman bulmadı və süduri-hadisədən fəriğ olmadı. Cümlə bələdan biri oldur ki, Nəmrudi-mərdudun atəşi-istilası zəbanə çəküb və səhabi-təsəllüti barani-bəla töküb istid'a qıldı ki, ol təlayi-təmam-əyarə atəşi-suzanla tab verə və ol şəm'i-şəbistani yaxub, zülmətsərayi-küfrinə nuri-sürür yetürə. Əlqissə, Həzrəti İbrahim mənəcəniqə girdikdə və mələikə anı atəşə mütəvəccih gördükdə münacat etdilər ki: "Ya Rəb, cəmi'i-bəni-Adəmdən bir kimsənədir ki, sənün əhədiyyətinə mö'tərifdür və ibadətünlə müttəsidür, anı yandırmaq istərlər. Rüksət ver ki, müavinət qılub anı bu təhlükədən xilas edəlim". Həzrəti-İzzətdən xitab gəldi ki: "Mülazimətinə gedün, əgər müavinət istərsə, mələd edün". Bu işarətlə Mələküs-səhab hazır olub ayıtdı: "Ey Xəlil, rüksət versən seylabi-siyasətlə ə'danın naireyi-fəsadın müntəfi qılub, binayinadın fənayə verməyə hazır olmuşam". Və mələkül-ərz ayıtdı: "Əgər işarət olsa qövmi-Nəmrudi Qarun kibi təhtüs-sərayə çəkməyə əzimət qılmışam". Həzrəti-Xəlil ayıtdı: "Ey ümmali-karxaneyidünya və ey hüffazi-qəvanini-nizami-əşya! Səlahi-behbudimdə bənim ixtiyarım və dostdan gələn dərdin dərmaninə bənim iqtidarım yoxdur". Şe'r:

Dərdlə xürsənd olan dərdinə dərman istəməz,
Zövqi-möhənat birlə aşıq rahəti-can istəməz.
Hər kimi istərsə canan aləmi-eşqində fərd,
Səbr edər tənhalığa, ənsarü ə'van istəməz.

Bu mülahizələrdən sonra ki, Həzrəti-Xəlil mənəcəniqdən cüda olub atəşi-suzanə düşməgə qərib oldu, Cəbraili-Əmin ol şəm'in pərvanəvar başınə çizginüb ayıtdı: "Ey Xəlil, "həl ləkə min hacətina", yə'ni hacətin varmı? Həzrəti-Xəlilullah ayıtdı: "Əmma ileykə fəla", yə'ni ehtiyacım var, əmma sana yox?". Cəbrail ayıtdı: "Mədəd istə andan ki, ana möhtacsan". İbrahim ayıtdı: "Əlləmhü bi-hali həsb'i-ənsu'ali", yə'ni onun elmi halimə, mane'dir sualimə. Şe'r:

Qafil olmaz dərddən dərdə giriftar eyləyən,
Aşiqi-arif degil dərdini izhar eyləyən.
Əl çəkün dərdim əlacindən ki, təhqiq etmişəm,
İstəsə səhhət verür bimarə bimar eyləyən.

Filvaqe¹ bir aşiqi-sadiq ki, yardən qeyri kəndüyə əğyar bilər¹, əğyar tədbirilə yar dərdinə dərman qılmağı kəndüyə ar bilər. Rəvayətdir ki, İbrahimin kəmalistiğnası-dəryayi-rəhməti mövcə gətirüb xitab gəldi ki: “Bəndən qeyrə-ümid dutmayıanı bən də qeyrə möhtac etməzəm”. Və bə’zi demişlər ki, Xəlilin cəvabı Cəbrailə bu oldu ki: “Bən məhvi-dustəm, heç düşmən görməzəm ki, bu cəfaləri andan biləm: haşa ki, dust cəfasindən şikayət qılam: “Yəf’əlullahü ma-yəşau və yəhkumu ma-yuridu”². Bu göftarə müqarın nida gəldi ki: “Ya naru kuni bərdən və səlamən əla-İbrahim”, yə’ni ey atəşisuzan səlamət olğil Xəlilə nitə kim ol təbiəti-bəşəriyyətdən çıxub məhzi-ixlas oldu, sən dəxi təbiətindən çıxub ehraqı işfaqə təbdil et. Şe’r:

Gülşəni-ümmid əbri-səbrdən sirab olur,
Səbr qılsan ab gövhər, səng lə’li-nab olur.
Tirə olmaz kəsbi-zülmət eyləyüb hər xanə kim,
Cilvəgahi-pərtövi-xurşidi-ələmtab olur.

Və Həzrəti-Xəlilin bir müsibəti dəxi zibhi-İsmaildir ki, lisanitənzilə cari olmuş ki: “İnnə haza lə-huvə’l-bəlau’l mubin”. Rəvayəti-səhih və nəqli-sərihdirdi ki, bir gün Həzrəti-İsmail seydgahdən rüxsari-qübaraludlə Həzrəti-İbrahimin hüzurinə gəldikdə və Həzrəti-İbrahim nəzəri-iltifatlə ol afitabi-ələmtabın səfheyirüxsarın mütalə qıldıqda silsileyi-gisuyi-müşkbarindən hər səri-mu bir rəgi-caninə peyvənd və şə’şəeyi-cəməli-pürnurindən hər rişteyişü’a bir üzvündə bənd olub, ləzzəti-didarində məhv oldu və təmaşayirüxsarində cümlə nəqdi-vücudun sərf qıldı. Şe’r:

Təalallah, bu nə rüxsari-mərgubi-dilaradır
Ki, dil dərkində aciz, can tamaşasində şeydadır.

¹ Allah diləyini yetirər və istədiyi şeyə hökm edər.

² Yə’ni ki, bu bəla bir imtahandır (Qur’an, 37, 106).

Lacərəm silsileyi-qeyrəti-eşqi-İlahi mütəhərrik olub, rabiteyiməhəbbəti-məcəzinin inqita'i lazım gəldi və mə'suqi-müşfiq aşiqisadiqın əgyardən qət' etməyə təvəccöh qıldı. Şe'r:

Yar istəməz ki, aşiqi əgyarə yar ola,
Hər ləhzə bir tərəddüd ilə biqərar ola.
İstər ki, lövhi sadə olub nəqşi-qeyrdən,
Peyvəstə kəndü nəqşinə ayinədar ola.

Əlqissə, çün Xəlilin qəlbini [məhəbbəti-] İsmail məmlu qıldı, vəqiesində divani-qəzadən hökm oldu ki: “Ey məhrəmi-sərapərdəyixillət və ey müqtədayi-ümmət, əgər caddeyi-məhəbbətimdə sabitqədəmsən bəndən qeyridən rəğbət götür və bu məftunu olduğun cigərguşənin rişteyi-həyatınə tiği-inqita' yetür”. Şe'r:

Öylə kim mə'suqi aşiq qeyrə dəmsəz istəməz,
Aşiqin mə'suq həm qeyr ilə həmrəz istəməz.

İbrahim ol uyqudan bidar olduqda Hacərə ayıtdı: “Ey həmsərimehriban, İsmailə təcdidi-libas birlə zivər [ver] ki, dost mehmanı olur”. Hacər həsbül-işarə ol xurşidi-asimani-lətafətün sünbülisuyi-müşkbarın şənəlyüb və əndami-lətifün əlbiseyi-əlvanlə müzəyyən qılıb mühəyya qıldıqda İbrahim ayıtdı: “Bir rəsən və bir tiğ dəxi həmrəz eylə”. Hacər ayıtdı: “Ya Xəlilullah, söhbəti-əhbab səbəbi-rabiteyi-ittisal olur. Tiğ ki, aləti-qət'dir, anda nə münasib və məcmə'i-əshab məhəlli-həlli-işkal olur, rəsən ki, aləti üqdədür, anda nə vacibdür?” Xəlilullah ayıtdı: “Şayəd bir qurban etmək lazım gələ və bağlamağa və kəsməyə tiğ və rəsən zərurət ola”.

Əlqissə, İbrahim və İsmail Hacərə vida edüb rəvanə olduqda Hacər vərteyi-təfəkkürə düşüb mütəhəyyir qaldıqda İblis ki, mühərriki-silsileyi-fəsad və müə'ssisi-binayi-üdvanü inaddır, fürsət bulub əzm qıldı ki, xanədani-xillətə xiləl buraxa və mə'mureyinübüvvətin hiylə ilə yıxa. Bir piri-saleh surətində mütəməssil olub Hacərin xidmətinə gəlüb ayıtdı: “Ey salehə, bilurmüsən ki, İbrahim və İsmail qanda gedərlər?” Hacər ayıtdı: “Dost səlayi-ziyafət urmuş, ana icabət edərlər”. İblis ayıtdı: “Ey qafil, qələt xəyal etmişsən, İbrahim İsmailin qanın tökmək istər. Tiğü rəsəndən əndişə nə olduğun

bilmədünmi və surəti-halindən keyfiyyəti-[mə'alın] mülahizə qılmadınmı?" Və bu göftardən [İblisin] müddəası bu idi ki, cəməatinisə rıqqəti-qəlblə mə'rufdur və taifeyi-övrət qilləti-səbrü səbatlə mövşufdur. Həcər bu xəbərdən mütə'əssir olub izzirab qıla və Xəlilin əzimətinə mane ola. Həcər ayıtdı: "Ey piri-xərif, əcəb ki, sən İblis olmayasan? Zira Xəlil əğyar qətlindən fərar edərəkən İsmail ki, yarivəfadır, cəfasın rəva görərmi?" İblis ayıtdı: "Ey Həcər, vəqiasində bu əmrə mə'mur olmuşdur". Həcər ayıtdı: "Xəlil kazib degil, fərmanı İlahi bu xüsusdə südur bulub, canibi-Həqdən işarət böylə oldusa, zülali-tiği-bəla çeşməyi-abi-bəqadır və qeyrəti-xuni-İsmail laleyigülzari- izzü ə'ladır". Şe'r:

Canlə bizdən əgər xoşnud olur cananımız,
Canə minnətdir anun qurbanı olsun canımız.

İblis Həcərdən növmid olub Xəlilullah rəhgüzarin dutub ayıtdı: "Ey ə'qəli-zəman və ey əfzəli-əhli-cəhan, nə rəva ki, gülzarinübüvvətin nihali-növrəsin ziynəti-gülşəni-iqtidar ikən vəsvəseyixabü xəyal ilə azürdeyi-tişeyi-cəfa qılasan və sədəfi-risələtin gövhəri-tabnakın zivəri-əfsəri-izzü e'tibar ikən dəğdəğeyi-fikrimühal ilə girdabi-bəlaya salub mütəəssir olasan". Şe'r:

Bağbana, zinəti-gülzar olan şaxi-güli
Kəsmə, fəvti-zinəti-gülzardən əndişə qıl.
Şad edüb əğyarını azürdə qılma yarını,
Rənci-yarü tə'neyi-əğyardən əndişə qıl.

Həzrəti-Xəlil bildi ki, ol bədbəxt İblisdir, dedi: "Ey müdbir, əgərçi miveyi-nəxli-həyatım və cəvhəri-gəncineyi-zatım İsmaildir, həqqa ki, əgər hər rəgi-ə'zayi-tərkibim bir İsmail olsa və cümləsinin qət'inə əmrə-Mə'bud südur bulsa, təvəqqüf etməyəm və təriqi-təxəllüf dutmayam". Şe'r:

Dərdi-eşqi-yar könlüm mülkünün sultanıdır,
Höküm onun hökmüdür, fərman onun fərmanıdır.

İblisi-lə'in andan dəxi mə'yus olub, İsmaili tiftl görüb firibə qabil təsəvvür qılıb ayıtdı: "Ey güli-gülzari-nübüvvət və nihali-hədiqeyi-

risalət, əzimetün nə yanadır?” İsmail ayıtdı: “Dost ziyafət xənəsinə”. İblis ayıtdı: “Haşa, səni İbrahim zibh etmək tədarükündədir”. İsmail ayıtdı: “Ey piri-gümrah, əgər bənim qətlim ana əmr olunmasa dəxi, anın itaəti bana əmr olunmuşdur, inqiyadındə təmərrüdüm yoxdur; xüsusən ki, əmr olunmuş ola”. Şe’r:

Canımı canan əgər istərsə minnət canimə,
Can nədir kim, anı qurban etməyəm cananimə.

Həzrəti-Xəlil ayıtdı: “Ey İsmail, bu bədbəxt İblisdir, hiyləsindən həzər et”. İsmail İblisə səngi-ictinab atub dəf’ etdikdən sonra, validisaleh və vələdi-xələf ittifaqlə Minayə gəldilər. İbrahim tiğ çəküb rəsən çıxarub ayıtdı: “Ey fərzəndi-əziz, nazimi-kargahi-hikmət və müsəvviri-surətxaneyi-fitrətdən zibhünə hökm olubdur, səlahun nədir?” İsmail ayıtdı: “Ey validi-büzürgvar, bu fərmanə mövcib nə ola?” Xəlil ayıtdı: “Məhəbbət qəbuli-şirkət qılmaz və məhəbbətdə müşarikət münasib olmaz. Qaliba tüğyani-məhəbbətin mövcibitəhriki- qeyrəti-Həzrəti-Izzət vaqe’ oldu”. İmail ayıtdı: “Ey əziz!

Əcəbən lil-mühibbi-kəyfə yənamun
Küllə nəvmin’ əl-əl-muhibbi həramundemişlər¹.

Mə’şuq aşiqi həmişə bidar və cilveyi-hüsnündən xəbərdar istər, sən ki, də’vayi-eşqlə aludeyi-qəflət və asudeyi-xabi-rahət olasan, əcəbmidir ki, böylə xabi-pərişan görüb pərişanlıq bulasan”.

Əlqissə, hər təqdirlə İsmail ol vaqiəyi kəndüyü şərəfi-ruzigar bilüb və ol səadətə mübahit qılıb ayıtdı: “Ya-əbəti, if’əl matu’məru”².

“Ey pedəri-büzürgvar, İsmailə bədəl var, Həzrəti-Cəlilə əvəz yoxdur. Vahidi-Mütləq damənin dut, yoxsa İsmail kibi çoxdur”. İbrahim ayıtdı: “Ey fərzəndi-girami, nə vəsiyyətin var?” İsmail ayıtdı: “Ey məxdum, üç vəsiyyətim var: biri ol ki, zəmani-qətl ə’zayi-cismümi möhkəm bağlayasan ki, iqtizayi-ələmi-tiğ irişdikdə cismi-zəifimi biixtiyar iztirabə salub hərəkətimdən sana bir asib yetüb bana mövcibi-isyan olmaya”. Şe’r:

¹ Sevən bir kimsə necə yatar.

Sevən kimsəyə yuxu haramdır.

² Ey ata, sən əmri yerinə yetir (Qur’an, 37, 102).

Çəkməzəm qəm töksə qanım tiği-büranın sənin,
Vəhmim andandır ki, pürxun ola damanın sənin.

Və bir vəsiyyətim dəxi oldur ki, zəmani-zibhdə rüksareyizərdimi yer yüzünə buraxub bəni bismil edəsən, olmaya ki, mütaliəyisəfheyi- rüksarım etdikdə məhəbbəti-təbii icrayi-hökmə tə'xir verüb, qətlimə mane' olub bu surət səni təqsiritaətə müttəhim qıla. Və bir vəsiyyətim dəxi oldur ki, darüs-sə'adətünə müraciət qıldıqda valideyi-mehribanı təsəlli edüb riayətin vacib biləsən və səbrü şükr təriqinə hidayət qılasan.

Vəsaya tamam olduqda Həzrəti-İbrahim İsmailin əllərin və ayaqların möhkəm bağlayub hülqi-mübarəkinə tiği-bidiriğ urduqda mələikəyi zəminü asiman xüruşə gələb təəccüb etdilər ki: “Ya Rəb, bu nə bəndeyi-əzimmüşşə'ndür və müxlisi-ədimül-əqrən ki, təriqiməhəbbətdə atəşi-suzanə buraxsalar, təvafüt qılmaz və cigərguşəsinün qətlinə hökm edərlər, münzəcir olmaz?!”

Əlqissə, yetmiş növbət tiğ çaldı, qət' etmədi və o cismi-lətifə tiğitizdən zərər yetmədi. Xəlilullah xəşmək olub tiğini daşə çaldıqda tiği-tiz zəban çəküb ayıtdı: “Ey Rəsuli-xuda, “Əl-Xəlilu yə murni bilqət və'l-Cəlilu yənhani”¹ və bən mütərəssidi-hökmi-Cəliləm nə ki, tabei-əmr-i-Xəlil. Rəvayətdir ki, bu halətdə mələikəyi-ülvi mütəəccib olub ayıtdılar: “Aya, İbrahim əsxamıdır ki, cigərgüşin qurban edər, ya İsmail əkrəmmidür ki, Həq rizası üçün tərki-can edər?” HəzrətiVacibülvücuddən nida gəldi ki: “Mən İbrahimdən əsxa və İsmaildən əkrəməm ki, İbrahimin qurban etmədən qurbanın qəbul edərəm və İsmailə sual hədiyyə irsal eylərəm”.

Əlqissə, İbrahim mütəhəyyir ikən Cəbrail enüb qurban yetürdi ki, “Ey Xəlil, “Qəd səddəqtə-rö'ya”² bəşarət sana ki, qurbanın məqbul oldu və ibadətün dərəcəyi-qəbul buldu və bu kəbşi-əzimmülbərakatı İsmail əvəzinə qurban et”. İbrahim nişati-təmamlə bəndi-bəlayi İsmaildən götürüb ol qurbanə tiğ çalub İsmailə ayıtdı: “Ey fərzəndiəziz, çün nəqdi-ibadətün sikkeyi-qəbul buldu və dərgahi-rizayiMə'bud çəhreyi-mübarəkünə məftuh oldu, bu şükranə ilə bir dua qıl və bu fürsəti qənimət bilüb bargahi-Kibriyadən iltimasi-əfvü əta qıl”. İsmail ayıtdı: “İlahi, peyğəmbəri-axirüzzəmanın ümmətinə rəhmət qıl

¹ Xəlil mənə əmr edir, Cəlil isə qadağan edir.

² Sən yuxunu çin elədin (Qur'an, 37, 105).

ki, anlara olan əfvü əta həman banadır”. Cəvab gəldi ki: “Ey İsmail, hacətin qəbul oldu və duaların dərəcəyi-icabət buldu”. Şe’r:

Ey xoş ol bəndə kim, ibadətlə
Şərəfi-izzü e’tibar bula.
Kəndüsin qurtarub mə’asidən,
Qeyri xəlqün dəxi şəfi’i ola.

Həzrəti-Əli bin Musər-Rzadən nəqlidir ki, İbrahim İsmail əvəzinə qurban etdikdən sonra xatiri-şərifinə xütu etdi ki: “Fərzəndimi qurban etməyə ’əzm etdigümdə xoş səvab hasil etdim”. Həzrəti-İzzətdən vəhy gəldi ki: “Ey Xəlil, məcmui-xəlqdən kimi ziyadə sevərsən?” İbrahim ayıtdı: “Ya Rəb, sənə mə’lumdur: – Həzrəti-Məhəmmədi ki, əfzəli-kainatdır”. Xitab gəldi ki: “Məhəmmədimi ziyadə sevərsən, ya kəndüni?” İbrahim ayıtdı: “Həqqə ki, Məhəmmədi”. Xitab gəldi ki: “Anın övladın ziyadə sevərsən, ya kəndü övladını?” İbrahim ayıtdı: “Həqqə ki, anın övladını”. Nida gəldi ki: “Ey Xəlilullah, anın ə’əzziövladını Kərbəlada şəhid edələr”. İbrahim ol vaqiə istimaindən mütəəllim olub giryən olduqda nida gəldi ki: “Ey İbrahim, məzlumiKərbəla üçün bu bir miqdar təəllümün səvabi oğlun qurban etdiyən səvabindən ziyadədir”.

Təəmmül edin, ey əshabi-fitnət və eyərbabi-fərasət ki, şəhidiKərbəla üçün növhə qılmaq nə miqdar əməli-mə’cur və ibadətımə’surdur. Filvaqe, münasibdür əhvali-şəhidi-Kərbəla vəqayə’I İbrahim və İsmailə. İbrahim əgər atəşi-Nəmrudə təvəccöh qıldıqda mələikədən müavinət qəbul etmədi, şahı-Kərbəla dəxi məsayibi Kərbəlada ləşkəri-cin və sipahi-mələkdən müsaidət istəyüb daməni-istiğasə dutmadı. Və əgər İbrahim vaqiə hökmilə bir oğlun zibh etməyə iqdəm etdi, şahı-Kərbəla dəxi vaqiə müqtəzasincə mütəəddid övladü ənsabın fəda qılıb dərəcəyi-kəmalə yetdi; və əgər İsmail nəqdi-canın sərfi-rahi-Həqq etməgə müvəffəq oldu, Şahi-Kərbəla dəxi ol mərtəbəyi əhsəni-vəchlə hasil edüb şəhadətətövfiq buldu.

Əimmeyi-Əhli-Beytdən mənquldur ki, hər daneyi-sirişk kim, şühədə üçün gözdən tökülür, sədəfi-şərəfdə bir gövhəri-abdar olub, mizani-əməldə əksər səyyiati anımla rəf’olur və səhifeyi-ə’maldən əksər səvadi-xətayi ol məhv qılır. Şe’r:

Kərbəla təşnələrin yad qılıb əşk tökən
Ətəşi-ruzi-cəzadən ələmi qəm çəkməz.
Şühədə halın anub şövqilə yanub yaxılan
Ələmi-şö'leyi-nirani-cəhənnəm çəkməz.

Şeyx Səhl bin Əbdullah demişdir ki: “Bən Aşura günü əşkinədəmət tökərdim və təəssüf çəkərdim ki, diriğa vəqieyi-Kərbələdə ol şahın müləzimətinə müvəffəq olmadım və məqdəmində səadətışəhadət bulmadım. Bu mələlətlə didəyi-nəmnakım uyquya getdikdə Həzrəti-Rəsuli vəqimədə gördüm, buyurdu ki: “Ey Səhl, Həzrəti Zülcəlalın əzəməti haqqı üçün ki, hər qətreysi-əşk ki, bənüm fərzəndim müsibətində gözdən tökdün, ol qədər səvabə səbəbdır ki, hesabindən küttabi-divani-əflak acizdir. Və bu dəxi əxbarimö'təbərədəndir ki, Həzrəti-Hüseyn ruzi-Qiyamət ərseyi-Ərəsətə çəhreyi-xuna-ludlə gəlüb münacat edər ki: “Rəbbi şəfi'əni mən bəka ələ müsibət”, yə'ni, İlahi, rüxsəti-şəfaət ver bana anlar üçün ki, əşkbar olmuşlar və bu tə'ziyətimdə Əhli-Beytümə təşəbbüh etmişlər. Şe'r:

Xoş ol ki, yad qılıb Kərbəla şəhidlərin
Zəman-zəman tökə lö'lö'i-şahvari-sirişk.
Gər olmaseydi qərəz matəmi-Hüseyni-şəhid,
Riyazi-didədə olmazdı cuybari-sirişk.

FƏSLİ-İBTİLAYİ-HƏZRƏTİ-YƏ'QUB

Zümreyi-ərbabi-bəla və firqeyi-əshabi-ənənin biri Yə'qub Nəbi, biri həzrəti-Yusuflu-siddiqdir. Həzrəti-İmam Rükəddin əleyhirrəhmə tərcümeyi-“Sureyi-Yusif”də böylə təhrir etmiş ki, bir gün şəmseyeyvani- risalət və dibaçeyi-divani-nübüvvət mütəməkkini-məsənədirahət olub, dəryayı-iltifatın bir kənarında gövhəri-mə'dəni-vəfa Həsəni-Müctəba və bir kənarında sərvə-cuybari-səxa Hüseyn bin Əliyyi-Murtəza qərar dutub, gah ol gövhər nəzzarəsindən didəyə nur verürdü və gah bu sərvin müşahidəsində sinəyə sürür yetirürdü. Bu halə müqarın Cəbrail, Məliki-Cəlildən gəlüb səlam yetirüb Həsən və Hüseynə işarət qılıb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, ətuhibbuhuma?”¹ Həzrət

¹Hər ikisini sevirsənmi?

buyurdu ki: “Nə’əm əvladuna və əkbaduna”¹. Cəbrail ayıtdı: “Ya Nəbi, məhəbbətləri mütəsavimidir, ya mütəfavitmi?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “La-fərqə beynəhuma², bir bəhri-mə’arif gövhərləridür və bir fələki-məkarim əxtərləridür”. Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu şəhzadənin birin zəhri-cəfa ilə həlak qılıb, birinün tiği-bidiriği ilə bağrın çək edələr”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ya əxi mən yəf’əlu haza beynəhuma”³. Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, ümməti-bivəfalərin”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Aya, nə cürmlə məqtul olalar və nə xəyanətlə bu cəfayə istehqaq bulalar?” Cəbrail ayıtdı: “Xəyanətdən müərra və cinayətdən mübərra”. Həzrəti-Rəsul kəndusin bu bəlaya məxsus təsəvvür qılıb bu cəfadən mütəəllim olduqda, Cəbrail ol həzrətün təsəlli-yi-xatiri üçün Yusuf surəsin nazil etdi ki (nəhnu nəqussu əleykə əhsənəl-qisəsi)⁴. Şe’r:

Müsibəti-Həsənü möhnəti-Hüseyni-şəhid
Dəmi ki, oldu qəməfzayi-təb’i-paki-Rəsul,
Təsəlli-yi-dili-paki-Rəsul üçün Həqdən
Bəyani-qisseyi-Yə’qubü Yusif etdi nüzul.

Və mənşəi-ibtilayi-Yə’qub oldur ki, ol Həzrətə Həqdən on iki övladi-zükür kərəmət olunub cümləsindən sirətdə və surətdə Yusuf əkməl və əcməl vaqə’oldu. Nətəki, Sərihi-Tənzil andan xəbər verir ki, haşəllillah mahaza bəşərənin in haza illa mələkun kərim⁵. Şe’r:

Cəməli-bibədəlü fitneyi-xəvasü əvam,
Güli-həmişəbəharü məhi-həmişətəmam.

Eşqü məhəbbət müləzimi-hüsnü məlahət olmaq adəti-mə’hud olmağın didəyi-bəsirəti-Yə’qub Yusufun kəməli-cəməlinə bir qayətdə valeh oldu ki, baqi övladın fəramuş qıldı. Övladi-Yə’qub bu haləti müşahidə qıldıqda atəşi-rəşk mürüvvətlərin yaxub və seylihəsəd binayi-məvəddətlərin yıxub Yusufun dəf’inə və rəf’inə himmət dutdular və qaidəyi-mürə’ati-übüvvəti üxüvvəti unuttular. Şe’r:

¹ Əlbəttə, övladımız ciyərimizdir.

² İkisi arasında fərq yoxdur.

³ Ey qardaş, o ikisinə kim bunu edər?

⁴ Biz sənə hekayətlərin ən gözəlini söyləyirik (Qur’an, 12, 3).

⁵ Doğrudan da, bu insan deyil, çox gözəl bir mələkdir (Qur’an, 12, 31).

Həva tündbadi binalər yıxar,
Həsəd atəşi xanimanlər yaxar.

Həmişə müqəddəmati-məkr tərtib edüb intizari-fürsət çəkərlərdi ol zəmanədək ki, Yusuf vaqi'əsində mehrü mahü sitarəyi kəndusinə sacid gördü və Yə'qubdan anın tə'birin sordu. Və anın bu mübahatindən həsədi-ixvan ziyadə olub bir mövsim ki, Yusufu-gül Misri-gülzarın sultanı olmuşdı və dəşneyi-seylab kəfi-məxzubixəvatini-Misir kibi ə'zayi-laləzarı parə-parə qılmışdı, övlad ittifaqlə,

Yə'qubun xidmətinə gəlüb ayıtdılar: “Ey asimani-nücumi-səadət və ey mə'dəni-cəvahiri-fütüvvət, əbkari-rəyahin pərdeyi-xəfadən çıxub aləməfruz oldu və məşşateyi-növbəhar cəmileyi-cümleyi-cəhani hilyeyi-əzharlə müzəyyən qıldı; səriri-sədayi-seylab “Unzur ila-asari rəhmətüllah”¹ – deyüb sükkani-Beytül-əhzanə səlayi-seyri-səhra verir və zəbani-səbzeyi-növxiz “İnnəməl-həyatud-dünya ləhvün və lə'bun”² – deyüb müjdəyi-təməşayi-biyaban yetirür. Şe'r:

Çıxdı yaşıl pərdədən, ərz eylədi rüxsar gül,
Sildi mirati-zəmiri-pakdən zəngar gül.
San Züleyxa xəlvətidir qönçeyi-dərbəstə kim,
Çıxdı andan dəməni-çakilə Yusufvar gül.

Nola ki, bu mövsimdə Yusufu rüxsət verəsən ki, bir neçə dəm laləzar seyrindən gül kibi könlü açıla və səbzə nəzzarəsi nərgisişəhləs münəvvər və bənövşə ətri dimaği-lətifin müəttər qıla. Yə'qub ayıtdı: “Ey əzizlər, Yusuf nazpərvərdi-məsənədi-rahətdir, tərəddüd cəfasinə təhəmmül etməz və tifi-nazikətəb'dir, siba'ü ziyabə müqabil olsa müqavimətə qüdrəti yetməz”. Övladı ayıtdılar: “Ey pedəri-büzürgvar, Yusuf bizüm hirzi-hərəsətimizdə olsa gərək, həmleyi-sibə nə məcal ya əsəri-hiyleyi-zibayə nə ehtima?” Əlqissə ənvə'i-illahlə Yə'qub Yusufun fəraqinə riza verüb, əndami-lətifin müləvvən camələr ilə müzəyyən qılub, övladinə həmrəh edüb sifariş etdi ki, xarici-dərvazeyi Kən'andə Şəcərətül-vida' altında bən gəlincə təvəqqüf edün, andan gedün. Anlar şəhrdən çıxub Şəcərətülvidayə yetdikdən sonra Yə'qub dəxi mütəəqib gəlüb, Yusufu

¹ Allahın rəhmətinin əsərlərinə (izlərinə) baxır.

² Dünya həyatı yalnız əyləncə və oyundur.

ixtiyarsız bağına basub, yüzün yüzünə sürüb ayıtdı: “Ey övladiəmcad, bəni Yusuf məhəbbətində məzur dutun ki, ixtiyar ilə degil”. Şe’r:

Ləzzəti-zövqi-cəmalı dəmbədən əfzun olur,
Arizin gördükcə göz, könlüm betər məftun olur.

Yusufa ayıtdı: “Ey cigərguşə, hətta ki, əgər qüdrətim oleydi, səndən ayrılmazdım, əmma nedim zəifhələm. Ey fərzəndi-dilbənd, cəhd qıl ki, bu gecə müavidət qılasan. “Ya binəyyə ləv-bəqəytül-leylə lə-uhriqqu”¹. Pəs, Yusufə ağazi-nəsihət etdi ki: “Ey qürrətül-eyn, əlləylətül hublə², mə’lum degil ki, yarın ayineyi-ruzigar nə surət göstərər və bustani-ələmdə nihali-hikmət nə səmər verər”. Şe’r:

Bu bəhri-nilgun bin mövc hər saat əyan eylər,
Ülüləbsarə bir-bir kəşfi-əsrari-nihan eylər.

“Hala sana dörd nəsihətim var: “Ya bunəyyə, la tənseyəllahə³, yə’ni mə’budunu unutma və iza vəqə’tə fi-bəliyyətin fəstə’in billahi”⁴, yə’ni əgər bir bələya düşsən, mə’budundan müavinət istə və əksir min qəvli həsbeyəllahü və na’vəl vəkil⁵, yə’ni bu kəlməyi çox zikr et: “La-tənsani fə’inniləənsakə”⁶, yə’ni bəni fəramuş etmə ki, bən dəxi səni fəramuş etməzəm”.

Rəvayətdir ki, Yusufun Bana nam bir həmişirəsi olub. Ol mütəvəccih-i-səhra olduğu zəmandə uyğuda idi. Vaqisində gördü ki, Yusuf bir neçə gürgi-xunxarə giriftar oldu. İztirablə bidar olub Yusufu təfəhhüs etdükdə dedilər ki, mütəvəccih-i-səhra olub. Fəryadü fəğanla şəhrdən çıxdıqda gördü ki, Yusuf Yə’qublə vida’ etməkdədir. Ayağına düşüb təzərrö’ qıldı ki: “Ey əziz, pərişan vaqiə görmüşəm, bu səfər əzimətin fəsx et; əgər təvəccöh lazım isə, bana mülazimətində olmağa rüxsət ver ki, müfariqətə taqətim yoxdur”. Şe’r:

¹ Ey oğul, gecə orada qalarsan, mən odlanaram.

² Gecə hamilədir.

³ Ey oğul, Allahımı unutma.

⁴ Bir bələya düşsən, Allahdan kömək istə.

⁵ “Və Allah mənə yetişər, o yaxşı bir vəkildir” – sözüünü çox-çox təkrar et(Quran, 3, 173).

⁶ Məni unutma, yəqin ki, mən səni unutmaram.

Şəbi-vida' səhərgahi-ruzi-hicrandır,
Əsasi-bünyeyi-fəryadü ahü əfğandır.

Əqlissə, iqtizayi-hökmi-qəza fəsx-i-əzimetə riza verməyüb, Yusuf validi-büzürqvar və həmsəireyi-vəfadar ilə vida' edüb ixvanicəfakarlə rəvan olduqda Yə'qub Rubilə ayıtdı: "Sən əkbəriövladımsan, Yusufu sana tapşırıdum, səndən istərəm". Qaliba bu səhvdən ki, demədi Allaha tapşırıdum, bunca fıraqlə səzavar oldu və bunca bəlalara istehqaq buldu. Şe'r:

Hiç məqsudə dəstərəs bulmaz,
Qeyri-Mə'budə e'timad qılan.
Vasilə-mənzilə-murad olmaz,
Unudub anı qeyri yad qılan.

Və bir məşrəbə şirü şəkər Rubilə təslim etdi ki: Yusufun təb'inazikində tabi-hərarətə taqət yoxdur, təşnə olduqda bu məşrəbdən hərarətinə təskin verəsüz və ziyadə təvəqqüf etməyüb Yusufu bana yetürəsüz ki, siz gələnədək bən mənzilimə getməzəm. Əqlissə, anlar rəvan olub və Yə'qub əsərlərinə nigaran qalub hər ləhzə bin ahicigərsuz çəkərdi və hər dəm bin qətrə sirişki-laləgün tökərdi. Şe'r:

Getdi ol sərv ki, kami-dili-divanə idi,
Mürği-can nuri-ruxi-şəm'inə pərvanə idi.
Qaldı hicrində könül müztəribü sərgərdan,
Ey xoş ol dəm ki, ana həmdəmə həmxanə idi.

Yə'qubun ərsəyi-müşahidəsində olduqca Yusufu qardaşları mükərrəm və möhtərəm dutub, gah kökslərinə alub və gah başlarına götürüb yürürlərdi. Şe'r:

Kimi köksündə eylərdi məqamın,
Kimi başda məqami-əhtiramın.
Kimi eylərdi gərđi-damənin pak,
Yolunda rəf'edərdi xarü xaşak.
Kimi təkrar edüb göftari-şirin,
Verürdi nazənin təb'inə təskin.
Güruhi-hiyələngizü cəfacu
Kəmalı-məkr ilə Yə'qubə qarşu

Qılıb izhari-asari-tələttüf,
Qılırlardı qamu tə'zimi-Yusuf.

Çun imtidadi-bü'di-məsafət Yə'qubla övlad arasında hail oldu və rişteyi-məddi-şüai-bəsəri-Yə'qub tiği-seyli-əşklə inqita' buldu, ol bivəfalar qüvvətdə olan kinlərin fe'lə gətürdilər və pərdeyi-müvəsə və müdarayı aradan götürdülər və Yusufu ki, əfsəri-fərqi-rif'ət və gövhəri-taci-səadətləri idi, əmmameyi-matəm kibi başlarından xakiməzəllətə buraxdılar ki: “Ey sahibi-rö'yay-kazibə, məscudləri olduğun mehrü mahə istiğasə qıl sana ia'nət etsünlər və vaqiədə gördüğün sitarələrdən təvəqqə' et [ki, hubuti]-əxtəri-iqbalinə müsaid olsunlar”. Əlqissə, Yusuf övci-tə'zimdən həzizi-təxfifə düşüb hər kimə təvəccöh etdi, təərüz eşitdi və hər canibə ki, mail oldu azar buldu. Zülm əlilə əmməsin başından alub və nə'leynin ayağından salub sünbüli-geysusun pərişan etdilər və xarü xara üzrə anı pabürəhnə yürütdülər. Şe'r:

Kəfi-payın cərahət qıldı pürxun,
Səmən bərgini xunab etdi mülgun,
Qubaraludə oldu mah ruyi,
Pərişan cə'di-muyi-müşkbuyi.
Kimə kim, eylədi dərdini izhar,
Ana əlbəttə andan yetdi azar.
Kimin kim, damənini dutdu ol pək,
Giribanını qıldı gül kibi çək.
Kimin kim, ayağına düşdü ol nur.
Başından qıldı rə'fət sayəsin dur.

Ol vəqtədək ki, dərəcəyi-aftab irtifa' buldu və həva sineyisuzani- Yə'qub kibi aləmsuz oldu, atəşi-ətəş cigər və sinəyə hiddətihərarət buraxdı və ləhibi-şiddəti-təəttüş xirməni-səbrü qərarın yaxdı. Şe'r:

Pəjmürdə qıldı sərv-i-xuramanı qəhti-ab,
Gülbərgə düşdü tabi-hərarətdən iztirab.

Yusuf qayəti-iztirabdən Rubilə ayıtdı: “Ey bəradər, bən sənün xiteyi-himayətində və hövzeyi-hərasətindəyəm, bənim siğəri-sinnimə

rəhm et və fəryadımə yet”. Andan iltifat bulmayub Şəm’unə ayıtdı: “Ey bəradər, tiği-tüğyani-ətəş riştəyi-həyatım qət’indədür, nola bir qətrə su ilə naireyi-iztirabimə təskin verəsən və validi-büzürgvarım həmrəh edən məşrəbədən cani-suzanimə rahat yetürərsən”. Şəm’unibimürüvvət ol məşrəbəyi toprağə töküb ana vermədi və ol şirü şəkkəri tirə toprağə rəva gördü, ana layiq görmədi. Netə ki, dəşti Kərbəladə bə’zi bədbəxtlər zülali-Fəratı ki, cəmi’i-məxluqə mübah ikən Ali-Mustəfadən qət’ etdilər və təriqi-hidayət zahir ikən rahizələlət dutdular. Şe’r:

Ruzi-rəzmi-Kərbəla rahi-xəta dutmuş Fərat,
Qılmamış Ali-Məhəmməd dərдинin dərmanini.
O səbəbdəndir bu kim, üzr ilə dutmuş müttəsil,
Eyləyib fəryad xaki-Kərbəla damanini.

[Əlqissə], Şəm’un ayıtdı: “Ey Yusuf, qarındaşlarından təvəqqö’ etdigün qətrei-ab dəşneyi-tiği-abdardür və təmə’ eylədigün iltifat növki-xəncəri-xunxardur”. Yusuf ki, və’idi-hələk eşitdi, məxfətiqətlindən əklü şürbi fəramuş etdi. Şe’r:

Çü növmid oldu əfğan etdi Yusuf,
Düri-əşkini qəltan etdi Yusuf,
Cığər qanilə müjganun qilub nəm,
Nəmi-müjgan ilə derdi dəmadəm
Ki, ey seyli-sirişki-tündrəftar,
Çü mane’ yox sana, lütf eylə zinhar.
Yürü Yə’qubə halimdən xəbər ver,
Qəmi-bie’tidalimdən xəbər ver.
Xəbər ver söylə, ey piri-bələkeş,
Qılıbdur Yusufu gərdun müşəvvəş.
Olubdur xaki-zillət xaksarı,
Nə həmrəzi, nə qəmxarı, nə yarı.

Aya, əgər Yə’qubi-pərişanruzigar Yusufu-xüceştəxisalı ol zillətlə görsəydi, nolurdu halı və gər Həzrəti-Mustəfa Kərbəladə Hüseynin əhvalinə müşahidə qılsaydı, nə qayətə yetərdi möhnətü mələli. Şe’r:

Təhqiqi-möhnətü qəmi-Ali-Əba üçün,
Səhrayi-Kərbəlaya güzar eylə, ya Nəbi.
Hali-Hüseynə xaki-məzəllətdə qıl nəzər,
Əndişeyi-qəribi-diyar eylə, ya Nəbi.

Əlqissə, Yusuf cümlədən növmid olub, ruyi-təzərrö' qibleyimünacata dutub ayıtdı: “İlahi, netə ki, nari-Nəmrüddən Xəlilə nəcat verdün və tufani-iztirabında Nuha mədəd yetirdün, bana dəxi bu hadisədən aman ver”. Yusufun nəsimimünacatı Yəhudanın rövzeyizəmirində güli-riqqət açub Yusufə ayıtdı: “Ey bəradər, təvəhhüm etmə ki, bənim bəqayihəyatimdən əsər olduqca sana əsərifəna yetməz və sərsəri-afət hisari-himayətimdə gülşəni-əhvalinə güzar etməz”. Sair ixvan Yəhudanın zilli-himayətin Yusufun üzərində məmdud görüb, qətlindən təcavüz edüb bir qeyr tədbir etdilər. “Və əcmə'u ən yəc'əluhu fi-ğiyabətil-cubb”¹. İttifaqən Kən'andan üç mil miqdarı dur bir çahi-bə'idülğəvr var idi məhcur; Yusufu ol çah üzərinə ilətüb buraxmaq tədarükündə olduqda, Yusuf ol vaqiə hövlindən iztirabə düşüb, ixvani-bivəfanın əllərin öpüb, ayaqlarına yüz sürüb istiğasə qılurdu, əmma faidə qılmazdı və heç birinin dilisəxti onun müruri-seyli-sirişkindən nərm olmazdı. Şə'r:

Dərda ki, dari-dəhrdə bir yar qalmadı,
Şərhi-qəmi-dil etməgə qəmzar qalmadı.
Tey qıldı cövr dövri-mürüvvət büsatını,
Mütləq büsati-dəhrdə dəyyar qalmadı.

Yusuf gördü ki, ümidi-nəcat yox, təzərr ö'etdi ki: “Ey əzizlər, möhnət verün ki, iki rik'ət nəməzə qiyam edim”. Dedilər: “Sən [nə bilürsən] nəməz nədir?” Yusuf ayıtdı: “Əgərçi tiftləm, əmma pedəribüzürgvarimlə mehrabi-ibadətə çox təvəccöh edüb adət etməgin mə'lufum olmuşdur”. Əlqissə, icazət alub nəməzə məşğul olduqda münacat etdi ki: “Ya Rəb, zilmami-məhamım sənin qəbzeyiqtidarindədir, səndən himayət istərəm” – deyüb münacatından fariğ olduqda ol bivəfalar italeyi-dəsti-təğəllüb qılıb bədənimübarəkəndən piraheinin çıxarmaq istədikdə Yusuf ayıtdı: “Ey bimürüvvətlər, zindəyə setri-övrət və mürdəyə kəfən ləvazimdəndir.

¹ Onu quyuda gizlətməyi qərara aldılar (Qur'an, 12, 15).

Nola gər pırahənımə mütəərrız olmasız?!” Dedilər ki, xunalud edüb Yə’qubə göstərmək məsləhəti üçün pırahən bizə mətlubdur. Təzərrö’ faydə qılmayub, bədəni-lətifin qönçəvar pırahəndən müərra qıldılar və muyi-miyaninə rişteyi-rəsən peyvənd edüb tirə çahə endirdilər. Şe’r:

Tənini pırahəndən qıldılar ur,
Gülün bərgi-səməndən saldılar dur.
Rəsənlər eyləyib ə’zasinə bənd,
Dərunin yaxdılar qəndil manənd.
Müqəyyəd olmayub fəryadü ahə,
Anı endirdilər ol tirə çahə.
Şüa’i-nuri-ruyü bərqi-ahı
Münəvvər eylədi ol tirə çahı.

Əmma hənuz nisfi-rahi-qə’ri-çah qət’ olmadan ol rəsəni silsileyirabiteyi-məhəbbətləri kibi qət’ etdilər və ol biçarəyi tənha buraxıb ol çahın üzərinə xarü xaşak yığub üzərindən getdilər.

Rəvayətdir ki, Yusuf qeyrdən qət’i-ümid edüb kəndüsin Vacibülvücudə təslim etdi və qayəti-dəhşətdən bihuş olduqda Həzrəti-Izzətdən Cəbrailə hökm oldu: “Ya Cəbrail, ədrik’əbdi¹.”

Filhal Cəbrail Yusufu götürüb qə’ri-çahə yetürdi və hüləli-behiştədən setri-bədən verüb, pərübalın səhhət üçün cərahətlərinə sürüb və sərimübarəkin xaki-məzəllətdən götürüb surəti-əhvalinə heyran ikən nida gəldi ki: “Ey Cəbrail, Yusufun bir neçə gün müanəsətin ixtiyar et ki, qəribdir. Bidar olduqda ana bənim səlamım yetür və müjdəyi-nəcat ver”. Cəbrail ayıtdı: “İlahi, icazət ver ki, kəndümi ana Yə’qub sürətində göstərəm ki, qayətdə müştəqdir”. Yusuf ol xabi-dəhşətdən bidar və ol sükrü-möhndədən huşyar olduqda Cəbraili Yə’qub sanub fəryadə gəldi ki: “Ya əbətah², gördümmü ixvani-bivəfa bana nə cəfalər qıldılar və nə üqubətlər ilə bəni bu zindani-bələya saldılar”.

Cəbrail ol iztirab taqət gətirməyüb ayıtdı: “Ey Yusuf, bən Yə’qub degiləm, Cəbraili-Əminəm, rəsuli-Rəbbül-aləmin”. Həzrəti-Həqq sana səlamlar yetirür və fəraqi-validin xüsusunda tə’ziyə təvəllül verür və hökm edər ki, bələya təhəmmül qılasan və səbrlə nəcatə ümidvar olasan. Şe’r:

¹ Ey Cəbrail, quluma yetiş.

² Ey atacan.

Səbr qıl, səbr ilə məqsudinə səbr əhli yetər,
Səbr edən səbr ilə sərrişteyi-məqsud dutər.

Rəvayətdir ki, Yə'qub övladla vida' etdiyi mənzildən mütəhərrik olmayub, ol müsafirlərin müraciətinə intizar çəkərdi və ləhzə-ləhzə yadı-rüxsari-Yusuf edüb, ahi-həsərət çəküb, didədən əşki-nədamət tökərdi ol zəmanədək ki, Yusufu-xurşid rəsəni-şü'a ilə qə'ri-çahiməğribə nüzul etdi və qubari-küdurəti-zülmət dudi-dili-Yə'qub kibi səfheyi-ruzigarı dutdu. Qət'ən müsafirlərdən əsər peyda olmayub, Yə'qubun iztirabı ziyadə olub derdi. Şe'r:

Bir xəbər ver, ey səba, sərv-i-rəvanım qandadır,
Canımın aramı yox, arami-canım qandadır?
Neylədin, netdin, fələk, xurşidi-ələmtabimi,
Ol rüxi fərxündə, mahi-mehribanım qandadır?

Və dəmbədəm təxəyyül edərdi ki, aya, övci-əməldən əxtərimuradım tulu'inin tə'xirinə nə səbəb vaqe' oldu ola və asimaniduadən ayəti-rəhmət nüzulinə nə mane' oldu ola? Şe'r:

Bəni dur etdin, ey dövr-i-fələk, bir mahsimadən
Ki, zövqi-vəslidir yegrək bana dünyavü üqbadən.
Şəbi-tarikdən, ey gərdun, qiyaş etgil onun halın
Ki, düşmüşdür cüda bir aftabi-ələmaradən

Yə'qub təmam gecə bu sürüdlə mütərənnim idi, ol vəqtədək ki, Yə'qubi-səfidmuyi-sübhi-sadiq Yusufu-xurşid iştiaqindən ahi-sərd çəkdi və piri-gərduni-xəmqamətə ol ahi-sərddən rıqqət qılub sitareyi-sirişkin tökdü. Yə'qub ədayi-nəməzi-sübh edüb, ol gün dəxi mənzilinə müraciət qılmayub, Şəcərətül-vida' altında sayəvar yerdən yerə mütərəddil olub, ol şəm'i-şəbistani-səadətün intizari ilə növhələr qıldı. Əmma ixvani-Yusuf ol əmri-qəbihə irtikab etdikdən sonra ol gecə müraciətləri müyəssər olmayub, bir səhradə qalub uyquya getdilər. Nisful-leylədə Yəhuda sair ixvanindən məxfi, çah üzərinə gələb nida qıldı ki: “Ya əxi, əhəyyün əntə əm məyyitün?”¹ Yusuf ayıtdı: “Aya, sən kimsən ki, qəriblər halın istifsar edərsən?”

¹ Ey qardaşım, dirisən, yoxsa ölü?

Dedi: “Bən Yəhudayam, ey bəradər, nədir halın?” Yusuf ayıtdı: “Ey əziz, nola halı anın kim, qeyrilərdən cəfa gördükdə müavinətin istədiyi qövmdən cəfa görüb, atəşi-fəraqi-pedər və naireyi-cəfayibəradərdən xirməni-həyatınə hirqəti-fəna yetə və xidmət üçün damənin dutan tayifə bidad üçün giribanın duta”. Şe’r:

Qəribi-mülki-eşqəm, qeyri-əşkü ah, dərdü qəm
Nə bir müşfiq, nə bir munis, nə bir yarü nə bir həmdəm.

Yəhuda ayıtdı: “Ey bəradər, keyfiyyəti-halın mə’lumdur, vəsiyyətin var isə bəyan et”. Yusuf ayıtdı: “Vəsiyyətim budur ki, validi-büzürgvarım hüzurində məclisi-cəmiyyətinüz in’iqad bulduqda bənim pərişanlığımı fəramuş etməyəsüz və cəhdiniz olduqca ol piriəzizin könlün yaxub xatirin incitməyəsüz”. Allah, Allah! Nə münasibdir bu vəsiyyət ana ki, Həzrəti-Sultani-Kərbəla İmami-Zeynəlabdinə vəsiyyət qıldı ki: “Ey fərzəndi-dilbənd, səlamımı süləhayi-ümmətə yetür və iltimas et ki, hər qanda bir məzlum və bir qərib müşahidə qıldıqda bənim qəribliyim və məzlumluğum yad edələr”. Şe’r:

Ey qılanlar arizuyi-abi-Kövsər dəmbədəm,
Təşnə dünyadan gedən Ali-Rəsuli yad edin.
Macərayi-Kərbəla zikrin qılın şamü səhər,
Təb’iniz ol zikri-rə’fətbəxşlə mö’tad edin.

Rəvayətdir ki, Yəhuda hənuz müraciət qılmadan bəradərlər xəbərdir olub əqəbincə gəlüb giryan gördülər, dedilər: “Səbəbi-giryə nədir?” Dedi: “Bu qərib üçün ağlaram”. Bəradərlər anı məlamət edüb səri-çahi möhkəm edüb mütəvəccih-i-Kən’an oldular və Yusufun pırahənin bərgi-gül kibi xunin edüb siba’ə aldırdıq deməyə ittifaq qıldılar. Şəcərətül-vida’ə qərib olduqda Yə’quba mülazim olan Dina nam düxtəri-büləndəxtər gördü ki, övladi-Yə’qub gəlülər, əmma Yusuf aralarında yoxdur, ə’zasinə lərzə düşüb müztərib olduqda Yə’qub ayıtdı: “Ey zəifə, bu nə rə’şədür?” Ol mə’sumə və ol məzlumə ayıtdı: “Ey pedəri-büzürgvar, övladın göründü, əmma Yusuf görünməz, bilməzəm nə hikmətdir”. Şe’r:

Güllər açıldı, görünməz ol güli-xəndan, nə sud!
Çıxdılar səyyarələr, çıxmaz məhi-taban, nə sud!

Bu halə müqarın övladi-Yə'qub bildilər ki, hənuz Yə'qub Şəcərətul-vida' altındadır: hiylə ilə giribanların çək və məkrlə didələrin nəmnək edüb "Va-əxahu va-Yusufah"¹, – deyüb növhəyə başladılar. Dina surəti-hallərində məzmunə müttələ' olub Yə'quba xəbər verdikdə Yə'qubi-biçarə bihuş olub düşdükdə Dina fəryad etdi ki: "Ey əzizlər, Yə'qub əldən gedüb, ayaqdan düşdü, mədəd qılun". Övladi-Yə'qub ol piri-məzlumun üzərinə cəm' olub, Yəhuda ayıtdı: "Ey cahillər, bu nə fikri-xətə və əndişeyi-nasəvab idi ki, qıldınız, həqqə ki, bu tədbirin nəticəsi dünyada məlalətdir və axirətdə xəcalət".

Əlqissə, Yə'qubi-namuradi bihuş ikən ol xaki-məzəllətdən götürdülər və kəndü möhnətxanəsinə yetürdilər. Bir müddətdən sonra Yə'qub didəyi-nəmnək açub Yusufu istifsar etdikdə ol cəfaculər rışteyi-təzvirə tab verüb Yusufun pırahəni-xunaludun araya gətürdilər və siba'ü ziyabə töhmət buraxub, naləvü əfğanlərin əflaka yetürdilər. Yə'qub ol xəbərdən yenə bihuş olub, bir müddətdən sonra özünə gəldikdə ayıtdı: "Ənə-əynə"². Dedilər: "Kəndü mənzili-kəramətində və məqərri-səadətindəsən". Yə'qub ayıtdı: "Haşa, çün Yusufum yoxdur, mənzilim mənzili-tə'ziyətdir və məqamım məqaminədəmət". Şe'r:

Nədərəm canü cəhanı, bana dildar gərək,
Nədürür canü cəhan, aşıqə didar gərək.

Əlqissə, Yə'qubi-həzin libasi-matəm geyüb və binayi-beytüləhzan qılıb, naləvü əfğanı bir qayətə yetürdi ki, mələikeyi-asıman mütəsəddə' olub münacat etdilər ki: "Ya Rəb, Yusufu Yə'quba vasil et, ya bizə rüxsət ver ki, yer yüzünə enib ana mürəfiqət qılalum". Cəbrail ayıtdı: "Ya Yə'qub, əbkəytə bibukaikəl-mələikətətə"³. Yə'qub ayıtdı: "Ey Cəbrail". Şe'r:

Bəsteyi-dami-qəmi-hicrani-yarəm, neyləyim,
Eyb qılman giryəmi, biixtiyarəm, neyləyim.

Yə'qubun abi-çəşmi-əşkbarı bir mərtəbədə rüxsəti cərəyan buldu ki, səvadi-mərdümi-çəşmin bəyazi-didədən məhv qıldı, netəkim,

¹ Vay qardaşım, vay Yusuf!

² Haradayam?

³ Sən ağlamaqla, mələklər ağladı.

“Səhihi-Tənzil” andan xəbər verir: “Və’bəyəzzət əynahu min-əlhuzni”¹. Nəqlidir ki, Həzrəti-İmam Zeynəlabdin vəqieyi-Kərbəladan sonra həmişə giryan idi, iltimas etdilər ki: “Ya İmamı-zəman, kəsəti-büka ilə iqdam etmə, səbr et”. Ol Həzrət buyurdu ki: “Ey əzizlər, bəni mə’zur dutun”. Şe’r:

Bir oğlundan cüda düşmüşdü Yə’qub,
Hücumi-giryə qılmışdı gözün kur.
Əcəbmi giryə qılsam bən ki, düşdüm
Neçə Yusuf kibi mə’sumdən dur.

Həzrəti-Yə’qub peyğəmbəri-mürsəldi, on iki oğlundan biri qayıb olduqda və qayıbin dəxi vüsalinə rica hasil ikən ol qədər ağladı ki, nöqtəyi-səvadi-didəsin tiği-seyli-sirişk hək qıldı: “Bən ki, validibüzürgvarım və ə’mami-alimiqdarım və ixvani-büləndiqtidarım hüzurumda şəhadət buldular və biümid-i-müraciət aləmi-bəqayə təvəccüd qıldılar, giryə qılsam əcəbmidir?” Şe’r:

Bənim halım nə bilsin olmayan möhnət giriftarı,
Bəla azürdəsi, qürbət pərişanı, qəm əfgarı.

Rəvayətdir ki, övladi-Yə’qub Yusufu buraxıb getdikdən sonra hər zəman müavidət qılıb əhvalın təcəssüs və təfəhhüs edərlərdi. Bir gün Malik nam bir tacirin güzarı ol çah üzrə düşüb Yusufu çıxardıqda övladi Yə’qub xəbərdar olub üzünə varub, “bu bizim qulumuzdur” – deyüb anı Malikə satdılar və sifariş qıldılar ki: “Bu bəndə gürizpadır, bəndü zəncirsiz qoyman və əbdi-asidir, istifayə-əklü şürlə tüğyan vermən”.

Yusufu-siddiq anların kələmatın istima’ etdikcə təsdiq verüb səbr edərdi. Əmma bəndü zəncirə gəldikdə təvəqqüfsüz fəğanə gəldi. Malik ayıtdı: “Ey qulam, bəndeyi-gürizpayə bəndü zəncir lazımdır, nə fəğan edərsən?” Yusuf ayıtdı: “Ey Malik, bən bəndü zəncirdən ağlamazam, əmma ol gün yadimə gəldi ki, Həzrəti-Sultani-Bargahi-Kibriya, Maliki-duzəxə hökm edə ki, ta’atimdən mütəmərrid olanları səlasilü əğlalə çək. Aya, bana bu cəfaləri rəva görənlərin halı ol gün n olur, - deyüb ağlaram”. Malik bu xəbərdən mütəəsir olub ayıtdı: “Ey

¹ Kədərdən gözlərinə ağ gəldi (Qur’an, 12, 84).

qulam, kələmatində əsəri-dərd var, bu bəndü bəlaya müstəhəqq degilsən, əmma xacələrin xatiri üçün bir dəm müqəyyəd olduğundan sonra səni itləq edərəm”.

Çün övladi-Yə'qub Yusufu müqəyyəd etdirüb Malikə təslim etdilər və getdilər, Yusuf Malikə təzərrö' etdi ki: “Ey Malik, lütf et, bəni bir dəxi xacələrim didarınə müşərrəf qıl”. Malik ayıtdı: “Ey fəqir, bunca cəfadən sonra bu nə məhəbbətdir ki, səni anlara müştəq edər?” Yusuf ayıtdı: “Ey Malik, bunlar bənim məxdumlarımdır, bunlardan cəfa gördükcə ülfətim ziyadə olur”. Malik təəccüb edüb avaz yetürdi ki: “Ey əşrafi-Kən'an, təcil etmən ki, bu bəndə bir dəxi didarınıza müşərrəf olmaq istər”.

Övladi-Yə'qub təvəqqüf edüb, Yusuf zəncirin sürüyüb anlara mülhəq oldu, ayıtdı: “Ey əzizlər, hər cəfa ki, qıldınız sizə həlal edərəm, bu şərtlə ki, pedəri-büzürğvar riayətində ehmal etməyəsüz”.

Yəhuda gıryan olub ayıtdı: “Ey Yusuf, hala bir müsibətdir vaqə' oldu, mərdanə olub cəhd et ki, xanədani-nübüvvətə seylabi-cəzə'dən xələl yetürməyəsən”. Şe'r:

Mərdanə gərək bələdə aşıq,
Üşşaqə cəzə' degil müvafiq.
Bisəbr degil müradə qabil,
Səbrilə olur murad hasil.

Əlqissə, Yusufu bir naqəyə bindirüb bir qulami-ziştruyi-tündxuy ana müvəkkil etdilər və mütəvəccihi-darülmülki-Misr olub məhmiliəzimət yürütdülər. Yusufu-biçarə hər mərhələdə cərəsvar fəğan qılıb və hər mənzildə mütəhəyyir və bizəban qalub, ənvə'i-küdurətlə gedərkən yolda məqabiri-Ali-Ishaqə güzəarı düşüb, validəsi məzarın görüb, ixtiyarsız naqədən kəndusin buraxub, ol qəbri qucaqluyub fəryad etdi: “Ya ümmah, mülahizə qıl ki, bəndələr kibi bey'ə girüb, sariqlər kibi zəncirə çəkilüb nə üqubətlərə giriftar olmuşam”.

Qəbrdən avaz gəldi ki: “Ya vələdah ya qürrətə əynah fəsbir innəllahə mə'əs-sabirin”¹.

Sübh olduqda Yusufu müvəkkil olan qulam Yusufu naqə üzərində görməyüb təcəssüs edərkən gördü ki, bir qəbr üzərində oturub növhə

¹ Ey övladım, ey gözümün nuru, səbr et, Allah səbr edənlərəldir.

edər. Bimühəbə bir neçə təpənçə ilə rüxsari-lətifin məcruh edüb ayıtdı: “Ey bəndeyi-asi, xacələrün sənin xüsusində sadıq olduqları mə'lum oldu”. Yusuf heç cavab vermədi, əmma dərdlə bir ahi-sərd çəkdi ki, mülkü mələkuta qülqülə düşüb filhal, əbri-bəhar və rə'dü bərq peyda olub, bir tufan qopdu ki, əhli-qafilə mütəvəhhim olub dedilər: “Bu əlaməti-Qiyamətdir”. Yusufun müvəkkili olan qulam ayıtdı: “Ey əzizlər, mən bu qulama bir neçə təpənçə urdum, bu qulam bir təzərrə' etdi, bu əlamət zahir oldu”. Malik ayıtdı: “Ey qulam, səbəbi-təpənçə nə idi”. Qulam ayıtdı: “Naqədən düşüb fərar etmək tədarükündə idi”. Malik ayıtdı: “Zəncirlə fərar etmək olmaz”. Yusufu hazır edüb ayıtdı: “Nişə naqədən düşdün?” Yusuf ayıtdı: “Valideyimüşfiqəm qəbrin görüb ziyarətinə təvəccöh etdüm, bu zalım bəni bigünah incitdi, bən həm bir ah çəkdim ki, cəhanı tarik etdi”. Şe'r:

Dudi-dildən çehreyi-xurşidə gər çəksəm niqab,
Ta Qiyamət əhli-dünyaya görünməz afıtab.

Əhli-qafilə Yusufu nəzəri-e'tibar ilə baxub iltimas etdilər ki: “Ey cəvani-əhli-şə'n, bu küdurəti ayineyi-ruzigardən götür”. Filhal, Yusuf göyə baxub ləbi-gövhərfəşanun duaya mütəhərrik etdikdə həvadan küdurət gedüb, səfaya mübəddəl oldu. Malik Yusufun bəndü zəncirin götürüb, faxir libasla müləbbəs edüb, mükərrəm və möhtərəm qıldı.

Ey əziz, Yusuf məzari-madəər görüb fəğan etdikdə böylə müəssir oldu. Mə'lumdur ki, müxəddərati-hücreyi-risələt və xəvatinisərapərdəyi- nübüvvət və əytami-əslabi-vilayət dəşti-Kərbəladada bədənsiz başları və başsız bədənləri görüb növhə qıldıqda nə əsər verüb.

Rəvayətdir ki, əzizi-Misir, Yusufu Malikdən alub, Züleyxanun xidmətinə ana müqərrər qıldıqda və Züleyxa anın dami-məhəbbətinə giriftar olduqda, çün eşqi-Züleyxa aludeyi-məcəz idi, tabi-mələmət gətürməyüb, kəndusinə rahət və mə'suqinə möhnət rəva gördü və daməni-pakinə çəki-təhmət buraxub, bəndü zindanla ona azarlar yetürdi. Şe'r:

Aləmi-eşq içrə oldur adəti-mə'hud kim,
Aşiq əhli-dərd olub, mə'suq olan bidərd ola.
Hiç aşiq xatiri-mə'suqə azar istəməz,
Mərd olan mə'suqə cövr etməz məgər namərd ola.

Bir gün Züleyxa hökm etdi ki, Yusufu zəncirlə bir naqəyə bindirüb Misrin məhəllələrində gəzdirüb nida edələr ki: “Vəliyyi-ne’mət hərəmsarayində xəyanət qılanların cəzası budur”. Bu xəbər şayə’ olduqda Misrin dərü divarı nəzzarə əhlindən səhayifi-təsvir oldu. Zira müşahideyi-cəməli-Yusuf əhli-Misri qayəti-heyrətdən surəti-divar qıldı. Bu təriqlə seyr edərəkən Züleyxa kisvəti-məchulla Yusufun güzərgahinə gəldi ki, halın görüb xələmatın istima’ edə. Və bu halətdə Yusuf münacət edərdi ki: “İlahi, bigünahəm, sən vəqayə’i-əhvalimə vaqıfsən, rəhm et”. Şe’r:

Büzürgvar Xudaya, əsirü heyranəm,
Şikəstəhalü dilazürdəvü pərişanəm,
Müqimi-guşeyi-qəm, mübtəlayi-dami-ələm,
Əsiri-dərdü giriftari-bəndü zindanəm.

Cəbrail Həzrəti-Cəlildən gəlib ayıtdı: “Ey Yusuf, bəndü zindandan ələm çəkmə ki, səngirizə həbsi-mə’adində müzayiqə çəkməsə, lə’li-abdar olub zivəri-əfsəri-səlatin olmaz və qətreysi-ab təngnayı-sədəfdə məhbus olmasa, dürri-şahvar olub məhbublar vüsəlinə dəstrəs bulmaz. Ey Yusuf, Züleyxa güzərgahində durub mütərəssidi-istima’i-kəlamındır, hökmdür ki, cəzə’ qılmayasan və kəsrəti-ələmdən mütəşəkki olmayasan ki, Züleyxa əmələndən xoşnud olmaya və sənin mələləndən sürür bulmaya”. Rəvayətdir ki, Yusuf Züleyxaya yetdikdə münadi lisanında bu cari oldu ki: “Haza qulamun min-Kən’an vəl-əzizü əleyhi gəzban”¹.

Cəbrail ayıtdı: “Ey Yusuf, münadiyə cəvab ver ki: “Haza xəyrün min-gəzbanir-rəhman və mə’siyətil-rəbban və duxulinniran və sərabibil-qətran”².

Yusuf bu əda ilə mütəkəllim olduqda Cəbrail ol sədəyi Züleyxaya irişdürdi və Züleyxa münfə’il olub, kəndü mənzilinə müraciət qılıb, cariyəsilə harisi-zindana irsali-pəyam qıldı ki: “Minbə’d bu qulama cəfa rəva görməyüb, bəndü zəncirin gətürüb hüsnri-riayətində təqsir etməyə”.

¹ Bu kən’anlı bir qulamdır və Əziz ona qəzəblənmişdir.

²Bu, Allahın qəzəbindən, Allaha qarşı olmaqdan, cəhənnəmə girməkdən və qatrana bulaşmaqdan daha xeyirlidir.

Əlqissə, Yusuf yeddi il müqimi-guşeyi-zindan idi, əmma ol mərtəbədə əfğan edərdi ki, əhli-zindan derlərdi: “Ey əziz, gündüz nalə eylərsən, bari gecə təhəmmül et ki, bizə rahət müyəssər ola”. Züleyxa bu hala müttələ’ olduqda buyurdu ki: “Zindandan şari’iəmmə bir dəriçə açalar, ola ki, sadirü varid nəzzarəsindən Yusufun dili-biqərarinə bir qərar gələ”. İttifaqən ol dəriçə canibi-Kən’ana açıldı. Hər gecə ki, səlabəti-hinduyi-zülməti-şəb ol güzərgahdan xəlqin tərəddüdün qət’ edərdi, tənha Yusuf ol dəriçəyi məftuh edüb, canibi-Kən’andan mütəhərrik olan nəsimi müxatəb edüb, Yə’qubun əhvalın istifsar edüb, ana peyğamlar irsal edərdi. Şe’r:

Bir xəbər ver, ey səba, ol mahi-tabandan bana
Kim, qəmi-eşqində yüz qəm yetdi dövrəndən bana.
Olma qafil, Tanrıçün, daim tərəddüd eyləyüb,
Gəh yetür bəndən ona peyğam, gəh ondan bana.

Bir gün bir ə’rabi-yi-şütürsəvar şəhərdən mütəvəccih-i-səhra ikən, naqə anı buraxıb biixtiyar Yusufun zindaninə müqabil gəlüb lisani-hal ilə Yusufə səlam verüb ayıtdı: “Ey pəsəndideyi-Məliki-Cəlil və ey şükufeyi-Bəni-İsrail, Kən’andan Misrə gəldim və hala Misrdən Kən’ana gedirəm; Yə’quba peyğamın varmı?” Yusuf ki, Yə’qub adın və Kən’an zikrin istima’ etdi, fəryadü fəğanı asimana yetdi. Şe’r:

Səba, lütf etdin, əhli-dərdə dərmandan xəbər verdün,
Təni-bicanə candan, canə canandan xəbər verdün.

Bu halətə müqarin ə’rabi iztirab ilə gəlüb naqəyə təziyanə urmaq sədədində ikən zəminə hökm oldu ki, ə’rabi-yi həbs edə. Ə’rabi müqəyyəd olduqda Yusuf nida yetürdi ki: “Ya əxəl-ərəb, nə canibdən gəlürsən?” Ə’rabi ayıtdı: “Kən’andan gəlürəm”. Yusuf ayıtdı: “Kən’anın qansı nahiyəsindən olurdun?” Ə’rabi ayıtdı: “Mənzilgahım çeşməsari-Bəni-İsrail və mərəğzari-Ali-Yə’qubdur”. Yusuf ayıtdı: “Ey bəradər, ol badiyədə heç bir dirəxti-barvər gördümmü ki, on iki budağı olub, birin sərsəri-afət qoparub bir müddətdir ki, əsli-dirəxt arizuyi-fər’ ilə pəjmürdə və bixi-dirəxt iştiyaqi-şaxsarlə əfsürdədir?” Ə’rabi ayıtdı: “Bu nüktə əhvali-Yə’qubdan kinayətdir ki, on iki oğlundan birin itirüb, hala bir müddətdir ki, yollar üzərində bir

möhnətxanə bina qılıb, ismin Beytül-Əhzan qoyub, anda sakin olub, sadirü variddən xəbər sorar, əmma əsər bulmaz”. Şe’r:

Hiç kim, ya Rəb əsiri-dərdi-hicran olmasun,
Mənzili Yə’qub nisbət Beytül-Əhzan olmasun.
Aşiqin bir dəm muradınca mədar etməz fələk,
Necə hər dəm gəlməsün fəryadə, giryən olmasun.

Yusufun dərdi bu xəbərdən ziyadə olub ayıtdı: “Ey ə’rabi, hala əzimətün nə canibədür?” Ə’rabi ayıtdı: “Badiyeyi-Hicaza əzm etişəm ki, anda mətə’i-münasib alub Kən’ana müraciət qılam”. Yusuf ayıtdı: “Bu ticarətdə nə miqdar fayidə mütəsəvvirdür?” Ə’rabi ayıtdı: “Yüz dirəm”. Yusuf ayıtdı: “Sana bir yaqut verəyim ki, qiyməti igirmi bin dirəmdən ziyadə ola, bu şərtlə ki bu mənzildən Kən’ana müraciət qılıb, Beytül-Əhzanə gedüb ol pirə səlamım yetürəsən və xakipayinə niyazım ərz edəsən ki: “Ey Rəsuli-sahib-qəbul, zikrində olan qərbləri və fəraqın çəkən binəsibləri həngami-dua fəramuş etməyəsən və səni unutmayanları unutmayasən”.

Ə’rabi ayıtdı: “Ey əziz, ismin nədür?” Yusuf ayıtdı. Şe’r:

Səhfeyi-çəhrəmdə şərh-i-möhnətim mərqumdur,
Zahirimdən batınım keyfiyyəti mə’lumdur.

İzhari-ism nə hacət?! Səhifeyi-surəti-halimdən keyfiyyətiməalım mə’lum etmək olur, bu asarü əlamətimdən ol pirə xəbər verdikdə kim olduğum bilür”. Şe’r:

Gör rüxi-zərdimdə, ey həmdəm, sirişki-alimi,
Ol güli-rə’naya bu rəng ilə bildir halimi.

Ey ə’rabi, əgər anın mərdümi-çəşmi rəhgüzari-seylabi-sirişkə məhv oldusa, bənim xali-rüxsarım xuni-cigər girdabında nayab oldu və əgər anın məqamı Beytül-Əhzan isə, bənim mənzilim bəndü zindandır. Ey ə’rabi, bu yaqutu alub lə’li-sirişkimdən ol mə’dənimürüvvətə xəbər yetür ki, anı fərəhnaq edüb duasının alanan, zira müstəcabü-də’vətdir”. Ə’rabi ayıtdı: “Bən giriftari-zəminəm, hərəkətə qüdrətim yoxdur”. Yusuf ayıtdı: “Ey ə’rabi, bu naqə mübarəkdir, səndən müqəddəm badiyeyi-qürbət giriftarlarına sükkani-

Beytül-Əhzan peyamin gətürdi və talibə mətlüb müjdəsin yetürdi; müstəhəqqi-üqubət degil, təərrüzündən təcavüz et”.

Ə’rabi tövbə qılıb ol müzayiqedən nəcat buldu və ol yaqutu alub canibi-Kən’ana rəvan oldu. Yusuf ol ə’rabi ardınca sirişk seylabın töküb deyərdi: “Ya ləytə Rahilə ləm təlidni”¹. Şe’r:

Çün dəmi şad olmazam dövr-i-cəfa-əncamdan,
Kaş hərgiz doğmayaydım madəri-əyyamdan.

Əlqissə, ə’rabi Kən’ana yetüb, nisfül-leyldə Beytül-Əhzana gəlüb, Yə’quba səlam vertüb ayıtdı: “Əssəlamu əleykə ya nəbiyullah, əs-səlamu əleykə əyyuhəl-məhmum, əssəlamu əleykə əyyuhəlməğmum”².

Yə’qub ol sədadan bir fərəh əhsas edüb, hücrədən çıxıb ayıtdı: “Əleykəs-səlam, ey bəndeyi-Xuda, nə canibdən gəlürsən?” Ə’rabi ayıtdı: “Peyğamım var Mısr canibindən: Və təmamiyi-hekayəti təfsil ilə şərh etdi. Yə’qub ol peyğamdan süruri-tam və nişati-təmam bulub muradına yetdi. Şe’r:

Əfakəllah, ey qasidi-xoşxüram,
Yetirdün bana dilbərimdən pəyam.
Rümuzi-nihan aşkar eylədün,
Bəni vəslə ümmidvar eylədün.

Ey ə’rabi, bu müjdə ilə cani-həzinimə kələmati-behcətasarla təmkin yetürdün və naireyi-hicranıma zülali-nöqtəyi-göhərbarla təskin verdün, nə şükranə istərsən?” Ə’rabi ayıtdı: “Ya Nəbiyullah, dünya muradın Yusufdan hasil etmişəm, səndən nəcati-axirət üçün istid’ayi-dua qıluram”.

Yə’qub ayıtdı: “İlahi, bu bəndeyi-məğbuli səkərati-mövtdən fariğ edüb, müstə’iddi-düxuli-behişt qıl”.

Bu hala müqarın naqə zəbani-hal ilə fəryad etdi ki: “Ya Nəbiyullah, vasiteyi-pəyam bən idim, bən dəxi duaya möhtacam”.

Yə’qub ayıtdı: “İlahi, bu naqəyi behişt naqələrindən edüb, ana səbzəzari-cənnət məzrate’in nəsib et”.

¹ Kaş ki Rahilə məni doğmayaydı!

² Ey Allahın Peyğəmbəri, sənə salam olsun, ey sıxıntı içində olan, sənə salam olsun, ey qəm içində boğulan, sənə salam olsun!

Ə'rabi ayıtdı: “Ya Nəbiyullah, bu zəman zəmani-icabəti-duadır, ol əsiri-zindan üçün dəxi bir dua qıl”.

Yə'qub ayıtdı: “İlahi, anı mətlubinə vasil edüb cəmi'i-muradın hasil et”.

Allah, Allah, nə xoş münasibdür Yusufun cəfalar görüb və bəndü zindana düşüb, Yə'quba irsali-peyğam etdügi şəhidi-Kərbəlanın cəfayi-qövmdən tə'ərrüz bulub dəşti-Kərbəlada möhnətlərə giriftar olduqda rövzeyi-Rəsulullahə ərzihal etdiginə. Zəhi təhəmmül ki, ixvanü əqarib bir-bir müqabilində şərbəti-şəhadət içüb, kəndü tənha qaldıqda mütəzəzil olmadı və təğəyyür bulmadı. Şe'r:

Dərda ki, əhli-danişü idrak getdilər,
Məcrühü dilşikəstəvü qəmnak getdilər.
Alayışı-zəxarifə aludə olmayub,
Dünyaya pak gəldilərü pak getdülər.

Rəvayətdir ki, Hüseyini-məzlum ixvanü əqaribdən sonra tənha qalub münacat etdi ki: Ya Rəb! Misra':

Zarü tənha qalmışam yarü diyarımdan cüda.

Əhli-Beyti-risalət şahzadənin bikəsliğin görüb, fəğana gəlüb, bir tərəfdən bənati-mütəhərrat giriban çak edüb və bir tərəfdən üxüvvatisalihat xuni-cığır birlə nəmnak edüb və bir tərəfdən Həzrəti-İmamZeynəlabdin sədəyi-fəğanın mütəvəccih-i-əflak edüb, qülqüleyimüsibət bir qayətə yetmişdi ki, fələki-birəhmin ol halətə rəhmi gəlüb, şiddəti-möhnət dövrü-zalimi ol məzlumların halına mütəhəyyir etmişdi. Şe'r:

Bənzəməz Yusufun əhvalına əhvali-Hüseyn,
Nişə kim Yusuf olub bəsteyi-zənciri-mihən.
Düşdü zəncirə, vəli qılmadı zəncirsifət,
Tiri-bidadi-ədu cismini rövzən-rövzən.

FƏSLİ-İBTİLAYİ-MUSA

Tiri-təhəmmül sərgəstələrinin və tiği-təvəkkül küştələrinin biri Həzrəti-Kəlimullahdır ki, qilləti-ə'vanü ənsarlə cəfayi-ali-Fir'on mütəhəmmil olub və süfəhayi-qövm azarına səbr qılıb şükr edərdi.

Filvaqe', anın şiddəti-əhvalı və kəsəti-ihvalı şəbihdür vaqieyi-ŞahiKərbəlaya ki, istilayi-ə'dadan münzəcir olub, tərki-rövzeyi-Rəsul [edüb] yarü diyarından məhrum qalub, dəşti-Kərbəlada mübtəlayidami- məsaib və bəsteyi-bəndi-nəvaib olduqda təhəmmül pişə qılıb, mütəzəzil olmadı və əqideyi-səlahı təğəyyür bulmadı. Şe'r:

Möhnəti-Musa degil manəndi-ənduhi-Hüseyn,
Fərqi etmiş anların mizani-ənduhi-bəla.
Şəm'i-bəzməfruzdur Vadiyi-eymən atəşi
Nari-aləmsuzdur bərqi-əlayi-Kərbəla.

FƏSLİ-İBTİLAYİ-İSA ƏLEYHİSSƏLAM

Təriqi-məhəbbət sabitqədəmlərinin və sərəpərdeyi-möhnət məhrəmlərinin biri İsayi-mücərrəddir ki, suzənar əsbabi-dünyadan keçüb sərişteyi-fəna dutmuş və tərki-təllüqati-fani edüb təriqitəcərrüd ixtiyar etmiş. Cəməəti-Yəhud anı töhmətlərə mənsub edüb, səlbina iqdəm etdilər və mütəbiətində inhiraf qılıb, təriqi-muxalifətin dutdular. Netə kim, Həzrəti-Şahi-Kərbəla təsərrüfi-hökmi-xilafətdən ki, istehqaqla ana ənsəbdir, təcavüz qılıb mücavirəti-rövzeyiRəsulullah ixtiyar etmiş ikən və təərrüzi-əmri-səltənətindən ki, irslə ana əqrəbdir, e'raz edüb guşeyi-qənaət dutmuş ikən zələmeyi-ümmət sərsəri-həvayi-nəfslə zövrəqi-təmkinin dəryayi-bəlaya salub və sərişteyi-ixtiyarın zuri-bazuyi-zümlə əlindən alub, qərqeyi-girdabifəna qıldılar. Şe'r:

Qəsdi-qətli-İsiyi-Məryəm qılan saat Yəhud,
Eyləmişdi müztərib anı mücərrəd bimi-can.
Gör şəhidi-Kərbəla halın ki, həm can qıldı tərki,
Həm fəraqi-əlü övladıyla oldu imtahan.

FƏSLİ-İBTİLAYİ-ƏYYUB

Bəstəri-bəla bimarlarının və badiyeyi-fəna dilfigarlarının biri Əyyubi-bəlakeşdir ki, nəvidi-“İnnəllahə yuhıbbu kullə qəlbin həzin”¹ dili-pakın məxzəni-cəvahir-i-ıştiyaqi-hüznü məlal etmiş və əqideyi-“Ənə indəl-munkəsirəti qulubəhüm”² həmişə dili-şikəstəsində təməkkün dutmuş. Zira sultani-sərir-i-Kibriyanın inayəti eyni-inadır və hakimi-divani-qəzanın iltifatı məhzi-bələdir. Şe’r:

Birdürür məsdəri-cəlalü cəmal,
Bir bilür qəhrü lütfü əhli-kəmal.
Gərçi əhvali-müxtəlif çox olur,
Birdir əsli-həqayiqi-əhval.

Rəvayətdir ki, Əyyubi-səbur zəmani-möhnətdən müqəddəm qırx il müdavimi-nəvali-ne’mət və müqimi-riyazi-rahət idi. On iki fərzəndi olub, hər biri istiqlal ilə bir Süleymani-zəman idi; və dörd yüz məmluku olub, bə’zi qatarlarına sarban və bə’zi rəmələrinə şəban və bə’zi bustanlarına bağban idi. Əmma hərgiz kəsrəti-təəllüqat anınla mə’budu arasında hayil olmazdı və istifayimurad müdavimətizikrdən onu qafil qılmazdı. Məlaikə Əyyubun şiddəti-ibadətini və kəmal-i-taətin görüb, təsəvvür qıldılar ki, ol ibadətə səbəb təysirimətəlib və ol taətə bais hüsuli-məvahibdir; və güman etdilər ki, əgər izaleyi-ne’mət vaqe’ olsa və istimrari-mövhibət xələl bulsa, anın şükürü şikayətə mübəddəl olur və binayie’tiqadı təzəlül bulur.

Lacərəm imtahan üçün bir gün Həzrəti-Cəbrail Məliki-Cəlildən gəlüb ayıtdı: “Ey Əyyub, bir müddətdir ki, məzhəri-asari-ne’mətsən və müqimi-guşeyi-rahət. Vəqt oldu ki, rahət diyarından möhnət mülkünə mütəvəccih olasan və netə ki, ne’mət ləzzətin gördün, möhnət zövqün bulasan”.

Əyyubi-səbur ol xəbərdən əsla mütəğəyyir olmayub və təvəhhüm qılmayub ayıtdı: “Ey Cəbrail, bu dəxi bir ne’məti-qeyri-mükərrərdir ki, hər zaman bir aləmin seyri müyəssərdir”. Şe’r:

Bilməzəm bən kəndü rə’yimlə ziyənü sudimi,
Bəndəyəm bən, padişahım yeg bilür behbudimi.

¹ Allah hər hüznü kənlü sevər.

² Mən qəlbi sınıqların yanında yam

Əlqissə, Əyyub müntəziri-bələ və mütərrəsidi-'ina olub, bir gün guşeyi-mehrabi-ibadətdə nəmazından fariğ olub məşğuli-məvaizə ikən, bir tərəfdən şəban gəldi xəbər verdi ki, təməmiyi-rəmə seylaba qərq oldu və bir tərəfdən sarban gəlüb tə'ziyə yetürdü ki, cəmi'inaqlərin sərsəri-səmunndan fəna buldu və bir tərəfdən bağban gəlüb afəti-jalədən bustan həlakın təqir edüb fəğana gəldilər və bir tərəfdən xədəmü həşəm zəlzələdən qəsrü eyvanın inhidamin xəbər verüb növhə qıldılar. Əmma Əyyub çün müqəddəmədən vaqif idi, bu xəbərlərdən iztirab etməyüb və bu hadisədən xatirinə qübari-küdurət yetməyüb, Həqq zikrinə məşğul idi. Nagah xəbər verdilər ki: “Ey Əyyub, on iki oğlun əkbəri-övladın mehmanşərayində ziyafətə məşğul ikən səqfi-səray münhadim olub, on ikisi dəxi həlak oldu”.İbtidayi-halətdə Əyyuba istilayi-cəzə' biixtiyar yol buldu, əmma yenə qeyrəti-məhəbbət mən'ilə səbr edüb duaya məşğul oldu. Şe'r:

Xatiri-yar əgər aşıqə azar istər,
Gərək azar çəkə aşıq əgər yar istər.
Küfrdür aşıqə əndişeyi-səhhət qılmaq,
Yar əgər aşıqini dərd ilə bimar istər.

Çün fövti-malü mənal və fövti-övladü əyal Əyyuba təğəyyür vermədi və binayi-e'tiqadına asibi-həvadis xələl yetürmədi, mələikə ayıtdılar: “Ya Rəb, əfzəli-niəm şərəfi-səhhətdür və Əyyubi fəvət olan ne'mətlərin istirdadına ümidvar edüb ibadətdə qayim edən ol ne'mətdir”. Hökm oldu ki, imtahan üçün səhrayivücudu səririsultani- səhhət ikən seyrəgahi-sipahi-səqam ola və məcariyi-ürüq və ə'zasında hər qətrə qan bir kirmi-xunxar olub məfasifi-tərkibində mənzil qıla. Bu möhnətlə dəxi səbrinə ixtilal və əqdi-əqidəsinə inhilal bulunmadı ol zəmanədək ki, kirmilər zəbanü qəlbinə duxul etdilər və təfəkkür rəhgüzərin bağlayub təzəkkür sərcəşməsin dutdular. Əyyubibiçarə fəryada-gəldi və təzərrə' qıldı ki, “Rəbbi inni məssəniyəzzurri”¹, yə'ni bana zərər mütəvəccih oldu, zira cəmi'i-ələmdə zikrü fikrinlə təsəlli olurdu və qəmə ənduh gördükcə zikrində fərəh və fikrində tərəb təmənnə qılurdum, hala dil ki, aləti-fikrdür və zəban ki, səbəbi-zikrdür, mərəz taracına getməkdədir və bəni təfəkkürdən məhrum və münacətdən mə'yus etməkdədir. Haşa ki, bu hala riza

¹ Ey Rəbbim, bu dərd mənə toxundu (Qur'an, 21, 83).

verəsən və bu bəndeyi-müxlisi fikrü zikrindən məhrum rəva görəsən”. Şe’r:

Zəban bülbüli-baği-zikrü sənadır,
Dil ayineyi-hüsni-sidqü səfadür.
Bəni bidilü bizəban qoyma, ya Rəb
Ki, bidilligü bizəbanlıq bəladür.

Həqqi-sübhanəhü və tə’ala, dili-mütəzzərre’ və zəbanimütəxəşşe’dən qəbuli-təvəqqö’ qılıb, cəmi’i-fövət olan ne’mətlərin istirdadına hökm qıldı və təniməksurinin cəbbarı və dili-viranının me’marı oldu. Ey əzizlər, əgər Əyyubi-səbur fəvti-əməval və mövtiövladla mütəğəyyir olmayub səbr qıldı, şəhidi-Kərbəla dəxi xaniman yəğməyə verüb və ixvanü övladü ənsabının mövtün müşahidə qılıb sabir oldu. Və əgərçi həzrəti-Əyyubun bədənində dörd bin kirmixunxar mənzil dutdu, şəhidi-Kərbəlanın tənində yüz bin peykaniabdar qərargah etdi. Şe’r:

Demə kim şahi-Kərbəla ələmi
Qəmi-Əyyubi-dilfigarcədür.
Sanma kim, zəxmi-nişi-kirmi-zə’if
Zərbi-şəmşiri-abdarcədür.

FƏSLİ-İBTİLAYİ-ZƏKƏRİYYA VƏ YƏHYA

Cəfayi-fələk azürdələrinün və möhnəti-zəmanə əfsürdələrinün biri Zəkəriyyayi-məzlum və biri Yəhyayi-mə’sumdur. Rəvayətdir ki, bir gün Zəkəriyya mehrabi-ibadətində münacat etdi ki: “İlahi, şamişəbabə sübhi-şeyb irişdi və rabiteyi-canü tən rıştəsinə tabi-müxalifət düşdü. “Fəhib li min-də-dunkə vəliyyən”, yə’ni inayət qıl bana bir xələfi-sahibətəqva və fərzəndi-pakizəliqa”.

Həqq navəki-duasın hədəfi-icabətə yetürdi və Yəhyayi-mə’sumu ana verdi. Üç yaşına yetdükdə bir gün əfəli-məhəllə Zəkəriyya hücrəsinə cəm’ olub Yəhyaya təklifi-ləhvü lə’b etdilər. Yəhya hücrədən çıxmayub cəvab verdi ki, “Ma’lil-lə’əbu xələqna”¹.

¹ Biz oyun üçün yaratılmadıq.

Əlqissə, ibtidayi-tüfuliyyətdə rıqqəti-təməmlə məcbul olub və tərki-ləhvü lə'b qılıb, həmişə istima'i-əhvali-qiyamətə mayıl və keyfiyyəti-hövlü-məhşərə sayıl idi və dörd yaşında Tövrəti hifz etdi və on yaşında əhkami-şər'iyyənin künhünə yetdi. Şəbü ruz giryan olmağın və mahü sal əfğan qılmağın bir gün Zəkəriyyə münacat etdi ki: “Ya Rəb, səndən bir xələf istədim ki, süruri-sinə andan müyəssər ola. Bana bir nütfə kəramət qıldın ki, andan rəhətüm getdi və naləvü əfğanı bəni azürdə etdi”.

Xitab gəldi ki: “Ey Zəkəriyyə, sən bəndən fərzəndi-vəlişuar təmənnə qıldun, budur vəlilər nişanı və salehlər şanı ki, həmişə giryan olalar və peyvəstə naləvü əfğan qılalar. Ey Zəkəriyyə, hənuz sübhəladan bu nişaneyi-səhərdür və atəşi-möhndədən bu bir şərərdür; təhəmmül qıl ki, ənqərib bu şükufənin meyvəsin dərəcəksən və bu qönçənin gülün görəcəksən. Ey Zəkəriyyə, vəqtdir ki, səni başdan ayağa ərre ilə iki parə qılalar və Yəhyanın hülqünə tiği-tiz həvalə qılıb qətlinə mütəvəccih olalar”. Şe'r:

Yar səndən tərki-can istər, götür candan təmə',
Hər nə andan qeyr görsən, qət' qıl andan təmə'.
Şəm'vəş canan səni çün yaxmaq istər müttəsil,
Atəşi-suzana gir, kəs abi-heyvandan təmə'.

Əlqissə, xəvfi-Yəhya bir qayətdə idi ki, ol hazır olduqda Zəkəriyyə üqubati-məşhərdən bir kəlimə bəyan və bir hərf əyan edə bilməzdi. Bir gün Yəhyadan qafıl olub, qayıb sanub zikr etdi ki: “Duzəxdə Ğəzban nam bir kuhi-atəşin var ki, andan seyli-əşk ilə güzər etmək olur və bədrəqeyi-suzü güdazla payana yetmək olur”. Yəhya eşidüb dürre'əsin buraxub canibi-səhraya rəvan olub, “Əl-veyl li-mən dəxələ Ğəzban”¹, – deyüb fəğana başladı. Zəkəriyyə anın əhvalına müttələ' olduqda minbərdən yenüb validəsinə ayıtdı: “Ey zə'ifə, bu gün səhv edüb bir şəmmə əhvali-duzəxdən bəyan etdim: Yəhya istima' edüb fəğan qılıb səhraya düşdü. Mürəfiqət qıl, səhraya gedüb anı istifsar edəlim”.

İttifaqla ol sitəmrəsədələr səhragərdü biyabannəvərd olub, üç gün səyahətə iştiğal qılıb andan əsər bulmadılar və məqamına müttələ' olmadılar. Beyt:

¹ Vay olsun cəhənnəmə girənin halına!

Cana bənzər dilbərim bilmən məkanı qondadır,
Kim bilür aləmdə ənqa aşıyanı qondadır.

Dördüncü gündə bir şəbana yetüb sual etdikdə şəban ayıtdı: “Bən Yəhyanı görmədüm, əmma üç gündür bu kuhdən bir sədayi-dilsuz gəlür ki, istima’i hüzuruma mane’ olur”. Ol canibə təvəccöh etdikdə gördülər ağışteyi-xakü xun olmuş, bixud yatub. Üzərinə gəlüb fəryad etdikdə iztirabla göz açub öylə sandı ki, mələkül-mövtdür, qəbzi-ruh etməyə gəlmiş. Təzərrö’ qılub ayıtdı: “Ey mələkül mövt, ol qədər aman ver ki, pedəri-pirü madəri-zəifimi görüb vida’ edim”. Validəsi ayıtdı: “Ey cigərguşə, bənəm valideyi-dilfigarın və madəribiqərarın”.

Yəhya xəbərdar olduqda fərar etmək tədarükündə ikən, ənvai-yəminlə təskin verüb və Zəkəriyyə dəxi bir canibdən təzərrö’ qıldı və anı mənzilə gətürdülər. Bir miqdar ədəs təbx edüb Yəhyaya ərz etdikdə Yəhya andan bir miqdar tənəvül edüb meyli-xab etdikdə vəqiəsində xitab etdilər ki: “Ey Yəhya, məgər Ğəzbanı fəramuş etdin ki, qıda tənəvül edüb fərağətlə yatdın?” Yəhya bidar olub yenə iztirabla fəğan qılub səhraya düşdü və fəryadü fəğanı asimana irişdi. Rəvayətdir ki, Yəhya müddəti-ömrədə hərgiz xəyali-mə’siyət xatirinə yetürmədi və zikri-mənahi dilinə gətürmədi.

Nəqlidir ki, ruzi-Qiyamət iki növbət nidayi-amm edələr, bir növbət Yəhya üçün bu ibarətlə ki: “Ey əhli-məhşər, nəzzarə qılun bu bəndeyi-mə’suma ki, hərgiz əndişeyi-xəta zəmirinə yetməmişdir və mütləq ləzzati-dünyəvi təsərrüf etməmişdir”. Cəmi’i-ələm göz açıdıqda Yəhyayi-mə’sumə müşahidə qılalar və günahkarlar şərmsar olalar. Və bir növbət dəxi Fatimeyi-Zəhra üçün nida qılalar bu ibarətlə ki: “Ey mə’səri-bəşər, “Əzzü əbsarəkum”¹, yə’ni ey bəni-Adəm, göz yumun ki, Fatimeyi-Zəhra gəlür”. Nəqlidir ki, Fatimeyi-Zəhra ərəsatıMəhşərə bir növ’lə gūzar edə ki, heç nazirin qüdrəti-nəzzarəsi olmuya və heç kim müşahidəsinə qüdrət bulmaya; kətfi-yəminində piraənizəhraludi- Həsəni-Muctəba və kətfi-yəsarində cameyi-pürxunişəhidi- Kərbəla və kəfi-mübarəkində əmmameyi-xunini-ƏliyyəMurtəza qayəti-təzərrö’ ilə daməni-ərsə dutub təzəllüm göstərə ki: “Ya Rəb, fəryadıma yet”. Cəbrail Həzrəti-Seyyidi-Kainatə xəbər yetürə ki: “Ya Rəsulullah, Xatuni-Qiyamət daməni-ərsə əl urubdur və

¹ Gözünüzü yumun!

təzəllüm edüb, bargahi-ədalət dərğahında durubdur; vəqtdir ki, sərsəri-ahicangüdazından dəryayi-qəhri-İlahi təməvvücə gələ və aləmi qərqeyi-tufani-qəzəb qıla. Həzrəti-Seyyid iste'cal ilə ərş əyağına gələb Fatimeyi-Zəhraya nəsihət qıla ki: “Ey nuri-didə və ey arami-dili-qəmdidə, bu gün ruzi-müavinətdir, vəqti-müxasimət degil və zəmani-riayətdir, əyyami-şikayət degil. Sən Həsənin pirəhəniyəhəralud və Hüseynin cameyi-pürxunun ələ alub, bən gisuyiqübaraludəmi açub dua qılalim və ümməti-günahkarlara şəfi' olalim ki, Ərhəmür-rahimin əhli-isyanə rəhmət qıla. Xüsüsən ol kimsənələrə ki, məzlumlarımız müsibətində və şəhidlərimiz tə'ziyətində didələrin giryan və sinələrin büryan etmişlər və qayıbanə övladımız əzasın dutmuşlar. Şe'r:

Əhli-Beytin yad edüb hər ləhzə abi-didəsin,
Zaye' olmaz əşk tökmək didəyi-xunbardan.
Bu müsibət əşkinün hər qətrəsinə ruzi-Həşr,
Əcrdir bin bəhri-rəhmət İzədi-Cəbbardan.

Və əxbəri-səhihədən nəqldir ki, Zəkəriyyəyi-məzlum və Yəhyayi-mə'sumla müasir olan məliki-birəhmin bir mənkuhəsinin zövcü-axirdən bir cəmilə qızı olub, kəndü pir olub, istid'a qıldı ki, qızın ol məlik əqdinə müqərrər qıla. Məlik Yəhya ilə bu xüsüsda məşvərət qıldıqda. Yəhya riza verməyüb məliki bu əndişədən mən' etdi. Ol məkkarə münzəcir olub Yəhya kinəsin xatirinə dutdu. Bir gün məlik cami-istilayi şəhvətdən məst ikən, qarşusunda ol məhbubəyi müzəyyən qılub ana göstərdi. Məlik anın vüsəlinə həris olub tələbimüvasilət qıldıqda ayıtdı: “Bu surət Yəhyanın qanı tökülməyincə müyəssər olmaz və imkan bulmaz”. Məlik Yəhyanın qətlinə hökm etdikdə üləmayi-əsr ayıtdılar: “Yəhyanın bi qətrə qanı yer yüzünə tökülsə, əczayi-ürüqi-nəbat minbə'd peyvənd dutmuya və ruyizəmində bəhaim mütəmətte' olmağa giyah bitməyə”. Məlik hökm etdi ki, Yəhyanın başın bir teşt üzərində kəsüb qanın təhtəssərada dəfn edələr ki, yer yüzünə tökülməyə.

Əlqissə, cəllədlər müqərrər olub Yəhyanın qətlinə əmr olunduqda cəllədlər ayıtdılar: “Zəkəriyyə müstəcabüd-də'vətdür oğlunun qətlin etməkdə anın duasından ehtiraz edürüz”. Hökm oldu əvvəl Zəkəriyyə qanın tökələr. Bu əzimetlə Zəkəriyyənin mənzilinə gələb Yəhyayı müqəyyəd etdikdə Zəkəriyyə fürsət bulub bir canibə fərar etdi. Bə'zi

kimsənələr Yəhyayı müqəyyəd edüb, bə'zi kimsənələr Zəkəriyyə cüstüciyinə rəvan oldular. Zəkəriyyə iztirabla gedərkən şiddətizə'fdən bitaqət olub, bir pənah istərkən bir dirəxti-ali görüb ana mütəvəccih olduqda dirəxt çək olub Zəkəriyyəyə bətnində mənzil etdi. Zəkəriyyə duxul etdikdən sonra surəti-iltiyam dutdu, əmma Zəkəriyyənin guşeyi-ridasın İblis çəküb dışra qoydu. Zəkəriyyə təfəhhüsündə olanlar yetdikdə İblisi-lə'ini bir piri-saleh surətində görüb Zəkəriyyə əhvalın istifsar etdikdə, İblis Zəkəriyyənin guşeyiridasın göstərüb ayıtdı: “Mətlubunuz bu dirəxt içindədür”. Kafirlər Zəkəriyyəni dirəxtdən çıxarmaq tədarükündə ikən İblis ayıtdı: “Ey qövm, əgər qərəzünüz anın qətlidir, dirəxt içində müyəssər olur”. Və anlara ikibaşlı bıçqu tə'lif edüb tə'lim etdi. Rəvayətdir ki, küffar Zəkəriyyənin fərqi-mübarəkinə ərrə qoyduqda Həzrəti-İzzətdən nida gəldi ki: “Ey Zəkəriyyə, bu hökm [i-müta'] bənümdür, əgər mütəəllim olacaq olsan, ismin cərideyi-nübüvvətdən məhv olmaq müqərrərdür”. Şe'r:

Aşiqəm dersən, bəlayi-eşqdən ah eyləmə,
Ah edüb əğyarı əsrarından agah eyləmə.
Eşq sultanı nə fərman etsə göstər inqiyad,
İctinab etmə, tənəffür qılma, ikrah eyləmə.

Zəkəriyyə ayıtdı: “İlahi, çün bənim qanım sənin səri-kuyində tökülür, həqqa ki, əgər ərrəvar cəmi'i-əndamım zəban olsa, şükründən qeyri təkəllümə iqdam etməyəm və iztirab edüb təriqicəzə' dutmayam”.

Əlqissə, ol ərrə ilə ol məzlumu fərqdən ta qədəm iki parə qıldılar, bir ah çəkmədi və didəyi-nəmnakından bir qətrə əşki-təzəllüm tökmədi. Beyt:

Ləzzəti-cövrü bilən cövrədən ikrah etməz,
Yarsalar cismini başdan ayağa, ah etməz.

Əmma Yəhyayı müqəyyəd edənlər bir təst üzərində sərimübarəkin bədəni-lətifindən cüda qılıb ol nabəkara hədiyyə etdilər və qanın bir çahi-bə'idül-ğəvrə tökdülər.

Rəvayətdir ki, qan hər il cuşa gəlüb gül kibi tazə olurdu ol zəmanədək ki, Büxtünnəsər nüsrət bulub anlardan yetmiş bin kafir

qətl qıldı, ol xunrizdən sonra Yəhyanın qanı cuşdan sakin olub qərar buldu.

“Şəvahidün-Nübüvvət”də İmami-Zeynəlabdindən nəqldir ki: “Həzrəti-Hüseyn Məkkeyi-müəzzəmədən Kufəyə təvəccöh etdikdə heç mənzilə yetməzdi ki, Yəhyayi-mə’sum macərasın zikr etməzdi. Və buyururdu ki, ruzigarın ədəmi-mürüvvətin və fələkin kəmalivəqahətin görün ki, Yəhya kibi salehün səri-səadətəndin bir faciə hədiyyə etmiş”. Və Sə’d bin Cübeyr, Əbbasdan rəvayətdir ki: “Bir gün Həzrəti-Rəsulullah xəbəri-vaqieyi-Kərbəladan mütəəllim olub təfəkkür edərdi ki: Aya, ol qəriblərin intiqamın zalımlardan kim alur ola? Həzrəti-Izzətdən vəhy gəldi ki: “Ya Rəsulullah, Yəhya bin Zəkəriyyə üçün yetmiş bin kafir siyasətə yetdi, sənin fərzəndiərcmindün üçün yetmiş bin [kafir 40 siyasətə yetər]”. Və bir rəvayət dəxi oldur ki, yetmiş kərrə yetmiş bin münafiq qətl olsa gərək.

Filvaqe’, bu və’də vəfaya yetdi, zira Muxtar bin Əbu Übeydeyi-Səqəfi və Müseyyib bin Qə’qa’ Xüzai və İbrahim bin Malik Əştər Nəxə’i və Əbu Müslimi-Mərvəzi bir-birinə mütə’aqib xüruç edüb, səfheyiruzigardan əksəri-ə’dayi-Ali-Rəsulu məhv etdilər və qanlarından sirişki-məzlum kibi cuybarlar yürütdülər və “Üyunur-Riza”da məsturdur ki, “Mehdiyi-Ali-Məhəmməd qətəleyi-şühədayiKərbəlanın tətimmeyi-zürriyatın ruyi-zəmindən götürür və qaideyiasarü şərti-intiqamı ol Həzrət yerinə yetirür. Şe’r:

Gər olmasaydı qərəz intiqami-xuni-Hüseyn,
Zühuri-Mehdiyə çəkməzdi intizar vücud.
Qəzaya qaideyi-səbr ixtira’indən,
Cəzayi-qatili-Ali-Rəsuldur məqsud.

İkinci bab

HƏZRƏTİ-RƏSULUN QÜREYSDƏN ÇƏKDİĞİ BƏLALARI BƏYAN EDƏR

Həzrəti-Sultani-bargahi-risalət və nazimi-kargahi-şəriət, gövhərigəncineyi-əsrari-hikmət, gülbüni-hədiqeyi-rəhmət dəri-xəzaneyinəsihət açub və dürcilə'lindən cəvəhiri-həqiqət saçub buyurmuş ki, “İnnə ə'zəmil-bəlai mə'ə ə'zəməl-vələli”¹, yə'ni hər bəlaya bir cəza və hər ənaya bir əta müqərrər olmağın, məratibi-bələvü əna irtifa' buduqca mədarici-cəzavü əta mürtəfe' olur. Və həmişə darüşşəfayimərhəmət əmrazi-möhnət mübtəlalalarına mövqufdur və həmvarə övqati-təbibi-şəfaxaneyi-məkrəmət bimarlar müalicəsinə məsrufdur. Hər bəndeyi-sadiq ki, hədiqeyi-həqiqəti mənbəti-nihali-məhəbbətdür, lacərəm nihali-fitrəti mənməi-əzhari-mələlü möhnətdir. Yəhya bin Müaz Razi rəhmətullahi əleyh bir gün münacatında ayıtdı: “Ya Rəb, cərəyani-adəti-əhlialəm bu təriqlədir ki, bir kimsənə bir kimsənəyə məhəbbət buraxsa, anın cəmi'i-cəvanibindən riayəti-xatirin kəndüyə lazım bilür və mümkün olduqca anın hüsuli-məramına mail olur; nə əcəbdir ki, sən məhəbbətlə sərəfraz etdigüni möhnətlə mümtaz edərsən”. Nida gəldi ki, “Ey Yəhya, bənim təriqim xilafitəriqi-əhlialəmdir, anların ələmeyi-məvəddətləri asari-mərhəmət, bənim nişaneyi-məhəbbətim möhnəti ələmdir”. Şe'r:

Rəncdür gənci-gövhəri-rahət,
Dərddür gülşəni-güli-rəhmət.
Ey xoş ol dərmdəndi-qəmpərvərd
Ki, rəfiqi qəm ola, həmdəmi dərd.
Dərddən qeyr olmaya yarı,
Qəmdən özgə rəfiqü qəmxarı.

Bə'zi kütubi-səməvidən nəqlədir ki: “Ey bəni-Adəm, hərəgah ki, səyyadi-qəza səni nişaneyi-navəki-bəla qıla və cəlladi-fələk tiği-

¹ Yə'qin ki, bəlanın böyüyü ona sahib olmağın böyüklüyü ilədir.

cəfa ilə qətlinə mail ola, “Fəqərri əynakə”¹, yə’ni dideyi-ümidini nuri-riza ilə rövşən edüb şükr qıl ki, ələmeyi-məqami-ənbiyavü övliya və nişaneyi-hüsuli-mərtəbeyi-izzü ə’ladır. Bu müəyyəndir ki, bəlayi-növ’i-bəni-Adəm sane’ə əqrəb olmağın sair məxluqatdan ziyadədir. Zira ibtidai-xilqətdə çeşmeyi-xunabədən rizqi məqsum olub, kəməli-zillətə giriftar olur və qüdrəti-tərəddüd bulduqda üqbəti-tərbiyəti-ustad və ənduhi-tə’limü irşadla müəzzəb olub, bir müddət ol möhnətdə qalır və mərtəbeyi-bülüğ hasil etdikdə, kəməndi-kəsbi-məişət və silsileyi-təklifi-ibadət qeydinə düşüb, gah qəmi-dünya [və gah xəvfi-] axirət qərarın alır. Və bu dəxi mühəqqəqdır ki, rütbeyi-bəlayi-ənbiya cəmi’i-bəni-Adəmdən ə’lavü ə’zəmdir; və bəlaya səbr edüb iktisabi-qəbuli-qürb etmək ənbiyaya müsəlləmdir. Şe’r:

Ənbiyadür məzahiri-rəhmət,
Ənbiyadür xəzaini-hikmət.
Hər bəla kim, fələkdən etdi nüzul,
Ənbiya qıldı ol bəlayı qəbul.
Sipəri-navəki-qəm anlardur,
Anın üçün mükərrəm anlardur.

Və bu dəxi müqərrərdir ki, ol miqdar bəla ki, Həzrəti-Mustəfaya yetmişdir və ol miqdar zəhri-möhnət ki, ol Həzrət təcərrö’ etmişdir, heç peyğəmbərə müyəssər olmuş degil və heç kim bəlaya anın kibi səbr qılmış degil. Əgər bir cür’ə şərbət içsəydi, ana zəhri-bəla məmzuc idi və əgər bir xirqə geysəydi, tarü pudü rəncü ina’ ilə mənsuc idi. Filvaqe’, bir bəlayi’-əzimdür mütəsəddiyi-icrayi-əhkam olub, mütəəhhidi-şəfa’əti-əhli-isyan olmaq və qəflətsərayi-rahətdə xabi-fərağət sərməsti olan bihuşlar üçün gecələr səbahədək bidar olub dua qılmaq. Zəhi kamil ki, əgər mübəşşiri-izzət bargahi-qədrin qabiqövseyinə cəksə, gərđi-təkəbbür daməni-iqtidarinə yetməzdi və əgər qaidi-hikmət giribani-şükuhin pənceyi-əczü inkisara tapşursa, dəstie’tiqadından daməni-təvəkkül getməzdi. Şe’r:

Kəməli-e’tidali-təb’i ol qayətdə kim bulmaz,
Təğəyyür gər zəminü asiman zirü zəbər olsa.

¹ Gözünü işıqlandır.

Təkəbbür eyləməz me'racı çıxsa payeyi-qədri,
Məzacı kəsir bulmaz fərqi-xaki-rəhgüzər olsa.

Mücmələn, divani-qəzadan ol Həzrətin nami-şərifləri mərqum olan bələlərin ibtidası oldur ki, hənuz validə bətnində ikən, validibüzürqvarı vəfat edüb, sərrafiruzigar ol gövhəri-giranmayənün ləqəbin yetim qıldı və tövqi'i-rəfi'i-vücutdişərifü bu tuğra ilə müzəyyən oldu. Beyt:

Nola gər olsa yetim düri-dəryayi-həya,
Gər yetim olsa, füzundur düri-dəryaya bəha.

Və Həzrəti-İzəd mələikəyə xitab etdi ki: “Əgərçi həbibim [yetim]dir, bən ana vəli və vəkiləm”. “Nə'məl-mövla və nə'məl-vəkil”¹.

Rəvayətdir ki, iki yaşına yetdükdə valideyi-möhtərəmləri Məkkədən Mədinəyə nəql edüb, ol Həzrəti validi-büzürqvarının ziyarətinə müşərrəf qılub müraciət etdikdə məriz oldu və Həzrəti Rəsul ol məxdumənün şəm'i-balini olub, dili-suzan və dideyigiryanla zar-zar ağlayub derdi. Şe'r:

Getmə, ey ruhi-rəvan, hicr ilə zar etmə bəni,
Yandurub firqətə bisəbrü qərar etmə bəni.
Nəzərimdən güli-rüxsarini pünhan edübən,
Xarxari-qəmi-hicr ilə figar etmə bəni.

Ol sədəfi-gövhəri-risalət və nihali-şükufeyi-nübüvvət bihuş ikən huşa gəlüb, dideyi-aşqbar açdıqda Həzrəti-Rəsulullahın çehreyimübarəkində əşki-həsərət görüb zəbanihal ilə bu nüktəyə mütərənnim oldu. Şe'r:

Təbarəkallahu fikə min ğulami,
İn əsəhhə ma əbsərtə fil-mənami.
Və əntə məb'usun iləl-ənami,
Min indi zil-Cəlali vəl-ikrami².

Ey fərzəndi-səadətmənd, mən vəqiəmdə görmüşəm və hatifdən dəxi istima' etmişəm ki, sən peyğəmbəri-mürsəlsən. Əgər mən

¹ Nə gözəl Mövla və nə gözəl vəkil.

² Allah səni mübarək etsin, sən Cəlal sahibi tərəfindən göndərilmiş peyğəmbərsən.

mülki-vücutdan iqlimi-fənaya mütəvəccih olsam, qəm çəkməzəm, zira sənin kibi yadigarım var”. Şe’r:

Qəm degil gər danəyi məhv etsə dövri-ruzigar,
Çün nihali-barvər qalmışdır andan yadigar.

Rəvayətdir ki, ənduhi-müfariqəti-madəri-mehriban izafeyi-sairinəvaib və əhzan olub, səkkiz yaşına yetdikdə cəddi-büzürgvarı Əbdülmüttəlib ki, kafili-əncamü məhəmmi-məram idi, dari-dünyadan intiqal edüb, ol Həzrətə əmisi Əbu Talib mütəkəffil oldu və yigirmi yaşına yetdikdə beş il şəbanlıq [etdi] və ol sən’ət zimmində riayətiümmət kəmalına yetdi. Və yigirmi beş ildən sonra Xədicə həzrətlərinə ittisal edüb, qırxıncı ildə nüzuli-vəhy ilə müşərrəf oldu və qırx üçüncü ildə ağazi-də’vət qıldı. İbtidayi-də’vətində on il Məkkədə əhliküfrdən ənvə’i-şədayid və əsnafi-məkayid görüb cəfalar çəkdi. Nüsxeysi-“Zülalür-Riza”da məsturdur ki, [ol] Həzrətin səadətخانəsi iki cari-cayir arasında vaqe’ olmuşdu: biri Əbu Ləhəb və biri Ütbə bin Əbi Müqəf. Şe’r:

Gül necə qılmasun yəxəsün çək qüssədən,
Hər dəm yetər ona qəmi-qürbi-civari-xar.
Yaqut qəhr ilə necə xunindil olmasun,
Çəkmiş zəmanə xarədən ətrafına hisar.

Bə’zi təfasirdə məsturdur ki, Əbu Ləhəb mənkuhəsi Ümmü Cəmil əksəri-övqatda rəhgüzarlardan xarü xaşak cəm’ edüb, gecələr ol güligülzari- risalət rəhgüzarına buraxırdı ki, ol Həzrət sübhəmə nəməz üçün hərəmsərədan çıxdıqda qədəmi-mübarəki azürdə olub, məzacişərifü mükəddər ola. Tariq bin Abdullahdan nəqlidir ki: “Bədvi İslamda bir gün bazar içində bir şəxsi-mübarəksurət gördüm, cameyigülgünlə nida qılurdi ki: Ya qövm. “Qulu lailahə illallah və tuflihu”¹. Və bir zalım anın göftarına təkzib edüb derdi: “Ey qövm, bu kəzzabdır, qövlinə e’timad etmə”. Və zəman-zəman səngi-sitəm birlə ə’zasın məcruh edərdi. Sual etdim ki: “Bunlar nə tayifədür?” Dedilər: “Bu sürxcamə Məhəmmədi-Qürəşidür, xəlqi imana də’vət edər və bu inkarınə iqdām edən əmisi Əbu Ləhəbdür və əksəri-sənadidi-Qüreyş

¹ Deyin ki, Allahdan başqa Tanrı yoxdur və qurtuluşa çatın.

əbu Ləhəb tabe'i olub bu şəxsə gah sahir və gah şair derlər və gah kahin oxurlar və gah məcnundur deyə istehza qılurlar. Və əl Həzrət bu cəfaləri çəküb qət'an də'vətdən xali olmazdı və şərəiti-səbrü təhəmmüldə təqsir qılmazdı və Həzrəti-Vacibülvücut onun təsəlliixatiri üçün ayətlər nazil edərdi, bu məzmunla ki: "Heç peyğəmbəri bir qövmə irsal etmədik ki, anı sehrə və cünuna mənsub qılmadılar və ana mü'anid və müxalif olmadılar. Bu təriqi-mühlikdə səbr edən mənziliməqsuda yetər və təhəmmül qılan daməni-məqsud dutar. "Fəsbir kəma səbərə ulul-əzmi minər-rüsuli"¹. Şe'r:

Ey xoş ol kim, eşq meydanındadır sabitqədəm,
Daməni-dildardan kəsməz əlin tiği-sitəm,
Öylə kim, meyxarələr zövqün ziyad eylər şərab,
Xuni-dil içmək qılır əfzun səfasın dəmbədəm.

"Rövzət ül-Əhbab"da məzkurdur ki, Ürvə bin Əbdullah Vəqqasdan sual etdilər ki: "Aya, Həzrəti-Rəsula sənədidi-Qüreyşdən mütəvəccih olan cəfalərin ki, əksərinə müttələ' oldun, qansı cəfa əşəddü əs'əb idi?" Ürvə ayıtdı: "Bir gün əkabiri-Qüreyş cəm' olub ol Həzrətin hekayətin araya gətürüb ayıtdılar: "Biz bu yetimin necə bir qüssəsin çəkəlim, gəlin ittifaq edüb qanın tökəlim". Fatimə bu məşvərətdən xəbərdar olub giryən Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəlib ayıtdı: "Ya əbəti innəl-qəvmə ə'zəmu ən-yəqtulukə"². Həzrəti-Rəsul müztərib olmayub və əndişə qılmayub ayıtdı: "Ey fərzənd, bir miqdar su hazır et ki, əslihəyi-vüzu ki, silahül-mö'minindir, kəndümə mühəyya qılam və cövşənüs-səlat ki, hisnül-müslimindir, əgnimə alam". Pəs vüzu qılıb, hərəmsərədan çıxub Məscidül-hərəma qədəm basdıqda bir miqdar səngrizə əlinə alub, "Şahətil-vücut"³ deyüb, ol səngdillər tərəfinə buraxdı. Rəvayətdir ki, heç birinin göz açmağa fürsəti olmadı və heç biri ol əxtəri-bür-ci-səadətin tülü'inə ittıla' bulmadı və ol səngrizələr hər kimə toxundu, həngəmi-hərbi-Bədr əlbəttə məqtul oldu. Netə ki, Əbu Cəhl və Ütbə və Şəybə və Üməyyə və Əmmarə hədəfi-tiri-duayi-müstəcab olub, ənsari-din əlində fəna buldular. Vaqieyi-Kərbəladə dəxi igirmi iki bin nəfər Şamidən və

¹ Əzm sahibi peyğəmbərlər kimi səbr edər (Qur'an, 46, 35).

² Ey ata, bu qövmə səni öldürmək istəyir.

³ Kəm gözlərə qarşı

Kufidən Həzrəti-Hüseynin navəki-duasinə hədəf olub cümləsi ol ildə hər biri bir bəla ilə dünyadan getdi və hər birinə bir üqubət yetdi. Şe'r:

Bərmurad olmaz şəhidi-Kərbəla qanın tökən,
Əhli-Beytün seyli-əşki-çəşmi-giryanın tökən.

“Kənzul-ğəraib”də məsturdur ki, Əbu Cə'fər isnadilə ki: “Bir gün bir aşınay gördüm ə'ma olmuş, sual etdim ki: “Ey bəradər, sən binaidin, səbəb nə oldu ki, nuri-bəsər zülməti-ə'maya təbdil oldu?” Cəvab verdi ki: “Ey əziz, vəqieyi-Kərbəlada bən daxili-sipahiÜbeydullah Ziyad idim. Ol vəqiedən sonra məqamimə müraciət etdikdə bir gecə vəqiemdə gördüm ki, Həzrəti-Rəsul bir məscid içində mehraba yastanub oturmuş və ətrafı cəvanibində səhabə həlqə urmuş və Həzrəti-Hüseyn ə'zayi-məcruh və libasi-pürxunla mütəzəllimlər kibi qarşusunda durub ərzi-hal edər və şühədayi Kərbəla qatillərin bir-bir gətürüb Həzrəti-Rəsul işarət eylər: “İzribuhu bissəyfi və əhriquhu binnari”¹ və zəbanilər anları qətl edüb oda yaxdıqca yenə həyati-müceddəd bulub bir dəxi təkrarla ol əzaba giriftar olurlardı. Bən bu siyasətün sələbətindən təvəhhüm qılıb Həzrəti-Rəsula pənəh gətirüb istiğasə təriqilə ayıtdım: “Əssəlamü əleyküm ya Rəsulullah”. Ol Həzrət səlamım almayub, qəzəb gözüylə baxub ayıtdı: “Ya əduvallah, ni-şə bənim hörmətim dutmadın”. Dedim: “Ya Rəsulullah, Həq bilür ki, bən tiğ çəkmədim”. Ol Həzrət buyurdu ki: “Tiğ çəkmədigində sadıqsən, əmma səbəbi-kəsəti-səvadi- sipah idin”. Buyurdu ki: “İlərü gəl, bu təşti-pürxuna nəzər qıl”. Müşahidə qıldıqda gördüm bir təşti-pürxun. Dedi: “Ey bədbəxt, bənim cigərguşəm qanıdır”. Pəs bir mil ilə ol qandan bənim gözümə çəkdi, hövl ilə bidar olduqda aləm gözümə tirə oldu. Şe'r:

Şəhidi-Kərbəla qətlinə rəğbət qıldın, ey zalim,
Sənə çəkmək əzabi-dünyəvü üqba müqərrədir.
Təməşayi-məsafi-Kərbəla qıldın, həzər qıl kim,
Mələmətgahi-tə'zibin sənin səhrayi-məhşərdir.

Məhəmməd İshaqdan nəqldür ki, ol Həzrət Əbu Talibin hisnihimayətində olduqca küffar filcümlə izasinə dəstrəs bulmazlardı və

¹ Qılıncı vurun və atəşlə yandırın

mütəərriz olmazlardı. Əmma firqeyi-əhli-İslamdan hər qanda bir aciz və fəqir görürlərdi, mümkün olduqca təərrüz yetürərlərdi. Ol cümlədəndir ki, Üməyyə bin Xələf, Bilal Həbəşiyi hər gün Bəthaya ilədib üryan qılıb, ə'zasinə hərərəti-afitəblə qızmış daşları basub və bədəni-üryanla rigi-gərm üzərinə yaturub derdi ki: "Tərki-diniMəhəmməd qılıb Lat və Üzzaya iman gətür". Bilal edərdi: Ə'budu Əhəd, yə'ni vahid olan Mə'buda pərəstiş edərəm".

Əlqissə, ol meydanı-mücahidət pəhləvanları və ol ələmi-iman sahibqıranları ənvai-bələya və əsnafi-inaya mütəhəmmil olub və səbr qılıb derlərdi ki, bəla eyni-ətadür və cəfa məhzi-rica. Əmma tədriclə ol zalimlərin fəsadı ziyadə olub və mürurla dəryayiisyanları tüğyan qılıb bir qayətə yetdi ki, müsəlmanların qətlinə və nəhbinə dəsti-təğəllüb diraz etdilər və Əmmar bin Yasərin valid və validəsin bigünah qətl edüb, ol məzumlara sitəmlər yürütdülər.

Bə'zi səhabə bizzərurə Həzrəti-Rəsul işarətilə Həbəş canibinə hicrət edüb, bə'zi sayir biladə büqəə mütəfərriq olub, ə'vanü ənsaridin qillət bulmağın küffar ol Həzrət azarinə fürsət buldular. Bir gün güzarı sənədidi-Qüreyş məcmə'inə düşüb, Əbu Cəhl və Ədiy və sair süfəha hər canibdən tiği-zəban çəküb ol Həzrəti azürdeyi-cərahətətə'nü təşni' etdilər və ol Həzrət "İza xatəbəhümul-cahilunə qalu səlam"¹ təriqilə salik olub, mücadilə və müqatilsiz keçüb bir guristan kənarında məlul və məhzun otururkən Əbu Cəhl qövliqəbihlə iktifa qılmayub mürtəkibi-fə'li-şəni' olub, ol Həzrətə haddən ziyadə azar yetürdi.

Rəvayətdir ki, ol gün Həmzə məşğuli-seyd olub təmamiyi-ruz bir şikara zəfər bulmayub qəzəbnək müraciət qıldıqda, Məkkə dərvazəsində cariyeyi-Übeydi-Cə'dan istiqbal edüb ayıtdı: "Ey Həmzə, sənə şikar etmək və seydgaha getmək nə münasib ki, bəradərzadəyi-əzizinə himayətsiz olmağın Əbu Cəhl və sair süfəha ənvə'i-ihanətlə izalər yetürdilər". Həmzə bu hekayətdən mütəəssir olub, mənzilinə gəldükdə gördü ki, mənkuhəsi giryan oturur. Səbəb sorduqda ol dəxi cariyənin daği-tə'nin tazə qılıb ayıtdı: "Ya Əba Əmmar, nə müsibət bundan ziyadə ola ki, əşrafi-Bəni-Haşimə mütəhəmmil olmayan cəfaləri rəva görələr?". Həmzə ayıtdı: "Nə vaqə' olmuşdur?" Dedi: "Ey Həmzə, Əbu Cəhl bir qaç süfəha ilə

¹ Cahillər onlara söz atırlarsa, müsəlmanlar "salam olsun" deyirlər (Qur'an, 25, 63).

Məhəmmədi dutub rüxsari-mübarəkin pərtövi-afitab kibi qubaralud etdilər". Həmzə ayıtdı: "Vaveylah, Əbu Talib qanda idi?" Dedi: "Kəndü məzrə'sinə getmişdi". Dedi: "Əbu Ləhəb qanda idi?" Dedi: "Ol səngdil iltifat etməyüb, bəlkə ihanətə təhris edərdi ki, bu kəzzab və sahiridir". Dedi: "Əbbas qanda idi?" Dedi: "Əbbas pərvanəvar ol şəm'i-şəbistanın ətrafına çizginüb istişfa' edərdi, əmma qəbul etməzlərdi". Həmzə bu xəbərdən qayətdə mütəəllim olub zar-zar ağlayıb, əgərçi üç gün tə'amü şərab tənəvül etməmişdi, mə'kul və məşrubə iltifat qılmayıb ayıtdı: "Məhəmmədin intiqamın Əbu Cəhldən almayınca tə'amü şərab bana hərəmdir".

Əlqissə, həzrəti-Rəsulu istifsar edüb rəvan olduqda hərəmiKə'bədə gördü məlul və mükəddər divara təkyə qılmış, ayıtdı: "Əssəlamu əleykə yəbnə əxi"¹, xatiri-mübarəkin xoş dut ki, intiqamın düşmənlərdən almağa gəlmişəm və mümkün olduqca dəf'iənduhi- xatirinə tədərük qılmağa əzimet qılmışam". Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Cəmi'i-əqrəbanun iltifatı bana cəfadır, əcəb ki, xilafi-adət səndən zühura gələ və təmənnayi-xatiri-naşadım ki, heç kimsənədən müyəssər olmaz, səndən müyəssər ola". Şe'r:

Çərx hərgiz səhv edüb rə'yimcə dövran etmədi,
Hiç kim dərdim bilüb, tədbiri-dərman etmədi.
Təngdil bir qönçəyəm mən kim, fələk hərgiz bəni
Növbəhari-lütf təhrilikə xəndan etmədi.

Həmzə giryən olub qəsəm yad etdi ki: "Ey bəradərzadəyi-əziz, həqqə ki, rizayi-xatirin hasil etmək bana lazımdır". Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey əmmi-büzürgvar, bənim rizayi-xatirim bəzli-mal və irtikabi-qital ilə hasil olmaz". Həmzə ayıtdı: "Bəs nə ilə hasil olur?" Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey Həmzə, əgər rizayi-xatirim istərsən,

Vacibülvücudun vəhdaniyyətinə e'tiraf edüb lövhi-zamirini qübariküfrdən pak et". Şe'r:

İzzü cahü dövləti iqbalü mülki-ələmün,
Olma təhsilinə rəğib kim fənaəncamdır.
Dövləti-İslam kəsb etməkdə təqsir etmə kim,
Dövləti-baqi ki, derlər, dövləti-İslamdır.

¹ Ey qardaşım oğlu, sənə salam olsun!

Həmzə ayıtdı: “Ey məxdumzadə, bu kəlimə ilə xatirin xoş olurmu?” Həzrəti-Seyyid ayıtdı: “Nə’əm”. Pəs, Həmzə kəməli-ixlasü e’tiqadilə müsəlman olub, ol gərmiyyətlə Əbu Cəhlin dəri-sərayinə gəlüb gördü ki, əkabiri-Qüreyşlə oturmuş. Bimühəbbə, əlindəki yayla urub fərqi-namübarəkin məcruh edüb ayıtdı: “Ey bədbəxt, səndən Məhəmmədə cəfa yetmək nə münasibdir?” Cəma’əti-Qüreyş anı qəzəbnək görüb ayıtdılar: “Ya Əba Əmmarə, bir kəzzab üçün bunca hiddət nə layiq?” Həmzə ayıtdı: “Ey bədbəxtlər, Məhəmmədi-Qüreyşi sadiq və əmindir və bən dəxi şəhadət verirəm onun sidqidə’vasinə”. Şe’r:

Lillahil-həmd olub küfrü zəlalətdən dur,
Düşdü könlüm evinə şəm’i-risalətdən nur.

Əşrafi-Qüreyş Həmzədən ol kəlimatı istima’ etdükdə mütəvəhhim olub, irtifa’i-aftabi-dövləti-İslamdan əndişə qılıb, Həzrəti-Rəsulun qətlinə bel bağladılar və Əbu Taliblə bünyadi-cidalü qital qıldılar. Və Əbu Talib dəxi Bəni Haşimi və Bəni Müttəlibi cəm’ edüb ol sərvərin mühafizətü mü’avinətində yekcəhət oldu və cəmi’i-Bəni Haşim Əbu Cəhlədən qeyr Əbu Taliblə ittifaq edüb, bir şö’bə olub, Qüreyşdən qət’i-ixtilat edüb, münakihə və mücadilə və müamilə aralarından götürüldü. Şe’r:

Sübhi-sadiq kibi tülu’ qılıb,
Nuri-şər’i-Məhəmmədi-Ərəbi,
Pərtövi-feyzin etdi aləmgir,
Bir-birindən ayırdı ruzü şəbi.

Əlqissə, üç il bu minvalla ruzigarları keçüb Əbu Talib vəfat etdi, üç ay keçdikcə Xədicə vəfat etdi. Andan sonra cəm’iyyəti-əhli-İslam bir miqdar xələl bulmağın və ə’vanü ənsar mütəfərriq olmağın küffər tüğyan təriqilə ol Həzrəti izhari-azar etdilər və təriqi-müanıdət dutdular. Mücmələn, on il miqdarı Məkkədə cəfa çəkdikdən sonra hicrətə fərman yetüb Məkkədən Mədinəyə intiqal etdi. Andə dəxi ’əbədəyi-əsnam sədədi-müxalifətdə olub, müharibə və müqatilələr vaqe’ oldu və qəzveyi-Bədr ol zəmanda zühura gəlüb əmmzadəyi-Rəsul Übeydə bin Haris bin Əbdül Müttəlib şərəfi-şəhadət buldu.

FƏSLİ-ŞƏHADƏTİ-ÜBEYDƏ

Keyfiyyəti-şəhadət oldur ki, çün məsafə-Bədrdə sipahi-İslam və ləşkəri-küffar müqabilə qıldılar, sipahi-küffar doqquz yüz əlli mübariz və ləşkəri-İslam üç yüz mücahid olub və təmamiyi-ləşkəriİslamda yetmiş mərkəb və altı zireh və səkkiz şəmşirdən qeyr yoxdi.

İki canıbdən səflər mürəttəb olduqda səfi-küffardan üç kimsənə meydana çıxdı: biri Ütbə bin Rəbi'ə, biri Şəybə bin Rəbi'ə, biri Vəlid bin Ütbə. Və ləşkəri-İslamdan dəxi üç mübarizi-ənsari onlara müqabil oldular. Küffar mübarizləri ənsar mücahidlərindən sual etdilər ku: Siz nə tayifədənsiz? Dedilər: “Ənsardan”. Nida qıldılar ki: “Ey Məhəmməd, bizim ənsarla ədavətimiz yoxdur, bizə əqranımızdan mübariz göndər”. Həzrəti-Rəsul Übeydə bin Harisi və Həmzə bin Əbdül Müttəlibi və Əli İbn Əbi Talibi onların meydanına irsal etdi.

Müqabil olduqda, Übeydə bin Haris Ütbəyə müqabil olub və Həmzə Şəybəyə bərabər durub və Əli İbn Əbi Talib Vəlidə müqarin düşüb ibtidayi-hərbə Həmzə zərbi-tiği-abdarla Şəybəyi həlak edüb və Əli tə'neyi-şəmşiri-saiqəbarla Vəlidi qətl qılıb düşmənlərinə qalib oldular. Əmma Übeydə bin Haris və Ütbə bin Rəbi'ə bir-birin məcruh edüb, aqibət Ütbə Übeydəyə bir zəxmi-mümkər urub ayaqdan buraxdı və Həmzə və Əli ittifaqla Ütbəyi qətl edüb, Übeydəyi götürüb Həzrəti-Rəsul xidmətinə yetürdilər. Übeydə bihuş ikən kəndü özünə gəlib gözün açıqda Xaceyi-Aləm cəmalın görüb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Ələstu şəhidən”¹. Həzrət buyurdu ki, nə'əm, sən sərdəftəri-şühədasan”. Və Übeydə ol halətə mübahat edüb darülhərbdən müraciət etdükdə mənzili-Rövhadə darül-qərara intiqal etdi və mənzili-məqsuda yetdi. Şe'r:

Ey xoş ol kim, həyatı olduqca
Ömrü sərfi-rəhi-şəriət edə.
Müddəti-ömrü axir olduqda
Bu cahandan şəhadət ilə gedə.

¹ Şəhid deyilmirik?

FƏSLİ-ŞƏHADƏTİ-HƏMZƏ

Əmma Həməzənin şəhadəti bu vəchlədür ki, məsafə-Bədrdən sonra küffar ləşkəri cəm' edüb, üç bin müsəlləh və mürəttəb kafir Mədinəyə təvəccöh qıldılar. Və Uhd deməklə mə'ruf mənzilə yetdikdə Həzrəti-Risalət dəxi yeddi yüz mühacir və ənsarla onlara müqabil durub, bir növ'lə səf bağladı ki, kuhi-Uhd qəfadə və Mədinə müqabilə və kuhi-Ayn canibi-yəsarda vaqe' olub və kuhi-Aynın bir şikafı olub, kəmingah olmağa qabil olmağın Həzrəti-Rəsul ƏbdullahiHəbibə əlli kəmandarla anın hifzinə mə'mur etdi və müqərrər qıldı ki, əgər ləşkəri-İslam qalib və əgər məğlub olsa, anlar ol şikafdan inhıraf etməyələr və ol rəxnədən bir qeyr canibə getməyələr. İki canibdən ataşi-cidal işti'al bulduqda və bazari-müharibə gərm olduqda, cəmaəti-Qüreyşdən Təlhə bin Əbi Təlhə meydana gəlüb, Əli İbn Əbi Talib əlində həlak oldu və fərzəndi mübaşiri-hərb olub Həməzə əlindən təcərrö'i-şərbəti-fəna qıldı. Əlqissə, əbvabi-zəfər ləşkəri-İslama məftuh olub, ləşkəri-küffar inhilal və ixtilal bulmağın ələmləri nigunsar olub mütəfərriq olduqda, ləşkəri-İslam qənaim dutmaqda firsəti qənimət bilüb, nəhbü qarətə təvəccöh qıldılar. Və rəxnəyi-kuh müstəhfizləri ol halı görüb biixtiyar mənəzillərindən münhərif olub, Əbdullah mən' etdikcə qabil olmayub qarətə mütəvəccih olmağın küffar ol məmərrə xali görüb və ləşkəri qarətə məşğul bulub, ol məmərrə mütəvəccih olub, Əbdullahı bə'zi əshabla şəhid edüb, ləşkər əqəbindən çıxub həmlə qıldılar. Ləcərəm əsəri-müxalifəti-HəzrətiRəsul mövcibi-təfriqeyi-ləşkər olub, küffar təğəllüb edüb, ləşkəri-İslam üç qism oldu. Bir qismi Mədinə canibinə fərar etdi və bir qismi Əli və Sə'd və Təlhə kibi Həzrəti-Rəsul müləzimətində qaldı və bir qismi dərəceyi-şəhadət buldu. "Rövzətül-əhbab"da məsturdur ki, ləşkəri-İslam həzimət edüb Həzrəti-Rəsulu tənha buraxdıqda ol Həzrət Əlidən qeyri xidmətində gərməyüb ayıtdı: "Ya Əli, sən nişə sair cəmaətə mülhəq olmadın?" Həzrəti-Murtəza Əli ayıtdı: "Ya Rəsulullah, "İnnə li bikə usvətun"¹. Şe'r:

Bir bəndəyəm ki, ruzi-əzəldən müti' olub,
Tövqi-vəfayi-əhdinə çəkmiş qəza bəni.

¹ Sən mənə bir örnəksən.

Nəqdi-həyatım eyləmişəm nəzri-ta'ətün,
Haşa ki, səndən eyləyə dövran cüda bəni.

Nagah cəm'i-mü'anidlər ol Həzrətə mütəvəccih oldular. Həzrət ayıtdı: “Ya Əli, bu cəm'i pərişan eylə”. Murtəza Əli ol cəm'i pərişan və mütəfərriq qılıb, əksərini Maliki-nirana tapşurdu. Ol halətdə Cəbrail nazil olub ayıtdı: “Ya Rəsulullah, kəmalı-müxalisətdir bu ki, Əlidən zühura gəldi”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Bəla, innəhu minni və ənə minhu”.¹ Cəbrail ayıtdı: “Və ənə minkuma”².

Rəvayətdir ki, mənzumeyi-“La fəta illa Əli la səyfə illa Zülfıqar”³ hatifi-qeybdən ol gün sadir oldu. Ərəbi-həqaiq və əshabi-mə'arifə mühəqqəqdır ki, səbəbi-e'tilayi-rütbeyi-Murtəza ittiba'i-Həzrəti-Mustəfadır və ə'zəmi-mö'cizati-Nəbi vilayətiMurtəzadır. Şe'r:

Təkmili-Murtəzaya səbəb qılsalar sual,
İqbali-ittiba'i-şəhi-ənbiya yetər.
Həqqiyyəti-Rəsula dəlil etsələr tələb,
Töv'ü itaəti-Əliyyə-Murtəza yetər.

Rəvayətdir ki, küffardan dörd mü'anid əhd etdilər ki, HəzrətiRəsula bir zərbət yetürələr və yer yüzündən İslam asarın götürələr. Biri İbn Şihab və biri İbn Qimmə və biri İbn Hümeyd və biri İbn Əbi Vəqqas. Əlqissə, əşrar qələbə edüb əbrar məğlub olduqda fürsət bulub İbni-Qimmə Həzrəti-Rəsulun cəbini-mübarəklərin ki, mətlə'iafitabi- sidqü səfadır, səngi-cəfa ilə məcruh edüb, ol cərəhətdən cari olan xunabəyi Həzrət pak edüb derdi ki, əgər bir qətrə bu qandan ruyizəminə tökülsə, bəlayi-asiman nüzul qıla. Və İbn Şihab bazuyişəriflərin ki, pəncəyi-tabi-dəsti-təğəllübi-küffar idi, nəvəki-bidadla zəxmək edüb və Əbi Vəqqas ləbi-ruhəfzalərin ki, Məsihi-ehyayimərəsimi- din və maddeyi-həyati-şər'i-mübün idi, xəstə qılıb onun əsərindən dəndani-rübaiyyələri şikəst buldu. Şe'r:

Lə'li-nabü dürri-siraba həcər versə şikəst,
Sanma kim, arta həcər qədri, dürü lə'l ola pəst.

¹ Əlbəttə, o mənəndir və mən ondanam.

² Və mən hər ikinizdənəm.

³ Əlidən başqa igid, zülfıqardan başqa qılınc yoxdur.

Və İbn Hümeydi-həramzadə ol Həzrəti cərahətlərə məşğul görüb, şəmşiri-abdar həvalə qılıb, Həzrət ol zərbdən ehtiyat edüb bir məğaka mütəhəssin olduqda rüxsari-ələmaraları ki, mənzuri-ənzari-əhbab idi, nəzərdən qayıb olmağın İbn Hümeydi-məl'un təsəvvür etdi ki, xurşidi-asimani-şər' üfūqi-səadətdən nihan oldu və şəm'i-şəbistanirisalət intifa buldu. Mübahat edüb fəryada gəldi ki: "Sahibi-dəviyirisalət əmrin təmam etdim. "İblis ol məl'unun mürəfiqətilə nida qıldı ki: "Əla innə Mühəmmədən qəd qutilə"¹.

Rəvayətdir ki, avazi-İblis Mədinəyə yetüb dost və düşmən arasında şiya' bulub, firqeyi-əhbab məhzun və zümreyi-ə'da məsrur oldu. Əmma əndək zəmandan sonra Həzrəti-Rəsul ol məğakdan çıxub, səhabəyə mülhəq olub və bu gəzvdə Həzrəti-Həmzə şəhadət buldu. Və keyfiyyəti-şəhadəti budur ki, Cübeyr bin Müt'im ki, əkbəriə'yanı- Məkkə idi, Həbəşi nam bir məmluku olub, qayətdə mübariz idi. Bir gün dedi: "Ey qulam, məsafı-Bədrdə bənim əmmim məqtul olubdur və Məhəmmədin iki əmmi var; biri Həmzə və biri Əbbas. Və Əbbas Məkkədədir və Həmzə Mədinədədir. Bu iki kimsənədən birin qətl edə bilsən və əmmim intiqamın alsan, səni malımdan azad edərəm".

Həbəşiyi-məl'un Həmzə qətlin qəbul edüb həmvərə mütərəssidifürsət idi. Və Hind ki, mənkühəyi-Əbu Sufyan idi, anın atası dəxi Bədr məsafında məqtul olub, xatirində bu küdurət mütəməkkin idi: ol dəxi Həbəşinün əzmin mə'lum edüb, mü'əkkidi-fəsad olub ənvaiməvaidlə ol məl'unu təhris etdi. Və səbiyyəyi-Haris bin Amir dəxi ayıtdı: "Ey Həbəşi, bənim atam və qarındaşım məsafı-Bədrlə müsəlmanlar əlində qətl oldular, əgər sən Məhəmmədi, ya Həmzəyi, ya Əlini qətl edəcəkdir olsan, səni mal ilə biniyaz edərəm". Şe'r:

Təmə'dir səri-fitneyi-ruzigar,
Təmə'dir qılan izzət əhlini-xar.
Nihali-təmə' meyvəsidir fəsad,
Bəhari-təmə' səbzəsidir inad.
Təmə' didəyi-danişi kur edər,
Rüxi-şahidi-feyzi məstur edər.

Həbəşi ayıtdı: "Məhəmməd qətlinə qadیر degiləm, zira səhabə anın mühafizətinə yekcəhətdürlər və Həmzə qətlinə dəxi iqdām edə

¹ İndi Məhəmməd doğrudan öldürülmüşdür.

bilməzəm, zira ol pəhləvani-sahib-sələbətdür. Əmma Əli növrəsidədir, hənuz əhvali-məsafa vaqif degil. Mümkündür ki, qətlinə fürsət bulam və ana qalib olam”.

Əlqissə, ol əzimetlə Həbəşiyi-hərəmzadə müntəziri-fürsət idi ol vəqtədək ki, gəzayi-Uhud vaqə’ olub, nirani-müharibə işti’al buldu. Müqəddəmən Həzrəti-Əli qəsdin qılıb gördü ki, şahbazi-ovci-LaFəta qüraba seyd olmaz və şiri-bişeyi-Həl-Ətaya hər şəğal nüsət bulmaz. Andan təcavüz edüb Həməzə qəsdinə düşdü və Həməzə adətində’hud üzərinə iki şəmşirlə məsaf edüb, hər canibə həmlə qılıb süfufi-ə’dayi çak edərkən mərkəb bir nahəmvar yerdə i’tişar bulub, ayaqdan düşüb, kəndi piyadə qalub, bə’zi ə’zasından zireh dur olmağın Həbəşiyi-hərəmzadə fürsət bulub ana bir zərbi-nizə yetürdi ki, bir tərəfdən bir tərəfinə güzər etdi. Filhal kəlimeyi-şəhadət deyüb, nəqdi-rəvan xazini-cinana təslim etdi. Şe’r:

Ol şəhənşahi-əzimus-şə’nə həngami-əcə,
Tiği-düşməni oldu miftahi-dəri darüssəlam.
Çehreyi-iqbalinə açıldı əbvabi-nəcat,
Dustdan istərdi, düşməndən müyəssər oldu kam.

Və bə’zi bədbəxtlər anın dəxi hərbə ilə sinəsin çak edüb, cigərin parə-parə çıxarub Hindi-cigərxara hədiyyə ilətdilər. Və Hindi-bidövlət anın cigərin yeyüb və Həbəşiyə afərinlər oxuyub ehsanlar etdi.

Rəvayətdir ki, ləşkəri-İslam mütəfərriq olan halətdə Həzrəti-Fatimə hüzurunda olan xəvatın ilə mütərəssidi-əxbari-Rəsul ikən bir sipahi Həzrəti-Rəsulun fəvətindən xəbər verüb, Həzrəti-Fatimə ol xəbərdən bihuş olub kəndüyə gəldikdə biixtiyar Mədinə dərvazasından çıxub Ayişə və Səfiyyə və Həfsə və bə’zi müxəddərati-hərəmsərayi-ismət dəxi ittifaq edüb və Uhud dağına təvəccöh etdilər və hiddəti-fəryadə fəğanla lələlər kibi giribanların çak edüb, çeşmələr kibi didələr nəmnak qıldılar.

Əlqissə, Fatimə bir növhə bünyad qıldı ki, sədasından Uhud dağı mütezəlzil oldu. Şe’r:

Buraxdı kuha səda naləvü fəğanı anın,
Axıtdı çeşmə yaşın çeşmi-xunfəşanı anın.

Əsəri-müsibət ə’zayi-lətifindən qüvvəti-rəftar alub, qayətdə bitaqət olub, sayəvar ol afitabi-övcü-ismət bir kühən divara təkyə qıldı

və ətrafında olan bir salihəyə təzərrö' qıldı ki, ol rəzmgaha rəvan olub Həzrəti-Rəsuldan bir xəbər gətürə. Ol salehə rəvan olub rəzmgaha yetdikdə güzarı şəhidlər üzərinə düşüb, qarındaşın məqtul görüb, iltifat etməyüb sür'ətlə andan keçdikcə oğlun dəxi gördü bir zəxmlə ağuşteyi-xakü xun düşmüş. Həyatından bir rəməq baqi olub, təzərrö' etdi ki: "Ey madəri-mehriban, axır nəfəsdir, fərzəndi-müstəməndini səadəti-didarla müşərrəf qıl". Ol salehə ayıtdı: "Ey fərzənd, əgərçi atəşi-fəraqın cigərsuz və navəki-hicranın dilduzdur, əmma nedim, Həzrəti-Fatimə müntəziri-müraciətlmdir, sənə məşğul ola bilmən, mə'zur dut". Andan dəxi bu üzrlə ötüb mə'rəkeyi-qıtala qədəm basdıqda ol məcalda yetdi ki, Həzrəti-Rəsul məğakdan çıxub sayeyiələmdən qərar dutmuşdu; pabusı-şərifinə müşərrəf olub, sitayişlər qılıb, ayıtdı. Şe'r:

Ey çiraği-xaneyi-şər'ü güli-gülzari-din,
Məlcəül-afaq, xeyrül-xəlq, fəxrül-aləmin.
Nuri-rə'yindən münəvvər didəyi-xurşidü mah,
Xaki-payindən müzəyyən səfheyi-ruyi-zəmin.

Təfsil ilə Fatimə əhvalın ərz edüb, iştiyaqın şərh qılıb səlamın yetürdi. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey məsturə, müraciət qılıb, Fatiməyə həyatımdan bəşarət yetür və anı bənim hüzuruma gətür". Ol məsturə Həzrəti-Fatiməyə Seyyidi-Kainatdan bəşarət yetirub Həzrəti-Fatimə müztəribhal, uftanü xizan ol rəzmgaha yetdikdə Həzrəti-Rəsul istiqlal edüb ona təsəlli-yə-xatir verüb, Həzrəti-Xatuni-Qiyamət ayıtdı: "Ey pedəri-büzürgvar, bu övrətə şükranə qəbul etmişəm".

Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey məsturə, muradun nədür?" Ol övrət ayıtdı: "Təvəqqö'üm budur ki, ərseyi-qiyamətdə bana və evladıma şəfi' olasan". Həzrəti-Rəsul təvəqqö'ün qəbul edüb və ol övrət rüxsət alub şəhidlərinin üzərinə getdikdən sonra Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Aya, Həməzəyə nə vaqe' oldu ola ki, andan əsər görülməz?" Həzrəti-Rəsula Əli Həməzə şəhadətindən xəbər verdi. Şe'r:

Nə xəbərdir bu ki, xunabə tökər müjgandan,
Səbr alur cani-həzinü dili-sərgərdandan.

Həzrəti-Rəsul səhabə ilə Həməzənin üzərinə gəlüb, ə'zayi-pərəpərəsin görüb nalələr çəkdi, növhələr qıldı və qayətdə mütəəssir və

mütəəllim oldu. Zira əmmi-büzürgvar və bəradəri-rəza'i olub, hinidə'vətinübüvvətdə həvadarı idi. Bu halətə müqarın Səfiyyə ki, Həməzənin həmsirəsi idi, hazır olub, Həzrəti-Rəsul anı görüb oğluna ayıtdı: "Validəni bir tədbirlə gəlməkdən mən' edəgər ki, qarındaşın bu halla görməyə". Ol məxdumzadə anasına istiqbal edüb ayıtdı: "Ey valideyi-möhtərəmə, Həzrəti-Rəsulun rızası sənin müraciəttündədir". Səfiyyə ayıtdı: "Ey fərzənd, istima' etmişəm ki, Həməzə şəhadət bulubdur və yəqin ki, bu müsibət rızayi-Xuda və Rəsul üçündür, təvəqqö'üm budur ki, bana dəxi tə'ziyətindən və müşahidəsindən bir səvab müyəssər ola". Həzrəti-Rəsul ol məzlumənin kəməli-himmətin və hüsn-i-ixlasın mülahizə qılub və rüxsəti-mülaqat verüb, ittifaqla əzasinə iştiğal etdilər. Həm ol saətdə Cəbrail gəlib bəşarət gətirdi ki, Həməzənin səfheyi-asimanda ismi Əsədullah və Əsədür-Rəsul yazıldı.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Rəsul Həməzənin cənazəsi üzərinə nəməz etdikdə yetmiş nəfər şəhidin cənazəsin hazır edüb, bir-bir üzərlərinə nəməz etdikcə anın cənazəsin götürməyüb yetmiş kərrə üzərinə nəməz qıldı. Nurül-Əhimmeyi-Xarəzmidən nəqldir ki, Həməzə ikinci şəhiddir Əhli-Beytdən və Hüseyini-məzlum xatimüş-şühədədir. Və Həzrəti-Rəsul buyurmuş ki, Kərbəladə Hüseyinlə yetmiş nəfər mücahid şəhid ola və anların üzərinə nəməz qılmağa bir mö'min hazır olmaya, bənim Həməzə üzərinə yetmiş kərrə nəməz etdigimin biri Həməzə üçündür və tətimməsi ol şəhidlər üçündür. Rəvayətdir ki, bir şəhid darül-hərbdə ayaqdan düşdüyü zəmandə hurul-eyn istiqbala gəlib, onunla müsəfihə qılır. Əlqissə, Həzrəti-Rəsul buyurdu ki, Həməzəyi cameyi-xunaludla dəfn edələr. Və darül-hərbi-Uhuddan müraciət edüb Mədinəyə gəldükdə hər canıbdən şühədayi-Uhud üçün giryə istima' edüb, Həməzə sərəyindən növhə istima' etməyüb, Həzrəti-Rəsul buyurdu ki: "Həməzənin bu şəhrdə əhli yoxdur 'əzasin dutmağa". Məşhurdur ki, iki vəqt iki tayifəyə həsrət müstəvli olur: Sabah olduqda hər fərzənd ki, validəsinin kənarından durub şəfqətlər və mehribanlıqlar görür, yetimləri bikəslik atəşi yaxar; hər şam olduqda hər kim kəndü mənzilinə mütəvəccih olur, qərib olanların xatirini sərəsiməlik möhnəti yaxar. Nəqldir ki, Peyğəmbər Mələkül-mövtdən sual etdi ki: "Ey xazini-nüqudi-ərvah, bunca cigərlər ki, dağimüfariqətlə yaxarsan və bunca xanimanlar ki, əcəl seylabı ilə yixarsan, aya, heç kimsənəyə rəhmin gəlürmi?" Mələkül-mövtdən ayıtdı: "Tərəhhüm nəqşin səhifeyi-xatirimdən Həzrəti-İzəd rəf' etmişdir.

Əmma bu halla qarıblərin və yetimlərin halına rəhmim gəlür, zira istirdadi-əmanət zəmanı biri pedər və madər yad edüb abi-həsərət didəyi-qəmdidədən tökər və biri yarü diyari fəraqindən ahi-həsərət çəkər”. Şe’r:

Seyli-əşki-yetimü ahi-qərib
Mövc urub şö’lə çəksə şamü səhər,
Qətrəsi səfheyi-zəmini dutub,
Şö’ləsi asimana edə əsər.

Rəvayətdir ki, cəmi’i-mühacir və ənsarın övratinə hökm oldu ki, Həməzənin sərayinə cəm’ olub kəndü şəhidlərinün ’əzasın anda dutalar. Və Həzrəti-Rəsul mühacir və ənsarın ol fe’llərindən qayətdə xoşnud olub dua qıldı.

Ey əzizlər, mülahizə qılın ki, Həzrəti-Rəsul Həməzənin bikəsliğinə rəhm etdiyi yerdə Kərbələda Hüseynlə bunca övladı şəhid olub, matəmlərin dutmağa kimsənə olmadığı əcəldən əgər müqəddər olsa və anun rizası üçün cəmi’i-məxluqati-zəminü asiman ’əza dutsa qəribü əcib olmaz. İmam Mühyis Sünnə “Məalimüt-tənzil”də nəql etmiş ki: “Vaqiəyi-Kərbələdan müqəddəm hümreyi-şəfəq yox idi, ol vaqiədən sonra zahir oldu. Şe’r:

Sanma kim, gülğun şəfəqdəndir sipehri-bivəfa,
Daməni-dövrani dutmuş xuni-Ali-Mustafa.

“Şəvəhidün-nübüvvə”də məsturdur ki, Əbdülməlik Mərvan məclisində bir gün vaqiəyi-Kərbəla zikr olunurdu, Züheyri hazır idi, nəql etdi ki: “Ol gün həvaliyi-məscidi-Əqsada heç səngrizə yerindən götürmədilər ki, onun altında bir qətrə qan görmədilər”. Və “ÜyunürRiza” da məzkurdur Əli bin Musa-Rizadan ki, buyurmuş: “Cəddim Hüseyin şəhid olduqda asiman xunbar olub, həqqə ki, yüz bin firişteyiRəhman anın intiqamın almağa əflakdan mənəkəzi-xaka endilər, əmma rüxsət bulmadılar və hala Rövzeyi-mübarək üzərində muyi-jülidə və ruyi-xəraşidə ilə’əzasinə məşğuldurlar. Şe’r:

Kərbəla dəştində şahi-Kərbəlanın halına,
İttifaqi-amm olub məcmu’i-aləm ağladı.
Payeyi-ərşi-mü’əllada töküb Cibril əşk,
Rövzeyi-rizvanda ruhi-Nuhü Adəm ağladı.

FƏSLİ-ŞƏHADƏTİ-CƏ'FƏR

Üçüncü şəhid Əhli-Beytdən Cə'fəri-Təyyardır. Rəvayətdir ki, Cə'fər cəm'i-səhabə ilə Həbəşə canibinə hicrət etdikdə Nəcəşi əleyhir-rəhmə anın irşadilə müsəlman oldu. Və qəl'eyi-Xeybər fəth olunduqda Həzrəti-Rəsul mülazimətinə müşərrəf olub, Həzrət anın xüsusunda buyurmuş ki, “Əşbəhtə xulqi və xəlqi”¹. Filvaqe', bu nihayəti-tə'zimdür. Rəvayətdir ki, hicrətin səkkizinci ilində Həzrəti-Rəsul Cə'fəri Mürhil Gəssani hərbinə irsal etdi və Mutə mənzilində küffara mülhəq olub ləşkəri-İslam üç bin mücahid və ləşkəri-Mürhil yüz bin müfsid olub qayət kəsərdə idi. Əmma sipahi-zəfərpənahi-İslam kəsərti-sipahi-ə'dadan əndişə qılmayıb, bünyadi-müqatilə qıldılar. Əsnayi-müqatilədə Zeyd bin Haris ələmdari-sipah idi, şəhid olub, Cə'fər kəndü rayəti-nüsrətayəti əlinə alub və hücumu-küffar mərkəbin səqət edüb, piyada qalub, fəsəqəyi-füccar fürsət bulduqda, zərbi-şəmşir ilə bazuyi-yəminin bədəni-mübarəkindən cüda qıldılar. Ol şahbazi-övcü-cələdət rayəti bazuyi-yəsara alub buraxmadı. Bazuyi-yəsarın dəxi qət' etdilər, rayəti dişilə dutub düşməyə qoymadı. Əlqissə, bir namərd bir zərbi-müncər urub ol məzlumu ayaqdan buraxdı.

Əxbari-səhihədə nəqldir ki, Həzrəti-İzəd hücbü əstari rəf' edüb Həzrəti-Rəsulu Mutə mə'rəkəsinə müttələ' etmişdi. Və ol Həzrət dəmbədəm cəmi'i-əhvəla müttələ' olub əshaba xəbər verirdi. Zeyd bin Haris və Cə'fər bin Əbi Talibin parə-parə olduqların e'lan edərdi və buyururdu ki: “Cə'fəri gördüm, behiştə girüb, yaqutdan iki şəhpər peyda qılıb təyəran edər”. Və bu dəxi Həzrəti-Rəsuldan nəqldür ki, buyurmuş: “Bən Cə'fəri gördüm misli-mələk tüyuri-behiştə pərvaz edər”. Bu cəhətdən ana Cə'fəri-Təyyar derlər. Və bə'zi qisəsədə məsturdur ki, Cə'fərin yetmiş iki zəxmi olub düşdükdə heybətü sələbətindən heç kimsənə qətlinə iqdām edə bilməyüb axirül-əmr ə'da hücum edüb anı yerdən götürdükdə başın qaldırub münacat etdi ki: “İlahi, mənim qətlimlə əmizadəmin namusuna xələl yetürmə. Həq-tə'ala iki şəhbəl iltifat edüb qüvvəti-pərvaz verdi ki, küffar içindən uçub Firdövsi-bərinə nüzul etdi. Şe'r:

¹ Yaradılışım əxlaqıma bənzəyir

Qətli-rəhi-eşq olan saliki,
Həqin iltifatı sərəfraz edər.
Məzəllət türabında görməz rəva,
Ülövvi-məqamilə mümtaz edər.
Pərü bal peyda qılıb lacərəm,
Tüyuri-behişt ilə pərvaz edər.

Hərgah ki Əbdullah bin Ömər Cə'fərin övladın görürdü, bu ibarətlə tə'zim edərdi: “Əs-səlamu əleykə yəbnə zil-cinaheyn”¹.

Rəvayətdir Hüseyini-şəhiddən ki, Həzrəti-Rəsul Cə'fərin əhvalına müttələ' olduqda onun mənzilinə gəlüb Əsma binti-Ümeyşə ki, onun zövcəsi idi, hazır edüb, Cə'fərin əfəlini bir-bir nəvaziş təriqilə sərəfraz etdikdə Əsma aytdı: “Ya Rəsulullah, bu gün Cə'fərin övladını yetimlər təriqilə nəvaziş edərsən. Məgər Cə'fər şəhadət bulubdur?” Ol Həzrət giryan olub anlara səbrilə təsəlli verdi. Əbdullah İbn Cə'fərdən mərvidir ki, “Həzrəti-Rəsul gəlüb bizə tə'ziyə verdikdə ol qayətdə giryan idi ki, qətəratı-əşk məhasini-şərifindən tökülürdü və buyururdu ki, “İlahi, Cə'fəri əhsəni-məqama və əczəli-səvaba irişdür və hala sən anın xəlifəsi olub əxlaqını hisni-himayətində saxla”. Və ol gündən sonra yenə gəlüb övladın əzadan çıxarub xatirlərin [ələ] aldıqda validələri yetimlər [üçün] təşəffö' etdikdə buyurdu: “Ətəxəfinə əleyhim və ənə vəliyyuhum-fid-dünya vəl-axirəti”².

Rəvayətdir ki, Cə'fərin səkkiz oğlu olub, ikisi-Övn və Məhəmməd Əsgər Hüseyinlə Kərbəlada şəhid oldular. Rəhmətullahi əleyhuma³.

Həzrəti-Rəsulullahın bir ibtilası dəxi fəvti-İbrahimdür. Rəvayətdir ki, İbrahim hicrətin* igirmi ilində Mariyeyi-Qibtıyyədən mütəvəllid olub qabiləsi Müsəlləmə nam cariyə idi. Həzrəti-Rəsuldan nəqlidir ki, İbrahim mütəvəllid olduqda Cəbrail nüzul edüb təhniyə təriqilə aytdı: “Əs-səlamu əleykə ya Əba-İbrahim”⁴.

Əlqissə, İbrahim bir il altı ay fəzayi-həyatda qalub civari-rəhmətə vasil oldu. Həzrəti-Rəsul anın fəvündən məhzun olub giryə ağaz etdikdə Əbdürrəhman (bin) Auf aytdı: “Ya Rəsulullah, sən [xəlqi] mən' etdün cəzə'dən”. Həzrəti-Rəsul aytdı: “Bən giryədən mən’

¹ Ey iki qanadlının oğlu, sənə salam olsun.

* Be'sətin olmalıdır (red.)

² Dünya və axirətdə onların vəlisiyəm, nə üçün fikir edirsən?

³ Allah ikisinə də rəhmət eləsin.

⁴ Ey İbrahimin atası, sənə salam olsun.

etmədim, xəraşi-ruy və kəşfi-ə'zadan nəhy etdüm, abi-çəşmimatəmzədə barani-rəhmətdir və nişani-rə'fət: “Əl-əynü tədmə'u vəl-qəlbu yəhzənu və la-əqvalə illa ma-rəziyə bihi rəbbəna”¹.

“Şəvahidün-nübüvvət”də məsturdur ki, bir gün Həzrəti-Rəsul Hüseyni bir dizi üzərinə və İbrahimi bir dizi üzərinə alub nəvazişlər edərək Cəbrail hazır olub ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Həzrəti-Həq bu iki lö'löi-şəhvəri bir riştəyə müntəzəm qılıb cəm' etməz, birinin dəf'inə riza vermək gərək”. Şe'r:

Ey şəhriyari-məsnədi-təmkinü izzü cah,
Olmaz bir asıman iki xurşidə cilvəgah.

Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Əgər İbrahim fəvt olsa, əksəri-alam bana mütəvəccih olur və əgər Hüseyn fəvt olsa, bana və Murtəzaya və Zəhraya mütəəllim olmaq lazım gəlür. Bən müsibəti-xassı möhnətiammə ixtiyar etdüm”. Ol vaqiədən üç gün keçdikdə İbrahim vəfat etdi.

Ol vaqiədən sonra hərgah ki, Həzrəti-Rəsul Hüseyni əlinə alub iltifat edərdi, derdi ki: Mərhəba, ey fərzəndi-əzizimi fədası etdigüm cigərguşəm. Zəhi bədbəxtlər ki, böylə əzizə ihanət rəva görələr.

“Kənzül-ğəraib”də məsturdur ki, bir gün Hüseyn Həzrəti-Rəsul xidmətində idi, mənzilinə müraciət etmək murad etdi, əmma baran idi, getmək mütə'əzzir görünüb məlaləti-xatir zahir etdi. Həzrəti-Rəsul Hüseyni məlul görüb ayıtdı: “Nə vaqe'dür?” Hüseyn ayıtdı: “Ya Rəsulullah, baran mənə məcal verməz ki, mənzilimə gedəm”. Həzrəti-Rəsul dua qıldı, baran təvəqqüf edüb Hüseyn mənzilinə mütəvəccih oldu. Qiyas edin ki, qətreysi-baran cəfasına mütəhəmmil olmayan ə'zayi-şərifinə səngi-sitəmdən nə cəfalar yetmiş ola. Şe'r:

Xari-navəkdən güli-ə'zası olmuş çak-çak,
Paymal etmiş qəm ol sərvə-rəvanı, ey diriğ.
İxtilafi-vəz'ü tüğyani-həvayi-müxtəlif,
Müntəfi qılmış çiraği-xanədanı, ey diriğ.

Həqqa ki, hər zərreyi-xak və hər cüzvi-əflak ta ruzi-Qiyamət hər zəman həzar nəleyi-dilsuz çəksə müsibəti-Kərbəlaya vəfa qılmaz və ol möhnətzədələr 'əzasinə vafi olmaz.

¹ Göz yaşarır, ürək hüzn ilə dolur; Rəbbinizin rizasından başqa bir söz söyləmərəm.

Üçüncü bab

HƏZRƏTİ-SEYYİDÜL-MÜRSƏLİN KEYFİYYƏTİ-VƏFATIN BƏYAN EDƏR

Həmişə dideyi-bəsirət birlə mütaliəyi-övrəqi-ləyalivü əyyam edənərbabi-həqaiq və əshabi-mə'arifə mə'lum olmuşdur və həmvarə eyini-fərasətlə müşahidəyi-müruri-sininü ə'vam qılan ülül-əbsərizəvil-əfham arasında vüzuh bulmuşdur bu ki, ə'yani-sabiteyimümkinə müstəlzimi-əhatəyi-ədəmdür və əslinə race' olur hər mövcud ki, vücuduna 'ədəm müqəddəmdür. Şe'r:

Künci-bəqa sanma bu viranəyi,
Etməyə gör qiblə bu büt-xanəyi.
Mehr götür günbədi-dəvvardən,
Rəsmi-vəfa umma bu qəddardən.
Mülki-vücudi ədəmabad bil,
Görmə vücudun, ədəmin yad qıl.
Açma cəhan zilinə çeşmi-həvəs,
Əqdinə bel bağlama, peyvənd kəs.
Dut ki, cəhan mülkini dutdun təmam,
Sud nə, çün mülkinə yoxdur dəvam.
Dəhr nədür, ayineyi-əksdar,
Surəti-ayineyi-bie'tibar.

Ey əziz, mütləq rəyahini-riyazi-imbkana şəbnəmi-bəqadan əsəritərəvət yetməmişdir və səbzeyi-bustani-həayti-müstə'ar hərgiz səhabi-səbatdan kəsbi-rütubət etməmişdir. Kitabeyi-eyvani-binayialəm rəqəmi-"Kullu məxluqin yəmutu"¹dur və kümreyi-tinəti-bəniAdəm xəmirimayeyi-"Kullu mərzuqin yəmut"²dur. Məsnəvi:

Təmə' qılman vəfa mülki-cəhandan,
Vəfa qandan, bu fani mülk qandan.

¹ Bütün yaradılanlar ölər.

² Bütün rizqə çatanlar ölər.

Bu viran içrə sanman gənc yoxdur,
Cəvahirdən ləbaləb künc çoxdur.
Vəli adət bu olmuşdur ki, dövrən
Qıla hər gənci bir topraqda pünhan.
Gər idrak eyləsən hər zərreyi-xak
Çəkibdür pərdəyə bin cövhəri-pak.

Nə bargahi-həşmətdir ki, taqü rəvaqi tarəmi-ə'layə yetdükdə seyliyənadan təzəlzül bulub viran olmadı və nə nəqşi-kargahi-rif'ətdür ki, zinət və zibi dərəcəyi-kəmal hasil etdükdə baziçeyi-lə'bətbazidəhrdən surəti-təğəyyür bulmadı. Laləzari-səhrayi-imkandan məşamiidraka rayihəyi-"Kullu mən əleyha fan"¹ gəlür və zəməzəməyi-bəzmicəm'iyəti- ə'yandan səm'i-irfana işğayi-sədayi-"Kullu şey'in halikun"² qılır. Şe'r:

Dəhrdən arizuyi-kam etmə,
Bunda kam istəyib məqam etmə.
Fələki-tizgərdü tündxüram,
Hiç nakama verməmişdür kam.

Əlhəqq, bu xarzara güli-murad ümidilə zülali-həyati-girami təkən, xari-nədəmətdən qeyr bəhrə görməmişdür və bustana şükufeyi-məqsəd təmənnası ilə nihali-təvəqqö' dikən zəhri-bələdan özgə meyvə götürməmişdür. İttisali-söhbəti xəteri-infisaldan xali olmaz və iltiyami-ülfəti zərəri-infikakdən aman bulmaz. Şe'r:

Dünyaya gələn gedər zəruri,
Müstəlzimi-qeybdür hüzuri.
Dövri-fələkün qərarı olmaz,
İqbalının e'tibarı olmaz.
Dutdun dutalım cəhanı yeksər,
Mənəndi-Cəmə Qubadü Qeysər.
Nə sud çün əqibət gedərsən,
Əsbabi-cəhanı tərək edərsən.

Yəqin bilmək gərək ki, vəzi'ü şəriif və qəviviü zə'if və alimü cahil və divanəviü aqil və məstü hüşyar və xüftəviü bidar mülki-ədəmdən

¹ Hər şey fanidir (Qur'an, 55, 26).

² Hər şey həlak olacaqdır (Qur'an, 28, 88).

hey'əti-mütəsaviyə ilə çıxub və aləmi-surətdə ətvari-müxtəlifə və övza'i-mütənəvvi'ə ilə süluk edüb, həngami-inqizayi-müddəti-ömr rəngi-təsavi dutub, şərbəti-"kullu nəfsin zaiqətül-mauti"¹ içmək müqərrərdür və e'tiqadü e'timad etmək gərək ki, xəl'əti-zühur geyüb feyzi-fitrət qəbul edənələr idraki-təsəllüt "Əynəma takunu yüdrəkəkumulmaut"² müqərrərdir. Şe'r:

Gəl, ey mülki-dünyayə məğrur olan,
Meyi-zövqdən məstü məsrur olan.
Giriftari-dami-bəlasan, saqın,
Əsiri-dəmi-əjdəhasan, saqın.
Giribanını pənceyi-ruzigar
Dutubdur həzər qıl sərəncami-kar.
Səni dami-qəbrə giriftar edər,
Başun möhreyi-riştəyi-mar edər.
Gələn bu güzərgaha getmək gərək,
Nüzul eyləyən rehlət etmək gərək.
Bulunmaz cahən kargahında kam,
Fərağət məqamı degil bu məqam.

Filvaqe, əgər bəqayi-bəşər mümkün olsaydı Xeyrül-Bəşər ki, nəqşi-nigini-"Və lakin Rəsulullahı və xətamən-nəbiyyin"³ dir, bu təşriflə müşərrəf olmaq ənsəb idi; və əgər dəvami-Bəni-Adəm ehtimal bulsaydı, qaili-"Ənə seyyidu vələdi Adəm"⁴ bu səadət istehqaqinə əqrəb idi. Dəlili-izaleyi-nəqşi təəyyinat-i-cismani bu yetər ki, Həzrəti-Xaceyi-Kainat "İnnəkə məyyütun və innəhum məyyitun"⁵ xitabına müxatib olmuşdur; və şahidi-təğəyyüri-süvəri-səhayifiimkani bu kifayət edər ki, əfzəli-ələm "Və macə'əlna li-bəşərin min qəblikəl-xuld"⁶ xitabi-müstətabin işgə qılmışdır. Şe'r:

Dövri-zəmanənin ədəmi-e'tibarinə
Şahid şiya'i-vaqi'eyi-ənbiya yetər.
Ümmali-karxaneyi-əhvali-ələmə
Mövti-Nəbi əlaməyi-fövtü fəna yetər.

¹ Hər ruh ölümü dadır (Qur'an, 29, 57).

² Harada olursuz olun, ölüm sizi yaxalar (Qur'an, 4, 78).

³ Lakin o, Allahın elçisi və peyğəmbərlərin sonuncusudur (Qur'an, 33, 40).

⁴ Mən Adəm oğlunun seyyidiyəm.

⁵ Sən, əlbəttə, ölüsən və onlar da öldülər (Qur'an, 39, 30).

⁶ Səndən qabaq heç bir bəşəri ölümsüz qoymadıq (Qur'an, 31, 34).

Bitəkəllüf ə'zəmi-məsəibi-şəhidi-Kərbəla mövti-HəzrətiMustəfadür, zira mövcibi-italeyi-əyadıyi-zülmü cəfadür. Mücmələn, keyfiyyəti-mövti-Həzrəti-Risalət oldur ki, ol şəm'i-şəbistani-risalət və xurşidi-asimani-nübüvvət hicrətin onuncu ilində ədəyi-HəccülVida' etdükdə ərfə günü sahəti-Ərəfatda bu ayəti-kərimə nüzlə etdi ki: "Əl-yovmə əkməltu ləkum dinəkum və ətməmət'əleykum ne'məti"¹. Həzrəti-Rəsul bu ayətin məzmunundan istişmamirayihəyi- intiqal edub və bu ibarətin məfhumindən ehsasi-irtihal qılıb, mühəqqəq bildi ki, təngnəyi-şəhadətdən fəzəyi-fərəhəfzəyi-qeybə təvəccöh etmək gərək və darifənadan mülki-bəqaya getmək gərək.

Zira qərəz şərəfi-risalətdən bəyani-əhkam idi, təمام oldu və məqsud səadəti-zühurindən izhari-ne'məti-İslam idi, dərəcəyi-kəmal buldu. Pəs, əkabirü əşrafi-səhabəyi cəm' edüb buyurdu ki: "Ey mühacirü ənsar, bəndən bu gün zəruriyyəti-ümuri-dininiz təhqiğ edün, fürsəti-iktisab fəvt olmadan ki, və'deyi-müfariqət qərüb olmuşdur və təriqi-mürafiqət intiha bulmuşdur". Və dəxi buyurdu; "Ey qövm, ərseyi-Qiyamət" [Yovmə] yənfə'us-sadiqinə sidquhum ² qərargahıdır və və qaziyi-ruzi-cəza "Yovmə la yənfəu malun və la bənün"³ güvahidir, əgər ol gündə sizdən sual olunsə ki, "Məhəmməd necə süluk etdi?" cəvabımız nədür? Səhabə ittifaqla ayıtdılar: "Ya Rəsulullah, səndən ədəyi-risalət və ilqayı-nəsihət istima' etdik, şəhadət verirüz". Pəs Həzrəti-Rəsul əngüştü-səbbabəyi-qəmərşikaf canibi-asimana qaldurub ayıtdı: "Əllahumməşhədu"⁴, yə'ni sən şahid ol".

Rəvayətdir ki, Həccül-Vida'dan müraciət qıldıqda əsnəyi-təriqədə Ğədiri-Xum deməklə mə'ruf mənzilə cəmaətlə ədəyi-nəmaz qıldıqdan sonra səhabəyə mütəvəccih olub buyurdu ki: "Ələstu bilmümininə əvla min-ənfusihim"⁵, yə'ni mö'minlərə deyilməyəm nəfslərindən əvla. Hüzzeri-məclis ittifaqla təsdiq verüb ayıtdılar: Nə'əm, ya Rəsulallah⁶. Pəs Həzrəti-Murtəzanın əlindən dutub ayıtdı: "Mən kuntu məvlahu fə-həza Əliyyəun məvlahu", yə'ni "hər kimin

¹ Bu gün dininizi təkmilləşdirdim, üzünüə ne'mətimi tamamladım (Qur'an, 5, 3).

² Sadiqlərə doğru sözlərinin fayda verəcəyi gün (Qur'an, 5, 119).

³ Övlədin və malın fayda verməyəcəyi gün (Qur'an, 26, 88).

⁴ Allahım, şahid ol.

⁵ Mən mö'minlərə öz nəfslərindən daha üstün deyilməyəm?

⁶ Əlbəttə, ey Allahın elçisi.

mən mövlası idum”, Əli anın mövlasıdır”. Əllahummə ’adi mən adahu”, yə’ni İlahi, anınla ədavət qılana ədavət qıl”, “Və vali mən valahu”, yə’ni anınla dost olana dostluq et; “Vəxzil mən xəzələhu” və anı xar dutanı xar dut, “Vənsir mən nəsrəhu” və ana nüsrət verənə nüsrət ver; “Vədirul-həqqə mə’əhu həysə ma kan” və müqarin eylə həqqi ana qanda olursa.

Rəvayətdir ki, [Ömər] Faruq Həzrəti-Murtəzanın əlin dutub təhniyə təriqilə ayıtdı: “Bəx bəx [ləkə] yəbnə Əbi Talib əsbəhtə [məvlayi və] məvlayi kulli mu’minin və mu’minətin”¹. Şe’r:

Gəl ey rizayi-Rəsul istəyən zühura gətür,
Nişani-dövləti-tövfiqü vali mən vallah.
Ədavəti-Əsədullaha olma qail kim,
Sənə çəkilməyə şəmşiri-’adi mən ’adah².

Və bu kəlimate-hikmətamiz əsnasında ayıtdı: “Ey qövüm, bəni aləmi-üqbaya də’vət etdilər. Ol halətə təvəccöh qılub hifzi-səlah üçün “Xəlləftu fikumus-səqəleyn kitaballahı və itrəti”³, yə’ni məzhəri-sirri-xilafətim iki əmri-əzİmdir: biri Qur’an və biri ƏhliBeyt. Zinhar təriqi-mütəbə’ətlərin-dən müxalifət qılman və rəsmimütavəətlərindən mütəcaviz olman ki, bunlar bir-birilə rabiteyitəmam bulub, hövzi-Kövsər kənarında bana mülhəq olub asari-şükrü şikayət zahir etsələr gərək”.

Zəhi ümməti-bivəfa ki, bu məzmun müsəhhəh olmuş ikən əqrəb zəmandə təhrifi-məzmunı-Qur’an caiz görüb, Əhli-Beytə cəfalar rəva gördülər və dəşti-Kərbəlada övladi-Rəsula ızalar yetürdilər. Şe’r:

Ey şəriət şərəfindən qafil,
Xələli-şər’ə dəmadəm mail.
Mustəfadan nə cəfa yetdi sənə,
Ol vəfəpişə nə cövr etdi sənə
Ki, mükafatinə bidad etdin,

¹ Xoş halına, ey Əbu Talibin oğlu, mən səni özümün, bütün mö’min qadınların və kişilərin mövlası kimi tanıyıram.

² Ona dost olana dost ol, düşmən olana düşmən.

³ Sizə iki şeyi tapşırıram(əmanət): Allahın kitabını və ailəmi.

Özün azarinə mö'tad etdin.
Bünyeyi-şər'inə verdin təğyir.
Alü övladinə çəkdün şəmşir.
Ol səni sahibi-iman etdi,
Lütfilər göstərüb ehsan etdi.
Sən anın zülm ilə irzin yıxdun,
Daği-bidad ilə canın yaxdun.

“Nurül-Əimmə”dən mənquldur ki, həngami-tüfuliyyətdə bir gün Hüseyni-məzlum ətfali-məhəllə ilə məla'ibəyə məşğul ikən Həzrəti-Rəsul hazır olub, anı dutmağa qəsd etdi. Hüseyn Həzrəti-Xacədən fərar edüb, hər tərəf təvəccöh qılıb, Həzrəti-Rəsul mütə'aqib rəvan olub ayıtdı: “Ya Hüseyn, bu nə nifrətdir?” Hüseyn ayıtdı: “Ya Rəsulullah, nifrət degil, bəlkə təhərrüki-silsileyi-məhəbbətdür”. Şe'r:

Dilbərin üşşaqdan eyni-tələbdür nifrəti,
Mən'dəndir mehri-tüğyani-məhəbbət şiddəti.
İntifayi-nari-şövq eylər zülali-ittisal,
Mən' miqdarincədir mətluba talib rəğbəti.

Məş'uq ki, aşıqdən ahəngi-güriz edər, atəşi-məhəbbət və bazaritələb tiz edər. Əlqissə, Xaceyi-Kainat ol əhsəni-məxluqatı tərəddüdlə dutub asimana mütəvəccih olub dua qıldı ki, “Əllahummə əhibbəhu və hibbəhu”¹. Həm ol saət ələmi-qeybdən xitab gəldi ki: “Ya Rəsulullah, bu məhəbbətlə mümtaz etdigün cigərguşə və bu iltifatla sərəfraz etdigün qürrətül'eyn dəşti-Kərbələdə şəhid olub dərgahialəmpənəhimizə pedəri-büzürğvar və bərədəri-alimiqdarla hazır olub, biri bir hərəbtlə və biri bir şərbətlə və biri bir zərbətlə şəhid olub təzəllüm etsələr gərək”. Şe'r:

Birinün fərqi tiği-zülmədən şəq,
Dəmi-mö'cüz misali-bədr mütləq.
Birinün zəhrədən hali digərgun,
Məzaci təlx, gültək bağı pürxun.
Birinün lələvəş cismində yüz çak,
Cigər qanilə cismi-çakı nəmnak.

¹ Allahım, onu sev və sevdin.

Rəvayətdir ki, Həccül-Vida'da əyyami-Mina ayeyi-kəriməyi- “İza ca’ə nəsrullahi və’l-fəth”¹ nüzul edüb, Həzrəti-Rəsul Cəbrailə ayıtdı: “Ey müqərrəbi-dərgahi-ülühıyyət və məhrəmi-bargahirübubıyyət, qalıba həngami-təvəccöhi-aləmi-axirətdir”. Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, “Və’l-axirətü xəyrün ləkə min-əl-aula”².

Həzrəti-Xacə bu ayət istima’indən və bu məzmun ittila’indən sonra təhiyyəi-əsbabi-intiqala və tərtibi-alati-irtihala məşğul olub, həmişə kəlimeyi-təyyibeyi-“Subhanəkə əllahummə əğfirli innəkə əntəlvəhhab”³ təkrar edərdi. Səhabə ayıtdılar: “Ya Rəsulullah, bu kəlimaları təkrar etməkdən nədür qərəz?” Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: “Bəni aləmi-bəqaya də’vət etdilər”. Və əsnayi-təköllümdə giryan oldu. Ayıtdılar: “Ya Rəsulullah, mövtdən giryə etmək Həzrətinizdən nə münasibdür, xüsusən ki, möhtərəm və məğfur olduğun müqərrərdür?” Həzrəti-Seyyid ayıtdı: “Bənim iztirabım anınçündür ki, bunca cəfa çəküb daireyi-imana çəkdiyüm müsəlmanlar, aya bəndən sonra məkayidi-İblisə giriftar olub nə əfətlərə müqarın olalar və nə möhnətlərə düşüb nə ihanətlər bulalar”.

Əlqissə, ol afitabi-asımani-lütfü kərəm mütəvəccih-i-dərgah olub, bir ay vəfatından müqəddəm səhabeyi-kübari Ayişə mənzilində cəm’ edüb, anları bir-birinə sifariş qılıb, budua ilə sərəfraz etdi ki: “Rəfə’kumu əllah hədakumu’ əllah cəmə’kumu əllah, həfəzəkumu’əllah, nəşərəkumu’əllah, vəfəqəkumu’əllah”⁴ və

şərait-i-duadan sonra vəsiyyəti qıldı ki: “Ey qövüm, bənim təvəccöhüm aləmi-bəqaya müqərrər oldu və afitabi-həyatım rüxsəti-qürub buldu, hörməti-Əhli-Beytümü sizə tapşurub, sizi tapşurdum ol padişahibizəvala ki, mülki-bəqasına xələli-intiqal tarixi olmaz və mir’atihəyatı- müəbbədi küdurəti-fəna bulmaz. Layiq oldur ki, həmişə təriqi-ta’ət məsluk edüb mütəvə’ətindən müxalifət rəva görməyəsiz və qaideyi-əhkaminə ixtilafı-ara ilə xələl yetirməyəsiz, bir növlə sülük edəsiz ki, ruzi-Qiyamət sizün əf’alınız bəni şərmsar etməyə və daməni-mübahatimə nəticəyi-ə’ mali-zəməmənzindən gərdi-xəcalət yetməyə”.

¹ Allahın qələbəsi və fəthi yetişincə. (Qur’an, 110, 1).

² Sənin üçün axirət dünyadan daha xeyirlidir (Qur’an, 93, 4).

³ Ey nöqsandan təmiz olan Allahım, məni bağışla, çünki hər şeyi verən sənənsən.

⁴ Allah sizləri ıcaletsin; doğru yola aparsın, birləşdirsin, qorusun, yardım etsin və uğur versin.

Sığar və kibar Həzrəti-Rəsuldan bu əxbəri-mühəvvəşi istima' etdikdə ittifaqla gıryan olub ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu vəqeyi-hailə nə vəqt olsa gərək?” Buyurdu ki: “Ənqərib vüqəpəzir olur”. Dedilər: “Ya Rəsulullah “İyazən billah”¹ bu surət vəqə olsa, qüslü-şərifinizi qansı xidmətkarinə rücu edərsən?” Buyurdu ki: “Əqrabi-Əhli-Beytim qüslümə övladır”. Dedilər: “Nə camə ilə cismi-mübarəkünü dəfn edəlim?” Buyurdu ki: “Əgnimdəki cübbə ilə. Və əgər Misri hüllələr və Yəməni camələr dəxi olsa, caizdir”. Dedilər: “Mərqədi-şərifin nə məqamda olmaq münasibdir?” Buyurdu ki, “Hala mütəvəttin olduğum mənzildə”. Dedilər: “Sənə kimlər nəmaz etsinlər?” Buyurdu ki, “Təchizü təkfim olduqda qəbrim mühəyya qılıb cənazəmi qəbrim kənarında qoyub dıxərə çıxun və bilmiş olun ki, nəmazimə iqdəm edən əvvəl Cəbraildir, andan sonra Mikaildir və andan sonra Əzraildir və andan sonra İsraildir cəmi'i-məlaikə ilə. Anlardan sonra siz gəlüb dəf'ə-dəf'ə də nəmaz edin, əmma ibtidayi-nəmaz Əhli-Beytimdən olsun”. Səhabə bixtiyar naləvü zari edüb ayıtdılar: “Ya Rəsulullah, səni qəbrə kim endirsün?” Buyurdu ki: “Əqrabi-Əhli-Beytim, gürühiməlaikə müavinəti ilə ki, anlar sizi görüb siz anları görməyəsiz”.

Vəsiyyət təmam olduqda hüzzari-məclis ilə müvadi'ə qılıb, qaiblərə səlam irsal edüb buyurdu ki: “Bəndən sonra dari-dün aya gəlüb şəriətimə iqtida qılanlara və qaibanə bənim risalətimə mötərif olanlara Qiyamətdək bəndən səlam olsun”.

Andan sonra mütərəssidi-peyğəmi-vüsəl və müntəziri-ittisal oldu. Əhyənən hicrətin on birinci (ilində) Səfər ayının igirmi səkkizinci günündə məqbəreyi-Bəqi' ziyarətinə mütəvəccih olub, sükkənibüq'eyi- Bəqi' üçün istiğfar edüb, ol miqdar dua qıldı ki, kəndüyə dəxi arzu oldu ki: “Ey kaş, bən dəxi bu büq'ə mədfunlarından olub bu duaya daxil olaydım”.

Rəvayətdir Əbu Hüreyrədən ki, demiş: “Bən hazır idim ki, Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey Əbu Hüreyrə, bana dəvami-həyati müstə'ari və liqayi-Pərvərdigari və duxuli-darül-qərarı 'ərz etdilər, liqayi-Pərvərdigari ixtiyar etdim və tərki-masiva təriqin dutdum”.

Nəqldir ki, bu gecə ol Həzrət mə'mur oldu ki, guristani-Bəqi'ə gedüb əmvatinə istiğfar edə, andan sonra şühədayi-Uhud qəburun ziyarət qılıb anlar üçün şəfi' ola. Bu tərəddüd əsnasində ol Həzrətə

¹ Allaha sığınırım!

bir süda' tari oldu ki, fərqi-mübarəklərin 'isabə ilə möhkəm bağlayub, Meymunə sərayinə gəlib biixtiyar təkyə qıldı və buyurdu ki, "Eynə əna qədən", yə'ni yarın bənim mənzilim qandadır?" Fatimə ol Həzrəti müztərib görüb ümməhati-möminata ayıtdı: "Ey xəvatinisəadətxaneyi- ismət, Həzrəti-Rəsul mütəkəssirdir. Və hər gün bir mənzilə getmək mütə'əzzir görünür, bir mənzildə müqim olmasına razı olun". Muxəddərati-hüçərati-risalət ol səlahə razı olub müqərrər etdilər ki, Həzrəti-Rəsul Ayişə mənzilində olub, hər biri xidmətin anda ədaqıca. Meymunə sərayindən çıxub, bir əli Murtəza kətfində və bir əli Əbbas kətfində Ayişə hücrəsinə gəlib bəstərə düşdükdə hümmayi-mühriq peyda qıldı. Şe'r:

Afitabi-şər'inə, bulmuşdu övci-irtifa',
Lacərəm məhrur olur bulduqca rif'ət afitab,
Nola gər təb hiddətilə axsa cismindən ərəq,
Bərgi-güldür axıdır fərti-hərarətdən güləb.

Əbdullah Məs'uddan nəqlidir ki: "Bən ol vəqt hazır idim, nəbzinə əl basdıqda hərarətlərin qayətdə ziyadə görüb ayıtdım: "Ya Rəsulullah, bu nə əcəb təbi-mühriqdir?" Buyurdu ki, "hər kimin mərəzi miqdarıncədür". Dedim: "Ya Rəsulullah, bu dərdə dəva nədir?" Dedi: "Ol Mə'bud həqqi üçün ki, bənim nəfəsim anın qəbzeyi-qüdrətindədir ki, heç kimsənəyə mərəz tari olmaz ki, günəhləri anınla tökülməz. Netə ki, badi-sərsərdən övraqi-əşcar və təsadümi-həvadan qətərati-əmtar".

Nəqlidir Əbu Sə'id Xəzridən ki, demiş: "Mən hini-mərəz ol Həzrətə müləzim idim, üzərinə bir qətifə çəkilməmişdi, hiddəti-hərarətləri qətifədən məhsus olub buyurdu ki: "Ənbiyanın məratibi ə'la olduğu kimi mərəzləri dəxi əşəddü əqvadür. Zira ənbiya möhnətlərinin ziyadə olduğun istid'a qılurlar və möhnət mövcibi-qürb olduğun bilürlər". Şe'r:

Rənci-rahət dilbərin dərdi dəvadır aşiqə,
Rənci bihəd ol səbəbdən dərdi bipayan olur.
Qafil olman dost dərdindən kim, olduqca füzun,
Mövcibi-təşrif-i-lütfü şəfqətü ehsan olur.

[Rübai:]

Yarın ələmi-eşqi dövadan yeg olur,
Xaki-səri-kuyi tutiyadan yeg olur.
Üşşaqə həbib eylədügi cövrü sitəm,
Qeyr etdügi lütfilə səxadan yeg olur.

Və buyurdu ki: “Bu məraz ol zəhrin əsəridir ki, Ümmül Biramoğlunun ziyafətində bana verdilər”. Və hər müddətdə ələmi mücəddəd olub bir dəva ilə dəf olurdu, əmma bu növbət həngamirehlət olmağın iştidad buldu. Qalibə bədəni-şərifində ol zəhrin əsəri mülazim olmaqdan qərəz şərəfi-şəhadət idi.

“Ruhul-Ərvah”da məsturdur ki, çün bəhri-feyzi-nübüvvət və dəryayi-kəmalı-vilayət bir-birilə müqarın olub “Yəxrucu minhumal- lu’lu’uə vəl-mərcan”¹ müqtəzasincə Həsən və Hüseyin zühura gəldilər və ol şahzadələrin hər biri bir keyfiyyətə varis oldular, lacərəm Həzrəti-Həsən əkbər olmağın cəddibüzürgvarlərinə iqtida qılıb ələmi-zəhrlə dünyadan getdi və Həzrəti-Hüseyin əsgər olmağın validi-alimiqdarinə təşəbbüh qılıb zərbi-tiğ ilə axirətə nəql etdi. Şe’r:

Zəhrdən təlx olalı lə’li-şəkərbari-Həsən,
Zəhr kəmin hiç kim ələmdə şirin görmədi.
Olalı şəmşirdən pürxun tənə-paki-Hüseyin
İstirahət bulmadı şəmşir, təskin görmədi.

Və bu dəxi bir münasibətdir ki, Həzrəti-Həsən Mədinədə cəddibüzürgvarının mücavirətin ixtiyar qıldı və Həzrəti-Hüseyin mütəvəttini İraq olub validi-alimiqdarının mülazimi oldu. Şe’r:

Vadiyi-qərbətdə tənhalıqdan ikrah eyləyüb,
Murtəza Şibbiri həmxab etdi, Əhməd Şəbbəri.
Qıldılar qismət vilayət bəhrinin gövhərlərin,
Əkbər olan əkbəri hiç etdi, əsgər əsgəri.

Əlqissə, Həzrəti-Rəsul on dörd gün bimar olub qəzaya mütəvəqqif qaldı.

¹ İkisindən inci və mərcan çıxır (Qur’an, 55, 22).

“Rövzətül-əhbab”da məsturdur ki, iştidadi-mərəzdə Fatimeyi-Zəhrayı hazır edüb, təriqi-təvəddüd və qaideyi-təfəqqüd ri’ayətindən sonra ixfa ilə bir təkəllüm etdi ki, Fatimə giryan oldu. Andan sonra bir təkəllüm dəxi etdi ki, ənduhi nişata təbdil oldu. Ayışə ayıtdı: “Ya Fatimə, aya, ol ənduha vəsilə nə idi və bu nişata səbəb nədir?” Fatimə ayıtdı: “Ey müxəddəreyi-zəman, Həzrəti-Rəsul ibtidai-təkəllümdə buyurdu ki: “Ey Fatimə, hər il Cəbrail təbliği-əhkam üçün bir növbət gəlürdi, bi il iki növbət nüzul etdi, qaliba əcəlim qərib olmuşdur və həngami-həyatım dərəcəyi-nihayət bulmuşdur. Bən bu xəbərdən mütəəllim olduqda buyurdu ki: Ey fərzəndi-əziz, qəm çəkmə ki, sənə bəşarət verirəm iki səadətə: biri ol ki, əfzəli-nisayi-əhli-behişt sən olursan və biri ol ki, Əhli-Beytimin cümləsindən müqəddəm sən bana mülaqat qılursən”. Bu müjdə istima’indəki tiryaki zəhri-fəraqın bana sazqar edüb, süruri-lahiqdən ələmi-sabiqə təskin yetdi və buyurdu ki: “Ey Fatimə, çün cəmi’i-nisai-əhli-ələmdən sənün zürriyyatın ə’zəm və məqamın əfzəldir, lacərəm sənün bəliyyatın ətəmm və əkməldir; səbr et və təhəmmül pişə qıl”. Qərəz bu ki, ol Həzrətin iştiaqinə ki, əşəddi-bəliyyatdır, Fatimə səbr edüb təhəmmül pişə qıla. Filvaqe’ əgər müjdeyi-ülüvvü-dərəcati-üxrəvi və bəşarəti-sümüvvü-mərtəbeyimə’nəvi mövcibi-təskini-xatir olmasa, Həzrəti-Rəsulullah kimi sərvəri-xüçəstəliqanın atəşi-fəraqinə və ələmi-iştiaqinə təsəbbür və təhəmmül xarici-əhateyi-ehtimal və imkandır. Zira atəşi-cansuz və ələmi-cansitandır. Şe’r:

Xəncəri-hicranü tiği-qət’ü şəmşiri-fəraq,
Çak-çak eylərdi Zəhranın dili-əfgarını.
Verməsəydi və’deyi-vəslin verəndə Mustəfa,
Müjdeyi-zövqi-vüsälü dövləti-didarını.

Rəvayətdir ki, ol sərvərin təbi-mühriqi gəldikcə ziyadə olub və hərərəti-cismi-lətifi getdikcə təzayüd bulub, buyurdu ki, yeddi kuzə ilə yeddi quyudan su gətirüb üzərinə tökələr ki, xiffət bulub məscidə təşrif buyura. Həsbülüşarə yeddi kuzə ilə yeddi quyudan su gətirib ol çeşmeyi-həyatın üzərinə tökdülər. Filcümlə xiffət bulub hücrədən dışrə çıxub, cəmaətlə nəmaz qılıb, bir xütbeyi-hikmətamiz inşa qılıb, istiğfar və istifa qıldıqdan sonra buyurdu ki: “Ənsar bənim xəvasımdır, anları girami dutun və xətəlarından təcavüz qılun”.

Və bir rəvayət dəxi oldur ki, Həzrətin mərezi təzayüd bulduqda ənsarın qərarı qalmayub, məscidi-Nəbəvi ətrafında tərəddüd edərlərdi.

Əbbas ol hala müttələ' olub, Mustəfaya ərz edüb, Həzrəti-Murtəza dəxi ona müvafiq şərh-hal etdikdən sonra Həzrəti-Rəsul yerindən durub ayıtdı: “Ya Əli, ənsar nə derlər?” Murtəza Əli ayıtdı: “Ənsar derlər ki, haşa, əgər Həzrəti-Mustəfa dünyadan nəql edəcəək olsa və bu müsibət vüquf bulsa, bizüm əhvalımız nolur və öhdəyi-riayətimizdən kim gəlür? Həzrəti-Rəsul ayağa durub bir əlin Murtəza kətfinə və bir əlin Əbbas kətfinə buraxub, məscidə gəlüb və minbər üzərinə çıxub qərar dutdu və həmdü sənaya müştəmil bir xütbəyi-bəliğ inşa qıldı və ənsarı mühacirə və mühaciri ənsara mübaliğeyi-tamamla sifariş qıldı.

Rəvayətdir Fəzl bin Əbbasdan ki, əyyami-mərəzdə bir gün Həzrəti-Rəsul bənim əlim dutub, hücrədən çıxub və mübarək başına isabə bağlayub minbər üzərə qərar dutdu və Bilala buyurdu ki: “Nida qıl xəlq cəm' olsun, anlara vəsiyyə qıl ki, bu axirin vəsiyyətdir”.

Bilal həsbülfərmudə nidayi-am qılıb və cəmi'i-xəlq hazır olub, ol Həzrət ədayi-xütbədən sonra buyurdu ki: “Ey firqeyi-İslam və zümreyi-ənam, bənim əcəlim qəribdür, zinhar bəndən bədənlərinizlə cüda olduqda könüllərinizlə cüda olman və netə ki, bən sizi fəramuş etməzəm, siz dəxi bəni fəramuş qılman. Ey qövm, heç peyğəmbər şərbəti-bəqa içməmiş ki, bən dəxi ol şərbəti nuş edəm”. Və bir rəvayət dəxi oldur ki, buyurdu: “Ey qövm, sizə iblaği-əhkam etdim və səlahinizə iqdam qıldum və bəlalara mübtəla oldum; hala söhbətinizdən inqita' etmək məcalidur və müfariqət qılmaq zamanıdır, kimin kim, məndə həqqi var, alsun və kimin kim, müşkili var, sual qılsun ki, bargahi-qürbə cəmi'i-də'vadan münəzzeh gedüb və damənitätərrüdüümü dəsti-tə'allıq və təzəllüm dutmaya”. Və əddadan sonra minbərdən enüb cəmaətlə nəməzi-zöhr əda qılıb, yenə minbərə çıxub kəlimati-sabiqi təkrar qıldıqda hüzzari-məclisdən bir şəxs ayağa durub ayıtdı: “Ya Rəsulullah, sənin zimmətinə bənim üç dirhəmin var”.

Həzrəti-Rəsul ol deynin ədasinə hökm edüb, Əli Murtəza əda qıldı. Andan sonra səhabədən Ükkaşə nam kim sənə ayağa durub ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Təbuk səfərinə naqəyə təziyanə həvalə qıldın, naqədən rədd olub bana irişdi, ol zərbdən qayətdə mütəəllim oldum. Hala qisas istərəm”. Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: “Cəzakə'llahu xeyrən”¹, rəhmət

¹ Allah sənə xeyir versin!

sənə ki, bu qisası axirətə buraxmayub dünyada tələb etdin”. Buyurdu ki: “Ey Ükkaşə, taziyanə mə’rufunmudur? Ükkaşə ayıtdı: “Bir ədimə dutulmuş taziyanədür”. Həzrəti Rəsul ayıtdı: “Ol taziyanə Fatimə mənzilindədir, gətürsünlər”. Səlman Fatimə sarayinə mütəvəccih olub hücrəsinə yetdikdə ayıtdı: “Əssələmu-əleykum, ya Əhləl-Beyt”. Səlmanın avazın eşidüb Fatimə ayıtdı “Ey Səlman, hacət nədir?” Səlman ayıtdı: “Filan taziyanəyi Həzrəti-Rəsul istər”. Fatimə ayıtdı: “Ey Səlman, hali-mərəzdə taziyanədən qərəz nədir?” Səlman surətihval şərh etdikdə Fatimə ayıtdı: “Həzrəti-Rəsul bimaradır, anda qüdrəti-ehtimali-taziyanə yoxdur”. Filhal Həsən və Hüseyini hazır edüb ayıtdı: “Ey cigərguşələr, cəddinizə bir həq mütəvəccih olmuş və hüsni-ədələt anın ədasinə iqtiza edər, gedin və anın əvəzinə zərbitaziyanə qəbul edün”.

Səlman və Həsən və Hüseyin taziyanəyi alub məscidə gəldikdə, əhli-məsciddən xüruşü vəlvələ əflaka çıxub hər biri Ükkaşəyə İlhahi əfv edərlərdi ki, bizə bir taziyanə əvəz bin taziyanə ur, HəzrətiRəsula mütə’ərriz olma və cismi-lətifin əzürdə qılma. Həzrəti-Rəsul buyurdu ki: “Qisas bana mütəvəccih olduqda sizə taziyanə urulmaq münasib degil”. Ükkaşə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bən ol gün üryan idim, sihhəti-qisas üçün sən dəxi üryan ol”. Həzrəti-Rəsul dürrə’eyi-şərifini kətfi-lətifindən buraxdıqda sükkani-xətairi-qüds və hüzzari-məclisiünsdən xüruşü əfğan əflaka çıxub cəhana qovğa buraxdı. Ükkaşə ki, Həzrəti-Rəsulun kətfi-mübarəkində möhri-nübüvvətə nəzər qıldı, filhal ol möhri-mübarəkə yüz sürüb taziyanəyi əlindən saldı, dedi: “Ya Rəsulullah, bənəm bu mübaliğədən iki qərəzim var idi: bir ol ki, sənin insafını xəlqə izhar edəm və biri ol ki, “Mən məssə cildi layəmissənnar”¹ müqtəzasincə bədəni-mübarəkinə üz sürəm və atəşiduzəxdən aman bulam. Bu qəziyyədən sonra Həzrəti-Rəsul minbərdən yenüb xəbgaha gəlüb, mərazi təzayüd və təzaüf bulub, səm’i-mübarəki aləmi-qüdsdən səlayi-xani-nə’im işğa qıldı və tairi-ruhi-şərifini həbsgahi-dünyadan nühətgahi-bəqaya mütəvəccih oldu. Şe’r:

Qəribi-mülki-vücut etdi arizuyi-vətən,
Müqərrər oldu ki, ruh eyləyə vida’i-bədən.
İrişdi vəqt ki, şəhbazi-aşiyaneyi-qüds
Qıla iradət ilə tərki-həbsxaneyi-tən.

¹ Mənim dərimə toxunana atəş toxunmaz.

Rəvayətdir ki, ol halətdə Cəbrail nüzul edüb ayıtdı: “Ya Həbibullah, Pərvərdigari-ələm irsali-səlam edüb səni mövt və həyat arasında muxtar etdi. Əgər bəqayi-həyata talib isən həyatınə bəqa müqəddər olsun və əgər mövtə rəğib isən sühulətlə müyəssər olsun. Şe’r:

Dünyəvü üqba bənim mülkümdür, ey fəxri-rüsül,
Sən bana bir bəndeyi-safidilü sahibvüqar.
Rə’y rə’yindir sənin, səndən bana yox imtina’,
Eylədim ehsan sənə hər mülki etsən ixtiyar.

Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: “Ey Cəbrail, ənani-ixtiyarımı HəzrətiHəq rizasinə vermişəm və hüsnə-e’tiqad ilə daireyi-təfvizü təslimə girmişəm: “Fə-inşa’ə əhyani və inşa’ə əmatəni”¹. Şe’r:

Xaliqim yəgrək bilür bəndən bənim behbudimi,
Bən ana tapşırılmışam çoxdan ziyanü sudimi.

Rəvayətdir ki, axiri-mərəzəddə üç gün Həzrəti-Rəsul çıxub cəmaətlə nəmaz etmədi və dördüncü gündə əşəül-axir vəqtində Bilal süddei-səadət dəstgaha və ətəbei-ələmpənəha gəlüb nida qıldı ki: “Əs-səlatu ya Rəsulullah”². Həzrət istima’ edüb buyurdu ki, Həq sənə əcri-xeyr verə. Bilal bir növbət dəxi ayıtdı: “Əs-səlatu ya Rəsulullah”. Həzrət cavab verdi ki: “Ey Bilal, İzad sənə müjdeyirəhmət yetürə”. Bilal bir növbət dəxi ayıtdı: “Əs-səlatu ya Rəsulullah”. Həzrət bihuş idi, cavab vermədi. Bilal növmid olub giryan-giryan, cəma’ətə mütəvəccih oldu, ayıtdı: “Va ğəvsah vənqita’i rəcah və’ikisari zəhrah”³ diriğa ki, əsli-rabitei-in’iqadicəmaət tərki-cəmaət qıldı və əsasi-bünzeyi-sünnət hifzi-silsilədən fariğ oldu. Şe’r:

Dərda ki, binayi-şər’ viran oldu,
Cəm’iyyəti-İslam pərişan oldu.
Vermişdi fələk muradımız lütf qilub.
Guya ki, bu lütfdən pəşiman oldu.

¹ İstəsə məni yaşadar, istəsə öldürər.

² Ey Allahın Rəsulu, sənə salam olsun.

³ Fəryad, ümidim üzüldü, belim sındı.

Ol əsnada cəmaətə Həzrəti-Rəsuldan fərman yetürdilər ki, Əbu Bəkri-Siddiq İmamət qılıb cəmaət münəqid ola. Həzrəti-Əbu Bəkr həsbülfərman mütəvəccihiməhrab olduqda, surəti-məhrab zəbanihal ilə Rəsulun taği-əbrusindən xəbər verüb, Əbu Bəkrin qamətin bari-heyrətlə rüku'dən müqəddəm xəmidə qıldı və müşahideyi-şəklimehrabdan çəhrəsində əbvabi-fəraq açıldı, biixtiyar əfğana gəlüb və cümlə səhabə anın ittifaqilə giryən olub, sədayi-növhlərlərdən Həzrəti-Rəsul xəbərdar olduqda Fatimədən sual etdi ki: “Bu nə qülqülədür?” Fatimə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, səhabə şiddəti fəraqından fəğana gəlmişlər və mühasirü ənsar ənduhi-müfariqətindən giryən olmuşlar”. Həzrəti-Rəsul bir əlin Murtəza kətfinə və bir əlin Fəzl bin Əbbas kətfinə buraxub bir dəxi hücrədən çıxub cəmaətlə nəmaz etdi. Bə'zi kütübdə məsturdur ki, Ümm Sələmə demiş: “Bən əyyamimərəzdə ol Həzrətə mülazim idim. Bir gün ləbi-şəkkərbarın mütəhərrik görüb mütəvəccih-i-istima' oldum, eşitdim ki, münacat edər bu məzmunla ki: “İlahi, mənim ümmətimə atəşi-duzəxdən nəcat ver, Qiyamət hesabın anlara asan qıl”.

Görün ol padişəhin ümmətə qəmxaırlığın,
Ümməti-biədəbin zülmü sitəmkarlığın.

Dedim: “Ya Rəsulullah, halın nədür?” Dedi: “Ey Ümm Sələmə, həngami-vida'dır və dəmi-intiza". Bu əsnada Murtəza hazır olub ayıtdı: “Ya Rəsulullah, vaqi'əmdə gördüm ki, bir zireh geymiş ikən üzərimdən çıxardılar”. Həzrət buyurdu ki, “Ol zireh bən idim ki, cəmi'i-məkkərədən sənin pənahnı idim, vəqtdir ki, mən köçüb sən tənha qalub bəlalara giriftar olasan. Ey Əli, zinhar ki, diltəng olub cəzə' qılmayasan və müsabərətdən qeyr təriqə zahib olmayasan”. Bu əsnada Fatimə dəxi giryən olub ayıtdı: “Ya Rəsulullah, vaqi'əmdə gördüm ki, əlimdə bir vərəqi-müşəf var ikən nagh əlimdən qeyb oldu”. Həzrət buyurdu ki: “Ey Fatimə, ol vərəq mən idim, nəzərindən qeyb olsam gərək”. Bu əsnada Həsən və Hüseyin hazır olub ayıtdılar: “Ey cəddi-büzürgvar, vaqiəmizdə gördük ki, havadə bir təxti-rəvan olub onun altında biz baş açuq yürürüz”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey cigərguşələr, ol təxt mənim nə'simdir ki, siz gisuyi-müşkbar açıb altında yürüyəsiz”. Bu vaqi'ələrdən və tə'birlərdən Əhli-Beytin naləvü fəğanı bir qayətə yetdi ki, sədəsın fələkdə mələk eşitdi. Şe'r:

Necə gözdən getməsün xunabə, canandır gedən,
Necə cismi-zar ayaqdan düşməsün, candır gedən.
Necə aləm olmasun əhli-nəzər çeşminə tar,
Çün nəzərdən çeşmeyi-xurşidi-rəxşandır gedən.

Rəvayətdir ki, əyyami-mərzədə bir gün dəxi Cəbrail nüzul edüb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, kənduni necə görürsən?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey bəradər, kəndumi məhmum və mətmum görürəm”. Bir gün dəxi yenə bu sualı ayıtdı, yenə ol cavabı eşitdi. Üçüncü gün Mələkül mövt və İsmail nam bir mələk dəxi ittifaqla gəlüb Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Mələkül mövt babi-səadətdə durub püxsət istər və heç bəni-adəmdən rüxsət tələb etməmişdir”. Həzrət buyurdu ki: Ey Cəbrail, rüxsətdür. Mələkül mövt hücrə qapısından girüb səlam verüb ədəb təriqilə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Həq bəni sənin riayəti-xatirinə mə'mur etmişdir, əgər rüxsət olursa nəqdi-ruhunu xəzaneyi-behiştə təslim edəyim və əgər olmaz isə gəldiyim kibi Mə'budimə gedəyim”. Həzrəti-Rəsul Cəbraildən yana nəzər qıldı, Cəbrail ayıtdı: “Ey Seyyidi-Kainat, Həzrəti-İzəd müştəqi-cəmalındır və ərvahi-ənbiya arizuməndi-vüsəlın”. Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: “Ey Mələkül mövt, sənin şəmşiri-sələbətın miqrazi-riştəyi-müba'idətdür və tiğiheybətün şəm'i-şəbistəni-müvasilət. Xidmətində təqsir etmə ki, bən dəxi müştəqi-liqayam və arzuməndi-aləmi-bəqayam”. İbn Əbbasdan nəqldir ki, Həzrəti-Rəsulun vəfat gününü Həzrəti-İzəd buyurdu ki, Mələkül mövt yer yüzünə yenüb rüxsət hasil etmədən Həzrəti-Rəsulun qəbz-i-ruhi-şərifin qılmaya və küstəxanə mütəərriz olmaya. Mələkül mövt bin-bin mələikə ilə əlbiseyi-müləvvən geyüb və ənvai-zibü zinnət ilə müzəyyən olub ol Həzrətin dəri-dövlət-sərayinə gəldilər. Mələkül mövt bir ə'rabi surətində mütəməssil olub rüxsətidüxul istədi. Fatimə hazır idi, cəvab verdi ki: “Ey ə'rabi, Həzrəti-Rəsul kəndü halına məşğuldur, hala məcali-mülaqat degil. Mələkül mövt səda bülənd edüb bir dəxi rüxsət istədi. Fatimə həm ol cəvabı verdi. Üçüncü növbət əşəddi-əsvatlə səda yetürdü ki, Həzrəti-Rəsul xəbərdar olub Fatimədən keyfiyyəti-halı sual etdi. Fatimə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bir mübrim ə'rabidür, rüxsəti-mülaqat istər, üzrlə məmnun olmaz və mə'zirət ana fəidə qılmaz”. Rəsulullah ayıtdı: “Ey Fatimə, bilirmisənol ə'rabi kİmdir”. Fatimə ayıtdı: “Allahu və rəsuluhu ə'ləm”¹. Həzrəti

¹ Allah və elçisi daha yaxşı bilir.

Rəsulullah ayıtdı: “Ol qate’i-ləzzat və müfərriqi-cəmaat, yə’ni Mələkül-mövtdür, qəbz-i-ruhum etməyə gəlmiş. Heç bab ana məsdu olmaz və heç kim dəf’inə çarə bulmaz. Rüxsətdən qərəz hörmətxanədani- nübüvvətdir, yoxsa ana nə ehtiyaci-izzətü rüxsətdir”. Fatimə bu vaqiə’dən müztəribülhal olub bihuş olduqda, Həzrəti-Rəsul Fatimənin sineyi-bikinəsinə dəsti-mübarəkin qoyub bixud olub, Fatimə kəndüyə gəldikdə Rəsuli bixud görüb, təsəvvür qıldı ki, aləmi-bəqaya təvəccöh qılmışdır. Fəryad edüb ayıtdı: “Va əbətah mahalukə”¹. Həzrət didəyi-əşkbar açub Fatiməyi giryən görüb ayıtdı: “Ey cigərguşə, aqlama ki, cümləyi-ərş sənin naləyi-zarindən fəğana gəldilər”. Və kəndü mübarək əli ilə Fatimənin çəhrəsindən sirişkin pak edüb münacat etdi ki: “Ya Rəb, bu dərdməndi bənim fəraqimdə səbr ilə mümtaz et”. Pəs, təriqi-təsliyə ilə ayıtdı: “Ey Fatimə, bənim ruhum qəbz olunduqda kəlimesi-“İnna lillahi və inna ileyhi raci’un”² təkrar edüb təhəmmül pişə qıl ki, hər insana İzəd hər müsibətdə əvəz vermək müqərrərdir və hər təhəmmülə bin təcəmmül müqəddərdir. Fatimə ayıtdı: “Ey sərvər, sənə əvəzmi olur? Bu hala müqarin ümməhati-möminatı cəm’ edüb, cümləsinə təqvavü ta’ət və səbrü qəna’ət vəsiyyəət qılıb, Fatiməyə ayıtdı: “Həsən və Hüseyini hazır et”. Həsən və Hüseyin hazır olub səlam verüb gıryan-giryən qarşusində durduqda cəmi’i-hüzzari-məclis ittifaqla giryən oldular. Şe’r:

Dəmi-vida’dır, ey çeşmi-tər, sirişk rəvan qıl,
Zəmani-hicrdir, ey dil, töküb sirişk fəğan qıl.

İmam Həsən çəhreyi-pürqubar rüxsari-pürəvarinə sürüb və Hüseyin didəyi-əşkbar kəfi-payi-ərş miqdarinə yetirüb fəğan edərlərdi. Ol Həzrət’əyni-işfaqla anlara nəzzarə qılıb müfəriqətlərindən ahihəsərət çəkərdi və sirişki-riqqət tökərdi. “Məqtəli-Nurül-Ə’immə”də məsturdur ki, ol Həzrət hini-vəfatda Həsən və Hüseyinə mütəvəccih olub derdi ki: “Ey diriğa, yetimlik qubarı çəhreyi-əhvalinizi dutub bikəslik-əsəri surəti-ətvarinizdə peyda oldu və cəmiyyətinüz pozuldu. Aya, ümməti-bivəfa sizə nə cəfalar qılalar və nə bəhanə ilə mütəərriz olalar?” Bu təkəllüm əsnasında biixtiyar giryən oldu. Ümmi Sələmə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, səbəbi-giryə nədir?” Həzrəti-Rəsul

¹ Atacan, necəsən?

² Biz Allaha aidik və qayıdışımız da onadır (Qur’an, 2, 156).

ayıtdı: “Əynəmə bəkəytü rəhmətən liumməti”¹. Yə’ni giryan olduğum ümmətim üçündür, zira hüsnı-ehlımaqla şərəfi-İslam bulmuşıqən və qabili-qürbi-İlah olmuşıqən bəndən sonra İblis iğvasınə giriftar olalar və irtıkabi-kəmalı-mə’siyət qılalar. Həm anlara üqubəti-İlahi təvəccöh qıla və həm bənim sə’yim zayə’o la”.

Rəvayətdir ki, ol əsnada Əli İbn Əbi Talibi tələb edüb. HəzrətiMurtəza gəlüb ol Həzrət səri-mübarəkin bəstədən qaldırıb, bə’zi lazım olan vəsiyyətləri əda qılıb əmanətləri təslim etdi. HəzrətiƏlidən nəqlədir ki: “Həzrəti-Rəçul bana bin bab elm tə’lim qıldı ki, hər birindən dəxi bana bin bab məftuh oldu”.

Əlqissə, Mələkülmövt ə’rabi surətində qapuda durub icazət tələb edirdi. Aqibət, rüxsət hasil edüb, hücrəyə girüb dedi: “Əssəlamu əleykə əyyuhən-nəbiyyi”². Həzrəti-İzəd səlamlar yetürüb qəbzı-ruh etməyə fərman etmişdir, fərman nədür?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey Mələkülmövt, bənim səndən bir hacətim var; bənim ruhum qəbz etmə, Cəbrail gəlməyincə”. Mələkülmövt ayıtdı: “Fərman sənindür”. Bu hala müqarin Həzrəti-İzəd Rizvana buyurdu ki, behişte ayin bağlayub hurü qıl-manı müzəyyən qıla və Maliki-duzəxə əmr etdi ki, nəvairi-cəhimə təskin verüb həyyatü əqaribin səmiyyati rəf’ola və sükkani-aləmi-mülkü mələkut və ərvahi-ənbiya və güruhi-mələ’iə’la istiqbala çıxalar və xüddami-hərimi-ərş ənvəri-qüdsdən çırağlar yaxalar. Və bu məsaleh mürəttəb olduqdan sonra Cəbrailə hökm oldu ki, sündüsi-behiştdən bir məndil Həzrəti-Rəsula ilətüb xidmətinə müşərrəf ola. Cəbrail giryan-giryan gəldikdə Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey bəradər, bunun kibi halətdə bəndən mübaidət ixtiyar edərsən, səbəb nədir? Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, sənin xidmətin bəni səndən dur etmişdi, sənə bəşarət gətürmüşəm, ya Rəsulullah, “Ənnirani qəd uxmidət və’l-cinanu qəd züxrifət və’l-hurul-əyni qəd zuyyinət və’l-məlaikətu qəd səffət bi-qudumi ruhikəl’əziz”³. Şe’r:

İştıyaqi-dövləti-qürbündədir ərvahi-qüds,
Rəf’ edüb zülmət hicabın ərz qıl didarını.

¹ Ümmətimin rəhməti üçün ağlayıram.

² Ey Nəbi, sənə salam olsun!

³ Əziz ruhunun gəlişi üçün atəşlər söndürüldü, cənnətlər səhmana salındı, hurilər təzələndi və mələklər dəstə-dəstə dayandı.

Rövzeyi-Rizvana vəslindən nəşib et növbəhar,
Hurü qılman bəzminə şəm' et məhi-rüxsarını.

Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey bəradər, bu bəşarətlər xoşdur, əmma mənə bir xəbər ver ki, bu xəbərlərdən əfzəl ola”. Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, behişt səndən və ümmətidən müqəddəm cəmi'ienbiyaya və ümmətlərinə hərəm ola”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Bu xəbər dəxi xoşdur, əmma bundan ə'la xəbərə müntəzirəm”. Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, müqərrər oldu ki, ruzi-Qiyamət sibqətü təqəddümi-təfvizü şəfa'ət və tövfiqi-istehqaqi-rəhmət sənə verilə”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Bu xəbər dəxi xoşdur, əmma bundan əşrəf xəbərə mütərəssidəm”. Cəbrail ayıtdı: “Ey xazini-nüqudi-hikmət və ey əmini-gəncineyirisalet, nədür məqsədin?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey Cəbrail, ümmətim fikrindəyəm, aya, bəndən sonra həlli-əşkalü iğlaqi-məhamm və təhqiqi-möhkəmatü mütaşəbəhati-ayati-kəlam və təmyizi-hələlü hərəm və tədbiri-ləvazimi-şər'ü əhkam və nizamiqaidəyi- İslama nə vəchlə iqdām edələr və dərdlərinə kimdən dərman bulalar?”

Cəbrail ayıtdı: “Ey sərvər, ənduh çəkmə ki, onları Həq-taala kəndi pənahində saxlayıb, Qiyamət günü sənəin şəfa'ətini onlara nəşib edə və ol miqdər günahlardan təcavüz qıla ki, razı olasan”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Hala razı oldum, ey Mələkül mövt, xidmətinə qiyam et”. Mələkül mövt ol Həzrətin qəbz-ruhi-şərifinə məşğul olduqda ol Həzrət saqfi-səraya baxub deyərdi: “Ya rəfiqül-ə'la”¹. Nəgah bu kəlimə ilə ələmi-bəqaya intiqal etdi. Şe'r:

Uçdu ol tavusi-qüdsi-aşıyan,
Getdi ol şahənşəhi-ülvi məkan.
Gər cahana mümkün olsaydı bəqa,
Tərk edüb getməzdı andan Mustəfa.

Bu bir rəvayət dəxi oldur ki, Mələkül mövt Cəbrailin hüzurində ol Həzrətin ruhi-şərifin qəbz edüb, Cəbrail ə'layi-illiyinə ilətdi. Və Əli İbn Əbi Talibdən nəqlədir ki: “Ol halətdə bən asimandan sədəyi-“Va Muhəmmədah”² istima' etdüm”.

¹ Ey ulu dost.

² Vay, Məhəmməd!

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Nəbidən sonra hərgiz Fatimeyi-Zəhrayı kimsənə mütəbəssim görmədi ol zəmanədək ki, Həzrəti-Rəsula vasil oldu və mütləq münbəsit olmadı ol vəqtədək ki, aləmi-bəqaya təvəccöh qıldı. Şe'r:

Ağla, ey Zəhra ki, səndən Mustəfadır fəvt olan,
Mustəfa fəvti zəminü asimanı ağladur.
Əfzəli-xəlqi-cahan çıxmış cəhandan lacərəm,
Bu müsibət cümleyi-xəlqi-cəhanı ağladur.

Dördüncü bab

FATİMEYİ-ZƏHRA VƏFATIN BƏYAN EDƏR

Pərdədari-hərəmsərayi-qüdrət əbkari-aləmi-hücrəti-ərvaha rüxsəti-təzvici-tə'əyyünati-işba' verdükdə hilyeyi-iste'dadi-alamla müzəyyən qılmadan xəlvətgahi-xəfadən münəssəi-zühura çıxarmaz və məşşateyi-nihanxaneyi-hikmət müxəddərati-nüfusun dəstəitəllüqlərin dəməni-əqdi-əbdana yetürdikdə hiləli-istehqaqi-səqamla zinət vermədən cülusi-məsnədi-şühuda rüxsət verməz. Şe'r:

Xakü əflak madərü pedəri,
Cüft olanda məgər nəticələri.
Ələmü şiddəti məşəqqət imiş,
Qəmə ənduhü dərdü möhnət imiş
Ki, cəhan içrə yox bulardan qeyr,
Həmnini-sülükü həmdəmi-seyr.

Qaliba, ərusi-xudarayı-bivəfayi-cəhanın peyvəndinə rəğbət qılan və əqdi-ittisalinə rəğib olan bilməz ki, anın mehri-müəccəli nəqdirəvan və cəhazi qətari-həfteyi-əyyama yüklü əmti'əyi-[məhnəti]- bikərandır və həmişə mənzilgəhi-fəraşi xaki-fəna və ətəsi əbri-bəla və həmvərə gülguneyi-rüxsarı məzlumlar qanıdür və lə'aliyi-ətrafbinaguşi sitəmzədələr əşki-rəvanı. Şe'r:

Zali-məkkarədür cəhani-xərab,
Qəmzeyi-şuxi afəti-əhbab.
Rəngi-gülguneyi-üzəri' əyan,
Didədən əhli-dərd tökdügi qan.
Tərfi-ruyində lö'lö'i-lala,
Gövhəri-əşki-aşiqi-şeyda.
Daneyi-xali-ruyi daği-cigər,
Türrəsi dudi-ahi-əhli-nəzər.
Müztərib xəstələr müdam andan,
Bulmamış hiç xəstə kam andan.

Mücmələn, zəmaneyi-qəddar və cəhani-sitəmkarın ədəmivəfasinə şahid bu yetər və qilləti-səfasinə dəlil bu kifayət edər ki, Bətuli-Zəhra kibi gövhəri-pakizə hərimi-qeybdən fəzayi-şühuda qədəm basduğı zəmandan pərdənişini-ələmi-bəqa olanadək bir dəm güli-rüxsarından qətəratı-əşki-həsərət kəm olmadı və bir saət geysuyimüşkbarından əqdi-mələl açılmadı. Gah möhnəti-tə'ni-xəvatiniQüreyş çəkdi və gah ələmi-müfariqəti-pedəri-büzürgvarın görüb əşki-laləgün tökdü. Gah müfariqəti-Murtəza müsibətin gördü və gih əxbəri-şəhadəti-övlad ona ələm yetürdi. Şe'r:

Vəh ki, dövrani-fələk Fatimeyi-Zəhranın,
Qönçeyi-lalə kibi qıldı qara bağrını qan.
Bir zaman keçmədi əyyami-həyatından kim,
Dili-pürxunini yandırmadı min daği-nihan.

Məhrəmi-hərimi-qəmxaneyi-suzü güdaz rüxsareyi-şahidi-razdan bu təzrlə pərdə salmış və Məryəmi-xameyi-müşkintərazdan Məsihitəköllüm bu təriqlə mütəvəllid olmuş ki, Həzrəti-Rəsulun XədicəyiKübradan

altı övladı olub, ikisi zükür: biri Qasim ki, Həzrəti-Rəsul anın ismilə mükənnə idi və biri Əbdullah ki, təyyibü təhir deməklə mə'ruf idi. Və bənati-mütəhhəratın biri Zeynəb və biri Ruqiyyə və biri Ümm Külsüm və biri Fatimə idi. Və cəmi'i-övladı zəmaniİslamda mütəvəllid olub cümləsindən əsgər Fatimə idi və məcmu'iyəyyami- həyatində ələmi-bəqaya intiqal edüb təcərrö'i-zəhrifərəqi Zəhradan qeyrə nəsib olmadı. Fatimə viladətində ixtilafi-rəvayət çoxdur. Bə'zi derlər ki, vaqieyi-Fildən iyirmi beş il keçdikdə mütəvəllid oldu. Şeyx Məhəmməd İmam Məhəmməd Baqirdən nəql edir ki, məb'əsdən beş il keçdikdə mütəvəllid buldu. Və "RövzətülVaizin" də məsturdur ki, Xədicə Fatiməyə hamilə olduqda HəzrətiRəsul buyurdu ki: "Ey Xədicə, Cəbrail bana xəbər verdi ki, sədəfibətnində olan lö'lö'i-şahvar bir səbiy-yədir Fatimə nam ki, anın nəsli cəvahiri-rişteyi-imtidadı-zəman olub, Qiyamətədək təsələsül bula və ol silsileyi-cəvahir gərdənbəndi-ərusi-kainat ola".

Rəvayətdir ki, müddəti-həml münqəzi olub, zəmani-viladət qərib olduqda, Xədicə xəvatini-Qüreyşdən qabilə tələb qıldı. XəvatiniQüreyş ayıtdılar: "Sən bizə 'asi olub Əbu Talib kəfəlatində olan yetimə razı oldun, biz sənə intisab etməkdən ar edəriz". Xədicə bu

xəbərdən mütəəllim ikən nagh xəlvətində dörd xatun xəvatini Qüreyşdən və Bəni Haşim vəz'ində zahir olub, ana tə'zim etdilər. Xədicə anları müxəddərati-qəbaili-ərəb təsəvvür edüb, əslü nəşəblərin sual etdikdə ayıtdılar: “Ey Xədicə, Həq bizi sənin xidmətinə mə'mur etdi”. Bu xatunların biri Sara zövcəti-Xəlil və biri Məryəm binti-İmran və biri Külsüm rəziyəi-Musa və biri Asiyə zövcəti-Fir'on; və bunlar sənə dünyada xidmətkar və axirətdə rəfiqə yar olalar. Pəs, biri yəminində və biri yəsərində və biri qəfasında və biri müqabiləsində qərar dutub, Fatimə mütəvəllid oldu. Tahirü mütəhhər ələmi-vücuda qədəm basdıqda nuri-rüxsarı asimana ələm çəkdi və rayiheyi-müşkbarından səfheyi-ruyi-zəminə qübari-əbirü ənber çökdü. Şe'r:

Şər' gülzarinə rövnəq verdi bir növrəs nihal,
Asimani-dinə pərtöv saldı bir fərrux hilal.
Ol nihalın bərgü barindən dolub daməni-dəhr,
Ol hilala qıldı ənvari-hidayət intiqal.

Rəvayətdir ki, həm ol saətdə behiştə on ədəd huri, hər biri bir təşt və ibriqlə hazır olub, qabilə olan xatun ol ibriqlərdən abi Kövsər töküb, Fatiməyi qüsl edüb, bir kafurgun hərİRə sarub, Xədicəyə təslim edüb qeyb oldular. Həzrəti-Rəsul qüdümi-Fatimədən xəbər dar olub hücrəyə gəldikdə, Xədicə Fatiməyi ol xirqə ilə Həzrəti-Rəsul kənarında qoyub, Həzrət ana Fatimə nam etdi və künyəti Ümmü Məhəmməd və ləqəbi Raziyyə və Mərziyyə və Məymunə və Zəkiyyə və Zəhradır və anın fəzaili həddən ziyadə və mənəqibi latü'əd və latühsadır. “Rövzətül-Əhbab”da Ayişədən mənquldur ki, andan sual etdilər ki: Övrati-cənnətdən Həzrəti-Rəsul kimə ziyadə ehtiram edərdi? “Ayişə ayıtdı: “Fatimənin ziyadə hörmətin dutardı. “Dedilər: “Cinsi-zükurdan kimin ri'ayətin əfzun ed rdi?” Dedi: “Əli İbn Əbi Talibin”. Və bu xəbər səhhətə yetmişdir ki: “Fatimə biz'ətun minni”¹.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Rəsul bir gəzaya mütəvəccih olub və Murtəzayi həmrəh alub, Həsən və Hüseyin tiftl olmağın mürəfiqət qılmadılar. İttifaqən zəmani-qeybətlərində bir gün Hüseyin Mədinə xurmalığında seyr edərəkən, Saleh bin Rüq'eyi-yəhudi fürsət bulub Hüseyini alub mənzilində pünhan etdi. Bir gün peyda olmayub, atəşi-

¹ Fatimə məndən bir parçadır.

müfariqət Zəhra cigərin yaxıb, yetmiş növbət hücrə qapısına gəlüb bir kimsənə bulmadı ki, anın mütalibətinə irsal edə. Aqibətüləmri İmam Həsənə ayıtdı: “Ey cigərguşə, Hüseyin qaib olmuşdur, tələb et”. Həzrəti-Həsən iztirabla Mədinə bağına gəlüb, “Ya Hüseyin İbn Əli və ya qurrətə’əynən-Nəbiyyi eynə əntə”¹, – deyüb təcəssüs edərəkən bir guşədən bir ahu çıxdı. İmam Həsən ayıtdı: “Ya zəbiy ə’raəytə əxi Huseynən?”². Ahu Həq fərmanilə mütəkəllim olub ayıtdı: “Ey nuridideyi- Mustəfa və Murtəza, vey süruri-sineyi-Zəhra! Əxəzəhu Salih əbni Rüq’ə əl-yəhudi və əxbihu fibeytihi”³. İmam Həsən Salehiyəhudinin mənzilinə gəlüb ayıtdı: “Ey Saleh, qarındaşım Hüseyin sənin mənzilindədir, mənə təslim et, tə’əllül etmə, yoxsa validəsinə ərz edərəm küngüreyi-gərduna kəməndi-ahicigərsuz atub və dəstiniyazla dəməni-ərsş dutub bir dua ilə cəmi’i-yəhud cinsin yer yüzündən götürüb və ya validi-büzürgvarinə surəti-halı şərh edərəm ki, tiği-abdar və Zülfıqari-sainəkirdar ilə yer üzün yəhudilər qanından lələzar edər və ya cəddi-alimiqdarinə bu vaqi’ədən xəbər verürəm hədəfi-Qabi-qövseyinə navəki-dua rəvan edüb taifeyi-Yəhuda müjdeyi-nüzuli-bəla gətürür və xirməni-cəm’iyyətlərinə bərqi-fəna yetürür”. Şe’r:

Həzər qıl naleyi-məzlumdan, ey səngdil zalim
 Ki, tiri-ahının peykani gərdundan güzar eylər.
 Sinani-bərqdır ahi-təzəllüm, ehtiraz et kim,
 Əgərçi səngdilsən, zəxmi anın daşa kar eylər.

Salehi-Yəhudi ol fəsahtədən mütəəssir və mütəhəyyir olub ayıtdı: “Ey əziz, validən kimdür?” İmam Həsən ayıtdı: “Vali dəm səfvətixanədani- risalət və qüdvəti-dudmani-nübüvvət, sədəfi-səffətü ismət qürreyi-çöhreyi-elmü hikmət, nöqtəyi-daireyi-mənaqibü məfəxir, ləmə’eyi-nasiyeyi-məhamidü məəsir, mədəri-sadati məcmə’i-səadət, şəm’i-ərse’i-ərəsat, Bətuli-Əzra yə’ni Fatimeyi-Zəhra”. Saleh ayıtdı: “Validən mə’lum oldu, validün kimdür?” İmam Həsən ayıtdı: “Validim şiri-Yəzdan, şahi-mərdan, mühəddidi-cəhati-məkarim, müxtərə’i-qəvanini-mərahim, müsəllili-qıbləteyn, qürretül-’eyni-

¹ Ey Əlinin oğlu Hüseyin, ey peyğəmbərin göz bəbəyi, haradasan?

² Qardaşım Hüseyini gördünmü?

³ Yəhudi Saleh Rüq’ə onu götürdü və evində saxladı.

seyyidüs-səqəleyn rəisül-övlia, ənisül-ənbiya yə'ni ƏliyyiMurtəza". Saleh ayıtdı: "Validin dəxi mə'lum oldu, cəddin kimdür?" İmam Həsən ayıtdı: "Cəddim gövhəri-xəzaneyi-Xəlil, səməreyişəcəreyi- İsmail, nuri-qəndili-tə'zimü təbcil, Həbib-i-Məlik-i-Cəlil ol İmami-müftərizüt-tə'ə ki, Məkkədə nəməzi-fəraiz qılıb, MəscidiƏqsada sünnət əda qıldı və əhvali-qüruni-sabiqə və ümuri-atiyəni əhkami-haliyyədən əvzəh buldu. Mənzili-fürqan, vazihi-iman, rəsuli-səqəleyn, məhrəmi-hərimi Qabi-qövseyin, cəddi-sibteyn, sərvəri-ənbiya yə'ni Məhəmməd Mustəfa".

Şahzadə ədayi-mənaqib qıldıqca seyqəli-kəlami-mö'ciznizamı Salehi-yəhudinin mir'ati-zəmirindən zəngi-küfrü zələlət tədris ilə rəf' edüb və nükatimöizəamizi tə'siri-təمام qılıb, qətəratı-əşk gözdən töküb ayıtdı: "Ey şahzadə, təsəlsüli-ibarati-dilpəzirin kəməndi-gərdəni-can oldu və tərəşşühi-zülali-kəlimatebinəzirin hədiqeyi-e'tiqada tərvih-i-təravət buraxub, riyazi-rəvanimi xürrəm qıldı". Şe'r:

Gövhəri-dəryayi-hikmətdir kəlami-dilkəşin,
Tairi-dil seydinə hər nüktəsi bir danədür.
Riştəyi-irfana canpərvər sözü'n dürlər düzər,
Söz budur kim, sən dedin, qeyrin sözü əfsanədir.

Ey nuri-didə, bəradərin sənə ol zəman təslim olunur ki, məni daireyi-imana çəküb kəlimeyi-İslam ərz edəsən". İmam Həsən ana iman ərz edüb, Salehi-yəhudi ixlasla müsəlman olub, HəzrətiHüseyni evindən çıxarub, üzərində bir təbəq dirəm nisar edüb Həsənə təslim etdi və Həsən Hüseyni Fatimə hüzuruna götürüb şərəfiqüdumindən möhnəti-müfariqət nəhayətə yetdi. Şe'r:

Ol ki, eşq içrə bəni şöhreyi-dövran etdi,
Getdi qəm, gəldi [fərəh, cümlə] küdurət getdi.

Salehi-yəhudi bir gündən sonra yetmiş nəfər yəhudi əqrəbasindən müsəlman edüb, dəri-hücreyi-təharət ziyarətinə gəlib, dərgahialəmpənaha üz sürüb təzərrö' etdi ki: "Ey Mə'sumə, xəta qıldum, günahımı əfv et". Fatimə ayıtdı: "Ey Saleh, bən günahından keçdüm, əmma pedəri-büzürgvarimdən dəxi istifa tələb qıl ki, ol sərvəri övliya və sərdəftəri-əsfiyadır.

Əlqissə, Salehi-yəhudi Həzrəti-Mustəfa səfərdən müraciət edənədək səbr edüb, Murtəzanın xidmətinə müşərrəf olub surəti-halın ərz etdikdə Həzrəti-Murtəza ayıtdı: “Ey Saleh [bən] təcavüz qıldum, əmma cəddi-alimiqdarindən dəxi istid’ayi-əfv etmək gərək ki, seyyidi-ənbiya və əfzəli-xəlqi-Xudadır”. Saleh giryan-giryan Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəlüb ərzi-hal etdikdə Həzrəti-Rəsulullah buyurdu ki: “Bana şərti-İslamla mə’zirət məqbuldur; əmma Həsən və Hüseyn Həzrəti-İzəd möhtərəmləridür və onların izasından əlbəttə Həzrəti-Həq mütəəzzi olmuşdur, istiğfar etmək gərək”. Salehi-biçarə səhralara düşüb fəryadü fəğan edirdi ki. Şe’r:

Ya Rəb, əsiri-dami-bəlavü müsibətəm,
Müstəğrəqi-təlatümi-bəhri-zəlalətəm.
Bərqi-günah yaxdı binayi-vücutimi,
Rəhm et ki, zillət ilə tələbkari-rəhmətəm.

On yeddi gün sərgəştəvü sərəsimə gəzüb təəssüf və təhəyyürlə növhələr qılıb, on səkkizinci gündə Cəbrail Həzrəti-Rəsula səlamıMəlikli- Cəlil gətürüb ayıtdı: “Ey Seyyidi-[Kainat], ol biçarənin tövbəsini qəbul etdim və günahına qələmi-əfv çəkdüm, bəşarət ver və müjdə yetür”.

Ey əziz, təəmmül qıl və nəzər et gör ki, bir kimsənə HəzrətiHüseyni bir zəman məhbub edüb, xatiri-mübarəkin azürdə qılmağilə nə miqdar təzərrödən sonra məğfur oldu. Aya, nə ola anların əhvalı ki, də’vayi-İslamla ol mə’sumitəği-saiqəbarla parə-parə qılıb, etdikləri əməldən istiğfar etməyələr və əsla daməni-təəssüf və təhəyyür dutmayalar. Şe’r:

Ey tökən zülmilə övladi-Rəsulun qanını,
Olmamış guya xəbər qovğayi-məşərdən sana.
Məsti-cami-cəhdü qəflətsən özündən bixəbər,
Xövf yox Həqdən, xəcalət yox Peyğəmbərdən sana.

Hüzeyfə Yəmanidən nəqlidir ki, “Bir gün Həzrəti-Rəsul xidmətində idim, məğrib nəməzin əda qılıb fəriğ olduqda, hücreyitəharətəmutəvəccih oldu, bən dəxi əqəbincə rəvan oldum, [gördüm] bir şəxsi-mühib xidmətinə gəlüb anımla müşavirət qıldı və qaib oldu. Ol Həzrət bəndən vaqif olub ayıtdı: “Ey Hüzeyfə, nə hacətin var?”

Ayıtdım: “Ya Rəsulullah, gəlmişəm ki, bənim üçün və validəm üçün tələbi-ğüfran edəsən”. Buyurdu ki: “Ğəfərallahu ləkə və li-ummikə”¹ və buyurdu ki, “Ey Hüzeyfə, ol şəxs ki, bənümlə müşavirət edərdi, gördünmü?” Dedim: “Bəli, ya Rəsulullah”. Buyurdu ki: “Ol bir mələkdür ki, hərgiz bundan əqdəm yer yüzünə nüzul etməmişdür. Həzrəti-İzəddən rüxsət hasil edüb bənim səlamımla müşərrəf olmağa gəlmiş. Bana bəşərət yetürdi ki, Fatimə səyyidətün-nisə’i-behiştür və Həsən və Hüseyn behişt növcəvanlarının səyyidləridir. Pəs, Fatiməyə ayıtdı: “Ey fərzənd, sənə bu səadət yetər ki, əfzəli-xəvatini-dünya və axirət olasan”. Həzrəti-Hüseyni-Əlidən nəqlədi ki, çün Həq-tə’ala behişt Adəm və Həvvaya ərzani qıldı və Həvvanın lətafəti-cəməli tə’siri-həvayi-behiştədən mütəzaif və mütəzaid oldu, bir gün Adəm diqqətlə Həvvaya nəzər salub və anın cəmalın mənzuri-nəzəri-e’tibar qılıb ayıtdı: “Ey Həvva, aya, nəqqaşi-qüdrət kargahi-fitrətdə sənin peykəri-cəmiləndən əcməl surət çəkmişmi ola?” Filhal bargahiizzətdən Cəbrailə hökm oldu ki, Adəmi firdövs-i-ə’la səyrinə hidayət qıl. Adəm nüzhətsərayi-firdövsə qədəm basdıqda gördü bir būsətimürtəfə’ üzrə əlbisəyi-mükəlləl və mürəssə’ylə bir cəmilə qərar dutmuş ki, şə’sə’eyi-nuri-cəmalindən səhəti-behişt münəvvər olmuş və lətafəti-rüxsarınə didəyi-hurü qılman mütəhəyyir qalmış, nurdan fərqi-mübarəkində bir əfsəri-dirəxşan və hər qulağında bir guşvəreyiqəltan. Şe’r:

Ləleyi-rüxsarı olmuş zivəri-bağı-behişt,
 Xaki-payı xüld bağın əyləmiş ənbərsirişt.
 Sün’ me’marı bina qıldıqda qəsri-hüsünü,
 Müşki-nabü ləleyi-həmrədən etmiş xakü xişt.

Adəm mütəhəyyir olub ayıtdı: “Ey Cəbrail, bu nə cəmilədir ki, müşahidəyi-hüsnü heyrətəfza və mülahizəyi-cəməli dilrubadür”. Cəbrail ayıtdı: “Bu, Fatiməyi-Zəhradır, binti-Məhəmmədi-Mustəfa və başındakı əfsəri-dirəxşan zövcü Əliyyə-Murtəzadır. Bu guşvərələrinün biri Həsəni-Muctəbadır və biri Hüseyni-Kərbəla”. Adəm ayıtdı: “Ey Cəbrail, bunlar nə zəmanun xəlqidir[lər]?”. Cəbrail ayıtdı: “Ey Adəm, əgərçi bunlar ələmi-surətdə səndən zühur edəcəkdirlər, əmma xilqətləri dörd bin il səndən müqəddəm vəqə’ olmuşdur”. Şe’r:

¹ Allah sizi qovuşdursun, xoşbəxt və mübarək etsin, ikinizə xeyirli övlad bağışlasın.

Bən sərbüləndi-aləm idim aləm olmadan,
Xaki-dərin məqamım idi Adəm olmadan.
Dövlət buraxmış idi bəni asitaninə,
Adəm behişt xəlvətinə məhrəm olmadan.

Ayişədən mənquldur ki, bir gün Həzrəti-Rəsul üzərində bir kəsayipəşminə olub, Murtəza və Fatimə və Həsən və Hüseyini ol kəsay altına alub buyurdu ki: “İnnəma yuridullahu liyüzihibə ənkumur-ricsə əhləlbeyt?” və həm ol dörd kimsənənün xüsusunda buyurdu: “İnni hərəbə-limən hərəbəkum və sələmə limən sələməkum”, yə’ni mən hərəb edərəm anlarla ki, sizinlə hərəb edər və sülh edərəm anlarla ki, sizinlə sülh edər.

Həzrəti-Fatimə səkkiz il Məkkədə mülazimi-Mustəfa olub kəramət və işaratının nihayəti yoxdur. Ol cümlədəndir bu ki, bir gün Həzrəti-Rəsul Məscidi-hərəmda divara təkyə qılıb qərar dutmuşdu. Xəvatini-ərəbdən bir güruhi-müzəyyən və mürəttəb xidmətinə müşərrəf olub ayıtdılar: “Ya Məhəmməd, əgərçi millətlə səndən biganəyüz, əmma bir şəhərdə həmxanəyüz. Bu gün bir cəmiyyətümüz olub xəvatini-ərəb cəm’dür, iltimas edərüz ki, Fatimeyi-Zəhraya rüxsət verəsən ki, bizi müşərrəf qıla, şayəd hüsni-ixtilatla münqəti’ olan rışteyi-ülfətimiz təcidi-ittisal bula”. Xaceyi-Kainat rəddi-sual caiz görməyüb iltimaslərin qəbul edüb buyurdu ki, siz gedin, bən Fatiməyi mütəaqəb irsal edəyim. Pəs Fatimə hüzuruna gəlüb ayıtdı: “Ey nuri-didə və ey nütfeyi-bərgüzidə, bizə divani-qəzadan hökm olmuşdur ki, cəfa gördükcə vəfa ərz edəyüz və biganəlik müşahidə qıldığca aşinalıq qılayuz”. Şe’r:

Xardan xunrizlig gördükcə gül xəndan olur,
Səbr edən xeylü həşəm bidadinə sultan olur.
Möhnətə səbr eyləyən rahət bulur kim, Yusufa,
Səltənət təxtinin əvvəl payəsi zindan olur.

Ey Fatimə, bu gün xəvatini-ərəb bəndən hüzurini iltimas etdilər ki, cəmiyyətlərin feyzi-qüdüminlə müşərrəf qılasan və bən dəxi qəbul etdim. İmdi şərti-vəfayi-əhd hüsni-rizayi-şərifindür”. Fatimə ayıtdı. Şe’r:

Sən şəhənşahi-sərir-i-ədləsən,
Bən sənin bir bəndeyi-fərmanınam.

Ribqeyi-hökmündən etmən inhiraf,
Nişə kim, pərvərdeyi-ehsanınam.

Ey pedəri-büzürgvar, vəfayi-əhdinə iqdam edərəm, əmma mütəhəyyirəm ki, nə kisivtlə ol məhfilə girəm. Hala Ütbənin və Şeybənin və Əbu Cəhlin bənatü əzvacı əlbiseyi-əlvanla məsnədirif'ətdə oturmuşlar, bən bu cameyi-mürəqqə' və çadiri-pəşminə ilə hazır olduqda Həmmalətəl-Hətəb bir yandan mütə'ərriz ola və Hindicigər xar bir tərəfdən təşni' qıla". Ey nuri-didə, anların nəzərləri qasirdir, nəzzareyi-aləmi-mə'na qılmazlar və aləmi-surətdən qeyr aləm olduğun bilməzlər. Şe'r:

Mərdümi-surətpərəstin himməti kutah olur,
Məhvi-surət zövqi-mə'nadan qaçan agah olur.

Bunu deyüb [Həzrəti-Fatimənin]əşki-həsərət didəyi-əşkbarindən rüxsarinə tökülürdü. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey cigərguşə, məlul olma ki, bizə nisbət əlbiseyi-faxir libasi-təqvadür və taci-mürəssə' əklilielmü rizadır; ərusi-növbaharın pirayeyi-cəmalinə nə e'tibar, çün sərsəri-xəzan təsəllütilə tarac olur və şahidi-şəm'in əfsərizərnigarinə nə e'timad, çün rişteyi-həyatın yel qət' qılır. Şe'r:

Məqsudin əgər din isə dünyadan keç,
Allaha yapış, cümleyi-əşyadan keç.
Tapşur nəmi-əşkü şö'leyi-ahainan,
Yə'ni ki, səradsən və Sürəyyadan keç.

Bu mühavirə, əsnasında Cəbrail nüzul edüb ayıtdı: "Ya Rəsulullah, hökmdür ki, Fatiməyi ol cəmiyyətə irsal edəsən ki, yümniqüdumindən bə'zi əsrari-nihan münkəşif olsa gərək". Həzrəti-Rəsul buyurdu ki, ey Fatimə, Cəbrail irsalinə fərman yetürdi, Fatimə ayıtdı: "Ya Rəsulullah, bəndə müxali-fət yox idi, əmma müləhizə qılırdım ki, dünya matəmsərayi-axirətdir, bu matəmsərada surü sürura hazır olmaq nə münasib, çün hökmi-müta'I İzəd müəkkəd fərmani-şərəfinüz vaqə' oldu, dəxi nə çarə". Pəs, müqənə'eyi-iffət fərqi-mübarəkinə alub və çadiri-ismət pərdəyibədəni- lətif qılub, hücrədən afitabi-taban kibi tənha dışraya qədəm basdı. Şe'r:

Tulu' etdi bürcündən ol afitab,
Buraxdı cəmalindən afaqa tab.
Qədəm xaka basdıqda ol nuri-pak,
Qənadili-nur oldu əczayi-xak.

Xəvatini-ərəb didəyi-qürur açub mütərəssid və müntəzir idi ki, Fatimə çadiri-parə-parə və cameyi-rüq'ə-rüq'ə ilə gəlüb bizim səriririf'ətümüz və əfsəri-şövkətimiz gördükdə atəşi-həsərət binayi-vücludin yaxacaqdır və seyli-sirişk mə'mureyi-həyatın yıxacaqdır. Nagah gördülər heybət və sələbətlə bir xatuni-üzma və banuyi-kübra əncümənlərinə sayeyi-sə'adət buraxdı ki, şə'sə'eyi-nuri-cəmalindən basirə xirə olub, dəbdəbeyi-həşmətindən didəyi-aql heyrət alur. Fərqi-mübarəki əklili-mürəssə'ylə gərdunsay və bədəni-lətif dibayimüləvvənə cilvənüməy, səlasili-lə'alidən qürreyi-cəbini pürzivər və həmaili-mütəlladan sərvə-xuramanı barvər. Ətrafı cəvanibində məhvəş cariyələr və gülrüxsar xadimlər: kimi şəqqeyi-çadiri-ismətin ədəb əlilə götürmüş ki, xakdani-dünyadan qübaralud olmaya və kimi daməni-miqnəyi-iffətin dutmuş ki, xarzari-dəhrdən azar bulmaya, kimi xaki-rəhgüzarinə gülabəfşan və udsuz və kimi məsmərrimürurində xaşakrub və şəm'əfruz. Əlqissə, ol əsasü əsbabla ol məcmə'ə qədəm basdıqda xəvatini-sənədidi-Qüreyş ol şükühü şövkətə və zibü ziynətə mütəhəyyir qalub və kim olduğun bilməyüb, təvəqqüfsüz sədri-məclisi ana təslim qilub, ayəti-qürurləri mənsux və surəti-cəmiyyətləri məmsux olub, bir-birinə ayıtdılar: “Aya, bu nə şəhzadədür ki, qəbailimizdə görməmişüz və bu nə əsbabitəcəmmüldür ki, daməni-təmlikinə dəsti-təsərrüf yetirməmişüz”. Şe'r:

Kİmdir aya bu ki, nurlə münir oldu cəhan,
Məhi-rüxsarinədir didəyi-dövrən nigəran.
Özü sərvər, qədi dilbər, rəvişi canpərvər,
Oturur şəm', durur sərv, yürür ruhi-rəvan.

Rü'bü dəhşətləri rəf' olub, nəzəri-əəmmül qıldıqda təhqiq etdilər ki, Fatimə binti-Rəsulullahdır, tərтіbi-müqəddəmatları əksi-mətlub nəticə verüb, bə'zi ki, cibilliyətlərində iştidadi-küfr rüsx bulmuşdu, ol kəramati-sehrə həml edüb tabi-nəzzarə gətürməyüb məclisdən çıxdı; və bə'zi ki, qabili-islax idi, zəbani-mə'zirət açub ayıtdılar: “Ey məxdumzadə, səfa gətürdün və bizi topraqdan gətürdün, mə'akilü

məşaribdən xatiri-mübarəkin nə istərsə hökm et hazır olsun”. Fatimə dürci-cəvahirdən gövhəri-məva’izə nisar edüb aytdı: “Ey əizzeyiQüreyş. Şe’r:

Biz cəhanı paymal etmiş cahanpeymaləruz,
Qülleyi-Qafi-qəna’ət bəsləyən ənqaləruz.
Fəqriləndir fəxrimiz, dünyaya rəğbət qılmanuz,
Cifəyə meyl etmənüz, tutiyi-şəkkərxaləruz.

Bizim maideyi-fəqrdən qıdamuz təsbihü təhlil və hasilimiz ol qıdadan tə’zimü təbcil; və kəlimeyi-“Əcu’u yovmən və əşbə’u yovmən”¹ pedəri-büzürgvarım mübahatıdır və ne’məti-vilayəti kəramət ol sülukin bərəkatıdır. Əgər bizim rizayi-xatirimüz məqsud isə, zülməti-kufrdən fəzayi-imana çıxun və xəlvəti-e’tiqadınızda şəm’i-iman yaxun”.

Əksəri-hüzzari-məclis Fatimənin ləfzi-gövhərbarindən mütəəssir olub, ol kəramətləri müşahidə qılıb müsəlman oldu və şərəfi-iman buldu.

Və bu surət “Şəvahidün-Nübüvvət”də məsturdur: Rəvayətdir ki, müddəti-hicrətdən bir il tamam olduqda Fatimə doqquz yaşına və bir rəvayətdə on dörd yaşına və bir rəvayətdə iyirmi yaşına yetmişdi və əkabirü əşrafi-Qüreyşdən təzvicinə rəğbət etdikcə ol Həzrət buyururdu ki, Fatimə təzvicində müntəzirivəhyəm. “KitabiMənaqibi- Əbül-Müəyyəd Xarəzmidə” məsturdur ki, Hafiz ƏbülMə’ali- Hüseyin bin Əlidən nəql etmiş ki, bir gün Həzrəti-Rəsul Ümm Sələmə sarayında idi, [bir mələk nüzul etdi] ki, igirmi başı olub hər başında bin dili var idi və hər dililə müsəbbih və mühəllili-İzədiCəbbar idi; və kəfi-dəsti fəzayi-asimana müqabil, şəkli mühib və şəmali hail. Həzrəti-Rəsul anı Cəbrail təsəvvür qılıb aytdı: “Ey bərədər, hərgiz səni bu surətdə gərməmişəm”. Mələk aytdı: “Ey məliki-mülki-risələt, bana Sərsail derlər. Həzrəti-Həq bəni irsal etdi bir nuri bir nura tapşırmağa, yə’ni Fatiməyi Murtəzayaəqd etməyə”.

Həzrəti-Rəsul həsbülhökmi-İlahi həm ol saətdə Cəbrail və Mikail şəhadətilə Fatiməyi Murtəzaya əqd etdi. Və Şeyx Tirmizi kitabı- “Nəzmi-Darüs-Sibteyn”də zikr edər Ənəs bin Malikdən ki: “Bir gün

¹ Bir gün ac və bir gün toxam.

Həzrəti-Rəsul xidmətində idim, bəşəreyi-mübarəkində asari-vəhy zahir olub mütəcəlli olduqda buyurdu ki, “Ey Ənəs, Cəbrail gəlüb bana bu pəyamı gətürdi ki: “İnnəllahə yə’murukə ən-tuzəvvicə Fatimətən bi-Əliyyin”¹. Ayıtdı əşrafi-mühacir və ənsarı cəm’ et”. Bən dəxi əmri-şərifü müqtəzasincə sənədidi-Qüreyşi cəm etdikdən sonra ol Həzrət xütbeyi-bəliğ əda qılıb ayıtdı: “Ey qövm, əmriVacibülvücud və hökmü-nafizi-Mə’bud cari oldu ki, Fatimeyi-zəhrayı Əliyyi-Murtəzaya əqd edəm sizin şəhadətinizlə”. Pəs ƏliyyiMurtəzanı hazır edüb ayıtdı: “Ya Əli, Fatiməyi sənə verdim, dört yüz misqal nüqreyi-xalis mehlə, qəbul etdinmi?” Əli ayıtdı: “Ya Rəsulullah, qəbul etdim”.

Və bir rəvayət dəxi oldur ki, Həzrət dua qılıb buyurdu ki, “Cəm’ə Allahu beynəkuma və əs’ədəkuma və barəkə əleykuma və əxrəcə minkuma kəsirən təyyibən”². Və kitabı-“Mənaqibi-Xarəzmi”də məzkurdur ki, Cəbrail Həzrəti-Rəsulun xidmətinə gəlib behiştədən bir miqdar sünbül və qərənfil gətirüb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, HəzrətiZəd buyurdu ki, səhni-behişt müzəyyən olub və nihali-Tuba bara gəlüb və məlikə ərzi-əsma günü Adəm xətib olduğu mənzildə cəm’ olalar və hurü qılman məcmə’i-sur mürəttəb qılalar; və Rahil nam firişte ki, hicabi-bargahi-rübubiyətdən və ə’yani-dərgahiülhiyyətdəndür, nurdan minbər qurub zəbani-fəsihilə xütbeyi-nikah inşa qılıb, Fatiməyi Murtəzaya əqd bağlaya və məlaikə güvah olub kitabı-divanı-qəzada səbt edələr, bu surət vaqe’ olub, bən ki, Cəbrailəm bu əqdnamənin surətin bir hərirə təhrir edüb xazini-behiştə təslim etdim. Və mühimmi-əqd sərəncam olduqda müxəddəratihücrəti- behişt təbəq-təbəq sünbül və qərənfil nisar edüb və nihaliTuba gətürdüyü şüküfələri üzərlərinə saçub və ərayisi-həvra hüləlü hilyələrin rəhgüzarlərinə buraxub, qaideyi-sur mürəttəb oldu və bu gətürdüyüm sünbül və qərənfil ol nisarlərdəndür”. Və bir rəvayət dəxi oldur ki, nihali-Tuba rüq’ələr nisar etdi; ol rüq’ələrin hər birində bir müxlisin ismi mərqum olub məzmunu bu ki, behişt ruzi-Qiyamət əshaba vasil qıla. Ya Rəsulullah, sən dəxi Fatiməyi Murtəzaya əqd et”. Pəs, Həzərti-Rəsul ol əmr mövcibincə Fatiməyi Murtəzaya əqd etdi. Və Ümm Sələməyə buyurdu ki, Əlinin hücrəsinə varıb Fatiməyi

¹ Allah sənə Əli ilə Fatiməni evləndirməyi əmr edir.

² Allah sizi qovuşdursun, xoşbəxt və mübarək etsin, ikinizə çoxlu övlad bağışlasın.

təslim etdi. Ümm Sələmə rəvan olduqda Həzrəti-Rəsul dəxi nəməz edüb, müte'aqib rəvan olub, bir kuzə su gətürüb və lüa'bi-şəhdamizlə məmzuc edüb, üzərinə müəvvizətəyn və münasib ayətlər oxuyub Həzrəti-Əliyə ol kuzədən vüzu qıldırub təcərrö' etdürdikdən sonra Fatimənin sineyi-bikinəsində saçub ayıtdı ki: "Əllahummə inni ə'izuha [bəkə] və zurriyyətəha minəş-şeytanir-rəcim"¹. Və bir miqdar dəxi Murtəzanun ə'zasinə saçub ayıtdı: "Əllahummə kəmə əzhəbtə ənirricsə və təhhərtəni fətəhhirhuma"². Andan sonra çıxmaq istədikkə Fatimə gıryan oldu. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey cigərguşə, ağlama, əl-minnətü lillah, səni bir kimsənəyə vermişəm ki, qədri cəmi'i-xəlqdən füzun və elmi cümlədən ziyadədir, ol bənim əqrəbiƏhli- Beytim və əfzəli-ə'vanım və əşrəfi-ənsarımdür. Ol Mə'bud həqqiçün ki, bənim nəfsim anın qəbzeyi-qüdrətindədür ki, səni bir kimsənəyə vermişəm ki, sultandır dünyada və seyyiddir axirətdə".

Fatimə ayıtdı: "Ya Rəsulullah, mən qilləti-mal və üsrəti-haldan əndişə qılıb Əli canibindən mələlət çəkməzəm, əmma xidməti-şərifindən filcümlə müfariqət lazım gülüb rıqqətım onunçündür". Şe'r:

Səndən ayrılmaq mə'azallah bir ölməkdir bana,
Bil ki, ayrılmaqdan ölmək bəlkə yegrəkdir bana.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Fatimənin cihazı iki ədəd qəmisibürd və iki bazubəndi-nüqrə və bir qətifeyi-mürəqqə' və bir qədəh və bir asyasəng və bir ardbiz və iki səbu və bir məşk və bir məşrəbə və iki nihali [ki,] birinin həşvi tıraşeyi-səxtiyan idi və birinin lifi-xurmadan və dörd ədəd balış: iki pəşmədən məmlu və ikisi lifi-xurmadan məhşu. İmam Seyf "Kitabi-Sünənül-Cami"də nəql etmiş ki, münafıqlərin biri Mədinədə Murtəzaya tə'n edüb ayıtdı: "Ey Əli, sən əşcə'i-əhlizəmanə və fəridi-yeganəsən, nişə bir kimsənə ilə ittisal etdin ki, şami çaştinə vəfa qılmaz və çaşt bulsa şam bulmaz; əgər bənim ittisalım qəbul etsəydün, sərayimdən sərayinədək cihazla məmlu qılaydım və sənin mə'işətinə cəmi'i-ömrümdə kəfil olaydım". Həzrəti-Murtəza ayıtdı: "Ey gümrəh, bu əmr bənim tədbirimlə degil, "Əl-hukmu lillahil- əliyyil-kəbir"³. Şe'r:

¹ Onu və övladını şeytan şərinədən Allahın pənahına apardım (Qur'an, 3, 36)

² Allahım, məni təmiz etdiyini kimi o ikisini də təmiz et!

³ Hökm ulu və böyük Allahındır.

Ey mürəssə' tac məğruru olan, bil kim, fələk
Hər kimi ələmdə bir rəng ilə eylər xaksar.
Lə'l sanma kim, firibi-fırqeyi-ətfal üçün,
Rəng vermişdir qara toprağa dövri-ruzigar.

Və heç şək yox ki, Həzrəti-İzəd əhsəni-əhval bizə lütf etmişdür və xəzaneyi-iltifatından əfzəli-məvəhib bizə yetmişdür. Şe'r:

Biz mətə'i-mülki-dünyadan fərağət qılmışuz,
Kimyayi-fəqrdən kəsbi-səadət qılmışuz.
Qeyrə et, ey çərx, ərzi-cahü mülkü mali kim,
Biz qənaət əhliyüz, fəqr ilə adət qılmışuz.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Əli tə'neyi cühaldan mütəəssir olmayub, istiğna təriqin məsluk etməyin nida gəldi ki: "Ey Əli, mütəvəccihiasiman olub tamaşa qıl". Həzrəti-Əli nəzarə qıldıqda gördü ki, payeyi-ərşdən fəzayi-fərşədək dürü gövhər və müşkü ənbər yüklü naqələr; hər birinin [məhari] bir pəriçehrə qulam əlində və hər birinin üzərində bir mahpeykər cariyə. Nida qılurlar ki: "Haza cihazi-Fatimə binti-Rəsulullah"¹. Həzrəti-Murtəza bu mövhibət müşahidəsindən və bu səadət müləhizəsindən məğrur olub, mütəvəccihi-hərəmsəray olduqda Fatimə istiqbal edüb ayıtdı: "Ya Əli, bana ərz edənləri sənə dəxi ərz etdilər. Əlminnətü lillah, cihazi gördün". Şe'r:

Mülki-dünyada bizi cahil mühəqqər görməsün,
Biz bəqa mülkün müsəxxər eyləyən sultanlərüz.
Aləmi-mə'nidə ə'ladır qamudan qədrimiz,
Gərçi surətdə həqirü bisərü samanlərüz.

Rəvayətdir ki, bir gün Xaceyi-Aləm buyurdu ki, Süleyman nəbi damadına bir tac mürəttəb etmişdi yeddi yüz danə [inci] ilə mürəssə'. Həzrəti-Əli hücreyi-təharətə gəldikdə Fatiməyə nəql etdi. Fatimə istima' etdikdə xatiri-şərifinə xütu etdi ki, şayəd Əli cihazü cihatidüxtəri- Süleymanı ol əzəmətlə eşidüb və bənim cihazımı bu həqarətlə görüb xəyal edə ki, Həzrəti-Rəsul Süleymanca gəlməz. Bu dəğdəğə xatirində idi ol vəqtədək ki, ələmi bəqaya rehlət etdi.

¹ Bu, Rəsulullahın qızı Fatimənin cehizidir.

Bir gecə Həzrəti-Əli vaqi'əsində gördü ki, behiştə bir mürəssə xətt mənsub olub, ətrafında hura səf çəküb, Fatimə üzərində qərar dutmuş. Və bir düxtəri-büləndəxtər nəhayəti-hüsni-cəmallə nisar üçün iki təbəq cəvahir mühəyya qılıb, müntəzirdir ki, Fatimə ana nəzər qıla. Həzrəti-Əli Fatimədən sual etdi ki, aya, bu kimdür? Fatimə ayıtdı: “Ya Əli, bu Süleyman qızıdır. Həq-tə'ala bənim xidmətümə mə'mur etmişdir. Ya Əli, bu əzizənim bir gün cihazi həkayətin nəql etdün və bu əndişə bənim xatirimdə idi və ol əndişədən ələm çəkdiyimin əcrinə bu səadət müyəssər oldu. Ya Əli, ol tac əvəzinə ki, Süleyman nəbi damadına mürəttəb olmuşdu, həmlə-livayi-həmd bana müqərrər oldu. Və livayi-həmd bir ələmdir ki, xasseyi-Həzrəti-Rəsuldur.

İrtifa'i həddən ziyadə olub üç şəqqəsi var: biri Məğribdə və biri Məşriqdə, biri Məkkə üzərində. Bir şəqqəsinün üzərinə yazılmış ki: “Bismillahir-rəhmanir-rəhim”¹ və birinin üzərində “Əl-həmdü lillahi rəbbi'l ələmin”², və birinin üzərində “Lailahə illəllah

Mühəmmədən Rəsulullah”³. Nəqldür ki, ərsəti-qiyamətdə ol livayi hazır edüb nida qılalar ki: “Qandadır ümməti-Məhəmmədi-ərəbi, qandadır təvabe'i-Xaceyi-Haşimi? Və Həzrəti-Nəbi ol livayi mübarək əlinə alub, təmami-ənbiya və övliya və kaffeyi-əhli-İslam ol liva altında cəm' olub, netə ki, buyurmuş ki: “Adəmu və zürriyyətihi təhtəllivai-yovməl-qiyaməti”⁴ və fərqi-mübarəkinə nurdan bir taci- [səbz] örünüb və həriri-əxzərdən bir xəl'ət geyüb, Buraqa binüb və sair ənbiya dəxi səvar olub və ol ələmi Həzrəti-Əli əlinə verüb, mütəvəccihibehişt olalar.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Əlinin fərqi-mübarəkində ol ələm bir tac [hey'ətində] məlhuz olunub, nida qılalar ki, “Ya Əli butac əfzəlmidir, yoxsa ol tac ki, Süleyman nəbi damadına vermişdi?”.

İmam Nəcməddin [Ömər], rəziyəllahü ənhu,⁵ rəvayət edər ki, bir gün Həzrəti Rəsul Fatimə hücrəsinə gəlüb, Fatiməyi məlul görüb, səbəbi sual etdikdə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, üç gündür ki, sərayımdə mə'kulat qismindən nəsnə yoxdur və Həsən və Hüseyn müztərib olmuşlar. Və bu əhvalı Həzrətünizdən məxfi dutaram, əmma bu gün

¹ Mehriban və rəhimli Allahın adı ilə.

² Aləmlərin yaradarı olan Allaha həmd olsun.

³ Allahdan başqa Tanrı yoxdur və Məhəmməd Allahın elçisidir.

⁴ Adəm və övladı Qiyamət günü himayəm (bayrağım) altındadır

⁵ Allah ondan razı olsun.

Həsən və Hüseyin iztirabın [ziyadə] gördüm, derlər ki: “Aya, aləmdə heç tifl riyazəti bizim riyazətimizə yetərmi?” Ey pedəri-büzürgvar, Həzrətünizdən rüxsət olurmi ki, küstaxanə dərgahi-İlahidən bir təvəqqö’ edəm. Xaceyi-Aləm ayıtdı: “Ey fərzənd, Həzrəti-İzəd müxlislərin küstaxlığın qəbul edər”. Fatimə icazət edüb iki rik’ət nəmaz qılıb, mübarək əlləri almaz, ya taqətimizcə möhnət müqərrər et, ya möhnətimizcə taqət müyəssər et”. Bu duayı təmam etdikdə, zə’fdən bihuş olub, həm də ol saat Cəbrail nüzul edüb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Fatimənin naleyi-dilsuzi mələikeyi-əsimanı xuruşa gətürdi, fəryadına yet”. Həzrəti-Rəsul hücrəyə girüb gördü Fatimə ixtiyarsız düşmüş. Fərqi-mübarəkin dizi üzərinə alub, pənceyiqəmərşikafın sinəsi üzərinə qoyub dua qıldı ki: “Ya Rəb, Fatiməyi ələmi-cu’dən mühafizə qıl”. Xaceyi-Kainatun rayiheyi-gisuyimüşkbarindən istifadəyi-qürbət qılıb kəndüsünə gəldikdə üzərində minbə’d ələmi-cu’ ehsas etmədi. [Fatimədən nəqldir ki: “Ol dua bərəkətindən həyatım olduqca kəndimi hərgiz ələmi-cu’ə mübtəla görmədim”]. “Dürəri-Mə’aric”də məsturdur ki, bir gün Həzrəti-Rəsul Fatimənin hücrəsinə gəlüb təfəqqüd təriqilə ayıtdı: “Ey fərzənd, halın nədür?” Fatimə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, əlminnətü lillah, fəqrimiz bir qayətə yetmişdir ki, mənzilimizdə üç gündür əsəri-tə’am bulunmaz”. Həzrət buyurdu ki: “Əllahummə ənzil əla Muhəmmədin və ƏhliBeytili kəmə ənzəltə əla Məryəmi binti İmran”¹. Dedi: “Ey Fatimə, mətbəxə təvəccöh edüb mülahizəyi-hikmət qıl”. Fatimə mətbəxə təvəccöh edüb, əqəbincə Həsən və Hüseyin rəvan olub gördülər cəvahirlə mürəssə’ bir kasə içində bir miqdar tə’am. Fatimə ol kasəyi götürüb Həzrəti-Rəsul xidmətinə yetürdi və Həzrət buyurdu ki: “Qulu bismillah”². Pəs, Nəbi və damad və Fatimə və Həsən və Hüseyin ol tə’amın tənəvülünə məşğul oldular. Rəvayətdir ki, yeddi gün ol tə’amdan tənəvül edərlərdi tükənməzdi; bir gün İmam Həsən hücrədən çıxub, əlinə bir miqdar ol tə’amdan alub, bir yəhudi övrət görüb tələb etdi. İmam Həsən kərəmi-cibilli müqtəzasincə imsak

¹ Allahım, İmran qızı Məryəmə ne’mətini göndərdiyin kimi Məhəmmədə və Əhli-Beytə də göndər.

² Bismillah deyin!

etməyüb iltifat etdikdə əsəri-ittıla'i-naməhrəmdən ol kasə və tə'am qayıb oldu və Həzrəti-Rəsul buyurdu ki, əgər bu halət vaqe' olmasaydı, hərgiz münqəte' olmazdı.

Bə'zi təfasirdə məsturdur ki, bir gün Həzrəti-Rəsul Fatimə hücrəsinə gəlüb ayıtdı: "Ey cigərguşə, üç gündür tə'am tənəvül etməmişəm, mənzilində mə'kulat qismindən nə var?" Fatimə ayıtdı: "Ya Rəsulullah, bizə dəxi bu halət vaqe' olmuşdur". Həzrəti-Rəsul mə'yus çıxdıqda Fatimə xəcalət çəküb dua qıldı ki: "İlahi, məni bu xəcalətdən qurtar və bir tə'am kəramət qıl". Duaya müqarın Fatimə gördü ki, astaneyi-hücrədə bir qərrib durub, bir kasədə bir miqdar tə'am bir xadimə verdi ki, bu hədiyyədir. Fatimə ol tə'amı alub, Hüseyini Rəsul ehzarinə rəvan etdi. Həzrət hazır olduqda ol tə'amı hüzurinə gətürdilər. Gördü ki, əsla ət'immeysi-dünyaya şəbih degil. Həzrət bu ibarətlə Fatimədən sual etdi ki, "İnni ləki haza"¹. Həzrəti-Zəhra bu cavaba mülhim oldu ki: "Huvə min'indi'llah yərzuqu mənyəşə'u biğeyri-hesabin"². Bu xəbərdən Həzrəti-Rəsul münbəsit olub bildi ki, mətbəxi-qeybdəndir, şəraiti-sipas əda qılıb ayıtdı: "Ey cigərguşə, əlminnətü lillah ki, Həzrəti-İzəd sənə mərtəbeyi-bintiİmran nəsis etdi". Pəs, Əli və Fatimə və Həsən və Hüseyin ol tə'amdən tənəvül edüb, sair Əhli-Beytə dəxi hissə irsal etdilər. Şe'r:

Nola gər ən'amını amm etsə xani-lütfdən,
Ol ki, xasü amm xani-lütfünün mehmanıdır.
Nola gər Məryəmdən əfzun görsə nəqdi-pakini,
Ol ki, İsa bir kəminə bəndeyi-fərmanıdır.

Və bu xəbər dərəcəyi-vüzuha yetmişdür və bu nüktə cəmi'ialəmdə iştihar etmişdür ki, Həzrəti-Rəsul Fatiməyi cəmi'i-ƏhliBeytdən ziyadə görüb, tə'zimində mübaligə qılırdı. Və HəzrətiFatimə ol Həzrəti kəndü ruhi-şərifindən ə'əzz və əşrəf bilürdi.

Əmma raviyi-əxbari-cigərsuz və haviyi-asari-qəmənduz bu təzrlə tətmini-hekayət qılmış və bu təriqlə [mütəmmimi]-rəvayət olmuş ki, Xaceyi-Aləm aləmi-fənadan mülki-bəqaya intiqal etdikdə zəminü zəman mütəzəlzil olub, qayəti-hərqəti-[zəmin cinnü] insü vühuşü tüyuru fəğana gətürdi. Və kəmalirriqət təmami-nizami-aləmə xələl

¹ Bu sənə hardan gəldi?

² Allahdandır, Allah istədiyi kimsəyə saysız rizq verir (Qur'an, 30, 37).

yetürdi və mərkəzi-xak fərqi-əflaka gərdi-mələlət saçdı və xazininihanxaneyi-qəza afərinəsi yüzünə əbvabi-küdurət açdı. Şe'r:

Dəhr nüzhətxaneyi-iqbalı viran eylədi,
Gənci-İslamı fələk topraqda pünhan eylədi.
Tey qılıb rahət büsatın dəhrdən fərraşi-çərx,
Surəti-cəm'iyətin xəlqin pərişan eylədi.

Bu vəqieyi-hailə və hadiseyi-nazilə vəqu bulduqda və cəmi'iəhli- aləm növhəyə məşğul olduqda, Həzrəti-Murtəza FatiməyiZəhraya ayıtdı: “Ey cigərguşeyi-Həzrəti-Xeyrül-Bəşər və ey zübdeyi-ərbabi-Peyğəmbər, təhacümi-məsəibdə təhəmmül şiveyiərbabi- vəfa və [tüğyani]-nəvaihdə təsəbbür qaideyi-Əhli-BeytiMustəfadır.

Olmaya ki, hücumı-seylabi-sirişk pərdeyi-hicabı afitabicəmalindən buraxub və atəşi-ahi-cigərsuz xirməni-səbr qərarın yaxub, sədayi-fəğanindən naməhrəmlər xəbərdar olalar və surətiiztirabindən bidərdlər fərəh bulalar. Səbr et və təhəmmül pişə qıl ol zəmanədək ki, afitabi-aləmtab Həzrəti-Rəsulullah kibi münzəviyizaviyeyi- hicab və sayənişini-səhabi-niqab olub və asiman zümreyiəhli- matəm kibi cameyi-müşkfəm geyüb, rüxsarində qətəratı-sirişkikəvakib zahir qılıb tərəddüdi-naməhrəm münqəti ola və hər kimi məqamında təskin bula. Ol vəqt Həzrəti-Mustəfanın məzari-şərifin ziyarət edüb, dərdi-dilin ərzə yetür və suzü güdazla ol Həzrətə şəm'iməzar olub, keyfiyyəti-mafiz-zəmirin zəbana gətür”. Şe'r:

Ey xoş ol səət ki, dildar ola, dəyyar olmaya,
Yar ola xəlvətdə, ətrafında əğyar olmaya.
Yar halın yara izhar etməyə fürsət bulub,
Müddəi agah, naməhrəm xəbərdar olmaya.

Həzrəti-Fatimə Murtəzayi-Muctəbanın nəsihətindən təcavüz etməyüb ol daği-nihanla qanlar udub və suzi-dilini pünhan dutub qönçeyi-lalə kibi növbahari-və'dəyə müntəzir və mütərəssid olub səbr etdi ol vəqtədək ki, çiraği-xəlvətxaneyi-tərəmi-çaharüm intifa bulub, şiddəti-zülmətdən qəriblər fəğanı asimana yetdi. HəzrətiZəhra şiddəti-qəmdən bihuş ikən göz açub Həzrəti-Murtəzaya təzərrö etdi ki: “Ya Əli, nə vəqt ola?” Murtəza Əli ayıtdı: “Ey Fatimə, şəbi-deycurdan bir sumn keçmişdür”. Fatimə ayıtdı: “Ya Əli, rüxsəti-

ziyarət müyəssər olurmu? Murtəza ayıtdı: “Ey Fatimə, rüxsət müyəssər olur bu şərtlə ki, sədəyi-bülənd ilə fəğan etməyəsen”. Pəs, Fatimə qiyama gəlüb, Həzrəti-Murtəza hidayət qılıb rövzeyimübarəkə gəldilər və didəyi-Zəhra ki, mərəqədi-Mustəfaya düşdü, fəryadü fəğani mələ’i-ə’laya irişdi; əyaqdan düşüb, bu sürudla mütərənnim və bu əda ilə mütəkəllim oldu. Şe’r:

Ey fələk, darüş-şəfayi-şər’i viran eylədin,
Əhli-dərdi mübtəlayi-daği-hirman eylədin.
Pərdeyi-idbara çəkdin çəhreyi-iqbalimi,
Cəm’ edüb yüz qəm bana halım pərişan eylədin.
Asimani-şər’ xurşidinə göstərdin zəval,
Maħi-mülki tirə topraq içrə pünhan eylədin.
Gər desəm kafirsən, ey gərdun, əcəb yox nişə kim,
Qəsd-i-qətl-i-müqtədayi-əhli-iman eylədin.

Zar-zar ağıladıqca Həzrəti-Murtəza təskin verüb derdi: “Ey Fatimə, [növhədən səbr] ə’la və əsvəbdir və cəzə’dən təhəmmül övla və əsvəbdir”. Fatimə ayıtdı: “Ey əmmzadəyi-əziz, bəni mən’ etmə ki, əfzəli-cəhanun müfəriqəti ə’zəmi-məsaihdür”. Və bu bir beyt Həzrəti-Rəsulullah mərsiyəsində Həzrəti-Zəhradan sadir olan əbyatdəndür. Şe’r:

Sübbət ’əla məsaibun ləv-ənnəha,
Səbbət ə’ləl-əyyami sirmə ləyaliya¹.

Nəqldür ki, mərəqədi-mübarəkdən bir qəbzə xak alub, didəyişəkbarinə dutub ağazi-növhə qıldı bu məzmunla ki. Şe’r:

Hicri bağırim qan edən gülbərgi-xəndanım qanı?
Rahəti-cani-həzinü cismi-suzanım qanı?
Didəyi-nəmnakimə tar oldu aləm, ey fələk,
Ləm’eyi-rüxsari-xurşidi-dirəxşanım qanı?

Və bu xəbər səhhətə yetmişdir ki, Həzrəti-Rəsulun vəfatından sonra hərgiz Fatimə təbəssüm etməmişdür və mütləq səfheyixatirindən küdurət getməmişdür; ol qayətdə ki, bir gün əhli-Mədinə

¹ Başına elə müsibətlər gəldi ki, gündüzün başına gəlsəydi, gecəyə dönərdi!

əfğanindən müt'əzzi olub dedilər: “Ya binti-Rəsulullah, ya gündüz nalə qılıb gecə aram dut, ya gecə növhəyə məşğul olub gündüz təhəmmül et ki, xəlqə bir vəqt rahat mümkün ola”. Həzrəti-Zəhra xəlqin ol iltimasın qəbul edüb gecələr növhə qılıb, gündüz dağisəbrlə cigərin dağlayub təhəmmül edərdi. İmam Cə'fəri Sadiqdən nəqldür ki, ifrati-giryə beş kimsənədə münhəsirdir: biri Adəm ki, behişt fəraqindən nalan idi və biri Yə'qub ki, Yusuf hicrindən giryan idi və biri Yusuf ki, Yə'qub yadilə pərişan idi və biri Fatimeyi-Zəhra ki, Həzrəti-Rəsulun atəşi-fəraqindən büryan idi və biri Əliyyi-Zeynəlabidin ki, qırx il vaqieyi-Kərbəladan sonra layənqəte' sirişkəfşan idi”. Rəvayətdir ki, Müflih nam bir bəndəsi olub, bir gün ayıtdı: “Ya İbni-Rəsulullah, olmaya ki, bunca giryəndən həlak olasan?” Dedi: “Ey Müflih həqqə ki, giryə bana biixtiyar gəlür, hərgah ki, mərəkəyi-Kərbəlada validi-büzürgvarimin və ixvanü ə'mamialimiqdarinin təşnələb şəhid olduqların və övratü ətfali-Əhli-Beytin güruhi-füccara əsir olub ihanət çəkdiklərin yad edərəm, kəndümi giryədən mühafizət qıla bilməzəm”. Şe'r:

Düşdükcə yadimə ələmi-dəşti-Kərbəla,
Könlüm fəğanü naləyə biixtiyar olur.
Gəldikcə yadimə ləbi-xüşki-şəhi-şəhid
Biixtiyar çeşmi-tərim əşkbar olur.
Əyyam üçün bələlərə salmışdürür bəni,
Bən gördüğüm bələləri kim görsə zar olur.

Əlqissə, Həzrəti-Rəsulun vəfatından bir rəvayətdə üç ay keçdikdə və bir rəvayətdə altı ay keçdikdə bir gün Həzrəti-Murtəza mənzilinə gəlüb gördü ki, Fatimə bir miqdar xəmir edüb və övladi-əmcadinin gisulərin yumağa bir miqdar gil müxəmmər qılıb və rəxtlərin yumağa bir miqdar su hazır etmiş. Həzrəti-Murtəza ol halətə heyrət edüb ayıtdı: “Ey məxdumeyi-zəman və ey müxəddəreyi-cəhan, hərgiz dünya əşğalinə sənin bu miqdar iltifatın görməmişəm; aya, bu nə hikmətdür ki, bu gün üç əməl əncaminə iqdəm etmişsən?” Həzrəti-Zəhra qətəratı-əşk didəyi-əşkbarından töküb ayıtdı: “Ey təcđari-HəlƏta və ey şəhsüvari ərseyi-La-Fəta, və ey xətib-i-minbəri-Səluni və ey varisi-mərtəbeyi-Haruni və ey güli-baği-“Vali mən vallah”¹ və ey

¹ Ona dost olana dost ol!

atəşi-dağı-“Adi mənə’dah”¹ və ey tirazi-məsnədi-sidqü səfa və ey razdari-Həzrəti-Mustəfa və ey şiri-bişeyi-həqiqət və ey kəştiiylücəyi- təriqət və ey şükufeyi-gülzari-Əbu Talib və ey əsədullahi-ğalib və ey mehtəri behtəri-əhli-zəminü zəman və ey mə’dəni-cövhəriHüseynü Həsən, “Haza fəraqun beyni və beynəkə”² rə’yi-üqdəgüşay və zəmiri-aləmarayinə məxfi və məstur buyrulmaya ki, rişteyiittisali- suri miqrazi-qəza ilə inqita bulub və müddəti-müqaribətiməcəzi müruri-ömrü münqəzi olub, vəqt oldu dəsti-təəllüqüm dəməni-dövləti-mülazimətindən dur və didəyi-ümidim müşahideyipərtövi- cəmalindən məhcür ola. Şe’r:

Vəqt oldu ki, şami-hicr ola sübhi-vüsəl,
Təğyirpəzir ola bu keyfiyyəti-hal.
Vəqt oldu ərusi-vəsl olub pərdənişin,
Ərz eyləyə şahidi-qəmi-hicr cəmal.

Ey Əli, dün gecə Həzrəti Rəsulullahı vəqimədə gördüm, balinim üzərinə durub, hər tərəf mülahizə qılıb fəryada gəlüb ayıtdım: “Ya Rəsulullah, fəraqindən həlak oldum, aya qandasən?” Həzrətül-Rəsul ayıtdı: “Ey Fatimə, sənə bəşarət verməyə gəlmişəm, dəmdir ki, rabiteyi-qeydi-həyati-müstə’ari qət qılıb, məzyəqi-təngnayı-fənadən fəzayi-bəqaya qədəm basasan. Ey Fatimə, sən gəlməyincə getməzəm. Əgər dövləti-vüsəlüm istərsən, şitab eylə və sə’y qıl ki, yarın gecə bana mehman olasan”. Və bən bidar oldum və hala ol ümidlə mütvəvəcəhi-aləmi-bəqayam. Ya Əli, əgərçi sənin atəşi-ələmifariqətin cigərsuzdur və möhnəti-müba’idətin qəmənduz, əmma ol Həzrətin dəxi müjdeyi-vüsəli dilfiruzdur; ətmək tədarükün etdiğüm oldur ki, yarın sən müsibətimə məşğul olduqda övladım əndişeyi-qida çəkməyələr və rəxt yuduğüm oldur ki, bəndən sonra qeyrlərdən məmnun olmayalar. Gisulərin yuduğüm oldur ki, mə’lum degil ki, məndən sonra qəmxarlıqların kim edə”.

Ey əziz, Fatimə onların gisularına qübar qonmaqdan mükəddər olurdu [və camələri gərdalud olmaqdan izhari-mələlət [qılırdı.] Ah, əgər görsəydi dəşti-Kərbələdə rüxsarləri ağışteyi-xakü xun və bədənləri xuni-cigərdən lələgun. Şe’r:

¹ Ona düşmən olana düşmən ol!

² Səninlə mənim aramda fərq budur.

Kərbəla dəştində Xatuni-qiyamət, ah, əgər
Qərqi-xun görsəydi Şahi-Kərbəlanın halını.
Hiç şək yox kim, qılurdi Kərbəla toprağını,
Qərqi-xun, gözdən töküb seylabi-əşki-alini.

Əlqissə, Murtəza Fatimədən ol xəbəri-cangüdazi istima' etdikdə əşki-nədamət didəyi-qəmdidədən rəvan edüb ayıtdı: “Ah, bu nə möhnəti-müçəddəddür ki, yenə yüz verdi və bu nə bəlayı-qeyrimükərrərdür ki, yenə fələk zühura gətürdi. Ey Fatimə, hənuz validibüzürgvarın daği-fəraqı mərhəmpəzir olmadan və pedəri-alimiqdarın ələmi-iştियाқи təskin bulmadan sən dəxi cana bir daği-tazə yaxmaq və dili-virani saiqeyi-müsibətlə yaxmaq rəvamıdır?” Şe'r:

Ah kim, hər dəm fələk dərd üzrə dərdim arturur,
Göstərür bir dərd, bir dərdinə dərman etmədən.
Bağrımı büryan edər hər ləhzə bir bərqi-bəla,
Bir bəlaya hüsni-tədbir ilə dərman etmədən.

Fatimə ayıtdı: “Ey Əli, ol müsibətdə [səbr etdin, bu möhnətə] dəxi təhəmmül qıl və bir zəman bəndən qafil olma və ri'ayətimdə tə'allül qılma ki, axır nəfəsdür”. Bu kəlimatı əda qıldıqca nəmi-dideyi-əşkbarla şahzadələr rəxtlərin tər qılurdi və atəşi-ahla əkmək üçün tənuri gərm edərdi və derdi: “Ey cigərguşələr, aya bəndən sonra sizin halınız nolur?” Həsən və Hüseyin bu xəbərdən mütəəllim olub giryə ağaz etdilər. Fatimə ayıtdı: “Ey nuri-didələr, bir zəman guristani-Bəqi'ə varub bənim üçün dua qılun”. Onlar mütəvəccih olduqda bəstəriismətə təkyə qılıb Murtəzaya ayıtdı: “Ey həmsəri-xüçəstəliqa, vəqitvida'dür, həlal et”. Həzrəti-Əli ahi-həsərət çəküb ayıtdı. Şe'r:

Va həsrətə ki, yaxdı bəni atəşi-vida',
Ya Rəb ki, münqəte' ola ayini-inqita'.

Bu hala müqarin Əsma binti-Ümeyşəyi tələb qılıb dedi: “Ey Əsma, bir tə'am mühəyya qıl ki, cigərguşələrim mü'avidət qıldıqda tənəvül qılalar və qoyma ki, bənim yanıma gələlər və bəni bu halla görüb pərişan olalar”.

Əlqissə, şahzadələr guristani-Bəqi'dən müraciət qıldıqda Əsma istiqbal edüb anlara tə'am təklif etdikdə şahzadələr ayıtdılar: “Bizim

hərgiz validəmizdən ayrı tə'am tənəvül etdigimiz yoxdur". Əsma ayıtdı: "Ey əzizlər, validənizin cüzvicə küdurəti var, siz tə'am tənəvül edin". Dedilər: "Ey Əsma, bizə validəmizdən cüda tə'am sazgar olmaz". Əlqissə, tərki-tə'am edüb hücrəyə gəldikdə gördülər Fatimə təkyə qılıb, Həzrəti-Əli balını üzərində giryan oturur. Şahzadələrə ayıtdılar: "Ey cigərguşələr, bir zəman Rövzeyi-Rəsulullah üzərində varub dua qılın". Şahzadələr ita'ət qılıb rəvan olduqda Fatimə ayıtdı: "Ya Əli, bir zəman bəndən qafil olma ki, əncami-ömrüdür". Şe'r:

Həyatimdən həman bir dəm qalıbdır olma qafil kim,
Müeyssər ola zövqi-dövləti-vəslin dəmi-axir.
Həyati-müstə'arim kisvətin tarac edüb gərdun,
Kəfəndən əynimə geydirmək istər xəl'əti-faxir.

Həzrəti-Əli ayıtdı: "Ey Fatimə, bu xəbər istima'inə qüdrətim yoxdur". Fatimə ayıtdı: "Bu xəbər vaqi'eyi-bitədbir və hadisəyibitə'xirdir". Şe'r:

Sındırdı nihali-ömrümü badi-əcəl,
Can mürğinə dam qurdu səyyadi-əcəl.
Tən rabitəsin ruhdan istər qıla qət'
Şəmşiri-siyasət ilə cəlladi-əcəl.

Fatimə Əli kənarında bihuş olub, bir zəmandan sonra özünə gəlüb, Əlini giryan görüb ayıtdı: "Ya Əli, həngami-tə'ziyət deyil, zəmanivəsiyyətdir". Əli ayıtdı: "Ey Fatimə, vəsiyyətin nədir?" Fatimə ayıtdı: "Dörd vəsiyyətim var: biri ol ki, bəndən sənə nisbət bir tərki-ədəb vaqe' oldusa, əfv edəsən". Əli ayıtdı: "Haşa ki, səndən tərki-ədəb sadir olmuş ola; həmişə sən bənim qəmxaşım idin və peyvəstə qəmgüsarım". Dedi: "İkinci vəsiyyətdir ki, bənim övladımı möhtərəm dutub, anlardan bir küstaxlıq sadir olsa, təcavüz qılasan və üçüncü oldur ki, bəni gecə vaxtında dəfn edəsən ki, zəmanihəyatimdə didəyi-naməhrəmdən məstur olduğum kibi, hinivəfatimdə dəxi nə'şimə ənzari-pərişan mütə'əlliqlik olmaya və dördüncü vəsiyyətim oldur ki, bənim ziyarətimdən qədəm çəkməyəsən və həmişə bəni duadan unutmıyəsən". Şe'r:

Çün bəni səndən fələk naçar məhcur eyləyə,
Xaki-payindən bəlakeş başımı dur eyləyə.

İltimasım səndən oldur kim, qübari-məqdəmin,
Ruhimi bir dəm müləqatilə məsrur eyləyə.

Bu vəsaya əsnasində Həzrəti-Əli fəryada gəlüb zəbani-hal ilə ayıtdı. Şe'r:

Dildar buraxdı tərhi-qəmxaneyi-hicr,
Saqiyyi-zəmanə dutdu peymaneyi-hicr.
Dərda ki, sərəyi-vəsl ikən təkyəgəhim,
Vəqt oldu məqamım ola viraneyi-hicr.

Ayıtdı: “Ey Fatimə, sənin vəsiyyətlərin dərəcəyi-qəbula yeidi, əmma bənim dəxi sənə üç vəsiyyətim var, ərz edəyim. Biri ol ki, bəndən sənə təqsiri-mülazimət vaqe’ oldusə, Həzrəti-Rəsula şikayət qılmayasan; ikinci ol ki, Həzrəti-Rəsulullahə səlamımı yetürəsən; üçüncü oldur ki, bəndən ol Həzrətə izhari-şükr edəsən”. Fatimə Əlinin vəsiyyətlərin qəbul edüb mükəlimə qılmaqda ikən nəgah bir xürüşü qülqülə sədası gəldi. Həzrəti-Əli mütəvəccih olduqda gördü Həsən və Hüseyn “Va ummah va musibətah”¹, deyüb fəryad edərək gəldilər. İztirabla hücrə qəpusinə gəlüb ayıtdı: “Ey cigərguşələr, bu nə halətdir?” Ayıtdılar: “Ey dəri-mədineyi-elmiRəsuli- Xuda və ey şiri-bişeyi-La-Fəta, validəmizlə vida’ etməgə gəlmişiz”. Həzrəti-Əli ayıtdı: “Ey nuri-didələr, nə bildiniz [ki, validəniz] bu halətdədür?” Dedilər: “Ey pedəri-büzürgvar, sənin fərmani-şərifin müqtəzasinə Rövzeyi-Rəsulullah ziyarətinə mütəvəccih olduqda, səm’imizə bir səda irişdi ki, “Fatimə yetimləri gəldi”. Nəgah mərqədi-mübarəkdən nida gəldi ki: “Ey nuri-didələr, təvəqqüf etməyüb müraciət qılun ki, validəniz didarinə müşərrəf olub vida edəsiz; zira mütəvəccihi-ələmi-axirətdir və hala İbrahimi-Xəlil və İsmaili-Zəbih və Musiyi-Kəlimullah və İsayi-Ruhullah və sair ənbıyayi-mürsəl və ərvahi-qüds onun ruhi-pakının istiqbalinə gəlmişlər”. Biz bu xəbərdən mütənəbbih olub iztirabla müraciət qıldıq. Bu sözü deyüb, Fatimənin ayağına düşüb, növhə bünyad edüb təzərrö etdilər ki: “Ey məxdumeyi-möhtərəmə, didəyi-iltifat açub bu qürbət mübtəlalərinə bir nəzər qıl və göftara gəlüb bu badiyeyi-bəla sərgəştələri ilə təkəllüm et”. Şe'r:

¹ Vay anam, vay müsibətlərim!

Bir nəzər qıl kim, dəvayi-dərdi-bimari-fəraq,
Bir nəzərdir nərgisi-mərdümşikarindən sənin.
Bir təkəllüm qıl ki, ərbbabi-mətəlib məqsədi,
Bir təkəllümdür ləbi-gövhərnisarindən sənin.

Avazləri Fatimənin səm'i-mübarəkinə irişüb, didəyi-mərhəmət açub, anları kənarinə çəküb, qətəratı-əşki-həsrat didəyi-əşkbardan töküb ayıtdı: “Ey yetimlər, aya bəndən sonra sizin keyfiyyəti-həvaliniz n olur?” Ol əsnada cəmi'i-övladı cəm edüb, zükurun ünasa və ünəsın zükura əmanət təriqilə təslim edüb və məcmu'in HəzrətiMurtəzaya tapşurub və cümləsin Vacibülvücuda mövdu edüb və hər vəchlə var isə Həsən və Hüseyni bir dəxi Rövzeyi-Rəsul üzərinə göndərüb, Ümm Sələmədən su istəyüb, qüsl edüb, əfxəri-libasin geyüb, vəsəti-sərayində fəraş buraxdurub təkyə qıldı canibi-eymənə və bazuyi-yəmin rüxsarinə balış edüb Əsma binti-Ümeyşə ayıtdı: “Bir gün hini-mərəzdə Cəbrail Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəlüb, behiştədən bir miqdar kafur gətirüb və ol Həzrət bir qismın kəndüsünə hifzi-kəfən qılıb bir miqdarın bənim üçün və bir miqdarın Əli üçün bana təslim etmişdi və filan məhəldədir, gətür ki, kəndü hissəmi alub Əli hissəsin sənə təslim edəyim”. Əsma binti-Ümeyşə həsbülfərmudə ol kafuri gətirüb, kəndü hissəsin alub Əsmaya ayıtdı: “Bir zəman dışrə çıx ki, bənim Mə'budumla razidilim ərz edəcək zəmandır”. Əsma dışrə çıxdıqda istima etdi ki, Fatimə dərdu: “Ya Rəb, Rəsul hörməti həqqiçün və Əliyyəi-Murtəza qədrəçün və övladimə'sumim kərəmətləri için ki, ümməti-günahkarə rəhmət qılasan və asilər cərayiminə qələmi-əfv çəküb mütərəhhim olasan”. Bu halətdə Əsmaya giryə qalib olub, Fatimə anın giryəsindən xəbərdar olduqda ayıtdı: “Ey Əsma, demədimmi bir zəman bəni halümə qoy və bir zəmandan sonra təfəhhüs et: bəndən avaz gəlürsə yanümə gəl və əgər gəlməz isə bilmiş ol ki, Pərvərdigarimə vasil olmuşam”. Əsma bir zəman dışrədə təvəqqüf etdikdən sonra nida qıldı ki: “Ya qürrətül'əyni-Rəsulullah!” Cəvab eşitmədi, bir dəxi dedi: “Ya seyyidün-nisa!” Cəvab eşitmədi, iztirabla hücrəyə girüb rüxsarimübarəkindən cameyi-xab alub gördi ki, aləmi-bəqaya intiqal etmiş. Və Əsma müztəribhal olub fəğana gəldikdə Həsən və Hüseyn hazır olub ayıtdılar: “Ey Əsma, validəmiz halı nədür?” Əsma səbr etməyüb başından miqnə'əsın buraxub, giribanın çək edüb, şahzadələr bu

vaqi'ədən xəbərdar olduqda, kəsrəti-iztirabla Həzrəti-Murtəza xidmətinə mütəvəccih oldular. Həzrəti-Murtəza əşrafla ibadətdə ikən Həsən və Hüseyin fəryadın istima' etməyin surəti-haldan xəbərdar olub bihuş olduqda, hüzzari-məclis Həsən və Hüseyinə ayıtdılar: “Ey şahzadələr, bu nə əfğandır ki, şiri-bişeyi-şüca'əti və əjdəhayi-fəzayivilayəti ayaqdan buraxdı?” Ol şahzadələr ayıtdılar: “Necə ağlamayalım və necə fəryad etməyələm ki, sərvə-riyazi-isməti sərsəri-əcəl paymal etdi, növbəhari-iffət və təharətə xəzani-fəna təğəyyüri yetdi”. Şe'r:

Bizi fəryada gətürdi fələki-kəcrəftar,
Necə əfğanlar edüb qılmayalım naləyi-zar?!
Verdi cəm'iyyəti-əhvalimizə dövr xələl,
Saldı ayineyi-iqbalimizə dəhr qübar.
Qıldı növmid bizi səbzeyi-pəjmürdə kibi,
Fərqimizdən götürüb sayəsini əbri-bəhar.

Ey əshabi-qəmxar və əhbabi-qəmgüsar, Zəhrayi-[əzhər] və Bətuli-mütəhhər qafileyi-“İrcə'i ilə rəbbikə raziyətən mərziyyətən”¹ rəfaqətilə canibi-Darüs-Sələma “Vallahu yəd'u ilə darissələm”² müqtəzasincə təvəccöh qıldı və təngnəyi-məziqi dünyadan ruyi-iradət münhərif edüb, meyli-gülzari-Xüldi-Bərin və məcami'ia'layi-'illiyin və xidməti-seyyidül-mürsəlin etdi. Təmamiyi-əshabü əhbab surəti-halə ittilə' bulduqda Həzrəti-Murtəzayla ittifaq edüb, ağazi-növ'hə qıldılar və Həzrəti-Murtəza bu müsibətdə bir mərsiyə inşa qıldı ki, bə'zi əbyatı budur. Şe'r:

Li-kulli ictima'in min-xəlileyni firqətun,
Fə-kullul-əza dunəl-fıraqi qəlilun.
Və innə iftitiqadi Fatimətə bə'də Əhmədin.
Dəlilun 'əla ən-la-yədumə xəlilun³.

Əhməddən sonra Fatiməni də qeyb etməyim dostluğun davam etməməsinə dəlalət edir.

¹ Sən ondan, o da səndən razı olaraq Rəbbinə tərəf dön (Qur'an, 89, 28).

² Allah istədiyini cənnətə də'vət edər (Qur'an, 5, 25).

³ İki sevgilinin birləşməsi ayrılıqla qurtarar. Başqa iztirabın tə'siri ayrılıq acısından azdır.

Yə'ni hər ictimae bir iftiraq müqərrərdür və hər bəla fəraqa nisbət mütəvəqqərdür və Həzrəti-Rəsuldan sonra Fətimə fəvri dəlildür ana ki, heç cəmiyyətin davamı olmaz və heç ülfət səbat bulmaz. Şe'r:

Qayəti-dövri-ruzigar budur,
Hali-dövrani-bimədar budur
Ki, fəraqa mübəddəl ola vüsal.
Yetə aləmdə hər kəmalə zəval.

Filvaqe', gər nəzəri-tə'əmmül qılsan, Zəhrayi-əzhər vəfatı Həzrətiməzlumi-Kərbəlaya nisbət əşəddi-məsaib və əs'əbi-nəvaibdür, zira hənuz nihali-təbiəti gülşəni-surətdə nəşvü nəma bulmadan və hilalivücudi-şərifə asimani-xilqətdə bədri-təməm olmadan valideyimüşfiqinün sayeyi-mərhəməti və madəri-mehrabanın zilli-rif'əti fərqi-mübarəkindən götürüb və anın tərbiyətin fələki-bimürüvvət qeyrə möhtac edüb, bəlalara mübtəla və möhnətlərə aşina qıldı. Şe'r:

Hər zəman üşşaqı bir dərd ilə dövrən zar edər,
Bu çəmən hər ləhzə bir möhnət gülün izhar edər,
Dərd tə'limin verüb gərdun təriqət tiffinə,
Bu bəlalər dərsdir kim, dəmbədəm təkrar edər.

Beşinci bab

HƏZRƏTİ-MURTƏZA ƏLİ VƏFATIN BƏYAN EDƏR

Həzrəti-mühəmini-mütə'al və məliki-biintiqaal əmmət ətiyyatihi və tabət bəliyyatihi kəlami-mö'ciz nizamda buyurmuş ki: “Və latəhsəbən- nə'lləzinə qutilu fi-səbil'illahi əmvatən bəl əhya'ən ində rəbbihim yərziqun”¹ zahirən bu ibarətün mətlə'i-məzmunindən lame' olan afitabi-sirri-hikmət və bu kəlamın çeşmeyi-məfhumindən tərəşşüh qılan zülali-mə'rifət oldur ki, meydanı-əna gülzari-rəyahini-ətadür və şəmşiri-fəna çeşmeyi-zülali-bəqa. Hər ayinə küffar əlində ölmək abi-həyatın zülməti-cəfaya iqdam edüb, küffar əlində olan şərbətişəhadət içməkdən ibarətdür. Şe'r:

Ləzzəti-ənduhü zövqi-dərd idrak eyləyən
Eyşi-dəhrü işrəti-dünyayə pərva eyləməz.
Şahidi-feyzi-bəqa hüsnün təmaşagah edən
Nəqşi-zail surəti-fani təmənnə eyləməz.

Mücmələn, zəbani-süluki-ərbabi-hal və lisani-hali-əshabi-süluk ittifaqla bu məzmunə guyadür və bu mə'naya çəhrəgüşadır ki, qəbuliriyazat və irtikabi-məsəib cəmiyyəti-əsbabi-rahət və neyli-istifayimətəlibdən övladür. Ləcərəm firqeyi-ənbiya ki, səbqəti-iqbalitəqərrüb bulmuşlar, ixtiyarla saliki-təriqi-müsibəti bəla olmuşlar və zümreyi-məşayixi-ərbabi-inkişaf ki, seyri-ələmi-vəhdət qılmışlar, möhnəti rahətdən müqəddəm bilmişlər və kaffeyi-hükəma ki, baliistidlal ilə həzizi-imbandan övci-idraki-mə'rifəti-vücuba pərvaz etmişlər, daməni-tərki-tə'allüqat və तरीqi-nəfyi-tənə'umat dutmuşlar. Şe'r:

Bəla bali-şəhbazi-iqbal olur,
Səfabəxşi-ayineyi-hal olur.

¹ Allah yolunda öldürülənləri ölü sanmayın, onlar diridirlər və Allahın yanında ne'mət sahibləridirlər.

Gülü nərgisü-gülşəni-e'tibar,
Dili-çakdır didəyi-aşkbar.

Filvaqe', xəzaneyi-hikmətdə bələdan əsrəf gövhəri-nəfis olsaydı, əhibbayi-Həzrəti-Izzət ana talib olurlardı və xani-hikmətdə müsibətdən ənfə'nəvalə surəti-əhtimal bulsaydı, xəvassi-bargahiqürbi- İlahi ana rəğbət qılurlardı. Şe'r:

Anı görmə ki, fələk bir neçə dəm,
Kimə həmdəm fərəh eylər, kimə qəm.
Anı gör kim, çıxacaq aləmdən
Kim fərəhdən çıxarır kim qəmdən.

Əlhəq, isbati-istehsani-bələya bu şahid yetər və hüccəti-istilayirütbeyi-müsibətə bu istidlal kifayət edər ki, bəla ənbiya və övliya mülazimətində dərəcəyi-kəmal bulmuş və müsibət məhrəmisərapərdeyi- nübüvvət və vilayət olub, Əhli-Beyt ixtisasinə müşərrəf olmuş. Ol cümləndür Həzrəti-Şahi-Vilayət Əliyi-Murtəzanun i'tilayi-rütbeyi-ibtilası və bidayəti-ömrədən nihayətədek meydanibələda iste'layi-dərəcəti-möhnətü bələsı. Əsəhhi-əqavili-mənqulə və əsəddi-əsanidi-məqbulədən müstəfad olub "Şəvahidün-Nübüvvət"də məsturdur ki, Həzrəti-Əli bin Əbi Talib İmamı-əvvəldir ə'immeyisna əşərdən və mənəqibü fəzaili andan ziyadədür ki, imdadi-xamə ilə təhrirə gələ, ya müsə'ideyi-zəban ilə məzkur ola. İmam Əhəd Hənbəldən nəqlidir ki, demiş: "Əkabiri-səhabənin heç birindən ol miqdar fəzail və mənəqib ki, Əli İbn Əbi Talibdən yetmişdir, yetməmişdir". Və viladəti-şərifı amul-fildən otuz il keçdikdə hərəmiKə'bədə Rəcəb ayının on üçündə cümə günü vaqe' olmuş.

Şeyx Müfəyiddən nəqlidir ki, diyari-Yəməndə Müsrim nam bir abidi-müttəqi var idi, əzhədi-zühhadi-ruzigar idi. Şe'r:

Səhifeyi-əməli-nəqşi-masivadan pak,
İrişməmiş ətəginə qübari-mərkəzi-xak.

Və yüz doxsan il ömrü guşeyi-ibadətə keçüb, mültəfıti-halirüzgar olmamış və səccadədən qeyr mənzilə qədəm basmayub, mehrabdan qeyr surətə nəzər salmamış. Bir gün münacatında ayıtdı: "İlahi, hərəmi-möhtərəmün sükkanindən və Kə'beyi-müəzzəmənün

ə'yanindən birinin didarınə müşərrəf olmaq təmənnasındəyəm, müyəssər et". Duayi-biriyası icabətə yetüb, Əbu Talib ki, əşrafia'yani- Məkkə və əfzəli-əşrafi-Kə'bə idi, bir səfərdə ikən rəhgüzarı ol zahidi-niknam və abidi-aliməqamun məqaminə düşüb ziyarətinə təvəccöh etdi. Müsrim Əbu Talibin şəraiti-tə'zimindən sonra keyfiyyəti-əhvalın istıfsar etdikdə Əbu Talib ayıtdı: "Məkkə diyarında Bəni-Haşim qəbiləsindən Əbd-Mənaf oğlu Əbu Talibəm". Müsrim bu xəbərdən münbəsit olub, təkrarla tə'zim etdi ki: "Əlminnətü lillah, muradım hasil oldu və du'ayi-biru'unətim əsr qıldı". Dedi: "Ey Əbu Talib, əxbari-salifədən bizə yetişmişdür ki, Əbdülmüttəlibin iki nəbirəsi olub, biri Əbdullah sülbindən zühura gələb izhari-sirri nübüvvət qıla və biri Əbu Talib zəhrindən zahir olub məvdə'i-zühuri rümuzi-vilayət ola və nəbi otuz yaşına yetdikdə vəli dünyaya gələ. Aya, ol nəbi ki, dideyi-dövrən müntəziri-dövləti-didari və çeşmi-zəmanə müştaqipərtövi-rüxsaridir, zühur etmişmi ola?" Əbu Talib ayıtdı: "Ey Şeyx, bəli, Məhəmməd mütəvəllid olub, hala iyirmi doqquz yaşındadır". Müsrim ayıtdı: "Ey Əbu Talib, bundan Məkkəyə müraciət etdikdə ol müqərribi-dərgahi-mə'buda bəndən səlam yetür və ərz et ki, Müsrim şəhadət verür ki, Xəliq fərdü bihəmtadır və sən anın peyğəmbərisən. Ey Əbu Talib, səndən mütəvəllid olan əzizə dəxi səlamım yetürüb ərz edəsən ki, sən dəxi vəsiyyəi-peyğəmbərsən, netə ki, anda nübüvvət təmam ola, səndə vilayət ixtımam bula". Əbu Talib ayıtdı: "Ey əziz, bu gəftarın həqiqətinə bir bəyan istərəm". Şeyx ayıtdı: "Bismillah". Əbu Talib müqabiləsində bir qurumuş dirəxti-ənar gördü, imtahan ilə ayıtdı: "Ey şeyx, istərəm ki, bu dirəxti-xüşkdən bərgü bar göstərəsən". Şeyx dərgahi-Mə'buda ruyi-təzərrö' dutub ayıtdı: "İlahi, ol nəbi və vəli həqqiçün ki, həqiqətlərinə e'tiraf edüb sifətlərin bəyan etdim, bəni şərməndə etmə". Filhal ol dirəxti-xüşk barvər olub, iki tazə ənar səmər verdi. Şeyx ol ənarlərdən Əbu Talibə verüb, Əbu Talib ol ənarlərin birin parələyib iki danəsin tənəvül qıldı.

Rəvayətdir ki, ol danə bir nütfəyə sirayət edüb məbdəi-vücudişəxsiyyəti- Əli İbn-Əbu Talib oldu və hümreyi-rüxsareyi-ŞahiMərdan lə'li-rümman kibi ol əsərdəndir.

Əlqissə, Əbu Talib ol müjdədən xürrəmi xəndan olub, nəqliməkan qılıb Məkkəyə müraciət qıldıqda, sülbi-şərifindən ol nütfə Fatimə binti-Əsəd bətinə intiqal etdi və müddəti-həmlə münqəzi olduqda, Fatimə binti-Əsəddən nəqldir ki: "Bən xaneyi-Kə'bə

təvafində idim, əsəri-mihaz zahir olub, dördüncü şəvtdə Həzrəti-Rəsul bəni gördü, fərasətlə əhvalimə müttələ' olub ayıtdı: "Ey Fatimə, təvafi təmam etdinmi?" Ayıtdım: "Xeyr". Buyurdu ki: "Təvafi təmam et, əgər müzayiqə bulsan, hərəmi-Kə'bəyə gir". Və kitabı-"Bəşairül-Mustəfa"da nəql etmişlər ki, Fatimə binti-Əsəd təvafi-Kə'bə edərkən Əbbas bin Əbdülmüttəlib və cəm'i-Bəni-Haşim anın əqəbincə təvafa məşğul ikən nagağ Fatiməyə əsəri-təlq zahir olub, dışrə çıxmağa məcalı qalmayıub münacat etdi ki: "Ya Rəb, bana viladəti asan qıl". Filhal divarı-Beytullah şəqq olub Fatimə nəzərdən qayıb oldu və biz xaneyi-Kə'bəyə girüb əhvalına müttələ' olmaq istədik, müyəssər olmadı. Üç gün qaib olub dördüncü gün hərəmdən çıxdı, əlində Əli İbn-Əbu Talib". İmamül-Hərəmeyn nəql etmiş ki, hərgiz Əlidən müqəddəm bu səadət kimsənəyə müyəssər olmamışdır ki, nəfsi-hərəmdə mütəvəllid ola və andan sonra dəxi olmayacaqdır. Şe'r:

Murtəza bir düri-dəryayı-vilayətdir kim,
Hərəmi-Kə'bədir ol dürri-yətimin sədəfi.
Qeyrdən əşrəf əgər olsa anınçündür kim,
Hərəmi-Kə'bədən ol kəsb qılıbdur şərəfi.

Əlqissə, Fatimə binti-Əsəd hərəmi-Kə'bədən Həzrəti-Murtəzayı çıxarub hücrəsinə gəlüb, adət üzərində anı məhdə bağladıqda, Əbu Talib hazır olub istədi ki, rüxsarı-şərəfin görə. Niqabınə əl urduqda Əli pəncəyi-Xeybərguşa ilə Əbu Talibün əlin mən' edüb rüxsarınə pəncə urub çöhrəsin xəraşidə qıldı və validəsi dəxi təqərrüb edüb istədi ki, riza'inə iqdam edə; mən' edüb, anın dəxi rüxsarın məcruh etdi. Əbu Talib mütəhəyyir olub ayıtdı: "Ey Fatimə, bu tifi nə ismlə mövsum edəlüm?". Fatimə ayıtdı: "Ey Əbu Talib, bu tifi pəncəsində əsəd sələbəti var, Əsəd demək münasibdür".

Əbu Talib ayıtdı: "Bənim səlahım budur ki, Zeyd ismilə mövsum edəm". Xəbəri-viladətin Həzrəti-Rəsul eşitdikdə fərəhnaq olub, Əbu Talib sərayinə gəlüb sual etdi ki, bu tifi ismin nə müqərrər etdinüz? Hər kim ixtiyar etdiğin bəyan etdikdə, Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Bənim səlahım budur ki, ismi Əliyyəlihimət ola".

Fatimə ayıtdı: "Həqqə ki, bən dəxi hatifdən bu ismi eşitdim".

Və bir rəvayət dəxi oldur ki, valid və validə arasında ism üçün niza olub, istixarə təriqlə mütəvəccih [Hərəmi] Kə'bə olub, Fatimə ruyiniyaz dərgahibiniyazə dutub ayıtdı: “Ya Rəb, hərəmi-şərifində kəramət qıldığın nütfeyi-lətifə səndən tə'yini-ism iltimas edürüz”. Bu niyaz əsnasində bami-Kə'bədən səda gəldi ki, ismi-şərifin Əliyviə¹la qılun. Hər nə təqdirlə nami-mübarəkin Əliyviə-aliqədr qoydular. Həzrəti Rəsul istədi ki, məhd üzərinə varub Murtəzayla müləqat edə. Fatimə ayıtdı: “Ey bəradər, dəliranə getmə ki, bu tiftl şirxislət və qəzənfərsəvlətdir; olmaya ki, həzrətinizə nisbət bir biədəblik edə”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey Fatimə, Əli bana nisbət təriqi-ədəb ri'ayət edər”. Pəs mütəvəccih olub, Həzrəti-Murtəzaya məsti-xab ikən rayiheyi-gisuyi-Rəsulullahi istişmam edüb, dideyi-həqiqətbın açub müləhizəyi-nuri-rüxsari-nəbi qıldı və zəbani-hal ilə bu məqala mütərənnim oldu. Şe'r:

Şükr kim, oldum müşərrəf dövləti-didarinə,
Dideyi-xunbarimi açdım güli-rüxsarinə.
Olmadı zayə' ədəm mənəzillərin qət etdigüm,
Vasil oldum pərtəvi-xurşidi-pürənvarinə.

Əlqissə,ol şiri-bişeyi-vilayəti Həzrəti-Rəsul məhdindən açub, kənarinə alub, təhniyə təriqlə ayıtdı. Şe'r:

Mərhəba, ey qibleyi-ərbəbi-izzü ehtişam,
Xeyrməqdəm, ey şəhi-əshəbi-qədrü ehtiram.
Bən ki, məb'usəm cəhan əhlini də'vət qılmağa,
Qılmadım sən gəlmədən bu əmrə iqdəmü qiyam.
Zati-pakın intizar idi nə pünhan qeyrdən,
Mövcibi-tə'xiri-izhari-nübüvvət vəssələm.

Və hər zəman zəbani-mö'cizbəyanlərin bərgi-gül kibi [qönçeyi-] dəhaninə qoyub lü'abindən ki, sərçəşməyi-əsrari-“Və ma yəntiqu'ənilhəva”¹-dır, şərbəti-“Haza lu'abu Rəsulillah fifəmi”² təcərrö etdirdi.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Murtəzaya Əbu Talib mən'i-indən qərəz oldur ki, ibtidayi-xilqətdə Həzrəti-Rəsullə müsahifə qıla və riza'i

¹ O meylimə (həvəsina) görə hər şey söyləməz(Quran, 53, 3)

² Ağzımdakı Allahın Rəsulunun tüpürçəyidir.

imtina'indən məqsud bu ki, ağazi-fitrətdə lü'abi-lisani-Rəsulullahdan mütəcərrə ola. Şe'r:

Qətrə-qətrə zülali-mə'rifəti,
Əbr dəryadan iktisab etdi.
Feyzi-həq ol hilalı etməgə bədr
Qabili-nuri-afitab etdi.

Əlqissə, təstü afitaba hazır edüb Mustəfa yədi-qəmərşikəflə Əlinün qüslinə mübaşirət etdi.

Rəvayətdir ki, canibi-yəminin qüsl etdikdə işarətsiz canibiyəsərə münqəlib oldu. Həzrəti-Rəsul bu hala müttəli olduqda giryən oldu, Fatimə ayıtdı: “Ey bəradər, səbəbi-giryə nədür?” Həzrəti-Rəsul: “Ey Ffatimə, bən bu tifli ibtidayi-xilqətdə qüsl edərəm, bu tifl bəni nihayəti-ömrümdə qüsl edər və bən qüsl etdikdə bu tifl canibiyəmindən canibi-yəsərə kəndü münqəlib olduğu kibi, mən dəxi kəndü münqəlib oluram”.

Əlqissə, Həzrəti-Rəsul ol düri-şahvarı peyvəstə sədəfvar kənarində tərbiyə qılıb qəm-xarlığın edərdi və ol qönçeyi-növrəsin əbri-bəhar kibi üzərinə gəlüb gedərdi.

Murtəza beş yaşına yetdikdə mülki-Hicaz qilləti-əmtardan mövrədi-mələli-qəht oldu və ədəmi-əğziyədən əhvali-xəlq iztirab buldu. Və Əbu Talib əyalmənd idi. Bir gün Həzrəti-Rəsul Əbbasa ayıtdı: “Sən təvangərsən və Əbu Talib fəqirülhal və kəsirüləyal.

Münasib oldur ki, şiddəti-qəht zail olanadək hər birimiz Əbu Talibin bir fərzəndinə mütəkəffil olalım və ana mə'ışət xüsusində müavinət qılalım”. İttifaqla Əbu Talib hüzurinə gəlüb şərh-hal etdikdə Əbu Talib ayıtdı: “Əqili bənəimlə qoyun, baqi övladımla siz bilərsiz”.

Əbbas, Cə'fəri-Təyyarı alub, Həzrəti-Rəsul Əliyyə-Murtəzayı qəbul qılıb, Əli Həzrəti-Rəsul kəfalətində idi ol zəmanədək ki, Cəbrail ana müjdeyi-rüxsəti-də'vət yetürdi və Həzrət ana iman gətürdi. Və Həzrəti-Əlinin bir künyəti Əbu Turabdi və bu ləqəbdən beğayət xoşhal olurdu. Və təsmiyə vəchində əhval müxtəlifdir.

“Şəvahidün-Nübüvvət”də məsturdur ki, bir gün Həzrəti-Rəsul Fatimə hücrəsində gəlüb Əlini hazır görməyib təfəhhüs etdikdə Fatimə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bə'zi qəziyyədən mələləti-xatir bulub dışrə çıxdı, qaliba ki, məscidə təşrif buyurdu”. Həzrəti-Rəsul məscidə

gələb gördü ki, ridayi-mübarək bədəni-lətifindən dur olub, cismişərəfi aludeyi-qübar olmuş, Həzrəti-Rəsul ol qübarı pak edüb səda yetürdi ki: “Qum ya Əba Turab”¹.

Əmmar Yasirdən nəqlidir ki, gəzveyi-Əntərdə bən və Əli bir dirəxt sayəsin xabgah edüb təkyə qılmışdıq. Həzrəti-Rəsulun güzarı üzərimizə düşüb avaz yetürdi Həzrəti-Murtəzaya ki: “Qum ya Əba Turab” və buyurdu ki: “Ya Əli, xəbər verirəm sənə cəmi’i-xəlqdən əşqai ki bədbəxtdir, biri ol ki, Saleh naqəsin zibh etmiş və biri sənin məhasini-şərifin qanıyla rəngin edər”.

Və Həzrəti-Əlinün bir künyəti dəxi Əbər-Reyhaneyndür. Cabir Əlidən nəqldür ki, Həzrəti-Rəsul üç gün vəfatından müqəddəm Murtəzaya ayıtdı: “Ya Əbər-Reyhaneyn, sənə vəsiyyəət edirəm iki reyhana hifzin ki, biri Həsən və biri Hüseyindir; ya Əli, ənqərib sənün iki rüknün münhədim ola və iki üzvün inqita’ bula. Filvaqə’ öylə oldu: əvvəl Həzrəti-Rəsul fəvət olub, andan sonra Həzrəti-Fatimə vəfatı surət buldu.

Həzrəti-Əlidən nəqldür ki, buyurmuş: “Bən cəfa çox çəkdüm gərdişirüzgardan və cövr çox gördüm aləmi-qəddardan, cümləsindən əs’əb üç müsibət idi və cəmi’sindən ə’zəm üç möhnət idi; biri vəfatıHəzrəti- Rəsul ki, cəmi’i-məhalikdə pənahım və qamu məkarihdə ümmidgahım idi, anun vəfatından sonra hərgiz hücum-i-nəvaib bana kəm olmadı və təə’rrüzi-ə’dadan xatirim aman bulmadı”. Şe’r:

Ey xoş ol günlər ki, bu ümmidgahım var idi,
Möhnəti-aləm hücumində pənahım var idi.
Bən fəqirə cövr qıldıqca əduyi-süstray,
Ərzi-halım etməgə bir padişahım var idi.

İkinci müstəbət fəvəti-Zəhra idi ki, Mustəfadən sonra həmrəzəm və cəmi’i-vəqayə’də çarəsazım idi. Çehreyi-bəqa pərdeyi-xəfaya çəküb şəbistani-eyşim tirəvü tar və külbeyi-əhzanımı mövqidi-niraniiztirabü iztirar etdi. Şe’r:

Dövrədən vəh ki, nəсібim qəmi-hicran oldu,
Güli-baği-əməlim qönçeyi-hirman oldu.
Dağımə rahət üçün pənbeyi-rahət basdım,
Tutulub ol dəxi bir atəşi-suzan oldu.

¹ Qalx, ey Əbu Turab!

Və üçüncü möhnət cigərguşələrım şəhadətinin xəbəri idi ki, Rəsulullahdan mə'lum etdüm”.

“Şəvahidün-Nübüvvət”də məsturdur ki, bir səfərdə HəzrətiMurtəzanın gúzarı dəşti-Kərbəlaya düşüb gıryan olub buyurdu ki, bu məqamdır məqtəli-əkabiri-şühəda və bu məkəndür mövze'i-dima və ə'azimi Ali-Əba. Səhabə surəti-hal istıfsar etdikdə ayıtdı: “Bu mənzildə bir taifə məqtul olalar ki, hesabsız behiştə düxul bulalar”. Və bundan ziyadə izah etmədi. Və heç kim bu sirrin həqiqətinə yetmədi ol zəmanədək ki, vaqieyi-Kərbəla surət buldu və səfki-dima'i-ƏhliBeyt vaqe oldu. Əlhəq, bu vaqienin nəsimi-təzkarından açılan gülbərginədəmətün hər bərgi bir şö'leyi-cigərsuzdur və bu hadisənin səhabəxbarindən sirab olan gülzari-möhnətün hər nihalı bir nəvəkidilduzdur. Şe'r:

Min cigər oldu qan bu vaqi'ədən,
Tirə oldu cəhan bu vaqi'ədən.
Həm yedi əxtər eylədi əfğan,
Həm doquz asıman bu vaqi'ədən.
Gəldi fəryada yerdəvü gögdə
Mələkü insü can bu vaqi'ədən.

Əlqabi-Həzrəti-Murtəza binihayətdir, ol cümlədəndir ƏmirünNəhl və Yə'subəddin və Kərrar və Əsədullah.

“Firdövsil-Əxbar”da Mü'az bin Cəbəldən nəqldür bu xəbər ki: “Hubbu Əliyyun Həsənətin la-təzırru mə'əhusəyyi'ətün və büğzu Əli səyyi'ətun la-tənfə'u mə'əha həsənətin”¹.

Bir gün Həzrəti-Rəsul Murtəzanın cəbini-mübarəkün öpüb, Əbbas bin Əbdül Müttəlib ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu şəxsi sevərmisən?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey Əbbas, bu şəxs bənim məhbubumdur və gümanım yoxdur ki, bunun məhbəbbətindən təğafül etmək bana mümkün ola.

Ey Əmmi-büzürgvar, hikməti-Həq hər peyğəmbərin zürriyyətin kəndü sülbində mövdu edüb, bənim zürriyyətümi bunun sülbində müqərrər edüb, Qiyamətədək [bənimlə] şəriki-nəsəb olmuş”.

İmam Tirmizi əleyhir-rəhmə nəql etmiş ki, Səlmana sual etdilər ki: “İfrati-məhbəbbət Murtəzaya səbəb nədür?”. Səlman ayıtdı:

¹ Əlini sevmək elə bir xeyirdir ki, heç bir pis əməl ona zərər yetirməz, Əliyə düşmənçilik elə pis əməldir ki, heç bir xeyir fayda verməz.

“Həzrəti-Mustafadan eşitdüm ki, buyurdu [hər kim bəni sevər, Əlini sevər və hər kim Əlini sevməz, bəni sevməz”. Və Həqtə’aladan anınçün dua [qılmış] ki: “Ya Rəb, məhəbbət qıl anınla ki, Murtəzaya izhari-məhəbbət qıla və ədavət qıl anınla ki, [Murtəzaya] ədavət qılmağı kənduya lazım bilə”. Şe’r:

Fərzdir kim, ola siğarü kübar,
Maili-hübbi-Heydəri-Kərrar.
Anın üçün demiş Rəsulullah,
Həzrəti-Həqqə vali mən valah.
Ey ki, lütfi-İlaha talibsən,
Ruzi-məhşər nəcatə rağibsən,
Olma ol şahə düşməni-bədxah,
Hədəfi-tiri-“adə mən ’adah”¹.

“Şəvahidün-nübüvvət”də İmam Müstəğfiri isnadilə məsturdur ki, süləhayi-zəmandan bir müttəqiyyi-pake’tiqat və bir abidi-safinihad demiş: “Bir gecə vaqi’əmdə gördüm ərəsati-Qiyamət qaim olmuş və mühasibi-qəza xəlqi-əvvəlinü axirin hazır edüb, nəsb-i-mizan qılmış.

Və bən mütəvəccih-i-Sirat ikən Həzrəti-Rəsuli gördüm kənari-hövzi-Kövsərdə, Həsən və Hüseyin saqi olub səhrayi-məhşər mütə’əttişlərin sirab etməyə tə’yin olunmuşlar. Bən dəxi iştiyaqi-təməmlə xidmətlərinə müşərrəf olub bir cür’ə iltimas etdim”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Sənə rəşəhati-Kövsərdən nəsb yoxdur”. Mə’yus olub ayıtdım:

“Ya Rəsulullah, illəti-mən’ nədür?” Dedi: “Ey qafil, [sənün] civarində bir şəqi var, saqiyyi-Kövsər məzəmmətin eylər və sən əhvalını müttələ’sən, mən’inə iqdām etməzsən”. Dedim: “Ya Rəsulullah, mən’in eyləsəm həlakım qəsdin eylər”. Həzrəti-Rəsulullah bir mücərrəd tiğ verüb buyurdu ki, bu tiğlə ol məl’unu həlak et. Bən dəxi vaqi’əmdə anı qətl etdim, Rəsul xidmətinə müraciət etdikdə Hüseyin əmr etdi ki, bana su verə. Nişati-təməmlə bidar olduqda sübh idi.

Nagah eşitdim ki, fəryad edüb derlər ki, “Filan kimsənəyi bu gecə bəstərində zibh etmişlər”. Hakim xəbərdar olub, cəmi’i-həmsayələrin töhmət ilə həbs edüb, bən dəxi ol güruha daxil idim. Çün bilirdim ki, həmsayələrin ol qəziyyədən xəbərləri yox idi sidqdən nəcat istəyüb, hakimə surəti-vaqi’ə şərh etdim. Hakim mühibbi-xanədan idi, kələlimə

¹ Ona düşmən olana düşmən ol!

təsdiq edüb ayıtdı: “Ey əziz, bən dəxi anın həqiqəti-əhvalinə müttələ’ idim, kəndü cəzasinə yetmiş, Cəzakəllahu xeyrən”¹. Şe’r:

Tiği-batin tiği-zahirdən betər xunriz olur,
Zahirü batində şəmşiri-vilayət tiz olur.

Və bu dəxi “Şəvahidün-Nübüvvət”də məsturdur ki, İbrahim bin Hişam Məxzumi Mədinədə vali ikən, hər cüm’ə xəlqi minbər əyağinə cəm’ edüb və kəndi minbərə çıxub Murtəzaya məzəmmət edərdi. Bir cümə minbər əyağində bana xab qələbə edüb vəqiəmdə gördüm ki, Həzrəti-Rəsulun mərqədi-mübarəki şəqq olub, kafurgun libasla bir kimsənə çıxub ayıtdı: “Ey Əbdullah, səni bu məl’unun kəlimatı mükəddər etməzmi?” Dedim: “Bəli, ya Rəsulullah, məlul edər, əmma nə çarə hökmi-hakimi-müta’dır”. Dedi: “Ey Əbdullah, müşahidə qıl ki, ana qəhri-İlahi nə siyasət göstərir”. Bidar olub nəzər etdikdə gördüm, minbərdən düşüb həlak oldu. Şe’r:

Cami-büğzi-Murtəza nuş eyləyən nakəslərə,
Saqiyi-dövran verür zəhri-hələhil aqibət.
Həm görürlər aləmi-surətdə asari-bəla,
Həm çəkərlər bəndü-əğlalü səlasil aqibət.

Rəvayətdir ki, gözveyi-Xeybərdə Həzrəti-Rəsul buyurdu ki: “Yarın rayəti bir kimsəyə versəm gərək ki, çehreyi-mübarəkində nuri-“Yuhəbbətullah və rəsuləhu”² dirəxşan və nasiyyəyi-pakində nişani-“Yuhəbullah və rəsələhu”³ ayan ola. Sabah olduqda rayəti Murtəzaya verdi. Və bu dəxi bir rəvayətdir ki, hini-mühasireyi-Taif, Həzrəti-Rəsul Əli bin Əbu Talibi hazır edüb zamani-təvil anınlı müşavirət qıldı. Ləşkər mütəhəyyir qalub ayıtdılar: “Aya, sahibivəhyə nə ehtiyacı müşavirət?” Həzrəti-Rəsul vaqif olub ayıtdı: “Bən kəndü rə’yimlə ana şərhi-raz etməzəm. Həzrəti-Izzət təczi etmişdür”.

Və bu xəbəri-səhih Kəsandə Tirmizi isnadilə mənquldur ki. Şe’r:

Ol idi məhrəmi Rəsulullah.
Sirri-zatü sifətdən agah.

¹ Allah xeyir versin

² Allahı və Rəsulunu sevər.

³ Allah və Rəsulu onu sevər.

Katibi-nəqşi-nameyi-tənzil,
Xazini-gənci-xateyi-tə'vil.
Afitabi-sipehri-fəzlü kəmal,
Növbəhari-riyazi-cahü cəlal.

Ol sultani-səriri-Səluni ki, afitabi-keyfiyyəti-zatı “MəşriqiƏliyyun minn və ənə minhu”¹dən lame’ və əxtəri-sifəti “Ya Əli əntə minni bi-mənziləti Harun [min Musa]”² sipehrindən tal’e’dür və xəzneyi-övsafından “Ənə mədinətul’elmi və Əliyyun babuha”³ bir gövhərdür, rişteyi-dürri-iştihara müntəzəm və hədiqeyi-məhasin və mənəqibindən “Səluni ’əmme dunəl-ərş”⁴ bir qönçədür, nəsimi-izahü ittihazəhdən mütəbbəsim. Və cümlə fəzaidən elmi ol qayətdə idi ki, bir gün [payeyi-minbəri] pabusi-şəriflə müşərrəf qılıb buyurmuş ki: “Ruhum qəbzeyi-qührətində olan Mə’bud həqqiçün ki, əgər fərman yetüb Zəburü Tövrat və Incil təkəllüm qılsalar, bən cəmi’iəsrarlərindən xəbər verəydim və anlar ittifaqla bana təsdiq verürlərdi”.

Və ibadəti ol mərtəbədə idi ki, hər gecə xəlvtəndən bin təkbir istima’ olunurdu qeyri-təkbirəti-fəraizi və sünəni-mə’hudə. Hilmi ol dərəcədə idi ki, bir gün bir bəndəsini yetmiş kərrə ərfə’i-əsvatla tələb qıldı, cəvab eşitməyüb, müqalibəsinə təvəccöh etdükdə gördü ki, hücrə qapusində durmuş, ayıtdı: “Nişə cəvab vermədün?” Ayıtdı: “Ya Əli, istədüm ki, səni bu imtahana mə’mur edəni qəzəbnək edərəm, yə’ni İblisi”. Və ol bəndəyi azad etdi, müddəti-ömründə mə’aşın qəbul etdi. Həqqə ki, bu nihayəti-hilmdir. Və təvaz’i ol qayətdə idi ki,

zəmani-xilafətində ki, həddi-Məğribdən Səmərqəndədək təhtihökumətində idi, Kufədə piyədə tərəddüd edüb, irtikabi-rükubi-xeyl etməzdi. Bir gün bə’zi həvayic alub kəndi götürüb, xadimlərinün biri ayıtdı: “Ya Əmirəlmö’minin, bu xidmət rücu’in bəndəyə iltifat et”.

Buyurdu ki, “Əbul’iyal əhəqqu ən yəhmilə”⁵. Xadimə ayıtdı: “Sən xəlifeyi-zəmansan və sultani-cahan, bu əməl sənə nisbət məvacibitəxfifdür”. Buyurdu ki, “La-yənqusur-rəculə min əkmalihi iza həmilə liiyalihi”⁶.

¹ Əli mənəndədir və mən ondan.

² Ey Əli, sən mənə Harunun Musaya olduğu qədər yaxınsan.

³ Mən elm şəhəriyəm, Əli isə onun qapısıdır

⁴ Ərşdən başqa mənədən nə istəsəniz soruşun.

⁵ Yükdəşimə haqqı ailə başçısına düşər.

⁶ İnsanın kəmalı ailəsinə yük daşımaqla azalmaz.

Və səxavəti ol mərtəbədə idi ki, aləmi-fanidə dörd dirhəmi olub birin sirlə, birin cəhrlə və birin gecə və birin gündüz təsəddüq edüb, şə'ni-şərifində ayəti-“Əlləzinə yunfiqunə əmvaləhum bil-leyli vənnəhari sirrən və 'əniyə-tən”¹ nazil olub və kümlə aləmə intişar və iştihar buldu. Və fəqrü faqəyə ehtmal ol miqdar idi ki, keyfiyyətiayəti “Və yut'immunət-tə'ala əla hubbihi miskinən və yətimən və əsirən”² məzmununda dərəcəyi vüzuhə yetmiş və dərəcəyi-kəmaliehsanı [ayəti] kəriməyi – “və yutun əzzəkətə və hum raki'unə”³ mə'nasını sabit etmiş.

Rəvayətdir ki, bir gün zəmani-xilafətində xəzaneyi-beytül-mala girüb, cəmiyyəti-simü zər gördükdə aytdı: “Ya həmrə ya beyza ğurra qeyri”⁴, yəni ey zəri-zərdrüsxar, və nüqreyi-natəmam'əyar, cilveyidilruba və işveyi-üqubətfəza ilə qeyrə qürur verün ki, bən sizə öylə təlaq verməmişəm ki, müraciəti mümkün ola və hər bir qayətdə size tərək etməmişəm ki, təcidi-müsahibət surət bula”. Şe'r:

Olsa zər xurşid, anı hiفز etməzəm gərdunmisal,
Nüqrə mah olsa xurşidvəş salman nəzər.
Rif'ətim babindədir xaki-siyəh xurşidü mah,
Himmətim yanindədir toprağə yeksan simü zər.

Və cümleyi-kəramətindən biri oldur ki, payi-dövlət rikabisəadətə basdıqda iftitahi-tilavəti-Kəlam edüb, sədrizinə mütəməkkin olub, bir rikaba dəxi qədəm basınca xətm edərdi. Və “ŞəvahidünNübüvvət” də məsturdur ki, Əsma binti-Ümeys Fatimədən nəql etmiş ki: Şəbi-zifaf ərseyi-ərz anınla təkəmmül etdiyən istima' etdim. Sabah olduqda təhəyyür təriqilə Həzrəti-Rəsula ol halı əpiz etdikdə səcdeyi şükr edüb buyurdu ki: “Ey Fatimə, bəşarət sənə ki, zövcünə səadətətəfzil verüb, İzəd yer yüzünün xəlqindən əfzəl etdi”. Və bu dəxi “Şəvahidün-nübüvvət”də məsturdur ki, Hərbi-Siffinə təvəccöh etdikdə qilləti-ab vaqə' olub, ləşkər yəminü yəsara tərəddüd edərəkən bir deyrə yetdülər. Rahibi-deyr xəbər verdi ki, filan mənizlə bir

¹ Onlar ki, gecə-gündüz, gizli və aşkar mallarını Allah yolunda xərcəlayirlər (Qu'ran, 2, 274)

² Onun (Tanrının) məhəbbəti xatirinə yoxsula, yetimə və əsirə yemək verirlər (Qu'ran, 71, 18)

³ Onlar zəkat verirlər və rüku edirlər (Qu'ran, 5, 55).

⁴ Ey altun və gümüş, başqasını aldadın!

çəşmə var. Ləşkər mütəvəccih olduqları səmtdən münhərif olub, ol canibə inantab olduqda Həzrəti-Əli ayıtdı: “Qeyr canibə getmən”.

Həm ol mənzildə bii səxrə görüb işarət etdi ki, götürün. Cəmi’i-ləşkər hücum edüb ol səxrəyi götürməkdən aciz oldular. Həzrəti-[Əli] əngüşti-Xeybərgüşayla ol səxrəyi götürüb altından bir çəşmeyizülali- xoşgüvar çıxub, təmami-ləşkər sirab olduqdan sonra yenə ol səxrəyi çəşmə üzərinə qoyub dəfn etdirdi. Rahib bu kəraməti görüb ayıtdı: “Ey əziz, sən Rəsulmusan?” Dedi: “Yox, mən vəsiyyəRəsuləm”.

Rahib ixlasla Rəsulullaha iman gətürüb müsəlman oldu.

Həzrəti-Əmir səbəb sual etdikdə ayıtdı: “Ya Əbəl-Həsən, mütəqəddimlərimizdən intiqal idi və kitablərimizdə məstudur ki, bu mövze’də bir çəşmə var, anın izharı müyəssər olmaz, illa Rəsula, ya vəsiyyəRəsula. Və bu gün bu kəramət səndən zahir oldu, mə’lum etdim ki, sən vəsiyyə-Rəsulsan, muradımə yetdüm”.

Əlqissə, tərki-deyr edüb, mülaziməti-Şahi-Mərdan ixtiyar edüb, mülazimətində müharibələr qılıb səadəti-şəhadətə yetdi. Şe’r:

Xidmət əhlinə simü zər vermək,
Şahi-mülki-Hicaza adətdür.
Hasili-xidməti-nəbiyyə vəli
Şərəfi-rütbeyi-şəhadətdür.

Həqqə ki, Həzrəti-Əliyyə-Murtəzanun övsafi-həmidə və əxlaqi sütudəsinə istida’yi-həsri-təhrir və da’iyyəi-zəbti-təqdir xariciəhateyi- qüdrəti-bəşər və və müşahideyi-surəti-əhval mafövqim’ani- nəzər[dir]. Ol cümlədənür ğəzvi-Bədrdə və hərbi-Uhudda məlhuz olunan asari-nüzuli-La-Fəta və müqatileyi-Əmrü Əntər və müharibeyi-Mərhəbi-yəhudi və qəl’i-babi-Xeybər və Hərbi-Ütbə və Şeybə. Şe’r:

Bir sərvərin ki, şöhreyi-hüsni-xisaliçün
Vəssafi Həl-Əta ola, məddahı İnnəma,
Layiq degil ki, eyləyə xurşidi-zatının
Damani-ittisalinı aludə hər Süha.

Rəvayi-gülzari-süxən və əncümənarayı-əxbəri-köhən ol şəhriyari məsnədi-İmamət və şahbazi-övcü-vilayətin mənaqibindən əzclə inani-təsərrüf mün’ətif və münhərif qılıb, əxbəri-vəfatından bu

təriqilə şəmmeyi-bəyana gətirmiş və zühura yetürmüş ki, çün məsnədi-xilafət məqdəmi-şəriflərilə ərşsay oldu və cülusimübarəklərlə hər mərkəzində qərar buldu, İttifaqən vaqi'eyi-Cəməl və Siffin vaqe' olub, qəziyyəyi-həkəməyi surət bulduqda, ol mə'rəkədən Kufənin übbadü zübadının dörd bin nəfər kimsənə ol şəhriyarın təhti-livayi-nüsrətindən çıxub itatətindən təmərrüd edüb dedilər: “La-hükmə illa-lillah”¹ və səkkiz min namərd dəxi ətrafı əvabindən anlara mülhəq olub, İbn Kəvakeyi kəndülərinə sərdar edüb xüruc etdilər və Həzrəti-Murtəza İbn Əbbası risalət təriqilə anlara irsal edüb nəsihət qıldı, qəbul etməyüb ayıtdılar: “Çün Əli həkəməynə razı oldu, biz andan mübərta olduq”. İbn Əbbas mə'yus müraciət qılub, Həzrəti-Şahi-[Vilayət] qiyami-hüccət için bizzat anlara müqabil durub nəsihət etdikcə inadları ziyadə oldu. Ayıtdılar: “Ya Əli, günahi-'əzizim etmişsən, əgər təbə qılub yenə təcdidlə tərtibi-sipah edüb mütəvəccihi-Şam olsan və müharibə qılsan səninlə müsalihə edürüz və əgər bu müsalihəyə razı olmazsan səninlə hərəb edürüz”. Həzrəti-Əli ayıtdı: “Siz [ibtida] hərəb etməyincə bən hərəb etməzəm”.

Əlqissə, hər canibədən ləşkər cəm olub təhiyyəyi-əsbabi hərəb etdükcə Həzrəti-Əli anlara iltifat etməzdi, ol zəmanədək ki, fəsadları qaideyi-e'tilaldan mütəcaviz olub müsəlmanlara təğəllüb və təsəllüt edər oldular və da'iyə qıldılar ki, Həzrəti-Əmir mütəvəccihi-Şam olduğun təhqiq etdikdə, Kufəyə təvəccöh edüb qarət qılalar.

Ləşkəri-İslam bu xəbərdən mütərəddim olub ayıtdılar:

“Ya Əli, Xəvaric dəf'in etməyincə heç yana getmək olmaz və bu fəsadın zərəmindən təğafül etmək olmaz”. Şe'r:

Həqir görmə əduyi ki, əqrəbi-kurun,
Dəmi düşəndə fəsadı füzundur əjdərdən.
Təsəvvür etmə ki, xəsmi-qəvidən ola əyan,
Məzərrəti ki, yetər düşməni-mühəqqərdən.

Həzrəti-Əmir bir növbət dəxi İbn Əbbası irsal edüb nəsihət etdi, əsəri-icabət görməyüb, yenə kəndü bizzat anlara müqabil durub nəsihət etdikdə, ol cümlədən Kəva ki, əmiri-Xəvaric idi, on nəfər əqrəbasilə Xəvaricdən rücu' edüb və səkkiz bin dəxi “Ət-tövbətü əltövbətü” – deyib, Xəvaricdən dönüb ləşkəri-İslama mülhəq oldular və

¹ Hökm Allahındır!

baqiyi-Xəvaric Əbdullah bin Vahibi və Qərquş bir Züheyri kəndülərinə əmir edüb, canibi-Nəhrəvana təvəccöh qıldılar və Həzrəti-Əmir rayəti-zəfərayət mütəhərrik edüb, əqəblərinə rəvan oldu. Həzrəti-Rəsul bu tayifəyə Mariqin deyüb, Həzrəti-Əmirə müxalifətlərindən xəbər vermişdi və Cəbrail bunların xəbərini Rəsula gətirmişdi.

Və “Şəvahidün-Nübüvət”də məsturdur ki, Həzrəti-Rəsul Murtəzaya xəbər verdi ki, hər b edəcəksən Mariqin cəmaət ilə, yə’ni Xəvariclə. Və sərdarları Zülşədid nam bir məl’un ola, püstani-nisa kibi sinəsində bir ləhmi-zaid ola. Və “Nüsəxi-İsfəhani” dəlailində əsnadidürüstlə Əbu Sə’id Xəzridən mənquldur ki. “Həzrəti-Rəsul xidmətində idim, qisməti-qənaimə məşğul idi. Bəni-Təmmimdən Zülxuvəysərə nam bir kimsənə hissəsinə razı olmayub ayıtdı: “Ya Rəsulullah, riayəti-ədd qıl. Həzrəti-Rəsul buyurdu ki. “Bən ədl etməsəm, kim edər”. Faruq ayıtdı: [“Ya Rəsulullah, rüxsət ver ki, bu biədəbi cəzasinə yetirəyim”. Həzrəti-Rəsul] ayıtdı: “Ya Ömər, səbr et ki, “ənqərib əmsalü əqrənədə xitteyi-İslamdan çıxalar, necə ki, qövsi-qəvidən tiripərran və xürud edələr əfzəli-əhli-İslama. Və mehtərləri bir müdbirisiyahçərdə olub, kətfində pestani-nisaya şəbih bir ləhmi-zaid ola”.

Həqqa ki, bən ki, Əbu Sə’idəm, bu kəlimatı Həzrət-Rəsuldan istima’ etdüm və müşahidə qıldum ki, Əli bu tayifə ilə hər b etdi və qütəla arasında mehtərlərin bulub ol nişanəyi anda gördüm”. Şe’r:

Zəbani-Mustəfa mö’ciz bəyandır,
Çü Cəbrili-Əminə həməzbandır.

Rəvayətdir ki, təvəccöhü-qəzayi-Xəvaricdə, ləşkəri-Həzrəti-Əmir- Nəhrəvan qürbündə bir deyrə yetüb, rahibi-deyr bir nəərə urdu ki: “Ey ləşkəri-İslam, əmirinizə e’lan edin bu canibə gəlsün”.

Həzrəti-Əmir vaqif olub, inani-səadət ol canibi-mün’ətif edüb, deyrə yetdikdə rahib ayıtdı: “Ey sərvəri-ləşkəri-İslam, bu günlər sitareyitale’i- İslam hübutamaıldız. Səbr et ki, dəreəceyi-süudayətüb qəvi ola”. Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Ey rahib, də’viyi-hökmi-nicum edərsən, filan sitarədən bana xəbər ver”. Rahib ayıtdı: “Bən bu sitarədən vaqif degiləm”. Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Ey rahib, məlum oldu ki, əhvaliasiman məlumun degil, əhvali-ərzdən xəbər sorayım; hala qədəm basdıgım mənəzildə nə mədfundur?” Rahib ayıtdı: “Bilməzəm. Bir

zərfdir bu nişanə ilə və içində bir miqdar dirəm var bu ədədlə və bu nəqş və sikkə ilə”. Rahib ayıtdı: “Ey əziz, bu mükaşifə sənə qandan hasil oldu?” Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Rəsulullahdan ki, xəbər vermişdi və buyurmuşdu ki, bir ləşkərlə hər b edəsən, onların ləşkərindən ondan əksik qurtula və sənin ləşkərindən ondan əskik şəhid ola”. Rahib mütəhəyyir olub, imtahan üçün qədəmi altındakı yeri həfz etdikdə ol zərf müqərrər olan dirəm və nişanə ilə çıxub, rahib, filhal imanə gəlmişdi və Həzrəti-Əmir mülazimətin ixtiyar edüb, xilmətindən Nəhrəvana mütəvəccih oldu. Şe’r:

Hər səadətməndə kim, tövfiqi-dövlət yar olur,
Vaqifi-sirri-nihanü kaşifi əsrar olur.

Nəqlidir ki, Cəndüb İbn Əbdullah Əzdi demiş: “Bən Murtəzaylahərbi-Cəməl və Siffində həmrəh idim, əgərçi vilayətində şəkkim yox idi, əmma Nəhrəvana nüzul vaqe’ olduqda bu xatirimə yetdi ki, hərbinə iqdəm etdigimiz tayifə cəm’i-zühhadü übbaddır, bunları qətl etmək əmri-əziz görünür. Sübhədən ləşkərdən dışra çıxub, sinanü rümhüm dili-zəminə möhkəm qılıb, sipərim sayəban edüb, sayəsində qərar dutmuşdum. Həzrəti-Əmir tənha bəndən yana gūzar edüb ayıtdı:

“Ey Cəndüb, suya gūmanın varmı?” Mətreyi-pürab var idi, təslim etdim, nəzərimdən qayıb olub müddəti-təvildən sora peyda oldu.

Təcdidi-vūzu qılmış yanımda qərar dutdu. Bu hala müqarin bir sipahi peyda olub Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Ey Cəndüb, bu sipahidən əhliNəhrəvan əhvalını sual et”. Sual etdikdə sipahi ayıtdı: “Müxaliflər Nəhrəvanı keçdilər”. Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Haşa, qələtdir bu xəbər”.

Sipahi mübaliğə qıldı ki, “Vallah Nəhrəvanı übur etdilər”. Bu hala müqarin bir sipahi dəxi gəlüb bu xəbəri müəkkəl qıldıqda Həzrəti-Əmir hiddət ilə ayıtdı: “Əlbəttə, bu xəbər qələtdür, necə keçərlər Nəhrəvanı ki, onların mövzeyi-səfkidəmələri bu canibdədir”. Bunu deyüb yerindən durdu. Mən bu göftari tərəddüdüm təmyizinə mizan etdüm və xatirimdə müqərrər qıldum ki, əgər də’vası kizb olub, əhliNəhrəvan übur etmiş olalar, anınla qital edənlərin müqtədası bən olam və əgər göftari səhih olub übur etməmiş olalar, ana canımı cümlədən müqəddəm fəda qılam”. Haqqa ki, Nəhrəvana qərib olduqda gördüm ki, rayati-müxalif hənuz yerindən mütəhərrik olmamış və ol ləşkərin bir fərdi übur etməmiş. Bən rə’yimdən münfə’il ikən Həzrəti-Əmir

qəfadan gəlüb kətfimi dutub ayıtdı: “Ey Cəndüb, həqiqəti-hal mə'lum oldumu?”
Dedim: “Bəli, ya Əmirəl-mö'minin”. Şe'r:

Ol ki, sidqü sihhəti-göftarına şəkkak ola,
Ana qabildir ki, şəmşirinlə bağı çak ola.

Rəvayətdir ki, kənari-Nəhrəvanda sipahi-Xəvaric səbzeyi-ləbicuybar kimi səf çəküb durduğun və ələmlərin cövləna gətürdüklərin görüb, sipahi-şahi-ələmpənəh biixtiyar mütəvəccih olub, bünyadikarzar qıldılar və ol səfin sipahisin səfheyi-ruyi-zəmindən götürməgə mütəvəccih oldular. Ləşkəri-küfr və İslam və sipahi-nur və zəlam bir-birilə mümtəzic olub, naireyi-cidalü qital işti'al bulub, bir nəbər oldu ki, hər nəqşi-nə'li-səmənd bir hüfreyi-qəbr olsaydı, qütəla dəfninə vəfa-qılmazdı və hər zərreyi-qubar bir kuhsar olsaydı, xunabə seylinün rəhgüzarın duta bilməzdi. Şe'r:

Xakə xun tökdü zəxmdən bədxah,
Lə'li-nab oldu nə'li-Düldüli-Şah.
Oldu miqrazi-Zülfüqarə şü'ar:
Qət'i-əqdi-səlasili-füccar.

Axirüləmr, sübhi-zəfərdən afitabi-fəth tülü' edüb, ləşkəri-İslama pərtöv buraxdı və afitabi-məhceyi-livayi-İslam şö'leyi-atəş olub sipahi-ə'danun fərahəm qıldığu əsbabi-tədbirü əmti'ə tədarükün yaxdı. “[Fəhəb li] Vəllahu yü'əyyidu [bi-nəsrihi] mən-yəşə'u”¹ dən nəsimi-inayəti-“Fə-qəd ca'əkumul-fəth”² mütəhərrik olub və sərçəşməyi-“İnna fətəhna ləkə fəthən mubina”³ dən zülaliməkrəməti-“ Nəsrün minəllah”⁴ tərəşşüh qılıb, ləşkəri-İslam mənsur və sipahi-ə'da məqhur oldu və sitareyi-əhli-Həq hüsuli-sə'adət qılıb əxtəri-ərbabi-bütlan əsəri-vəbal buldu.

Hər sipahın ki, olur sərdarı Şahi-övlia,
Hiç şəki yox kim, nə yan əzm eyləsə mənsur olur.
Hər yana kim salsa pərtöv, rövşən eylər aftab,
Qanda kim, əbri-bəhar etsə güzər, mə'mur olur.

¹ Allah dilədiyinin qələbəsinə yardım etdirər! (Qur'an, 3, 13).

² Sizə fəth (açılış, qələbə) qismət etdi (Qur'an, 8, 19).

³ Biz sənə həqiqi uğur verdik (Qur'an, 48, 1).

⁴ Yardım Allahdandır! (Qur'an, 62, 13).

Rəvayətdir ki, ol dörd bin bədbəxtdən üç bin doqquz yüz doxsan bir nəfər məqtul olub doqquz nəfər fərar etmişdi və ləşkəri-İslamdan həman doqquz səadətənd dövləti-şəhadətə yetmişdi. Həzrəti-Əmir əmrilə küştələr arasında Züşşədid dedikləri məl'uni buldular, həm ol nişanə ilə ki, Həzrəti-Rəsulullah xəbər vermişdi.

Əlqissə, Həzrəti-Sultani-Vilayət fəthi-Nəhrəvan mühimmatın sərəncam edüb, məsnədi-istiqlalda mütəməkkin olduqda, əkabirü əşrafa üz dutub ayıtdı: “Kİmdir ki, Kufəyə fəthnamə ilətüb nüsrətimizdən xəbər verə?” Əbdürrəhman bin Mülçəmi-Muradi əyağa durub ayıtdı: “Əgər icazət olursa, bu xidmətin əhliyəm”. Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Ey İbn Mülçəm, sənün bundan ziyadə xidmətin bizə yetəcəkdir, mərdanə olğıl”.

Rəvayətdir ki, İbn Mülçəm diyari-Misrdən olub, Həzrəti-Osman qətlinə gələn qövm ilə həmrəh gələb Kufədə qalmışdı. Və bir rəvayət dəxi oldur ki, Həzrəti-Əmir mütəvəccih-i-hərbi-Xəvaric ikən hər canibdən ləşkər tələb edüb, Yəməndən İbn Mülçəm gəlmişdi və hər kim bir töhfə gətürdikdə anın bir şəmşiri-abdarı olub, hədiyyə təriqilə Həzrəti-Əmirə 'ərz etdi. Həzrəti-Əmir andan inhiraf edüb, hədiyyəsin qəbul etmədi. İbn Mülçəm xəlvətdə Həzrəti-Əmir hüzuruna gələb ayıtdı: “Ey şah-i-Düldüləvar və ey karfərmay-i-Zülfiqar, neyşə xəlq arasında bu bəndəni şərmsar edüb hədiyyəsin rədd etdin?” Həzrəti Əmir ayıtdı: “Ey İbn Mülçəm, necə almaq olur səndən bir tiği ki, sənün muradın bəndən anınla hasil olur?” İbn Mülçəm bu xəbərdən mütəvəhhim olub bünyadi-cəzə' qıldı ki, “Ya Əmirəlmö'minin, haşa ki, həzrətinizə nisbət bəndən tərk-i-ədəb sadir ola. Həqqə ki, sənün dövləti-mülazimətün təmmənnasında tərkivətən qılmışam və sənün həvayi-xidmətin təvəllasında müqimidiyari- qürbət olmuşam”. Şe'r:

Haşalillah ki, sənə bən yar ikən əğyar olam,
Nəqzi-peymani xilaf-i-əhd edüb qəddar olam?!
Arizuyi-dövləti-dünyavü din etməzmiyəm,
İstəməzmi xatirim aləmdə bərxürdar olam?!

Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Ey bivəfa, şək yoxdur ki, sən ayineyi-həyatıma qübari-fəna yetürürsən və şaibə yox ki, sən xanədani-vilayətdən zövqü səfa əsərin götürürsən. Şe'r:

Biganədür təriqi-vəfadan cibillətün,
Bidaddır işin, sitəmi cövr adətün.
Lafi-vəfayi-əhd urursan, vəli nə sud,
Çün hifzi-əhd qılmağa yoxdur mürüvvətün.

İbn Mülcəmün ə'zasinə vəhmdən lərzə düşüb, rüksari-bişərmində xilafi-adət əraqi-xəcalət zahir olub ayıtdı: “Ya Əmirəlmö'minin, əmr et dəsti-namibarəkmə qət' etsünlər ki, bu zərər əndişəsi müztəfe' ola”. Həzrəti-Əmir ayıtdı “Heç qisas cərayimə təqdim etməz, əmma müxbiri-sadiq bana bu vaqi'ədən xəbər vermüşdür”.

Və bir rəvayət dəxi oldur ki, İbn Mülcəm Xəvaricdən idi, əmma Həzrəti-Əmir Nəhrəvana təvəccöh etdükdə fürsəti-fərar bulmayub, ləşkəri-İslam içində qalmışdı və Həzrəti-Əmirə mülazim olmuşdu. Əlqissə, Həzrəti-Əmir ol məl'unun iltimasın rədd etməyüb, Xəvaric fəthnaməsin verüb Kufəyə rəvan etdi. İbn Mülcəm Kufəyə yetdikdə şəhrə ayin bağladub, əşrafü əkabirə fəthnaməyi ibraz etdi. Bu məzmunla ki: “Sipasi-biqiyas ol münşiyi-əhkami-divani-qüdrət və mümliyi-ərqami-ünvani-hikmətə ki, təsəddiyi-ümuri-həllü əqdiäləmi və təsərrüfi-əhvali-növ'i-bəni-adəmi min heysül-istehqaq xatəmi-ənbiya Məhəmmədəl Mustafaya müfəvvəz edüb, bu xüsusda mübəşşiri-vəhyü ilhamla bəşarətnamələr irsal etmiş. Və dürudnamə'dud ol padşahi-mülki-risalət və sultani-sərir-i-nübüvvətə ki, “Əntə minni bimənziləti-harun”¹ işarətilə andan nəəqi-hifzi-nizam və tərviçi-kargahi-İslam bana yetmiş. Həqqə ki, əhateyi-hökmicəhanmütə'im həm məhruseyi-dünya, həm mə'mureyi-üqbaya şamilür [və mücahidlərə nə'im baqi və mü'anidlərə cəhim haidür.] Şe'r:

Afıtabi-dövlətim şəm'i-cəhanəfruzdur,
Nuri-bəzməfruzi-aləm, nari-aləmsuzdur.

Qərəz bu müqəddəmədən oldur ki, daireyi-itaətimdən çıxub haşiyeyi-Nəhrəvana cəm' olan tayifeyi-tağiyeyi-Xəvaric qəl'ü qəm'inə ləşkəri-zəfərəsərim, rayəti-əziməti-ğəza mütəhərrik qılub, tövfیقəhad təmənnasilə mütəvəccih olduqda, ol bədbəxtlər “eynəmə təkunu yudrik-kumul-mövt”² müqtəzasincə məfərri-nəcat və məcali-fərar bulmayub, naçar müqabilə gəlüb, xaşakvar kəndülərin

¹ Sən mənə Harun yaxınlığındasan.

² Harada olursunuz olun, ölüm sizi mütləq yaxalar (Qur'an, 4, 78).

şö'leyi-tiği-saiqəbarinə urub, mübaşiri-cidalü qital oldular. Əmma əqrəb zəmanda əshəli-vücuulla təlatümi-əmvaci-dəryayi-ləşkəri İslamdan girdabi-fənaya düşüb əzabi-həyata rahəti-məmatı ixtiyar qıldılar. Şe'r:

Tiğümi ə'daya nüsret bərqi-suzan eylədi.
Feysi-dövlət şəm'i-iqbalım füzuzan eylədi.

İmdi gərəkdür ki, ə'yanü əşrafü xassü ammi-əhli-Kufə bu xəbərdən mübtəhic və məsrur olub, təriqeyi-şükrü sipas mər'i və məsluk edələr, vəssalam". Rəvayətdir ki, müjdə sürurindən şəhri-Kufədə bir neçə gün ayin bağlanub, xəlq eyşü işrətə [məşğul] ikən bir gün İbn Mülcəm darül-əmarədən kəndü sərayinə gedərkən bir qəsrədən sədəyi-dəf və nay istima' edüb, ihtisab təriqilə mən' etmək sədədündə olub, ol qəsrə duxul etmək tədarükündə ikən qəsrədən bir neçə müzəyyən və dilfərib övrət çıxub ol cəm' içində bir məhəbub müşahidə qıldı ki, ol əsrdə andan əhsənü əcməl yox idi. Şe'r:

Buti kim, qəmzəsi qarətğəri-İslamü imandür,
Xurami fitneyi-dövrən, nigahi afəti-candür.
Xumari-nərgisi-məsti açılmaz ta ki, içməz qan,
Giriftarinə rəhm etməz, dəmadəm içdigi qandür.

Əlqissə, şö'leyi-atəşi-rüxsari İbn Mülcəmənin xirməni-qərarinə bir nairə buraxdı ki, ol siyəhrüzgarın canın yaxdı. Şe'r:

Xəncəri-müjgana eylərmi həvəs canın sevən,
Büt sücudindən həzər qılmazmı imanın sevən?!

Əlhəq, binayi-imanı möhkəm olsaydı, qəmzeyi-məhdudi-məcəzidən rəxnə bulmazdı [və əsasi-əqlində səbat olsaydı, seyli-hadiseyi-eşqihəvaidən mütəzəlzil olmazdı]. Ol bədbəxtin binayi-əqidəsi süst və peymani-imani nadürüst olmağın bu nəzərdən intidam bulub və bu təvəccöhdən mütəzəlzil olub, niyazi-aşiqanə ərz edüb ayıtdı. Şe'r:

Ey xurami əql bünyadindən istehkam alan,
Cilveyi-naz ilə əhli-eşqdən aram alan,
Qandadır, ya Rəb, məqamin, ismü övsafin nədür?
Kimdür aya, şərbəti-lə'li-ləbindən kam alan?

Ol məkkareyi-səhharə ləbi-sehrəngiz açub ayıtdı: “Qəbileyi-Bəni Təməmdənəm və ismim Qütamədir və bir müddətdür ki, rəqəbeyitəsərrüfumdən silsileyi-tə’əllüqi-təzvic mürtəfə’dür və xatəmiqeydi-nikah ənamilitəcərrüdümdən müntəze’dür”. Şe’r:

Gühərim riştədən mübərradür,
Cövhəri-fərdü-dürri-yektadür.

Qütamənin ləzzəti-göftəri əlavəyi-eşqi-rüxsar və zövqi-rəftar olub, İbn Mülcəmi-məl’unun şövqi ziyadə olmağın ayıtdı: “Ey nazənin, bən xəridari-gövhəri-vüsəlin və müştəqi-dövləti-ittisəlinəm, nola gər şərifi-qəbul ilə sərəfraz və səadəti-riza ilə mümtəz edəsən”. Şe’r:

Eyləsən rəğbət dilü candan tələbkərəm sana,
Nəqdi-canım nəzri-vəsəndür, xəridarəm sana.

Qütamə ayıtdı: “Bu bir əmri-’əzimdür, övliyəmlə məşvərət qılmadan müyəssər olmaz və əqrəbə və ənsəbdən rüxsət almayınca surət bulmaz”. Qütamə mənzilinə mütəvəccih olub, İbn Mülcəm müntəziri-cəvab olub dışrada durduqda ol məl’unə əlbiseyi-əlvənə arayışi-qeyri-mükərrər qılıb və cəvəhiri-gunəgunlə myzəyyən olub. Şe’r:

Pirayədən ziyad olub büt lətafəti,
Dövrənin oldu fitnəsi, dnyanın afəti.

Cilveyi-naz ilə [qürfə] üzərinə gələb, İbn Mülcəmə ərzi-didar edüb cəvab verdi ki: “Ey talibi-vüsəlim və müştəqi-cəmalim olan sərgərdanü heyran, gövhəri-ittisəlim qiyməti girənməyə və öhdəsindən çıxan mütəsərrif olur və şahbazı-vüsəlim büləndpərvəzdür, seydinə qüdrət bulan rəğbət qılır”. Şe’r:

Hər kim istər vəsli-canan, tərki-can etmək gərək,
Yoxsa həsrətlər çəküb, ahü fəğan etmək gərək.

İbn Mülcəmi-bədbəxt dami-eşqə giriftar və məta’i-vəslə xəridar idi, təzərrö’lə ayıtdı: “Ey məxdumə, məhrin nədür?” Qütamə ayıtdı: “Bənim məhrim üç nəsnədür: biri üç bin dirəmi-Bəğdadi və biri cariyeyi-cəmilə

və biri qətli-Əli İbn Əbu Talib". İbn Mülcəm ayıtdı: "Ey Qütamə, nəqdü cariyə məqbuldur, əmma qətli-Əli əmri-əzimdür və şügli-vəhim". Qütamə ayıtdı: "Nəqdü cariyədən təcavüz etdüm, əmma qətli-Əli əqsayi-muradımdır, zira bənim qarındaşımla on nəfər əqrəba və ənsabım ləşkəri-Xəvaricdən idi. Anın şəmşiribəddarı ilə şərbəti-fəna içmişlər, andan bu intiqamı almayınca qərarım olmaz və bu mühimmi kifayət qılmayan vüsalimdən bəhrə bulmaz". Bu mübaligə əsnasında İbn Mülcəmin yadına Əli bin Əbu Talibün gövtarı gəlüb ayıtdı: "Qaliba ki, bu əmr müqəddər olmuşdur və bu hökm səhifeyi-təqdirdə təhrir olmuşdur". Ol bədbəxtin irqi-nifaqı mütəhərrik olub ayıtdı: "Ey Qütamə, bu əmri qəbul edərəm bir zərblə, bəndən razı olasan". Qütamə ayıtdı: "Qəbul etdüm və bə'zi kimsənələr dəxi sənə mü'in və müzahir olmağa tə'yin edərəm. Əmma kəlamında sadıq isən, şəmşirini bana təslim et, ta şərtədən təcavüz etməyəsən". İbn Mülcəm şəmşirin ana təslim edüb, ol bədbəxt dili-pürkinə ilə mənzilinə rəvan oldu.

Rəvayətdir ki, ol gün Həzrəti-Əmir sə'adəti-iqballa gəzayi-Nəhrəvandan müraci'ət qılıb, cəmi'i-əhli-Kufə istiqbala çıxub tə'zim və təkrimlə ol şəhriyarı şəhrə gətürdilər və Həzrəti-Əmir məscidicameə yetdükdə hərəmsərəsinə getmədən Düldüldən yenib məscidə qədəm basdı. İki rik'ət nəməz qıldı və cəmi-i-övladü əşrafü ə'yani hazır edüb, payeyi-minbəri-qüdəmindən müşərrəf qılıb, bir xütbə ağaz etdi həmdü sənaya müştəmil və bir nə'ti-Mustafaya möhtəvi. Və xasü ammi təriqi-və'zlə behiştə ümidvar və üqubati-duzəxdən xəbərdar etdikdən sonra canibi-yəminə nəzər salub İmam Həsənə ayıtdı: "Ya bunəyyə kəm bəqa min şəhrina haza"¹ və tərəfi-yəsara mail olub İmam Hüseyinə ayıtdı: "Ya bunəyyə kəm məza min şəhrina haza"². Dedilər: "On beşinci gündür". Və ol şəhri-Rəməzan idi. Pəs, dəsti-mübarək məhasini-şərifinə urub ayıtdı: "Bu ayda bu mükərrəm [yer] bənim qanımla xəzab olur və bənim qatılım bu məclisdədir". İbn Mülcəm bu təkəllümdən heybəti-əziz alub xəlvətdə Həzrəti-Əmir xidmətinə gəlüb ayıtdı: "Ya Əmirəlmö'minin, səndən iltimasım budur ki, əmr edəsən ki bənim əllərümi qət' edüb siyasətə yetürələr". Həzrəti-Əmir ayıtdı: "Haşa ki, günahdan müqəddəm qisasa hökm edəm, əmma Rəsul bana xəbər verdi ki, sənin qatılın qəbileyi-Muradidən

¹ Ey oğlum, bu ayımızdan neçə gün keçdi?

² Ey oğlum, bu ayımızdan neçə gün qaldı?

olub, bir murad üçün sənə zərbət ura, əmma muradına yetməyə. Ey İbn Mülcəm, sənə xəbər verəyim ki, sidqi-kəlamımı andan təhqiq edəsən. Əyyami-tüfuliyyətdə sənə mürəbbi olan bir yəhudi övrət idi və ol yəhudi bir gün qəzəb təriqlə sənə ayıtdı: “Ey naqeyi-Salehi zibh edən şəqidən əşqa”. İbn Mülcəm ayıtdı: “Səddəqtə ya Əmirəlmö’minin”¹. Bu nişanədən beğayət mütəəssir olub münfəil oldu.

Əlqissə, Həzrəti-Əmir şərəiti-məva’iz və nəsayihdən sonra məsciddən mənzilinə buyurub, bir gecə İmam Həsən məqamında iftar edərdi və bir gecə İmam Hüseyin mənzilində, əmma üç löqmədən ziyadə tənəvül etməzdi. Ayıtdılar: “Ya Əmirəlmö’minin, qillətita’ama səbəb nədür?” Dedi: “Və’deyi-mülaqati-Həq qərüb olmuşdur, qərəzim ri’ayəti-təharətdür”.

Rəvayətdir ki, Rəməzan ayının on doqquzuncu gecəsində ki, möv’idi-qətl idi, ol səbahədək ta’ətü ibadətə məşğul olub, hər saət səhni-sərayə çıxub, asimanə nəzər qılıb, intizari-və’də çəküb dedi ki: “Sədəqə Rəsulullah. Həqqa ki, hərgiz Rəsulullahın qövlü xilaf olmaz və lövhi-qəzadə təhrir olan xətti-təqdir mütləqa təğəyyür bulmaz”. Şe’r:

Hər nə kim, təqdirdür, təğyir bulmaz, ey könül,
Lövhi-təqdirün xəti hərgiz pozulmaz, ey könül.

Ol zəman ki, mürği-səhər bu müsibətxaneyi-mələləfzadə suzü güdazla zəməməyə ağaz etdi və müəzzinlər sürudi ərbabi-ibadət səm’inə yetməyə və’də yetdi, ol müqtədayi-ələm və pişvayi-növ’ibəni-Adəm vüzu tazə qılıb dıšra çıxmağa əzm etdikdə, İttifaqən ol sərayi-fərəhfəzadə bir neçə mürğabi olub, rəhgüzarinə gələub, daməni-ismətin dutub zəbani-hal ilə fəryada gəldilər. Bənətimütəhhərat anların mən’inə iqdām etdikdə Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Ey cigərguşələr, mən’e tmən ki, bunlar bənim matəmim dutanlardır”. İmam Həsən ayıtdı: “Ey məxdum, bu nə fəli-namübarəkdür?” Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Ey fərzəndi-səadətəmənd, könlüm bu gün şəhadətümə şəhadət verür”. Bəs cəmi’i-övlədin hazır edüb, bir-bir məvaidə qılıb bu məzmununu bəyana çəkərdi. Şe’r:

Canə yetdim möhnətü dərdü bəlayi-dəhrdən,
Eylədim əzmi-səfər möhnətsərayi-dəhrdən.

¹ Ya Əmirəlmö’minin, doğru söylədin!

Meyli-seyri-laləzari-cənnət etdüm neyləyim,
Qönçəvəş könlüm dutuldu təngnayı-dəhrdən.
Necə bir avarə qılısun gərđişi-gərdun bəni,
Necə, bir könlüm figar olsun cəfayi-dəhrdən?!

Əlqissə, mütəvəccih-i-məscid olub, bangi-nəməzin ədə qılıb, nəməza məşğul oldu və rəğbəti-təməmilə adəti-mə'hud üzrə dərgaha təvəccöh qıldı. Həm ol gecə İbn Mülcəmi-bədbəxt Qütameyi-məl'unə sərəyinə gedüb və Qütameyi-bədsəadət İbn Mülcəmin tiği-bidirigin zəhrlə sirab edirüb və Mərvan Təmimi və Şis İbn Bəhri-Əşca'i peyda qılıb, anın mü'avinətinə müqərrər qılmışdı. Ol üç hərəmzadə təməmişəb məşğuli-şürbi-xəmr olub, kilabmanənd sübhədən məsti-xab ikən Qütamə ki, müntəziri-izhari-fəsad idi, avazi-bangi-nəməz istima etdikdə ol qafilləri bidar edüb ayıtdı: "Ey bixəbərlər, durun ki, Əli məsciddə tənhadır". İbn Mülcəmi-biəman ol [iki bədbəxt ilə], əfzəlizəmanın qətlinə yekcəhət olub, sür'ətlə məscidə gəlüb, kəndusin xab edənlər silkinə buraxdı. Həzrəti-Əmir təhiyyəti-məscid ədasından sonra xüftələri bidar etməgə təvəccöh qılıb, İbn Mülcəmi ki, müqəddəmi-ərbəbi-qəflət idi, mübarək qədəmilə tənbih edüb ayıtdı:

"Qum və səlli"¹. Və təcavüz edüb, yenə mehrabə gəlüb nəməza məşğul oldu. İbn Mülcəm ol iki bədbəxti dəxi oyadub ayıtdı: "Durun, fürsət qənimətdür". Və "Tarixi-Təbəri" və bə'zi təvərixdə böylə məsturdur ki, Əmir hənuz bangi-nəməza məşğul idi ki, ol hərəmzadələrin ikisi məscid qapusının iki tərəfində durub və İbn Mülcəm məscidə girüb müqərrər etdilər ki, müqəddəm ol iki namərd zərbə edələr, əgər heç biri kargər olmasa, İbn Mülcəm təmam edə.

Əlqissə, Həzrəti-Əmir məscidə qədəm basdıqda, Mərvan Təmimi tiğ buraxdı, rədd olub taği-dərgahi-məscidə uğradı. Anın əqəbincə Şis İbn Bəhr şəmşir həvalə qıldı. Kargər olmayub fərar etdilər və Həzrəti-Əmir dilü canla şəhadətə rağib olmağın iltifat etməyüb nəməza iştiğal etdikdə İbn Mülcəmi-bədbəxt fürsət bulub, səcdəyi-uladan baş götürdükdə fərqi-mübarəkinə şəmşiri-zəhralud yetürdi. İttifaqən ol mövze'yə yetdi ki, ruzi-hərbi-Xəndəq Əmr bin Əbdüvəd tiğilə qıldı.

Həzrəti-Əmir ayıtdı: "Fuztu bi-rəbbil-kə'bəti"², yə'ni damiqəmdən nəcət buldum və dairei-ələmdən azad oldum.

¹ Qalx və namaz qıl!

² Kə'bənin sahibinə and olsun ki, xilas oldum.

İbn Mülçəmi-bədbəxt bu hərəkət südurindən sonra fərar edüb, avazə düşdü ki: “Qutilə Əmirulmu’minin”¹.

Əhli-Kufə siğarü kibar mütəvəccih-i-məscid olub və Həsən və Hüseyin ittila’ bulub cameyi-çak və dideyi-nəmnakla hazır olduqda, gördülər qəndili-mehrabi-İmamət səngi-bidadla şikəst bulmuş və nihali-nəxlistani-vilayət sərsəri-cəfa ilə paymal olmuş. Səri-niyaz qədəmi-mübarikinə qoyub fəğanə başladılar. Və Həzrəti-Əmir dəmbədəm fərqi-mübarəkindən xunabəyi alub, rüxsari-lətif və məhasini-şərifinə sürüb mübahat edərdi ki, “əlminnətü-lillah, sə’adəti-şəhadət nəsibim olub, bu nişanə ilə tövfi-bargahi-kibriya və mülaqati-Həzrəti-Mustəfa və müşahideyi-didari-Zəhra və müsafihəyi-Həmzeyi- seyyidi-şühədə və müxaliteyi-Cə’fəri-Təyyar etsəm gərək və bu seyləbi-xunabla zövrəqi-muradım rəvanə olub mənziliməqsuda yetsəm gərək”. Şe’r:

Şükr kim, baği-muradım gülü açıldı bu gün,
Həq bəni vasili-iqlimi-bəqa qıldı bu gün.

Şəhzadələr “Va veyla və musibətah”² – deyüb və xassü ammiKufə şəraitini’əzaya iqdām edüb derlərdi. Şe’r:

Ey sipehri-bivəfa, bihudə dövran eyelədün,
Qəsdi-din etdin, binayi-şər’i viran eyelədün.
Sərnigun qıldın ibadət minbərü mehrabini,
Mə’bədi-İslami topraq ilə yeksan eyelədün.
Ləşkəri-İslami qoydun sərvərü sərdarsız,
Noldu, ey zalim ki, qəsdi-Şahi-Mərdan eyelədün?!

Əlqissə, Həzrəti-Əmirin zəxmin bağlayub sual etdilər ki: “Sənə kimdən vaqe’ oldu bu cəfa?” Buyurdu ki: “Səbr edün, ’əyan olacaqdır, yəqin ki, bu əməl mürtəkibin Həq rüsva qılacaqdır”. Bu hala müqarin Şis İbn Bəhr fərar edüb gedərkən bir kimsənə anı müztərib görüb sual etdi ki: “Məgər sənsən qatili-Əmirəlmö’minin?” İnkār etmək istədi, zəbaninə iqrar cari oldu. Xəlqi-Kufə onu ləgədkub etdilər. Əmma İbn Mülçəmi-münafiq məsciddən çıxub, hücrəsinə girüb əsbab və əslihəsin buraxmaqda ikən Kufə əhlindən bir kimsənə anı gördükdə gümana

¹ Əmirəlmö’münün öldürüldü.

² Vay başımıza gələn müsibət!

düşüb ayıtdı: “Məgər sənsən qatili-Şahi-Mərdan?” Ol məl’un “a” deməkdən “nə’əm” dedi. Ol kimsənə giribanın dutub məscidə gətürdi.

Və bir rəvayət dəxi oldur ki, məsciddən çıxub səhraya mütəvəccih ikən Həmədan qəbiləsindən bir kimsənə anı gördü əlində şəmşirixunalud, cür’ət edüb ol məl’unu dutub, hücumu-ammlə bağlayub, məscidə gətürdi. Həzrəti-Əmir ol məl’una itab təriqlə ayıtdı: “Ey bəradər, məgər bəndə ləyaqəti-əmarət yox idi ki, vücuduna rəf’ etməgə iqdəm etdün”. Dedi: “Mə’azəllah”. Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Pəs, nə bais oldu ki, övladimi yetim qoyub xanədanimə rəxnə buraxdun?” İbn Mülcəm ayıtdı: “Ya Əmir, həsənatdan qeyr səndən mənə yetməmişdür, əmma nə çarə, “Kanə əmrullahi qədərən məqdurən”¹.

Həzrəti-Əmir buyurdu ki: “Anı həbs edün və bən həyatda olduqca bən tənəvül etdigüm tə’amü şərəbdən ana verün və cəfa qılman. Əgər bən bu qəziyyədən nəcat bulsam, səlah bənimdür və əgər nəcat bulmasam, ol bənə bir zərb urdu, siz dəxi ana bir zərb urun”.

Həsbül-fərman İbn Mülcəmi həbs edüb, Həzrəti-Əmiri Həsən və Hüseyin bir fərəş üzərə götürüb məsciddən çıxardılar. Ol saat əsərisübhi-sadiq peyda olmuşdu. Həzrəti-Əmir ayıtdı: “Ey cigərguşələr, bəni mütəvəccihi-məşriq dutun”. Mütəvəccihi-məşriq olub ayıtdı: “Ey sübhi-sadiq, ol Pərvərdigar həqqiçün ki, anın şövqilə giribanım çakdür, ruzi-məhşər şəhadət verəsən ki, Həzrəti-Rəsuldan tə’liminəməz alduğum gündən bu günədək sən bəni qafil bulmayub, həmişə bən sənə istiqbal etmişəm”. Andan sonra təvəccöh asimana edüb ayıtdı: “İlahi, bu əhvəla sən güvəhsən; ruzi-məhşər ki, yüz iyirmi dörd bin peyğəmbər və ərvahi-övlia və şühədə ərş altında hazır olalar, şəhadət verəsən”. Hüzzeri-məclis xürüşü qülqülə ağaz etdilər. Şe’r:

Cəhanı əbri-afət qərqi-sejli-iztirab etdi,
Dili-əhli-vəfani atəşi-heyrət kəbab etdi.
Mədəd kim, dövri-zalim ruzigarın rövneqin pozdu,
Fəğan kim, aləmi gərduni-dunpərvər xərəb etdi.

Əşrafı-Əhli-Beyt iztirabi-təmamlə fəryadü fəğan etdikcə Həzrəti-Əmir anlara təsəlli verüb derdi: “Ey şahzadələr, bən Mustəfa xidmətinə və Zəhra söhbətinə müşərrəf oluram, bənim üçün təəssüf çəkmən və cəzə’ qılman; zira bu gecə vaqiəmdə gördüm ki, Həzrəti-

¹ Allahın işi təqdir edilmiş qədərdür (Qur’an, 33, 38).

Rəsul astini-mübarəkilə çəhrəmdən qübari-küdurət pak edərdi. Bu dəlildir ki, çehreyi-canimdən qübari-bədən rəf' olur". Şe'r:

Xoş ol zəman ki, çıxub Yusifim bu zindandan,
Qübari-tən ola mərflu' çehreyi-candan.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Əmir üzərinə cərrah gətürdilər. Cərrah ol zəxmimümkərə nəzər qıldıqda fəryada gəldi ki, "Bu, zəxmün şəmşirinə zəhrab vermişlər, cərəhati qabili-ələc degil". Və bir rəvayət dəxi oldur ki, cərrahdan müqəddəm Ümm Gülsüm İbn Mülcəmi həbsdə görüb ayıtdı: "Ey bədbəxt, bu nə əndişeyi-batildi ki, qıldun Həzrəti-Əmirə, behər hal sənün zəxmin əsər qılmaz, əmma sənün halın nolur?" İbn Mülcəm ayıtdı: "Ey xatun, bən ol tiği bin altuna alub və bin altun dəxi verüb zəhlə sirab etmişəm, cərəhətindən aman mümkün degil". Və bu vəqi'ə Rəməzan ayının igirmi birində idi. Həzrəti-Əmir vəsiyyəət yazub, övladları ilə vida' edüb, Ümm Gülsümə ayıtdı: "Ya binti, əglicə 'la əbikil-babə"¹. Ümm Gülsüm hicrə qapusın məsdud edüb, Həsən və Hüseyn dıışrada giryən-giryən otururkən nagağ bir səda eşitdilər ki, bir hatif derdi: "Əfəmən yəlqa finnarə xeyrun əmmən yə'ti aminən yovməl-qiyaməti"². Və bir hatif dəxi derdi: "Bəli mən yə'ti aminən yovməl-qiyaməti"³. Və bir rəvayət dəxi oldur ki, hücrədən "Lailahə illəllah Muhəmmədən Rəsulullah"⁴ kəliməsin istima' etdilər. Şahzadələr biixtiyar hücrəyə girdikdə gördülər ələmi-bəqayə intiqal etmiş.

"Şəvəhidün-Nübüvvət"də məsturdur ki, Əhli-Beyt demişlər: "Həngami-vəfati-Murtəza qeybdən bir səda gəldi ki: "Çıxın hücrədən, bu bəndeyi-pake'tiqadı kəndu halinə qoyun". Biz hücrədən çıxdıqda hücrədən bir səda gəldi ki: "Diriğə, Məhəmmədi-Mustəfa vəfat etdi və Əliyyəi-Murtəza şəhid oldu. Aya, kimdür anlardan sonra ri'ayəti-ümmət qılan!" Bir hatif dəxi nida yetürdi ki, anların sirətlərilə mütəxəlliq olan avaz sakin olduqda hücrəyə girdük, gördük müğəssəl və mükəffən olmuş. Üzərinə nəmaz qılıb götürdük. Və bir rəvayət

¹ Ey qızım, atanın qapısını ört.

² Atəşə atılanmı, yoxsa qiyamət günü əmin olaraq gələnmı daha xeyirlidir(Qur'an, 41, 40).

³ Əlbəttə, qiyamət günü əmin olaraq gələn daha xeyirlidir.

⁴ Allahdan başqa Tanrı yoxdur və Məhəmməd Allahın rəsuludur.

dəxi oldur ki, Həzrəti-Əmir vəsiyyəət etdi ki: “Bən köçdükdə divarisəradən bir lövh peyda olur, bəni ol lövh üzərinə buraxun, gögdən kəfən və hənüt zahir olur, təğsilü təkfənim təmam olduqda, bəni bir tabuta qoyub səhni-səradə qoyun. Üzərimdə bir növbət İmam Həsən və bir növbət İmam Hüseyn nəmaz edüb, tabuti götürün, hər qanda ki, səri-tabut meyli-xak edərsə ol bük’əyi həfr edün. Sacdan bir tabut çıxar bəni ol tabutla anda dəfn edün”. Və bu dəxi “ŞəvahidünNübüvvət” də məsturdur ki, Həsən və Hüseynə vəsiyyəət etmiş ki: “Məni tabuta qoyub götürün, Qəribeyn deməklə mə’ruf zəminə ilətüb anda bir zümürüdfam həcər zahir olur, bənim mədfənim andadür”.

Vəsiyyəət müqtəzasincə əməl qılıb, hala məşhur olan məqamda dəfn etdilər və tə’rrizi-süfəhadan ehtiraz edüb, qəbri-mübarəkin məstur qıldılar. Və həmişə məstur idi ol zamanədək ki, Harunərrəşid müstövli oldu. Bir gün ol nəvəhidə şikar edərkən bir püştə gördü ki, bə’zi canvərlər onda mütəhəssin olmuşlar və hər necə ki cəvarih buraxdılar canvərlərə meyl etmədilər. Bu hala mütəhəyyir olub bir pür ol qəziyyə sirrin sual etdikdə ayıtdı: “Əcdadimdən istima’ etdüm ki, mərqədi-Əli İbn Əbi Talib bundadır”. Harunərrəşid tərki-şikar edüb, ol mövze’də təcəssüs edüb, əsərin görüb mə’mur etdi. Əyyamihəyatında anı ziyarətəgah etmişdi.

Əlqissə, şahzadələr Şahi-Mərdanı gecə ikən götürüb Kufədən çıxarub vəsiyyəət etdüğü mənzildə dəfn etdürüb müraciət qıldıqda ’əzaya məşğul olub, xəlqi-şəhr dəf’ə-dəf’ə gəlüb şəraitə-tə’ziyəət əda qılurlardı. Əmma hər necə istifsar edələrdi ki, şahzadələr Həzrəti-Əmirün mərqədi-münəvvəri və məşhədi-mü’əttəri qandadır, ta ziyarəti-şərifinə müşərrəf olub qibleyi-hacat edələm. Şe’r:

Billah ol şahi-şəhriyar qanı,
Sərvəri-əhli-ruzigar qanı?
Cümleyi-dərdimiz təbibə olan,
Məzhəri-lütfi-kirdigar qanı?
Ol əgər getdi isə aləmdən,
Ol məqam etdüğü məzar qanı?

Qət’ən əsər bulmazlardı [və] məzarından vaqif olmazlardı. Rəvayətdir ki, Həsən və Hüseyn Həzrəti-Əmiri dəfn edüb müraciət qıldıqda bir fəqirə sataşdılar ki, avazi-həzinlə fəğan edərdi; halın sorduqda ayıtdı: “Ey əzizlər, bən qəribi-məhcuram, möhnətim çox,

qəmxarım yox”. Dedilər: “Bu övqatda qəmxarın kİmdİ?” Dedi: “Bir il miqdarı idi ki, hər gün bu şəhərdən bir şəxs üzərimə gəlüb bənİmlə müanisət qİlub, cəmi-mayəhtacım hazır edüb gedərdİ”. Dedilər: “İsmi nədür?” Dedi: “İsmİN sordum, cəvab verdi ki, bənİM mərhəmətİM rızayı-Həq içündür, şöhrət için degil”. Dedilər: “Surətü hey’əti nədür?” Dedi: “Bən ə’mayəm, əmma bu qədər bilürəm ki, iki gündür üzərimdən qədəm çəküb əhvalımdan nəzəri-iltifat diriğ edübdür”. Dedilər: “Nişaneyi-ətvarı nədür?” Dedi: “İştİğali-təsbih və təhlildür; həqqa ki, sədayi-təsbihü təhlilinə mələikədən cəvab eşİtdim, bəlkə dərü divardan tə’zimü təkrimin əhsas etdim və hər saət mücalisətimdən məsrur olub derdi: “Miskinun caləsə miskinən və qəribun caləsə qəribən”¹. Şahzadələr bu xəbərdən gıryan olub ayıtdılar: “Ey dərviş, bu nişanələr Əli bin Əbu Talib nişanələridir”. Və dərviş ayıtdı: “Ey məxdumzadələr, ana nə vaqe’ oldu?” Dedilər: “Bir bədbəxt anı şəhid etdi və hala biz anın mərqədindən gəlirüz”. Dərviş ol xəbərdən müztərib olub, fəğana başladı, ayıtdı: “Ey şahzadələr, cəddi-büzürgvarınız və pedəri-alimiqdarınız hörməti həqqiçün ki, bəni ol sərvərin məzarı üzərinə hidayət qİlun”. Şahzadələr rəhm edüb, bir əlin Həsən və bir əlin Hüseyin dutub Həzrəti-Əmirin mədfəni-şərifinə yetürdilər. Ol dərviş qəbr üzərinə düşüb ayıtdı: “İlahi, bu mərqədi-şərif hörməti həqqiçün bəni qəmxarsız qoyma, ol qəmxara vasil et”. Duası müvafiqihökmi- qəza olub, filhal nəqdi-can nisari-mərqədi-Şah etdi”. Şe’r:

Qətrə dəryaya ittİsal etdi,
Zərrə xurşidə intİqal etdi.

Şahzadələr ol dərvişin üzərinə nəmaz edüb, həm ol mövze’də dəfn etdilər. Filvaqe’, vəfati-Şahi-Mərdan Şəhidi-Kərbəlaya nisbət ə’zəminəsaib və əkbəri-nəvaib idi. Zira cəmi’i-məkkarədən hisni-həsin və hisari-mətin olub, mənəhəci məaribdi. Lacərəm qürubi-aftabi-şövkəti mövcibi-istilayi-zülməti [-zülmü] fəsad olub, izaleyi-zilli-rə’fəti baisi-iqtizayi-tüğyani-üdvənü ’inad oldu. Şe’r:

Şahın himayətində ikən hərgiz etmədi,
Gülzari-xanədana nəsimi-bəla güzər.
Qətlindən ol şəhin nəmi-xunab çəkmədən
Ali-Əbaya nəxli-bəla vermədi səmər.

¹ Miskinlə miskin kimi otur və qəriblə qərib kimi.

Altıncı bab

İMAM HƏSƏN HƏZRƏTLƏRİ ƏHVALIN BƏYAN EDƏR

Həzrəti Sultani-səri-Kibriya və maliki-mülki-“Tö’til-mulkə mən tə’sau”¹ xəvasi-dərgahi-rif’ət dəstgahinə irşad təslimü təvəkkül qılub, cəvabi-tə’nü təərrüz tə’lim etmiş ki “Qul lən yusibəna illa makətəbəllahu ləna huvə məvlana və ələllahi fəl-yətəvəkkəlilmu’minunə”² və nəvvabi-bargahi-ələmpənahinə ihdayi-səbili-səbrü təhəmmül edüb, bu ibarətlə təskin və təkkin vermiş ki, “Və-masəbrukə illa billahi”³. Şe’r:

Sənə gər mənzili-məqsudə yetməkdir murad, ey dil,
Pərişan gəzmə hər canib, rəhi-səbrü təhəmmül dut.
Tərəddüd pəncəsindən cəhd edüb qurtar giribanın,
Kəfi-ixlaslə damani-təslimü təvəkkül dut.

Həqqa ki, nihali-rizayi-İzədi-Cəbbar cuybari-təslimü təvəkküldən sirab olmayınca andan ictimab etməz, dəvami-ne’mət və tə’tifi-əzharibəqayi- sə’adət mümkün olmaz və çiraği-iqbali-qürbi-dərgahi-İlah atəşi-səbrü təhəmmüldən izaət almayınca əhli-zülmət sərəsin münəvvər qılmaz. Şe’r:

Kimi kim, sevər saqiyyi-ruzigar,
Ana sağəri-səmmi-qatil verür.
Kimün kim, bilür ehtiramın rəva,
Ana cami-zəhri-hələhil verür.

Çün, vüqu’i-məsaib və hüdusi-nəvaib lazimeyi-vücudi-ələmdür, bəlkə əksəri-əcza-yi-tərkibi-ələm hürufi-ələmdür, lacərəm hər

¹ İstədiyinə mülk verirən (Qur’an, 3, 26).

² De ki, Allahın bizə təqdir etdiyindən başqa bir şey baş verməz. O bizim mövlamızdır və mö’minlər yalnız Allaha arxalanırlar (sığınırırlar) (Qur’an, 9, 51).

³ Səbrin yalnız Allahın yardımı ilədir (Qur’an, 16, 127).

məzərrətləri müsibəti-qeyri-mükərrər və əhli-cəzə' həmişə müəzzəb- müsibət olmaq müqərrərdür. Şe'r:

Cəzə' təqdirə çün təğyir verməz,
Qəzayi-mübrəmə tə'xir verməz.
Bəla vəqti ana rəğbət xətdür,
Bəla üzrə cəzə' həm bir bələdür.

Əlhəq, daireyi-təslimü təvəkkül bir həsari-müstəhkəmdür ki, mütəhəssinlərinə şəbixuni-sipahi-nəvaibdən əsəri-afət yetməz və məqami-təfviz bir hisni-mətini-mübrəmdir ki, mütəkkinlərinə hücumı-seylabi-hadisə tə'siri-afət etməz. Hər ayinə dövrən bəzminün zəhri-müsibəti əhli-təslimə şəhdi-səfadür və fələki-cəlladın tiğisiyasəti ərbabi-təfvizə miftahi-gəncineyi-ətadür. Şe'r:

Mə'nidə zəhrlə dolu bir şişədir sipehr,
Andan pür eyləyüb qədəhi-mehri hər səhər
Saqiye-dəhr xəlqə bərabər dutar, vəli,
Təhsin ana ki, etməyüb ol zəhrdən həzər
Nuş edə öylə kim, şəhi-dünyavü din Həsən,
Nəqdi-nəbi, çiraği-mələk, zübdeyi-bəşər.
Pabəsteyi-sələsili-hüsni-rizayi-dust
Sərməsti-nəş'eyi-meyi-xunabeyi-cigər.

Bu məzmun məsturi-şərəfnameyi-“Şəvahid”dür, bəlkə mö'təqidiəkabiri-ərbabi-əqaid ki, Həzrəti-İmam Həsən ikinci İmamdır ə'immeyi-isna əşərdən və künyəti-şərifü Əbu Məhəmməd və ləqəbilətifü Nəqi və tövfiqi-viladəti hicrətin üçüncü ilində Rəməzan ayının əvasitində Mədəneyi-münəvvərədə vaqe' oldu. “Səhifeyi-Rəzəviyyə” də məsturdur ki, Əsma binti-Ümeyşdən nəql olunub ki, demiş: “İmam Həsən viladətində mən qabilə idim. Ol afitabi-övcü-sə'adət asimani-ismətdən füzuzan olduqda və nihali-gülşəni-vilayət hədiqeyiiffətdən nəşvü nəma bulub fəzayi-vücuda gəldikdə Həzrəti-Rəsul vaqif olub, Fatimə hərəmsərasinə sayeyi-sə'adət buraxub, şahzadənin izarinə əmr etdi. Bən İmam Həsəni bir kəhrəbəyi xirqəyə sarub xidmətinə gətürdüm. Həzrəti-Rəsul lütfle ayıtdı: “Ey Əsma, sənə kərratla demədimmi ki, bənim övladımı sarı xirqəyə sarma”. Bən dəxi həsbülüşarə anı bir kafurfam xirqəyə sarub mübarək əlinə verdüm, Həzrət ana təlqini-bangi-nəməz edüb, Həzrəti-Əlidən sual etdi ki,

“Bu tıflə nə nam tə’yin etdün?” Murtəza ayıtdı: “Ya Rəsulullah, övladın təsmiyəsində həzrətinə təqəddüm etməzəm, əmma xatirimdə bu idi ki, səlahi-şərəfin olsa Hərb [təsmiyə] edəm, ya Həmzə”.

Həzrət [m-Rəsul] buyurdu ki: “Hökmi-Xuda müqəddəmdür”. Bu halətdə Cəbrail nüzul edüb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, [Həzrəti Əliyyəi’ə]la [sənə] səlam irsal edüb buyurdu ki, Əli sənə Musaya Harun mənziləsindədür, anın oğlun Harun oğlunun ismilə mövsum et”. Həzrət buyurdu ki, anın ismi nədür? Həzrəti-Cəbrail ayıtdı: “Şəbbər və Şəbbər siryani dilində Həsən deməkdir”. Pəs həsbülhöküm ol məxdumzadənin ismi-şərəfin Həsən etdilər. Rəvayətdir Ənəs bin Malikdən ki, İmam Həsən əşbəhi-övlad idi Həzrəti-Rəsulullahə və “Səhifə”də Bən Ğarib nəqlilə məsturdur ki: “Gördüm bir gün Həzrəti-Rəsul İmam Həsəni köksünə alub buyurdu: “Əllahummə innə uhibbəhu fəəhibbihi”¹, yə’ni bu şahzadəyi bən sevərəm, sən dəxi [sev]”. Və dəxi buyurdu ki, “Bən bu şahzadəyi sevərəm və sevəni dəxi sevərəm”. Əbu Hüreyrədən mənquldur ki, dedi: “Hərgiz İmam Həsənin rüxsari-şərəfin görmədüm km, ləzzəti-fərəhdən çeşmimi çeşmə-çeşmə şadabi-sürur tökmədi.

Bir gün Həzrəti-Rəsul məsciddə ibadətə məşğul ikən İmam Həsən hazır olub, kənari-şərəfinə çıxıb gisuları ilə mülaibə edərdi; Həzrəti-Risalət rüxsarin rüxsarinə sürüb derdi: “Əllahummə əhibbəhu və əhibbə mən yühəbbəhu”². Şe’r:

Məhi-gərduni-iffətü ismət,
Həm Həsən namü həm həsənsirət.
Əvvəlin gövhəri-xəzaneyi-cud,
Axirin nəqşi-kargahi-vücut.
Mətlə’i-nəzmi-Əhli-Beyti-Nəbi,
Nuri-çeşmi-Məhəmmədi-ərəbi.
Lə’li-nabi ki, ruhərvər idi,
Qeyrəti-şəhdü rəşki-şəkkər idi.
Dövrü-zalimdən oldu zəhrəşam,
Zəhr lə’lin qılub zümürüdfam.
Cigərin parə-parə qıldı anın,
Əxgərini şərərə qıldı anın.
Amm olub bir şərərənin əsəri,
Bir cigər dağı oldu hər şərəri.

¹ Allahım, onu sevirəm, sən də sev!

² Allahım, onu sev və onu sevəni də sev!

Sünəni-Tirmizidə məsturdur İbn Əbbasdan ki, Həzrəti-Rəsul bir gün İmam Həsəni kətfi-mübarəkinə alub dıſra çıxdı. Səhabədən biri ayıtdı: “Nə’əm əl-mərkəbu”¹. Həzrəti-Rəsul iltifat təriqilə ayıtdı: “Nə’əm ər-rakibu”². “Şəvahid”də məsturdur ki, bir gün Həzrəti Rəsul məclisə gəlüb, İmami-Həsəni hazır edüb həzərə ayıtdı: “Bənim bu xələfim seyyiddür və sərvərdür və əqrəb zəmanda bunun səbəbilə-islam ola iki güruhun arasında”. Və övzəhi-dələili-fəzailiHəsən və Hüseyin bu yetər ki, Həzrəti-Rəsul buyurmuş ki, “ƏlHəsənu vəl-Hüseynu seyyida şubbani əhlül-cənnəti”³. Və kitabı-“E’lami-Vəra”da İbn Əbbasdan nəqldür ki dedi: “Bən Həzrəti-Rəsul xidmətində idim, Fatimə giryan-giryan gəlüb ayıtdı: “Ya seyyid, Həsən və Hüseyin hücrədən çıxub müddəti-qeybətləri imtidad buldu və Həzrəti-Əli hazır degil ki, mütəlibət qıla, çarə nədür”? HəzrətiRəsulullah ayıtdı: “Ey Fatimə, qəm çəkmə ki, Həzrəti-İzəd anların hifzinə bizdən övlədir”. Pəs, du’a qıldı ki, “İlahi, ol şahzadələri əgər dəryada isə zövrəqi-inayətlə kənara yetür və əgər səhrada isə bədrəqeyi-hidayətlə mənzilə gətür”. Filhal Cəbrail nüzul edüb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, anlar əfazili-əhli-dünya və ə’azimi-əhli-üqbədir və validələri anlardan ə’ladür; heç ələm çəkmə, ol şahzadələr BəniünNəccar həzirəsində asayışdədirlər və Həzrəti-İzəd iki firişte anların hifzinə müvəkkil edüb, balı pərlərin anlara ğita və fəraş edüb xidmətlərinə məşğuldirlər”.

Həzrəti-Rəsul ol həzirəyə rəvan olub, İmami-Həsəni götürdi və İmam Hüseyini bir firişte götürüb gəlürkən Əbu Əyyubi-Ənsari firişteyə əhsas etməyüb təsəvvür etdi ki, şahzadələrin ikisi dəxi Rəsulullahdədir. Təhəhhüm qılıb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu iki şahzadənin birin bənə ver bən götürəyəm ki, həzrətinizə səbükbarlıq hasil ola”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey Əyyub, bunlar mükərrəmlərdür dünyada və möhtərəmlərdür üqbada. Validələri kəndülərdən əşrəfü əfzəl”. Pəs, canibi-səhabəyə təvəccöh qılıb ayıtdı: “Ey qövm, xəbər verəyim sizə cəddü cəddə cəhətindən əşrəf kimdür?” Dedilər: “Kİmdir, ya Rəsulullah?” Buyurdu ki, “Həsən və Hüseyin ki, cəddləri Rəsul və cəddələri Xədiceyi-binti-Xüveyləddür, əşrəfi-qəbailərəb”. Dedi: “Xəbər verəyim valid və validə cəhətindən kimdür

¹ Nə gözəl bir minik

² Nə gözəl bir minici.

³ Həsən və Hüseyin cənnətdəki gənclərin seyyididir.

əşrəf?” Dedilər: “Kimdür?” Dedi: “Həsən və Hüseyin ki, validləri Əli İbn Əbi Talibdür və validələri Fatimə binti-Rəsulullah”. Dedi: “Xəbər verəyim sizə ki, xalü xalə cəhətindən kimdür əşrəf?” Dedilər: “Kimdür? Dedi: “Həsən və Hüseyin ki, xalləri Qasim İbni-Rəsulullah və xalələri Zeynəb binti-Rəsulullah”. Dedi: “Xəbər verəyim sizə əmmü əmmə cəhətindən kimdür əşrəf?” Dedilər: “Kimdür?” Dedi: Həsən və Hüseyin ki, əmmləri Cəfəri-Təyyar və əmmələri Ümmü Hani binti-Əbi Talib. Şe’r:

Qandadır böylə bir şərəfli nəşəb,
Mə’dəni-fəzli-izzü elmü ədəb.
Sifəti-Həzrəti-Hüseynü Həsən
Cümleyi-kainatədür rövşən.
Ol biri paki-nəqdi-Mustəfəvi,
Bu biri nuri-çəşmi-Murtəzəvi.
Ol biri bədri-asimani-kəmal,
Bu biri sərvə-cuybari-cəmal.
Ol biri afitəbi-övcü-yəqin,
Bu biri gülbüni-hədiqeyi-din.
Hər biri bir hümayi-cilvənüma,
Rəfə’əllahu iqtidarəhuma”¹

Rəvayətdir ki, İbn Zübeyrlə səfərdə ikən bir gün nəxlistana yetdilər ki, nəxllərində əsəri-təravət qalmamışdı! Anda qərar dutub İbn Zübeyr arzu qıldı ki, nolaydı bu dirəxt[lərdə] rütəb zahir olaydı. Həzrəti-İmam Həsən ruyi-niyaz dərgahi-biniyaza dutub, du’aya iştiğal edüb duası icabətə yetdi. Filhal bir nəxl təravət peyda qılıb rütəb zahir etdi. Bə’zi şəkəklər anı sehrə həml etdikdə, Həzrəti-İmam ayıtdı: “Bu sehr degil, əmma əsəri-feyzi-Həzrəti-Rəsulullahdır”.

Əlqissə, ol şahzadələrə mənsub olan kəramatü vəlayət əhateyi-həsrə gəlməz və bu müxtəsərdə mərqum olmağa qabil olmaz”. Şe’r:

Həsən vəsfinə yoxdur həddü qayət,
Vəfa qılmaz ana həsrə-rəvayət.
Sözü zikri-səfi hər əncüməndür,
Dəlili-hüsni ol bəs kim, Həsəndür.

¹ Allah onun ikisinin qüdrətini ucaltsın.

Əmma raviyi-əxbəri-cigərsuz və haviyi-əsəri-qəmənduz bu təriqlə ol şəhzadəyi-aləmpənahun vəqayei-əhvalindən xəbər vermiş və bu sürudlə zümrümeyi-əxbəri-şəhadətin-məsami'i-əhli-ruzigara yetürmüş ki, çün Həzrəti-Şahi-Övliya sərir-i-xilafəti ol Həzrətə təslim edüb, əhkami-şər'iyyə nəfəzin ana tövfiz etdi və növbəti-riyasətiümmət tədriclə ol padşahi-rif'ətdəstgaha yetdi, ol Həzrət şər'aititə'ziyə ədasindən sonra xassü ammi cəm' edüb, payeyi-minbəri qüdəmi-şərifilə müşərrəf qılıb, ol qaimməqami-Həzrəti-Mustəfa və nayibmə'nabi-Həzrəti-Murtəza lisani-bəliğ və zəbani-fəsihlə bir xütbə ağaz etdi və moizəsindən sonrə nida qıldı ki: "Ey sükkəniserapərdeyi- hökmi-şəriət və ey hüzzari-xətireyi-təqvavü təharət, bənəm İbnül-bəşir, bənəm İbnül-nəzir, bənəm varisi-sultani-təxtirisalət, bənəm canişini-hakimi-mülki-vilayət. Cəddi-pakim sizi dinihəqqə də'vət etdi və validi-büzürgvarimdən sizə sə'adəti-hidayət yetdi. Hala bən dəxi sizi anların təriqinə ehda qıluram və mühəqqəq bilun ki, bana iqtida anlara ittihadür və bana müxalifət anlara imtina'dür".

Bu hala müqarin Əbdullah İbn Əbbas ayağa durub ayıtdı: "Ey qövm, bu məxdumzadə fərzəndi-Rəsulullahdür, sizdən iqrari-təv'i İmamət və izhari-bey'ət istər, nə dersiz?" Cəmi'i-hüzzari-məclis fəryad etdilər ki, "Səmi'na və ətə'na"¹. Qaideyi-bey'ət təمام olduqdan sonra İbn Mülcəmi hazır edüb ayıtdı: "Ey bədbəxt, Həzrəti Əli sənə nə yaman etmişdi?" İbn Mülcəm ayıtdı: "Ey şəhzadə, olacaq vəqə' oldu. İmdi əgər icazətin olsa, hakimi-Şam ki, məsnədinə sahibidə'vadür, anın qətlin qəbul edərəm". Həzrəti-İmam Həsən tətviləkəlama fürsət verməyüb bir zərblə ol pəlidə həlak edüb buyurdu ki, cəsədi-pəlidin ehraq etdülər. Ol canibdən xətir təsəlli etdükdən sonra nizami-mülkü millət və nəseqi-əhkami-dinü dövlət iştiğalında olub, əndək zəmanda otuz bin mücahid hey'ətə girdi və cəmi'yyəti-əsakirinüsərətmə'asir məsnədi-xilafətə rövnaq verdi. Şe'r:

Buldu xurşidi-cəhantabi-xilafət irtifa,
Şö'leyi-aləmfüruzu saldı hər canib şüa.

Bu xəbərdən hakimi-Şam mütəzəzil olub, altmış bin mübarizlə mütəvəccih-i-zəbt-i-İraq oldu və Həzrəti-İmam Həsən qırx bin

¹ Eşitdik və itaət etdik (Qur'an, 2, 285).

mücahidlə Kufədən çıxub istiqbal təriqilə Əbdürrəhman deyrin müxəyyəmi-xiyami-nüzuli-orduyi-hümayun qıldı. Ol mənzildən Qeys bin Sə'di iki bin namdarla təlieyi-sipahi-zəfərpənah edüb, kəndü mütə'aqib rəvan oldu. Mərhələ-mərhələ gedərkən sabatiMədainə yetdükdə istirahət təriqilə bir neçə gün təvəqqüf etdi. Çün şahzadə əksəri-övqatda zıkr edərdi ki, "Bən ixtiyarla mürtəkibixüsumət olmazam və kimsə ilə səltənəti-dünya için münazirə qılmazam", həvayi-nəhbü qarət üçün cəm olan ləşkər şəhzadənin təvəqqüfündən güman etdilər ki, anda müharibə meyli yoxdur. Bu əndişə əqidələrin fəsid edüb, müvafiq ikən müxalif oldular və italeyəyadı təğəllüb edüb cəmi'i-əsbabü cihazın yəğma qıldılar. Və Həzrəti şahzadə bə'zi xasla mütəvəccih-i-Mədain olub, gedərkən Xəzrəc bin Dəhiyyə Əsədi ki, çoxdan mütərəssidi-fürsəti-azar olub kəmində idi, fürsət bulub şahzadəyə bir zəxm urub, bə'zi mülazimlər dutub anı parə-parə qıldılar. Əmma Həzrəti-İmam ol zəxmdən qayətdə münzəcir olub, Mədaində qəsr-i-əbəzi nüzuli-icmal ilə müşərrəf qılub, cərrahlar müalicəsinə iştiğal etdilər.

Əlqissə, şahzadə müavinətinə və mütəvi'ətinə e'timad etdügi əhli-Kufədə vəfa görməyüb "Əl-sulhu xeyrun"¹ müqtəzasincə hakimi-Şamla bə'zi şürut üzərinə ki, təfsili anın mövcibi-məlaldür, müsalihə qıldı, Mədinəyə mütəvəccih oldu.

Rəvayətdir ki, bir gün Əli bin Təmir Həmədani Mədinədə ol Həzrətə ayıtdı: "Ya İbn Rəsulullah, Müaviyə müsali-həsine səndən riza münasib degildi". Cəvab verdi ki: "Ey Əli, biz gəncineyi-hikmət xəzanədarlarıyüz və meydani-vilayət şəhsuvarlarıyüz, bizə mə'lum olan sizə məsturdur və biz idrak etdiyimiz əsar sizin idrakinizdən durdur. Hənzur iki canıbdən cidalü qital üçün mühəyya olan ləşkərin və'deyi-xunrizi təvəqqüf və tə'xirdədür, vəqtsiz təvəccöhlərinə hakimi-Qəza riza verməz və xəl'əti-xunabə xəzaneyi-hikmətdən Hüseyini-məzluma verilmişdür, bənim iqdamımı zəmanə rə-va görməz. Ərseyi-heycada Hüseyin üçün səfi-qatil mürəttəb edən bəzmi-bələda bənim üçün zəhrinabdan camiləbaləb mühəyya qılmışdır və Hüseyini-məzluma İraqda mülaziməti-Murtəza müqərrər olunduqda bana Mədinədə mülaziməti-Mustəfa müqəddər olmuşdur".

Şe'r:

¹ Sülh xeyirdir.

Fərmanbərüz, müxalifətə yox macalımız,
Hər hökm kim, olur Səmədi-karsazdan.
İltər bəni Hicaza müqimi-İraq ikən,
Ol kim sürür Hüseynt İraqa Hicazdan.

Filvaqe', hər əmr bir vəqtə məxsusdur və hər vəqt bir əmrə mütə'liq. Bitəkəllüf əgər Müaviyənin mü'asiri Hüseyin olsaydı, səlahi-zəman müqtəzasinə müsaliyə etmək müqərrər idi və əgər Yəzidlə İmam Həsən müqabilə qılsaydı, müqatilə etmək namüeyssər idi. Və hər birinin məqamı əzəldən müqəddər idi və bidayədən müqərrər.

“Şəvahidün-Nübüvvət”də məsturdur ki, Həzrəti-İzəd Bəni-Ümməyə mülkin Həzrəti-Rəsula ərz etdikdə, Həzrəti-Rəsul gördü [əşrari-Bəni-Ümyyə] bir-birinin əqəbincə minbərə çıxarlar. Bu halət ol Həzrətə düşvar gələb, mütəfəkkir olduqda təsliyyəi-xatir üçün sureyi-“İnna ə'təynakə'l-Kövsər”¹ nüzul etdi ki, ibarətində olan “əlfi şəhrin”-Bəni Ümyyənin mülkinə müş'irdür; [və ətəyiKövsər tənə'üməti-aləmi-bəqadan müxəyyər] qərəz [bu] mülkifani əvəzinə onlara Hövzi-Kövsər verilmişdi.

Və bir rəvayətdir ki, İmami-Həsən müsaliyə etdikdən sonra Mədinəyə müraciət qıldıqda, ərbabi-ədavət təhriki-silsileyi-fitnədən təvəhhüm edüb, ol Həzrətin dəf'inə və rəf'inə iqdəm edüb, bə'zi fəsad əhlinə əngiz etdilər ki, ol Həzrətin Bəsrədə vaqe' olan əhibbasından otuz səkkiz nəfər mö'mini-müvəhhidi bəhanə ilə qətl edüb, ənvə'iqəbahət zühura gətürdilər. Həzrəti-İmam ol halətə ettilə' bulduqda, Əbdullah İbn Əbbas ilə mütəvəccih-Diməşq olub, rəhgüzari Mosulə düşüb, Sə'd Mosuli[ki, Əmiri-Mosul idi] təşrifi-şərəfindən xəbərdar olub, istiqbala çıxub, nəhayəti-e'zazü ehtiramla xidmətlər qılub, şahzadə bir neçə gün anda istirahət görüb, andan müsafir olub diyariDiməşqə yetdikdə valiyi-Şam əşrafü əkabiri-Şamla istiqbala gələb, kəməli-e'zazla şəhrə ötürüb mərasimi-xədəmatində mübaliğələr qıldı və Həzrəti-İmam xatirində olan qəziyyələri şərh edüb, münasib cavablar aldı.

Əlqissə, xitəyi-Diməşqdən yenə Mosula müraciət qıldıqda bu növbət Sə'd mənzilinə nüzul etməyüb, Həsən nam bir aşinasının mənzilinə qədəm basdı və da'iyə qıldı ki, bir neçə gün Mosulda tərhi-

¹ Biz sənə Kövsər bağışladıq.

iqamət buraxub istirahət bula. Gürühi-ə'da ki, həmişə mütərəssidifürsət idi, ol mizbanın əqidəsini və'deyi-mal ilə Həzrəti-İmamdan münhərif qılıb, şişə-şişə zəhrlər irsal etdilər ki, mətu'matində və məşrubatında müyəssər olduqca məmzuc edüb verə. Ol bədbəxt üç növbət Həzrəti-İmama zəhr verdi, əmma bəqayi-müddəti-həyat manei-tə'sir olub, əsəri təمام etmədi, əmma mövcibi-təğyyəyüriməzac olub təb'i-şəriflərin mükəddər edərdi və ol mizbanın əhvalına Həzrəti-İmam müttələ' oldu, əmma izhar edüb infi'al verməzdi. Şe'r:

Ah kim, dünyada bir yari-müvafiq qalmadı,
Qəmgüsarü munisü qəmxarü müşfiq qalmadı.

Və hər növbət ki, şahzadə təkəssüri-məzac peyda qılırdı, du'a bərəkətilə səhhətə mübəddəl olurdu. Mizban aciz olub surəti-hal [ol silsileyi-fəsad mühərriklərinə]’ərz etdi ki: “Üç növbət zəhr verdüm, əsər qılmadı”. Bu növbət bir şişə-zəhri-hələhil irsal etdilər ki, əgər Həzrət istişməmi-rayihəsin qılsa, fənadən aman bulmaz və əgər səfheyi-vücuda surətin çəksələr, nəsimi-həyat kainata güzər qılmaz. İttifaqən ol qasidi-ərbabi-məfasid gəlirkən istirahət üçün bir mənəzildə, düşüb, məsti-xab olduqda bə'zi siba'ü bəhaim anı həlak edüb, bu hala müqarin Həzrəti-İmamın bir mülazimi gəlürkən ol məqtuli görüb və ol şişə və naməyi alub Həzrəti-İmama gətürdi. Həzrəti-İmam mütali'ə qıldıqda, mövcibi-xəcaləti-mizban olmasun deyü, pünhan etdi, əmma Sə'd Mosuli Həzrəti-İmamın rəngi-mübarəkin qəzəbdən mütəğyyəyir görüb həqiqəti-məktubu sual etdikə Həzrəti-İmam məşğuli-əhadisü təfasir olub, ol sirrin ifşasına rəğbət etməzdi. Aqibətüləmr Sə'diMosuli Həzrəti-İmamın müsəllayi-şərif altından ol naməyi bir təqriblə alub mütaliə etdikdə, qayətdə müztərib olub, Həzrətiİmamdan icazətsiz məclisdən dışra anı hazır edüb ayıtdı: “Ey bədbəxt, Mustafa və Murtəza və Zəhradan sənə nə tə'əddi vaqe' olmuşdu?” Ol bədbəxt ayıtdı: “Haşa, anlar məhzi-məkarimdürlər”. Sə'd ayıtdı: “Ey bidövlət, bəs nə bais oldu ki, övladına qəsd edərsən?” Və ol namə və zəhri izhar etdi. Ol bədbəxt inkar etdikdə buyurdu ki, mülazimlər ənvə'i-ihanətlə ol pəlidi həlak etdilər.

Əmma Həzrəti-İmam münkəsir və münzəcir Mosuldan çıxub Mədinəyə təşrif buyurdu. İttifaqən Mərvani-Həkəm onda idi. Ol bədbəxt zahirən Həzrəti-İmama izhari-məhəbbət edərdi, əmma

batində təriqi-’ədavətə süluk edüb, həmişə dəf’inün tədbirində idi. Bir gün Ənsunə nam bir dəllaliyə ayıtdı: “Ey Ənsunə, Cə’də bintiƏş’əs Həzrəti-İmam Həsənün hərəmi-möhtərəmidür və bilürəm ki, Həsənin müta’əddid əzvaci olmağın xatiri anın tərəfindən cəm’ degil. Filvaqe’, heyfdir ki, ol hüsnü cəmalə övqatı zayə keçüb, müddətiömründə ixtiyar və iqtidar bulmaya. Və mən istima’ etmişəm ki, Yezid bin Mü’aviyə kərratla zikr edərdi ki, anın təzvici bana ənsəbdür. Ey Ənsunə, əgər Cə’dənin mizacın İmam Həsəndən münhərif edüb bu mühimmi kifayət edəcək olsan, cəmi-muradın hüsulinə kəfiləm”.

Ənsuneyi-rusiyah ol əmri qəbul edüb, andan çıxub İmam Həsən sərayinə təvəccöh etdi. İttifaqən Həzrəti-İmam ol gün ixvanü ənsabla seyrə çıxmışdı. Cə’də tənha idi və Mədinədə Əsma ilə mə’ruf idi. Ənsuneyi-məl’unə ağazi-təkəllüm qılub, hər canıbdən müqəddimələr tərtib edüb, təqriblə izhari-müddəa qıldı ki: “Ey banuyi-mükərrəm, vey xatuni-müəzzəm, əlminnətü lillah, daməni-kəmalı-cəmalın qübari-nəqsdən mü’ərra və cəmi’i əsbabi-kəmalun mühəyyadır. Hala sənün ol vəqtündür ki, həmişə silsileyi-cəm’iyyət müntəzəm olub məclisün eysü işrətdən xali olmaya və mütləq nəsimi-təfriqə gülşənicəm’iyyətinə güzər qılmaya. Nə münasibdür bu ki, övqatın bir zahid həbaləsində sərf ola ki, əksəri-övqatı ibadətdə sərf olub, guşeyimehrabi əbruyi-müqəvvəsdən əhsən bilə və dərəcəti-minbərə silsileyi-zülfi-mü’ənbərdən yegrək təvəccöh qıla. Xüsüsən ki, hər iki gündən bir məhbubəyə meyl edüb, təriqi-’əqdü təlaqa adət etmişdür və çox övrətlərə ələmi-müfariqəti yetmişdür”.

Cə’də ki, ol kəlimatı eşitdi və ol göftari-nasəvaba qulaq dutdu, münafiqzadə idi və abavü əcdadı Murtəza tiğilə dünyadan, getmişdi, lacərəm cibillətinə olan əsəri-nifaq mütəhərrik olub, abavü əcdadının intiqamın almağa müttəsil müqimi-məkməni-intizar idi, bu sözlərdən mütəəssir olub və intiqama fürsət bulub ayıtdı: [“Ey Ənsunə, təriqətədarük nədir?” Ənsunə ayıtdı:] “Ey xatun, mühəqqəq bilmiş ol ki, Yezid bin Mü’aviyə bu xidmət müqabiləsində səni mütəsərrifi-hökmixilafət edüb, müqəddəmi-xəvatini-hərəmsərə qılır, hala tədarük oldur ki, İmam Həsən dəf’inə iqdām edəsən”.

Cə’deyi-bivəfa Həzrəti-İmamın qəsdinə kəməri-kin bağlayub və Ənsunə ol mənzildən çıxub Mərvana surəti-hal ərz etdikdə Mərvan bir miqdar zəhr irsal edüb, Cə’də ol zəhri əngəbinə məmzuc edüb Həzrəti-İmamı verdi. Həzrət ol əsəli-məsmum tənəvülündən bihüzur

olub, istifrag' edüb, rövzeyi-Rəsulullah üzərinə varub ərzi-niyaz etməklə şəfa buldu, əmma Cə'dəyə bədgüman olub anın mənzilinə tərəddüd etməz oldu.

Bir gün dəxi təfəqqüdi-əhval təriqilə, Cə'dənün mənzilinə güzar etdikdə Cə'də ayıtdı: "Ya İmam, Mədinə xurmalığından bir miqdar rütəb gətürmişlər, rəğbət etməzmisən?" Həzrəti-İmam rütəbə rağib idi, buyurdu ki, gətür. Hazır olduqda Cə'dəyə əmr etdi ki, sən dəxi mürəfiqət qıl. Cə'də məsmüm olmayan rütəbdən tənəvül qılıb, Həzrəti-İmam mülahizə qılmayub rütəbi-məsmümdən yeddi danə tənəvül qıldı. Yenə mizaci-şərif mütəğəyyir olub ayıtdı: "Ey Əsma, bu rütəbdən mizacım mütəğəyyir oldu, hikmət nədür?" Cə'də ənva'iüzlə rəf'i-güman edüb, Həzrəti-İmam andan çıxub yenə rövzeyi-Rəsulullahə ki, darüşşəfayi-əhli-dərddir, təvəccöh qılıb şəfa buldu. Bir gün ixvanü ənsabın cəm edüb ayıtdı: "Ey əzizlər, bən bu şəhərə gəldigim zəmandan bu günədək bir dəm rahətdən dəm urmadım və bir sa'ət istirahət görmədim. Səlahım oldur ki, Mosula varub, təbdiliabü həvadan təməttö' bulam və dami-küdurətdən ola ki, azad olam". Pəs, İbn Əbbas və bə'zi xəvasla mütəvəccihi-Mosul olub və ol büq'eyi-mübarəkə yetüb tərhi-iqamət buraxdıqda avazeyi-vüsulimövkəbi-humayuni Şamə yetüb, məhruseyi-Diməşqdə bir ə'ma var idi ki, düşməni-xanədani-Heydəri-Kərar idi, vüsuli-məqdəmindən xəbərdar olub, dili-pürkinə ilə Mosula təvəccöh qılıb, növki-əsasın zəhrlə sirab edüb Həzrəti-İmamın mülazimətin ixtiyar etdi. Bir gün əsasın hər yerə basub tərəddüd edərəkən İttifaqən növki-əsayizəhraludla Həzrəti-İmamın payi-mübarəkin məcruh qıldı qayətdə ki, Həzrəti-İmam ah edüb ayaqdan düşdü. Əbdullah İbn Əbbas və bə'zi müxlislər istədilər ki, ol bibəsirətə siyasət göstərələr. Həzrəti-İmam mane' olub mürəfi'əsin Qiyamətə buraxdı. Əlqissə, Mosulda rahət bulmayub, azari-dəmadəm çəküb derdi. Şe'r:

Dərda ki, dəmi dəm urmadım rahətdən,
Qurtulmadım ənduhü qəmə möhnətdən.
Hər büq'ədə kim meyli-iqamət qıldım,
Ol büq'ə mükəddər oldu bir afətdən.

Əlqissə, ol zəxmin müalicəsinə cərrahlar gətürdilər. Cərrahlar gördükdə ayıtdılar: "Bu zəxmün sinanın zəhrlə sirab etmişlər". On beş gün miqdarı tədbirlər edüb, şəhzadə ol zəxmdən nəcat buldu. Və ol

ə'ma intiqamın alub, Mosuldan çıxub Diməşqə gedərkən Əbbas Əli üzərinə həvalə olub əsasın əlindən alub yenə ol əsa ilə ol məl'unu həlak etdi.

Rəvayətdir ki, şahzadə Mosulda dəxi qərar dutmayub yenə Mədinəyə mütəvəccih oldu, əmma Cə'dənin sərayinə tərəddüd etməyüb, anın küdurətin ziyadə qılmağın peyvəstə müntəziri-fürsət idi, ta ki, şəbi-cüm'ə Səfər ayının iyirmi doqquzunda bir miqdar əlmasi-sudə alub Həzrəti-İmam olan mənzilə mütəvəccih oldu və xatirində müqərrər etdi ki, əgər görsələr, izhari-şövqü təhəssür qıla və əgər görməsələr, müddə'asın hasil edüb bərmurad ola. Mənzərə üzərinə gəldikdə gördü ki, şahzadə məşğuli-xab və ətrafı cəvanibdə olanlar qafil. Sakin-sakin balini-mübarəkin üzərinə gəlüb gördü su içdigi kuzənin ağzı məxtumdur, əlmasi-sudəyi kuzə üzərində olan hərir üzrə qoyub mütəhərrik etdikcə hərirdən keçüb suyə məmzuc oldu və ol bədbəxt sür'ətlə müraciət edüb mənzilinə getdikcə şahzadə bidar olub Zeynəbə ayıtdı: "Ey həmşireyi-əziz, hala vaqi'əmdə gördüm cəddimi, bana izhari-iştiaq etdi. Bir miqdar su ver ki, atəşfəraqa təskin verəyim". Zeynəb ol kuzənin möhrün açub İmam əlinə verdikdə, Həzrəti-İmam ol kuzədən bir cür'ə nuş etdikdə əlmasi-sudə əczayi-cigərindən rişteyi-rabitəyi qət' edüb parə-parə qıldı. Həzrəti-İmam ayıtdı: "Ah, bu nə şərbəti-nasazgardı ki, dərunimə atəş buraxdı və bu nə cür'eyi-naxoşgüvardı ki, canü cigərim yaxdı". Həm ol saat Həzrəti-Hüseyni hazır edüb ayıtdı: "Ey bəradəri-əziz. Şe'r:

Zəhri-qəmi-ruzigar kar etdi bana,
Gör bu sitəmi ki, ruzigar etdi bana.
Hər zülm ki, zimmində idi dövrənin,
İzhara gətürdi aşkar etdi bana.

Məxfi və məstur olmaya ki, hala cəddimi vaqi'əmdə gördüm, əlimdən dutub rizayi-behişti bana 'ərz edüb buyurdu ki: "Ey fərzənd, bəşarət sənə ki, dami-bələdan nəcat buldun və möhnəti-zəmanədən xilas oldun, yarım bənim hüzurumdasan".

Bidar olduqda, bu kuzədən bir şərbət su içdim, cigərim doğrandı, guya ki, zəmani-rehlətdir, həlal et". Həzrəti-Hüseyn giryan olub, ol kuzəyi əlinə alub istədi ki, imtahan üçün təcərrö' edə. İmam yerə urduqda ol kuzə sınıb, ol zəhr təkülüb, əczayi-ərziyyə tə'sirindən şax-şax olub cuşa gəldi. Əlqışsə,

şahzadənin cigəri-mübarəki yetmiş parə olub hülqi-şərifindən töküldü. Şe’r:

Sərsəbz qıldı gülbüni-baği-vilayəti
Sirabi-zəhri-nab qılıb cövri-ruzigar.
Ol səbz gülbün üzrə dili-parə-parədən,
Qıldı bəhari-hadisə bərgi-gül aşkar.

Ol dəm ki, afitabi-zərrinfam fələki-minafamda irtifa’i-məqam buldu, ol Həzrətin rəngi-mübarəki zümürüdfam olub, ətrafında olan əhibbadan sual etdi ki: “Rəngim nə gunədur?” Dedilər: “Səbzdür”. Həzrəti-Hüseynə baxub ayıtdı: “Səddəqə Rəsulullah”¹. Hüzzariməclis istifsari-məzmun etdikdə ayıtdı: “Cəddi-büzürgvarim bir gün buyurdu ki, rövzeyi-cinanda seyr edərkən əhli-aləmin bir-bir məqamların bana ərz etdilər. İki qəsr gördüm, biri lə’ldən və biri zümürüddən ki, şü’aləri afitabi-tabana tə’n edərdi. Rizvandan sual etdüm ki, bu qəsr kimlərə mənsubdur? Dedi: “Biri İmam Həsənin və biri İmam Hüseynindir”. [Dedim] aya, ixtilafi-lövnə səbəb nədür? Rizvan xamuş olub bən mübaliğə qıldıqda Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Rizvan şərm edər, bən ərz edəyim: qəsri-zümürüddün İmam Həsənə mütəəlliqdür, anıncün ki, vəqti-vəfat zəhr içüb, rəngizümürüdfamla dərgaha gəlür və qəsri-gülrəng İmam Hüseynə mənsub, anıncündür ki, tiği-abdarla qərqi-xun olub behiştə təvəccöh qılır”. Şe’r:

Nəmi-tərəşşühi-zəhr ilə rəng qıldı ’əyan,
Səfayi-səfheyi-ayineyi-üzari-Həsən.
Məgər ki, cür’eyi-zəhr idi qətreysi-baran
Kim, anda etdi ’əyan səbzə lələzari-Həsən.

“Şəvəhid”də məsturdur ki, İmam Həsən zəhr ilə mütəğəyyirül-hal olduqda Hüseyn sual etdi ki: “Ey məxdum, kimə gümanın gəlür?” İmam Həsən ayıtdı: “Ey bəradəri-mehriban, bən bildigimi sən dəxi bilürsən, əmma qəmmazlıq bizdən zahir olmaq münasib degil, həm səbr övla və ənsəbdür”.

“Fəslül-Xitab”da Xacə Parsadan nəqldür ki, Həsənə altı kərrə zəhr verdilər tə’sir etmədi, aqibət əlmasi-sudə əsər qıldı.

¹ Rəsulullah doğru söyləyib.

Rəvayətdir ki, İmam Həsən ol sirri-nihani araya buraxmayub, xəfada Cə'dəyə ayıtdı: “Ey yari-namehriban, vey banuyi-cəfakariəzarrəsan, noldu ki, həqqi-xidmətim fəramuş qılub hörmətim dutmadın və cəddü babam hörmətin ri'ayət etmədin? Hala bən sənün mürafi'əni divani-həşrə buraxdum, dünyada səni rüsəvə etməgi münasib görmədüm və sənə azar yetirmədüm. Əmma bilmiş ol ki, hər murad üçün ki, bu şüğlə iqdəm etdin isə, ol murada dəstrəs bulmazsan və hər kim üçün ki, bu zələləti qəbul etdin isə, andan bəhrəmənd olmazsan”. Bu mü'atibədən sonra Həzrəti-Hüseyni və sair övladın və əshabın hazır edüb, təqva və təharətə vəsiyyət qılub, Ümm Gülsümə ayıtdı: “Ey həmsirə, Qasimi gətür”. Qasim hazır olduqda əlindən dutub İmam Hüseynə təslim edüb ayıtdı: “Ey bəradər, filan qızımı bu fərzəndimə verəsən və'dəsi irişdükdə”. Bu hal Səfər ayının igirmi doqquzuncu gecəsində idi. Rəvayətdür ki, gecənin bir sülsü keçdikdə nərgisişəhəsləsin açub İmam Hüseynə baxub ayıtdı: “Ey Hüseyn, bu övladımı sənə tapşırđum və səni Vacibülvücudə”. Və kəlimeyi-şəhadət zəbanimübarəkinə cari olub dövləti-bəqaya faiz oldu. Şe'r:

Sərv qəddi cəməni-xüldə xuraman oldu,
 Hurü qılmana rüxi şəm'i-şəbistan oldu.
 Cövhəri-zatı olub ricsi-ələyiqdən pak,
 Məhrəmi-bargəhi-rəhməti-qüfran oldu.
 Gərçi ol xətiri-cəm' ilə səfər qıldı, vəli,
 Dili-əhbab fəraqində pərişan oldu.
 Mərdümi-dideyi-ərbabi-nəzər əşk töküb,
 Nəmi-əşkilə könül evləri viran oldu.

Cəmi'i-ixvanü əxəvat ağazi-tə'ziyə qılub, ol Həzrətə təchizü təkfın mürəttəb etdikdən sonra məqbərəyi-Bəqi'də cəddəsi Fatimə binti Əsəd mücavirətində dəfn etdilər. Və ömri-şərifı əsəhhi-əqavillə qırx yeddi ildir. Rəvayətdür ki, mərasim-tə'ziyədən sonra Mərvani-Həkəm əndişə qıldı ki, əgər Hüseyn İmam Həsən qatilin təfəhhüs edüb, şişeyi-zəhrü əlmas qissəsin mə'lum edəcəək olursa, əhval müşkil olur; tədbir edüb Cə'dəyə e'lan etdi ki: “Ey qafil, Hüseyn surəti-halindən xəbərdar olub sənın tədarukundədir”. Cə'deyibisə'adət “Əlxainu xa'ifun”¹ müqtəzasincə filhal fərar edüb kəndusin

¹ Xain xoflu olur.

Mərvanun mənzilinə buraxdı və Mərvan ol bədbəxti iki nəfər qalın və üç cariyyə ilə Şama irsal etdi və keyfiyyəti-halın hakimi-Şama 'ərz qıldı. Əlqissə, Cə'də diyari-Şama yetdikdə və xəbəri-vəfati-İmami Həsən şiya' bulduqda, valiyi-Şam buyurdu ki: "Dərü divari-Şamı siyah edüb, təmamiyi-əhli-məmləkət siyəhpuş olub, üç gün üç gecə mərasimi-tə'ziyə və şəraili-müsibət əda qılalar". Qaideyi-matəmdən sonra Cə'də həqiqəti-macərasın məxfi qılmayub bəyana gətürdi. Hakimi-Şam müttəssif olub ayıtdı: "Ey bədbəxt, Xuda və Mustafadan şərm etmədünmi, sən ki, nəqdi-Rəsulullah bu qəbahəti rəva görəsən? Bənim oğlum səhbətinə nə layiqsən". Şe'r:

Ey nihali-gülşəni-üsyən, bələdür hasilün,
Məzhəri-zülmü sitəmdür cövhəri-naqabilün.
Xanədani-iffətü ismət nə layiqdir sana,
Məkməni-İblisdür daim xəyali-batilün.

Və ol bədbəxt bu fe'ldən peşiman olub, üç gün xarü xabdan məhrum idi, derdi ki: "Aya, bu nə fe'ldi ki, bəndən sadir oldu və rəqəmi- "Xəsirə'd-dunya vəl-axirət"¹ nasiyyəyi-ə'malimə çəkildi və nəqşi- "Zalike huvə'l-xusranül-mübin"² səhifeyi-əhvalimda zahir oldu". Şe'r:

Oldu siyah nameyi-ə'malım, ey diriğ,
Təğyir buldu surəti-əhvalım, ey diriğ.
Bən tairi-xətiyyəyi-gülzari-qüds idim,
Sındırdım öz əlimlə pəru balım, ey diriğ.

Üç gündən sonra hökm oldu ki, əllərin və ayaqların bağlayub cəziyyəyi-Filə buraxalar. Rəvayətdür ki, cəzirə qürbünə yetdikdə bir tufan peyda olub, ol bədbəxti alub cəzirəyə buraxdı və minbə'd andan əsər görünmədi. Şe'r:

Cəhan içində mücərrəbdür intiqami-zəman,
Zəmanə yaxşıya yaxşı verir, yəmana yaman.

¹ Dünya və axirətini gizlətdi (Qur'an, 22, 11).

² Bu nə acı bir itkidir.

Filvaqe, Həzrəti-İmam Həsən şəhadəti Hüseyini-məzluma nisbət bir müsibəti-
'üzma və hadiseyi-kübradür, zira mövcibi-istilayi-ə'dayi- bədfərcam və səbəbi-
inhidami-şər' və İslam olub, pərdeyiməvasa və müdarayi çehreyi-əhvalından
götürdü və ləşkəri-ə'dayı sərhəddi-tüğyana yetürdi. Şe'r:

Zəhri-ə'dadan Həsən şəhdi-şəhadət içmədən,
Bulmadı ə'dayi-din fürsət Hüseyin azarinə.
Ömlər hər fitnə kim, pünhan edərdi ruzigar,
Fitneyi-qətli-Həsən oldu səbəb izharinə.

Yeddinci bab

HƏZRƏTİ-SULTAN HÜSEYNİN MƏDİNƏDƏN MƏKKƏYƏ TƏVƏCCÖH ETDİĞİN BƏYAN EDƏR

Bu nüsxeyi-nami ki, müsaidəti-xameyi-siyəhruzigari-əşkbarla zühura gəlür və bu nameyi-girami ki, müavinəti-kilki-sərgəşteyibiqərardan təhrir alur, zəfənameyi-sultani-Kərbəla Hüseyn İbn Əliyi-Murtəzadür ki, dərd meydanından ələmi-ahi-cigərsuz çəkub və mərdümi-dideyi nəmdidədən qanlar töküb, cəm'ıyyəti-cüyuşibəliyyati- mövfurə və ictimai-əsakiri-məsaiibi-qeyri-məhsurə ilə təsxiri-məmaliki-əltafi-sübhani etmiş və fəthi-əqalimi-'əvatifi-İlahi qılıb, səltənəti-sərirə təqdirdə dərəcəyi-kəmalə yetmiş. Şe'r:

Təalallah zəhi sultan ki, dərgahi-fələkqədri
Mədari-dinü dövlət, qibləgahi-əhli-ələmdür.
Ana olmuş müyəssər kəsbi-feyzi-dünyəvü üqba,
Ana təsxir-mülki-surətü mə'na müsəlləmdür.

Və müsibətnəmeysi-Yezidi-pürəcəfadür ki, şəbistani-[qəflətdə] təhriki-həvayi-nəfslə, çiraği-tövfiqi-sə'adəti intifa bulmuş və seyliNili- zəxarifi-dünyayla binayi-imanü İslami viran olmuş. Şe'r:

Zəhi nadan ki, qədrin bilməyüb tövfiqi-İslamın,
Məta'i-faniyi-dünyaya vermiş nəqdi-imanın.
Təvəccöh həşr divaninə qılmış mülki-dünyadan,
Tirazi-nəmeysi-ə'mal edüb məzlumlar qanın.

Filvaqe', əbdanından müfariqət edən ərvaha müşahideyi-əhvalidünya mümkün olsa və nüfusi-insaniyyə inhilali-bədəndən sonra ümuridünyaya ettilə' bulsa mə'lumdur ki, Həzrəti-Hüseyni-Əli çəkdügi cəfalərdən hasil etdügi sə'adətlə zəman-zəman məhzuz olub təriviciməzar və tə'zimi-övlad və təksiri-mənaqibü mədayihdən Qiyamətədək nə miqdar təməttö' olur və Yezidi-pəlid etdügi əməl cəzasın görüb,

ləhzə-ləhzə təcəddüdi-lə'nət və tə'əddüdi-ənva'i-ihanət və təcərrö'izəhri-məzəmmətdən nə bələlarla mütəəllim olur. Şe'r:

Dari-dünyada bu yetər olara,
Əsəri-cənnəti nişani-cəhim.
Məhşər olduqda xud müqərrədir,
Ne'məti-baqivü 'əzabi-'əzim.

Həqqa ki, Hüseyni-şəhidün zikri-vaqieyi-şəhadəti-mövcibitəcdidi- kəmalixlasu e'tiqad olmağın eyni-ibadətdür və məzlumiKərbəlanın təkrari-vəqayə'i-müsibəti baisi-tənbihi-əhli-qəflət olduğu səbəbdən kəmalisə'adətdür. Şe'r:

Hər kim ki, zikri-vaqieyi-Kərbəla ilə
Bir natəvanın eyləyə çeşmini əşkbar,
Gülzari-izzü cahini sərsəbz qılmağa,
Ol çeşmi-əşkbar yetər əbri-növbəhar.

Əgərçi zikri-vaqi'eyi-Kərbəla təqdir edən zəbani-növhəsəra bərqi-ələmdən bir şö'leyi-cansuzdur və keyfiyyəti-əhvali-şühəda təhrir edən xameyi-mələlətfəza kəmani-küdurətdən bir navəkilduzdur, əmma ol şö'leyi-cansuz zəbanə çəkdükdə sineyi-ərbabiməhbəbdən qeyri mövqidi-iltihab bulmaz və ol navəkilduz pərvaza gəldükdə dili-əshabi-vəfadən qeyri nişanə qılmaz. Şe'r:

Tök ey müjgan, cigər qanın ki, gəldi giryə həngamı,
Gəl ey əski-rəvan kim, getdi eyşü işrət əyyamı.
Gətür təqdirə bir-bir ruzigarın surəti-halın
Ki, bilsünlər nədür dünyayi-dunpərvər sərəncamı.

Nüsxeysi-“Şəvəhidün nübüvvət”də məsturdur, bəlkə cümleyialəmdə məşhurdur ki, Həzrəti-Hüseyn bin Əliyyi-Murtəza üçüncü İmamdür əimmeyi-isna 'əşərdən və künyəti-şərifü Əba Əbdullah və ləqəbi-mübarəki Zəki və Şəhid və Sibət olub, sə'adəti-viladəti Mədinədə hicrətün dördüncü yilində Şə'ban ayının beşinci günündə seşənbə günü vaqe' olmuş.

Rəvayətdir ki, nihali-xilqətləri gülşəni-sə'adətdə zühura gəlüb həqiqeyi-fəzayi-vücudu müzəyyən qıldıqda, müjdeyi-təşrifü-qüdumu

Həzrəti-Rəsula yetüb, ol Həzrət iştiyaqi-təməmlə Fatimə hərəmsərəsinə sayeyi-iltifaq buraxub, Əsma binti-Ümeyşə ki, qabilə idi, ol cövhəri-qabili Həzrəti-Seyyid hüzurinə gətürdikdə ol Həzrət Əli İbn Əbi Talibə ayıtdı: “Ya Əli, bu fərzəndi-səadətəndi nə ismlə mövsum edərsən?” Murtəza Əli ayıtdı: “Ya Rəsulullah, haşa ki, bən bu məsləhətdə Həzrətinə təqəddüm edəm. Səlahım sənin səlahındır, əmma xatirimdə bu idi ki, Həzrətinizlə müşavirət edüb, ismin ya Hərb, ya Cəf’ər edəm”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Bən dəxi bu təsmiyədə Vacibülvücudə sibqət etməzəm”. Bu hala müqarin Cəbrail nüzul edüb səlam verüb dedi: “Ya Rəsulullah, bu tiftün dəxi ismin Harun Nəbi oğlunun isminə müvafiq Şəbir eylə. Şəbir lüğəti-Yunanda Hüseyndür”. Pəs, həsbüləmr ismi-mübarəkin Hüseyin etdilər. Tədriclə ol Həzrətin afitabi-rif’ətləri gündən-günə asimani-vilayətdə dərəcəyi-irtifa’ bulub və hilali-fitrətləri xurşidi-risələtdən iqtibasi-ənəbi-feyt etməklə mahi-təməm olub cami-cəmi’i-fəzaili-surivü mə’nəvi oldu və hər fəzilətdə iqtidari-təvəffüq və hər mə’nidə e’tibari-kəmal buldu. Filvaqe’, nə fəzilət bundan ziyadədür ki, məcmu’i-məşahiri-əimməvü əkabiri-sadat anun nəslindən olub silsileyi-siyadət ana mərbut ola və nə mərtəbə andan əfzundur ki, təcidi-tə’ziyəsindən Qiyamətədək həqiqəti-həqqü batil təmyiz bula. Əlhəq, bir nihali-xücestə ki, xakitinəti- Zəhradan baş çəküb, zülali-cuybari-şəfqəti-Murtəzadan və nəsimi-iltifati-Mustəfa ilə nəşvü nəma bulmuş ola, mə’lumdur ki, aqibət nə bar verür. Və bir gövhər ki, sədəfi-bətni-Fatimədən, nisanikəməli Murtəzadan zühur bulub dəryayi-intisabi-Rəsulullahda hasil olmuş ola, yaxındı ki, bazari-həqiqətdə nə qiyamət bula. Şe’r:

Gər qələm olsa qamu əscarü dəryalar midad,
Gəlməyə təfsillə təhrirə övsafi anın.
Gər ədu həm kami-dil buldiysəl l qətlindən nola,
Cümləyə məftuhdi ənbəbi-əltafi anın.

Lacərəm hər cəhətdən zati-şərif iqtizayi-kəmal etməgin bələvü möhnətdə dəxi rütbəyi-kəmalın görün və məqami-şiddətdə dəxi ülüvvi-mərtəbəsin mülahizə qılun ki, cəmi’i-ənbiyəvü övliyadan mümtaz bimü’avinü müzahir yetmiş iki zəxmi-mühlik ilə igirmi iki bin zalim arasında cidal edüb və fəvri-ənsabü övlad ana iztirab verüb, əczü istiğasəyə bais oldu və nə təfriqeyi-’əyal və cəzə’i-ətfal və təkəddüri-əhval anı iztiraba salub əqidəsi təğəyyür buldu.

Rəvayətdir ki, ol Həzrətin xəbəri-şəhadətin Həzrəti-Rəsula Cəbrail kərratla yetürmüşdür və əxbəri-müsibətin dəfə'atla gətürmüşdür. Ol cümləyəndür bu ki, ol məzlumun viladətindən müqəddəm ÜmmülFəzli- Haris bir gecə vəqiesində gördü ki, Həzrəti-Rəsulun ə'zayişərifindən bir miqdar kəsüb anın kənarına buraxdılar. İztirabla yuqudan bidar olub, Həzrəti-Rəsul xidmətinə varub surəti-vaqiə'yi etdükdə, Həzrət buyurdu ki, ey Ümmül-Fəzl, Fatimə hamilədir bir xələfi-salehə və ol bənim cigərguşəmdür, ənqəirb mütəvəllid olur, sən dəyəsi olursan.

Rəvayətdir ki, əyyami-tüfuliyyətdə bir gün Həzrəti-Rəsul ol mə'sumu kənarinə alub, yüzün yüzünə sürüb, şəhzadəyə təqazayifraqət zahir olub qətrətindən bir rəşhə Həzrəti-Rəsulun daməni-'ismətinə irişdi. Ümmül-Fəzl ol vaqi'ədən əsəri-infi'al peyda qılıb ol məzlumu ünflə Həzrəti-Rəsulun kənarından aldı bir növ'lə ki, təb'inaziki münzəcir olub giryən oldu. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey ÜmmülFəzl, nişə cigərguşəmi aqlatdun? Müqərrərdür ki, bu qətrənin küdurəti əndək suyla zail olur, əmma bu məzlumun küdurəti-xatirindən xatirimə yetən küdurət dəryalarla zail olmaz". Bu hala müqarin Cəbrail nüzul edüb ayıtdı: "Ya Rəsulullah, sən Hüseynin bir qətreysi-abi-didəsi tökülməkdən mükəddər olursan, Kərbəlada ə'zasından yüz çeşmə açılıb bir-birindən seyli-xun axdığıın görsən halın n olur?" HəzrətiRəsul mütəəllim olub giryən oldu. Şe'r:

Vəh ki, şahi-Kərbəlanun möhnətin izhar edüb,
Matəmindən göstərür hər yildə dövran bir bəhar.
Ol bəharın lələsi xunin cigərdür çak-çak,
Bərqi ahü rə'di əfğan əbri çeşmi-əşkar.

Və ol cümləyəndür bu ki, bir gün nəvidi-nişati-eydlə xəlqi-ələm xürrəm və əsbabi-cəm'iyyəti-ələm fərahəm olmuşdu. Şəhzadələr ittifaqla Həzrəti-Rəsul xidmətinə müşərrəf olub təzərrö'lə ərz etdilər ki, ey seyyidi-kainat, övladi-əkabiri-Qüreyş əlbiseyi-müləvvənimüccəddədlə mübahat edərlər. Biz dəxi ki, şəcəreyi-bustanivilayətüz, növbəhari-iltifatından xəl'əti-müccəddəd iltimas edəruz.

Həzrət bu əndişə ilə mütəvəccih-i-dərgahi-İlah ikən Cəbrail nüzul edüb behiştəndə iki hilleyi-kafurgun gətürüb, birin Həsənə və birin Hüseynə namzəd qıldı. Şəhzadələr ol xəl'ətləri rəngdən sadə görüb təzərrö' etdilər ki, bizüm xəl'ətümüz müləvvənə gərək. Həzrəti-

Rəsulullah Cəbrail ayıtdı: “Bu daiyə səhldür, ya Rəsulullah, buyur su gətürsünlər bu xəl’ətlər üzərinə tökəyim. Sən yədi-qəmərşikafla tə’sir et, şahzadələr lövn ixtiyar etsünlər”. Ol əmrə şüru olunduqda Həzrəti-İmam Həsən ayıtdı: “Bana xəl’əti-zümrüdfam mətlubdur”. Həzrəti-İmam Hüseyin ayıtdı: “Bana cameyi-laləgun mərəğubdur”. Filhal eşitdikləri kibi müyəssər olub, xəl’ətlərin geyüb şad olduqda Cəbrail gıryan oldu. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey sərxeqli-məlayik, bənim övladım nişatı səni məhzun etmək bir hikmətdən xali degil”. Cəbrail ayıtdı: “Ey Seyyid, məgər şəbi-Me’rac behiştə gördüğün qəsləri unuttun ki, İmam Həsənin qəsri zəbəcədgun və İmam Hüseyin qəsri lə’lfam idi. Bu xəl’ətlər lövni dəxi ol mə’niyə işarətdür, zira İmam Həsən zəhr içüb, hiyni-vəfat rəngi-mübarəkt zümrüdfam olub və İmam Hüseyin rüxsareyi-şərifin xunabeyi-cigər laləgun qılır”. Şe’r:

Saqiyi-dəhrün iltifatı budur
Ki, Həsən sağərinə zəhr tökər.
Çərx cəlladının budur hünəri
Ki, Hüseyini-şəhidə tiğ çəkər.

Və ol cümlədənür bu ki, İmam Təbəri “Təfsiri-Kəbir”də məstur etmiş ki, cümleyi-səhabədən Dəhiyyə nam bir pakizə-surət kimsə əksəri-övqat ticarətə gedüb-gəldikdə Həzrəti-Rəsul xidmətinə hədiyyəsiz gəlməzdi və töhfəsiz olmazdı və şahzadələr mö’tad olmağın hərgah ki, Dəhiyyə hazır olurdu, hər canibdən astinü giribanına əl urub hədiyyə təvəhhüs edərlərdi.

Bir gün Cəbrail Dəhiyyə surətində Həzrəti-Rəsulla müsahibət edərkən şahzadələr gəlib, Cəbraili Dəhiyyə təsəvvür edüb, bitəkəllüf kənarına çıxub astinü giribanına əl uzatdılar. Həzrəti-Rəsul ol hərəkətdən infi’al bulub mən’ etmək sədədində ikən Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bunlara mane’ olma və hərəkətlərin bana nisbət tərkiədəb müləhizə qılma ki, bən bunların xidmətkariyəm.

Və çox vaqe’ olmuşdur ki, Həzrəti-Fatimə təhəccüd nəməzindən sonra mütəvəccih-i-xab olub, bunlar ağazi-giryə qıldıqda, Həzrəti-İzzətdən bana fərman yetübdür ki, bunların gəhvarələrin təprətüb giryələrinə təskin verəm, ta Fatimə bidar olmaya və müjdəyi-sədasın bunların səm’i-mübarəklərinə bən yetürmüşəm və hala kənarıma çıxub astinü giribanıma əl ursalar, əcəb olmaz, əmma heyrətdəyəm ki, aya bu təcəssüsdən nədir müradları?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Səni

Dəhiyyə təsəvvür edərlər və Dəhiyyə hazır olduqca bir hədiyyədən xali olmazdı". Filhal Cəbrail yədi-iqtidarla behiştədən bir xuşeyi-əngür və bir ənar götürüb anlara verdikdə tənəvül tədarükündə ikən bir sail avaz yetürdi ki: "Ey Əhli-Beyt, bana ol əngür və ənardan nəsib həvalə qılun". Həzrəti-Rəsul kərimi-fitrü müqtəzasincə hissə vermək istədikdə Cəbrail mane' oldu ki, "ya Rəsulullah, bu sail İblisdir. Miveyi-behişt ana həram ikən hiylə ilə tənəvül etmək istər". Əlqissə,İblis məmnu' olub, şahzadələr meyvə tənəvül etməyə iştiğal etdikdə Cəbrail giryan olub ayıtdı: "Ya Rəsulullah, bu iki şahzadənin birin zəhlə və birin tiği-qəhlə şəhid edələr və bunların müsibəti sənə mövcibi-rif'əti-məzilət vaqe' ola". Şe'r:

Əgərçi əqrəbi-övladı qətlinin xəbəri
Rəsul həzrətinə ə'zəmi-məsəyib idi.
Vəleyk faidə ol ə'zəmi-məsəyibdə,
Əcəlli-mənzilətü əşrəfi-məratib idi.

Ərəbiyyə:

Innə fil-cənnəti nəhrən min ləhəbin,
Li-Əliyyun və Hüseyn və Həsən¹

Ol cümləyəndür bu ki, bir gün Cəbrail Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəldikdə İmam Hüseyn ol Həzrət kənarında olub, rüxsari-mübarəkindən öpüb nəvaziş qılurkən Cəbrail ayıtdı: "Ya Rəsulullah, bu fərzəndi-sə'adətməndi sevärmisən?" Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Nə'am ovladna akbadəna"². İttifaqən Həzrəti-Hüseynin gərdəni-lətifində riştəyi-həmayildən bir əsər zahir olmuşdu. Cəbrail ana baxub, mütəəllimü mütəəmmil olub, Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey bəradər, bu riştə əsərindən sərrişteyi-mələlət dutduğunda hikmət nola?" Cəbrail ayıtdı: "Ya Rəsulullah, ənqərib dəşti-Kərbəlada bu məzlumun fərqi-mübarəkin ol riştə əsərindən qət' edüb, ana cəfalar qılalar". Şe'r:

Kərbəla dəştinin avarələrin yad qılıb,
Əxtəri-əşk töküb gərdişi-gərdun ağlar.
Çərxdən ağlama, zalim deyü, ey qafil kim,
Çərx bu vəqiə'də cümlədən əfzun ağlar.

¹ Cənnətdə Əli, Həsən və Hüseyn üçün süddən bir çay vardır.

² Bəli, övladlarımız ciyərlərimizdir.

Və ol cümləndəndür bu ki, bir gün Cəbrail Həzrəti-Rəsulla müsahibətdə ikən Hüseyin hazır olub Həzrəti-Rəsul kənarında qərar dutdu. Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, ənqərib bu fərzəndi-dilbəndüni qətl edələr”. Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: “Ey Cəbrail, bu əmri-qəbih kimdən sadir ola?” Cəbrail ayıtdı: “Ümməti-bivəfələrindən zühura gələ”. Və canibi-Kərbəlaya işarət qılıb və bir qəbzə xak alub Həzrəti-Rəsula verdi ki, “bu xak anın məqtəлиндəndür və anın qanıyla rəngin olacaqdır”. Şe’r:

Ol lə’lparə dərdi əgər qılmasaydı kar,
Fərqinə urmaz idi zəmin səngi-kuhsar.
Gər olmasaydı vasiteyi-matəmi-Hüseyin,
Seylabi-əşk axıtmaz idi çeşmi-çeşməsar.

“Şəvahidün-nübüvvət”də məsturdur ki, Hüseyini-şəhid sinədən ta kəfi-pay şəbih idi Rəsulullahə və Həsən fərqdən ta sinə. “SünəniTermezi” də məzkurdur ki, Həzrəti-Rəsul buyurmuş ki, bən Hüseyindənəm və Hüseyin bəndən. İzədi tə’ala sevsin anı ki, Hüseyin sevrə”.

Rəvayətdir ki, bir gün Həzrəti-Rəsul səhabə ilə bir küçədə gedərkən cəm’i-ətfal gördü, ol cəm’dən bir tifli dutub, əlin öpüb nəvaziş qıldı. Sual etdilər ki, “ya Rəsulullah, bu iltifatınlə sərəfraz olan tiflirəşid nə qərabətlə və nə nisbətə mərhəmətinə məzhər vaqə’ oldu?” Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: “Bu tifl bir gün bənim Hüseyinimlə müla’ibə edüb, xaki-qədəmin gözlərinə sürərdi. Ol gündən bu tiflə məhəbbət buraxmışam və ana və anasına və atasına şəfi’ oluram”. Şe’r:

Əsəri-xidməti-Hüseyini-Əli
Səbəbi-dövləti səadətdir.
Rəhi-eşqində tərki-can etmək
Mövcibi-rütbəyi-şəhadətdir.

“Şəvahidün-nübüvvət”də məsturdur ki, bir gün Həsən və Hüseyin Həzrəti-Rəsul hüzurunda müsari’ə edərlərdi və Həzrəti-Rəsul dərdi: “Ya Həsən, dut Hüseyini”. Fatimə hazır idi, ayıtdı: “Ya Rəsulullah, Həsən bəradəri-əkbərdür. Əcəb ki, əsgərə həvadarlıq münasib ikən əkbərə mü’avinət qılırsan?” Həzrəti-Rəsulullah ayıtdı: “Ey Fatimə, Cəbraili-Əmin Hüseyinin müavinətindədür”.

Və “Üyunür-Rıza”da Hüseyn bin Əlidən nəqldür ki, bir gün cəddi-büzürganım xidmətində idim və Əbi İbn Kə'b anda hazır idi. Həzrəti-Rəsul buyurdu ki: “Mərhəbə və həyyən bikə ya Əba Əbdəllahi, ya zəynə's-səməvati vəl-ərzi”¹. Əbi İbn Kə'b ayıtdı: “Ya Rəsulullah, asimanü zəminə səndən qeyr zinət varmı?” Həzrəti-Rəsul buyurdu ki, ey İbn Kə'b, ol mə'bud həqqiçün ki, bəni [übbadinə] həqlə irsal etdi ki, Hüseyn bin Əli netə ki, zivəri-mərkəzi xakdür, andan ziyadə zinnəti-səhayifi-əflakdır. Həqqə ki, ismi-şərifü zil'ieyməni-ərşdə misbahi-hüda ibarətilə yazılmışdır.

Və İbnül-Həsən isnadi-Əbi-Əvaidlə nəql etmiş ki: “Həzrəti-Rəsul buyurmuş ki, Həsən və Hüseyn iki güşvareyi-ərşdirlər və ol zəmanda ki, Həzrəti-Izzət behiştə[xəl'əti] xilqət verdi, [buyurdu ki,] sən məskəni-məsakin olsan gərək. Behişt zəbani-halla göftərə gəldi ki, ya Rəb, səbəb nədür ki, bəni miskinlərə və dərvişlərə məskən edərsən? Nida gəldi ki, ey behişt, bu sə'adətə razı olmazmısan ki, ərkanını Həsən və Hüseynlə müzəyyən edəm?” Behişt ol müjdəyə mübahat edüb ayıtdı: “Rəzəytu rəzəytu”². Zəhi səadətəməndlər ki, güşvareyi-ərş və zinəti-ərkani-behişt olalar və bargahi-qürbdə bu miqdar rif'ətü mənzilət bulalar. Şe'r:

Asimani-qədrü kani-lütfü baği-elmdən
İki əxtər, iki gövhər, iki sər v olmuş 'əyan.
Cümleyi-xəlqi-cəhandan bula bilməz bir bədəl
Bu birinə ol birindən qeyri əqli-xürdədan.

“Kənzül-qəraib”də məsturdur ki, bir gün bir ə'rabi Həzrəti-Rəsula bir ahu bərrə hədiyyə gətürdi və Həzrət anı Həsənə lütf etdi. Və İmam Hüseyn andan vaqif olub, Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəlüb ayıtdı: “Ya cəddah, bana dəxi bir ahu bərrə gərək”. Və heç bəhanə ilə təsəlli bulmayub giryəyə ağaz etdi. Həzrəti-Rəsul mütəfəkkir ikən gördü ki, səhradan bir gəzalə bəççəsin önünə buraxub tə'cillə gəlür. Həzrət-Rəsulullah hüzuruna yetdükdə zəbani-fəsihlə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, İzədi-tə'ala bana iki bəççə kəramət qılmışdı, birin səyyad dutub, biri bənimlə qalmışdı. Rizainə məşğul ikən nida gəldi ki, ey gəzalə, bir fərzəndin Həzrəti-İmam Həsənə vasil oldu və hala Hüseyni-

¹ Ey Abdullanın babası, ey göylərin və yerin zinəti, həyatına and olsun!

² Qəbul etdim və qəbul edirdim.

məzlum Həzrəti-Rəsuldan ahu bərrə tələb qılıb, giryə ağaz etdi. Təvəqqüf etməyüb, bu fərzəndini dəxi anın xidmətinə yetür və bu qübari-kudurəti anın könlündən götür, yoxsa seyli-əşki binayi-ərsə təzəlzül salur və əsəri-mələləti mələikəyi bitabü taqət qılır”. Həzrəti-Rəsul ol xəbərdən məsrur olub, ahu bərrəyi İmam Hüseynə verüb xətirin təsəlli etdi.

Ey əzizlər, mələikəyi-asiman və vühuşi-ərz rəva görmədilər ki, bir qətrə əşki rəvan ola. Aya, anlar ki, rüxsarın qərqeyi-xunab etdilər, nə cəvab verərlər? Şe’r:

Ey əhli-kin, nəbivü vəli busəğahını,
Xunabi-nab qərqəsi etmək rəvamıdır?
Qət’i-təəllüq eyləmək Ali-Rəsuldan,
Biz ümmətüz deyənlərə şərti-vəfamıdır?!

İmam Nəcməddin ol Həzrətin hüsni-sirətində gətürmüş ki, “əlkaziminə’l-qəyzə və’l-afinə əni’n-nasi və’llahu yuhibbul-muhsinin”¹ məzmunu ana məxsusü mənsubdur. Zira bir gün əşrafi-Qüreyşlə bir maidə üzrə hazır ikən bir məmluk xidmətkari bir zərfi-məmlüv məclisə gətirürkən əlləri titrəyüb, ol tə’ami-gərm şahzadənin fərqi-mübarəkinə töküldükdə, Həzrəti-İmam tə’diblə xidmətkara baxdıqda xidmətkar təvəhhüm edüb zəbaninə bu cari oldu: “Əl-kaziminə’l-qəyzə”². Həzrəti-İmam təbəssüm edüb ayıtdı: “Kəzmu qəyzin”³ etdim”. Xidmətkar ayıtdı: “Vəl-afinə əni’-nas”⁴. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Əfv qıldım”. Xidmətkar ayıtdı: “Vəllahü yuhibbul-muhsinin”⁵. Həzrəti İmam ayıtdı: “Səni malımdan azad etdüm və mə’işətin kəndü zimmətimə lazım qıldum”. Hüzzeri-məclis bu vaqi’ədən mütəhəyyir olub insaf etdilər. Cənab-Xaceyi-Parsa “Fəslül-xitab”da həman bu miqdar gətürmüş ki, Həzrəti-Rəsulun üzvi-mübarəki olan cigərğuşə-lərə bu nə’t yetər ki, “İnnəma yuridullahu li-yüzhibə ənkumu’r-riçsə əhləl-bəyti və yutəhhirəkum təthirən”⁶ anların şə’nindədür. Şe’r:

¹ Onlar qəzəblərini basanlar və insanların qüsurlarını bağışlayanlardır. Allah da yaxşılıq edənləri sevər (Qur’an, 36, 134).

² Onlar ki qəzəblərini basanlardır.

³ Qəzəbini basmaq.

⁴ İnsanları bağışlarlar.

⁵ Allah yaxşılıq edənləri sevir.

⁶ Biliniz ki, Allah sizdən, Əhli-Beytdən çirki yox etdi və sizi pak qıldı (Qur’an, 33, 33).

Mədhi-Hüseynü vəsfi-Həsən qılsalar tələb,
Xətmi-kəlam edüb qılalım müxtəsər sözü.
Ol iki bərgüzideyi-dövri-zəmanədür
İki cəhan pənahı, cəhanın iki gözü.

Və “Məsabihül-qulub”da məsturdur ki, Cəbrail behiştədən bir ənar, bir sib və bir beh gətürüb Həsən və Hüseynə verdi. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey cigərguşələr, bu meyvələri validü validə hüzurinə ilətüb ittifaqla tənəvül qılın. Əmma hər birindən bir miqdar zəxirə edin”. Rəvayətdir ki, ol qaidə üzərinə hər gün tənəvül edüb bir miqdar zəxirə etdükdə yenə dürüst olurdu. Fatimə dünyadan getdükdə ənar qayıb olub, Murtəza dari-üqbaya intiqal etdükdə beh dəxi mə’dum oldu. Əmma sib Həzrəti-Hüseynlə qalub, dəşti-Kərbəlada anımla qət’i-ətəş qılurdu və ol Həzrət şahid olduqda ol dəxi qayıb oldu.

Həzrəti-İmam Zeynəlabidindən nəqldir ki, ixlasla Həzrəti-Hüseynin türbətəin ziyarət qılan ol sib rayihəsən istişmam edər. Şe’r:

Ey xoş ol dərgahi-ərşasayi-aliqədr kim,
Xaki-pakindən məşami-can alır buyi-behişt.
Həbbəza, ol mərqədi-əşrəf ki, xaki-pakinin,
Təşneyi-cüllabi-vəslidür ləbi-cuyi-behişt.

Çün övsafına ol padişahın nihayət yoxdur və anın mənəqibü məhamidi çoxdur və bu müxtəsərdə qərəz iradi-keyfiyyəti-əhvali-Kərbəladür, tətvilikələmdən ehtiraz edüb, məqsudü mətluba rücu’ etmək övladür.

Çəmənarayı-hədayiqi-hüznü məlal və bağü sərəyi-riyaziinqilabü ixtilal bu rənglə gərsi-nihali-izhari-hal etmiş və bu həvayla cuybari-təhrirə zülali-rəvayət yürütmüş ki, çün Mü’aviyə bin Əbi Süfyan məsnədi-hökumətdə dərəcəyi-istiqlal buldu və müxalifsiz və münazi’siz riyasəti-mülkə müstövli oldu, istiqaməti-mülk və istidaməti-hökm üçün istid’a qıldı ki, Yezidi əyyami-həyatında vəli’əhd edüb, səriri-səltənətə nəsb edə və ol zalimi naibmənab[edüb] dünyadan gedə. Pəs, tədriclə tərtibi-müqəddəmat edüb, ətrafı cəvanibə məkatibü mərasil göndərüb, cəmi’i-əkabiri-Şam və İraqdan bey’ət aldı. Ribqeyi-bey’ətdən xaric həman ə’izzeyi-Hicaz qaldı. Və bu məsləhət üçün kəndü bizzat ol diyara getdi və anların dəxi əksərin hər nə vəch ilə varsa razı etdi. Əmma dörd kimsənə bu surətdən

imtina' edüb, daireyi-bey'ətə girmədilər və Yezidin xilafətinə qət'an riza vermədilər. Biri Hüseyin bin Əli, biri Əbdürrəhman İbn Əbubəkr, biri Əbdullah bin Ömər və biri Əbdullah Zübeyr. Bu xüsusda nə izhari-mülayimət və isari-mülatifət anlara müfid oldu və nə asarətəhdid və izrar[ı-qilzət] faidə qıldı.

Rüfəqayi-ərbə'ə bimi-ibramdan ittifaqla Məkkeyi-Müəzzəmädən Mədineyi-Münəvərrəyə intiqam etdilər və büq'eyi-Bəthadan xitteyiYəsribə nəqli-məkan təriqiylə məhmili-əzimət yürütdülər. ValiyiŞam anda dəxi varub, ənvə'i-ciddü cəhd edüb çarə qılmadı və bu vaqi'ənin heç tədbirlə islahın edə bilmədi. Əlqissə, bu surət müstəmirdi, ol zəmanədək ki, kəndü dünyadan gedüb Yezidə məqamü mənzil müqərrər oldu və Yezid istiqlalla məsnədi-əyalətdə qərar buldu. Şe'r:

Zülm nəxlin tikdi bağı-mülkə dövrü-ruzigar,
Cövr rəsmın qıldı dövrani-sitəmgər aşkar.
Rayəti-iqbalını qıldı Yezidin sərbülənd,
Çəkdi Ali-Mustəfa qəsdinə tiği-abdar.
Bu xətdən ta əbəd çəkməzmi, ya Rəb, infi'al?
Bu cəfadən ruzi-Həşr olmazmı, ya Rəb, şərmsar?

Ol sitəmkari-bədkirdarın ə'yani-dövləti və ərkani-həzrəti bir gün cəm' olub, bu bünyadi-təzviri büsati-fəsada yürütdülər və anı bu fitnəyə təhris etdilər ki, əgər istidaməti-səltənət və istiqamətihökumət muradın isə, atan zəmanində bey'ətündən təxəllüf edənləri bey'ətə gətür və əgər gəlməzlər isə, qübari-küdurətlərin nə vəchlə varsa, mir'ati-mülkdən götür ki, nizami-mülk ixtilaf-i əqaid qəbul etməz və müxalifət bostanından nihali-təməttö' bitməz.

Ol müdbir bu nəsihəti anlardan qəbul edüb, Mədinə hakiminə bir namə yazdırdı bu məzmunla ki: "İstehqaqla yer yüzünün xəlifəsi olan və istiqlaliməsnədi-xilafətdə tövfıqi-əmarəti-İslam bulan Mü'aviyə bin Süfyan dari-dünyadan intiqal edüb, hala növbəti-icrayi-hökumət bana yetmişdür və hakimi-divani-qəza mütəsəddiyi-həlli əqdinizami- aləmi bəni etmişdür. Hər ayinə lazımdür ki, cümhuri-xəvasü əvami-aləm və cəmi'i-əkabirü əsağiri-növ'i-bəni-Adəm bəni İmami-müftərizüttəa və xəlifeyi- vacibül-ita'ə bilüb, müti'üm olub, rəqqeyi-inqiyadimdən rəqəbeyi-ita'ət çəkməyələr və gülzariitətimdə miveyi-nədamət dərəcək nihali-müxalifət tikməyələr. İmdi

sən ki, valiyi-Mədinə olan Vəlid bin Ütbəsən, gərəkdir ki, ol diyarda olan ə'zimü əşrafdan, xüsusən pedəri-büzürganım zəmanında bey'-ətimdən mütəmerrid olanlardan bey'ətim alasan və əgər qəbul etməzlərsə, qətl edüb başların Şama göndərüb iltifatımə ümmidvar olasan”.

Çün Vəlid bin Ütbə bu məzmuna ittila' buldu, mütəhəyyir olub ayıtdı: “Ya Rəb, nə müşkül qəziyyə vəqə' oldu. Əgər məzmuninə müxalifət etsəm, dünyada zərəş görmək müqərrərdür və əgər mütəviət qılsam, xəvfi-axirət əzabi-əkbərdür”. İttifaqən ol zəmanda MərvaniHəkkəm Mədinədə sakin idi. Hazır edüb, bu surətə müttələ' etdikdə ol müfsid ayıtdı: “Əgər atəşi-fitnə şərərəş ikən intifa bulmasa, mürurla hiddəti-iştı'al bulduqdan sonra ol şərərəşnin dəf'inə tədbir müşkil olur.

Və seyli-bələnin ibtidai-təhrikdə rəhgüzarı tutulmasına tədriclə təzayud bulub tədarüki-əldən inani-ixtiyar alur. Şe'r:

Aqıl oldur kim, qəzayi-əmrə fürsət var ikən,
Hüsni-əncamın əsiri-dami-tə'xir etməyə.
Hər işin tədbiri-əncamində ehmal etməyüb,
Kəndüzin məcruhi-tiği-tərkü təqsir etməyə.

Hala münasib oldur ki, ol dörd kimsənəyi ehzar edüb bey'ət ərz edəsən, əgər qəbul etməzlər işə, anlara hakimin hökmün yürüdəsən”.

Vəlid bin Ütbə anların ehzarın murad edüb əxbar etdikdə İmam Hüseyinlə Əbdullah bin Zübeyr bir arada bulunub Əbdullah ayıtdı: “Ya Hüseyin, Vəlidin bizimlə nə məsləhəti var ola?” İmam Hüseyin ayıtdı: “Öylə anlaram ki, valiyi-Şam fəvət olubdur və şəm'i-həyatı şəbistanihökumətdə intifa bulubdur. Zira bən bu gecə vəqi'əmdə gördüm minbəri nigunsar olmuş və əsasi-şövkəti-pozulmuş. Və hala bu xəbər Vəlidə yetüb, şüyu' bulmadan bizdən Yezidün bey'ətin almaq istər və bizi tədbirlə daireyi-bey'ətə salmaq istər”. Əbdullah ayıtdı: “Ya İbn Rəsulullah, böylə olursa səlah nədür?” Hüseyin ayıtdı: “Bizdən nə münasib bir fəsiqin bey'ətinə girmək və bir faciirin xilafətinə riza vermək? Həqqə ki, hərgiz bu müyəssər olmayacaqdür və bu mə'na surət bulmayacaqdür”. Şe'r:

Haşalillah kim, mələk fərmanbəri-şeytan ola!
Əhli-ismət tabe'i-aludeyi-üşyan ola!
Qanda caizdür bu kim, viran olub bünyadi-şər',
Əhli-iman olmayan mö'münlərə sultan ola?

Bu sözdə ikən Vəlidin rəsulu təkrarla ehzarlərinə tə'kid etdikdə Hüseyin bin Əli surəti-qəzəb göstərüb ayıtdı: “Bu nə tə'cildür? Heç kimsənə gəlməsə bən xud gəlürəm. Vəlid təsəlli olsun”. Qasid müavidət qılub vaqi'əyi 'ərz etdikdə Mərvan ayıtdı: “Ey Vəlid, Hüseyin gəlməyəcəkdir”. Vəlid ayıtdı: “Ey Mərvan, Hüseyin bin Əli kəzzab və qəddar degil, çün gəlürəm dedi, əlbəttə, gəlür”. Şe'r:

Güli-bustani-vəfadür Hüseyin,
Düri-dürçi-sidqü səfadür Hüseyin.
Cığərguşeyi-Həzrəti-Fatimə,
Süruri-dili-Mustəfadür Hüseyin.

Derlər Vəlid bin Ütbə bir mö'mini-pake'tiqaq idi ki, Əhli-Beytin təriqi-ri'ayətlərində sabitqədəm və məhəbbətlərində sahib sədad idi. Şe'r:

Mühibbi-xanədanın xatiri-pakində kin olmaz,
Həvayi-nəfsdən bünyadi-imanı xələl bulmaz.

Əlqissə, Hüseyin bin Əli kəndü mənzilinə gəlüb mülazimlərinə bir neçə müsəlləh kimsəyə buyurdu ki, bənimlə darüləmarəyə gəlün və dışrada hazır olun. Əgər bana qəsd etsələr, mümkün olduqca mü'avinət qılun.

Ol sultani-sərir-i-İmamət ol şiri-bişeyi-şücaət Həzrəti-Rəsulullahın ridayi-mübarəklərin boynuna salub və əsayı-şəriflərin əlinə alub, Vəlidin mənzilinə mütəvəccih olub sarayına gəldikdə Vəlidlə Mərvan şahzadəyə tə'zim etdikdən sonra surəti-əhval ərz etdilər. Ol Həzrət buyurdu ki, bu bir qəziyyeyi-müxtəsər və əmri-mühəqqər degil və anın kibi bir mö'təbər xəlifə olub, bənim kibi bir mə'ruf kimsənə gizlü bey'ət etmək münasib görünməz. Yarın bir məcmə'i-amm edüb bu hekayəti izhar edün, ol məcmə'də hər nə səlah isə, izhar oluna. Vəlid ayıtdı: “Ya Hüseyin, səlah budur”. Mərvan ayıtdı: “Ey Vəlid, Hüseyinün həbsinə hökm et, bu mənzildən xürucinə riza vermə ki, bir dəxi ələ gətürmək düşvar olur və anın müqavimətinə qüdrət olmayub, bu məsləhət tə'viq bulur”. Bu təkəllüm istima'indən Həzrəti-İmamə qəzəb müstövli olub ayıtdı: “Ya İbnəl-Zərqa, kim ana qadırdür ki, bəni həbs edə? Həqqa ki, bana nisbəti-səfahət qılanun qanıyla yer yüzüngülün edərəm”. Pəs, Vəlidə yüz dutub ayıtdı: “Ey Vəlid, biz

Əhli-Beyti-risalətüz, biz xanədani-nübüvvətiz. Peyvəstə məqamımız məhəlli-tərəddüdi-mələiki-müqərrəbdür və həmişə navəki-duamız hədəfi-icabətə yetmək mücərrəbdür. Yezid ki, xəmmarü fasiqdür, bey'ət etmək bizdən nə layiqdür?"

Həzrəti-İmamın təkəllümün qayət səlabətdə istima' edüb, mülazimlər aləti-hərblə duxul etmək tədarükündə ikən Həzrəti-İmam çıxub kəndü sə'adətsərayinə rəvan oldu. Mərvan ayıtdı: "Ey Vəlid, Hüseyini həbs etmədigində xəta qıldun". Vəlid ayıtdı: "Ey Mərvan, haşa ki, bən Hüseyinə həbs qəsd edəm. Həqqa ki, əgər Məşriqdən Məğribədək bana bu şərtlə versələr, riza verməyəm və ana cəfa rəva görməyəm. Zira ruzi-Məhşər Mustəfadan və Mürtəzadan xəcalət çəkmək düşvar olur və əlbəttə bu gün Əhli-Beytə cəfa qılan Qiyamətdə şərmsar olur". Şe'r:

Xuni-Ali-Mustəfa tökməz müsəlmanam deyən,
Qəsd-i-Əhli-Beyt qılmaz əhli-imanam deyən.
Adət etməz kəndüyə Ali-Məhəmməd büğzünü,
Ruzi-Məhşər talibi-tövfiqi-qüfranam deyən.

Bu hala müqarin bir məktubi-mücəddəd Yezidi-pələiddən Vəlidə irişdi bu məzmunla ki: "Ey ə'zəmi-ə'yani-həşmətim və əkrəmiərkani- rif'ətim olan Mədinə hakimi Vəlid bin Ütbə! Şümuli-mərhəmətim və ümumi-məkrəmətim ixtisasından sonra böylə mə'lum edəsən ki, bundan əqdəm bey'əti-əşrəfi-Hicaz xüsusində məktubnamərgubum irsal olunmuşdu. Əsla əsəri zahir olmadığına səbəb mə'lum olmadı. İmdi gərəkdir ki, bey'əti lazım olanlardan İmdiyədək bey'ət alındıysa, "fəhuvəl-murad"¹ və əgər hənuz məqami-tə'xirü təvəqqüfdə isə, tə'xirü təvəqqüf etməyüb, kəməli-diqqətlə iqdəm edüb bəhərhal bu əmri sərəncam edəsən və filvaqe' görəsən. Ol dörd kimsənə təmərrüd edüb bey'ətə girməmək müqərrər olduqda və üsyanları itaətimdən sübut bulduqda Əbdullah bin Zübeyr, Əbdullahbin Ömər və Əbdürrəhman bin Əbu Bəkrə çəndan mültəfət olmayasan, zira qanda olsalar, bənim qəzəbim anlara mülləhəq olur və hər biri nə rə'ylə sülük etsə, bəndən cəfayi-əməl bulur. Əmma Hüseyin bin Əli dəf'in lazım bilüb, qətl edüb, başın kəsüb bu canibə irsal edəsən. Nədən ki, ol afitabi-övcü-şücaət və sipehri-vilayət dirəxşan olduqca

¹ Arzu edilən budur.

bənim əxtəri-iqbalım ehtıraqdədir və dövləti-dünya anın mülazimətinə təriqi-müraciət bulduqca bana nisbət daireyi-nifaqdədir”.

Vəlid bin Ütbə ki, ol məktubun məzmununa ittila’ buldu və məfhumuna müttələ’ oldu, ayıtdı: “Həqqa ki, əgər Yezid bana cəmi’ isəltənətin versə, Hüseyin bin Əli qətlinə rıza verməyəm və zəxarifidünya üçün Ali-Məhəmmədin nahəq qanına girməyəm”. Şe’r:

Haşa ki, mülki-dünya üçün tərki-din edəm,
Ali-Rəsuli küşteyi-şəmşiri-kin edəm.
Haşa ki, cahü dövləti-bie’tibar üçün,
Şad eyləyüb Yezidi, Hüseyini həzin edəm.

[Pəs, ol hökmün surətin təhrir edüb, bir məhrəm ilə HəzrətiHüseynə irsal edüb ərz etdi] ki: “Ey nuri-dideyi-Zəhra və sürurisineyi- Mustəfavü Murtəza, haşa ki, sənün kibi padşaha bən kibi gədədan tərki-ədəb sadir ola və bən kibi xaksardan sən kibi şəhriyara bir qəbahət zühur edüb mir’ati-zəmiri-münirinüz andan qübariküdurət bula”.

Çıxsun ol göz ki, sana eyləyə qəhr ilə nigah,
Yansun ol dil ki, sənün büğzünədür mənzilgah.
Sımsun ol əl ki, sənün sidq ilə dutmaz ətəgün,
Yetməsin kaminə hər kim ki, sənədür bədxah.

Əmma vəhmüm andandür ki, hakimi-Şam bəndən bir ehmal anlayub bu diyara bir zalim kimsənə irsal edə və tədərüki-əhval üçün fürsət fövt olub ixtiyar əldən gedə. Şe’r:

Şah olan fitneyi-bədxahdan olmaz qafil,
Şir olan hileyi-rubahdan olmaz qafil.
Saliki-rahi-xirəd həzm təriqin gözlər,
Rəhgüzarində olan çahdan olmaz qafil.

Həzrəti-İmam bu hala vaqif olduqda və bu məzmunu ittila’ bulduqda mühəqqəq bildi ki, nazimi-kargahi-qəza sihhəti-əxbariKərbəla üçün tərtibi-müqəddəmat etməkdədir və pərdeyi-xəfada məstur olan əsrari-hikmət təhiyyeyi-əsbabla zühura yetməkdədir. Ləcərəm qövsi-qəzadan [atılan] navəki-qədər bir nişanəyə həvalə

olsa, sipəri-tədbir vüsuluna mane olmaz və gülşəni-təqdirdə rəyahiniümura nəsimi-və'dəyi-mürur yetsə, açılmaqda təvəqqüf qılmaz.

Həzrəti-İmam ol gün ol gecəyədək təhəyyürü təfəkkürlə səbr edüb, gecə kim, dəbdəbeyi-səltənəti-ruzi-nurani kövkəbeyi-istilayışəbi-zülmaniyə mübəddəl oldu və surəti-hali-ruzigar inqilabi-həvadisdən təğəyyür buldu, ol şəm'i-şəbistani-vilayət və çiraği-dudmaniİmamət Həzrəti-Rəsulullahın mərqədi-mübarəkləri üzərinə varub, gıryan-gıryan türabına yüz sürdü və nəhayəti-tə'zimü təkrim birlə salam verdi. Şe'r:

Əssəlam, ey asitanun rəşki-firdövsi-bərin,
Xakrubi-dərgəhün müjgani-çəşmi-hurü 'eyn.
Əssəlam, ey xadimi-dərgahi-qədrin Cəbrəil,
Mihətün Qur'anü məddahun İlahilələmin.
Ya Rəsulullah, bənəm kami-dili-Zəhra, Hüseyin,
Yüz sürüb dərgahinə gəldim diləfgarü həzin,
Ol bənəm kim, ümmətün hifzini əmr etdün bana.
Ol bənəm kim, gənci-əsrara bəni qıldun əmin.
Ümməti-zalim bana izhari-bidad etdilər,
Bikəsəm, biçarəyəm, sənsən bana ancaq mü'in.

Təmamiyi-şəb ta sübh təzərrö'lər qılıb ibadətlər etdi, bir növ'lə ki, sədayi-təsbihü təhlili asimana yetdi. Əlqissə, ol gün dəxi gecəyədək ziyarət edüb, ikinci gecədə kəmalı-heyrət nərgisi-şəhlasın müstəğrəqi-xab edüb və təfəkkürlə çəşmi-həqiqətəni bir zəman yuxuya gedüb vəq'əsində gördü ki, Həzrəti-Rəsul cəmi'i-ərvahimüqəddəsə ilə hazır olub, ol seyyidi-məzlumu bağrına basub dedi: "Ey cigərguşeyi-məzlum və ey İmamzadəyi-mə'sum, bənim şəfa'ətimə ümidvar olanlar və müsəlmanam deyüb də'vayi-batıl qılanlar səni dəşti-Kərbəlada şəhid edələr və ol ərseyi-bələda sənin və övladın qanından cuybarlər yürüdələr:

Gəldi ol dəm ki, sənün qanunla rəngin ola xak,
Edələr zülm ilə sən məzlumu zalimlər həlak,
Gəldi ol dəm kim, səni bidərdlər qətl edələr,
Olasan mülhəq bana zarü həzinü dərdnak.

Əmma haşa ki, anlara bənim şəfa'ətim nəsimə ola və ri'ayətimdən ol tayifeyi-tağiyə bəhrə bula. Ey Hüseyin, Murtəza və Zəhra və Həsəni-

Muctəba müntəziri-didarın və hurü qılman nigarani-mahi-rüxsarındır. Vəqtdir ki, şərbəti-vüsalın məhrəmi-daği-fəraq və pərtövi-cəmalun şəm'i-şəbistani-ıştiyaq edəsən". Hüseyin ayıtdı: "Ya cəddah, hala ki, mülaqat müyəssər olubdur və talib mətlubun bulubdur, nola dünyaya müraciət qılmasam və bir dəxi ol dami-bələya giriftar olmasam". Şe'r:

Məlul oldum cəhani-bivəfadan,
Dutuldu könlüm ol möhnətsəradan.
Nola qət' etsən andan irtibatım,
Götürsən ol güzərgəhdən büsatım.
Dua qılсан ki, lütfi-Həzrəti-Həq,
Bana göstərməyə dünyayı mütləq.

Həzrəti-Rəsul ayıtdı: "Ey Hüseyin, dərəcəyi-şəhadət müstəlzimirücu'i-dünyadür, hala sana dünyaya müraciət etmək övladür".

Əsnayi-təkəllümdə İmam Hüseyin gördü ki, Həzrəti-Rəsulun rəngi-gülgünü zə'fərani olmaqdadür və gisuyi-mü'ənbərlərinə gərdiküdurət dolmaqdadür. Müztərib olub sual etdi ki, ey gülzari-nübüvvət və ey sərvi-cuybari-risalət, bu nə əlamətbür?

Ol Həzrət ayıtdı: "Ey nuri-dideyi-Zəhra, ey bərgüzideyi-Ali-Əba, bu qübari-meydani-bəla, yə'ni əsəri-rəstaxizi-Kərbəladür. Bu qübariküdurətdür ki, mir'ati-cəmiyyəyətündən Kərbəlada surəti-süruri nihan edər və bu gərdi-möhnətdür ki, müsibətin e'lami üçün ol badiyədən asimana gedər".

Həzrəti-Hüseyin iztirabla bidar olub, gah və'deyi-didarla xürrəm və gah təfəkküri-müfariqəti-əyalla pürğəm mənzili-şərifinə buyurub, Mədinə iqamətindən könül götürüb səfəri-Məkkə əzimətin müsəmməm qıldı, amma anda dəxi qərar dutmayub Kərbəlaya mütəvəccih olduğun kəndüyə müqərrər qıldı. Pəs, təriqi-vida'lə Həzrəti-İmam Həsən mərqədi-münəvvəri üzrə gedüb, səlam verüb ayıtdı. Şe'r:

Əlvida, ey sərvi-gülzari-İmamət, əlvida!
Əlvida, ey şəm'i-bəzmi-istiqaqət, əlvida!
Əlvida, ey zəhr tə'sirilə rəngin səbzfam!
Əlvida, ey səbzeyi-baği-Qiyamət, əlvida!

Andan dəxi nəqli-məkan edüb sərvi-qamətin şəm'i-məzari-Zəhra qıldı və ol rövzeyi-mübarəkdə gülünü-dərdindən günə-günə güllər

açıldı. Hər zəman bir növhə ilə dəmsəz və hər dəm bir sürüdlə həmrəz olub derdi: “Əssəlam, ey sədəfi-gövhəri-həyatım, vey mə’dənicövhəri- zatum, iltifat et ki, vidaya gəlmişəm və bu axir ziyarətdür”.

Rəvayətdir ki, rövzeyi-mübarəkdən bir avaz gəldi ki, və əleykəssəlam ey fərzəndi-ərcümənd və ey nütfeyi-səadətənd, bir müddətdür ki, təşneyi-zülalivüsal və müştəqi-afitabi-cəmalam. Cəhd et ki, ənqərib pərdeyi-hicabi tiği-ə’dayla çək və mir’ati-zatun qübariküdurətdən seyyəli-sinani-bədxahla pak edəsən.

Həzrəti-İmam andan nəqli-məkan edüb, mükərrərən mərqədi Rəsulullah üzərinə gəlib, təcidi-ziyarət edüb vida etdikdən sonra mənzilinə dönüb, təhiyyeyi-əsbabi-səfər qılıb, şəbi-cüm’ə Şə’ban ayının dördüncü günündə dövləti-[şəhadət] ümmidiylə saəti-sə’d ixtiyar edüb əmr etdi ki, hicabi-bargahirif’ət, sərəpərdeyi-izzü iqbal və şadırəvani-əzəməti iclallərin xaki-Yəsribdən götürüb bədrəqeyisəadətlə xitteyi-Hicaza rəvan olalar və rayəti-nüsrət və livayinüzhətlərin Mədinə meydanından Məkkə canibinə mütəhərrik qılalar. Şe’r:

Yükləndi barxanə, çəkildi qətarlar,
Əflaka çıxdı ruyi-zəmindən qübarlar.
Asari-nə’li-sümmi-səməndi-sipahdan
Nəqşi-məcərrə qıldı əyan rəhgüzarlar.

Təmamiyi-ə’yanü əşrafi-Mədinə bir mənzil müşayə’ə təriqilə həmrəh olub, müraci’ət qılıb, Həzrəti-İmam kəndü xəvasihümayunla mütəvəccih oldu. Əmma mənzil-mənzil qət’i-rah etdikcə mənzildə və mərahildə əksəri-övqət gah Həzrəti-Müsanun Fir’ondan qaçub xunxar biyabanlarda heyran qaldığı rəvayət qılurdu və gah Həzrəti-İbrahimün Nəmrüddan fərar edüb, hövlənak badiyələrdə sərgərdan olduğu hekayət edərdi. Və buyururdu ki, ələmeyi-qürbillaahi təcərrö’i-hələhili-möhnəti bələdür və nişaneyi-qəbuli-dərgahi Mə’bud təhəmmüli-məsaiibi-rəncü ənadür. Şe’r:

Cövri-əğyara səbr eyləməyən,
Bulmaz əhliyyəti-təqərrübi-yar.
Sərbəsər xardür gül ətrafi,
Səngdir lə’l mə’dəninə hisar.

Əsnai-təriqdə bir gün Əbdüllah bin Müti' ki, mühibbi-xanədan idi və Məkkədən gəlib Mədinə canibinə rəvan idi, ol həzrətin mülaqatışəriflərinə müşərrəf olub və dövləti-mülazimətlərindən səadəti-üzma kəsb qılıb izhari-səna qıldı. Şe'r:

Mərhəba, ey nuri-ruyindən münəvvər kainat,
Cövhəri-zati-şərifin came'i-hüsni-sifat.
Mərhəba, ey varisi-elmi-Rəsuli-Haşimi,
Müqtədayi-əhli-iman, hədiyyi-rahi-nəcat.

Və Həzrəti-İmamun məzmuni-məqalat və qərayini-halatlərində şəmmeyi-mafizəmirlərin mə'lum edüb, təriqi-ədəb birlə ərz etdi ki: "Ey bərgüzideyi-afaq və ey seyyidi-ələlitleq, əgərçi cəmi'i-dəqayiqəhval zəmiri-münirinizə rövşəndür və bizdən Həzrətinüzə nisbət izhari-nəsihət tərki-ədəb olduđu mühəqqəqü müəyyən, əmma iqtizayihüsni- sədaqət və kəmalı-müxalisət təklifi-cür'əti-təkəllüm qılır. Ya İbn Rəsulullah, Məkkəyi-Müəzzəməyə buyurduqda bilürəm ki, ə'yani-Kufə məkatibü mərasil irsal edüb Həzrətinizə təklifi-hüzur edərlər. Zinhar, ol kəlimate-kizbə e'timad etməyəsiz və Məkkədən Kufə canibinə getməyəsiz ki, ol bivəfalarda öylə ki, bən gördüm, vəfa imkanı yoxdur və ol güruhun səlahdan fəsadları çoxdur. Yəqin ki, əgər Məkkədə tərhi-iqamət buraxub təkkin bulsanuz və ol büq'eyi-şərifdə təvəttün etməgə rəğbət qilsanuz, əhli-Məkkə sizdən qeyrisin ixtiyar etməzlər və siz anda olduqca qeyr hökmün onda yürütməzlər". Həzrəti-İmam anun kəlimatein təsdiq edüb, vida qılıb rəvan oldu.

Mürurla mərahilü mənazil qət' olub, imarati-Məkkə və əlaməti-Bətha əyan olduqda, əşrafü əizzəyi-Məkkə xəbərdar olub, təriqiistiqballa pabusi-şərifindən kəsbi-sə'adət qılıb, ol Həzrəti kəmalitə'zimilə və nəhayəti-təkrimilə gətürdükdə zəbani-küngüreyi-Zəməm bu ədayla mütəkkəllim oldu. Şe'r:

Mərhəba, ey məsnədarayi-səri-i-izzü cah,
Mərhəba, ey şahı - qüdsi-mülki-ruhanisipah.
Mərhəba, ey ərseyi-imana əhkamın rəvan,
Mərhəba, ey hövzeyi-İslama iqbalın pənah.
Qibləgahi-Kə'bə didari-şərifindür sənin,
Gərçi xaki-Kə'bədür əhli-cəhana qibləgah.

Həzrəti-İmam sə'adətü iqballa nüzul edüb mütəməkkin olduqda əşrafi-Hicaz güruh-güruh xidməti-şəriflərinə gəlib, mübarəkbadimənzil qılıb, övqati-xəmsdə ol Həzrətə iqtidayi-nəməz edərlərdi və andan bey'ət alub gedərlərdi.

Rəvayətdir ki, Yezid qibəindən valiyi-Məkkə olan Sə'd bin As əkabiri-Hicazın Həzrəti-İmama müraciətini gördükdə, təvəhhüm qılıb Məkkədən Mədinəyə fərar qıldı və keyfiyyəti-əhvalı ol nabəkara ərz qıldı. Əlqissə, bu xəbər cəmi'i-biladü büqa'ə müntəşir olub, xüsusən Kufədə şayə' oldu və iştihar buldu ki, Həzrəti-Hüseyn Yezidin bey'ətindən imtina' edüb, Mədinədən Məkkəyə təşrif buyurub, ə'vanü ənsar cəm' etməkdədir.

Kufədə olan həvadarlar Süleyman Xüzai hücrəsinə cəm' olub bu səlahi gördülər ki, təriqi-mü'avinəti müzahirət məsluk edüb, Həzrəti-İmama əziz-sədaqət qılalar və anın rıqabi-hümayununda dərəcətinəcəti- dünyavü axirət bulalar. Əkabirü əşraf Kufədən yetmiş nəfər mö'təmid kimsənələr Müseyib və Rifa'ə bin Sədad və Həbib bin Müzahir və Məhəmməd bin Əş'əs Şüreyh Qazi hüzurunda qəsəm yad edüb ittifaq etdilər ki, xanədani-nübüvvət və vilayət təriqi-məvəddətində malü can diriğ etməyələr və Hüseyn İbn Əlidən qeyrin hökmün Kufədən yürütməyələr və Həzrəti-İmama bir məktub imla etdilər bu məzmunla ki: "Əlminnətü lillah, rayizi-tövfiqi-hidayət və qayidi-tə'yidi-sə'adət 'inani-tövsəni-e'tiqadımızı təriqi-zələlətdən münhərif qılıb şəhrah-i-nəcəta mün'ətif qılmış və çehreyi-amalımıza miftahi-iqbal əbvabi-məvəddəti-xanədani-vilayət məftuh edüb zəmirimizə məhəbbəti-Əhli-Beyt salmış. Həmvərə ana talib və peyvəstə ana rağibüz ki, səhifeyi-əmr-i-xilafətdən izaleyi-nəqşi-xilaf etməkdə və cərideyi-hökmi-İmamətdən rəf'i-ricsi-müxalifət qılmaqda kəmal-i-ıqdam və nəhayəti-ehl-i-İmam izhar edəyüz, əmma İmamımız və müqtədamız yoxdur. Hala böylə istima' olundu ki, əşəddi-ə'dayidin və əzəlli-əzdadi-xanədani-seyyidülmürsəlin Yezid bin Mü'aviyə ədəmi-istehqaqla istid'ayi-cülusi-məsnədi-xilafət qılıb, ol əfitabiövci- vilayət və şahbazi-aşiyani-rişaləti bey'ətə təklif etmiş və ol Həzrət dəxi imtina' edüb, əsari-müxalifət pərdəyi-xəfada ikən dərəcəyi-zühura yetmiş. İmdi ol sərv-i-cuybari-kəramət və şükufeyinövbəhari- səadətdən mütəveqqe' və mütərəqqib oldur ki, təriqi- 'inayəti iltifat məsluk olunub və bu canibə livayi-nüsrət təhrək bulub, bu müxlislərini qüdəmi-səadət-lüzümlə müşərrəf qılalar və bu bəndələri kəndüyə əhibbaya-sadiq və əviddəyi-müvafiq bilələr. Şe'r:

Vəqtdir kim, səbzəzari-xüşksali-fırqəti
Rəşheyi-lütfiylə sirab edə əbri-növbəhar.
Vəqtdir kim, pərtövi-xurşidi-aləmtabdan
Zümreyi-əhbaba pürmur ola çeşmi-intizar.

Əgər bu sə'adət müyəssər olsa və bu dua icabət bulsa, Kufəyə qədəm basdıqda Yezid qibəindən hakim olan Nüman Bəşiri ki, bir pirizəifdir, şəhərdən ixrac etməmiş müqərrərdir. Mücmələ, müqavimətə'da üçün hər nə əsbab məqsud isə bu gün Kufədə müyəssərdir”.

Namə tamam olduqda Əbdullah Məsmə'i-Həmədani və Əbdullah Bəkriyə təslim edüb irsal etdilər. Cavabı gəlmədən mütə'əqib bu məzmunla bir namə dəxi Bəşir bin Təmir və Əbdürrəhman bin Əbdullah ilə rəvanə qıldılar. Anların əqəbincə Xan bin Hani və Sə'd bin Əbdullah Xəşə'i və onların əqəbincə Şis bin Rəbi'i və Ürvə bin Qeys, Ömər bin Həccac və Sə'd bin Əbdullah rəvanə olub, əlqissə, mütəvatir bu məzmunla yüz igirmi kitabət göndərüb, izhari-kəmalisədaqət etdikdə Həzrəti-İmam əhli-Kufənin məkatibi-mütəvatirlərin kəndüyə hüccət bilüb və niyyəti-icrayi-Həq zəmiri-münirlərində rüsuxi-təمام bulub, tərvi-ci-ümuri-din üçün diyari-Kufəyə əzimet müsəmməm qıldı. Əgərçi ol diyarda mübtəlayi-bəliyyat olduğun mühəqqəq bildi, əmma müqərrər qıldı ki, kəndüdən müqəddəm Müslimi-Əqili ol diyara rəvanə qıla və kəndü dəxi mütə'əqib mütəvəccih ola.

Pəs, əkabiru əşrafi-Kufəyə bir namə təhrir etdi bu məzmunla ki: “Həmdibihəd ol mübdə'i-əşya və müxtərə'i-masivaya ki, növ'iinsanı tövfiqi-əqlü ixtiyarla sayır məxluqatdan mümtaz etmiş və sipasi-biqiyas ol müsəvviri-əşkali-karxaneyi-dünya və müdəbbiriəhvali- darülqərarı-üqbaya ki, cəmi'i-növ'i-insandan firqeyi-ənbiyaya tövfiqi-təfəvvüq verüb, şərefi-imtiyaz birlə sərəfraz etmiş və dürudi-namə'dud və sələvati-naməhdud ol sərvarı-kainata ki, firqeyi-ənbiyadan cəvhəri-iste'dadı əşrafü ə'ladır və təhiyyatibiqayət və təslimati-binəhayət ol firqeyi-əhibbaya və zümreyi-əshaba ki, qəbuli-səhbəti-sədri-risələt bulub, ana itaətləri cəmi'i-əməldən övladür. Əmma bə'd, bu naməyi-nami və məktubi-girami ki, mütəzəmmimi-kəmal-nəsihət və mütəkəffili-vüsuli-səadətdür, bəndən ki, Hüseyin bin Əliyi-Murtəzayam, sizə ki, ə'izzəyi-əşrafi-Kufəsiz, ey firqeyi-əhibbayi-sadiqül-e'tiqad və ey zümreyi-əviddayixalisülvidad, məkatibi-müxalisət-məknunuz ki, təriqi-ititihad və

caddeyi-e'tiqaddan təbliğ olunmuşdu, vasil olub məzmuninə ki, məhzi-izhari-xülusi-təviyyət və kəmalı-bəyani-sifayi- niyyət idi, ittila' hasil olduqda, istid'anıza icabət lazım gəlüb, ol canibə əzimətimiz təsmim bulub, hala Müslimi-Əqili ki, ə'qəli-əşrafı-BəniHaşim və əşadi-cəm'i-əkabirü ə'azımdır, kəndü qibəlimdən ol canibə irsal etdüm. Gərəkdir ki, məqdəmi-şərifin müğtənəm bilüb, təriqi-mürəfiqət və müvafiqətdə dəqiqə diriğ etməyəsis və canibişərifinizdən təsəlli-yə-xatir bula. Yəqin ki, bənim təhriki-livayirif'ətim ol canibə anın nəsimi-əxbəri-hüsuli-mürəatına məşrutdur və rişteyi-əhtizazi-rayəti-hümayunum ol diyara anın silsileyi-e'lamihüsni-rizasinə mərbutdur". Şe'r:

Ey görənlər anı, təşrifimdən olman naümid
Kim, bəhari-ələmaradır güli-sirabımın.
Ey görən anı, bana ümmidvar olsan nola,
Sübhdür ol sadıqü xurşidi-ələmtabımın.

Məktubi-şərif şərfi-itmam bulduqda Həzrət, Müslimi-Əqilə təslim edüb buyurdu ki: "Ey bənim məhaliki-şiddətdə ə'zami-ə'vanım və məzayiqi-qürbətdə əqrəbi-ixvanım, məhəlli-mürəfiqət və zəmanimüvafiqətdir. Bu canibdən ümməti-Məhəmməd üzərimizə hüccət buraxub izhari-həq etməyə tərgib edərlər. Nə üzrlə ehməl etmək olur? Və bir canibdən ə'dayi-din ittifaq edüb həlakımıza qəsd etmişlər. Müqavimət etmək olmaz, fərar edüb qanda getmək olur? Şe'r:

Tufani-fitnə qopdu, gəlin qərqə olmadan,
Rəxti-sələhimiz çəkəlim bir kənarəyə.
Olduqca hüsni-əql və tədbirə ehtimal,
Dil şişəsini urmayaalım səngi-xarəyə.

Hala bir neçə mö'min kimsənələr məkatib irsal edüb bizi də'vət etmişlər. Təğafül etmək olmaz və tə'allül etməklə naireyi-istilayi-'ədu intifa bulmaz. Sələh oldur ki, sən bəndən müqəddəm ol diyara təvəccöh edüb təfəhhüs edəsən. Filvaqe', əf'alı əqvalla müvafiq görsən e'lam edəsən, bən dəxi təvəccöh edəm".

Müslimi-Əqil Həzrəti-İmamın hökmi-şərifinə inqiyad edüb həm ol gün mütəvəccih oldu. Hənuz bir mənzil qət' etmədən Müslümün canibi-yəminindən bir səyyad çıxıq gəlüb, əlində bir seydi olub, filhal

zibh etdi. Müslim ol qəziyyəyi kəndüyə mübarək görməyüb, mü'avidət edüb Həzrəti-İmam ayıtdı: “Bənim Kufəyə getməgim səlah degil, zira bu yolda bu hala sataşdım”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Müslim, təriqi-riyazi-Həq müxatirədir, qəbul edən salik olur. Və gövhəri-məqsəd girdabi-bələdədür, qəvvas olan anı alur. Qüvvəyivahimən qalib isə bir qeyr kimsənə tə'yin edəlim. Müslim gördü ki, Həzrəti-İmamın rızası anın getməgindədir, ziyadə mübaligə etməyüb ərzi-üzr etdi ki: “Ya İmam, bənim vəhmim fəvtü mövtdən degil, əmma andandır ki, minbə'd didari-şərifinizi görməyüb məhrum qalam və dövləti-mülazimətindən binəsib olub qürbətdə öləm”. Şe'r:

Ey cəmalın mətləi-xurşidi-iqlabım bənim,
Gün yüzündəndir mübarək müttəsil falım bənim.
Dövləti-zövqi-vüsalındır bəni xoşhal edən,
Bilməzəm səndən cüda düşsəm nolur halım bənim?!
Həzrəti-İmam dəxi bu hala giryan olub derdi. Şe'r:
Ey könül, ah eylə kim, ah eyləmək həngamıdır,
Ey gözüüm, qan ağla kim, qan ağlamaq əyyamıdır.
Ayrıılır bəndən bu gün halım pərişan eyləyüb,
Ol ki, göz nürü, könül mətlubi, can aramıdır.

Əlqissə, Müslimi-Əqil didəyi-giryan və dili-büryanla vida' edüb, Məkkədən çıxub Mədinəyə təvəccöh qılub, Həzrəti-İmam təhiyyəyiasbabi- səfər əmrinə məşğul oldu.

Rəvayətdir ki, səbəbi-ə'davəti-Hüseyn müxalifəti-surivü mə'nəvidür. Əmma müxalifəti-mə'nəvi iki vəchlədir: Biri ol ki, ağazixilqəti- mövcudat və bidayəti-icadi məknunatda cəmi'i-cəvahirinüfusi- insaniyyə bir dəf'ədə məxluq olub, tədriclə tənqayiqüvvətdən fəzayi-fe'lə təvəccöh etmişlər və məzmuni-hədisi-“Ələrvahu cunudun mucən-nədətun”¹ müqtəzasincə rəngi-tənakür və tə'arüf dutmuşlar. Lacərəm sabiqeyi-irtibat bulub, ol məcmə'də birbirinə qərib olan ərvah ələmi-əşbahda bir-birin bulduqda aralarında silsileyi-ülfəti-sabiq mütəhərrik olur və bə'id olanlar bir-birin gördükdə aralarında nifrəti-əzəli, əlbəttə, əsəri-müxalifət salur. Hər

¹ Ruhlar silahlanmanın əsgərləridir.

ayinə bu iqtizadəndür ol müxalifət ki, Əbdüş-şəms ovladı Haşim və Üməyyə arasında idi və ol ədavət ki, Əbdülmüttəlib və Hərb arasında idi və ol niza' ki, Həzrəti-Rəsulullah və Əbu Süfyan arasında idi və ol fitnə ki, Hüseyin və Yezid arasında idi. Və müxalifəti-mə'nəvinin bir vəchi dəxi oldur ki, zati-paki-Vacibülvücd məsdəri-sifati cəlalıyyə və cəmalıyyə olub, iqtizayi-zühur etdikdə ixtilafi-müzahir lazim gəlüb, iste'dadi-nüfusi-insaniyyə istehqaqi-qəhrü lütf üçün hikmət müqtəzasınca iki qism olmuş, biri müstəcmə'i-[cəmi'i]-fəzayil və ol ərvahi-ənbiyavü övliya və süləhavü ətqiyadır. Və biri müstəcmə'icəmi'i- rəzayil və ol ərvahi-küffar və füccarü fisəqə və əşrarü əşqiyadır. Lacərəm bu iki güruh həmişə müxalifət üzrə olub, HəzrətiHüseyn bin Əli firqeyi-ənvəlindən və Yezidi-pəlid zümreyiaxirətindən vaqe' olmuş.

Və müxalifəti-suri dəxi hər canibdən iki vəchlədir. Əmma Həzrəti-Hüseynin Yezidə izhari-xüsumət qılduğunun iki vəchi var. Biri ol ki, çün əmri-xilafət təsəddiyi-əhkami-şər'ıyyə və təkəffülitənfizi- ümuri-'ürfiyyədir və iqtizayi-sidqü səlah edər və Yezid ki, xümmarü facirü fasiq olub, əsla irtikabi-mənahidən ictimab etməzdi və ri'ayəti-namusi-şəri'ət təriqin dutmazdı, lacərəm qeyrəti-İmamət və məsnədi-xilafəti anunla aludə rəva görmədi və anın xilafətinə riza vermədi. Və bir vəchi dəxi ol ki, Həzrəti-Hüseyn dəxi Yezidin bey'ətin qəbul etsəydi, Bəni-Üməyyənin də'vayi-xilafətlərinə təsdiq vaqe' olub qət'ən şəkk qalmazdı. Lacərəm Hüseyin bin Əli nəqdihəyatın sərf edüb ol sirri-nihanı zühura gətürdi və Bəni-Üməyyənin bütlani-də'valərin dərəcəyi-vüzuha yetürdi.

Və Yezidin dəxi izhari-ədavət qılduğunun iki vəchi var: Biri ol ki, məsnədi-xilafətdə qərar etdikdə Həzrəti-Hüseyni bey'ətə təklif edüb, Həzrəti-İmam imtina' etdi. Və bir vəchi oldur ki, Əbdullahi-Zübeyrin bir cəmilə övrəti olub, Yezid anın avazeyi-hüsnü cəmalın istima' edüb aşıq olmuşdu. Ənva'i-hiylələrlə ol övrətlə Əbdullahi-Zübeyrin arasına müfariqət salub, təlaq aldırıb təzvicinə fürsət bulmuşdu.

Əlqissə, Əbu Musa Əş'ərini irsal edüb ol övrətə talib olduqda və Əbu Musa bu məsləhət üçün təvəccöh qıldıqda təriqi-təvəccöhündə Həzrəti-Hüseynə mülaqi olub, Həzrəti-İmam ayıtdı: "Ya Əbu Musa, təvəccöhün nə canibədir?". Cavab verdi ki, ya İbn Rəsulullah, mütəlləqeyi-İbn Zübeyri Yezid bin Mü'aviyə için mütəlib qılmağa əzm etmişəm. Hüseyin ayıtdı: "Ey Əbu Musa, əgər ol məsturə Yezidin

əqdindən imtina' etsə, bənim üçün tələb qıl". Əbu Musa üç şəxsin vəkili olub, ol xatunun hələmsərəyına yetdikdə xatun ənvə'i-e'zazü ehtiram etdikdən sonra ayıtdı: "Ya Əbu Musa, bu bəndəxanəyə təşrif buyurduğunuzdan qərəz ola?" Əbu Musa ayıtdı: "Ey müxəddəreyizəman vey məstureyi-dövran, sən kibi nazəninə künci-'üzlət və guşeyi-vəhşət bəkləyüb oturmaq münasib görünməz. Bə'zi kimsənələr əlaqeyi-təzvicinə talib olmuşlar, əgər rüxsət var isə, ərz edəyim". Ol məsturə ayıtdı: "Ya Əbu Musa, əhli-səadət səlahından [təcavüz murisi-şəqavətdir, xüsusən sənin səlahından] ki, mütəzəmminekəmali- səadətdir". Əbu Musa ayıtdı: "Vüsəlınə talib və təzvicinə rağib olanların biri Yezid bin Müaviyə, biri Hüseyin bin Əli, biri Əbdullah bin Ömər və biri bənəm". Xatun ayıtdı: "Ey Əbu Musa, bən bir növcəvanam, sən bu qərəzdən fərağət qıl və biqərəz bəyan et ki, ol üç şəxsdən qansı bana ənsəb və əlyəqdir". Əbu Musa ayıtdı: "Əgər hökumət muradın isə, Yezidi qəbul et və əgər hüsn-i-surət istərsən, Əbdullah bin Ömər ittisalına rəğbət qıl və əgər səadəti-axirət təmənnə qılsan, Hüseyin [bin] Əlinin daməniittisalın əldən buraxma". Xatun ayıtdı: "Hökumət əsri-zaildir və hüsn-i-surət fənaya qabildir. Xatirim nicati-axirət və müsahibətiZəhraya maildir". Pəs, bu vəchlə iqrar olub Əbu Musa ol xatunu Hüseyin üçün əqd qıldı və bu xəbər Yezidə yetdikdə mühərrikisilsileyi- ədavət əsli oldu. Şe'r:

Çərx hər fitnə kim, istər qıla aləmdə 'əyan,
Əshəli-vəch ilə əsbabına əncam verür.
Salub ol fitnə binasının əsasın əvvəl,
Ruzigar ilə ana surəti-itmam verür.

Səkkizinci bab

MÜSLİMİ-ƏQİLİN ŞƏHADƏTİN BƏYAN EDƏR

Rəvayətdir ki, ol afitabi-zülmətsuzi-risalət və mahtabialəməfruzi- sə'adət, yə'ni “Yucahidunə fi-səbili'llahi”¹ təriqinin müqtədəsı və “Və cahidil - kuffarə”² mə'rəkəsinin sahiblivası. Şe'r:

Şahi-eyvani-risalət, mahi-gərduni-vəfa,
Mə'dəni-ehsanü rə'fət mənəb'i-sidqü səfa.
Xazini-gənci-şəriət, məzhəri-əsrari-din,
Sərvi-gülzari-nübüvvət, dürri-dür-ci-istəfa.

Buyurmuş: “İnnəl'əbdə əzizbəqət ləhu mənzilətun ləm-yəbluğha bi'-aməlihi ibtəlahu'llahu fi-cəsədihi əv fi-malihi əv fi-vələdihi summə səbbərəhu 'əla zalikə hətta yəbluğə mənzilətu'lləti səbəqət ləhu”³, yə'ni bir bəndeyi-qabil ki, sabiqeyi-fitrətdə iste'dadi-fitri ilə bir dəraceyi-ə'la və bir mərtəbeyi-ə'mali-salehə və əf'ali-sütudə ilə hasil etmək mümkün olmaya, lacərəm ol bəndəyi Vacibülvücad bələlar ilə imtahan edüb, ya mövti-övladla qərarın alur və ol müsibətlərdə ana səbr verüb, ol səbrlə müstə'iddi-idraki-mərtəbeyimiqdar qılır. Şe'r:

Hər təmənna qılsan ey arif, bələdan istə kim,
Hər bəla zimmində bir rahət müqərrərdür sana.
Etmək olmaz bibəla idraki-neyli-hər murad.
Gər bəla çəksən, muradi-dil müyəssərdür səna.

Filvaqe' çün dünya badiyeyi-fənadır və cəmi'i-əhvalı bibəqadır, dünyada bəla çəkən dünyadan çıxdıqda xilas olduğun idrak etsə, şükr

¹ Allah yolunda cihad edərlər (Qur'an, 5, 54).

² Kafirələrə savaş aç (Qur'an, 9, 73).

³ Bəndə bir mövqeyə əməli ilə çata bilməzsə, Allah onun vücuduna xəstəlik verərək, ya mallarına zərər verərək və ya övladını qeyb etdirərək sınaıyır. Sonra bu imtahanlara dözdürtdürür ki, layiq olduğu yerə çatsın.

etməzmi və rahatda olan tərki-dünya qıldıqda fövt olan rahat təəssüfünün əzabı ana yetməzmi?

Hüseyni-Mənsuri-Arifdən məşhurdur ki, bir gün münacatında derdi: “İlahi, həqiqətin həqqi üçün xəzaneyi-bəlayyatın əbvabını məftuh edüb, hər bəla var isə, bana ruzi et və bəni cəmi'i-bələda imtahan qıl. Əgər təriqi-məhəbbətdə 'inani-iradətini zərrəyi münhərif görsən, bəni silsileyi-əsdiquadan ixrac edüb mərdud eylə. Həqqa ki, əgər miqrazi-riyazət birlə zərrə-zərrə ə'zayi-vüعودumu qət' etsələr hərgiz kəmalı-iradətimdə nöqsan olmaya və surəti-sədaqətim təğəyyür bulmaya”. Şe'r:

Aşiq oldur ki, cəfa tiğindən ikrah etməyə,
Zərrə-zərrə qılsalar ə'zasını, ah etməyə.
Qan içə, səbr eyləyə, hər dəm fəğanü ah edüb,
Dərdi-eşqi-yardan əğyarı agah etməyə.

“Ruhül-ərvah”dan nəqlidir ki, bir gün bir 'əziz bir bimar dərvişin 'ibadətinə varub və anı ənva'i-bəliyyata giriftar görüb təsliyə təriqilə ayıtdı: “Ey dərviş, aşiq mə'suqun cəfalarına səbr etməsə, də'vayiməhəbbətdə sadıq degil”. Dərviş ayıtdı: “Ey əziz, qələt dedin, 'aşiq mə'suqun bəlalərindən zövq bulmasa, 'aşiq degil. Şe'r:

'Aşiq oldur kim, bəla zövqünü idrak eyləyə,
Eşq dərdi dəmbədəm könlün fərəhnaq eyləyə.

Ey 'arif, əhli-məhəbbət bəlaya səbr etməklə sayir xəlqdən mümtaz olurlar və ərbabi-vəfa cəfaya təhəmmül qılmaqla hərimi-vüsala təriqi-məhrəmiyyət bulurlar”. Şe'r:

Də'vayi-məhəbbət etmək asan olmaz,
Cəm' olmaz əgər könül pərişan olmaz.
Aşiq qəm oduna yanmasa şəm' sifət,
Məqbuli-hərimi-vəsli-canan olmaz.

Əbdullahi-Mübarək rəvayət etmiş ki, bir gün əziməti-Kə'bə qılıb səhrada tənha yürükən bir tıfl gördüm ki, şəm'i-rüxsarından afitəbitaban nur alırdı və gisuyi-müşkbarı afitəba sayə salırdı. Mütəhəyyir olub dedim. Şe'r:

Xızrdır bu tıfl, ya İlyas, ya abi-həyat,
Kim yürür tənha, bulur anı görən qəmdən nəcət.

İstiqbal edüb səlam verdim, cəvab verdi. Dedim: “Kimsən?” Dedi: “Həq bəndəsi”. Dedim: “Qandan gəlürsən?” Dedi: “Həqdən gəlürəm”. Dedim: “Qanda gedərsən?” Dedi: “Həqqə gedərəm”. Dedim: “Bu səhrada nə tələb edərsən?” Dedi: “Haq rizası”. Dedim: “Tuşeyi-rahin nədür?” Dedi: “Təqvadır”. Dedim: “Bu badiyeyi-xunxarda tənha necə tərəddüd edərsən?” Dedi: “Ziyarətinə mütəvəccih olduğum bəndən qafil olmaz”. Dedim: “Ey məxdumzadə, əgərçi surətdə tıflsən, əmma mə'nidə kamil görünürsən. Aya, qansı qabilədənsən?” Dedi: “Ey İbn Mübarək, biz surətdə kuyi-məhəbbət bəlakeşləriyüz və guşeyimöhnət müşəvvəşləriyüz, yə'ni məzlumlar və məhmumləyüz. Gah istilayi-ə'dadan xatiri-pərişanımız müztər və gah qübari-vadiyiqürbətdən mir'atimuradımız mükəddər. Əmma həqiqətdə, səlatiniməmaliki- qürbü qəbuluz və sükkani-süradiqati-məqami-vüsuluz. Bizdəndir gərmiyyəti-həngameyi-Məhşər və bizdəndir ifazeyi-zülaliKövsər”. Beyt:

Biz bəqa mülkünün istiqlalla sultaniyüz,
Mə'ni ilə baqiyüz, surətdə gərçi faniyüz.

Bunu deyüb nəzərimdən qayıb oldu və xatirim müfariqətdən qayətdə küdürət buldu. Təvafi-Kə'bə müyəssər olduqda gördüm ki, ol tıfl bir məcmə'də məsəyili-hərəmü həlalü nəql edər. Həqiqətin sual etdikdə dedilər: “Bu adəm Ali-Əba və nuri-dideyi-Mustəfavü Murtəzadür. Budur müqtədayi-əhli-yəqin, yə'ni Əli İbn Hüseyin Zeynəlabidin”. Pəs, xidməti-şərifinə müşərrəf olub, əlin öpüb üzrlə ayıtdım: “Ya İbn Rəsulullah, nə kim qəbuli-məsəibdən və rif'ətiməratibdən şərh etdinüz, sərihü səhihdir. Filvaqe', bəla nişaneyi-qürbi olmaseydi, əhibbaya nəsib olmazdı və möhnət iqtizayi-kəmal bulmaseydi, ərbabi-ta'ətə ixtisas bulmazdı”. Şe'r:

Qabili-feyzi-bəla şayisteyi-dərgah olur,
Hiç şək yox kim, bəla məxsusi-əhlullah olur.

Bu şərtlə ki, bəla nişaneyi-qürbi-İlahi və mövcibi-hüsulisə'adətinəmətənahidir. Kəmal-qürbü qəbul Həzrəti-Rəsul övladı

ətba'ində həsr olunmuşdur və nəhayəti-ülüvvü-mənzilət anlarda ixtitam bulmuşdur. Zira zümreyi-növ'i-bəni-Adəmdən, bəlkə cümleyiməxluqati-əhli-'aləmdən heç afəridə anlarca bəlaya səbr etməmiş və heç fərdə anlarca asari-bəla yetməmiş. Ol cümlədənür Müslimi-Əqilün və övladının keyfiyyəti-şəhadətləri və vəqayei-ənjuhü möhnətləri.

Əncümənarayi-məcalisi-möhnəti qəm və çəhrəxəraşi-ərayisimatəm bu sürüdlə növhə bünyad etmiş və bu növhə ilə şəhidlər matəmin dutmuş ki, Müslimi-Əqil Həzrəti-İmamı vida' edüb, Məkkədən Mədinəyə gəldikdə kəsrəti-müxalifdən ehtiraz edüb, gecə ilə şəhrə girüb Həzrəti-Rəsulin mərqədi-mübarəklərin ziyarət edüb, vida' etdi və məzari-şərifdən kəndü mənzilinə getdi. Əlqissə, qərar etməyüb iki növrəs oğlu var idi; biri Məhəmməd nam səkkiz yaşında, lətafəti-hüsnlə bir xurşidi-aləmtab və biri İbrahim nam yeddi yaşında, tərəvəti-rüxsarlə bir laleyi-sirab. Anları belə alub və baqi 'əyalü ətfalla vida'qılıb, həm ol gecə Kufə əzimətinə rəvan oldu. Şe'r:

Ahi-bərqasayla bir əbri-atəşbardı,
Rəhgüzarı əşki-alindən qamu gülzardı.
Rəhbəri göz yaşı, kusi-rehləti sövti-fəğan,
Tuşəsi qəm, həmdəmi daği-dili-əfgardı.
Çeşmi pürxun, əşki gülgun, könlü məhzun, qəddi xəm,
Qüssədən hər gün pərişan, hər gecə bimardı.

Bu təriqilə qət'i-təriq edüb mənazildə və mərahildə ənva'iməkkarə və əsnafi-şədaid görüb, gah zülməti-dudi-ahla əlamətimənazil edüb, acizü sərgərdan olmaqla bir müddətdən sonra Kufəyə yetdi. Dari-Muxtar deməklə mə'ruf bir mənzilə nüzul etdi. Əşrafü ə'yanı-Kufə qüdumindən xəbərdar olub, guruh-guruh gəlib, izharişövq edərlərdi və təriqi-mütavi'ət göstərüb, bey'ət alub gedərlərdi.

Əlqissə, cüz'vi zəmanda on səkkiz bin mübarizi-nami daireyibey'ətə girüb dəsti-iradət daməni-təvəllasinə möhkəm etdilər. Müslimi-Əqil ol taifənin mir'ati-əməllərində surəti-ixlas müşahidə qılıb, xatiri-cəm'lə Həzrəti-İmamın anların ita'ətü inqiyadların e'lam edüb, hüzuri-şərifin istid'a qıldı.

Nümani-Bəşir ki, Kufədə Yezid canibdən hakim idi, Müslimin gəlüb Hüseyin üçün xəlqdən bey'ət alduğun mə'lum eidikdə əhliKufəyi bir gün came'i-Kufəyə cəm' edüb, kəndü bizzat minbərə çixub

nida qıldı ki: “Ey əhli-Kufə, bu mə'lum oldi ki, siz Müslimi-Əqili gətürüb ağazi-fəsad etmişsiz. Bu hərəkət münasib degil. Yezid hakimi-qəhhar və məliki-cəbbardür. Bu əhvala ittilə' bulduqda sizə siyasət lazım gəlür və qəzəb mütəvəccih olur”. Gördü ki, mücərrəd təhdidlə ol fitnə təskin bulmaz və nəsihətilə islahpəzir olmaz.

Yezidin Kufədə olan müxlisləri, misli-Əbdüllah bin MüslimiBahili və Əmmar bin Vəlid və Ömər bin Sə'd Yezidə surəti-hal ittifaqla vəqiəyi 'ərz etdilər bu məzmunla ki: “Şəhbazi-şikarəndazinişiməni- izzü 'əla Hüseyin bin Əliyyi-Murtəza fəthi-məmalik həvasiylə aşıyanəsindən pərvaz edüb, ibtidayi-əzmində şəhpərinüsərsayəsin diyari-Kufəyə bırxmışdır. Və ol sərçəşməyi-tufanicələdətdən bir cuybari-bəla canibi-İraqa axmışdır. Əgər vəqtlə bu əmrə tədarük olunmasa və vəqtlə bu dərdə dəva bulunmasa, mürurla sərrişteyi-tədbiri-ümür əlindən gedər və bu diyarın təməmiyi-əşrafü ə'yanı ana təvəccöh edər. Əgər Kufəyə ehtiyacın var isə, bir valiyisahibsiyasət irsal et”.

Yezidi-pəlid bu əxbari-mələlətasara ittilə' bulduqda və bu surətiəhvəla müttələ' olduqda, təvəhhümi-zəvali-ne'mət dili-biqərarının qərarın alub və xəvfi-izaleyi-dövlət ol bisəbatı iztiraba salub, diqqətitəməmlə mülkünün nizamına mütəvəccəh oldu. Və həm ol saət töhməti-təqsirlə Vəlid bin Ütbəyi Mədinə əyalətindən 'əzl edüb yerinə İbnül-Əşdəqi nəsb qıldı və Kufə xüsusunda ə'zami-ə'yanı-dövlət və əqdəmi-ərkani-həşməti olan Sərhun [nam vəzirə müşavirət qıldıqda Sərhun] ayıtdı: “Ey xəlifə, əgər muradın isə bu fəsad rəf' olmaq və bu naireyi-fitnə intifa bulmaq, Nümani-Bəşiri ki, bir piri-həqirdir, Kufədən 'əzl edüb yerinə Bəsərə hakimi olan Übeydullahi-Ziyadı nəsb qıl ki, ol əmri-əmarətdə nadirdir və dəf'i-hər fəsada qadirdir”. Şe'r:

Xari-divari-riyazi-mülkü millət hifziçün,
Nuki-tiği-abdari hakimi-xünriz olur.
Höküm miqdarincə hakimdə siyasət həm gərək,
Nişə kim, ifratı hər fe'lin fəsadəngiz olur.

Yezid Sərhun səlahın qəbul edüb Übeydullahi-Ziyada bir namə yazdırdı bu məzmunla ki: “Haliyə əlsineyi-əhibbaya-sadiq və əfvahividdəyi-müşfiqdən bu müstəfad olundu ki, Hüseyin bin Əli bənim ki, xəlifeyi-zəmanam, bey'ətimdən inhiraf edüb, ətrafı cəvanibə namələr

göndərüb xəlqi kəndiyə də'vət etməkdədir. Xüsusən Bəsrə əhlinə və Kufə xəlqinə andan nəvəzişnamələr gəlüb, anlardan ana məkatibü mərasil getməkdədir. İmdi sən ki, Übeydullahi-Ziyadsan, misalivacibül-ımtisalı varid olduqda və məknunü və məzmunü vüzuh bulduqda gərəkdir ki, bu əmri nəfsi-Bəsrədə təvəhhüs edüb, bu fitnəyə bais olanları buldurub dəf'ü rəf' etdikdən sonra kəndü canıbdən bir mö'təmid kimsənə Bəsrədə naib edüb bizzat Kufə diyarinə təvəccöh qılasan. Və ol diyarın dəxi əyalət və hökumətin kəndünə müqərrər bilüb zəbtü rəbtində mücidd olasan. Və bilmiş ol kim, bənim xaniiltifatımdan nəvaley-i-ehsana ol vəqt istehqaq bulursan və xəzaneyimərhamətimdən təşri-fi-istehsana ol dəm müstəhəqq olursan ki, me'mari-fərasətin səngi-hərasətdən ətrafi-İraqa bir hisari-müstəhkəm çəküb və tərəddüdi-ə'da rəhgüzarinə səngrizeyi-tədbirü tadarük töküb, fürsət verməyəsen ki, Hüseyin bin Əlinin minbə'd nəsimi-təsəvvürü ol gülzara güzar edə və ol büq'ə əhlindən ana mütəvatir rüsulü rəsail gedə. Və anda olan mühibbü müxlisləri buldurub dəf'ü rəf' edüb, inayətimə ümidvar olasan”.

Yezidin məktubi Übeydullaha irişdikdə İttifaqən həm ol zəmanda Həzrəti-Hüseyinin Səلمان nam bir məmlüki məktublar gətürüb bə'zi kimsənləri təriqi-həqqə irşad etmək iştiğalində idi. ÜbeydullahiZiyad vaqif olub və bə'zi müsəlmanları dəxi anınla müttəhim qılıb qətl etdikdən sonra yerinə qarındaşın tə'yin edüb Kufə canıbinə rəvan oldu və kəməli-ehlİmamla İraqa hifzinə təvəccöh qıldı.

Bə'zi təvarixdə bu məsturdur ki, ol müfsid Kufə qürbinə yetdikdə təhəmmül etdi, ta gecədən iki saət ötdü. Pəs, təğyiri-surət qılıb başına bir əmmameyi-mişkin sarub, haşimilər kibi teyləsan buraxub niqabla rəvan oldu. Əşrafü ə'yani-Kufədən mütərəssidi-qüdumi-Həzrəti-İmam olub intizar çəkənlər ol vəz'ü vüqarla anı Hüseyin bin Əli təsəvvür qılıb istiqbal edüb rikabi-hümayüninə yüz sürüb derlərdi. Şe'r:

Əlminnətü lillah ki, murad oldu müyəssər,
Şad eylədi aşıqlərini vəsl ilə dilbər.
Təbdil olunub ruzi-vüsala şəbi-hicran,
Xurşid çıxub eylədi afaqi münəvvər.

Və önünə düşüb nəhayəti-tə'zimü təkrimlə darüləmarəyə yetdikdə Nümani-Bəşir vəhm edüb, darüləmarə dərvazəsin bağlayub, üzərinə

çıxub avaz yetirdi ki, ey nütfeyi-Rəsulullah, bu fitnəyə bais olma və təsəvvür qılma ki, bu mülkü Yezid sənin təsərrüfində qoyub təəllül qıla. Nə rəva bir zəhmətə irtikab etmək ki, əqrəbi-zəmanədə zayə'ola? Şe'r:

Aqıl oldur ki, etdügi əməlin,
Fikr edə ibtidadə əncamın.
Ol degil kim, təəmmül eyləməyüb,
Keçirə qəflət ilə əyyamın.

Hala səlah oldur ki, bu gecə bir qeyr mənzildə aram dutub istirahət qılasan. Sabah olduqda nə kim, səlah isə, əməl oluna.

Əhli-Kufə Nümani-Bəşirə tə'n edüb təhdid edərlərdi ki, ey bədbəxt, bu Hüseyin bin Əliyyə-Murtəza və nəqdi-bərgüzideyi Mustəfadır. Darüləmarə düxulindən mən' etmə və təriqi-müxalifətü mü'anidət dutma. Müslimi-Əqil ol məcmə'də idi. Həqiqəti-hal mə'lum edüb nida qıldı ki, ey qövm, bu şəxs Hüseyin bin Əli degil. Məftuni olman, hiləsinə e'timad qılman.

Übeydullahi-Ziyad hücumı-'ammdən ehtiraz edüb, çehreyinapakdan niqab alub kəndüsin izhar etdikdə Nümani-Bəşir andan vaqif olub, dərvazeyi-qəsri açub, Übeydullahi-Ziyad qəsre girüb, sayir əhli-Kufə novmid olub mütəfərriq oldılar və güruh-güruh mənzillərinə təvəccöh qıldılar.

Sübhdəm ki, sədayi-kusi-növbəti-səlatini-zalimpişə dideyisükkani-sərapərdeyi-rahətdən xabi-qəflət aldı və zümzümeyifüssaqi-səbuhikeş dimaği-ərbabi-ləhv dəğdəğeyi-tərəddüdi-fəsad saldı, Übeydullahi-Ziyad istiqlalla məsnədi-hökumətdə qərar dutub və ə'yanü əşrafi-Kufəyə tövqi'i-hökuməti əyalətin ibraz edüb, gah məva'idi-əşfaqu əltafla cəbbari-kəsri-qülub oldu və gah və'iditəhdidlə anları siyasətdən xəbərdar qıldı.

Müslimi-Əqil bu halətdən xəbərdar olduqda, xatiri-şərifinə vəhm müstövli olub dari-Muxtardan çıxub Hani bin Ürvə mənzilinə gəlüb ayıtdı: "Ey Hani, bən bu mülkdə qəribəm və səndən qeyrə e'timad etməzəm və hala bu əhvalın sərəncamı mə'lum olanadək bana sənin mənzilində olmaq münasibdür". Hani bin Ürvə mübahatlar qılub, ol Həzrətə kəndü sərəyində münasib mənzil tə'yin edüb və ol şərəfdən əfsəri-'izzü e'tibarı asimana yetdi. Həm ol daireyi-bey'ətində olan

müxlislər mülazimətində tərəddüd edənlərdi və xidmətinə gəlüb gedənlərdi.

Əmma Übeydullahi-Ziyad, ol müdbiri-pürfəsad, şamü səhər Müslimin təcəssüsü təfəhhüsündə olub, bir gün Müfəzzəl nam bir məmlükünə ayıtdı: “Ey Müfəzzəl, Müslimin bu şəhərdə olub Hüseyin üçün xəlqdən bey’ət alduğun təhqiç etmişəm, əmma bilməzəm qandadır. Əgər təcəssüs edüb, mə’lum edəcəkdir olsan, səni malımdan azad edərəm, bəlkə ənvə’i-əltəfla dəxi bərmurad edərəm”.

Müfəzzəli-bidövlət ol xidməti qəbul edüb təcəssüs edərəkən bir gün came’i-Kufədə bir pakizəsürət mö’min görüb xatirində cəzm etdi ki, bu Müslimin mütəəlliqatından olacaqdır. Hüzuruna gəlüb ayıtdı:

“Ey mö’mini paksirət, bən mö’təqidi-Hüseynəm və bin aqça nəzr etmişəm və götürmüşəm ki, Müslimə verəm. Əmma bilməzəm ki, qandadır? Bir lütf et, anı bən fəqirə göstər”. Şe’r:

Gərdənimdən, kərəm et, silsileyi-qeydi götür,
İltifat eylə, bəni mənzili-məqsuda yetür.

Ol mö’min ayıtdı: “Ey əziz, bunca xəlq arasında nə bildin ki, bən şi’eyi-Hüseynəm?” Müfəzzəl ayıtdı: “Hüsni-xisalın və lütfi-əf’alın şəhadət verdi”. Ol mö’mini-dilqafil anın qövlünə təsdiq verüb ayıtdı: “Ey arif, qələt etmədin, bən ol tayifədənəm və bənə Müslimi-Əvsəcə derlər”. Şe’r:

Ey bəsa sidq kim, zərər yetürür,
Qailə möhnəti bəla gətürür.

Əlqissə, Müslim bin Əvsəcə ol məl’unu alub Müslimi-Əqilin xidmətinə gətürdi və hədiyyi-tövfiq olub, mənzili-məqsudinə yetürdi. Müfəzzəl Müslimin didarına mübahat qılıb, əlin öpüb, nəzrin mülazimlərinə təslim edüb, müşəf gətürüb, qəsəm yad edüb bey’ət alub andan çıxdıqda Übeydullahi-Ziyadı əhvaldan vaqif etdi.

Übeydullahi-Ziyad ol vaqi’ədən müttələ’ olduqda filhal məcmə’iamm edüb, ol məcmə’də Əsmayi-Xaricədən və Məhəmmədi-Əş’əsdən Hani bin Ürvənin əhvalın istifsar edüb ayıtdı: “Ol qandadır ki, görünməz?” Dedilər: “Ya əmir, ol bihüzurdur”. İbn Ziyad ayıtdı: “Ol bihüzur degil, əmma eşitdim ki, bir mane’i var. Nə qədər mane’i var isə, bir zəman bu məclisə gəlmək olur”.

Hani bin Ürvəyə xəbər göndərüb Übeydullahi-Ziyadın şövqün izhar edüb hüzzurun lazım etdilər. Hani bin Ürvə əziməti-mülaqat edüb, mənzilindən çıxub qəsri-əmarəyə yetdikdə əshabinə ayıldı: “Ey əzizlər, bu gün bu qəsrdən bənim könlümə bir vəhm müstövli olub, əcəb ki, bu gün bu qəsrdən bana bir zərər irişməyə”. Əshabü əhbab ana təsəlli verib ayıldılar: “Xatir təsəlli et, nolacaqdır?”.

Hani bin Ürvə qəzaya riza verüb və daireyi-təslimü təfvizə girüb, məclisə qədəm basub, səlam verdikdə İbn Ziyad anın səlamın kinayə ilə alub ana surəti-qəzəb göstərdi. Hani ayıtdı: “Ey əmir, nə vaqə’ oldu?” İbn Ziyad ayıtdı: “Nə vaqi’ə bundan ziyad ola ki, Müslim bin Əqili mənzilində pünhan edüb, zəman-zəman xəlqi bey’ətə təklif qılıb, mülk əhvalın pərişan edərsən”. Hani inkar etdi. Übeydullah Müfəzzəli hazır edüb ana inf’al verdi. Hani gördü ki, inkara məcal yox, mö’tərif olub üzrlə ayıtdı: “Ey əmir, həqqa ki, anı bən ixtiyarımla mənzilümə gətürmədim. Kəndü istilayi-şövkətinizdən mütəvəhhim olmağın bənim mənzilümə pənah gətirüb, bana dəxi anın mən’ində həya mane’ oldu. İndi çün bənim mənzilimdə anın olduğuna rizayişərifiniz yoxdur, müraciət etdikdə ixrac edəyim”. Übeydullah ayıtdı: “Heyhat, heyhat, sən Müslimi gətirüb təslim etməyincə getməgün mümkün degil”. Hani ayıtdı: “Bu hərgiz müyəssər olmaz və surət bulmaz ki, bən Müslimi sənə təslim edəm”.

Übeydullaha qəzəb müstövli olub anın həbsinə əmr etdi. ƏsmayiXaricə fəryada gəldi ki, ey qəddari-nabəkar, vey bədəhdi-çəfakar, biz bu dərdməndi bir əhdlə və şərtlə məclisünə gətürdük, hala bu nə əməldür? Übeydullahın qəzəbi ziyadə olub, Əsmayi-Xariciyə izalar etdirüb buyurdu ki, Hani bin Ürvənin bədəni-zəifin üryan etdilər və beş yüz taziyanə urub iqabinə çəkdilər.

Və Hani bin Ürvə səksən doqquz yaşında bir pır idi. SöhbətiRəsulullahə müşərrəf olmuş mö’təmidi-səhibtövqir idi. Hüzzariməclis istişfa edüb anı endirdilər. Yer yüzünə düşdükdə rəhmətə vasil oldu. Şe’r:

Qıldı cəlladi-fələk xunrizlik bünyadini,
Etdi zahir dövri-zalim adəti-mö’tadini.

Bağbani-dəhr açub xuni-cigər sərçəşməsin,
Qan ilə sirab qıldı gülşəni-bidadini.

Bu xəbər Müslimi-Əqilə irişdikdə ol Həzrət iki oğlun Şüreyh Qazi evinə göndərüb, kəndü iste'dadi-hərblə mühəyya olub daireyi bey'ətdə olan yekcəhətlərə nida etdirdi ki, ey təriqi-müsa'idətdə mərdanəyəm deyən səadətməndlər, vey meydani-mücahidətdə sərbazlıq də'vasın qılan sərbüləndlər! Bismillah, bu gün izhari-əqidət günüdür və bu dəm isbati-cələdət dəmidür.

Rəvayətdir ki, filhal igirmi bin miqdarı sipahi-xunxar və mübarizi-xəncərgüzar iste'dadi-rəzmlə Müslim hüzurində qəsriəmarəyə mütəvəccih oldılar. Və ol qəsri-rəfi'ül-bünyanı nigini-xatəm kibi əhatə qıldılar. Übeydu Uahi-Ziyad ol hala vaqif olub, kəndü qəsr içində qalub sayır əskərə Məhəmmədi-Kəsiri sərəskər edüb, rüxsətiməqatilə və müharibə verdi. İki canıbdən nirani-müharibə işti'al bulub və həngameyi-rəzm gərm olub. Şe'r:

Əfsəri-rayət oldu gərdunsay,
Çıxdı çərxi-bərinə naleyı-nay.
Kus fəryadı oldu aləmgir,
Müjdeyi-mərg verdi sövti-nəfir.
Qoymayub yerdə nə'li-rəxş dəfin,
Ərseyi-məhşər oldu ruyi-zəmin.
Bəs ki, toprağa çərxi-kəcrəftar
Xəlqin abi-həyatın etdi nisar.
İçüb əczayi-xak abi-həyat,
Dirilüb oldu qabili-hərəkət.
Yer yüzündən qopub Süha manənd,
Eylədi meyli-asimani-bülənd.
Züləmat etdi rəzmgahı qübar,
Ruzi-rəzm oldu gərddən şəbi-tar.
Ol şəbi-tarə şəm'i-bəzməfruz,
Oldi nuki-sinani-aləmsuz.

Ol mə'rəkeyi-pürşur və məhləkeyi-pürfütura növbəyəyi-gülzariBəni- Xəlil, yəni əscə'i-sənədidi-ərəb Müslim bin Əqil səməndikuhtəmkini- bərqseyrlə cövləna gəlüb və bir əlinə əf'iyi-rəmhixunxar və bir əlinə əjdəhayi-tiği-sa'iqəkirdar alub, hər həmlədə bir cümləyə zəhri-fəna içürirdi və hər nə'rə ilə bir gürühün tüyuriərvahin əşiyani-bədəndən uçururdu. Şe'r:

Dönərdi gəh yəminü gəh yəsərə,
Salurdi lərzə xəsmi-biqərarə.
Dəmadəm rəzm bazarın qılur tiz,
Tökərdi qan, çalardı tiği-xunriz.
Ururdu Heydəri-Kərrardan dəm,
Anın rəzmində bir zal idi Rüstəm.

Übeydullahi-Ziyad ki, qəsrdən mə'rəkeyi-məsafa nəzzarə qılurdi və Müslimi-Əqilin keyfiyyəti-şüca'ətin bilürdi, kəndü ləşkərin məğlub və Müslim ləşkərin qalib görüb hüzurində olan rüəsayiKufəyə hökm etdi ki, əhli-Kufəyə təhdid edələr. Pəs, Kəsir bin Şihab, Məhəmməd bin Əş'əs və Şimr Zilcövşən kibi bədbəxtlər nida yetürdilər ki, ey əhli-Kufə, budur Şamdan ləşkəri-bihəsab bu canibə təvaccöh etmişdir, bəlkə həvaliyi-şəhrə yetmişdir. Vəqtdir ki, cəmi'iəhlü əyalınız əsir ola və cümleyi-malü mənəliniz nöqsani-qarət bula. Kəndünizə rəhm edin və fürsət var ikən hər biriniz bir canibə gedün. Şe'r:

Rə'dü bərq ilə bu səhraya təvaccöh qılmış,
Mərg baranını yağdırmağa bir tirə səhab.
Qopun, ey qəmzədələr, seyl güzərgahindən,
Getmədən suya fərağət evi manəndi-hübab.

Əhli-Kufə ki, zatlərində səbati-e'tiqad yox idi, bu hekayətdən mütəvəhhim olub güruh-güruh həzimətə təvaccöh qıldılar və Pərvin kibi cəm' ikən Bənatünnə's kibi mütəfərriq oldular.

Əlqissə, aftab qürub edənədək igirmi bin mübarizdən otuz nəfər qaldı və anlar dəxi Müslim nəməza məşğul olduqda gedüb, Müslim tənha qalub mütəhəyyir oldu. Cismi aləti-hərbədən azürdə və halı ənduhi-qürbətədən əfsürdə. İztirabla şəhrdən çıxmaq qəsdinə tərəddüd edərkən Sə'id bin Əhnəf ol Həzrətə uğrayub ayıtdı: "Ey seyyid, ehtiyat eylə ki, əbvabi-şəhrə sərhənglər tə'yin olunub, sənin qəsdindədirlər". Müslim ayıtdı: "Məsləhət nədir?" Sə'id ayıtdı: "Bənimplə gəl".

Müslim mütabiət qılub, Sə'id Müslimi Məhəmməd Kəsir mənzilinə gətürüb e'lan etdükdə Məhəmməd Kəsir çıxub, minnətitəməmlə e'zazü ehtiram edüb Müslimi-Əqili evində pünhan eylədi. Ol gecə gedüb sübhəmə ki, me'mari-sərayi-afərinış qəsri-lacivərdfəmi

zərəndud etdi və xəncəri-şü'ai-xürşidlə şəbistanlar şəm'inin rişteyihəyatında və'də yetdi. Şe'r:

Pərdeyi-setri nəsimi-sübh bərpad eylədi,
Fitnəyi bidar edüb bidadı bünyad eylədi.

Übeydullahi-Ziyad qəmmazlərdən və casuslərdən ol əhvali mə'lum edüb, Məhəmməd Kəsir məclisə gəldikdə ayıtdı: “Ey Məhəmməd Kəsir, Müslim sənin mənzilindədir, gətirməz isən sənə siyasət edərəm”.

Məhəmməd Kəsir sahibi-şövkət kimsənə idi, kəsəti-qəbailinə e'timad edüb cavab verdi ki, ey İbn Ziyad, bən dəxi Hani bin Ürvə degiləm ki, bənə hökmün cari ola. Bu sözdə ikən sədayi-nayi-rəzmi və xüruş-i-kusi-hərbi aləmə qovğa bıraxdı.

Übeydullahi-Ziyad ayıtdı: “Bu nə qovğadır?” Dedilər: “Ey əmir, Məhəmməd Kəsinin əqvamı müsəlləh olub, on bin miqdarı mübariz qəsri-əmarəyə mütəvəccəh oldılar və cidalü qitala əzimət qıldılar”. Übeydullahi-Ziyad ol fitnədən vəhm edüb, Məhəmməd Kəsinin oğlun yanında mühafizə qilub kəndüyə rüxsət verdi ki, çıxub qövminə təskin verə.

Məhəmməd Kəsir qəsrədən çıxub, qövminə təskin verib mənzilinə gəldikdə Süleyman Sürədi Xüzai və Muxtar bin Əbu Übeydə və Rifa'ə Azib hazır olub ayıtdılar: “Ey əziz, ittifaqla cəhd et ki, yarın oğlunu bu zalim qeydindən qurtaralım və Müslimi alub, kəndü qəbiləmizə gedüb, bir əzim ləşkər cəm' edüb Hüseyn bin Əli mülazimətinə varalım”.

Məhəmməd Kəsir əqvamıyla bu məsləhətdə qərar vermiş ikən İttifaqən canibi-Şamdan Amir bin Tüfeyl ki, Übeydullahi-Ziyad müavinətinə müqərrər olub gəlirdi, ol zəmanda on bin mübarizlə yetüb, Übeydullahi-Ziyad ol ləşkər qüvvətiylə məğrur olub, Məhəmməd Kəsinin ehzarinə əmr etdi. Məhəmməd Kəsir dəxi otuz bin miqdarı ləşkər qövmindən hazır edüb, qəsri-əmarəyə mütəvəccih oldu. Əmma ləşkərin dısrada qoyub, kəndü tənha qəsre girüb Übeydullah ilə müləqat etdi. Übeydullahi-Ziyad ayıtdı: “Ey Məhəmməd, Müslimi-Əqili sevərmisən, ya kəndü canını?” Məhəmməd ayıtdı: “Ey İbn Ziyad, Müslimin canı Allah hifzindədir və bənim canım otuz bin mübariz hisarində”.

Übeydullahi-Ziyad anın sözündən qəzəbnak olub, bir dəvatla urub nüsxei-sərnivişti-təqdir olan cəbini-mübarəkin məcruh etdi. Məhəmməd Kəsir dəxi biməhaba tiği-abdar çəkib Übeydullahi-Ziyada həvalə qıldıqda ə'yani-Kufə araya girüb, bir növbət hayil oldılar. İkinci kərrə tiğ həvalə qıldıqda Übeydullah fərar edüb, mülazimlərindən birin həlak etməgin Übeydullahi-Ziyadın dəxi mülazimləri ol piri-natəvanı ortaya alub çox müqatiləvü müharibədən sonra şəhid etdilər. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Ey xoş ol kim, nəqdi-can bəzində ehmal etmədi,
Rəxtü bəxtin qeydi-mülkü malı pamal etmədi.
Həq yolunda dutmadı xari-təəllüq damənin,
Paybəndi-mülk olub əndişeyi-mal etmədi.

Məhəmməd Kəsinin oğlu ol halı görüb, diliranə hərblər qılıb babasının intiqamın aldıqdan sonra bir namərdin sinani-zəhrəşakafiyə şəhadət buldu. Şe'r:

Ol nihali-növrəsi sındırdı dövrən, ey diriğ,
Qıldı ol gənci fələk xak içrə pünhan, ey diriğ.
Ləm'eyi-rüxsarı xurşidi-cəhanəfruz ikən,
Eylədi pünhan səhabi-gərđi-hirman, ey diriğ.

Bu hala müqarın Übeydullahi-Ziyad əmr etdi ki, qəsrin qapusın açub ləşkəri dışra çıxub Məhəmməd Kəsinin ləşkəriylə cəng edələr. Ol dilavərlər dəxi təqsir etməyüb, sübhədən şamədək əskəri-Kufə ilə ləşkəri-Şam bir cıdad etdilər ki, didəyi-ruzigar anın kibi karzar görmüş degil. Şe'r:

Fitnə dəryası yenə mövc urdu, tüğyan eylədi,
Əmn mülkün qərqeyi-seylabi-tufan eylədi.
Növbəhari-fitnədən açıldı afət gülləri,
Seyli-xun hər yan 'ələm sərvın xuraman eylədi.
Səfheyi-təsvirtək tər guşə nəqqaşi-əcəl,
Surəti-bıcanı zibi-lövhi-meydan eylədi.
Ərseyi-heycedə düşdükcə mübariz küştəsi,
Badpa nə'li ləhəd həfr etdi, pünhan eylədi.
Qopdu bir qovğa ki, xəmi-navəki-bıdadi-tiğ
Çoxları ol rəzm 'əzmindən peşiman eylədi.

Axiruləmr, Übeydullahi-Ziyad ayıtdı: “Bu qövmin cidalı Məhəmməd Kəsir üçündür. Başın qəl’ədən dışra atın, görüb təsəlli olsunlar”.

Məhəmməd Kəsirin və oğlunun başların qəsrdən dışra bırxdıqda əhli-Kufə görüb, novmid olub, pərişanhal güruh-güruh mütəfərriq olmağa başladılar. Gecə olduqda o ləşkəri-kəsirdən dəyyar qalmaqda. Muxtar Əbu Übeydə gördü ki, inani-ixtiyar əldən getdi, əqvamı ilə qəbileyi-Bəni-Sə’də yüz dutdu və Süleyman Sürədi Xuzai ləşkəri məğlub olduğun bildi. Ol dəxi bir yana əzimet qıldı. Çün Müslimi-Əqil Məhəmməd Kəsirin şəhadətin və ləşkərinin mütəfərriq olduğun mə’lum etdi, məlulü məhzun olub derdi. Şe’r:

Ey fələk, bir gün bənim rə’yimlə dövran etmədin,
Dərd çox verdin, vəli bir dərdə dərman etmədin.
Hiç mənzildə bənim müxlislərim cəm’ olmadı
Kim, bir əngiz ilə ol cəm’i pərişan etmədin.

Əlqissə, mükəddərü müztərib mənzilindən çıxub, şəhrdən çıxmağa yüz dutdu. Gedərkən yolda Möhkəm bin Tüfeylin əskərinə sataşdı. Andan müraci’ət qılıb, bir qeyr yana təvəccöh etdikdə məhəlləyi-Dari-Rəbi’də Xalid bin Ziyadın ləşkərinə uğradı. Gördü ki, hər yana təvəccöh qılrsa, ləşkərdir. Naçar diliranə bir cəmaət qəlbina urub çıxdı.

Əmma bir məhəlləyə düşdü ki, ol məhəllənin şəhrdən çıxmağa yolu yox idi və ol məhəllədə münafıqlar çox idi. Bir bədbəxt anı ol hey’ətü səlabətlə görüb, Müslim olduğun bilüb filhal Übeydullahi-Ziyada e’lam etdi. Übeydullahi-Ziyad, Nüman Hacibi əlli mübarizlə anın qəbzinə rəvan eylədi.

Əmma Müslim gedərək gördü ki, yol çıxmaz. Müraci’ət qıldıqda gördü ki, Nüman Hacibin qulları gəlür. Nacar atından yenüb bir xərab məscidə pənəh gətürdi.

Nüman Hacib Müslimin mərkəbin bulub, kəndüsindən əsər bulmayub Übeydullaha gəlüb xəbər verdi. Übeydullah tamamiyyəşəhrə münadilər buraxub hökm etdi ki, hər kimin evində Müslimi-Əqil çıxacaq olursa siyasətə müstəhəqq olur və hər kim bulub gətürsə, bəndən cəmi’i-muradın bulur.

Əmma Müslimi-fəqir ol məscidi-viranədə ol gün qərar edüb, şəbi-zülmani ki, zalı-zəmanə şəm’i-cəhanəfruzi-aftabi-ələmtabı şəbistani-məğribdə nəzərdən nihan etdi və daməni-gərduni qəriblər

və bixanümanlar dudi-ahı dutdu, Müslimi-sərgərdan ol məscidiviranədən çıxub, tərqi-nəcat istəyib hər tərəf tərəddüd edərkən bir salehə övrətin mənzilinə yetüb, təskini-hərarətçün bir şərbət su tələb etdi. Ol övrət su gətirib verdikdən sonra ayıtdı: “Ey əziz, bu şəhr bir qovğalu şəhr olmuşdur və bu məmləkət hala fitnə ilə dolmuşdur. Bənim mənzilim önündən get ki, bana mövcibi-töhmət olmayasan”. Müslim ayıtdı: “Ey salehə, bən qəribəm, kimsənə bilməzəm, xanədaninübüvvət və vilayətdənəm. Mümkün olmazmı ki, bana mənzilində bir pənah verəsən və bəni hiفز edib bir səvaba girəsən?” Övrət ayıtdı: “Sənə kim derlər?” Müslim ayıtdı: “Bən [Müslimi]-Əqiləm”.

Ol övrət Müslimə tərəhhüm edüb əlin öpdü və ayağına düşüb, hərəmsərayində mənzil tə'yin edüb xidmətinə qiyam etdi. MüslimiƏqil əgərçi anda qərar dutmuşdu, əmma xatiri-şərifı cəmi'i-cəvanibdən mütəfərriq idi. Gah Hüseyn bin Əli xəyalında idi ki, aya ol məzlumun bu zalimlərlə əhvalı nəyə müncər ola? Və gah kəndü övladı əndişəsində idi ki, aya bu qürbətdə anların ri'ayətlərin kim qıla? Və gah kəndü fikrində idi ki, aya bənim keyfiyyəti-halım nə surət bula? Bu təfəkkürlə gahi dili-püratəşdən ahi-həsərət çəkərdi və gahi didəyinəmdidədən əski-nədəmət tökərdi.

Rəvayətdir ki, ol övrəti-salehənin bir oğlu var idi nabəkaribədkirdar. Ol dəxi ən'amü iltifat ümidiylə Müslim mütəlibətində ikən mətlubu müyəssər olmayub tə'əbnək mənzilinə gəldikdə anasın xoşhal görüb səbəb sorduqda, ol salehə ayıtdı: “Ey fərzəndisə'adətmənd, dövləti-üqba bizə təvəccöh edüb, Müslimi-Əqil bizim bəndəxanəmizə pənah gətirmişdir. İnşallah, Qiyamət günü anın sə'adətserası bizim pənahımız olmaq müqərrədir”. Ol bədbəxt heç cəvab verməyüb sabahədək təhəmmül edüb, ələssəbah ki, hüdudişə'əeyi-xurşid miftahi-əbvabi-tərəddüd oldu və əngizi-fitnəvü fəsad üçün qəmmaz olan səlatini-zalimpışə qürbinə rüxsət buldu, ol məl'un Übeydullahi-Ziyada surəti-hal bildirüb, Übeydullahi-Ziyad Ömər bin Harisə əmr etdi ki, Məhəmməd Əş'əslə üç yüz adam tə'yin et, Müslimi-Əqili dutub gətürsünlər və anın küdurətin mir'ati-mülkdən gətürsünlər.

Məhəmməd Əş'əs üç yüz mübarizlə ol övrətin möhnətxanasın mühasirə qılıb, Müslim nəməzda ikən sədəyi-sümi-sütür istima' edüb, yerindən durub, silahın mürəttəb edüb dışra çıxdıqda ol guruhimüxalif Müslimə həmlə qıldılar. Ol əxtəri-bürçi-nübüvvət aftabi-

aləmtab kibi tənha tiği-atəşbarla cövlan edüb hər tərəfə əzm etsə, sitarəvar pərişan etməyin ol üç yüz mübarizin əksərin həlak edüb tətimməsin hərasan etdi.

Məhəmməd Əş'əs İbn Ziyada peyğam etdi ki, bana mədəd göndər. İbn Ziyad ayıtdı: “Ey namərd, üç yüz adamla bir adama hərif olmamaq nə himmətdir? Dut gətür, yoxsa bu xidmətə qeyri tə'yin edirəm”. Məhəmməd Əş'əs gördü ki, müharibə ilə fürsət bulmaz və simurği Qafi-şuca'ət zərbi-dəstlə seyd olmaz, hiylə ilə ayıtdı: “Ey Müslim, bu cəldədən nə hasil olur? Bilirsən ki, cəmi'i-ləşkəri-Şama tənha hərif olamazsan. Barı, silahın bıraxub kəndüni bana təslim et. Səni ilətüb Übeydullahdan sənincün aman istərəm”. Müslim ayıtdı: “Ey namərd, sənin əmirindən aman istəmərəm. Bilirəm ki, qəddar və birəhmdir”.

Əlqissə, anın hiyləsin qəbul etməyüb mübarizət meydanında cəladətdən təqsir etmədi. Ləşkər ol halı görüb, bə'zi yer yüzündə anınla cədəl qılub və bə'zi damlara və divarlara çıxub, jaləvəş ol gülbüni-baği-dövlətə daşlar yağdırub, lələvar ə'zasını parə-parə və əndamını çək-çək edüb və baran kibi oxlar tökülmədən gülbüni-cismi bir qönçeyi-peykan oldu. Əlqissə, ol şahbazi-övcisəadət kəsərtisihami- ə'dadan balü pər peyda qılub canibi-firdövs-i-bərinə pərvaz qılmaqda ikən və ol mə'dəni-cövhəri-şəhadətin xəzaneyi-cismişərifini tiği-müxalifdən rövzənlər açub nəqdi-ruhi-lətifi nisarimüjdeyi-şəhadət olmaqda ikən naghah bir həramzadə bir daşla cəbinimübarəklərin məcruh etdi. Məhasini-şəriflərinə qan rəvan oldu. Ol zəxmin zəhməti özgə zəxmlərə izafə olub, Müslimi qayətdə süst etdikdə Bəkr bin Həmranın divarsərasinə pərtövi-aftabi-əsər kibi təkyələndi. Bəkr bin Həmranı-bədbəxt evindən çıxub, bir tiği-bidiriğ urub ləbi-mübarəkin qönçeyi-dəhanindən bərgi-gül kibi çüda qıldı. Müslim dəxi ol həramzadəyi bir zərblə həlak edib yenə divara təkyə qıldı və kəndüyə məşğul oldu. Əmma qayətdə ətəş müstövli olmağın bir şərbət su iltimas etdi. Ol qövmi-birəhm əsla iltifat etməyüb, axirüləmr, bir övrət rəhm edüb, bir qədər su ol çeşməyi-həyata sundu. Müslim ol suyu içmək tədarükündə ikən ləbi-mübarəkindən qədəh didəyi-üşşaq kibi pürxun oldu və əşki-həsərət kibi anı tökmək lazım gəldi. Ol övrət bir dəxi qədəhi doldurub verdükdə ol dəxi qanla dolub, üçüncü növbətdə qələbəyi-ətəşdən mübarək dişləri gövhər kibi dürcidəhanindən qədəh içinə töküldü. Müslim sudan əl yuyub bildi ki, bu, müjdeyi-şərbəti-şəhadətdir. Pəs, bir həramzadə qafil gəlib zərbi-nizə

ilə ol sərəfrazı gerü yanından yüzü üzrə buraxdı. Hər tərəfdən hücum edüb ol şiri-bişeyi-şucaəti dutdular və qıldıqları əhdü peymanları unuttular. Şe'r:

Dutuldu afitabi-övcü-dövlət,
Zəmanə tirəvü tar olmasınmı?
Ayaqdan düşdü sərvi-gülşəni-din,
Anınçün didə xünbar olmasınmı?

Əlqissə, Müslimi-Əqili müqəyyəd edüb Übeydullahi-Ziyad hüzurinə gətürdilər. Ol həramzadə ayıtdı: “Ey Müslim, nişə İmamizəmana xürc etdin?”. Müslim ayıtdı: “Ey zalım, İmami-zəman Hüseyn bin Əlidir və bən anın fərmanıyla bu şəhrə gəlmişəm. Əlminnətu lillah, bir İmamın xidmətinə iqdām etmişəm ki, tərqi-rizasında ölsəm, şəhidəm və əgər öldürsəm gəziyəm. Ey İbn Mərcanə, bilirəm ki, bəni qətl edərsən, zira birəhmsən. Hala səndən bir iltimasım var: Bir kimsənə tə'yin et qəbileyi-Qüreyşdən, bir qaç vəsiyyətim var, əda qılayım”. Übeydullahi-Ziyad ol iltiması qəbul edüb, Ömər bin Sə'də əmr etdi ki, vəsiyyətin istima' edə. Müslim ayıtdı: “Ey Ömər, sənə üç vəsiyyətim var: Biri bu ki, bu şəhərdə yeddi yüz dirəm deynim var və bənim atım Nü'man Hacıbdədir. Alub deynimi əda qılasan. İkinci vəsiyyət oldur ki, bəni qətl etdikdən sonra cəsədimi dəfn etdirəsən. Üçüncü vəsiyyət oldur ki, bana vaqə' olan əhvalı yazub, Həzrəti-İmam Hüseynə irsal edüb tənbeh edəsən ki, bu canibə mütəvəccih olmaya”.

Vəsiyyət təməm olduqda Übeydullahi-Ziyad ayıtdı: “Kİmdir ki, Müslimi-Əqili çıxarub qətl edə?” Bəkr İbn Həmrən ayıtdı: “Ya əmir, bu bənim işİmdir, zira bu gün bənim atamı qətl edibdir”. Pəs, Müslimin əlindən dutub dıšra çıxartdı və Müslim Məkkəyə qarşu səlavət gətirüb oturdu və təvəccöh canibi-Hüseynə qılub, izhari-niyaz eylədi ki, “Əssələmu-ələykə, ya İbn Rəsulullah, bənim halım budur. Aya, sənın halın nədir? Muradım bu idi ki, mülazimətində nəqdi-can nisar edəm. Əlminnətu lillah ki, müyəssər oldu və bu xüsudə qıldığım dua dərəcəyi-icabət buldu”. Və zəbani-halla bu əbyatı inşa qıldı. Şe'r:

Buq'eyi-Bəthaya bir lütf eyləyib var, ey səba,
Qıl Hüseyni hali-zarimdən xəbərdir, ey səba.
Gör bəni könlümdə yüz bin dərđi-dil, üstümdə tiğ,
Necə kim gördün, ana şərh eylə, zinhar, ey səba.

Cəhd qıl, mən' eylə ol məzlumi meyli-Kufədən,
Öp ayağın, çizginüb başına, yalvar, ey səba.
Bən xud oldum mübtəlayi-möhnəti-ə'dayi-din,
Olmasın bu möhnətə ol həm giriftar, ey səba.

Pəs, Vacibülvücuda həmdü sənə və əhli-Kufəyə nifrinü nasəza deyüb, kəlimeyi-şəhadət 'ərz edüb müntəzir olduqda Bəkr bin Həmran istədi ki, ana şəmşir həvalə qıla, əlləri titrəyüb əlindən tiğ düşdü. Übeydullahi-Ziyad andan xəbərdar olub səbəb sual etdikdə ayıtdı: “Ey əmir, qətlinə mübaşirət etdikdə müqabilimə bir mühib kimsənə gəlüb, barmağın dişləyüb təəssüf edərdi. Bən andan vəhm etdüm”. Übeydullah təbəssüm edüb ayıtdı: “Ey Bəkr, hənzur cahilsən. Çün xilafiadət bir əməl etmək edərsən, dəhşət sənə qalib olur”.

Pəs, bir qeyr kimsənəyə əmr etdi. Ol dəxi gəldikdə ol şəxsi görüb zəhrəsi çək oldu. Axirüləmr, Şam əhlindən bir namərd gəlüb ol məzlumu şəhid etdi. Şe'r:

Ah kim, rayəti-İslam nigunsar oldu,
Gün batub didəyi-əhbabə cəhan tar oldu.
Gövhəri-feyzi-şəhadət ələ girməz asan,
Nəqdi-can verdi, ana kim ki, xəridar oldu.

Rəvayətdir ki, Übeydullahi-Ziyad Müslimi-Əqilin və Hani bin Ürvənin cəsədlərin qənarələrdən ibrətçün asdırub, başların Şama göndərüb, Yezidə vaqe' olan surəti-halı 'ərz etdi. Yezidi-pəlid ittilə' bulduqda bəşarətlər edüb ol əzizlərin başların dərvazeyi-Diməşqdən asdırı. Şe'r:

Fərəhdən güllər açıldı riyazi-Şama ol dəm kim,
Töküldü hər tərəf toprağına məzlumlar qanı.
Səri-xunin asıldı hər tərəf dərvazeyi-Şama,
Bəzəndi tükmeysi-lə'l ilə ol şəhrin giribanı.

Andan sonra Übeydullahi-Ziyada bir namə irsal etdi ki: “Afərin sənə və iqdaminə və ehtimaminə ki, cəm'i-əf'alın bana mərzivü müstəhsəndir. İmdi böylə istima' olundu ki, Hüseyn bin Əli Hicazdan çıxub əziməti-İraq etmiş. Bu surət vaqe' olduqda, kəmalı-ehtiyat və nəhayəti-ehtirazla cəmi'i-türüqü şəvari'i məzbut edüb, əbvabi-fitnəyi

məsdud edəsən və hər nə vəchlə olursa, dəf'in və rəf'in kəndüyə lazım biləmən".

Übeydullahi-Ziyad Yezidin məva'idü ehsanına mütəzəmmın məktubu gəldikdə qayətdə xoşhal oldu və həsbülfərman HəzrətiHüseynin dəf'ü rəf'inə müqəddimələr tərtib etməgə şüru' qıldı.

Rəvayətdir ki, Übeydullahi-Ziyad Müslimi-Əqil əmrin sərəncam edüb fariğ olduqda gəmmazlar ol məl'una iğmaz etdilər ki, Müslimin övladın qanda olsalar, dutub gətirməyən siyasətə müstəhəqq olur. Şüreyh Qazi ol təhdiddən təvəhhüm edüb tədarüki-əhval etməkçün ol mə'sumları hüzurinə gətürdükdə ixtiyarsız giryan olub fəğana başladı. Şahzadələr ol halətə mütəhəyyir qalub səbəb sual etdikdə ayıtdı: "Ey mə'sumlar və məzlumlar. Şe'r:

Bəla seyli səbatü səbr bünyadın xərab etdi,
Sitəm bərqi məhəbbət əhlinin bağrın kəbab etdi.
Bİraqmışdı qəza bu kişvərə bir dürri-pürgövhər,
Zəmanə sındırub ol dürri qəsd-i-dürri-nab etdi.

Şahzadələr bu kinayədən Müslimin şəhadətin təhqiq edüb ittifaqla bir zəman naləvü fəğan etdilər. Bir zamandan sonra dəsti-təzzərrö'lə Şüreyh Qazinin damənin dutdular ki, ey məxdum. Şe'r:

Ağazi-ömr mövsimi-eyşü nişat ikən,
Çərxi-sitəmgər etdi bizi mübtəlayi-bim.
Əhvalınız nolur, nedəlim, qanda varalım?!
Həm tifl, həm qərib, həm avarə, həm yetim!

Qazi ayıtdı: "Ey məzlumlar, Übeydullahi-Ziyad sizin tələbinizdədir və bən bu diyarda məhəbbəti-Əhli-Beytlə məşhürəm, əgər ehtiyat etsəm, mə'zurəm. Olmaya ki, düşmənlər bir fəsada fürsət bulalar və təğəllübü təsəllütlə sizi bəndən alalar. Hala bən bu səlahi görmüşəm ki, sizi Mədinə canibinə rəvan edəm". Hər ayinə ol şahzadələrə təsəlli verüb və bir miqdar zərü sim həmrəh edüb Əsəd nam oğluna ayıtdı: "Ey fərzəndi-əziz, eşitdim ki, dərvazeyi-İraqda bir karvan cəm' olub, istid'ayi-səfəri-Mədinə qılub, bu gün rəvanə olurlar. Bu iki dürdanəyi ilətib karvanda bir əmin kimsənəyə təslim et ki, Mədinəyə irişdikdə əqrəbasına təslim edələr". Əsəd ol məxdumzadələri alub rəvan oldu. Əmma gecə hənzuz qaranqu olub, bunlar

yetincə karvan rəvan olmuşdu, əmma əsərləri görünürdü. Əsəd ayıtdı: “Ey şahzadələr, bana sabahadək bunda olmaq mövcibi-töhmətdir. Siz yürün bu karvana yetün”.

Əsəd müraciət qılıb, şahzadələr qəribü müztərib qalub, karvan ardınca sərəsimə gedərkən araya hayil düşüb əsəri-karvan nəzərlərindən qayıb oldı. Şahzadələr müttəhayyir olduqda hər tərəf tərəddüd edərkən nagh əsəslərə sataşdılar. Əsəslər bildilər ki, anlar Müslim oğlanlarıdır. Filhal dutub Übeydullahi-Ziyad hüzuruna ilətdilər və Übeydullah anları zindana göndərüb Yezidə bir namə yazdı ki: “Müslimin iki növrəsidə oğlun dutdum, biri yeddi yaşında və biri səkkiz yaşında və hala həbsimdədirilər. Netə ki, əmr olunursa, əməl oluna”.

Rəvayətdir ki, zindanban Məşkur nam mö’mini-pake’tiqad idi. Ol şahzadələrə bir neçə gün e’zazü ehtiram edüb bir gün ayıtdı: “Ey şahzadələr, rəva görməzəm ki, bir zərər sizə vaqe’ ola. Nisfül-leyl anları zindandan çıxarub və şəhrdən dıšra ilətüb, yol göstərüb barmağından xətəmin [çıxarub] anlara verdi. Və sifariş qıldı ki, bu yolla gedin, Qadisiyyə nam mülkə yetərsüz. Bənim qarındaşım anda hakimdür. Bu xətəmi nişanə təriqiylə ana verüb, deyin ki, sizi Mədinəyə vasil edə.

Zindanban müraciət edüb, ol şahzadələr rəvan olduqda, çün müqərrərdir ki, təqdirə tədarüki-tədbir təğyir verməz və hakimiməhkəməyi-qəza əhkamına təğyyəyür rəva görməz, ol şahzadələr canibi-yəminə getməli ikən qəza ’inani-əzimətlərin canibi-yəsara mün’ətif qılıb məqsəd təriqin itürdilər və ol gecə sabahadək pərgarsan cizginüb sübh olduqda kəndlülərin əvvəlki məqamda gördülər. Mütəvəhhim olub, bir bağa girib bir su üzərinə qərar dutdular. Ol halətə müqarin şəhrdən bir həbəşi cariyə çıxub, anları görüb və cəmalibakəmallarınə heyran qalub sual etdi ki, aya, sizə kim derlər? Şahzadələr ahi-dərdnak çəküb ayıtdılar: “Biz qəribləruz, biz yetimləruz”. Cariyə sordu: “Kimin oğlunlarısız?”. Şahzadələr növhəvü fəğan etdikdə cariyə fərasətlə fəhm edüb ayıtdı: “Ey əzizlər, öylə mə’lum olur ki, siz Müslim övladlarısız”. Şahzadələr ayıtdılar: “Nə’əm, biz ol dilşüdələrüz və möhnətzədələrüz”. Cariyə ayıtdı: “Ey məxdumzadələr, heç vəhm etmənüz, bənim bir salehə məxduməm var ki, bəqayət mö’minə və mühibbi-xanədandandır. Durun, sizi anın hüzuruna ilətüb anı xoşhal edəlim”.

Əlqissə, şahzadələri cariyə rəhnümun olub, ol salehə xatunun hüzuruna yetürdükdə ol salehə xəbərdir olub e'zazü ehtiramla anları bir münasib yerdə pünhan etdi. Əmma Übeydullahi-Ziyad anların fərarından vaqif olub, Məşkurizindanbanı hazır edüb sual etdi ki, Müslimin övladın netdün? Məşkur ayıtdı: “Anları azad qıldım”. Übeydullah ayıtdı: “Bəndən heç vəhm etmədinmi?” Məşkur ayıtdı: “Ey qəddari-sitəmkar, İzədi-cəbbar vəhmi sənin vəhmindən ziyadədir. Totalım ki, Müslim mübaşərəti-karzara qadır bir mübariz idi, qətl etdin. Bu iki mə'sumlara nə gunahla qəsd etmişsən?” Übeydullah ayıtdı: “Sənə siyasət etmək lazım gəldi”. Məşkur ayıtdı: “Bin canım olsa, anlara fəda olsun”. Pəs, cəllada buyurdu ki, anı iqabına çəküb əvvəl yüz taziyanə urub andan sonra qətl edə. On taziyanə urduqda Məşkur ayıtdı: “Bismillahir-rəhmanir-rəhim”. On taziyanə dəxi urduqda ayıtdı: “Ya Rəb, səbrü təhəmmül ruzi et”. On taziyanə dəxi urduqda ayıtdı: “Ya Rəb, bana qüfran nəsib qıl”. On taziyanə dəxi urduqda ayıtdı: “Ya Rəb, bana Əhli-Beyt üçün siyasət edərlər”. On taziyanə dəxi urduqda ayıtdı: “Ya Rəb, bəni Əhli-Beytə mülhəq et”. Andan sonra bir ah çəküb xəmuş oldu. Yüz taziyanə tamam olduqda bir qətrə su istədi. Übeydullah ayıtdı: “Su vermən”. Bir qətrə su verməyib ol məzlumun qətlinə əmr etməyin Ömər bin Haris şəfaət edüb qurtarub mənzilinə ilətdikdə rəhmətə vasil oldu.

Əmma Müslimin məxdumzadələri ol salehənin mənzilində yüz bin qüssə ilə yuquya getdikdə ol övrətin Haris nam bir cüfti-bədbəxti olub naghah gəldi qayətdə tə'əbnak. Övrət keyfiyyəti-hal sual etdikdə ayıtdı: “Ey övrət, bu gün sabah əmiri Kufə Müslim oğlanların bulmağa münadi etdirdi. Bən dəxi ən'amü iltifat istid'asıyla ol tələbdə idim. Atım dəxi səqət oldu, anlardan əsər bulmadım”. Övrət ayıtdı: “Ey həmsəri-mehraban, sənin Əhli-Beytlə nə ədavətin var?” Ol namərd ayıtdı: “Mövcibi-tə'əb Übeydullahın ən'amü ehsanıdır”. Övrət ayıtdı: “Nə namərd ola ki, zəxarifi-dünya üçün bir neçə məzlumu zalimlər əlinə təslim edə”.

Əlqissə, bu münaqişə ilə yuquya vardılar. Nisfül-leyldə Məhəmməd ki, bəradəri-əkberdir, İbrahimi oyaq ayıtdı: “Ey bəradər, gözüün aç, yatmaq məcalı degil. Hala babayi-büzürganımı gördüm vaqi'əmdə, Həzrəti-Mustafa və Murtəza və Həsəni-Muctəbayla behişt içində seyr edərlər. Həzrəti-Risalət bizdən yana baxub babamıza ayıtdı: “Ey Müslim, nişə bu məzlumları zalimlər arasında bikəsü qarib bırxadın?”.

Babamız ayıtdı: “Ya Rəsullullah, ənqərib xidməti-şərifə müşərrəf olurlar”. İbrahim dəxi ayıtdı: “Ey Məhəmməd, bən dəxi bu vaqi’əyi gördüm”. Bunu deyib ol iki güldəsteysi-baği-lətafət və nihali növrəsizülzari-mələhət bənövşəvar bir-birinin boynuna əl buraxub, hay-hay ilə ixtiyarsız ağlarkən Harisi-bədbəxt ol nalədən bidar olub, filhal çırağla üzərlərinə girib gördü ki, iki tiftl bir-birin qucub ağlaşurlar. Haris ayıtdı: “Sizə kim derlər?” Şahzadələr ol məl’unu dost sanub dedilər: “Biz Müslimi-Əqil övladiyuz”. Ol həramzadə ki, bir yanadan mərkəbin qüssəsiylə və bu yanadan tərəddüdüən ənduhiylə bihüzur idi, hər birinə bir tapancə urub, güli-rüxsarların azürdə qılıb, gisuyimübarəklərin ki, Həblül-mətini-urvatül-vüsqa idi, bir-birinə bağlayıb, üzərlərinə hücrə qapusın məsdud edüb dışra çıxdı ki, sabah oldıqda anları qətl edə. Ol övrəti-pakizənihad hər necə təzərrö’vü təşəffö’ edüb əlin öpdü, ayağına düşdü, faidə qılmadı.

Sübhdəm ki, cəlladi-fələk rişteyi-şüayi-xurşidlə ətfali-kəvakib dəf’inə iqdəm etdi və nəsimi-dəmsərđi-sübhi-kazıbdən şəm’lər və çıraqlar hələkinə və’də yetdi, ol nabəkəri-rusiyah tiği-bidiriğ alub və ol şahzadələri önünə salub, kənari-Fərata rəvan olub, siyasətlərinə iqdəm etdükdə ol məl’unun övrəti və oğlu və bir qulu əqəbincə gedüb, şəfa’ət qıldıqda qəzəbi ziyadə olub quluna əmr etdi ki, tiğlə bunları həlak eylə. Qul ayıtdı: “Ey xacə, bu mə’sumları qətl etməgə əlim varmaz”. Ol bədbəxtin qəzəbi ziyadə olub əlindəki şəmşirin qula həvalə qıldı. Qul ayıtdı: “Ey xacə, çün bəni öldürürsən, barı bən dəxi qanıımı almış olam”. Harisə həmlə qıldı, aqıbet Haris qalib olub qulun bir qolun düşürdü. Oğlu ol halı görüb ayıtdı: “Ey baba, bu qul qarındaşım kibidir, nişə bu cəfayı ana rəva gördün?” Haris ayıtdı: “Ol cəzasına yetdi, sən bu tiği alub bunları qətl et, yoxsa səni dəxi həlak edərəm”. Oğlu ayıtdı: “Hərgiz bən bu əmrə irtikab etmək rəva görməzəm və sənin dəxi iqdamuna riza verməzəm”. Və ol övrət dəxi ilhah edərđi ki, ey Haris, bu mə’sumlara qıyma. Barı, bunları Übeydullahi-Ziyada təslim et, neylərsə, ol eylesin. Haris ayıtdı: “Bu cəma’ətin Kufədə həvadarları çoxdur, şayəd ki, şəhrə girdikdə hücum edüb əlimdən alalar və bənim sə’yim zayə’ ola”. Axirüləmr, kəndü tiğ çəkib ol mə’sumlara mütəvəccih olduqda şəhzadələr ağlaşub təzərrö’ etdilər ki bizim yetimligimizə rəhm et. Əgər muradın malidünya isə gisulərimizi qırxıb, bizi məmluk məsəbəsində satub bəhamızı təsərrüf qıl.

Haris ol təzərrö'lərə iltifat etməyüb, qətlərinə cazim olduqda ol övrətlə oğlu mən'inə qiyam etdilər. Haris gördü ki, övrətlə oğlan vücuduyla anları qətl etmək mümkün degil, əlindəki tiği-bidiriği oğluna təxvif təriqilə həvalə qılıb həlak etdi. Övzət gördü ki, oğlu həlak oldu, biehtiyat ana mütəvəccih olduqda övrətə dəxi bir zəxmi-mühlik urub, mücmələn, anların mən'indən fariğ olub, şəhzadələrə mütəvəccih oldu.

Şəhzadələr gördülər ki, əbvabi-nəcati-rəhmət cəmi'-cəhətdən məsdud olub və binayi-tədbirü tədarük xələl bulub, qəzaya riza verməkdən qeyri çarə qalmadı. Harisə ayıtdılar: "Bizə möhlət ver ki, vüzu qılıb iki rik'ət nəmaz edəlim". Haris ayıtdı: "Vallah ki, möhlət verməzəm". Şəhzadələr ayıtdılar: "Ol Vacibülvücud həqqiçün ki, hala ismin zikr etdin, ol qədər aman ver ki, ana səcdə edüb niyazımız ərz edəlim". Haris ayıtdı: "Aman mümkün degil". Ayıtdılar: "Ey zalım, bu nə ədavətdir?"

Axirüləmr, ümmidi-nəcatiçət', edüb ol məl'undan hər biri "əvvəl bəni qətl eylə" – deyüb təqdimi-şəhadət təvəqqə' edərlərdi. Əlqissə, ol həramzadə əvvəl Məhəmmədin səri-mübarəkin bədəndən cüda qılıb cəsədi-şərifin Fərata bıraxdı, andan sonra İbrahimin başın kəsüb təni-pakin anın cəsədinə mülhəq etdi. Həqqə ki, ol sitəmdən zəminü zəman tirəvü tar olub, zümreyi-məlayikdən xüruşü qülqülə sükkanitəhtüssərayə irişdi və atəşi-tüğyani-ələm dili-ərbabi-möhnət kibi sineyi-mehrü maha düşdü. Şe'r:

Dərda ki, bəzmgahi-vilayətdə bisəbəb
Söndürdü iki şəm'i-müniri sitəm yeli!
Va həsrətə ki, baği-sə'adətdə bigünəh
Sındırdı iki nəxli-lətifi cəfa əli!

Əlqissə, Harisi-bədbəxti-rusiyah ol şəhzadələri bigünəh qətl edüb cəsədlərin Fərata salub, başların Übeydullahi-Ziyada ilətdikdə Übeydullahi-Ziyad ayıtdı: "Ey Haris, bunlar nədir?" Ol məl'un ayıtdı: "Müslim oğlanlarının başlarıdır". İbn Ziyad ol güli-rüxsarlara və ol gisuyi-müşkbarlara nəzər etdikdə ixtiyarsız əbri-bəhar kibi əşkbar olub və bavücudi-qilzəti-təbulə rəhm qılıb ayıtdı: "Ey səngdil, bu tiyyələri nişə qətl etdin?" Haris ayıtdı: "Sənin iltifatın ümidiylə". Übeydullahi-Ziyad ayıtdı: "Ey məl'un, bən Yezidə namə yazmışam ki, bunlar həbsdədir. Nişə bana gətirmədin?" Dədi: "Vəhm etdim ki, hüçumi-amm əlimdən alub, bən sənin iltifatından məhrum qalam".

Übeydullahi-Ziyad ətrafına nəzər qılıb, məclisində bir Müqatil nam kimsənə hazır idi ki, nasiyəsində məhəbbəti-xanədani-nübüvvət zahir idi və İbn Ziyad anın əqidəsin bilürdi. Əmma pəsendidə nədim olmağın tə'əruz etməyib təğafül edərdi. İşarət qıldı ki, ey Müqatil, bu bədbəxti ilə, anda ki, bu tiffləri şəhid etmişdir, cəzasına yetür və başları dəxi mümkün isə bədənlərinə ilhaq et".

Müqatil şad olub, ol məl'unu möhkəm bağlayub və başları alub, rəvan oldu. Və xəlqi-Kufə ol başlara nəzzarə qılıb, ol hala ittilə' bulduqca ol məl'unu səngsar edüb iza qılurlardı.

Əlqissə, ol mənzilə yetdikdə Müqatil gördü bir qulla bir oğlan dəxi məqtul olub, bir övrət dəxi məcruh düşübdür. Müqatil övrətdən həqiqəti-hal sual etdikdə ayıtdı: "Ey əziz, bən bu bədbəxtin mənkuhəsiyəm və bu oğlan oğludur və bu qul quludur. Biz ittifaqla bu məzlumlar qətlinə mane' olduğumuz cəhətdən bizə bu siyasətləri caiz gördü. Əlminnətü lillah, ol dəxi cəzasına irdi". Müqatil ol məl'unun qətlin etməgə mərkəbdən endikdə və ol şəhidlərin qanın gördükdə fəryada gəlüb, nalələr qılıb başları suya bıraxdıqda, rəvayətdir ki, ol başlar suya düşdükdə ol cəsədlər sudan çıxub, hər baş kəndü cəsədinə mülhəq olub, ol iki mə'sumlar bir-birin qucaqlayub suya batdılar.

Müqatil ol halətə bir dəm heyrət edüb buyurdu ki, ol məl'unun əllərin və ayaqların kəsüb və gözlərin çıxarub, andan başın kəsüb suya buraxdılar və su anı qəbul etməyüb dışra bıraxdı. Axirüləmr, xarü xaşak cəm' edüb ol pəlidı yaxdılar və ol mücəhidətdə şəhid olan qulun və oğlanın cəsədlərin dəfn edüb, əhibbayi-Əhli-Beyt şəhzadələr əzasinə məşğul oldular. Qit'ə:

Ol iki gövhəri-xəzaneyi-din,
Ol iki sərv-i-cuybari-yəqin.
Dutdular mə'dəni-bəqada məqam,
Qıldılar canibi-behiştə xüram.
Nəzəri-xəlqdən olub məstur,
Oldular dürri-guşvareyi-hur.
Ya Rəb, anlar rəhi-vəfasında,
Ol Vəlizadələr əzasında,
Kim ki, bir qətrə abi-çəşm tökər,
Kim ki, bir ahi-dərdnak çəkər,
Vasili-əcri-bihesab eylə,
Əməlin qabili-səvab eylə.

Doqquzuncu bab

HƏZRƏTİ-İMAM HÜSEYNİN MƏKKƏDƏN KƏRBƏLAYA GƏLDİGİN BƏYAN EDƏR

Həqqə ki, hirqəti-hekayəti-pürşikayəti-vaqiyei-Kərbəla bir atəşicigərsuzdur ki, əgər bir şö'ləsinin şərhin kilki-xurşidlə mühərririkargahi- qəza səfheyi-ruyi-zəminə təhrir etsə, hərərətdən əczayizəmin cüşa gəlüb buxarı tənuri-asimanda Həməlü Hutu büryan edər və rıqqəti-rəvayəti-mələlətqayəti-şühədə bir hələləti-cangüdəziqəmənduzdur ki, səri-ri-rə'dlə səhabi-saiqəbar bir qətrəsinin vəsfən gərduna təqrir etsə, tarəmi-çəharümdə Məsihi-müçərrəd zülalihəyatından hələvət gedər. Şe'r:

Səhl sanman Kərbəla qovğasın, ey əhli-xirəd,
Ərseyi-bidadü meydani-bələdir Kərbəla.
Sorsalar kim, qansı mənzildir məsayib məcmə'i,
Ün verür qəsri-fələk kim, Kərbəladır, Kərbəla.

Həmana ki, hədiqeyi-tinəti-Adəm mənbəti-nihali-xilafət olduqda və qaməti-iste'dadi-bəşəriyyət xilqəti-"Və ləqəd kərrəmma"¹ ilə zinət bulduqda mələikənin "Ə-təc'ələü fiha mən yüfside fiha"² kinayəsindən qərəzləri fəsadi-vaqi'eyi-Kərbəla idi və məzmuni-"İnni ə'ləmu mala-tə'ləmun"³ işarətindən murad ol müsibətdən müstəfad olunan dərəcəyi-kəməli-Hüseyn bin Əliyyi-Murtəza idi. Filvaqe', vaqi'eyi-Kərbəladan ziyadə fəsad mümkün olmaz və bələdan hasil olan məratibdə mərtəbeyi-şahi-Kərbəladan ə'la mərtəbə surətiehtimal bulmaz. Qit'ə:

Gər bəlayi-Kərbəla ol şah qədrin arturub,
Xələqdən mümtaz ana verdi ülvvü-iqtidar.

¹ Biz onu kərəm sahibi etdik (Qur'an, 17, 70).

² Yər üzündə) fəsad törədəcək kimsənimi (xəlifə) edəcəksən? (Qur'an, 2, 30).

³ Mən sizin bilmədiklərinizi bilirəm (Qur'an, 2, 30).

Kərbəla həm ol şəhi-mə'sumdan rəf'ət bulub,
Xəlqə olmuş qədr ilə mənzuri-eyni-e'tibar.

Fəzayi-qəmfəzayi-Kərbəla bir gülzardır ki, abü həvayi-sərabü səummla nəşvü
nəma bulan sərv-i-rəvanı girdbadi-bələdir və seylabişki-həsərlə pərvərdə olan
gülünü-gülbərgfəşanı xari-cəfadır. Qit'ə:

Çəsmə nisbət dəmbədəm pakizətinətlər gözün,
Əşkbar eylər məlali-zikri-xaki-Kərbəla.
Ağladırsa Kərbəla toprağı dərd əhlin, nola
Bu müqərrərdir ki, daim göz yaşardır tutiya.

Rəvayətdir ki, Hüseyin İbn Əli mütəvəllid olduqda Həzrəti İzzətdən Cəbrailə
əmr oldu nüzul edüb həm viladət təhniyəsin verə və həm şəhadət tə'ziyəsin
yetürə. Cəbraili-Əmin nüzul etdikdə Hüseyiniməzlum Həzrəti-Rəsulun kənarında
idi. Ol Həzrət təhniyə yetürdikdən sonra izhari-tə'ziyə qıldı. Həzrəti-Rəsul
ayıtdı: “Ey bəradər, səbəbi-təhniyə mə'lumdur, vəsileyi-tə'ziyə nədir?” Cəbrail
ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu məzlumu səndən sonra Kərbəladə tiği-cəfayla zalimlər
şəhid edərlər”. Həzrəti-Rəsul ol halətə giryan olub, Həzrəti-Murtəza hazır idi.
Səbəb sorduqda ol Həzrət ixtiyarsız izhari-surəti-hal etdi. Həzrəti-Murtəza dəxi
giryan olub mənzilinə mütəvəccih olduqda Həzrəti-Fatiməyə ol halı zahir etdi.
Fatimə giryan-giryan Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəlüb dedi: “Ey məxdum, ələlitlaq
bu nə xəbərdir ki, Əli Həzrətinizdən nəql edər?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey
Fatimə, bu vaqi'ənin naqili Cəbraildir”. Fatimə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, bu surət
nə vaxt zühura gəlür?” Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Bəndən və səndən və Əlidən və
Həsəndən sonra”. Fatimə ayıtdı: “Ya Rəsulullah, müsibətim ziyadə oldu. Aya, bu
müsibət vaqe' olduqda bənim məzlumum üçün kim 'əza dutar?”

Rəvayətdir ki, ol halətdə hatifdən nida gəldi ki: “Ey xatuniqiyamət,
axirüzzəman əhlindən xanədani-risalət müxlisləri hər yildə bu matəmi tazə
edərlər və Qiyamətdək bu rəsmi dünyadə yürüdələr”.

Rəvayətdir ki, şahı-Kərbəla mütəvəllid olduqda Cəbraili-Əmin təhniyə üçün
Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəlürkən yolda bir firiştə gördü Fətrəs nam, şikəstəbal
və pərişanhal. Müqimi-zirveyi-izzət ikən mübtəlayi-dami-zillət olduğunun
vəsilsin sual etdikdə Fətrəs ayıtdı: “Ey Cəbrail, bənim bir xidmətdə ehmalım
olub, atəşi-qəhri-İlahi pəri

balım yaxub bəni bu hala buraxdı. Aya, bu vaqi'ənin heç çarəsi mümkün olurmu?" Cəbrail ayıtdı: "Bən Həzrəti-Rəsul xidmətinə getməliyəm. Bənimlə gəl, ola ki, şəfa'ətinə məzhər vaqe' olasan". Fətrəs Cəbrail ittifaqlı Həzrəti-Rəsul xidmətinə gəlüb ərzi-hal etdikdə Hüseyini-məzlum həzrəti-xacə kənarında idi. Ol Həzrət buyurdu ki, ey Fətrəs, kəndüni bənim Hüseyinimə yetür və ə'zayiməcruhini kəfi-payi-şərifinə sür. Fətrəs həsbülfərman əməl edüb ol müləmisə bərəkətiylə məğfur olub, balü pər peyda qılıb mö'bədinə 'övdət edüb ibadətə məşğul oldu. Və Həzrəti-Hüseyn bin Əli şərbətişəhadət içdikdə vaqif olub, cəzayi-ehsan istid'asiylə münacat etdi ki, "ya Rəb, noleydi bana əmr oleydi xidmətimdə olan yetmiş bin firistə ilə Hüseyinin mü'avinətinə hazır olaydım". Həzrəti-İzzətdən nida gəldi ki, "ey Fətrəs, əgər ol dövlət müyəssər olmadisə, hala müqərrər etdim ki, xidmətimdə olan firistələri Kərbəlaya varub ol məzlumun məzarı üzrə Qiyamətədək tə'ziyət dutub, ağlayıb qətəratı-əşkirəvanın savabın anda tə'ziyət dutanlara nəzr edəsən. Şe'r:

Gəl ey rəsmi-vəfadan dəm uran, əşki-rəvan göstər,
Mücərrəd qövlə qane' olma, isbat et, nişan göstər.
Dili-pürxuni-suzanın misali-qönçeyi-lalə,
Mələmət xəncəriylə çak qıl, daği-nihan göstər.

Elməfrazi-mə'rəkeyi-məsəyibi-Kərbəla və əncümənsazimatəmkədeyi-asari-nəvayibi-şühəda rayəti-rəvayətə bu tərzlə təhrik vermiş və sürüdü rudi-hekayəti bu qanunla izhara gətürmüş ki, çün ə'yanü əşrafi-Kufənin surəti-sədaqətləri Müslimi-Əqil təsdiqiylə Həzrəti-İmama mə'lum oldu və caddeyi-müsədiqətdə sabitqədəm olduqları ol müxbiri-sadiq e'lamiylə vüzuh buldu, Həzrəti-İmam əsbabi-səfər mühəyya qılıb, müstə'idi-müsafirət olduqda əhbabü əhibba hər tərəfdən xidməti-şərifinə gəlüb və hər nə qədər ki, mən' etdilər, müfid olmadı və hər necə ilhah qıldılar, fəidə qılmadı. Bir gecə Əbdullah Əbbas mülaqati-şərifinə müşərrəf olub nəhayəti-tə'zimü təkrimdən sonra ədəb təriqiylə ayıtdı. Şe'r:

Ey zəmiri-ənvərin ayineyi-gitinüma,
Afitabi-təl'ətin misbahi-ənvəri-Huda.
Əzminə nüsrət müqarin, pə'yinə hikmət qərin,
Əmrinə tabe' fələk, fərmaninə qail qəza.

“Ya İmami-zəman, lütf edüb Kufə ’əzimətin tərək eylə və Məkkədən çıxma ki, atan Əli İbn Əbi Talib ol diyara təvəccöh qıldıqda giriftaridami-bəliyyat oldu və qarındaşın Həsəni-Muctəba ol mülk əhlindən təfriqeyi-xatir buldu”.

Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Əbdullah, zahirən müsəlmanlar

məktublər ırsal edüb hüzurimi istid’a qıldılar və iltimasla nüsərətimə mütəkəffil oldular və mümkündür ki, bu surətdə icrayi-ümuri-həq surət bula və tərvi-ci-şəri’ət müyəssər ola”. Əbdullah ayıtdı: “Ey məxdumzadə, hənuz Kufə Yezid təsərrüfındədir. Əgər anın naibin ixrac edüb şəhri Müslimə təslim edərlərsə, ol canibə getmək münasibdir və əgər qəziyyə mün’əkis olsa və ləşkəri-Yezidlə müqavimət lazım gəlsə, mümkündür ki, ol canibdən surəti-nüsərət zühura gələ və Həzrətinizə anda iztirab mütəvəccih ola”. Həzrəti-Hüseyn ayıtdı: “Ey Əbdullah, bu gecə bu xüsusda bir təəmmül edüb yarın sənə cəvab verəyim”.

Əbdullah Əbbas mənzilinə müraciət qıldıqda Həzrəti-İmam Kəlamullahdan istixarə təriqiylə mütəvəqqə’i-nəsihət olduqda bu ayət fəlinə gəldi ki: “Kullu nəfsin zaiqatı’lmovti və innəma tufunə ucürəkum yovməl-qiyaməti”¹. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Sədəqə’llahü’lə’zim və sədəqə rəsuluhu’l-nəbiyyul-kərim”². Fəli-Müşəf şəhadətim xüsusunda Həzrəti-Rəsulullah vaqi’əmdə gördüğüm kəlimatinə münafiq gəldi və mütabiq vaqə’ oldu. Lacərəm qələmi-təqdirlə təhrir olan qəziyyə, əlbəttə, təğəyyür bulmaz və əhkami-qəza iqtizayitəmşiyət qıldıqda, çarə ilə məmnü’ olmaz. İkinci gün Əbdullahi-Əbbas hazır olub ayıtdı: “Ya İbn Rəsulullah, nə tədbirə qərar verdiniz və Kufə ’əzimətində nə məsləhət gördünüz?” Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Əbdullah, əziməti-səfər müsəmməmdir və binayi-niyyəti-müsafirət möhkəm, zira mühaqqəq bilürəm ki, Yezid bəndən təğafül qılmaz və dəf’ü rəf’im tədbirlərindən qafil olmaz. Riza verməzəm ki, xani-şərif-i-Kə’bə qibleyi-’aləm ikən sipahi-əhli-zələlət paymalı olub, kəsri-hörmət bulmağına bən səbəb vaqə’ olam və rəva görməzəm ki, ərzi-mübarəki-Bətha möhtərəmə mükərrəm ikən daməni-pakın alüdeyi-xun və xəlqini pərişan qılam. Səlah oldur ki, bu silsileyi-fitnəyi bir qeyr diyara çəkəm və toxmi-təfriqəyi bir qeyr məzrə’əyə tökəm”. Şe’r:

¹Hər bir insan ölümü dadacaqdır. Mükafatlarınız Qiyamət günü sizə bütövlükdə veriləcəkdir (Qur’an, 3, 185).

²Ulu Tanrı doğru buyurdu və uca Peyğəmbər də doğru söylədi.

Qanda kim eyləsəm məqam, bana
Fitnə həmdəm, bəla mülazımdır.
Hərəmi-Kə'bəni bəlalarla,
Mübtəla eyləmək nə lazımdır.

Əbdullah ayıtdı: “Ey məxdumzadə, əgər, əlbəttə, maili-səfərsən, barı, Yəmən canibinə təvəccöh qıl ki, məmləkəti-vəsi’ və ’ərseyi-’əriz olub, hüsünü qıla’i bihəddü bişümar və qəbileyi-Həmədan təmam mühibbi-xanədani-Əhmədi-Muxtardır. Yəqin ki, ol diyara sən varub qərar tutduqda ətrafı cəvanibdən müxlislər və mücahidlər cəm’ olurlar və sənə mü’avinət qılurlar”. Hüseyin ayıtdı: “Ey Əbdullah, sənin kəməli-şəfqətini kəndü xüsusimdə mühəqqət bilürəm və kəlamın məhzi-nəsihət olduğuna mö’tərif oluram. Əmma nə çarə, qaidi-qəza zımmi-iradətini canibi-İraqa çəkməkdədir. Nihanxaneyi-hikmət sirrinə yetmək olmaz və iradəmi təqdirdən təcavüz etmək olmaz. Minbə’d bu xüsusda mübaliğə qılma və mane’ olma ki, bizə ’əyan olan əsrar sizə nihandır, netə ki, hikməti-xərqi-səfinə Musaya məxfi və Xızra əyandür. Və bən ol kimsənin varisi-elmİYəm ki, kərratla minbər üzrə buyurmuşdur ki, “Utitu elməl-mənaya və’l-bəlaya”¹. Və dəxi buyurmuşdur ki, “Sə’luni əmma dünə’l-’ərşi”². Ey Əbdullah, əsrarihikmət bizə məxfi olmaz və feyzi-ismət bizi aludeyi-qəflət qılmaz”. Əbdullahi-Əbbas ayıtdı: “Ya İmam, bana dəxi xidməti-şərifində olmaq məqsud idi, əmma hala rayizi-qəza ’inani-əzimətini Mədinə canibinə mün’ətif qılmış. Ümidvaram ki, həzrətiniz Kufəyə vardıqda şərafimülazimət müyəssər ola, əmma bilməzəm ki, əyyami-müfariqətində ruzigar bəni nə bəlalara giriftar qıla”. Şe’r:

Ağla, ey göz kim, təni-bimar candan ayrılır,
Can ilə cismim rəfiq olmuşdu, andan ayrılır,
Nalə qıl, ey dil, ki tuti şəkkəristandan çıxub,
Bülbüli-zari-bəlakeş bustandan ayrılır.

Rəvayətdir ki, Əbdullahi-Əbbasdən sonra Məhəmməd Hənifə, Əbdullahi-Ömər və Əbdüllühi-Zübeyr xidməti-şərifinə gəlüb ənvə’imüqəddəmatla nəsihət qıldılar, sudmənd olmadı və fəidə qılmađı.

¹ Ölüm və fəlakətlərin elmi mənə verildi.

² Göylərdən başqa mənədən nə soruşarsınız, soruşun

Ayıtdılar: “Ya İmam, bu israrə səbəb nədir?” Həzrəti-Hüseyn ayıtdı: “Ey qövm, həqqə ki, bu gecə vaqi’əmdə gördüm, Həzrəti-Rəsul buyurdu ki, “Ey Hüseyn, Kufə ’əzimətində tə’xirü tə’əllül etməyəsen və təriqitəqsirü təkahül dutmayasan ki, Həzrəti-Sultani-Səriiri-Kibriya səni ol бүq’ədə alüdeyi-xakü xun görmək istər və mələikəyə kəməli-səbrin ərz edib mərtəbeyi-itaətin göstərmək istər. Təvəqqüf bu xidmətdə xətdır və tə’əllül narəva”. Əshabü əhbab ol kəlimatei istima’ etdikdə ayıtdılar: “İnna lillahi və inna ileyhi raci’un”¹. Ey Hüseyn, çün nəhayəti-əzmin mə’lum oldu və qayəti-müsafirətin vüzuh buldu, bu ətfalü əyalı nə ümid ilə diyari-qürbətə salursan və nə vəsilə ilə sərgərdan qılursan?” Hüseyn ayıtdı: “Ey əzizlər, Əhli-Beytin əhvalın dəxi Həzrəti-Rəsula ərz etdim. Buyurdi ki, anları dəxi Vacibülvücut zalimlər əlində əsirü aciz görmək istər və anlara dəxi ol bələya müqabil cəza yetürmək istər”.

Əlqissə, əshabü əhbabla vida’ edüb, təhiyyəyi-əsbabi-səfər qılub, ol sultani-səriiri-bələ və şahənşahi-məsnədi-izzü ə’la cəmi’i-ətba’ü əşya’in cəm’ edüb və müxəddərati-hücreyi-ismət və cəvəhiri-əsdafitəharətçün mişkinmuy naqələrlə üzərinə münasib hövdəclər və əmarilər mürəttəb etdirib, bir sübhədm ki, şahin-əncüm haşiyeyi-səbzəzarisipehri-lacivər difamə xeymey-i-zərrintənab tikdi və fərraşi-sübhisadiq rövzəneyi-şəbistan zülmətinə pərdeyi-zərnigar çəkdi, ələmiəzəmət və livayi-fəthü nüsrət qaldurub və sədayi-kusi-rehlət və sədmeyi-nəfiri-irtihalilə cərasvar qübbeyi-zəngarguni-asımanı doldurub, İttifaqən həm ol gün ki, Müslimi Kufədə şəhid etmişlərdi, Məkkədən çıxub mütəvəccih-i-İraq oldu. Şe’r:

Kəsbi-şəhadət etməgə qürbət diyarinə,
Oldu rəvanə qafileyi-izzü ehtişam.
Əşrafi-Əhli-Beyt səfər ixtiyar edüb,
Səyyarə oldu əxtəri-gərduni-din təmam.

Ol sərvəri-din və nəqdi-seyyidi-mürsəlin əhli-Məkkə ilə vida’ edüb rəvanə olduqda əraziyi-Məkkəyə lərzə düşüb, xəvasü əvami-Hicaz bə’zi mürəfiqət üçün və bə’zi müşayiət üçün mütəhərrik olub, bir zəlzələ qopdu ki, nəzzarəsi ’üyüni tirə və təəmmülü ’üquli xirə qıldı. Və ələmi-müfariqətindən [xəlqə] bir giryə qalib oldu ki, olgiryədən əbri-bəhar münf’əil olurdu. Şe’r:

¹ Biz Allaha aidik və qayıdışımız da onadır (Qur’an, 2, 156).

Xaneyi-Kə'bə urdu köksünə daş,
Çahi-Zəməm axıtdı gözdən yaş.
Xaki-paki-xətireyi-Bətha,
Zərrə-zərrə binüb səməndi-səba,
Ol şəhənşaha oldular həmrəh,
Çıxdı çərxi-bərinə gərdi-sipah.

Təmamiyi-əşrəfi-büq'eyi-Kə'bə və xəvasü əvami-Məkkə bir mənzil ol şəhriyari-alimiqdar və sultani-kamgarın mülazimi-rikabihümayuni olub təriqi-mülazimət riayət qıldılar. Qimmeyi-şadırvanirif'ət zinəti-ruyi-zəmin olduqda və orduyi-hümayun sə'adətlə nüzula icazət bulduqda, Həzrəti-İmam bir fəzayi-fərəhfəzadə bir kürsi nəsb etdirib, üzərinə çıxub, həmdü sənaya möhtəvi və şükrü sipasa müştəmil bir xütbeyi-bəliğ ədasından sonra nida qıldı ki, “Ey mə'səriəshabi-girami və ey hüzzari-məclisi-cami! Mən səyyahi-badiyəpeymayi-səhrayi-müsibətəm, bən müsafiri-biyabannəvərdi-badiyeyimöhnətəm. Bən səyyareyi-asimani-qürbətəm, bən saliki-təriqişəhadətəm. Xatiri-fatirimə əndişeyi-ləzzati-dünya güzar etməz və zəmiri-pürtəşvirimə xəyali-təsərrüfi-mülki-aləm yetməz. Səhifeyisöhbətim nəqşi-hiylədən mü'ərradır və cərideyi-ülfətim tərzixud'ədən mübərradır. Heç bəndəyi iqtinayi-fəvaidi-dünyəvi və'dəsiylə müqəyyəd etməzəm və heç fəqirin e'tilayi-məratibü mənasib müjdəsiylə daməni-tə'allüqin tutmazam. Təhti-livayi-rif'ətimdə sayeyi-səltənəti-suri təmənna qılan sərişteyi-irtibatın silsileyülfətimdən qət' etsün və növbəhari-şövkətimdə rəyahini-tənə'umatiməcəziyə talib olan tərki-ülfətim dutsun”. Şe'r:

Bən bəla dəryasinə qərq olmağa basdım qədəm,
Gəzməsün girdəbvəş çəvrəmdə hər canın sevən,
Bən fəna deyrində mənzil dutmağa əzm eylədim,
Durmasun yanımda mülkü qəsrü eyvanın sevən.

Bu nəsihətdən sonra şəm'i-şəbistani-hərəmsərayi-'ismət olub, sabahadək suzü güdəzla övqat keçirdi. Ələssəbah ki, tiği-şə'səyixosrovi-xavər rabiteyi-nurdan zülmət silsiləsin qət' qıldı və sipahiRumü Həbəş bir-birindən ayrıldı, ol mənzildən orduyi-humayun irtihal qılıb və əhbabi-həqiqi və məcazi bir-birindən ayrılıb ol ki, rişteyi-irtibatı təəllüqati-dünyaya möhkəm idi, vida' edib Məkkəyə

müraciət qıldı və ol ki, təriqi-vəfada rasixdəm və sabitqədəm idi, mürəfiqətdə yekcəhət oldu.

Rəvayətdir ki, ikinci mənzildə Həzrəti-sultani-Kərbəla bir namə təhrir edüb ammeysi-Bənu Haşim və kaffeyi-Bənu Əbdülmüttəlibə irsal etdi bu məzmunla ki: “Ey silsileyi-intisabi-Rəsulullah müntəzəm olan cəvahir-i-əsdafi-səadət, və ey şərəfi-qürbi-Mustəfa bulan zəvahir-i-hədəyiqi-siyadət! Gəncineyi-iqbali-biintiqlala təriqitəsərrüf bulmuşam. Kəməli-mürüvvətim iqtizayi-səlayi-’amm edər və maideyi-ne’məti-bizəvala mehman olmuşam. Hüsni-sirətim təqazayi-əxbarü e’lam edər. İmdi münhiyi-məktubi-şərifim əxbaritəvəccöhüm e’lam etdikdə və bəşiri-risaleyi-lətifim sizə yetdikdə hər kim iste’calla gəldi, bu gəncinədən bəhrə bulub bu maidədən nəsib aldı; və hər kim təvəqqüf qıldı, məhrum qaldı, vəssələm”. Məktub irsal edüb, barxanələr yüklənib rəvan oldu. Bir neçə mənzil qət’ olunduqdan sonra əsnayi-təriqdə Səbah nam mənzildə Fərəzdəqi-şair ki, İraqdan gəlib Hicaza gedərdi, ol Həzrətin pabusişəriflərinə müşərrəf olub izhari-du’avü sənə qıldı bu təriqlə ki. Şe’r:

Əssələm, ey nəqşi-nə’li-mərkəbin Mehrabi-din,
Həlqeyi-fitraki-rəxşin rişteyi-Həblülmətin,
Tərhi-orduvi-humayunun tirazi-məhdi-mülk,
Nəqşi-çətri-bargahın zinəti-ruyi-zəmin.

Həzrəti-İmam andan əhvali-İraq istifsar etdikdə ayıtdı: “Ya İbn Rəsulullah, əhli-Kufənin əf’allərin əqvallərinə müxalif gördüm”.

Həzrəti-İmam anın sözüne təsdiq edüb, ol mənzildən dəxi rəvan olub Bətnürümmə deməklə mə’ruf mənzili müxəyyəmi-xiyami-orduvi-humayun edüb, ol mənzildən əhli-Kufəyə Qeys bin Məşhərlə bir namə irsal etdi, bu məzmunla ki: “Əkabirü ə’yani-İraq və ə’azimü əşrafi-Kufədən təriqi-məvəddətimdə qədimülvidad və caddəyiitə’ətimdə səlimül-e’tiqad olan sənadidi-’izam və firqeyi-mə’arifigiram şərəifi-təslimati-inayətəncam və lətayifi-təhiyyati-səadətixitətamə ixtisasi-tam bulduqdan sonra mə’lum edələr ki, əmmzadəyicəlilülqədri-bi’ədil Müslim bin Əqil ki, vəkili-mö’təmidim və rəsulimö’təqidimdir, bu canibə irsali-rəsayil edüb məzmununda sizing surəti-ixlasü e’tiqadınızı ərz etməgin silsileyi-təvəccöhümüz ol canibə mütəhərrik olub və uqabi-həyati-rif’ətü iclalım ol ərsə həvəsiylə

balü pər açub, mütəvəccih olmuşam və ehtıamla əzimet qılmışam. Ümmid ki, Həzrəti-İzzət tövfiqi-iqtisal müyəssər qıla və bu namə Bətnürümmədən sizə infaz olundu, ta mə'lum ola".

Rəvayətdir ki, Həzrəti-İmam Məkkədən çıxıb mütəvəccihi-Kufə olduqda Yezidin anda olan ə'vanü ənsarından Übeydullahi-Ziyada məkatib irsal olunub xəbər yetmişdi və Übeydullahi-Ziyad cəm'işəvərii və mənazili mö'təmid kimsənələrinə tapşurub məsun və məzbut etmişdi. Qeys bin Məşhər ki, Həzrəti-İmamın məktubi-şərifin Kufə ə'yanına yetürmək qəsdinə iste'calla gedərdi, Qadisiyyə mülkünə yetdikdə İttifaqən ol məqamın hifzinə mə'mur olan Həsən bin Təميم mə'lum edüb, ol məzlumu dutub Übeydullahi-Ziyada irsal etdikdə Übeydullahi-Ziyad ol bigünahı şəhid etdi. Əmma Həzrəti-İmam mənazilü mərahil qət' edüb gəlirkən Dürud nam mənzilə yetdikdə gördülər bir xeymə qurulmuş və bir sərapərdə urulmuş. Həqiqətihalın sual etdikdə dedilər: "Züheyr bin Qeys Nəhai Məkkədən gəlüb mülkinə gedər". Həzrəti-İmam bir xidmətkar irsal edib anın ehzarın murad etdi. Hüzuruna gəldikdə ayıtdı: "Ey Züheyr, biz gövhəri-rizayi-Həq təmənnasında dəryayi-bəla qəvvaslarıyuz. Nəhəngi-nayibədən ehtiraz etməyən bizə həm'inan olur. Və biz cövhəri-qürbi-İzəd təvəllasında səhrayi-səbatü səbr səyyahlarıyuz. Hücumi-hadisədən ictinab etməyən rəfaqətimizə rəğbət qılır. Aya səndə ol himmət olamı ki, meydani-məhəbbətdə mərkəbi-mücahidət yügürdüb həm'inan olasan və şəmşiri-şucaət çəkib müfariqət qılasan?" Züheyr ol növbəhari-tövfiqdən gül kibi xəndan olub dedi: "Ya İmamizəman, bir müddətdir ki, bu səadətə müntəzirəm, əlminnətü lillah, müyəssər oldu və hüsni-tale'im hüsuli-mərama müavinət qıldı". Şe'r:

Gəldi ol dəm ki, qılam canımı canana fəda,
Eyləyəm ərzi-məhəbbət, qılam izhari-vəfa.

Həm ol sa'ət mənzilinə mü'avidət qılıb, əshabü ətba'inə ayıtdı: "Ey qövm, bən qərqeyi-girdabi-məhəbbət oldum və canibi-üqbaya təvəccöh qıldım. Bəlaya mütəhəmmil olub fənaya riza verən bənimlə gəlsin və müqəyyədi-rahət olub arizuyi-fərağət qılan müfariqət qılsun". Və mənkuhəsina ayıtdı: "Ey yari-əziz, bən nəqdi-can sərf etməgə şəhadət bazarına təvəccöh etmişəm, sən bənim malımdan həqqini alıb bəndən müfariqət ixtiyar et". Və bir rəvayət budur ki, ol

övrət tələq alub qarındaşıyla Kufəyə [getdi]. Və bir rəvayət budur ki, dedi: ey Züheyr, sən Hüseyn mülazimətin ixtiyar etdin isə, bən dəxi xatuni-Qiyamət xidmətin ixtiyar etdim. Ittifaqla Kərbəlaya gəldilər.

Çün Həzrəti-İmam Şüquq nam mənzilə nüzul etdi, Kufədən bir kimsənə gəlib xəbər verdi ki, Müslimi-Əqil və Hani bin Ürvəyi şəhid etdilər və başların Şama göndərdilər. Həzrəti-İmam ayıtdı: “İnna lillahi və inna ileyhi raci’un”¹.

Rəvayətdir ki, Müslimi-Əqilin on üç yaşında bir qızı olub hərəmsərayi-ismətdə müsahibəti-müxəddərata müşərrəf idi və Həzrəti-İmam ana qayətdə ehtiram edərdi. Müslimin xəbəri-şəhadəti istima’ olunduqda Həzrəti-İmam hərəmsərayinə gəlüb, ol qızı görüb hər gündən ziyadə iltifat etdi. Ol salehə fərasətlə mütəvəhhim olub ayıtdı: “Ya Hüseyn, məgər Müslim şəhid olubdur ki, bana yetimlər ri’ayətin edərsən”. Həzrəti-İmam təhəmmül qılmayıb giryan olub ayıtdı: “Ey salehə, Müslim getdi isə, bən anın yerinə”. Ol fəqirə Müslimin şəhadətin təhqiq etdikdə bünyadi-növvhə qılıb və baqi vladı nalan olub matəmin dutdular.

Rəvayətdir ki, bu xəbər şayə’ olduqda və sübut bulduqda bə’zi rüfəqa Həzrəti-İmama qəsəmlər verib mübaligələr qıldılar ki, ya İmam, kəndünüzə və bu ətfalü əyalə cəfa rəva görüb Kufə canibinə getmin və bu təhlükədən ehtiraz edin [ki,] mə’rəkəyi-qəlizdir.

Həzrəti-İmam təəmmül edüb, bir zəman sükut ixtiyar etdükdə Müslimin övladı hücum edüb ayıtdılar: “Ya İmam, əhli-Kufədən Müslimin qanın almayınca bizə müraci’ət mümkün degil. Heç kimsənə getməz isə, barı, biz gedəriz, ya intiqam alaruz və ya kəsbişəhadət edəriz”. Şe’r:

Zillət ilə ləzzəti olmaz həyatın, dustlar,
Nəqdi-can sərf eyləyib dünyada, kam almaq gərək.
Əcz ilə dönmək ədudən səhldir, himmət dutub,
Ya şəhid olmaq gərək, ya intiqam almaq gərək.

Hüseyni-məzlum ol himməti görüb əshabına ayıtdı: “Laxəyrə, fi’l əyşi-bə’də ha’ulai”². Yə’ni bunlardan sonra həyatdan ləzzət görmək olmaz. Kufə ’əzminə yekcəhət olub, ol mənzildən köçüb Malə

¹ Biz Allaha aidik və qayıdışımız da onadır (Qur’an, 2, 156).

² Bunlardan sonra artıq yaşamağın xeyri yoxdur.

mənzilinə nüzul etdikdə Ömər bin Sə'ddən bir məktub varid oldu, məzmununda bu ki: "Ey Hüseyin, əhli-Kufə iqrarlarına inkar edüb Müslimi-Əqili şəhid etdilər. Və Müslim hiyni-şəhadətdə bana vəsiyyəət etmişdi ki, bu əhvali sənə e'lam edəm. Gərəkdir ki, bu xəbarı mə'lum etdikdə həzərində olasan və Kufə 'əzimətinin tərkini qılasan".

Bu xəbər şəhzadənin orduyi-humayunində intişar və iştihar bulduqda ətrafı cəvanibdən təmə'i-dövləti-dünyaçün cəm' olanlar güruh-güruh pərişan oldılar və meydanı-vəfada sabitqədəm olanlar qaldılar. Ol mənzildən dəxi rehlət edüb, Bənilmüqatilə gəldikdə bir sərəpərdə gördülər ki, qurulmuş. Həqiqətin sual etdikdə dedilər: "Əbdüllah bin Hürriyədür". Və Həzrəti-İmam İbn Həccacı ki, anın qəbiləsindən idi, mütalibətinə irsal etdi. İcəbət qılmayıb, Həzrəti-İmam bizzat anın mənzilinə təşrif buyurub ana təklifi-rəfaqət qıldı. Əbdüllah bin Hürriyə ayıtdı: "Ya İmam, Yezidin ləşkəri çoxdur və sənənin xidmətində olanlar şərziyə-i-qətil olub anları ilə tabi-müqavimətləri yoxdur. Qalib oldur ki, məğlub olalar və mücərrəd bənimlə rəxneyiafət məsduq olmaz. İltimas edərəm ki, bəni mü'af edəsən. Və bənim bir atım və bir qılıncım var ki, manəndləri yoxdur. Pişkəş təriqiylə bəndən qəbul edəsən". Həzrəti-İmam ayıtdı: "Bən at üçün və qılınc üçün gəlmədim". Mə'yus olub andan müraciət qılıb [mənzilinə gəldi]. Rəvayətdir ki, vaqieyi-Kərbəladan sonra ol süstrə'yikəmtədbir təəssüflər çəkərdi, əmma faidə qılmazdı. Şe'r:

Zəhi nadan ki, şahi-mülki-iman
Ana ərz edə təşrif-i-şəhadət,
Təvəhhüm eyləyib tiği-bəladan,
Özündən eyləyə səlbi-səadət.

Nəqlidir ki, bir mənzildə Həzrəti-İmam, Zeynəb dizi üzərinə baş qoyub yuquya getmiş ikən iztirabla oyanub didəyi-nəmnakindən gövhəri-əşk rəvan oldu. Ümm Külsüm ayıtdı: "Ya Hüseyin, səbəbigiryə nədir?". Həzrəti-İmam ayıtdı: "Vaqi'əmdə hala cəddimi gördüm. Giryən olub bana dedi ki, ey Hüseyin, və'deyi-müvasilət qərib oldu". Ümm Külsüm dəxi giryən olub və Əli Əkbər ayıtdı: "Ya İmam, ləşkəri-ə'dayla müqabilə vaqe' olduğu təqdirdə Həq bizim tərəfimizdədir, yoxsa anlar canibində?" İmam ayıtdı: "Həq bizdədir və biz Həq iləyiz". Əli Əkbər ayıtdı: "Pəs, hər cəfa mütəsəvvir olsa, qəm degil!"

Əlqissə, ol mənzildən dəxi intiqal edüb Qətqətana dedikləri mənzilə nüzul etdikdə, şəhzadə cəm'i-ləşkerin cəm' edüb, tərtibi-müqəddəmatinəsəyehü məva'iz etdikdən sonra Müslimi-Əqilin şəhadətin və əhliKufənin xəyanətin şaye' edüb nida qıldı ki, "Ey qövm, ayineyi-dövrən bir qeyr surət göstərdi və nihali-tədbir müxalifi-məqsud bər verdi. Və mühəqqəq oldu ki, əhli-Kufə nəqzi-əhd edüb Müslimi şəhid etmişdir və ləşkəri-Yezid cidalı qital etməgə ətrafı cəvanibimizi tutmuşlar. Və bən bilürəm ki, iqtizayi-şəhadət bana rüxsəti-nüsrət verməz və qeyrəti-şüca'ət müraciət etmək caiz görməz. Hər ayinə bana bu dəryayi-bələya girmək lazımdır və iste'dadi-rütbeyi-qədərim bu seylabi-fitnə girdabinə 'azimü cazim. Əmma sizə ümumən rüxsətdir ki, əbvabi-nəcat məsdud olmadan kəndünizi fəzayi-sələmətə çəküb, bu təfriqədən imən olasız və rayizi-fitneyi-zəman inani-ixtiyarınızı əldən almadan bir canibə gedüb bu dəğdəğədən qurtulasuz. Zira rəva görməzəm ki, bənim vücudum məhzi-xeyr ikən sizə nisbət mövcibizərər vaqe' ola və mir'ati-surəti-halınız bənim rəhgüzərimdən qübari-küdurət bula".

Rəvayətdir ki, ol cəməətdən ol vaqtədək xatirində hənuz məzənneyi-intifai-dünyəvi olanlar qət'i-əlaqə qıldılar və dəvayisəbati-məhəbbət qılanlar riza qəzaya verib, fəryadü fəğana gəldilər ki, ey hədiyyi-təriqi-müstəqim və ey müqtədayi-sirati-qəvim, biz dövlətimülazimətində saliki-rahi-hidayət ikən imtahanla badiyyəi-təəssüf təriqin göstərmə və bir dəm sə'adəti-şəhadətdən novmid olduğumuzu rəva görmə. Şe'r:

Biz bələdan incinüb, bidaddan vəhm etməriz,
Nəqdi-canın sərfi-canan eyləyən əşqləriz.
Eşq meydanında bidadü bələdan dönməyüb,
Rastrəv salikləriz, sabitqədəm sadiqləriz.

Filvaqe', ol zəmanda sə'adət və şəqavət bir-birindən imtiyaz buldu və sə'idü şəqi əhvalı bir imtahanla mə'lum oldu. Ol tayifə ki, ömrü mal və övladü mülki-dünyaya müqəyyəd olub tərək edə bilmədi, kəsbi-sə'adəti-əbədi qılmadı. Və ol gürüh ki, əsbabi-müstə'aridünyəvidən keçüb sə'adəti-şəhadət ixtiyar etdi, mənzili-məqsuda yetdi. Yəqindir ki, qəssami-qəza dünya hərisinə ücrət verməz və heç məzhəbdə iki həmsirə bir nigaha girməz.

Əlqissə, Həzrəti-İmam mənzil-mənzil qət'i-rah edüb bəni-Sükun qəbiləsinə yetdikdə, Bəni-Əkrəmədən bir şəxsə uğruyub andan Kufə əxbarın sual etdikdə ayıtdı: “Ya İmam, Übeydullahi-Ziyad sənin qəsdinə hər canib ləşkər rəvan edüb təfəhhüsündə və təcəssüsündədir. Səlah oldur ki, müraciət qılasan. Həqqə ki, təvəccöhün tiği-abdar və sinani-xunxardır və müxalifin qayətdə cəfapişə və sitəmkərədir”.

Ol nəhəngi-dəryayi-vilayət və şiri-bişeyi-siyasət ol xəbərdən təvəhhüm etməyüb bəlkə şövqü zövqi-şəhadət hiddətin ziyadə qılıb rəvan oldu. Əmma rahdarlar və casuslar Həzrəti-İmamın Bəni-Sükun qəbiləsinə yetüb, andan dəxi rehlət edüb və hiddəti-‘əzimatın görüb Übeydullahi-Ziyada xəbər verdilər. Ol müdbir Hürri bin YezidiRiyahiyə əmr etdi ki, bin müsəlləh namərdlə istiqbal qılıb HəzrətiHüseyni qanda görsələr, nə vəchlə olsa, qeyr canibin təvəccöhündən mən’ edüb Kufəyə gətürə. Hürri bin Yezid ol ləşkərlə badiyəpeymay və səhranəvərd olub, mənzil-mənzil Hüseyni mütəlibət edüb, tərəddüd qılıb, Səddi-ab deməklə mə’ruf mənzilə yetüb, ol mənzildə aram dutub müntəzir ikən Həzrəti-İmam mənzilindən gecə ilə köçüb bədrəqeyi-əxtəri-aşki-qəmənduz və məş’əleyi-ahi-cigərsuzla sabahadək qət'i-rah edüb. Şe’r:

Sübh kim, xəlqi xazini-hikmət
Sirri-pünhandan eylədi agah,
Çərxi-zalimnihadü kafirkiş
Qıldı bütخانəsini atəşgah.

Ol padşahi-bütşikəni-atəşxanəfikən və ol şahbazi-düzmənişikariülvinəşimən qayəti-isti’caldan ixtiyari-nüzul etməyüb, aftarvar rəyətə-rif’ət asimana çəküb və səhəbi-müjgani-dürəfşandan zamanzəman rəhgüzərə barani-rəhmət töküb yürürdü ol zəmanədək ki, əczayi-zəmin irtifa’i-xurşiddən kəsbi-zərərat qılıb və bazarisəməmü sərəb hiddəti-həvadan rəvacü rəvnəq bulub rif’əti-aftar zəvala mütəvəccih oldu və hey’əti-rüzgar fərti-hərarətdən təğəyyür buldu. Şe’r:

Qayəti-hiddət verüb suhani-nəqşi-riglə,
Dəhr cəlladı həva tiğini xunriz eylədi.
Səfheyi-səhrada surət göstərib sudan sərəb,
Təşnə təb’ində tə’əttüş atəşin tiz eylədi.

Dəbdəbeyi-tə'zimü təbcil və zəmzəmeysi-təsbihi təhlillə təlieyisipahi-zəfərpənəh mənzili-Səddi-aba yetüb Hürri bin Yezidi Riyahinin ləşkərinə mülhəq oldular. Və Hürri'nin ləşkəri dəxi bir səhrada düşüb hər biri kəndü sayeyi-mərkəbində qərar dutmuşkən səlabəti-əsakiri-zəfərməasirdən ehtizaza düşüb, mərkəblərinə binüb, səf çəküb müqabilə gəldilər. Təhqiqi-hal etmək üçün sultani Kərbəladan ol ləşkər sipəhsaları ehzarinə fərman sadir olduqda Hürri bin Yezidi-Riyahi ehtirazı ictinab etməyib, rikabi mülazimi-humayun olub ərzi-hal etdi bu rəsmə ki. Şe'r:

Ey sücudi- dərgəhin sərmayeyi-dünyavü din,
Şəmseyi-eyvani-qədrin hilyeyi-'ərşi-bərin.
Xadimi-xəlvətsərayi-ta'ətin zikri müdam:
Hazihi cənnati' ədnin fədxuluha xalidin¹.

Ya Əmirəlmö'minin, İslam səndəndür dürüst,
Ya Əmirəşşər', sənsən rəhbəri-əhli-yəqin.
Yetməsin məqsudinə hər kim sənə eylərlə qəsd,
Görməsin rahət yuzin hər kim sənə bağlarsa kin.

Həzrəti-İmam anın ismin və rəsmi sual etdikdə ayıtdı: “Ya İmam, bənəm Hürri bin Yezidi-Riyahi”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ya Hürri, “İləyna əm əleyna”², yə'ni müavinətə gəlmişsən, ya müharibəyə? Hürri ayıtdı: “Ya İmam, Übeydullahi-Ziyaddan mə'muram ki, mülazimətində olam Kufəyədək və sənə qeyr canibə getməgə təmkin verməyəm”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “La-həvlə və la-quvvətə illa billahil Əliyyil-əzim”³. Ey Hürri, hala nəməz vəqtidir, sən cəmə'ətünlə və biz cəmə'ətimizlə nəməz edəlüm, andan sonra qanda getməlü isə gedəlüm”. Hürri ayıtdı: “Ya İbn Rəsulullah, sən İmami-zəmansan, İmamət qıl, iqtida qılalum”. Şe'r:

Sana istərəm kim, qılam iqtida,
Budur aləm içrə həman niyyətim
Ki, bildim səni müqtədə, bilməsəm,
Qəbul eyləməz Həq bənim ta'ətim.

¹ Budur, bunlar əbədi cənnətlərdir, əbədi olaraq oraya girin!

² Lehimizəmi, əleyhimizəmi?

³ Tanrıdan başqa qorxu və qüvvət sahibi yoxdur.

Həzrəti-İmam ana afərin oxuyub ittifaqla nəməz qıldıqdan sonra xatibənə şəmşiri-abdarinə təkyə qılıb həmdü sənaya müştəmil və dürudü duaya möhtəvi bir xütbəyi-bəliğ əda qıldıqdan sonra əhliKufəyi müxatəb edüb, möv'izəyi-xütbəsin bu kəlimatla müzəyyən qıldı ki, “Ey ümməti-Məhəmməd”, “Cə'ələ Əllahu ət-təvfiqə rəfiqəkum”¹, əgərçi bənim rəqəbeyi-iqtidarım Yezidin ribqeyiinqiyadinə girmək münasib görünməyüb, anın ita'əti-naməqbulindən inhiraf etdigim dərəcəyi-vüzuhə yetmişdi, siz ki, əhli-Kufəsiz, mütəvatir namələr irsal edüb və asari-məhəbbət və məvəddət ərz eyləyüb “İmamımız və müqtədamız yoxdur” – deyüb bənim hüzurimi lazım etdinüz, İmdi əgər həm ol qərar üzrəsiz, bən bana lazım olan əmrə iqdām etdim. Siz dəxi sizə lazım olan məsləhəti sərəncām edin və əgər əziməti-mülki-səadətdə xari-səhrayi-tə'allıq dəmənihimmətiniz dutub peşimān oldunuz isə, xari-rəhgüzarım olman, gəldigüm kibi müraci'ət qılayım. Zira bən bu diyara gəlüb cidalü qıtalı kəndü rə'yimlə ixtiyar etməmişəm və razı degiləm ki, səbəbi-[səfki]- dima' olam”.

Hürr ayıtdı: “Ey Hüseyñ bin Əli, bənim namələrdən xəbərim yoxdur”. Hüseyñ ayıtdı: “Sənin yoxsa, ləşkərinədə xəbəri olan çoxdur”. Pəs, buyurdi ki, ol namələri bə'zi hazır olanlara göstərüb infi'al verdilər. Şe'r:

Ey xoş ol dəm ki, nameyi-ə'mal,
Qafilı vaqifi-günah eylər.
Məhəki-imtəhan olub zahir,
Nəqdi-məğşuşi rusiyah eylər.

Bu hala müqarin canibi-Kufədən altı namərd isti'calla gəlüb Übeydullahi-Ziyaddan Hürrə bir namə gətürdilər məzmunu bu ki: “Ey Hürr, nə mənzilədə ki, Hüseyñə mülhəq olasan və müləqat qılasan, gərəkdir ki, ana müvəkkil və müsəllət olasan, bu canibə gətürəsən”. Hürr ol məktubu mütali'ə etdükdə Həzrəti-İmamə göstərüb ayıtdı: “Ey nəqdi-Rəsulullahi-Haşimi, müləhizə qıl ki, sənin xüsusunda Übeydullahın nə miqdār ehtimamı var. Və bən heyrətdəyəm ki, aya nə tədbir qılam? Əgər səni müaf etsəm, Übeydullahdan vəhm eylərəm və əgər sənə qəsd eyləsəm, Mə'budimdən xəvf edərəm. Əmma Allah

¹ Tanrı yardımını sizə yoldaş eyləsin.

xövfü Übeydullah vəhminə qalibdir. Qələm olsun ol pənceyinamübarək ki, sən kibi pəncəyi-afitaba şü'ai-şəmşiri-atəşparə çəküb, zülməti-üsyarla kəndü ruzigarın siyah edər və 'ədəm olsun ol nacəvanmərdin mənzili ki, sən kibi kamil vücuda zəxarifi-dünya üçün qəsd edüb, vəsvəseyi-şeytanla kəndü əhvalın təbah edə. Həqqa ki, bu canibə gəldikdə yolda heç xarü xaraya yol qomadım ki, bana zəbanihalla müjdeyi-şəhadət vermədi və heç nəsim bəndən yana güzar etmədi ki, bana bəşarəti-behişt-i-bərin yetürmədi. Və mən heyrətdəyəm ki, aya bu nə əməl cəzasıdır, bən xud müqatileyi-Ali-Rəsula mə'muram. [Əmma] ümididir ki, müqatilə mürəfiqətə mübəddəl ola və Həq dövlətimütabiətinizdə bana səadət-i-nəcat müyəssər qıla. Hala bənimlə müxalifət olmağın səlah budur ki, mütəhərati-hücrəti-ismət bəhanəsiylə sizün orduyi-hümayuniniz bizim əskəri-şərarət əsrimizdən bir mərtəbə müba'ədət ixtiyar edüb nüzul edələr, zülməti-şəb müstövli olduqda irtihal edüb nə canibə murad isə rəvan olun ki, sabah olduqda bən ləşkəri xilaf səmtə çəküb, səhrada bir zaman tərəddüd edüb, "bulmadum" – deyüb müraci'ət qılam və bu mə'siyətdən nəcat bulam".

Həzrəti-Hüseyn əsrari-hikmət izhar üçün ol səlahi münasib görüb nüzul etdikdə, bir miqdar anlardan bə'id olmaqla anlar xabi-qəflətdə ikən nisfi-leyldə orduyi-humayunun köçürüb canibi-Məkkeyimü'əzzəməyə rəvan oldu. Qaliba ol gecə ərusi-aləm şühədə üçün tə'ziyə istə'dadində olub, gisuyi-müşkbarində rüxsarın nihan etmişdi və şəhidlər və məzlumlar iztirabın görüb dudi-ahi-zəmin dəmənasımanı dutmuşdu. Əlqissə, bir zülməti-məhibi-cansıtanı kim, badiyeyi-dəhşətdə Xizri-xirəd sərgərdan idi. Nə mahü sitarədən nişan peyda və nə sübhü afitabdan əsər hüveyda. Anın kibi zülmətdə ol məzlumlar 'inani-ixtiyar qayıdı-qəzaya təslim edüb, təmam gecə ciddü cəhdlə qət'i-rah qılıb, sübh olduqda mərkəbi-şəhsuari-meydanışəhadət bir hövlnak mənzildə təvəqqüf edüb, andan ilərü getməgə təqdirdən rüxsət bulmadı və Həzrəti-İmam nə qədər ki, təziyanə urub mütərrik etmək istədi, fayda qılmadı. Həzrəti-İmam ayıtdı: "Ey mənəzil və mərahildən xəbərdar olanlar, bilirmisiz bu nə mənzildir?" Dedilər: "Bu zəminə ərzi-Mariyə derlər". İmam ayıtdı: "Şayəd bir qeyr ismi dəxi var ola?" Dedilər: "Bir ismi dəxi Kərbəladır". Hüseyn ayıtdı: "Allahu əkbər, haza ərzü kərbin və bəla"¹. Şe'r:

¹ Aman Allahım, bura dörd və bəla toprağıdır.

Budur ol mənzil ki, toprağınə qaynar qanımız,
Bundadır zira məkani-cismi-sərgərdanımız.

Əli Əkbər mütəəllim olub ayıtdı: “Ey pedəri-büzürgvar, bu nə fali-namübarəkdir?” Hüseyn ayıtdı: “Ey nuri-didə, Əliyyəi-Murtəzayla əziməti-hərbi-Siffin etdükdə, bu mənzilə yetdikdə, Həzrəti-Murtəza Düldüldən enüb, İmamı-Həsən dizi üzərinə mübarək başın qoyub yuxuya getmiş ikən nəgah bidar olub ah çəkdi. İmam Həsən səbəb sual etdükdə ol Həzrət ayıtdı: “Şİmdi vaqə’əmdə gördüm ki, bu səhra girdabi-xun olmuş və bənim Hüseynim ol girdaba düşüb mütəhəyyir qalmış. Nə qədər ki, istiğasə edər, kimsənə fəryadinə yetməz. Pəs, bana mütəvvəccəh olub ayıtdı: “Ya Hüseyn, bu badiyədə sənə bu vaqi’ə əl versə, nə dersən?” Dedim: “Ya Əli, səbr edərəm və səbr ilə əcr istərəm ki, “İnnəma yuvə’f-fə’s-sabirunə əcrəhum bi-qəyri hisabin”¹.

Pəs, şahzadə buyurdu ki, hicabi-bargahi-rif’ət ol mənzili məxyəmi-xiyami-orduyi-hümayun edələr. Fərmani-vacibül-iz’an müqtəzasincə ol padşahi-aləmpənahnın sərəpərdeyi-rif’ətləri səhrayıKərbəlaya uruldu və ol sultani-mələyik sipahi-həşmət dəstgahnı bargahi-səadətləri meydani-Kərbəlaya quruldu. Şe’r:

Sayə saldı qübbeyi-gərdüna çətri-’ərşsay,
Yetdi səthi-xakə qədrindən kəmalı-irtifa’.
Kərbəla gərdun idi, çətri-şəhidi-Kərbəla,
Xeymeyi-xurşid idi, ətnabi-zərrini şü’a.

Çün Həzrəti-İmamın cəm’i-əf’alı məzahiri-əsrari-hikmət və mətələ-i-qüdrət idi, Hürr bin Yezidi Riyahi ləşkərindən inşiraf edüb Məkkə canibinə təvəccöh etmiş ikən, ixtiyarsız Kərbəlaya düşdüğü təvəhhümdən və təhəyyürdən degildi, bəlkə bu qərəz mənzur idi ki, ’əziməti-meydani-bəla və təvəccöhi-dəşti-Kərbəla kəndünün məhzişucaətlərindən bilinməyüb, rəfiqi olan ə’yani-dövlətə və ərkanihəşmətə mə’lum ola ki, daireyi-tədbirü təsərrüfündən xaric bir mühərriki-silsileyi-iradət və bədrəqeyi-təriqi-məşyyəət var ki, anın əmriylədir hər nə vaqə’ olur.

Nəqlədir ki, Həzrəti-İmam səməndi-badpayi-badiyəpeymasından nüzul edüb xaki-Kərbəlaya qədəm basdıqda, ol xaki-şərif həyasından

¹ Səbr edənlərin mükafatları saysız olaraq ödəniləcəkdir (Qur’an, 39, 10).

saranıb, andan bir qübar çıxub gisuyi-mü'ənbərlərin müğəbbər etdi. Ümm Külsüm anı görüb ayıtdı: “Ey əzizim, bir əcib halət və mülahizə qıldım və bir qərüb arizə gördüm. Bu badiyə toprağından könlümə bir vəhm müstövli oldu”. Həzrəti-İmam ana təsəlli verüb Şəhrbanuya ayıtdı: “Ey yari-dilnəvaz, və ey həmdəmü həmrəz, bəni bu mövzə'də ə'zayi-məcruhlə ağüşteyi-xakü xun gördükdə vəsiyyətim budur ki, sədəyi-növhə ilə baisi-təzayüdi-süruri-cəmalın təməşgahi-əhlişəmatət qılmayasan. Şe'r:

Qılıb gisu pərişan, xatirin cəm' etmə bədxahın,
Sürudi-ah ilə dərdi-dil izhar etmə əşrara.
Açub xurşidi-'ariz, qılma rövşən çeşmi-bədbini,
Giriban çak edüb cənnət qapısını açma küffara.

Təmamiyi-Əhli-Beyt ol xəbərdən giryanü büryan olub dedilər: “Ey şahzadəyi-ələmpənəh, bu nə əxbari-cangüdazi-cigərsuz və kəlami-ələməncami-qəmənduzdur?” Həzrəti-Şahzadə müqəddəmatinəsəyehü məvaizlə təsəlli verdi ki: “Ey cavahiri-mə'dəni-risalət və ey rəyahini-rövzeyi-vilayət, çün iradəyi-təqdiri-Rəbbani budur, səbrdən qeyr nə çarə”. Şe'r:

Surəti-keyfiyyəti-əşya çəkən rəssami-sün',
Kargahi-sən'ətin mövqufi-tədbir eyləməz.
Vadiyi-tədbir sərgərdanıdır ələm, vəli,
Hileyi-tədbir səlbi-hökmi-təqdir eyləməz.

Əlqissə, Həzrəti-İmam ol badiyyəyi-xunxar və səhrayı-mələlətasarda qərar dutub, mütəməkkin olduqda, Süleyman bin Sürəd Xuzai əşrafüə'yani- İraqa bir namə yazub Qeys Ə'rabiylə ırsal etdi bu məzmunla ki, “Ey qaibənə izhari-sədaqət qılıb ərzi-iştiaq edən mö'təmidlər və müxlisanə übudiyətnamələr ırsal edən mücahidlər! Sizin məkatib və mərasilinüzün süturi-xütuti səlasili-cəzbi-iradətümüz vaqe' olub, bu canibə təvəccöh qılıb, hala dəşti-Kərbəla ki, bətni-biladi-İraqi-Ərəbdir, məxyəmi-nüzuli-orduvi-humayun oldu və Süheyli-iqbali-Hicazi- mətə'imiz bu fəzaya pərtövi-səadət saldı. İmdi gərəkdir ki, qıldığınuz əhdə vəfa qılıb və səadəti-məqdəmi-şərifimizi müğtənəm bilib, məzmunu-misali-vacibül-ımtisala ittıla' bulduqda nəqdi-can nisar etməgə dərgahi-dünyadan övlə olduğun mühəqqəq biləsiz. Həqqə ki,

bu işarət sizə ehdayi-təriqi-hidayətdir. Təsəvvür etmən ki, istid'ayimüzahirət və mü'avinətdir, zira səltənəti-aləmi-fani ana dəgməz ki, minnətlə təhsil edələr və zillətlə buraxub gedələr". Şe'r:

Tiği-tövfiq ilə bən qət'i-tə'əllük qılmışam,
Çəkməzəm minnət, olub mail sərirü əfsərə.
Çün bana məqsud fəthi-aləmi-təcriddir,
Aləmi dutmaqda gün möhtac olurmu ləşkərə?

Qeysi-Ə'rabi Həzrəti-İmamın naməsin Kufəyə ilətüb, SuleymaniXüzaiyə verüb, cavab almaq qəsdinə rəvan olduqda Kufəyə yetmədən Übeydullahi-Ziyadın təli'eyi-əskəri ol namuradı dutub hüzuruna ilətdilər. Qeysi-Ə'rabi Übeydullahi-Ziyada müqabil olduqda naməyi parələdi. Übeydullah ayıtdı: "Nişə naməyi parələdin?" Qeys ayıtdı: "Dost sirri düşməndən məxfi gərək". Übeydullah ayıtdı: "Ey Qeys, əgər bənim siyasətimdən nəcat bulmaq muradınsa, iki işdən birin ixtiyar et: Ya namədə olanlar ismi izhar eylə, ya minbərə çıxub Hüseyin və ətba'inə nasəza edüb bana və Yezidə sitayiş qıl". Qeys ayıtdı: "Ey İbn Ziyad, izhari-məzmuni-namə xud mümkün degil, əmma qəziyyəyiminbər ehtimalpəzirdir. Buyurun xəlq cəm' olsun".

Silsileyi-cəm'ıyyət müntəzəm olduqda, Qeysi-Ə'rabi minbərə çıxub zəbani-fəsilə Vacibülücudə həmdü səna və Həzrəti-Rəsula dürudi-bimüntəha əda qıldıqdan sonra nida qıldı ki: "Ey əhli-Kufə, bən rəsuli-Hüseynəm və gəlmişəm ki, təşrifi-şərifindən sizi xəbərdar edəm". Və məzmuni-naməyi ağazdan əncamədək şərh qıldı, Yezidə və İbn-Ziyada nifrin oxuyub, Hüseyin və ətba'inə sitayişlər qılıb xassü ammə ğərivü qülqülə saldı. Übeydullahi-Ziyad ol vaqi'ədən qəzəbnək olub hənuz minbərədə ikən ol məzlumunu şəhid etdirdi. Şe'r:

Nə səətdir ki, gülzari-bələdan bir gül açılmaz?
Nə dəmdir kim, fələk bir mübtəla bağrını qan qılmaz?

Çün Übeydullahi-Ziyad Hüseyin bin Əlinin Kərbəlaya gəldigindən vaqif olub bir namə irsal qıldı, bu məzmunla ki: "Ey Hüseyin, bana Yezid namələr irsal edüb e'lam edibdir ki, Hüseyin bin Əli ol canibə gəldikdə, bənim bey'ətim andan almayınca qərar dutmayasan və əgər qəbul etməz olursa, qətlində tə'əllül qılmayasan. İmdi sənə nəsihət edərəm. Kəndünə tərəhhüm edüb Yezidin bey'ətin qəbul et və əgər qəbul etməz isən, əsbabi-müharibə mühəyya qıl".

Həzrəti-Hüseyn ol namənin məzmununa müttələ' olduqda, [əlindən] buraxdı və çehreyi-mübarəki qəzəbdən gülnari olub buyurdu ki, zəhi bədbəxt qövmi ki, rızayı-xəlqi qəzəbi-Xaliqə ixtiyar edüb ümmətiyüz dedikləri Peyğəmbərin övladın həlak etməklə rızasını istərlər". Şe'r:

Gör nə cahildir ədu kim, də'viyi-İslam edib,
Dövləti-dünya üçün Ali-Rəsul eylər həlak.
Gör nə qafildir ana tabe' olan bədbəxt kim.
Xəlqi xoşnud eyləyib, eylər Xudayı xəşmənk.

Qasidi-Übeydullah ayıtdı: "Ya Hüseyn, nədir bu risalətin cəvabı?" Həzrəti-Hüseyn ayıtdı: "Ma-ləhu indi cəvabin ləqəd həqqət əleyhi kəlimətul-'əzab"¹.

Qasidi-Übeydullah müraciət qılub, Hüseyn bin Əlinin cəvab verməyüb naməyi buraxdığını ol müdbirə xəbər verdikdə ol bədbəxt qəzəbnak olub, əhli-məclisə yüz dutub ayıtdı: "Ey əkabiri-Şam və ə'azimi-Kufə, kİmdir sizdən ki, mütəsəddiyi-hərbi-Hüseyn olub, hər məmləkəti-mü'zəm ki, İraqdan murad edinsə, ana verüm". Heç kimsənə cəvab vermədi. Bu kəliməyi təkrar edib, kimsənədən cəvab almayub aqibət Ömər bin Sə'd Vəqqasa ayıtdı: "Ey əşcə'i-bəniQüreyş, bir müddətdir ki, mülki-Rey təmənnasındasan və diyari-Təbəristan istid'asında. İmdi mülki-Rey və diyari-Təbəristan hökumətin sənə verdim". Filhal məşuri-əyalət tövqii-ixtitama yetüb təslim olunduqda bir xəl'əti-faxir dəxi geydirib və bir cənibi-bərqəftar dəxi mülazimlərinə təslim etdirdi. Bu ən'amü ehsandan sonra ayıtdı: "Ey nəqdi-Sə'd Vəqqas, atan skabiri-səhabədən olub şücaətdə məşhurü mə'ruf idi. Və hala Yezidin təhti-livayi-hökumətində əgərçi mö'təbər sərəfrazlər çoxdur, əmma səndən əşcə' və əqdəm mübariz yoxdur.

Bənim səlahim budur ki, sən sipəhsalari-ləşkər olub, Hüseyn bin Əli üzərinə ləşkər çəküb andan Yezidin bey'ətin alasan. Və əgər qəbul etməzsə, anın və ətba'inin başların kəsib, bu canibə göndərib, bu xidməti kəndünə mövcibi-izdiyadı-rif'ət və bəisi-təzayüdi-mənzilət biləsən".

Ömər Sə'd ayıtdı: "Ey Übeydullah, bu bir əmri-əzİmdir və şüglivəhİmdir. Təfəkkürsüz və təəmmülsüz şüru etmək olmaz. Bana

¹ Ona veriləcək cavabım yoxdur. Ona əzab vacib oldu.

möhlət ver, mənzilimə müraciət qılıb, övladü ətba'ımlə məşvərət edüb, nə məsləhətə qərar verirlər isə, gəlib ərz edəyim". Rüxsət hasil edüb, geydigi xəl'ətlə mərkəbi-cənibə binüb, Təbəristan və Rey mənşurun əlinə alub mənzilinə gəldikdə övladü ətba'i anı ol zinətlə görüb ayıtdılar: "Bu ən'amü iltifata səbəb nə vaqə' oldu ola?" İbn Sə'd ayıtdı: "Bu gün Übeydullahi-Ziyadın dəryayi-iltifatı təməvvücə gəlüb və nəsimi-atifəti mütəhərrik olub, bəni bu ən'amü ehsanla sərəfraz edüb sərəskər etdi, bu şərtlə kim, Hüseyin bin Əli Murtəzayla hərb edüb, ya daireyi-bey'ətə gətürəm və ya dərəcəyi-şəhadətə yetürəm". Ulu oğlu ayıtdı: "Heyhat, heyhat, ey qafil, bu nə xəyalıqələt və əndişeyi-batildir?! Və nə sevdəyi-bihudə və sə'yi bihasildir! Aya, bilməzmişən ki, ol cigərguşeyi-Zəhra və nuri-dideyi-Mustəfa və süruri-sineyi-Murtəzadır və sənin atan Sə'd Vəqqas nəqdi-canın anların yolunda sərf etdi və hala sən anın qəsdinə ləşkər çəkmək istərsən?! Və sən kəndü əlinlə üç məktub yazub, irsal edüb bu diyara anı də'vət etdin, hala gədrə qanın tökmək istərsən. Həqqə ki, müsəlmanam deyən bu əmrə irtikab etməz və də'vayi-İslam edəndən bu 'əməl zühurə yetməz. Şe'r:

At ölür, don yırtılır, Rey mülkü eylər intiqal,
Leyk ta Məhşər qalur baqi vəbali-xuni-Al.

Bəlkə bu nikbətın əsəri Qiyamətədək övladına və ətbainə dəxi sirayət eyləmək müqərrərdir, zira mə'siyəti-ə'zəm və cinayətiəkbərdir".

Ömər bin Sə'd anın sözündən münzəcir olub, yüz döndərib kiçik oğlundan nəsihət istədikdə ol hərəmzadə ayıtdı: "Ey baba, əgərçi qarındaşım dedigi sözlərin səhih olduğu zahirdir, əmma əmri-qayıb olub, Übeydullahi-Ziyad etdigi ən'amü ehsan hazırdır. Heç aqıl nəqdi nisyəyə verməz və qayıbi hazırdan övlə görməz".

Ömər Sə'd anın səlahın qəbul edüb və ol rə'yə qərar verüb, Übeydullahi-Ziyadın məclisinə gəlüb, izhari-riza qıldıqda, Übeydullah xoşhal olub, afərinlər oxuyub, filhal beş bin mübarizixunxar həmrah edüb Kərbəlaya rəvan etdi.

Rəvayətdir ki, Ömər Sə'd təhiyyeyi-əsbab edüb mütəvəccih olmaqda ikən Həməzə bin Müğeyrə ki, xahərzadəsiydi, ol müdbirin əzimətənin görüb ayıtdı: "Ey bədbəxti-əzəlü əbəd, bu nə xəyalı-

fasiddir? Aya, İzədi-Cəbbar, Əhmədi-Muxtar və Heydəri-Kərrara rücu'ın olmazmı və Ərəsəti-Qiyamət yadına gəlməzmi?" İbn Sə'd ayıtdı: "Ey əziz, bən dəxi bilirəm ki, bu əndişeyi-nasaibdir, əmma zövqi-hökuməti-Rey və Təbəristan cəmi'i-təsəvvüratıma qalıbdır". Həməzə ayıtdı: "Həqqa ki, hökuməti-təmamiyi-aləm ana dəgməz ki, dünyada bədnam olasan və axirətdə üqubət bulasan". Ömər Sə'd bu nəsihətdən bir miqdar mütəəssir olub, fəsx-i-əzimətə əzm qılmış ikən yenə hübbi-cah və sevdəyi-riyasət didəyi-bəsirətin ə'ma qılıb, zələlətdə yekcəhət olub ol sərəskəri-sipahi-şəyatın və sipəhsalariərbabi- kibrü kin ənhəsi-övqatda və ərzəli-saətdə sitareyi-nəhs kibi bürci-münqəlibi-Kufədən tülu' edüb dəşti-Kərbəlaya pərtövinühəsət bıraxdı. Şe'r:

Aldı təşvişi-qüdumi rahət əhlindən firağ,
Urdu övzai-xiyami sineyi-səhraya dağ.

Və yetdigi saətdə təvəqqüf etməyüb, biədəbanə Həzrəti-Hüseynə bir məktub irsal etdi bu məzmunla ki: "Ey Hüseyn, bu diyara gəldigindən qərəz nədir?". Həzrəti-İmam cəvab yazdı ki: "Bənim hüzuruma səbəb sizin namələriniz və izhari-iştiağınız vaqe' oldu. Həqqa ki, bən bu canibə sizin səlahınız için mütəvəccih oldum ki, məziqi-zələlətdən fəzayi-nəcata rəhnümaliq edəm. Hala ki, cövhəriste'dadınıza əsəri-qəbuli-hidayət olmayıb, Müslim Əqilə ol cəfaləri rəva gördünüz, mə'lumum oldi. Niyyətüm budur ki, darülmülkiHicaza müraciət qılam, əgər mane' olmayasınız".

Ömər Sə'd təsəvvür edərdi ki, Hüseyni-Əli məhzən cidalü qıtal üçün bu diyarə gələdü. Bu cavabla xoşhal olub ayıtdı: "Şayəd sühlə rəf'i-fəsad mümkün ola və Hüseyn İbn Əli kəndü diyarına müraciət qılıb bu fitnə təskin bula". Pəs, vaqe olan sual və cəvabı Übeydullaha ərz etdi. Ol müdbir cəvab yazdı ki: "Ey sipəhsalari-Kufə, Yezidin bey'ətin Hüseynə ərz et. Qəbul etməz olursa, bana e'lam edüb mütərəssidi-fərman ol".

İbn Sə'd ol məzmundan mühəqqəq bildi ki, Übeydullah sühlə razı olmaz. Ol naməyi Həzrəti-İmam hüzurinə irsal edüb, Həzrəti-İmam ol məzmundan ibavü imtina' surətin göstərdikdə və keyfiyyəti-hal Übeydullaha ərz olunduqda ol müdbir qəzəbnak olub Həsin bin Təmir və Şis Rəbi'i və Şimri-Zilcövşəni on bin müfəsidlə irsal edüb, əmr etdi

ki, Hüseyini abi-Fəratdan mən' qılıb bey'ət edənədək su verməyələr. İbn Sə'd ol əmrə ita'ət edüb, Ömər bin Həccacı beş yüz namərdlə rudi-Fərat zəbtinə tə'yin qılıb, zülali-Fəratı ol dəryayi-fəzilətdən münqəte' etdilər.

Bu surət Məhərrəm ayının yeddinci günündə vaqe' oldu və həm ol gün Həzrəti-İmamın ləşkərində əsəri-tə'əttüş peyda olub, qüsunişəcəreyi-nübüvvət və rəyahini-rövzeyi-risalat qəhti-abdan pəjmürdə və hiddəti-'ətəşdən əfsürdə olmağın Əbbas bin Əli əlli nəfər səvarü piyada mübarizlərlə Fəratı mütəvəccih olub, Ömər bin Həccacla müharibə edüb, qalib düşüb, kifayət miqdarı su gətirüb ləşkərgaha yetürdilər.

İkinci gecədə Həzrəti-İmam İbn Sə'də e'lam etdi ki, əgər səlah isə bir zəman müləqat edəlim. İbn Sə'd ol səlahı qəbul edüb bə'zi mülazimlərlə ləşkərindən çıxub və Həzrəti-İmam [dəxi] Əbbas və Əli Əkbərlə müqabilə qılıb ayıtdı: "Ey İbn Sə'd, atan Sə'd Vəqqasdan sənə vəsiyyəət bumudur ki, ali-Əbu Süfyana tabe' olub, saqiysiSəlsəbilü Kövsər övladına abi-rəvanı məsdud edüb, təskinihərarətlərin zülali-şəmşiri-abdarə həvalə qılasan və fəcərəvü fəsəqə mülazimətin xanədani-nübüvvət təvəllasından övla biləsən? Ey İbn Sə'd, zəxarifi-dünyaya e'tibar olmaz və ərusi-bivəfayi-zəmanə kimsənəyə vəfa qılmaz. Həqqə ki, sənə izhar etdigim nəsayeh zimmətimdə mövdu' olan ləvazimati-əmrimə'ruf və nəhyi-münkərdir. Yoxsa sənin müavinətin və müzahirətindən müstəğni olduğum müqərrədir". Şe'r:

Biz bəla meydanına vəqf etmişiz can nəqdini,
Xah səndən qeyr bu meydana gəlsin, xah sən.
Bu nə layiqdir sənə kim, bunca əhli-zülmədən,
Olasan qəttali-övladi-Rəsulullah sən?!

Ömər Sə'd ayıtdı: "Ya İbn Rəsulullah, cəmi'i-buyurduğun həqq və sədiqdir. Əmma vəhmim andandır ki, mübaşiri-əmri-qital olmasam, Übeydullahi-Ziyad inadla Kufədə olan məqamü mənzilimi xərəb edə". Həzrəti-İmam ayıtdı: "İmarəti-dünyaya nə e'tibar? Axirətdə sənin məqamına mütəkəffil olayım və dünyada dəxi sərayindən yeg mənazil Mədinədə səninqün müqərrər qılayım". Ömər Sə'd ayıtdı: "Bənim Kufədə ziya' və əqarım çoxdur, təsərrüfumdən çıxar". Həzrəti-İmam ayıtdı: "Bənim Hicazda ziya' və

əqarım var, anları sənə verəyim”. Ömər Sə’din bəhanəsi münqəte’ olub xəmuş oldu. Həzrəti-İmam gördü ki, qabili-nəsihət degil, dedi: “Ey zalim, bu əməldə təsəvvür etdigin muradına yetməyəcəksən”. Filvaqe’ öylə oldu. Əndək zamanda Muxtari-Əbu Übeydə çıxub ol müdbiri və oğlunu siyasətə yetirdi və nəcasətlərin yer yüzündən götürdü. Şe’r:

Zalimi sanma kim, murada yetər,
Zülm bünyadı üstüvar olmaz.
Bəhrəmənd eyləməz fəsad əhlin,
Məkr nəqşinə e’tibar olmaz.

Rəvayətdir ki, şəhzadə andan mə’yus mənzilinə müraciət etdikdə Bərir bin Həsin-Həmədəni ki, əfzəli-zühhadi-əsrđi, İmamın icazətiylə nəsihət üçün ol gümrahın ləşkərinə gedüb, icazətsiz məclisinə girib, səlam verməyib oturdu. İbn Sə’d ol halətdən mütəəccüb olub ayıtdı: “Ey əziz, nə mane’ oldu ki, səlam vermədin?”. Bərir ayıtdı: “Səlam müsəlmanlara məxsusdur”. İbn Sə’d ayıtdı: “Məgər bən müsəlman deyiləm?” Bərir ayıtdı: “Hədisi-Mustəfəvidir ki, “Əl-muslimu mən səlimə’l-muslimunə min yədihi və lisanıhi”¹. Və sən Həzrəti-Rəsul övladını abi-Fəratdan mən’ edüb daiyə qılmışsan ki, hər b edüb qətl edəsən. Bu təqdirlə İslamınə hökm olunurmu?” İbn Sə’d ayıtdı: “Bən dəxi bilirəm ki, övladi-Rəsulla hər b edən müstəhəqqi-əzabi-əlim və müstəiddi-iqabi-cəhim olur. Əmma tərki-hökuməti-Rey və Təbəristan edə bilməzəm”. Bərir olbədbəxtdən novmid olub məclisindən çıxdı. Qit’ə:

Hər bixirəd ki, fisqü fəsad ilə dutdu xu,
Olmaz hədisi-əhli-xirəd kargər ana.
Zatında hər şəqi ki, Zühəl kibi nəhsdir,
Bin Müştəri sə’adəti etməz əsər ana.

Rəvayətdir ki, Şimri-Zilcövşəni-şəqi ol əhvəla vaqif oludqda filhal Kufəyə rəvan olub Übeydullahi-Ziyada ərz etdi ki, Hüseyinlə Ömər Sə’d arasında ixtilat olub gecələr mücalisət edərlər, bilməzəm nə tədarükdədir. Übeydullahi-Ziyadın ol xəbərdən qəzəbi tüğyan

¹ Müsəlman olan o kişidir ki, dilindən və əlindən müsəlmanlar salamətdir.

edüb Ömər Sə'də bir namə yazdı bu məzmunla ki: “Bən səni müharibət üçün göndərmişəm, müsahibət üçün göndərməmişəm. Bilirəm ki, sən bu əmri-xətirin öhdəsindən çıxmazsan. Təbəristan və Rey mənşürin Şimri-Zilcövşənə təslim et”.

Ömər Sə'd ol namədən mütəəssir olub, ol cəfakari-bədkirdarın ataşi-fəsadi Übeydullahın dəmi-sərdindən zəbanə çəküb, müharibə və müqatiləyə yekcəhət olub, pərdeyi-mühabavü müvasa aradan götürdü. Rəvayətdir ki, Məhərrəmin səkkizinci günündə ləşkəri-İslamda asari-tə'əttüş zahir olub ol, çeşmeyi-həyata ərz olunduqda ol Həzrət işarət etdi, bir mövze'i həfr etdilər. Bir çeşmeyi-zülal çıxub cəmi'i-ləşkər sirab olduqdan sonra yenə pünhan oldu və bu xəbər dəxi Übeydullaha irişib, ol zalım təhdidlə Ömər Sə'də e'lam etdi ki: “İstima' olunur ki, Hüseyinə badiyədə həfri-abyar edüb fərağat rüxsətin vermişsən. Bu qəziyyə naməqbuldur, gərəkdir ki, əhvalına müzayiqə verib təkmini-rahət verməyəsən”. Həm ol saət Məhəmməd Əş'əsi dörd bin mübarizlə və anın əqəbincə Qeys bin Əxməsi iki bin namərdlə və ana mütəaqib Həccac bin Hərəzi bin mübarizlə irsal edüb, on altı bin mübariz cəm' oldular. Ol hücumu görüb Həbib bin Müzahir ayıtdı: “Ya İbn Rəsulullah, qəbileyi-Əsəd bu qürbdədir. Əgər icazət olursa, varub anları təriqi-hidayətə irşad etmək olur, zira ol tayifədə mərtəbeyi-şəhadət talibi olanlar çoxdur, əmma bu [mə'rəkədən] xəbərləri yoxdur”.

Əlqissə, şərəfi-icazət hasil edüb ol qəbiləyə varub nida qıldı ki: “Ey sə'adəti-şəhadətə müştəaq olanlar, və ey dövləti-baqi istid'a qılanlar!” Şe'r:

Şəhbazi-əşiyani-vilayət həlakinə,
Səhrayi-Kərbəlada hücum eyləmiş qürab.
Şiri-şikargahi-ğəzadan hücum edib,
Əzmi-Fərat şəhdini mən' eyləmiş kilab.

Rəvayətdir ki, ol tayifədən doqsan şuca'i-namdar və mübarizikinəgüzar [İbnül-Bəşiri kəndülərinə sərdarü] sərəxeyl edüb, mükəmməl və müsallah Həbibü-Müzahirlə Həzrəti-İmam hüzurinə mütəvəccih oldular. Ömər Sə'd ol əhvalı mə'lum edüb, Əzraqi-Şamiyi dörd bin namərdlə yollar mühafizəsinə irsal etmişdi. Fərat kənarında bir-birinə mülhəq oldular. Ol mücahidlər dəxi anlardan dönməyüb, bünyadi-

cidalü qital edüb, ol müsəlmanların bə'zi məqtul olub, bə'zi məhzum, canibi-Kərbəlaya yol bulmayub, kəndü qəbilələrinə müraci'ət qıldılar.

Həbib-i-Müzahir mə'yus və məhrum Həzrəti-İmama mülhəq olub surəti-əhval ərz etdi. Übeydullahi-Ziyad ol hala dəxi müttəle' olub Ömər Sə'də qəzəbamiz bir məktub irsal etdi ki, "Eşitdim ki, Hüseyinə möhlət vermişsən qəbayilə namələr göndərib ləşkər cəm' etməgə. Həqqə ki, namə yetdikdə ibtidai-hərb edüb anın əmrin sərəncam etməyəcək olsan, sənə və cəm'ii-hüzurində olanlara siyasətlərim toxunur".

Heyni-vüsuli-namə əgərçi axiri-ruz olub qürubi-afitaba qərrib idi, sabahadək səbr etməyüb, siyasətdən ehtiraz edüb, İbn Sə'd təmamiyiləşkərin mürəttəb edüb mütəvəccih-i-hərb oldular. Şe'r:

Məhçeyi-rayət oldu gərdunsay,
Ərşə çıxdı sədayi-naleyi-nay.
Səf çəküb ləşkəri-müxalifi-din,
Lövh-i-xətti-ğəm oldu ruyi-zəmin.
Əxtəri-ruzgər-di-ləşkəri-Şam
Səfheyi-afitaba saldı zəlam.

İttifaqən ol gün Məhərrəm ayının doqquzuncu günü idi və Həzrəti-İmam ol vəqt məsnədi-asayışdə idi. Naleyi-nay və növhəyinəfirdən bidar olub Əbbasa əmr etdi ki, anlara müqabil durub həqiqəti-hal mə'lum edə. Əbbas igirmi mübarizlə anlara istiqbal edüb, hər b üçün gəldiklərin mə'lum qılıb Həzrəti-İmama xəbər yetürdükdə Həzrəti-İmam buyurdu ki, ey Əbbas, bu cəmaətdən bu gecə möhlət istəyib döndərə gör, zira bu gecə cüm'ə gecəsidir və intihayi-əyyamiömrümüz mərasimi-taətü ibadətə iştiğal edəlim. Sabah olduqda hər nə səlah isə, əməl oluna.

Əbbas ol ləşkərə müqabil durub nida qıldı ki, ey müsəlmanlar, cigərguşeyi-Rəsulullah sizdən bu gecə möhlət istər. İbn Sə'd ümərəyi-ləşkərinə məşvərət qılıb, möhlətə səlah görməyüb dedilər: "Sizə aman yoxdur". Əbbas ayıtdı: "Ey birəhmlər, bu nə zülmisərihdir ki, nəqdi-Rəsulullah bu gecə möhlət verməyəsiz?! Və ey bədbəxtlər, bu nə zülmi-sərih və əmri-qəbihdir ki, cəm'ii-ömrünüzdə Həq rızasınə girməyəsiz?! Həqqə ki, əgər şəhsüvari-meydanivilayətdən sibqəti-hərbə rüxsət alsaydım və sultani-sərir-i-İmamətdən

təqəddümi-rəzmə icazət bulsaydım, zəbani-tiğ ilə cəvabınız verərdim”.

Əlqissə, ləşkər ol mükəlimədən həya qılıb, müharibə əmrində tə’əllül edüb, bizzərurə rüəsayi-ləşkərə dəxi müraciət lazım gəlib, qəziyyəyi-hərb ol gecə mövquf oldu. Əmma Həzrəti-İmam cəm’i-iəshabü əhbabın cəm’ edüb buyurdu ki, orduyi-şərifin bir tərəfindən rəhgüzari-hərb üçün yol qoyub, baqi ətrafına xəndəq məhfur edüb xəri xaşakla doldurub od uralar ki, ibtali-mə’rəkeyi-cidalü qıtala məşğul ikən müxəddərati-süradiqi-’ismət müxaliflərdən mütəhəssin olalar.

Ol atəşin şö’ləsi zəbanə çəkdiə Malik bin Ürvə ki, əşəddi-əhlinifaqdı, mərkəbinə binüb, cövlan qılıb nə’rə urdu ki, “ey Hüseyn, atəşi-duzəxdən müqəddəm kəndüni atəşi-dünyaya yaqdı”. Hüseyn ayıtdı: “Kəzəbtə ya əduvvəllah”¹. Güman edermisən ki, bən duzəxə girib, sən əhli-behişt olasan?”. Müslimi-Əvsəcə ayıtdı: “Ya İbn Rəsulullah, icazətin olsa, bir xədəngi-zəhrəşikafı bu məl’una duzəxi göstərmək olur”. Hüseyn ayıtdı: “Ya Müslim, istəməm ki, bənim ləşkərimdən ibtidayi-hərb ola. Əmma təməşə qıl ki, bu məl’un qəhri’İlahiyə necə giriftar olur?” Pəs, ol saliki-rahi-həqiqət yüzün dərgahibiniyaza dutub ayıtdı: “Əllahummə cırrəhu ilən-nar”², yə’ni “İlahi, bu məl’unu silsileyi-üqubətlə atəşi-suzanə çək”. Filhal “Də’vətü’lməzlumi mustəcabətun”³ müqtəzasincə ol məl’unun mərkəbi ixtiyarsız anı alub, Həzrəti-İmamın ləşkərinə mütəvəccih olub, xəndəqə yetdikdə iltihabi-nairədən rəm qılıb ol məl’unu atəşi-suzana buraxdı və ol halətə iki ləşkər təməşə qıldılar.

Həzrəti-İmam səcdəyi-şükr edib, duaya məşğul olub derdi ki: “Ya Rəb, zürriyyəti-Əhli-Beyti-Rəsuləm və yetimü məzlumi-Bətüləm. Sən dadımı bu zalimlərdən alasan”. Məhəmməd Əş’əsi-Kufi nə’rə urdu ki, ey Hüseyn, sənə Peyğəmbərin nənisbəti var ki, anda laf edərsən? Hüseyn ayıtdı: “Ya Rəb, İbni Əş’əs nəsəbim qət’ edər, istərəm ki, bu gün cəzasın verəsən”. Hənuz dua təmam olmadın ol məl’unun bətni-napakində bir təqaza olub mərkəbindən yerə endi ki, tədarüki-əhval edə. Əvrətinə bir əqrəb niş urub, nəcəsət içrə dolanub, məkşufül’əvrə can tapşurdu.

¹ Ey Tanrının düşməni, yalan söylədin.

² Tanrım, onu atəşə çək.

³ Məzlumun duası qəbul olunur.

Həm ol zəman Cə'də Qərani müqabilə gəlüb avaz yetürdi ki, ey Hüseyn, zülali-Fərat ki, dəryasifət təməvvücdədir, həqqa ki, sənə və ətba'una andan bir qətrə su verilməz, ta təşnələb həlak olasuz. Həzrəti-Hüseyn giryan olub dua qıldı: "Əllahummə əmithu əşşanən"¹.

Filhal ol məl'unun mərkəbi bivasitə rəm qılıb anı buraxub, ol məl'un piyadə hər canib yügürüb "Əl-'ətsu, [əl-'ətsu]"² derdi və hər nə qədər su verirlərdi, içə bilməyüb xüşkləb can tapşurdu. Və ləşkəriYezid ol kəramətləri görürlərdi, əmma fəidə qılmazdı və ayineyietiqadlarından bu seyqəllərlə jəngi-küdurət açılmazdı. Şe'r:

Pak etməgə ərbabi-xəta səfheyi-qəlbin,
İzhari-kəramət qılır əhli-nəzər, əmma
Zalimlərə izhari-kəramət əsər etməz,
Qılmaz dili-Fir'anu münəvvər Yədi-Beyza.

Bu kəramətlərdən sonra Həzrəti-Sultani-Kərbəla cəm'ii-ixvanü övladü ənsabın cəm' edüb, bir kürsi nəsb qılıb, üzərinə çıxub bir xütbə ağaz etdi bu məzmunla ki: "Şərayifi-sipasi-biqiyas ol müdəbbiribiniyaza ki, məzmuni-kitabeyi-eyvani-bargahi-qürbi əsrari-möhnətü müsibətbəyandır. Şe'r:

Ol nəsəqbəxşi-ümuri-kargahi-sün' kim,
Şəhdi-lütfi möhnətamizü bələəngizdir,
Cuybari-gülşəni-ehsanı tiği-abdar,
Səbzeyi-gülzari-qürbi xəncəri-xunrizdir.

Və lətayifi-həmd-i-bihəd ol mə'suqi-aşıqgüdaza ki, hilyeyisərapərdeyi-hərimi-qürbi-qəbulu məhrəmlər və müqərrəblər qanıdır. Şe'r:

Zəhi sultani-müstəğni ki, cami-iltifatindən,
Nəsibi-əhli-təslimü təvəkkül zəhri-qatildir.
Kəməli-iltifatı qayəti-qəhrindədir müzmər,
Cəfasindən tənəffür qılmayan lütfinə qabildir.

Və dürudi-namə'dud ol əsrəfi-kainata ki, sülləmi-ehtimaliməsaib payeyi-qədrin dərəcəyi-Me'racə yetürmüş və təcərrö'i-zəhri-

¹ Tanrım, onu suya təşnə ikən öldür.

² Susadım, susadım.

bəla təb'i-səlimi-müstəqiminə nişaneyi-tövfiqi-təqərrüb vermiş. Şe'r:

Ol şəhi-mə'mureyi-ənduhü iqlimi-bəla,
Kim diyari-dərd tə'mirində sərf etmiş həyat,
Salmamış viraneyi-dünyaya zilli-e'tiqad,
Açmamış cəm'iyyəti-əsbaba çeşmi-iltifat.

Şərait-i-həmdü sənadan sonra buyurdu ki: “Ey daireyimütəbi'ətimdə və hövzeyi-intisabimdə olan vəfadarlar. “Cəzakumallahu xəyrən”¹. Sizdən xoşnudam. Təriqi-mürəfiqətimdə təqsir etmədiniz və daireyi-mütəbi'ətimdən təriqi-müxalifət tutmadınız. Hala istəmən ki, naireyi-möhnətimdən sizə şərarəti-məzərrət irə və sərsəri-müsibətimdən gulzari-cəmiyyətiniz xəzani-təfriqə görə. Və bənim bu gecə bu cəfəpəşələrdən möhlət istədigimdən qərəz hələveyi-həyatımdan istifayi-təməttö' etmək degil, bəlkə məqsudum budur ki, çün şahidi-tövfiqi-şəhadət pərdeyi-xəfada ikən ərzi-cəmal etdi və nihali-həyati-müstə'arım bərgriz olmağa və'də yetdi. Şe'r:

Gəldi ol dəm ki, fəna pərdəsin çək qılam,
Bəzmi-vəhdətdə bəqa ləzzətin idrak qılam.

Və bilürəm ki, bu tayifənin məqsudları bənəm və bana zəfər bulduqdan sonra sizə iltifat etməzlər. Səlah oldur ki, bu gecə fürsət var ikən güruh-güruh ətrafı çəvanibə pərişan olasuz və qərəqeyi-tüfanibəla olmadan bir nəcat bulasuz. Şe'r:

Çıxmadan dəsti-iəsərrüfatdan 'inani-ixtiyar,
Fikr edüb möhnətdə tədbiri-nəcat etmək gərəkdir.
Hadisati-dəhrdən qafil gərəkməz adəmi,
Surəti-halinə hər kim iltifat etmək gərəkdir.

Bu kəlimatı eşitdikdə alü ətba'ü əşya'indən fəryadü fəğan fəlakidəvvarə çıxub ittifaqla ayıtdılar: “Ey xəzini-gəncineyi-əsrari-hikmət və ey kaşifi-rümüzi-vilayət, haşa ki, xaki-pəyinə nəqdi-can nisar olmadan dövləti-mülazimətimdən müfəriqət mümkün ola və və'dəgahi-

¹ Allah sizə yaxşılıq versin.

bələda xəl'əti gülrəngi-şəhadət geymədən bu mə'rəkədən çıxmaq surəti-ehtimal bula!" Şe'r:

Biz ibtidayi-xilqəti ağazi-ömrədən,
Nəzri-nisarin eyləmişüz nəqdi-canımız.
Mümkün degil müləzimətindən müfariqət,
Ta səfheyi-vücudda vardır nişanımız.

Həzrəti-İmam təriqi-vəfada anları sabitqədəm görüb, dua qılıb Müslimi-Əqil övladinə ayıtdı: "Ey əzizlər, biz Kufə xəlqinin məva'idi-kaziblərinə e'timad edüb, Müslimi ol diyara irsal etdik və ol müfsidlər təriqi-müxalifət dutub ol məzlumu şəhid etdilər. Hala səlah öldür ki, siz validənüz alub Bəni-Təyy qəbiləsinə varub andan mütəvəccihi-Mədinə olasuz ki, xanədanınız münhədim və mün'ədim olmaya". Övladi-Müslim bu kəlimatei-cangüdəzdan xüruşa gələb ayıtdılar: "Haşa ki, xidmətindən müba'idət ixtiyar edəyüz! Ya Hüseyn, iltimasımız budur ki, babamız və qarındaşlarımız müqəddəmeyiləşkəri- şəhid olduğu kimi bizə dəxi bu sə'adət müyəssər ola". Şe'r:

Çün bəqa mülkindədir cəm'iyyəti-əhli-vəfa,
Ruyi-dil ol məqsədi-ə'laya döndərmək gərək.
Neylərüz heyranü sərgərdan qalub, himmət dutub,
Dari-dünyadan 'inan üqbaya döndərmək gərək.

Həzrəti-İmam anlara dəxi dua qılıb cəm'ii-əshabına rüxsət verdi ki, varub ta'ətü ibadətə iştiğal edələr. Və kəndü dəxi sə'adətsərayinə mütəvəccih olub ibadətə məşğul oldu.

Onuncu bab

HƏZRƏTİ-İMAM HÜSEYNİN LƏŞKƏRİ-YEZİDLƏ MÜHARİBƏSİN BƏYAN EDƏR VƏ OL İKİ FƏSLDÜR

F ə s l i - ə v v ə l :

ŞƏHADƏTİ-HÜRR VƏ BƏ'Zİ ŞÜHƏDA

Çün müttəfiqi-əleyhi-ərbabi-'üqul və mö'təqidi-əshabi-qəbul oldur ki, ədl ümuri-mütəvəssiti-mütəsviut-tərəfeyndən ibarətdür və cövr ifratü təfritdən bir kinayətdür, lacərəm təriqi-əməldən hər üdula iki cövr müləzim olur. Bu səbəbdən qilləti-ədl və kəsrəti-cövr lazım gəlməgin əksəri-xəlqi-cəhanərbabi-fitnəvü fəsəd olub, əqəlli-əhlizəman əshabi-səlahü sədaddır. Şe'r:

Ümuri-mərtəbeyi-əddir təvəssüti-hal,
Üduli mövcibi-ifratü baisi-təfrit.
Səbəb budur ki, olub 'ədl cövr məğlubi,
Həmişə fitnədən olmaz bəri büsati-bəsit.

Hər ayinə sultani-təbiət müstəxdimi-əsnafi-cövr olmağın və şəhriyari-əql iqtibasi-ənvari-ədl qılmağın peyvəstə biri-birinə münazə'dir və münaziətləri cəm'iyyəti-əsbabi-nizamü intizama mane'dir. Şe'r:

Təbiət talibi-zövqü tərəbdir,
Təriqi-əql qanuni-ədəbdir.
Təbiətdir məzidi-rif'ətü cah,
Muradi-əql tərki-masivallah.

İlahi, pərtövi-inayətindən ianət istid'a qılınur ol dəm ki, sultanitəbiət diyari-bədəndə sipahi-rəzilət cəm' edüb, əsləheyi-mənahi və məlahi mürəttəb qılıb, şəhriyari-əqlin ləşkəri-sidqü səlahın mütəfərriq

edüb məğlub qıla. Və əsəri-mərhəmətindən müavinət iltimas olunur ol saət ki, mülki-təndə istilayi-hücumu-ləşkəri-həvadan məliki-ruh müztərib və mütəhəyyir qala. Nə tə ki, təğəllübü tüğyani-ləşkəri Yezidi- pürəcəfadan şəhidi-badiyyəyi-Kərbəla və hücumu-hümumiə'dadan Hüseyn bin Əliyyəi-Murtəza. Şe'r:

Surəti-təhrirə gəlməz olsa dəryalar midad,
Şərhi-bidadə bəlayi-rəzmgahi-Kərbəla.
Kərbəlada həsr olub ələmdə hər möhnət ki, var,
Bənd qılmışdır təriqi-səbri Şahi-Kərbəla.

Raviyyə-rəvayəti-cigərsuz və naqili-hekayəti-qəmənduz bu tərzlə tərtibi-süfufi-mə'rəkəyə kəlam vermiş və bu tərzlə silsileyi-rəvayəti təhrikə gətirmiş ki, çün şəbi-Aşura Həzrəti-Sultani-Kərbəla ləşkəriə'dadan tətmini-şərait-i-ibadət və təğdimi-mərasimi-üzri-əshabiitə'ət üçün möhlət tələb qılub və ol istid'a icabətə yetüb, əndişeyihərbdən filcümlə fariğ olub, təvabe' və ləvahiqlə ibadətə iştiğal etdi və sabahadək zükürü ünəsdən zəməməyi-təkbi-rü təhlil səvame'imələkuta yetdi. Ol gecə sükkani-süradiqi-ülvi mütəğəyyirül-əhval olub və ümmali-əvalimi-süfli heyrət və dəhşətdə qalub fələk şərmsar idi ki, aya, bu nə tədbiri-nasəvabdı və zəmin müztəribü biqərar idi ki, aya, bu nə bidadi-bihəsabdı? Sitarə tə'sirü tədbirdən aciz olmaz, bəlkə didəyi-bidar açub mütəhəyyir qalmış, ərusi-ələm libasi-matəm geyüb xəvatini-hərəmsərayi-ismət üçün matəmdə idi və xosrovi-əncüm matəmkədəyi-zülümətə girüb şühədə üçün qəmə ələmdə idi. Şe'r:

Asiman açmışdı əbvabi-mələl,
Əxtəri-iqbala yetmişdi vəbal.
Fövət olub səriştəyi-tədbiri-kar,
Müztərib qalmışdı dövri-ruzigar.
Münfə'il dövran müxalif dövrdən,
Münzəcir ələm müşəvvəş tövrdən.

Əgərçi Məsiha dəməni-xurşidi dutub tülü'indən mən' edərki ki, əşi'eyi-ənvar şəhidi-Kərbəlaya sihami-bəla olmaya və gərdun səhər əbvabın məsdud etmişdi ki, sübhi-kazibin dəmi-sərdindən Şahi-Kərbəlanun şəm'i-həyatı intifa bulmaya, əmma iqtizayi-iqbalişəhadət sür'əti-dövrəna isti'cal edüb, təli'eyi-sübhi-sadiq canibi-

məşriqdən hüveyda oldu. Rəvayətdir ki, ol dəm asimandan bir nida gəldi ki, “Ya xəlilullah ədruknı”¹ və ol sədadan Ümm Külsüm müztərib olub, tə’cillə Həzrəti-İmamın mənzilinə gəlib ayıtdı: “Ey bəradəri-əziz, bu sədadan vaqif oldunmu?”. Hüseyin ayıtdı: “Bən vaqif oldum. Hala Həzrəti-Rəsulu vaqi’əmdə gördüm. Ol həzrət bana müjdeyi-şəhadət verüb buyurdu ki: “Ey Hüseyin, səvakini-aləmi-bala və zümreyi-məlai-ə’la ərvahi-müqəddəseyi-ənbiyayla istiqbali-ruhişərifin qılıb intizarındadır. Cəhd et ki, bu gecə hüzurumuzda iftar edəsən”. Və bu hala müqarin bir firiştə gördüm əlində bir şişə. Dedim: “Ya Rəsulullah, bu firiştə əlində bu şişə nədir?” Buyurdu ki: “Ya Hüseyin, bu firiştə mə’murdur ki, zalimlər sənin qanın tökdükdə bu şişəyə doldurub asimana ilətə”. Ümm Külsüm ol halətə giryan olub, Hüseyin ayıtdı: “Ey məzlumə, əhli-beytimi hazır et ki, həngamivida’dır”. Şe’r:

Əlvida’, ey dustlar kim, gəldi həngami-səfər,
Ərş pərvazinə mürği-ruhum açdı balü pər.
Yusif-Misri-qəbuləm, çəkməz oldum həbsi-tən,
Eylədim zindani-təngi-dəhrdən qət’i-nəzər.
Necə ehmal eyləyəm mülki-bəqa əzmində kim,
Şəm’i-ömrüm eylədi izhari-asari-səhər.
Müztəribdir şövqi-təşrifimdə Şahi-Övliya,
Müntəzirdir ləzzəti-didarimə Xeyrül-Bəşər.

Əlqissə, müxəddərati-sərapərdeyi-təharət və rəyahini-riyazivilayət hazır olub, Həzrəti-İmam anları bir-bir bağrına basub, vida’ edüb derdi ki, ey məzlumlar, aya, badiyeyi-qürbətdə bu zalimlər içində əhvalınız nola və əvaqibiniz nə surət bula?” Şe’r:

Dərda ki, rəhgüzari-həvadisə uğradı
Bidad girdbadinə şəm’i-cəmalınız,
Ey mə’dəni-təharətü ismət gühərləri,
Ya Rəb, nə ola xaki-məzəllətdə halınız?

Bir tərəfdən Şəhrbanu giribani-təhəmmül çək edüb derdi ki: “Ey biçarələr qəmxarı və ey şikəstələr qəmküsarı! Bu şahzadələri yetim

¹ Ey Tanrının sevgili qulu, imdadıma yetiş!

qoyub, kimin öhdəsində buraxıb gedərsən və bu əmanətləri kimə təslim edərsən?" Şe'r:

Hiç kim, ya Rəb, bana manənd məhzun olmasun,
Surəti-hali-həvadisdən digərgun olmasun!
Bir yana ənduhi-qürbət, bir yana hicrani-dust,
Necə dil püriztirabü didə pürxun olmasun?!

Və bir tərəfdən Ümm Külsüm naxuni-ənduhla rüxsareyigülgünün parə-parə qılıb növhə qılırdı ki: "Ey çiraği-xanədanirisalet və ey şəm'i-şəbistani-İmamət! Əliyyi-Mürtəza mütəvəccihirövzeyi- rizvan olduqda atəşi-fəraqına mövcibi-təskin olan HəsəniMüctəba idi. Və ol Həzrət intiqal etdikdə sənin sayeyi-atifətin bizə mə'məni-riza idi. Aya, səndən sonra məhrəmimiz kim ola və xatirimiz kiminlə təsəlli bula? Şe'r:

Bu müsibət qəfləti-mövt ilə asandır bana
Kim, qılır gərduni-gərdan canımı təndən cüda.
Bu müsibət andan əfzundur təəmmül eyləsən
Kim, bəni səndən cüda eylər, səni bəndən cüda.

Və gahi bu sürüdlə növhə bünyad edərdi. Şe'r:

Çərxi-zalim aqibət mülkin xərab eylər, dirig!
Əmri-naməqbulü fikri-nasəvab eylər, dirig!
Zülməti-hicran ilə tarik edüb ələmləri,
Əbri-bidadi niqabi-afitab eylər, dirig!

Bu müsibətdə ikən əsəri-sübh peyda olub, Həzrəti-İmam afitabvar hərəmsəradan mütəvəccihi-səhra olub, təyəmmüm qılıb cəmətlə nəməza məşğul oldu.

Rəvayətdir ki, əvradi-nəməz ixtitama yetmədən və Həzrəti-İmam duayi-namazı təmam etmədən mə'siyət sərməstlərindən sədayi-cuşü xüruş qübbeyi-əflaka çıxub və bişeyi-bid'ət bəhayimindən sədəmatəsvati-namülayim guşi-gərduni kər qılıb, naleyi-nayi-rəzmi və sədayi-kusi-hərbi mübarizlərə səlayi-hərb urub, zalimlər ərseyiKərbəlaya ələmlər yürütdülər və sipahi-zələlət fövc-fövc səvarü piyadə mütəvəccihi-meydan olub, gübari-tirədən ayineyi-ruyi-

zəmini mükəddər etdilər. İbn Sə'di-səfilh tə'biyeyi-səfi-sipah edüb, meyməneyi-naməysuri Ömər bin Həccaca müsəlləm edüb, meysəreyi-nameysuri Şimri-Zilcövşənə namizəd qılıb, kəndü qəlbisipah oldu. Şe'r:

Zəhi bədbəxt kim, kəsbi-şəqavət ixtiyar etdi,
Özün dünya üçün bədnami-ruyi-ruzigar etdi.
Zəhi-müdbir ki, məğlubu olub aləmdə şeytanın,
Fəsad etməkdə insanı mələkdən şərmsar etdi.

Və bir canıbdən dəxi meydani-mücahidət cansiparları və ərseyişəhadət vəfadarları ol cuşü xüruşdan mütənəbbəh olub, bəlkə bəzmibələdə ol tərənələrdən zövqlər bulub, bir-bir nə'reyi-məstənə və xüruşı-mərdanə ilə künyətlər verub ol sultani-mülkəstanın astaninə gəldilər və rüxsəti-meydan bulub təsbihü təhlillə ərseyi-karzara mütəvəccih oldular. Və Həzrəti-İmam dəxi kəsrəti-sipahi-ə'dadan mütəvəhhim olmayub və qilləti-əhıbbadan təğəyyür bulmayub, fərqu-mübarəkin əməmeyi-Rəsulla müzəyyən və bədəni-lətifin dürraeyirisalət birlə mürəttəb qılıb, Rəsul Həzrətlərinin Fəriha nam mərkəbin rikabi-hümayuna çəküb və şəmşiri-zəfərməasirin həmayil edüb, cövlan edərək səfi-sipaha gəldi və sipahi-səfərpənaha tərtib verüb, məyməneyi-meymuni Züheyri bin Mücəllaya rucu' edüb, meysəreyimeysuri Həbib bin Müzahirə müqərrər qılıb, rayəti-fəthayəti Əbbas bin Əliyyə-Murtəzaya tapşırub, kəndü bizzat iman kibi mö'minlərin qəlbində qərar dutub şəhadətə müntəzir oldu.

Ol gün ərusi-xəlvətsəray üfüqi-matəmkədəyi-dünyaya xərəşidəruy və pərişanmuy çıxdı və piri-sipehri-xəmidəqamət təriqi-tə'ziyət dutub damənilibasi-nilgunə çaklər bıraxdı və əbkəri-əncüm tabinəzzareyi-məsaibi-xəvatini-hərəmsərayi-nübüvvət gətürməyübpərdeyi-hicaba girdi və nəsimi-səhər şühədə üçün dəmadəm ahi-sərd çəküb məzaci-kainata küdurət gətirdi. Rizvan riyazicinana zinət verdi ki, ruhi-şəhidi-Kərbəla mehman olur və hura didəyi-iştiaq açub mütərəssid oldu ki, nuri-didəyi-Zəhra gəlür. Şe'r:

Çıxdı gün, ya sineyi-gərduna urdu tazə dağ
Bərqi-ənduhi-dili-övladi-Xeyrül-mürsəlin?
Sübh pərtöv saldı, ya məzlumlar halın görüb,
Qüssədən bimar olub zərd oldu rüxsari-zəmin?!

Rəvayətdir ki, iki canibdən süfufi-müharibə mürəttəb olduqda və keyfiyyəti-həqqü batil və küfrü iman imtiyaz bulduqda HəzrətiSultani- Kərbəla səfi-sipahindən çıxub, ol bisəadətlərə müqabil durub sələbətü sövlətlə bu beyti inşa qıldı. Şe'r:

Ənəbnə nəbiyyə't-tuhri min ali-Haşim,
Kəfani bi-haza məfxəri hinə əfxəru¹.

Yə'ni bən fərzəndi-Pəsuli-Xudayam və nütfeyi-sərvəriənbiyayam. İftixar etdikdə bana bu fəxr kifayət edər və mübahat qıldıqda bana təfəxür bu yetər. “Ey qövmi-birəhm, başımdakı əmmamə və belimdəki tiğ və əgnimdəki dürrə'ə və rikabımdakı mərkəb Həzrəti-Rəsulullahındır. Və bən varisi-elmi-Rəsulam və nuri-dideyiBətulam. Hərgiz kizbü gəzəfa iqdām etməmişəm və mütləq təriqimüxalifəti-Xuda və Rəsul dutmamışam. Mədinədə mücaviri-rövzeyiRəsul ikən bana təmkin vermədiniz və Məkkədə mö'təkifi-zaviyyəiqənaət olduğumu rəva görmədiniz. Həqqa ki, bana məkatibü mərasil ırsal edüb, üzərimə hüccətlər bırxub bu diyara siz gətirdiniz və bu fitnəyi təhriki-sələsili-əsbabla siz bu məqama yetirdiniz. Ey Ömər bin Sə'd, vey Ömər bin Həccac, vey Şis bin Rəbi'i, bu nə qəddarlıqdır, və ey Sinan bin Ənəs, və ey Şimri-Zilcövşən, bu nə məkkarlıqdır?” Şe'r:

Məkr bünyadı üstüvar olmaz,
Hiylə asarı paydar olmaz.

Ol cəməət ittifaqla inkar etdilər. Həzrəti-İmam məktubların hazır edüb, anlara hüccəti-təmmam etdikdən sonra ol məktubları oda yaxdırdı. Aqibət, Ömər bin Sə'd müqabilinə gələub ayıtdı: “Ey Hüseyin, bu hekayətlər nəticə verməz. Ya Yezidin bey'ətin qəbul etmək gərəksən, ya tərki-həyat eyləmək”. Bu sözü deyüb, bir navəki-dilduz əlinə alub ayıtdı: “Ey əhli-Kufə, güvəh olun və Übeydullah hüzurunda şəhadət verin ki, ibtidai-hərbi-Hüseyin bəndən oldu”. Və ol navək canibi-Hüseyinə rəvan qıldı.

Həzrəti-Hüseyin məhasini-şərifin əlinə alub ayıtdı: “Ey qövüm, qəzəbi-Rəbbani Yəhuda ol zəman iştidad buldu ki, “Uzeyr İbnullah”²

¹ Haşim nəslindən pak bir peyğəmbərin oğluyam,
Öyündükdə bu iftixar mənə bəsdır.

² Uzeyr Allahın oğludur (Qur'an, 9, 30).

dedilər və qəhri-İlahi Nəsaraya ol gün nazil oldu ki, “Məsihu’bnullah”¹ dedilər və sixəti-Sübhani sizə hala müqərrər oldu ki, qəsdı-Ali Rəsul etdiniz. Həqqa ki, sizün bədəninüzdə hər səri-mu bir xəncəri-abdar olsa, “Və ’sabir və ma-səbrukə illa billahi”² dairəsindən inhiraf etməzəm və hər fərdiniz qəsdimə bir ləşkəri-kinəgüzər olsa, “İnnə’llahə yuhıbbu’s-sabirinə”³ mərtəbəsinin tərkın tutmazam”.

Rəvayətdir ki, ləşkəri-Yezid, İbn Sə’din iqdamin gördükdə ana iqtida qılıb, Həzrəti-İmama bir mərtəbə tirbaran etdilər ki, pəriüqabdan çeşməyi-afitab tutuldu və zəxmi-peykani-abdardan ruyizəmin məsəbəyi-ğərbal oldu. Həzrəti-İmam ol hücumdan səfi-sipaha müraciət qılıb əshabü əhbabinə ayıtdı: “Ey vəfadarlar və cansiparlar, müstəid olun və təhiyyəyi-əsbabi-səfər qılun ki, dəmi-xunrizdir və həngami-rəstaxizdür”. Və Ömər bin Sə’din peyki-peykamı bu xəbər pəyamına gəldi və qasidi-navək bu peyğamla varid oldu və bu vaqiə səbahicüm’ə aşiri-Məhərrəm, hicrətin altmış altıncı yilində vüqu’ buldu. Və ləşkəri-müxalif bir rəvayətdə on yeddi bin nəfər və bir rəvayətdə otuz bin nəfər, əmma əsəhhi-əqvalla igirmi iki bin mübariz olub və ləşkəri-İmam bir qövllə səksən nəfər və bir qövllə yetmiş iki nəfər olub, otuz iki atlu idi və baqi piyadə idi. Və əksəri-rəsaildə icmal ilə şərh etmişlər, əmma Həzrəti-Mövlana Hüseyin Vaiz əleyhirrəhmə filcümlə təriqi-təfsil dutmuş.

Raviyi-əxbari-mələlətasar bu təzrlə itmami-rəvayət vermiş və naqili-göftari-küdurətasar bu təzrlə göftara zinəti-tətmim yetirmiş ki, çün süfufi-ləşkər mürəttəb oldu, Hürri bin Yezid Riyahi Ömər Sə’din hüzuruna gələb ayıtdı: “Ya İbn Sə’d, əlbəttə, Hüseyinlə müharibə etmək müqərrərmidir?” İbn Sə’d ayıtdı: “Bəli, müqərrərdir. Bu hərbdə qanlar tökülür və başlar kəsilir”. Hürri ayıtdı: “Rəsulullahə Qiyamət günü nə cəvab verirən?” Ömər Sə’d cəvab verməyüb, Hürri kəndü ləşkərinə müraciət qılıb, heybət və sələbətdən ləvni mütəğəyyir olub və qəlbə mütəhəyyir olub biqərardı. Qarındaşı andan sual etdi ki, “ey pəhləvani-ərəb, hərgiz heç mə’rəkədə səndən bu təzəlzül mülahizə olunmayub, mə’ə qilləti-ə’da bu nə təğəyyürdür ki, səndə zahir oldu?” Hürri ayıtdı: “Ey bəradər, bana ə’dadan təvəhhüm yoxdur, əmma behişt və duzəx arasında mütəhəyyir qalmışam və həqqü batil

¹ Məsih Allahın oğludur.

² Səbr et, səbrin ancaq Allah(ın yardımı) ilədir (Qur’an, 16, 127).

³ Allah səbr edənləri sevir.

imtiyazında heyran olmuşam”. Bu təkəllümdə ikən ixtiyarsız bir nə’rə urdu ki, “əlminnətu lillah, məkməni-qeybdən məş’əleyi-nuri-hidayət zahir olub bəni təriqi-zəlalətdən sirati-müstəqimə buraxdı”. Şe’r:

Lilləhil-həmd ki, bən sahibi-irfan oldum,
Qabili-mərtəbeyi-səhhəti-iman oldum.
Əməli-batıl imiş Ali-Məhəmməd büğzü,
E’tiraf eylədim ol cürmə, peşiman oldum.

Pəs, səməndi-badpayə cövlan verüb, kəndü ləşkərindən çıxub ləşkəri-Hüseynə mülhəq olub, mərkəbindən enüb, rikabi-hümayuninə yüz sürüb ayıtdı. Şe’r:

Ey ciraği-təl’ətin şəm’i-şəbistani-sürur,
Gərdi-xaki-rəhgüzarın tutiyayi-çəşmi-hur.
Ya Əmirəlmö’minin, üsyana iqdəm eylədim,
Bilmədim ki, böylə tüğyan edə ərbabi-qürur.
Bilmədim ki, dutmayub şəm’i-risalət hörmətin,
İrtikabi-zülmü bidad edə qövmi-bişüür.
Ya Şəfi’ülmüznibin, üzri-günahım qıl qəbul,
Görmə caiz bünyeyi-ümmidə hirmandan fütur.

Bu təriqlə çox niyazlar edüb təzzərö’ etdi ki, ya İmam, aya mə’zirətim məqbul olurmu ola? Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Hürri, dərgahi-lütfü ehsan əhli-etizara həmişə məftuhdur və günahın mö’tərif olan həmişə müsabü məməduhdur və “Huvə yəqbəlu’t-tövbə ən ibadihi”¹.

Çün Müs’əb bin Yezid qarındaşın gördü ki, axirəti-dünyaya ixtiyar etdi və üzri-günahı dərəcəyi-qəbula yetdi, ol dəxi səadətimülazimətinə müşərrəf oldu və surəti-ixlas ərz qıldı. Əlqissə, Hürri bin Yezidi-Riyahi mükafati-əf’al üçün Həzrəti-İmamdan icazəti-hərb istədikdə Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Hürri, hənz bəz dən istişmamirayihəyi-rahət etmədin zəhmətə düşmək münasib degil. Səbr et, ibtidayi-hərb qeyrdən olsun”. Hürri ayıtdı: “Ya İmam, netə ki, ibtidayi-müxasimət bəndən oldu, istərəm ki, ağazi-izhari-məhəbbət dəxi bəndən ola”. Əlqissə, təzərrö’lə rüxsət alub meydana girdi və bu təzəllümlə ismi rəsmi zühurə gətürdi. Şe’r:

¹ Qulların tövbəsini qəbul edən odur (Qur’an, 9, 104).

Bənəm ol Hürri bin Yezidi-Riyahi
Ki, əzəldən mühibbi-Ali-Əbayam,
Şükrü lillah kəməli-sidqü səfadan,
Qabili-xidməti-vəliyyi-Xudayam.
Tiği-xunrizlə zəmani-şücaət,
Düşməni-duni-nabəkara bəlayam.

İbn Sə'di-bixirəd Hürri bin Yezidi meydanda görüb, əndaminə təvəhhümdən lərzə düşüb, məxsuslarından Səfvan nam bir mübarizə ayıtdı: “Yürü var, Hürri nəsihət qıl və malü əsbabla firib ver, əgər qəbul etməsə, siyasətə yetür”.

Səfvan səfi-sipahdan çıxub səməndi-badrəftara cövlan verüb Hürri müqabil olduqda ayıtdı: “Ey Hürri, sahibi-əqlü sahibi-rə'y olmaq gərək. Əcəb ki, ne'məti-dünyadan inhiraf edüb zillət ixtiyar etdün”. Hürri ayıtdı: “Ey nadan, izzət xidməti-Ali-Rəsuldadır. Zəhi səfihi-siyəhruzgar ki, ne'məti-fani üçün tərki-dövləti-baqi edə. Əlhəq, əgər iman varsa, nəfyi-tənəümüti-rövzeyi-rizvan nədir və əgər iman yoxsa, də'vayi-iman nədir?” Şe'r:

Qabili-kəşfi-rümüzi-hikmət olmaz hər kişi,
Hər kimin fe'li nəqizi-qövlüdür, məzmun olur.
Pərdeyi-təşkikdir bu zülməti-qeydi-həyat,
Pərdə rəf' olduqda halı hər kimin mə'lum olur.

Səfvan gördü ki, Hürri qabili-nəsihət degil, qəzəbnək olub, sineyibikinəsinə nizeyi-cansitan həvalə qıldı. Hürri-vəfadar bir tiğlə nizəsin rədd edüb, bir zərblə mərkəbindən nigunsar edüb, bir lö'blə yıxdı ki, nə'reyi-afərin iki ləşkərdən asimana çıxdı.

Rəvayətdir ki, Səfvanın üç qarındaşı olub, talibi-intiqam təriqiylə mütəəqib meydana gəlib bir-bir Hürri əlindən şərbəti-fəna içdilər. Hürri ol mübarizləri həlak etdikdən sonra Həzrəti-İmamın izzi-hüzurişəriflərinə gəlib ayıtdı: “Ya İmami-zaman, bəndən xoşnud oldunmu?” Həzrəti-İmam ayıtdı: “Nə'əm, əntə Hurrun kəma səmmətəkə ummukə”¹. Hürri ol bəşarətlə yenə meydana müraciət qılıb, gərmi-mübarizət ikən bir həramzadə mərkəbin səqət qılıb, piyadə qaldı. Ol müxlisi-vəfadar ədəmi-mərkəb ilə ləşkəri-ə'dadan

¹ Bəli, anan sənə Hürri adını verdiyi kimi hürrsən.

izhari-əcz etməyüb, inani-əzimət döndərməyüb müharibə etdigin şahzadə gördükdə bir mərkəbi-tazinəjad irsal etdi.

Hürr ol mərkəbə binub, cövlan edüb, hər tərəf mütəvəccih olduqda güruh-güruh müxalifləri pərakəndə etdigi əsnada hatifdən səda gəlmiş ki: “Ey Hürr, müjdə ki, hurü qılman müntəziri-didarındır”. Hürr ol sədadən məsrur olub canibi-Hüseynə təvəccöh qılıb ayıtdı: “Ya İmam, cəddin xidmətinə mütəvəccih oluram, peyğəmin nədir?” Həzrəti-İmam ol xəbərdən giryan olub ayıtdı: “Ey Hürr, biz dəxi mütəaqib gəlməkdəyiz”.

Əlqissə, ol şiri-bişeyi-şücaət və nəhəngi-dəryayi-cəladət səddisipahi-ə'daya rəxnələr urub və cəm'ıyyəti-müxalifə təfriqələr yetürüb, nizəsi şikəst bulub, tiği-abdarla mütəvəccihi-qəlbi-sipaholdu və qəlbi-sipahı dili-üşşaq kibi çak edüb, kəndüsin ələmdara yetürdi. Ələmi nigunsar etməkdə ikən Şimri-bədbəxt ləşkərinə nə'rəurdu ki, ey namərdlər, bir mübarizdən aciz olmaq nədir?

Ləşkər hər canibdən qülüvv qılıb, ol namuradı ortaya alub, nagh Qisvar bin Kinanə bir zəxmi-mühlik urub, Hürr dəxi ana bir zəxm urub, ikisi dəxi mərkəbdən cüda olub, Hürr nə'rə urdu ki: “Ya İbn Rəsulullah, ədrikni”¹. Həzrəti-İmam biixtiyar meydana girüb, Hürrü ol zalimlər arasından alub ləşkərinə yetürdi və mərkəbindən enüb, başın dizi üzərinə alub, astini-mübarəkiylə rüxsarından xakü xun pak edüb dua qılırkən Hürr anın rayihəyi-cənbəxşindən həyat istiarə qılıb, rüxsarimübarəkinə didəyi-iştiaq açub, təbəssüm qılıb ayıtdı: “Ya İmam, bəndən razı oldunmu?” İmam ayıtdı: “Səndən razı oldum, Allah səndən razı olsun”. Hürri-vəfadar bu bəşarətlə filhal nəqdi-can nisar edüb. Şe'r:

Eşq meydanında can vermək degil ar, ey könül,
Can verüb məqsuda yet, gər himmətin var, ey könül.
Eşq bazarına salmışdır səadət gövhərin,
Nəqdi-canın verməyən olmaz xəridar, ey könül.

Nəqldir ki, bu beyt Həzrəti-İmamın Hürr üçün dedigi mərsiyəyəndir.
Şe'r:

Fə-ni mə'l-hurru Hurra'bni Riyahin
Səburun ində müxtəlifür-rimahin²

¹ İmdadıma yetiş.

² Hürr bin Riyahi nə xeyirli bir hürdür.

Yanında nizələrin uçuşduğu (onunla) səbirlidir.

Çün Hürkün qarındaşı Hürkün şəhadətinə ittila' buldu, ol dəxi rüxsət alub, meydana girüb, izhari-kəməli-şücaətdən sonra şəhadət bulub qarındaşına mülhəq oldu. Rəvayətdir ki, Hürkün Əli nam bir oğlu var idi ki, bəsi şüca' və cigərdar idi. Bu əhvalı mülahizə qıldıqda Ürvə nam bir qulla atlarına su vermək bəhanəsiylə ləşkərdən çıxub, Həzrəti-İmamın xidmətinə müşərrəf olub izhari-ismü rəsm etdilər və icazəti-hərb aldılar. İbtidayi-hal Əli bin Hür meydana girüb, cidalü qital edüb səadəti-şəhadət hasil etdi. Şe'r:

Ey xoş ol nütfeyi-pakizə kim, ol
Olmaya naqisü nadanü səfih.
Qıla izhari-hünər kəsbin edüb,
Mə'niyi-“Əl-vələdu sirrə əbih”¹.

Andan sonra Ürvəyi-vəfadar xacələri vəfasında sərbazlıq edüb rütbeyi-hürriyyət kəsb etməyə meydana girdi. Ol dəxi mərasimişücaət əda qılıb şəhid oldu. Şe'r:

Ey xoş anlar kim, qılıb feyzi-şəhadət kəsbini,
Xələqdən tövfiqi-iqbal ilə mümtaz oldular.
Qıldılar cəm'iyyəti-dünyaya üqba ixtiyar,
Feyz edüb, hasil bulub rif'ət, sərəfraz oldular.

Sipəhsalari-meydani-təkəllüm bu təzrlə ərseyi-bəyana sipahiibarət çəkmiş və səfarayi-mə'rəkəyi-süxən bu rənglə tiği-zəban çəküb mərdümi-didə qanın tökmüş ki, Hür bin Yezidi-Riyahi ətba'iyə bəzmi-bələda cami-səadətdən şərbəti-şəhadət içdikdən sonra sultani-sərir-i-izzü ə'lə Hüseyn bin Əliyyə-Mürtəza səfi-sipahizəfərpənahdan çıxub, ləşkəri-ə'daya müqabil durub, bir dəxi qaidəyihüccət tazə edüb nida qıldı ki: “Ey əhli-İslamü imanam” – deyüb də'va qılanlar və ey mö'tərif-i-şəhadət olub, mö'təqidi-iman olanlar! Bən nəbireyi-Əhmədi-Muxtaram. Bən nəqdi-sahibi-Zülfiqaram. Təsəvvür etmən ki, kəsəti-sipahinizdən ehtirazım ola, şiddəti-ədavətinizdən səbati-təmkinim təzəlzül bula. Həqqə ki, şəmşiri-abdarimə müdəbbiri-kargahi-hikmətdən rüxsət olsa, zülməti-səvadi-sipahinizə şə'sə'eyi-afitabi-ələmtabdır və sinani-saiqəbarım mühərriki-silsileyi-

¹ Övlad atasının sirridir.

şəhadətdən icazət bulsa, binayi-fəsadi-inadımıza tişeyi-ixtilalü inqilabdır. Əgərçi mühəqqəq bilirəm ki, tinəti-napakınızda iste'dadiqəbuli nəsihət olmadığım və rüsuxi-niyyəti-fəsad cibilliyyətinizdə möv'izə ilə təğəyyür bulmadığım, əmma itmami-hüccət təriqiylə sizə təkrar nəsihət edərəm. Ey taifeyi-tağiyə, bən bu diyara hər b üçün gəlməmişəm və bu qövğaya kəndü rə'yimlə mürtəkib olmamişəm. Hənuz aramızda atəşi-fəsad işti'al bulmadın və bu surəti-müqatiləvü müharibə zahir olmadın ya bana mane' olman, yenə Mədinəyə müraciət edəyim, ya təriqi məsdud etmən, Yezidlə münazirə qılmağa Şama gedəyim". Cəvab verdilər ki: "Ey Hüseyn, sənə bu təhlükədən nəcat mümkün degil, zira əgər Şama getsən, fəsahtəi-lisanla Yezidə firib verüb xilas olduqda sərmayeyi-fəsad olursan və əgər Mədinəyə müraciət qılsan, əsbabi-fitnə mühəyya qılub hər nə təqdirlə bizi bir dəxi əzaba salursan". Həzrəti-İmam ayıtdı: "Barı, əzbi-Fəratı ki, cümleyi-məxluqata mübahdır, şəcəreyi-gülzari-ismətü təharətdən qət' etmən". Dedilər: "Ey Hüseyn, istilayi-təəttüsdən ətbavü ənsabına zə'fi-bədən yetməsə və qəhti-ab nihali-şövkətünüzi pəjmürdə etməsə, bu müqərrərdir ki, sövləti-şücaəti-Ali-Haşimə xarü xaşakiKufə və Şam müqavimət qılmağa qadir olmaz və həyatından qət'iümid edən güruhla müharibə faidə qılmaz".

Həzrəti-İmam gördü ki, heç vəchlə əmri-səlah surət bulmaz və heç tədbirlə müsəlihət mümkün olmaz, dedi: "Ey qövm, çün müharibə müqərrərdir, barı, insaf edüb təriqeyi-əddən üdul etmən. Bir-bir mübaşiri-hərb olun ki, mərddən namərd mümtaz ola". Bu şərti qəbul edüb ləşkəri-Yeziddən Sam nam bir məl'un meydana girüb, nə'reyi-"Həl mən mübariz"¹ urub Həzrəti-İmam ləşkərinə müqabil durdu. Bu canibdən Züheyr bin Həssan Sultani-Kərbəladan rüxsət alub, əbribəhar kibi cuşanü xuruşan saiqeyi-şəmşiri-abdar və barani-xədəngixunxarla ərseyi-xakdanı xəsm qanıyla lələzar etməgə meydana çıxdı və cilveyi-nəsimi-səməndi-saiqəmanəndlə səfi-ə'daya övraqi-əşcar kibi lərzələr bıraxdı. Mərasimi-təridü nəvarddən sonra izhari-ismü rəsm etdi ki, "Ey firqeyi-füccari-nabəkar". Şe'r:

Bənəm sahibi-tiğü gürzü kəmənd,
Züheyr İbni-Həssan yəli-ərcümənd.

¹ (Qarşıma çıxacaq) döyüşçü yoxmu?

Bənəm çakəri-xanədani-Rəsul,
Kəmin bəndeyi-nuri-çəşmi-Bətul.
Əgər kuhi-Qafilə qılsam məsaf,
Məsafımda aciz olur kuhi-Qaf.

Sami-bədbəxt ol nikbəxti görüb ağazi-nəsihət qıldı ki, ey şəhsəvari-mizmari-mübarizət və ey namdari-meydani-müharibət, bu nə tədbiri-namünasibdir və rə'yi-nasayibdir ki, tərki-malü əhlü əyal qılub bu ləşkəri-məğluba daxil olmuşsan və kəmalı-zilləti nəhayətiizzətə ixtiyar qılmışsan? Züheyr ayıtdı: “Ey namərd, dövləti-baқи mülaziməti-xanədani-nübüvvətdir və izzəti-daimi mütabi'əti-dudmanivilayətdir”. Şe'r:

Nə e'tibar süruri-sərir-i-dünyaya
Ki, var kövkəbi-hökmündə ehtimali-üful.
Xoş ol ki, eyləyə gərduni-tale'ində tülu
Sitareyi-şərəfi-mehri-xanəndani-Rəsul.

Sam istərdi ki, təttili-kəlam edə, Züheyr möhlət verməyib, anı bir zərblə düzəxə göndərüb pəhləvan istədikdə əhli-İraq və Şam ol namdarın vəhmindən hərsən olub, heç pəhləvana bu iqtidar olmadı ki, meydani-şücaətdə rəxşi-himmətə cövlan verə və ana müqabil dura. İbn Sə'd ol halı görüb ləşkərinə siyasət gözüylə baxub, ayıtdı: “Ey namərdlər, bu nə həmiyyətsizlikdir?” Nəsr bin Kə'b Nəhəi ki, rüesayiarəb anı bin mübarizə bərabər dutarlardı, meydana girüb, Züheyrə müqabil durub, mübahatlar qılub lafı gəzafla nə'rələr urdu və Züheyrə ol dəxi ağazi-nəsihət qıldı ki, ey şüca'i-yeganə və ey mübarizimərdanə, nişə tərki-inad edüb gəlməzsən ki, Übeydullahi-Ziyaddan dövləti-dünya bulasan və sahibi-rif'ət olub, əmsalü əqrən içində sərəfraz olasan?!” Züheyr ayıtdı: “Ey bədbəxt, bən bustani-vilayətdən ictimay-i-rəyahini-murada dəstrəs bulmuşam və güldəsteyi-risalətdən istişmami-rayiheyi-rahətə müvəffəq olmuşam. Bana Yezidin xarzarixidmətində nəşvü nəma bulan nihali-nədamət gərəkməz ki, övraqı züllü-zələlət göstərə və meyvəsi tə'ami-tüğyan verə”. Şe'r:

Bən müqimi-rövzeyi-lütfü riyazi-rə'fətəm,
Xari-səhrayi-zələlətdən xəbər vermən bana.
Nuri-rəhmətdən münəvvərdir çiraği-dövlətim,
Dudi-nirani-nədamətdən xəbər vermən bana.

Nəsr bin Kə'b ol əndişədə idi ki, kəlimatla anı məşğul edüb hiylə ilə bir heyf edə. Zühəyr ol mə'nidən agah olub, təmkin verməyüb, bir zərblə anı dəxi həlak edüb, andan sonra Saleh bin Kə'b gəlüb anın şəmşiri-abdarindən şərbəti-fəna içdi.

Əlqissə, bu təriqlə ol mö'mini-müttəqi çox mübarizlər qətl edüb, heç bir mübarizdə iqdami-müqabilə görməyib, müqəddəmeyiləşkərdə olan piyadələr süfufinə mütəvəccih olub, anları dəxi mütəfərriq edüb, yenə meydana müraciətqılıb mübariz tələb etdikdə İbn Sə'd, Həcərüləhcarə ki, mö'təmid-i səfi-sipah idi, itab etdi ki, ey sipahsalari-Şam, səndən qeyr mübariz bu pəhləvanə müqabil dura bilməz. Həcərüləhcar ayıtdı: "Ey əmir, bu pəhləvan bir ataşi-suzandır, xarü xaşaka anınla müqabilə xarici-daireyi-imkandır. Məgər hiylə ilə üç yüz mübariz kəmin edələr və bən anınla müqatilə edüb kəmingah tərəfinə həzimet qılıb, ol bənim qəsdimə gəlüb bana yetdikdə ol ləşkər çıxub hər yandan tirbaran edüb ana nüsrət bulalar və hiylə ilə ana qalib olalar. Şe'r:

Şüca'ət rəsmini sanman ki, ancaq xunfəşanlıqdır,
Sipahilər içində hiylə həm bir pəhləvanlıqdır.

İbn Sə'd bu məsləhətə razı olub, üç yüz mübariz kəminə müqərrər qılıb Həcərüləhcar Zühəyr bin Həssana müqabil durub mülayimət təriqiylə ayıtdı: "Ey güzideyi-ərəb və ey şəhsəvari-alinəsəb, bən müharibə üçün gəlməmişəm, nəsihət üçün gəlmişəm. Heyfdir ki, sənin kibi namdar qabili-izzü iqtidarkən qayili-iczü inkisar ola. Hüseyn bin Əli hala məğlubdur və səadəti-dünya Yezidə mənsubdur. Müqtəzayihimməti-bülənd oldur ki, həzizi-zillətdən övci-rif'ətə rəğbət qılasan və tərki-ihanət qılıb, talibi-ülüvvi-mənzilət olasan". Zühəyr ayıtdı: "Ey müdbir, izz-i-əbədi mülazimi-mülaziməyi-Ali-Mustəfadır və anlardan qeyrə xidmət eyni-mə'siyət və məhzi-xətabdır". Şe'r:

Hər nə dövlət var isə dünyada, olmaz bixələl,
Dövləti-Ali-Nəbidir la-yəzalü ləm-yəzəl.

Əlqissə, Zühəyr bin Həssan həmlə qıldıqda Həcərüləhcar həzimet edüb, Zühəyr mütəaqib rəvanə olub ol kəmingaha irişdikdə üç yüz namərd çıxub, ol şəhsəvari araya alub tirbaran etdilər. Əmma ol firişteyi-asimani-rəhmət hücumi-şəyatindən mülahizə qılmayub,

zövqi-dövləti-şəhadətlə şövqü əfzun olub və kəsəti-xarü xaşakdan naireyi-şücaəti hiddəti-iştial bulub, təməvvüci-dəryayi-himməti ol qayətə yetdi ki, Hüseyni-təşnələbdən yana xuni-ə'dadan cuybarlar yürüdü. Axirüləmr, əsnayimə'rəkədə izdihami-amm olub, Şis bin Rəbi'i fürsət bulub ol şəhriyara bir zəxmi-mühlik urdu. Ol dəxi ŞisiRəbi'iyə həmlə qıldıqda ol bədbəxt həzimet edüb, ol şiri-bişeyişücaət ol halla dəxi əlli mübariz həlak edüb, aqibət cərəyanixunabeyi-cərahətdən əsəri-zə'f hasil edüb, Həzrəti-İmam anın halından xəbərdar olub, on nəfəri-mülazim irsal edüb, ol əjdəhayı murçələr izdihamından kənara çəküb, Həzrəti-İmam hüzurinə gətürdilər. Ə'zayi-şərifində doqsan zəxmi olub, hər birindən çeşmeyixun rəvandı. Əmma şükri-səadəti-şəhadət qılmağa hər zəxmi bir dəhandı. Şe'r:

Tiği-düşmən namədir, məzmunu peyğami-əcəl,
Müttəsil gəlməkdədir tədbiri-hicran etməgə.
Açdı rövzənlər bədən qəsrinə peykani-bəla,
Can çıxub nəzzareyi-rüxsari-canan etməgə.

Həzrəti-İmam mərkəbindən enüb, başını dizi üzərinə aldıqda, rayiheyi-məhəbbətindən həyati-mücəddəd bulub, güli-rüxsarinə nərgis kibi dideyi-heyran açub zəbani-halla bu təkəllümdə guya oldu. Şe'r:

Bihəmdillah, rəhi-eşqində can nəqdin nisar etdim,
Verüb can xaki-dərgahində kəsbi-e'tibar etdim.

Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey tayiri-rövzeyi-şəhadət, razi-dil izhar edüb bir təkəllüm et”. Züheyf ayıtdı: “Ya Hüseyn, bənim üçün bir cam şərbət mühəyya olubdur. Səbr et ki, içdikdən sonra təkəllüm edəyim”. Həzrəti-İmam əshaba və əhbaba ayıtdı: “Bu şərbət şərbəti-behiştidir ki, Züheyfə ərz etmişlər”. Şe'r:

Demən ki, tiği-ədudan şəhidə yetməz feyz,
Zülali-rövzeyi-rizvandır abi-tiği-ədu.
Zülali-xəncəri-bədxahı səhl sanman kim,
Hərarəti-dili-əhbabı rəf' edər ol su.

Bu təkəllüm əsnasında ol tayiri-büləndpərvazın mürği-ruhu nişiməni-bəqaya pərvaz qıldı. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Afərin ol səadət əhlinə kim,
Rəhi-canana can nisar etdi.
Qılmadı meyli-aləmi-fani,
Dövləti-baқи ixtiyar etdi.

Rəvayətdir ki, Zühəyr bin Həssan səadəti-şəhadət bulduqdan sonra rüesayi-ləşkəri-Yezid qütəlayi-əskəri təfəhhüs etdikdə gördülər, Zühəyr bin Həssan qitalində məcruhdan qeyr məqtul olanlar yüz nəfərdən ziyadədir. Bu vəqədən zəhrələri çək olub ayıtdılar: “Heyhat, bu güruhlə bir-bir müqatilə etmək mümkün olmaz və sərfə qılmaz”. Əbtali-əskər bir qayətdə hərasan oldular ki, heç kimsənədə rəğbəti-meydan qalmadı.

Əmma Həzrəti-İmamın əskəri-hümayunu əgərçi surətdə şərzimeyi-qəlil idi, əmma mə'nidə hər biri bir yeganeyi-binəzir və fəridi-biədil idi ki, ittifaqla əsliheyi-təqvavü təharət mürəttəb edüb, ləşkəri-şəyatinə mələikvar iztirabü ehtizaz salmışlardı. Zira təəllüqati-dünyayla mütləq irtibatları qalmayıb şəhadətə mühəyya olmuşlardı. Şe'r:

Tərki-dünya eyləyən əndişə qılmaz mövtdən,
Qeydi-cəm'iyət çəkən bidərdə ol düşvar olur.
Ərseyi-mülki-bəqa seyrin qılan arıflərə
Təngnayı-dərđi-zindan, dari-dünya dar olur.

İbn Sə'd ləşkərin iztirabın görüb, təvəhhüm edüb nəzəri-siyasətlə baxdıqda səfi-ləşkərdə Übeydullahi-Ziyadın iki məmlükü hazır idi: biri Salim deməklə mə'ruf, biri Yəsar deməklə mövsuf. İttifaqla əhəngi-meydan etdilər. Həzrəti-İmam ləşkərindən Bərirlə Həbib bin Müzahirə qeyrəti-şücaət qalib olub rüxsəti-meydan tələb etdikdə Həzrəti-İmam rüsxət verməyüb, Əbdullah bin Öməri-Kəlbi rikabihümayuninə yüz sürüb icazəti-meydan istədikdə Həzrəti-İmam buyurdu ki, “Ey Əbdullah, mərdanə ol ki, [bu] iki həramzadənin qətli sənin əlində müqərrədir”. Əbdullah saiqeyi-şəmşiri-abdarla əbrvar xüruşanü gürran piyadə mütəvəccih-i-ərseyi-meydan oldu. Derdu. Şe'r:

Bu ərseyi-bələda bənəm ol piyadə kim,
Əzmimdə fil-bəndi-ədudan gedər səbat.
Rüx şahi-din rikabinə sürmüş piyadəyəm,
Lö'büm əcəbmi xəsmi-dəğəlbazi etsə mat.

Yəsari-bədbəxt ol vəfədara nizə həvalə qılıb, Əbdullah anın nizəsin rədd edüb, bir tiğ urub, mərkəbin ayağdan buraxub, piyadə olduqda fürsət bulub tədarüki-qətlində ikən Salim həmlə qıldı. Ol mübarizi-vəfadar qət'ən əndişə qılmayıb, əvvəl Yəsari həlak edüb, anın əqəbincə Salimi dəxi bir zərblə duzəxə göndərüb ÜbeydullahiZiyadın qulları ol halı görüb, ittifaqla hücum edüb təsəvvürdən ziyadə cidalü qital etdikdən sonra ol məzlumu şəhid etdilər. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Bərir bin Həsən Həmədani ki, əzhədi-zühhadidövrən və əvrə'i-übbadi-zəman idi və hərgiz dəsti-təəllüq damənitetərrüdünə yetməmişdi və zəmiri-münirinə mütləq əndişeyi-mülkü mal xütur etməmişdi, mütəvəcehi-hərb olub, ol ləşkəri-biimanla qital edüb derdi: “Ey badiyeyi-qəflət sərgərdanları və ey badiyeyi-zələlət məst və heyranları.

Can fədayi-Kərbəla qıldım, bələdan dönməzəm;
Əhli-təsliməm, bəlayi-Kərbəladan dönməzəm.
Tərki-sərdir müddəa meydani-eşq içrə bana,
Getsə başım dönməzəm, bu müddəadan dönməzəm”.

Hər tərəf cövlan edüb, mübarizlərə fəna salmağından ləşkəri-ə'da aciz olub, aqibət Yezid bin Mə'qələ künyələr verib anın qətlinə həris etdilər. Ol məl'un meydana girüb Bərirə müqabil durduqda [bünyadi]-tə'ərrüz etdi ki, ey Bərir, əhli-zələlətsən, İmamı-zəmana xüroc etmişsən. Bərir ayıtdı: “Ey zalim, sənənlə mübahilə edəlim, əhlibütlanə bəla nazil olsun”. Ol məl'un qəbul edüb, iki tərəfdən duaya iştigal olunub dedilər: “İlahi, həqqi qalib və batili məğlub qıl”. Bu sözə qərar verüb Yezid bin Mə'qəl Bərirə şəmşir həvalə qılıb, məzərrət yetirə bilməyüb, Bərir tiği-saiqəkirədarın məhəki-təcrübeyihəqqü batil qılıb, ol namərdi bir zərblə həlak edüb, aqibət Bəxtəriyibədbəxt zərbətiylə dərəcəyi-şəhadət buldu. Rəhmətullahi əleyh.

“Nurül-Əlimmə”dən nəqlidir ki, Bəxtərinin İbni-əmmi Əbd bin Cabir Bəxtəriyə ayıtdı: “Ey bədbəxt, bu gün bir zahidi şəhid etdin ki,

ərseyi-ələmdə binəzir idi”. Ol bidövlət peşiman olub, ləşkərdən çıxub mütəhəyyir gedərkən hövl qalib olub həlak oldu. Şe’r:

Gərçi şəmşiri-sitəm zahirdə ancaq tiz olur,
Tiği-Həq zahirdə həm, batində həm xunriz olur.

Andan sonra Vəhbi-Kəlbi ki, mahi-ruxsarı şəm’i-şəbistani-hüsnü cəmal və sərvi-qaməti nihali-bustani-hüsnü-e’tidal idi, hənuz qaliyyəyi-ənbərin gülbüniruxsarınə sayə salmamışdı və nəsriniüzarinə bənəfşeyi-xətti müqarin olmamışdı, İttifaqən həm ol zəmanda tövfiqi-təzvici vaqe’ olub, ol mahtəl’ət zöhrəcəbinlə iqtisal etmişdi və qayətdə ana nigarandı. Qimri nam validəsi olub ana ilhah etdi ki: “Ey fərzəndi-səadətmənd! Şe’r:

Vəqtdir kim, qıla məqsudini hər kim hasil,
Vəqtdir kim, ola mətlubinə hər kim vasil.

Bu gün xazini-gəncineyi-kərəm dəşti-Kərbələdə xani-feyzişəhadət açub səlayi-amm etmiş, sə’y edüb andan nəsib almaq gərək və ruzigarla intizarın çəkdiyimiz səadət və hüsulinə və’də yetmiş, tə’əllül etməyüb bəhrəmənd olmaq gərək. Səlah oldur ki, ŞahiKərbəlaya bu gün nəqdi-can nisar edüb bənim rizamı, bəlkə Həq rızasın anın rızasında hasil qılasan və bir zəman zəhmət çəküb mərtəbeyi-səadəti-baqiyə vasil olasan”. Vəhbi-Kəlbi ayıtdı: “Ey mədərimehriban, nəsihətini qəbul etdim, əmma xatirim canibi-ərusa mayildir. Möhlət ver ki, anımla vida, edəyim, zira bəndən bəhrə görməyüb qəribü bikəs qalur”. Ol salehə ayıtdı: “Ey fərzənd, cəməətinisa naqis əqillə mə’ruf tayifədir. Olmaya ki, əzimətinə mane olub şövqi-ğəlib səni bu səadətdən məhrum edə”. Vəhb ayıtdı: “Ey validə, məhəbbəti-Hüseyn bin Əli ol qayətdə [məhkəmdir] könlümdə ki, şiveyi-ərusi-rə’na, bəlkə füsuni-zali-məkkareyi-dünyayla xələlpəzir ola”. Əlqissə, Vəhb ərusla mülaqat edüb, vida’ qılub, meydana girüb bu rəcəzi ağaz etdi. Şe’r:

Əmiri Hüseynün və ni’məl-əmir,
Ləhu ləm’ətun kə’s-siracu-l-munir.¹

¹ Əmirim Hüseyn nə yaxşı bir əmirdir,
İşıq saçan çİraq kimi parlaqlığı vardır.

Və qələbeyi-ə'dadan təvəhhüm etməyüb, bünyadi-qital edüb ol məl'unlardan cəm'i-kəsir həlak edüb, validə hüzurinə gəlib ayıtdı: "Ey nihali-miveyi-həyatım, bəndən razı oldunmu?" Ol əfifə ayıtdı: "Ey cigərguşə, razı oldum, əmma itmamimə ne'mət dərəcəyi-şəhadətdir". Vəhb qəbul edüb, yenə meydana müraciət qılıb, Möhkəm bin Tüfeyl ki, əshəri-əbtal idi, qətl edüb, aqibət hücumu-ləşkərlə şəhid olub, bisəadətlər anın səadətli başın kəsüb İmam ləşkərindən yana buraxdılar. Ol salehə oğlu başın ərus hüzurinə götürüb, yüzün yüzünə sürüb fəğana başladılar və aqibət səbr edüb qəzaya riza verdilər. Şe'r:

Dəhri-dun hər ləhzə bir növrəs gülü bərpad edər,
Bülbüli-biçarə həsrətlər çəküb fəryad edər.

Andan sonra Ömər bin Xalid meydana girüb, çox münafıqları dərəkati-cəhənnəmə göndərüb cənnəti-ə'laya mütəvəccih oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Xalid İbn Ömər meydana girib "Mən əşbəhə əbahu fi-mazələmə"¹ müqtəzasincə validi-büzürğvarının intiqamın alıb ana mülhəq oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Sə'd Hənzələ meydana girib, səvaqibi-sihamla mürtəkibi-rücumu-şəyatın olub və naireyi-hüsamla xərməni-ömrüdəyaya atəşi-fəna salub mütəvəccihi-darülbəqa oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Ömər bin Abdullahi-Rəhməli meydana girüb, nəhəngvar cövlanla dəryayi-karzarı mütəməvvic qılıb, qərqeyi-girdabi-vüsəl oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Vəqqas bin Malik əbri-saiqəbari-növbəhari-rəzm olub, əmtari-sihami-tizrəftarla münafıqlar cəm'iyətin seylabifənaya verüb bir namərdin zərbətiylə şəhadət buldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Şərih bin Übeyd afitabi-ərseyi-meydan olub şə'şəyitiği-atəşbarla Həq zalimlərinin zülməti-küdurətin səfheyi-aləmdən rəf' edüb aqibət üfūqi-şəhadətdə ixtifa buldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Müslimi-Azərbaycani saqiye-bəzmi-rəzm olub, nə'reyi-məstanə ilə günbədi-gərduna sədalar bıraxub, çox bixəbərləri cami-fənadan sərməst etdi. Gah şəmşiri-atəşbarla rəzm edüb, gah tiri-

¹ Atasına oxşayan kimsə ona zülm etməmişdir.

tizrəftarla müharibə qılurkən kəsəti-cərahətdən zəif olub mərkəbindən düşdü. Həzrəti-İmam və Həbib Müzahir üzərinə gəlüb, anı mə'rəkədən çıxarub səfi-sipaha yetürdikdə hənuz həyatından bir rəməq vardı. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Müslim, əhli-behiştə səlamım yetür ki, bən dəxi mütəaqib gəlməkdəyəm”. Müslim göz açub, təbəssüm qilub bu məzmunla guya oldu. Şe'r:

Ey xoş ol saat ki, can sərfi-rəhi-canan ola,
Göstərüb aşiq vəfa mə'suqinə, qurban ola.

Həbib Müzahir ayıtdı: “Ey Müslim, əgər bilsəydim, səndən sonra qalduğımı, iltimasi-vəsiyyəti edərdim”. Müslim ayıtdı: “Ey Həbib, vəsiyyəti budur ki, Həzrəti-İmamə canın fəda qılasan və anın xidmətin [səadəti]-dünyavü axirət biləsən”. Bu təkəllümdə ikən ahəngirövzeyi-rizvan etdi. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra anın nəqdi-pakı və xələfi-salehi meydana girüb, babayi-büzürgvarının intiqamın alub bir şəqi zərbətiylə bəzmgahibəqaya intiqal etdi. Şe'r:

Xoş ol arif ki, bildi mülki-dünyanın sərəncamın,
Həyatından təməttö' bulmayub içdi əcəl camın.

Andan sonra Hilal bin Rəfi' 'istid'ayi-meydan edüb rüksət istədi. İttifaqən növkədxuda idi. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Hilal, rəva görmə ki, müqəyyədi-ələqeyi-ittisalın şərabı-vüsəlinədən təməttö' görmədən təcərrö'i-zəhri-fəraqınla həlak ola”. Hilal ayıtdı: “Ey nəqdi-Rəsulullah, hala heç şərbət bana şərbəti-şəhadətdən ənfə' və ana cüllabitəcəmmüldən ənsəb müləhizə olunmaz”. Əlqissə, nəhayəti-ilhahla icazət alub meydana girdi. Və ol bir kəmandar idi ki, həngami-rəzm sihami-navəki-dilduzinə şüayi-xurşid kibi ətbəqi-asıman hicab olmazdı və peykani-əcəlkirdarinə tə'siri-kəvakib kibi sipəri-tədbirlə əndişə çarə qılmazdı. İbtidayi-hərbə Qeysi-Şami müqabil gəlüb, hədəfi-navəki-dilduzu olub və çoxlar anın kibi peykani-abdarindən cərahət bulub müqabilinə mübariz gəlməz oldu. Şe'r:

Rəngin kəman əlinə alan dəmdə gülrüxüm,
Zəxmi-xədəngi ilə zəmin lələzar olur.
Çək olsa sinələr nolə dövründə lələvar,
Qövsi-qüzeh ələmeyi-fəsli bəhar olur.

Rəvayətdir ki, ol sərəfrazın tirkeşində yetmiş navək olub, hər biriylə bir namərdi məqtul edüb, aqibət zuri-bazuyi-hücumı-ə'dayla navəkvar ruhi-pürfütuhu kəmanxaneyi-bədəndən pərvaz etdi. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Hər dəm bəla yelin mütəhərrik qılur fələk,
Hər ləhzə bir nihalı ayaqdan salur fələk.

Andan sonra Əbdürrəhman bin Əbdullah Yəzəni meydana girüb, ləşkəri-bədxaha cəzalar verüb, yigirmi səkkiz mübariz qətl edüb, xuni-ə'dadan cuybarlar yürütdü. Ol cuybarlar üzrə başlardan hübablar rəvan etdi. Şe'r:

Bir karzar qıldı ki, dövrani-ruzigar
Aləmdə görməmişdi anın kibi karzar.

Ləşkəri-müxalif yegan-yegan ol yeganeyi-ruzigarın müharibəsinə qadir olmayub, xilafı-qaideyi-mə'hud, üzərinə hücum edüb, əksəri məqtul olduqdan sonra ol məzlumu şəhid etdilər. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Rəhmət ana ki, rahi-məhəbbətdə verdi can,
Əndişeyi-təəllülü tə'xir qılmadı.
Düşmən, təğəllübündən edüb vəhmü ehtiraz,
Kəsbi-rizayi-dostda təqsir qılmadı.

Andan sonra Yəhya bin Müslimi-Mazəni meydana girüb xəl'ətigülguni-xunabi ilə bəzmi-süruri-bəqaya təvəccöh qıldı.

Andan sonra Əbdürrəhman bin Ürvə meydana girüb, cəm'iyyətiə'daya təfriqələr buraxub rəhməti-Rəhməna vasil oldi.

Andan sonra Malik bin Ənəs meydana girüb, çox müxaliflər maliki-duzəxə təslim edüb, maliki-mülki-behişt oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Ömər bin Muta' fərmani-cəhani-müta' müqtəzasincə meydana girüb, əhli-üsyana icrayi-hökmi-şər' edüb müqərrəbidərgahi- qürb oldu. Şe'r:

Gün açıldıqca olub gərmiyyəti-qovğa füzun,
Çıxdı dəşti-Kərbəladan daməni-gərduna xun.

Mücmələn, hər canıbdən xazini-cənnət ziyafətxaneyi-behiştə cəvahiri-əsdafi-ətafla zinət verüb və xani-ümumi-məkarimdə ənvaini'əm mühəyya qılıb, səlayi-ziyafət yetirməgin ərvahi-şühədə bir libasi-xunabeyi-şəhadət və ləaliyi-əşki-heyrət birlə müzəyyən olub, xarü xaşaki-ə'dayı yollarından pak edüb ol məcmə'ə mütəvəccih olmaqda idi və bir canıbdən maliki-niran atəşi-cəhimə xaşakiəbdani-füccarla hiddəti-iştı'al verüb və qələyani-qirü qətrani cüşə salub və əfa'ivü əqaribin əzab üçün hazır edüb, nüfusi-əşrara tə'yinmənazil etməgin əcəzeyi-Şamü Kufə güruh-güruh buxari-səvad və gərđi-meydani-bələdan səvadülvəch hasil edüb hər biri kəndü miqdarincə mənzilinə vüsul bulmaqda idi. Şe'r:

Bu müqərrərdir ki, dərgahi-müqərrəb məhrəmi
Sayiri-nüzhətsərayi-rövzeyi-rizvan olur.
Bu mühəqqəqdir ki, sultani-təmərrüd tabe'i.
Sakini-zindani-möhnətxaneyi-niran olur.

Rəvayətdir ki, dəryayi-təhəyyüri-Kərbəla təlatümdə ikən nagh canibi-yəmini-mə'rəkədən bir şəhsəvari-mühüb sayeyi-sələbət meydana bırxadı ki, cilveyi-səməndi-bərqəftarı ləmhəyi-bəsərdən əsrə' və hiddəti-sinani-saiqəkirarı dəşneyi-əcəldən əqtə' idi, ləşkəriKufəyə müqabil durub nə'rə urdu ki: “Bənəm Haşim bin ÜtbeyiVəqqas. Ey güruhi-zələlətpişə və ey firqeyi-fücurəndişə! Binayimanınızda nə xələl vəqə' olubdur və əsasi-İslamınız nə qüsur bulubdur ki, irtikabi-əmri-nasəvab etmişsiz və təriqi-müxalifəti-Xudavü Rəsul dutmuşsuz?!”. Ömər bin Sə'd əmmzadəsin iste'dadi hərblə meydanda gördükdə qayətdə müztərib oldu, zira kəməli-şücaətindən xəbərdardı. Əkabiri-sipaha yüz dutub anın məsafinə mübariz tələb etdikdə Səm'an bin Muqatil ki, hakimi-Hələb idi, həm ol gün bin mübarizlə Kərbəlaya gəlmişdi, icazətlə meydana girüb Haşimə müqabil durdu və ağazinəsihət etdi ki: “Ey əmirzadəyi-ərəb, əmmzadən sipəhsalari-Kufəvü Şamdır, sənə münasibmidür ki, küfrani-ne'mət qılasan və məqhurlar və məğlublarla məqhurü məğlub olasan?!” Haşim ayıtdı: “Ey bədbəxt, ne'məti-baqi dövləti-fanidən övladır. Əhli-Həq əgərçi məğlubdur surətdə, [əmma] qalibi-mə'nadır”. Şe'r:

Olsa bina dideyi-idrak irfan əhlinə,
Hasili-hər fe'lü nəf'i – hər əməl mə'lumdur.

Demə Haman həşmət ilə keçdi, Harun fəqr ilə,
Anı gör kim, şİmdi kim məmduhü kim məzmunudur.

Səm'ani-bədbəxt Haşimi qabili-nəsihət görməyib, ana tiği-abdar həvalə qıldıqda Haşim anın tə'nəsin rədd edüb bir zərblə rişteyihəyatın qət' etdi. Əmma Nü'man bin Müqatil qarındaşı intiqamın almağa mülazimətində olan bin mübarizlə hücum edüb Haşimi ortaya aldılar. Həzrəti-İmam gördü ki, ol namurada kəsrəti-ə'dadan xətər mütəvəccih oldu, rəhm edüb, Fəzl bin Əliyyi-Murtəzayı doqquz mücahidlə müavinətinə irsal etdi. Ol hala İbn Sə'd vaqif olub iki bin mübarizi-namərd təyin etdi ki, Haşimlə ol mücahidlərin arasına hayil olub mülhəq olmağa fürsət verməyə[lər].

Əlqissə, ol on mücahid ol iki bin mü'anidlə qital edüb atəşi-tiğibərgqüzardan bazari-müqatilə gərm oldu, bir qayətdə ki, hərərətindən Mərrixi-xəncərgüzər simabvar münhəll olub qətreyi-şəbnəm kibi nilufəri-asiman üzrə təzəlzül buldu və dəryayi-hərb bir mərtəbədə təməvvüc qıldı ki, daməni-libasi-mişkini-Zühəl nəmnək olub ərseyiasimana rəng saldı. Şe'r:

Qubari-sipah oldu bir tirə miğ,
Ana bərqü baran olub tirü tiğ.
Sədayi-nəfir etdi gərdunu kər,
Nəmi-xun qılıb səfheyi-mahi tər.
Bulub rəxnələr zəxmdən qəsri-tən,
Rəvan etdi canlar vida'i-bədən.

Anın kibi mə'rəkədə Fəzl bin Əli təcdidi-mərasimi-rəzmiMurtəza qılıb, tiği-Zülfıqarkirdarla hər həmlədə bir cümlə həlak edüb mərdanə karzar edərkən ol iki bin namərd tirbaran edüb, mərkəbin səqət qılıb, piyədə olduqda dəxi çox hərblər etdikdən sonra ol afitabiövci-səadət hicabi-əbri-bələya girüb, sərdəftəri-şühədayi-Əhli-Beyt oldu. Şe'r:

Ey xoş ol kim, rəzm meydanında hatifdən ana,
Yetdi həngami-təzəlzül müjdeyi-fəthi-qərib.
Xani-ehsan üzrə oldu müstəhəqqi-feyzi-amm,
Həm qəzadan bəhrə buldu, həm şəhadətdən nəсіб.

Ləşkəri-Yezid ol on nəfər məzlumu şəhid etdikdən sonra Nü'mani-Müqatil müavinətinə mütəvəccih olub, Haşimi-biçarəyə hücum etdilər. Haşimi-cəvanmərd ol üç bin namərdlə müharibə etməkdə ikən nəgah Nümani-Müqatilə müqabil vaqə' olub, bir zərblə ol məl'unu həlak edüb ələmin dəxi nigunsar etdi. Aqibətüləmr, əsnayi-hərbdə kəsrəti-cərahətdən və şiddəti-hərarətdən muztərib olub ana zə'f qalib olduqda bir bədbəxt zərbətiylə şərbəti-şəhadət nuş etdi. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Sərrafi-çərx rişteyi-feyzi-şəhadətə
Hər ləhzə danə-danə çəkər dürri-şahvar.
Ol dürləri əlaqeyi-tərifi-izar edib,
Artar cəməli-şahidi-bidadi-ruzigar.

Andan sonra Həbib bin Müzahir mütəvəccihi-meydan oldu. Və[ol] bir piri-kühənsali-sahibkəməli-pakizəxisali-həmidəfiəl idi ki, asari-təqva nasiyeyi-əhvalində peyda və əlaməti-helmü həya surətiə'malində hüveyda idi və əksəri-övqəti-ömrü Mustəfa və Murtəza müləzimətində sərf qılmışdı və hər gecə bir növbə kəlam-i-İlahi xətm etmək mö'tadı olmuşdu. Həzrəti-Hüseyn ayıtdı: "Ey piri-pərhişkar, sən Həzrəti-Rəsuldan yadigarsan və səndə şiddəti-zə'fdən qüvvətimuharibə yoxdur. Mürtəkibi-məşəqqəti-hərb olma". Həbib ayıtdı:

"Ey nuri-dideyi-Zəhra, tövfiqi-tuli-ömrə bana bu səadət üçün müyəssər olmuşdur. Hala ki, fürsət düşdü, iktisabi-mətlubda tə'xir etmək rəva degil". Şe'r:

Çün əhli-cəhan küştələrin yad edələr,
Təhsin edələr, ruhların şad edələr.
Can nəqdini sərf qıldığımıdan qərəzəm,
Oldur ki, bəni daxili-te'dad edələr.

Əlqissə, icazət alub, meydana girüb bu məzmunla bir rəcəz inşa qıldı. Şe'r:

Bənəm Həbib-i-Müzahir, mühibbi-Ali-Rəsul,
Kəminə mö'təqidi-xanədani-zövci-Bətul.
Hüseynə nəqdi-rəvan istərəm nisar qılam,
Zəhi səadət, əgər olsa xidmətim məqbul!

Ol piri-zəif zövqi-şəhadət bəşarətiylə qüvvəti-təمام bulub, murçeyi-nəhif ikən əjdəhayi-dəman və pəşşeyi-zəif ikən şiri-jəyan olub, ərseyi-heyca da girdbad kibi hər cövləndə güruh-güruh xarü xaşakı yer yüzündən götürürdü və seylabmanənd hər təvəccöhdə süfufi-ə'daya rəxnələr buraxub xələllər yetürürdi. Əlqissə, çehreyinürani və məhasini-kafurfamla tiği-atəşbar çəküb sübhi-sadiq kibi Şam əhlinə fəna bıraxmaqda ikən Bəni-Təməimdən bir bədbəxt zərbətiylə ayaqdan düşdü. Nə'rə urdu ki: "Ya İmam, mədəd". Həzrəti-İmam anın nə'rəsindən mütəəssir olub, bizzat bəhri-bəlaya qutə urub üzərinə sayeyi-mərhəmət buraxdıqda rayiheyi-iltifatından həyati-mücəddəd kəsb edüb zəbani-halla bu beyti inşa qıldı. Şe'r:

Şükrü lillah gərçi nəsrin oldu reyhanım bənim,
Dərmədən məqsəd gülün, bu bustandan çıxmadım.
Hasil etdim, dövləti-cavid tuli-ömrədən,
Vermədən cananıma canı, cəhandan çıxmadım.

Həzrəti-İmam ol məzluma bəşarəti-cinan verüb ol məzlum rövzeyi-cinan bəşarətiylə can verdi. Şe'r:

Nəsrinə rəngi-lalə verüb xuni-nabdən,
Arturdu bağı-cənnətə pırayeyi-sürür.
Kafurfam tarə çəküb danə-danə lə'l,
Qıldı dəmi-müaniqə zibi-üzari-hur.

Rəvayətdir ki, ol sərvərin səri-mübarəkin bir sərkəş qət' edüb, yanında saxlayub, vəqieyi-Kərbəladan sonra Məkkəyə müraciət qılıb, mərkəbinin boynuna asub, şəhrə girüb mübahat edərkən Həbib Müzahirin oğlu uğrayub, "Bu, kimin başıdır?" – deyə sual etdikdə ol bixəbər təfaxür qılıb ayıtdı: "Bu, Həbib bin Müzahir başıdır". Ol xələfi-qabil [ol] müxalifi bir zərblə qətl edüb Həbib Müzahirin sərimübarəkin bir bük'ədə dəfn etdi və hala Rə'sül-Həbib deməklə mə'ruf bir məzari-müqərrərdür. Şe'r:

Təni-paki-şühəda sitri yetər pərdeyi-xun,
Nola gər olsa dəmi-dəfn kəfəndən ayru.
Şəfəqamiz günəşdir səri-xunini-şəhid,
Nola yerdən-yerə gər getsə bədəndən ayru.

Andan sonra Həmzeyi-HərİR ki, mö'təqi-Əbazəri-Qəffari idi, piyada meydana girüb şəbi-mişkfam kibi ə'danın ruzigarın siyah etdi və dudi-ahi-üşşaq kibi andan müxaliflərə çox əsərlər yetdi. Aqibət hücumı-ə'dayla ol mərdümi-didə didəyi-mərdümdən nihan oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Yezid bin Mühaciri-Cə'fi meydana girüb şəhid oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Ənas bin Mə'qil mütəvvəccehi-hərb olub səadətışəhadətə qərin oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Şarib Mö'təq Əbbas bin Şis zirehü sipərdən istigna qılub, bədəni-üryanla meydana girdi. Dedilər: "Bu nə bipərvalıqdır?". Cəvab verdi ki: Şe'r:

Sipər [dutmam] bəla peykanlarına, keçmişəm candan,
Çü bən dəryaya qərq oldum, nə bakim var barandan.

Aqibət tirbarani-ə'dayla şəhid oldu. Rəhmətullahi əleyh. Andan sonra Cə'fi, müəzzini-ləşkəri-İmam, rüxsət alub meydana girdi və zəməzəməyi-təkbirü təhlil asimana yetürdi. Və dəf'ə-dəf'ə güruh-güruh müxalifləri həlak edüb, aqibət şəhid oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Seyf bin Haris və Malik bin Ütbə ittifaqla icazət alub meydana girdilər və ol nifaq əhlinə bəlalər yetürdilər. Aqibət hücumıədayla zülmətsəradan nüzhətgahi-bəqaya yüz urdular.

Andan sonra Fərisi-Qulam dövləti-pabusa müşərrəf olub ərziniyaz etdi. Şe'r:

Ey hərimi-dərgəhi-qədrində xadim sübhü şam,
Şam bir Hindi kənizin, sübh bir Rumi qulam.

"Ya İmami-zəman, feyzi-şəhadət xani-ümumi-ehsan açub, hər kim miqdarınca bəhrəmənd olmaqdadır. Xazini-gəncineyi-qəza fəthiəbvab edüb hər kim nəsib almaqdadır. Bəndəyə dəxi bu səadət mətlubdur". Həzrəti-İmam ayıtdı: "Ey Fəris, sən İmam Zeynəlabidinə mənsubsan, andan icazət istə". Və Həzrəti-İmam Zeynəlabidin ol əyyamda bimar idi. Fəris, xidmətinə müşərrəf olub icazət istədikdə ayıtdı: "Ey Fəris, bən səni azad etdim, hala şürui müharibə sənin

iradətinə müttəlliqdir. Faris daxili-silsileyi-əhrrar olub, mərdanə bir rəcəz inşa qıldı ki. Şe'r:

Bənəm Faris ol türki-xəncərgüzar
Ki, Bəhrama tiğİmdir ayinədar.
Bana xidməti- xanədani-Rəsul,
Yetər payeyi-rif'əti-iqtidar.
Səadət rəfiqim olub, qılmışam.
Hüseyni-Əli xidmətin ixtiyar.

Gah tiği-atəşbarla və gah nizeyi-əjdəhakirdarla və gah navəkixunxarla ləşkəri-bədxaha fəna buraxub, aqibət növbəti-təcərrö'icami-şəhadət ana dəxi yetüb, ruhi-pürfütuhi hatifdən sədayi-“Fədxuli fi ibadi vədxuli cənnəti”¹ istima' edüb mütəvəccih-i-rövzeyi-rizvan oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Hənzələ bin Səid [meydana girüb ənvai-məvaizlə və nəsayehlə ol gümrəhləri təhdid edüb, müfid görməyüb mübaşiri-qital oldi. Və əksəri-əhli-zələlətdən ərseyi-meydanı xali edüb şəhadət buldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Yəzid bin Ziyadi-Şə'bi] meydana girüb navəkidilduzlə mürği-ruhi-ə'dayə bədənlərin kəsəti-cərahətdən qəfəs qılıb, aqibət tayiri-ruhi səfiri-“İrci'i ilə rəbbiki raziyyətən məzziyyətən”² istima' edüb, məziqi-bədəndən pərvaz etdi. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Sə'd İbn Əbdullah ki, Məhəmməd Həniyə əqrəbasından idi, meydana girüb və müqabilinə gələn müxalifləri seylabi-fənaya verüb, aqibət “Kullu şey'in halikun illa vəchəhu”³ müqtəzasincə ruznameeyi-həyatın əcəli-rəqəmi “Kullu min əleyha fan”⁴ ilə müzəyyən qılıb nüsxeyi-həyatına xətti-inqizayi-müddət çəkdi. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Cibavə bin Haris mütəsəddiyi-əmri-meydan olub, izhari-kəmalicəladət və isbati-müntəhayi-şücaət qılıb, girdbadibadpayindən mir'ati-cəmiyyəti-ə'dayə jəngi-təfriqə buraxub, aqibət

¹ Yaxşı qullarım arasına qatıl və cənnətimə gir (Qur'an, 89, 9-30).

² (Allah) səndən razı, sən də ondan razı olaraq Tanrına dön (Qur'an, 89, 28).

³ Onun zatından başqa hər şey yox olmağa məhkumdur (Qur'an, 28, 88).

⁴ Onun (yerin) üzərindəki hər şey fanidir (Qur'an, 55, 26).

jəngi-həyati-müstəarı mir'ati-zatindən seyqəli-tiği-bədxahla mürtəfə' oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Ömər bin Cibaveyi-Haris ərseyi-meydanı cilvəgahisəmənd qılıb, aqibət nüzhətsərayi-sərvəri-bəqa oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra on beş mücahidi-namdar və şücai-xəncərgüzar ittifaqla meydana girüb, ləşkəri-ə'daya müqabil durub, ərseyi-ruzigarı sədəmati-girüdar və qülqüleyi-karzarla məmlüv qılıb, düşmənləri bihəddü bişümar dərəkati-sə'irə irsal qıldıqdan sonra dərəcəticənnətə- intiqal etdilər. Rəhmətullahi əleykum.

Anlardan sonra Məhəmməd bin Miqdad və Əbədullah bin Dücənə meydana girüb mütəəhhidi-rəzm olub, atəşi-qıtalla xərməni-xaşakicəm'iyyəti-bədxaha fəna salub, aqibət kəsərti-ə'da hücum etməgin Həzrəti-İmam ləşkərindən Sə'di Qulam ki, mövlayi-Əli bin Əbu Talib idi və Qeys bin Rəbi', Şis bin Süveyd, Ömər bin Qurt, Müslim və Həmmad onların himayətinə mütəvəccih olub, ol yeddi əxtərisəyyareyi-asimani-şücaət müxaliflərin güruh-güruh rışteyi-həyatların qət' etdikdən sonra və'deyi-şəhadət yetdikdə bir-birinə mütəaqib behiştihəştəbaba mütəvəccih oldular. Rəhmətullahi əleykum. Şe'r:

Kimdir ol ki, ərseyi-dünyaya gəldi, getmədi,
Kİmdir ol kim, qəsri-ömrün çərx viran etmədi?

Əlqissə, aftab ərseyi-rüb'i-asimanı qət' edənədək Həzrəti-İmamın mütəəlliqat və mənsubatından əlli üç fərzənə şərbəti-şəhadət içüb, Həzrəti-İmamla Zeynəlabidindən qeyri on doquz nəfər ərseyi-intizarişəhadətdə qalmışdı. Əmma dərəcəyi-aftab irtifa' bulduqca hərərəti-ruz iştidad bulub bir qayətə yetmişdi ki, hərəkəti-sərsəri-səmmum məsabeyişəmşiri-abdar və məddi-şüai-aftab müşəbihi-sihami-bərqasardı. Şe'r:

Küreyi-nar idi xətireyi-xak,
Əxkəri-mənqəl əxtəri-əflak.
Mövc urub ləhzə-ləhzə bəhri-sərab,
Təşnəyə artırırdı həsrəti-ab.
Fətnə atəşgəhi olub meydan,
Şö'lə şəmşir idi, şərerə peykan.
Ətəş urmuşdı aləmə xurşid,
Aləm olmuşdu sayədən novmid.

Həzrəti-İmam çün ləşkəri-ə'danın kəməli-qilzət və ədəmimürüvvətlərin mülahizə qıldı və əksəri-əshabın məqtul görüb və kəndünün və tətimmeyi-əhbabının dəxi sərəncamləri nə olduğun mühəqqət bildi və Əhli-Beytinin hiddəti-həvadan və fəvri-əhibbadan və təsəllüti-ə'dadan təvəhhüm və təhəssürü təllüm çəkdiqlərinə müttələ' oldu, ahi-dərdalüd çəküb, didəyi-nəmdidədən əşki-həsrət təküb zəbani-halla bu tərənnümə guya oldu ki. Şe'r:

Nədir, ey çərx, əşrarı əziz, əşrafı xar etmək,
Xilaf əhlin sərəfraz, əhli-sidqi xaksar etmək?!
Nədir qılmaq müqəddəm sadıqindən kazibin sübhün,
Nücumun nəhsini sə'dindən ə'la e'tibar etmək?!
Sərir-i-pürsəfayi-sübhə urmaq şö'leyi-atəş,
Sərayi-təngnayı-şamı pürnəqşü nigar etmək?!
Şərarət cəlvəgahın rif'əti-qədr ilə gərdunsay,
Vilayət xanədanın zülm əliylə tarumar etmək.
Yezidi kamran, müstəğrəqi-dəryayi-cəm'ıyyət,
Hüseyni təşnələb bəd'əhdlər zülmüylə zar etmək?!

Əgərçi istilayi-şədayid zəmiri-münirlərinə bir miqdar tə'sir etdi və istilayi-nəvayibdən xatiri-atirlərinə fil-cümlə bir küdurət yetdi, əmma yenə nəsimi-tövfiqi-təhəmmül canibi-riyazi-rizayi-İlahidən hədiqeyi-hüsni-əxlaqinə güzar edüb, səbzeyi-amalın qətəratı-bəranibəşarət irtifa'i-qədrə sirab edüb və aftabi-tə'yidi-təvəkkül fələkifeyzi-namütənahidən ələmi-izzü ixtisasinə tülü edüb, fəzayi-surətəhvalın şə'sə'əyi-nuri-nəvidi-e'tilayi-şanla münəvvər qılıb bu sürüdlə mülhəm oldu ki. Şe'r:

Ey nihali-nazpərvərdiriyazi-Haşimi,
Nazənin təb'i bəla gördükdə məhmum eyləmə.
Bu bəla zimmindədir feyzi-kəməli-qürbi-Həq,
Bu bəlaya tə'n edüb ol qədri məzmum eyləmə.

Ətrafı cəvanibdə olan ixvanü ənsab təsliyə təriqiylə ayıtdılar: “Ey hümayi-övcü-səadət və şahbazi-aşiyaneyi-dövlət, nə səadət bundan əfzun ola ki, və'deyi-mülaqati-ərvahi-müqəddəseyi-ənbiya qərüb olub, talib mətluba vasil olmağa fürsət bula. Şe'r:

Həmnişinlər qıldılar əzmi-diyari-qürbi-Həq,
Ol vəfa əhlinə ehmal etməyüb yetmək gərək.
Etmək olmaz tiği-rəşki-sibqəti-əhbaba səbr,
Tiği-ə'da ilə rəf'i-tiği-rəşk etmək gərək.

Həzrəti-İmam anları təriqi-vəfada sabitqədəm görüb, dua qılıb təsəlli olduqda Əhli-Beyt zümrəsindən Əbdullah bin Müslimi-Əqil icazəti-meydan istid'a qılıb ayıtdı: “Ey nuri-çəşmi-risalət, icazətişərifinlə mütəvəccih-rövzeyirizvan olub səlamını Müslimə ilətmək tədarükündəyəm. Himmət diriğ etmə”. İlhahi-təmamla rüxsət hasil edüb, meydana girüb cövlanlar etdi ki, nə'li-badpayindən qübarisələbət fələki-sabitə yetdi.

Ol canibdən Ömər Sə'd rüesayi-ləşkərə tənbiş təriqiylə ayıtdı: “Ey mübarizlər, ehtiyati-təmam edin ki, bu cəmaət xəvasi-BəniHaşimdir. Həqqa ki, əgər mərkəblərində cu'vü ətəşdən əsəri-zə'f və bədənlərində təbi-hərərat və cəzə'i ətfaldan iztirab olmasaydı, hər birindən bizim kibi yüz ləşkər aciz olurdu. Əmma sizə müavin olan şəmşiri-şö'leyi-aftab və müzahirət qılan navəki-dilduzi-hərəkətişəməumi-cigərtəbdır”. Pəs, ə'yani-ləşkərdən Qüdamə bin Qirənə mütəvəccih olub ayıtdı: “Ey Qüdamə, sən əşcə'i-əhli-ruzigarsan, bu pəhləvani-Bəni-Haşimə müqabil durub şərrini dəf et”.

Qüdameyi-bidövlət Əbdullahi-sahibsəadətə müqabil durub, Əbdullah həmlə etdikdə fərar edüb, hiylə ilə bir neçə növbət təraddüd etdikdə, Əbdullah təşnəlikdən süst olduqda, bir guşədə qərar dutub nizəsin əlindən bırxdıqda ol həramzadə fürsət bulub ana bir nizə həvalə qıldı. Əbdullah anın nizəsin əlindən alub, bir zərblə qətl edüb, mərkəbinə binüb, kəndü mərkəbin qoluna salub mütəvəccəhi-hərb oldu. Ləşkəri-müxalif ol hərəkətdən mütəvəhhüm olub, müqabiləsində tə'xir etməyin tənha qalub, ləşkərə urub, İbn Sə'din təhtilivasında Saleh bin Misriyi qətl edüb yenə meydana müraciət qıldı. Bir şəqi mərkəbin səqət qılıb, piyadə qalub və kəsəti-hərəratdən nəhayəti-zə'f bulub, Müfəzzəl bin Mərahim zərbiylə ol xülaseyi-xanədan şəhid oldu. Şe'r:

Diriğü dərd ki, xurşidi-asimani-kəmal
Cəfayi-çərxdən övci-şərəfdə gördü vəbal,
Cəhan nəzareyi-hüsniylə xürrəm olmuşkən,
Yetürdi cami-əcəl nuş edüb cəhana məlal.

Andan sonra Cə'fər bin Əqil meydana girüb bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi ki. Şe'r:

Bənəm ki-nəqdi-Əqiləm, kəmin qulami-Hüseyn,
Həqir baxma bana, ey müxalifi-kəmbin.
Süruri-aləmi-fani degil murad bana,
Bənü məhəbbəti-övladi-Seyyidüs-Səqəleyn.

müddəasincə müxaliflər qətl etdikdən sonra anın dəxi səfıneyihəyatın təlatümi-dəryayi-fitnə girdabi-fənaya buraxdı. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Əbdürrəhman bin Əqil mərkəbi-ictihad ərseyi-cihada səgirdüb, meydana girüb, kəməli-şücaət göstərüb aqibət Əbdullah bin Ürvə zərbiylə səadəti-şəhadət buldu. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Fələk zümlər aşikar eylədi,
Zəmanə müxalif mədar eylədi.
Cəfa əhlini xürrəmə şadman,
Vəfa əhlini xarü zar eylədi.

Övladi-Əqil məhrəmi-sərapərdeyi-şəhadət olduqdan sonra növbəti-şəhadət övladi-Cə'fəri-Təyyara düşüb, Məhəmməd bin Əbdullah Həzrəti-İmamın pabusı-şərifinə müşərrəf olub ayıtdı: “Ey simurği-Qafi-qürbi-İlahi və ey şahbazi-aşiyaneyi-feyzi-namütənahi, icazət iltifat et ki, meydana girüb bu kafirnihadi-bədsirət və mülhide'tiqadi-ziştsurətlərdən mö'minlərin intiqamın alub səvab hasil edəm”. Əlqissə, icazət alub, meydana girüb bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi ki. Şe'r:

Lilləhil-həmd, zəmani-qəmə möhnət getdi,
İcməgə cami-şəhadət bana növbət yetdi.
Din təriqində şəhid olmaq idi kami-dilim,
Verdi kami-dilimi, dəhr bana rəhm etdi.

Minqari-peykani-abdarla danə-danə əhli-qüruri-əşkbəri səhifeyiruyi-ruzigardan götürüb və barani-zülali-tirü tiğlə sükkani-səvahiliqəflət rəxti-fərağətlərin seylabi-fənaya verüb aqibət şəhid oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Məhəmməd bin Əvf bin Əbdullah qarındaşın məqtul görüb, irqi-üxüvvət mütəhərrik olub, ixtiyarsız meydana girüb, qarındaşı qatilin qətl edüb, Həzrəti-İmamın xidmətinə müraciət qılıb ağazi-mə'zirət qıldı ki: “Ey səməreyi-nihali-fütüvvət və ey vasiteyiicadi-fitrət, fəraqi-bəradər baisi-tərki-ədəb vaqə' olub, icazətsiz meydana girdim. Hala iltimasi-icazət edərəm ki, bəqiyyeyi-həyat sərfi-rəhi-məhəbbət qılam”. Həzrəti-İmam ana dua qılıb rüxsət verdikdə mütəvəccih-i-meydan olub, aqibət mütəvəccih-i-darülqərar oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Andan sonra Əvn bin Əvf meydana girüb nəqdi-can nisar etdi. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Diriğa ki, bir-bir qürub etdilər
Sərasər nücum-i-sipehri-vəfa.
Gülüstani-iqbal gülbünləri
Sınub, oldu sərsəbz xari-cəfa.

Övladi-Cə'fəri-Təyyar şəhadətindən sonra növbət Həzrəti-İmamı- Həsən övladına yetüb Əbdullah bin Həsən ki, əkbəri-övladi-Həsəni-Muctəba idi, əmmi-büzürqvarindən icazət alub, meydana girüb, guruh-guruh müfşidləri seylabi-fənaya verirdi, ta yüz səksən mübarizdən həlak etdi. Meydanına mübariz rəğbət etməz oldu. Aqibət müxaliflər bu səlahı gördülər ki, bunlarınla məsaf etməkdən isə təhəmmül edüb məsaf etməmək övladır, zira biz təhəmmül etdikcə anlara hərarəti-ətəş müstövli olub həlak edər. Bu tədbiri təvəhhümə bəhanə edüb təvəqqüf etdikdə Əbdullahın dəryayı şücaəti cuşa gəlib, biixtiyar kəndüsin qəlbisipaha urub bizzat Ömər Sə'də həmlə qıldı. İbn Sə'd tabi-muqavimət göstərməyüb fərar ixtiyar etdikdə Əbdullah bə'zi mübarizləri qətl edüb yenə meydana müraciət etdi. Bəxtəri bin Öməri-Şami İbn Sə'də ayıtdı: “Ey əmir, də'vayi-riyasəti-sipah edərsən, bir mübarizdən fərar etmək nə münasibdir?”. İbn Sə'd ayıtdı: “Ey Bəxtəri, bən sərəskərəm, bənim həlakım cəmi'i-ləşkər həlakıdır. Və dəxi can şirindir, əvəzi olmaz və filvaqə', əgər səndə ziyadətişücaət varsa, imtahan etmək olur”. Bəxtəri, İbn Sə'din sözündən qeyrət edüb, beş yüz mübarizlə Əbdullaha müqabil durdu. Həzrəti-İmam ləşkərindən dəxi Məhəmməd İbn Ənəs və Əs'əd bin Dücanə və Firuzani-mevlayi-

Hüseyn, Əbdullahın müavinətinə rəvan olub, cümlədən müqəddəm Firuzan Bəxtəriyə müqabil durub müharibəyə iştiğal etdilər. Əsnayikarzarda Əbdullah bin Həsən ol mücahidlərə ittifaqla həmlə qıldıqda ol beş yüz namərd dört pəhləvana hərif ola bilməyüb, məğlub olub təfriqə buldular.

Ol mücahidlər kəndülərin qəlbi-sipaha urduqda İbn Sə'd Şisi-Rəbi'iyə dəxi beş yüz həmrəh edüb onların müavinətinə irsal etdi.

Əlqissə, bin mübariz dört şəhsəvarla herb edüb, yenə hərif ola bilməyüb, məğlub olub münhəzim olduqda İbn Sə'ddən nəqlidir ki, demiş: “Bən Firuzani-qulamdan ol gün bir şücaət mülahizə qıldum ki, sifəti əhatəyi-təqirə girməz. [Həqqə ki,] əgər hövli-ətəş inaniəzimin tutmasaydı, təmamiyi-sipah ana hərif olmazdı”.

Rəvayətdir ki, yüz otuz mübariz rəmhələ və igirmi yeddi mübariz tiğlə hələk etmişdi. Əmma kəsrəti-zəxmədən süst olub, Həzrəti-İmam xidmətinə müraciət etmək istədikdə Osman Müfəzzil ol məzluma bir zərbət urub mərkəbdən buraxdı. Əmma hənuz piyada ol müdbirlə cidal edərdi. Əs'əd ol hala vaqif olub, həmlə qılıb anı çıxarmaq tədarükündə ikən Bəxtəri-qafil bir zərb urub əlindən nizəsin bixaxdırdı. Əzraq bin Həşim anı şəhid etdi. Rəhmətullahi əleyh.

Əmma Əbdullah bin Həsən Şisi-Rəbi'i ilə cidal edüb, Şisi-Rəbi'i on yeddi zəxm ol məzluma urub, hər zəxmindən bir çeşməyi-xunabə rəvandı. Ol zəxmərdən müztərib olmayub, Şisi-Rəbi'in səfi-sipahın çak edüb, Əs'əd və Firuzan mə'rəkəsinə gəlib gördü ki, Əs'əd şəhid olub, Firuzan məcruh və piyadə xaki-məzəllətə düşmüş. Bəxtərinin səfi-sipahın mütəfərriq edüb, Firuzanı alub, əshabınə gətirməkdə ikən mərkəbi kəsrəti-zəxmədən bitaqət olub, hərəkətdən qalub, naçar piyadə oldu. Əvni-Əli ol hala vaqif olduqda Əbdullaha bir cənibət yetirüb, Əbdullah ol mərkəbə binüb, Firuzan piyada gəlirkən Həqqə vasil oldu. Rəhmətullahi əleyh.

Əmma Əbdullah bin Həsən, Firuzan müfariqətindən qayətdə mütə'əllim olub, dəsti-təvəkkül həblülmətinə-“Həsbi-a'llah”¹ üstüvar qılıb və hisni-“Və mə-təvfiqi-illa bi'llah”² mütəhəssin olub ahəngi-meydan etdi. Əmma təvəhhümi-şəmşiri-abdarı ol qayətə yetdi ki, aftabi-şö'leyi-tiğindən müxaliflərin mürği-ruhları xüffəşvar

¹ Allah mənə yetər.

² Mənim uğurum ancaq Tanrı ilədir.

hərəsan olub müqabilə gəlməz oldu və pərtövi-məhtabi-təl'ətinə ol məsrulardan müqabilə mümkün olmaz oldu. İbn Sə'd mübaliğeyitəməmlə Yusif bin Əhcarı anın meydanına irsal edüb, Yusif bin Əhcar ol Şahzadənin əlindən şərbəti-fəna təcərrö' qıldı. Ana müte'əqib Təriq bin Əbdullah həm ol şərbətdən nəsib aldı. Ana müte'əqib Bədrəki-pəlid gəlüb həm ol sağərdən mütəcərrə' oldu. Axiruləmr şəhzadənin vəhmi-tiği əbvabi-təvəccəhi-ə'dayı məsdud edüb, kəndü ol ləşkəri-bikərana həmlə qılub, on iki mübariz dəxi yıxub, Həzrətİmam xidmətinə müraciət qılub, nə'rə urdu ki: "Ey əmmi-büzürgvar, "Əl-'ətəş, əl-'ətəş"¹. Həzrətİmam buyurdu ki: "Ey nuri-didə, dəmidir ki, zülali-Kövsərdən ruhi-rəvanın sirab olur".

Əbdullah bin Həsən ol bəşərətlə yenə meydana girüb, bu növbət İbn Sə'd beş bin bədbəxti anın qıtalinə müqərrər qılub, ol şiri-bişeyivilayəti araya alub hər canibdən hücum etdilər. Ləcərəm kəsrəticərəhətdən ə'zayi-şərifü qərqi-xun olub və binayi-vücudi zəxmələrdən rəxnə bulub, Əbbasi-Əli və Əvni-Əli ol beş bin namərdlə həmlə qılub, Əbdullahı anların arasından alub götürərkən Məhal bin Zahir ol şahı-ələmpənaha bir zərb urub şəhid etdi. Rəhmətullahi əleyh.

Əbbasi-Əli saiqəmisal ol pəlidin xərməni-ömrinə atəşi-fəna urub, Həməz bin Məhal ki, anın nütfeyi-naməqbuli idi, Əbbasa həmlə qılub, Əvn bin Əli anın şərrin Əbbasdan dəf' edüb, ittifaqla Əbdullahı götürüb Əhli-Beytin hüzurinə gətürdilər. Mütəhhərati-hücreyi-təharət seylabişəklə ə'zayi-şərifin xakü xundan pak edüb 'əzasinə məşğul oldular. Şe'r:

Ah kim, dövrən əməl qəsrini viran eylədi,
Əhli-ümmidi əsiri-dami-hirman eylədi.
Badi-bidadi-xəzan gülzari-ismət güllərin
Göstərüb afət, açılmaqdan pəşiman eylədi.
Nüsxeyi-İslamdan şirazə açdı ruzigar,
Ərseyi-ələmdə övraqın pərişan eylədi.

Qasim bin Həsən ki, sipehri-səyadətdə bir aftabi-ələmtab idi və bustani-lətafətdə bir laleyi-növrəsteysi-sirab, Əbdullah Həsənin ol halətin mülahizə qıldıqda fəzayi-ələm nərgisi-şəhlasinə tar olub dilibiqərarı nəhayəti-qeyrətdən püriztirar olmağın Sultani-Kərbəlanın rikabi-hümayuninə yüz sürüb ayıtdı: "Ey əmmi-büzürgvar və ey

¹ Susadım, susadım.

xudavəndi-alimiqdar, rüxsət ver ki, bu faciələrdən intiqam almağa meydana girəm və zəbani-sinan və sinani-zəbanla zələlətin cavabın verəm”. Ol şəhriyari-kamgarın əzimetin mülahizə qıldıqda bir tərəfdən xəvatini-hərəmsərayi-nübüvvətə daməni-iqtidarinə dəsttəzəllüm urub fəryada gəldilər ki, ey güldəsteyi-növbəhari-fəzilət, səndən rayiheyi-hüsni-Həsən gəlür, fəraqına təhəmmül olunmaz. Və bir tərəfdən Həzrəti-İmam təriqi-təvəccöhün məsdud etdi ki, ey şəmseyi-eyvani-səyadət, bəradəri-ərşədim zikri sənənlə ehya olur, sənə bədəl bulunmaz. Şe’r:

Dəvayi-dərđi-fəraqi-Həsən bana sənsən,
Sənin təvəccöhünə xatirim riza verməz.
Görür ədu sitəmin kim ki, bu məsafə girər,
Mürüvvətim sənə mütləq sitəm rəva görməz.

Rəvayətdir ki, şahzadə Qasim heç vəchlə rüxsəti-meydan bulmayub qayətdə mütəəllim olmağın xatiri-şərifinə yetdi ki, Həzrəti-İmam Həsən aləmi-fanidən rihlət etdikdə bir tə’viz yazub, bazuyi-mübarəkinə bağlayub vəsiyyəət etmişdi ki, ey Qasim, kəmalimələlət bulduqda bu tə’vizi açub oxuyub məzmunuylə əməl edəsən. Kəmal-i-ənduhi müstəlzimi-mütəlieyi-tə’viz olub, ol tə’vizi bir xəlvətdə açub oxuduqda gördü yazılmış: “Ey Qasim, sənə vəsiyyətim budur ki, Həzrəti-Hüseyn dəşti-Kərbələdə bələya giriftar olduqda zinhar, zinhar, ana nəqdi-can nisar etməgə təqsir etməyəsən və heç bəhanə ilə təriqi-təəllül dutmayasan”. Şe’r:

Budur, ey nütfeyi-pakizə, vəsiyyəət sənə kim,
Nəqdi-can sərf qılıb kəsbi-səadət qılasan.
Ləzzəti-ömr səni qılmaya qafil Həqdən,
Kəndünü qabili-iqbali-şəhadət biləsən.

Qasim ol tə’vizi Həzrəti-Hüseynə göstərüb icazəti-meydan istədikdə Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey nuri-didə və ey seyyidibərgüzidə, ol Həzrətin bana dəxi bir vəsiyyəti olmuş idi. Əmma vəfasına dövrən müsəid olmadı və əncamına fələk müavinət qılmadı”. Pəs, Qasimin əlin dutub, hərəmsərayi-ismətə girüb Əvni-Əli və Əbbasi-Əlini hazır edüb xəvatini-hərəmsəraya əmr etdi ki, Qasim namzədi olan şəhzadəyə ərusanə zinət verüb gətirələr. Həzrəti-

Hüseyn ol salehənin əlin Qasim əlinə verüb ayıtdı: “Ey rahəti-dil, Həzrəti-İmam-Həsən vəsiyyəti müqtəzasincə bu əmanəti sənə təslim etdim”. Ərusi-namurad Qasimə təslim olunduqda Həzrəti-İmam ol hərəmsəradan çıxub mütəvəccihiməydan oldu. Qasim İbn Həsən ol qönçeyi-ülviçəmən rüxsarinə heyran olub mütəfəkkir ikən ləşkərimüxalifdən sədayi-“həl min mübariz”¹, səm’i-mübarəkinə irişdi. Biixtiyar tərki-xəlvət qılıb əziməti-meydan tədarükündə ikən mütəhhəratixanədani-ismət dəsti-təzərrö’ daməni-pakinə urub təzərrö’ etdilər ki, ey şəm’i-şəbistani-təharət və ey qönçeyi-gülbünisəadət, bu əmanəti kimə təslim edüb gedirsən? Qasimi-məzlum abididə rəvan edüb ayıtdı: “Ey rəyahini-gülzari-ismət və ey nücumisipehri-iffət, qələbəyi-ləşkəri-müxalif İmam Hüseynə müqabildir. Nə rəva ki, bən sürura mail olam və istilayi-ə’da ləşkəri-İslama hasildir, nə münasib ki, bən sakini-xəlvətsərayi-işrət olub təğəful qılam. Bənim və’deyi-təzvicim Qiyamətə düşdü, mə’zur dutun. Şe’r:

Zəmanə bir gül etdi sərvə peyvənd,
Vəli sərv olmadı gül birlə xürsənd.
Araya saldı firqət ehtıraqın,
Ana göstərdi ol sərvin fəraqın.
Fələk bir rıştəyə çəkdi iki dür,
Kəsüb ol rıştəyi tiği-təğəyyür,
Bırxadı bir-birindən dürləri dur,
Qəza bu əmrədir guya ki, mə’mur.

Ərusi-namurad pərdeyi-hicaba bərqi-ahi-həsərlə atəş urub fəğan etdi ki: “Ey məxdumzadə, Qiyamət günü sənə nə məqamda talib olayım və nə əlamə ilə səni bulayım? Qasim ayıtdı: “Ey gülinəşüküftə və ey gövhəri-nasüftə, bəni ərseyi-Qiyamətdə xidmətiəcədaimdə cameyi-çak və didəyi-nəmnakla bulmaq olur”. Pəs, ərusa vida’ edüb, mütəvəccihiməydan oldu. Əhli-Beytdən gərivü qülqülə qübbeyi-əflaka çıxub, Həzrəti-İmam gördü ki, Qasim mütəvəccihidəreyyəyi-şəhadətdir. Gül kibi giribanın çak edüb, libasına kəfən tərkinin verüb, kəndü tiğın belinə bağlayub meydana göndərdi. Qasim meydana girüb, cövlan edüb bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi. Şe’r:

¹ (Qarşıma çıxacaq) mübariz yoxmu?

Bənəm güli-çəmənı-sıdǵ Qasım İbni-Həsən
Ki, nəqdi-can qılıbam nəzri-xaki-payı-Hüseyn,
Müqimi-kuyi-vəfayam, müsafiri-rəhi-Həq,
Mütii-əmri-Həsən, talibi-rizayi-Hüseyn.

Və ləşkəri-ə'daya həmlə qılıb, müqabilinə gələn hərəmzadələri həlak edüb, [dəryayı]-sıpaha ğutə urdu və qəlbi-sıpahda Ömər Sə'də müqabil durdu. Və sələbətı-sövtlə nə'rə urub nıda yetürdi ki: “Ey cəfakarı-tırəruzgar, bunca mō'minləri şəhid etdin, vəqt olmadımı ki, istıǵfar edüb bu əməldən peşiman olasan?”. İbn Sə'd ayıtdı: “Ey büzürgzadə, vəqt olmadımı ki, siz dəxi bu tūǵyanı tərک edəsiz və Yezidin bey'ətin qəbul edəsiz?”. Qasım ayıtdı: “Ey şəqi, tūǵyan budur ki, rudi-Fəratı cəm'ii-məxlüqata mübah ikən övladi-Rəsula dirıǵ edərsən. Aya, atəşi-səhrayı-Qıyamət xatirinə yetməzmi və və'deyivə'idi-kəlami-münzəl dili-səngininə əsər etməzmi?!”.
İbn Sə'd ol kəlimatı istima' etdikdə mülzəm olub, ləşkərinə yüz dutub ayıtdı: “Ey mübarizlər, bu şəhsəvari-yeganə və şücai-fərzanə Qasım bin Həsəndir ki, şiveyi-şücaət ana ırlsə yetmişdir və ayinirəzm ana abavü əcdaddan intıqal etmişdir. Ruzi-rəzm xəncəri-abdara məhbublar navəki-müjganından ziyadə meyl edər və həngami-hərb nizeyi-əjdəhanümudara sənəmlər qamətindən füzun təvəccöh qılır. Şe'r:

Budur ol nəqdi-Heydəri-Kərrar
Ki, çəküb tiǵ edəndə qəsdi-qıtıl,
Rəşkdən xəncərini daşa çalar
Ləm'eyi-bərqi-afıtabmisal.
Tayiri-tiri-tizpərvazı
Meyli-seyd eyləsə açub pərü bal,
Ana eylər həvayı-vəsl dutub,
Mürği-ruhi-müxalif istıqbal.

Həqqa ki, əhli-asımanü zəmin bir-bir müharibəsinə qüdrət bulmazlar. Səlah oldur ki, cəmi'i-ləşkər ittifaqla mütəvəccih olub, təmkini-cədəl verməyüb, kəsərati-tiǵü nızə ilə hər tərəfdən ə'zasin məcruh edüb və sədəmati-avazi-kusü nayü nəfir ilə hər canıbdən mürği-ruhun sərəsimə qılasuz, şayəd ki, bu tədbirlə ana qalib olasuz?”.
307

Qasimi-məzlum bu vəqiədən bixəbər ikən ol güruhi-cəfakar piyadə və səvar xaşaki-nizəvü navəklə seylabvar ol sərvü-büləndiqtidara mütəvəccih olub, araya alub bünyadi-cidal və tirbaran etdilər. Qasim bin Həsən ol qülüvdən əndişə qılmayub, bir həmlə ilə ol cəm'i pərişan edüb, İbn Sə'd Əzraqi-Şamiyə ki, sipəhsalari-Şam idi, tiği-tə'nə urub ayıtdı: "Ey pəhləvani-Şam, sən mənzuri-ənzari-əvatifi-Yezidsən. Bunun kibi həngamə üçün nə mane'dir ki, çıxub bu mübarizin fitnasın dəf' etməzsən?". Əzraqi-Şami təkəbbür təriqiylə ayıtdı: "Ey bin Sə'd, bəni ərəb bin mübarizə müqabil tutarlar. Nə münasibdir ki, bir tiftlə müqabil durub namusuma şikəst verəm?". İbn Sə'd ayıtdı: "Ey nadan, bu nəbreyi-Həzrəti-Mustəfa və Murtəzadır və bu nəqdi-HəsəniMuctəbadır. Həqqa ki, əgər əsəri-ətəşdən təb'i-naziki münzəcir olub inhirafi-mizac bulmasaydı və nihali-nazpərvərdi-təbiəti təşnəlikdən pəjmürdə olmasaydı, bu sipahla məsaf etmək ana ar idi". Əzraq ayıtdı: "Çün mübaliğə qılursan, dörd oğlum var, hər biri bir nadiri-ruzigar, birinə əmr edəyim, anı dutub gətürsün".

Pəs, ol bədbəxt əkbər övladına künyət verüb meydana rəvan etdikdə ol həramzadə zinəti-təmamlə Qasimə müqabil durub həmlə etdikdə Qasim anın tə'nin rədd edüb, ol məl'unu bir zərblə mərkəbindən yıxub, kakülühdən dutub bir zəman əlində gəzdürüb, ə'zasını sındırub mübariz istədikdə ikinci oğlu meydana girib şəhzadə əlində həlak olub, üçüncü oğlu meydana girib ol şəhbazi-aşiyani-şücaət zərblə anlara mülhəq oldu. Dördüncü oğlu meydana girdi. Ol şəhsəvarimeydani-məhabət anı dəxi duzəxə göndərib, Əzraq qəzəbnak olub sələbəti-təmamlə meydana girdikdə şəhzadəyə zəban diraz edüb nasəzalar dedi. Şəhzadə dedi: "Ey Əzraq, bu iztirab oğlanlar fəraqından isə, bu dərdin dərmanı əlimdədir". Həzrəti-İmam, Əzraqiməl'unu meydanda görüb iztirab peyda qıldı, zira ol həramzadə şücaətdə şöhreyi-dövrəndi və şəhzadə həm nəvrəsində və həm təşnəcigər və həm tə'əbnak və həm nigərəndi. Dəsti-niyaz dərgahibiniyaza açub duaya məşğul oldu.

Əlqissə, Əzraqi-bədbəxt Qasimi-sahibsəadətə həmlələr qılub və şəhzadə anın həmlələrin rədd edüb, müamileyi-cidal aralarında çox zəman iştidad bulub, aqibət nəsimi-nüsrət şəhzadə canibindən mütəhərrik olub, ol zalimin dəf'inə fürsət bulub bir tiğlə mərkəbindən bıraxub, başın kəsüb, mərkəbin cənibət qılub, Həzrəti-İmam hüzurinə müraciət qıldı və zəbani-halı bu tərənnümə guya oldu ki. Şe'r:

Ey rikabi-rəxşi-iqbalın hilali-övci-din,
Nəqşi-nə'li-mərkəbin mehrabi-ərbabi-yəqin.
İqtidayi-şər'dir, fərmanına olmaq müti',
Əsli-imandır səni bilmək Əmirəlmö'minin.

“Ya Əmirəlmö'minin, nirani-təəttüş şəbistani-vüçudimə ehtİraqitəzəlzül bırxmaqdadır və naireyi-qəhti-ab canimə qəsd edüb cigərim yaxmaqdadır. Hər necə ki, saqi-yi-dövrəndən təskini-hərərət qılmağa bir qətrə su istərəm, təskini-hərərətini gah gözümdən axan seylabiəşki-rəvana həvalə qılub və gah zəxmlərdən rəvan olan çeşmə-çeşmə qana işarət eylər və gah zülali-tiği-ə'daya rücu edər. Aya, nə hikmətdir?”. Şe'r:

Şahidi-zövqi-tələb rüxsarinə ey çərxi-dun,
Bitəvəqqüf pərdeyi-fövtü fəna çəkmək nədir?
Bir içim su vermədən təşnəcigərlər qəsdinə,
Xəncəri-bidadü şəmşiri-cəfa çəkmək nədir?

Həzrəti-İmam ol məzluma müjdeyi-şərbəti-şəhadət birlə təskin verib ayıtdı: “Ey Qasim, bir dəxi dövləti-didar qənimətdir. Hərəmsərayə varıb Əhli-Beyt ilə rəsmi-müvadəə tazə qıl”. Şəhzadə mütəvvəcəhihüzuri-Əhli-Beyt olub, ərusi-şəbistani-ismət pərdəsəradan çıxub, dövləti-pabusinə müşərrəf olub, növhələr qılub, şəhzadə ana təsəlli verüb yenə meydana müraciət qıldı. Əmma mövqidi-zəmirində nariməhəbbət bəqayət müştə'il və zəmiri-müniri təəmmüli-keyfiyyətiəvaqibi-ümura müştəğil olub derdi. Şe'r:

Nədir, ey çərxi-zalim, yarı yarindən cüda qılmaq,
Murad əhlin əsiri-dami-bidadü bəla qılmaq?!
Çü lazımdır sənə qılmaq cüda hər yarı yarindən,
Çəküb zəhmət nə lazım bir-biriylə aşına qılmaq?!

Əlqissə, ol şəhzadəyi-kamil həzar ənduhla meydana getdikdə nəzəri-mübarəki Übeydullahi-Ziyadın rayəti-nühusətayətinə düşüb, himmət anın dəf'inə məsruf edüb qəlbi-sipaha mütəvəccih oldu. Piyadələr şəhzadənin mən'inə iqdām edüb, ol Həzrət piyadələrə məşğul ikən Şis bin Nəhai kətfi-mübarəkinə bir nizə həvalə qılub, ol şəhsəvari-mə'rəkeyi-şücaəti mərkəbindən buraxdı. Ol Həzrətin

igirmi yeddi zəxmi olub, hər birindən çəsmə-çəsmə qanlar rəvan olmağın zə'f qalib olmuşdu. Məğlub olub mərkəbindən cüda olduqda nə'rə urdu ki, “Ya əmmah ədrikni”¹.

Həzrəti-Hüseyn ol sədadan mütəəssir olub, mərkəbi-mücahidət meydana salub, səflər sındırub gördü ki, ol sərvə-riyazi-vilayət aludeyi-xakü xun olub, Şis bin Rəbi'i üzərinə müsəllət olmuş, sərimübarəkin bədəndən cüda qılmaq istər. Bir zərbə ol pəlidə şəhzadənin üzərinə dur edüb ol şəhidi götürüb xeyməgaha gətürdi.

Hənzur həyatından bir rəməq baqi idi. Əhli-Beyt üzərinə cəm' olub növhəvi fəğan etdikdə anların sədasından bir növbət nərgisi-şəhləsini açub, gül kibi təbəssüm edüb gülşəni-cinana əzm etdi. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Rəhmət ol əhli-dillərə kim, ixtiyarla,
Rəğbət bu kərgahi-fənadan götürdülər.
Bel bağlayub təriqi-məhəbbətdə mərdvar,
Hər də'vi etdilər, yerinə yetürdülər.

İkinci fəsil

HƏZRƏTİ-HÜSEYN VƏ ƏHLİ-BEYT ŞƏHADƏTİN BİLDİRİR

Münşiyi-əhkami-kərgahi-qüdrət və mümliyi-ərqami-səhayifihikmət ki, bidayəti-fitrətdə “İnnəl-insanə lə-fi-xusrin”² ibarətiylə səhifeyi-əhvali-insana rəqəmi-hökmi-xusran yürütmüş və zümreyixəvas bargahi-qürbün istisnayı-“İllə'lləzinə amənu və əmilü'ssalihati”³ işarətiylə ol cümlədən məfruz etmiş. Əmma məzmuni-“Ənnə və'də'llahi həqqun və lakinnə əksərulum layu'minun”⁴ kəsərəti-ə'dasinə bir bürhandır qate' və məfhumi – “Və qəlilun min ibadiyə's-şəkür”⁵ qilləti-əhibbasinə bir bəyandır vaqe'. Zahirən kəsərəti-ərbabi-ədələt və qilləti-əshabi-hidayətə vəsilə oldur ki,

¹ Ey əmi, dadıma yetiş!

² İnsan şəxsiz zərədədir (Qur'an, 103, 2).

³ İman edənlər və yaxşı iş görənlər xaricdir (Qur'an, 103, 3).

⁴ Allahın və'di gərəkdir, ancaq çoxları bunu bilməzlər (Qur'an, 28, 13).

⁵ Qulların içində şükür edənlər azdır (Qur'an, 34, 13).

təbiəti-bəşər əsli-fitrətdə maili-rahətdir və qəbuli-əhkami-şər'iyyə mütəzəmmi-
əsnafi-məşəqqət. Qit'ə:

Rahət istər təb'ü möhnətdir ibadət sərbəsər,
Tərki-rahət rəğbəti-möhnət qılan mümtaz olur.
Bu səbəbdəndür ki, küfr asan olub, İslam sə'b,
Ərseyi-aləmdə mühlid çox, müvəhhid az olur.

Filvaqə', bu məzmuna bir şahidi-sadiqdir vaqieyi-Kərbəla və bir bürhani-
müvafiqdir vüqu'i-kəsrəti-sipahi-Yezid və qilləti-zümreyişühədə. Zira igirmi iki
bin cəfakar yetmiş iki ləbtəşneyi-dilfigara müqabil durmuşdu və sərsəri-tüğyani-
sitəm pərdeyi-azərmi aradan götürmüşdü. Bir tərəfdən cəmi'i-əsnafi-üdvən
surəti-cəm'iyyət bulub və bir canibdən silsileyi-cəm'iyyəti-iman mütəhərrik
olub, nə güruhi-müxalifdə təriqi-mürüvvət asarı hüveyda idi və nə
zümreyişühədə qaideyi-tənəzzül və müdara nümunları peyda. Əgərçi aləmi-
surətdə zəman-zəman mücahidlər əksilib, müxaliflər ziyadə olmaqda idi, əmma
aləmi-mə'nidə müxalifət tənəzzül bulub, mücahidlər kəmalı-rif'ət bulmaqda idi.
Qit'ə:

Mümkün olmaz ki, ola aləmdə
Əhli-bütlana əhli-Həq məğlub.
Əhli-Həq qatil olsa, gər məqtul,
Zəfəri əql ana qılub mənsub.
Qətlədən öldür eyləyən ikrah
Ki, şəhadət degil ana mətlub.

Hər ayinə Həzrəti-İmam ləşkərinin əmvatinə məzmuni-“Fəriqun fil-cənnəti”¹
tüğrayi-misali-hal və müjdeyi-“İnnəl-əbrarə lə-fi nə'im”² mövcibi-fərağbal olub,
sükkani-riyazi-rizvandan “Səlamun əleykum bima səbərtüm”³ təhniyyəi-qüdum
olmaqda idi. Şe'r:

Nəqdi-can sərfi-rəhi-canan edən sahibnəzər,
Eşq meydanində sərxeylei-səfi-üşşaq olur.
Mənzili-məqsudədir qeydi-təəllüq səddi-rah,
Rütbeyi-tərki-təəllüq əhsəni-əxlaq olur.

¹ Bir qismi cənnətdədir (Qur'an, 42, 7).

² Yaxşılar hökmən cənnətdədirlər (Qur'an, 80, 13).

³ Səbrinizdən dolayı sizə salam olsun! (Qur'an, 13, 24).

Və müxalif sipahın qütəlasinə məfhumi-“Fəriqun füssə’ir”¹ təraznameyi-əməl olub, təhdidi-“İnnəl fuccarə lə-fi cəhim”² ehtizazı iztilal verüb müqəyyədi-səlasili-sələbət qılmaqda idi. Şe’r:

Qeydi-cəm’iyyəti əsbab giriftarı olan
Seyri-gülzari-cinan etməgə fürsət bulmaz.
Zövqi-dünya ilə zayə’ keçirən övqatın,
Şərəfi-rütbeyi-tövfiqi-səadət bulmaz.

Bitəkəllüf ərseyi-Kərbəla meydanı-imtiyazi-həqqü batıldür və təriqi-hüsuli-kəmal əşrəfi-mənazildir. Şe’r:

Kərbəladan hasil etmişlər ülüvvi-mənzilət,
Zillətü izzətdə əhli-zülmü ərbabi-vəfa.
Nərdibani-bami-rif’ətdir təəmmül eyləsən,
Nəqşi-mövci-rigi-səhrayı-şərfi-Kərbəla.

Həqqa ki, ərseyi-Kərbəlanın əxbəri-cigərsuzi andan ziyadədir ki, əhateyi-İmkani-təqrirə girə və əhvali-şühədanın hekayəti-qəmənduzi andan füzundur ki, qələmi-şikəstəzəban ana surəti-təhrir verə. Şe’r:

Eyləyib hər yil cəmi’i-əhli-aləm ittifaq,
Şərh edərlər macərayi-Kərbəla əxbarını.
Nə tükənməz qissədir kim, hərgiz axir olmadı,
Şərhi aciz eylədi əhli-cəhanın varını.

Mə’rəkərayi-meydani-kəlam və əncümənsərayi-məhfili-əxbarü e’lam tətimmeyi-əhvali-Kərbəladan bu təriqlə xəbər vermiş və şühədanın əncami-halın bu tərzlə bəyana gətirmiş ki, Həzrətiİmamzadə Qasim İbn Həsən səadətlə daxili-“Əshabül-cənnətihumu’l-faizun”³ olub mütəvəccih-i-ələmi-bəqa olduqdan sonra Əbu Bəkr bin Əliyyi-Murtəza kəməri-əzimatə-şəhadət miyani-cana üstüvar qılıb, kəmalı-təzərrö’lə Həzrəti-Sultani-Kərbəladan icazətəmeydan iltimas etdikdə, Həzrəti-İmam nərgisi-şəhladan güli-rüxsara əşki-laləgün rəvan edüb ayıtdı: “Ey qönçeyi-gülbüni-İmamət və

¹ Bir qismi cəhənnəmədir (Qur’an, 42, 7).

² Küfr sahibləri cəhənnəmədir (Qur’an, 82, 14).

³ Qurtulanlar ancaq cənnət xalqıdır (Qur’an, 59, 20).

şükufeyi-bağ-i-rəhmət, bu təmənnə qıldığım meydani-bəla ərseyifənadır. Bu ərşəyə qədəm basan müraciət qılmadı və bu meydana gedən gerü gəlmədi. Nə ümidlə sənə rüxsət verəyim və nə vəchlə müfariqətin rəva görəyim?”. Ol sərvari-həmidəmənəqib və ol nəqdiƏli İbni-Əbi Talib rikabi-hümayuninə yüz sürüb ayıtdı: “Ey padşahiməsnədi-izzü təkkin və ey şəhriyari-vilayəti-dövlətü din, təhtişəhadət içdikcə bənim dəryayi-şövqüm təməvvücə gəlüb və təəttüşüm zülali-mülaqati-Mustəfa və Murtəzaya ziyadə olub, sibqət edənələr rəşkindən həlak oluram. Nola əgər kəməli-mərhəmətindən riza hasil edüb, bən dəxi nəqdi-can bəzl eyləyüb bu meydanda muradım hasil edəm?!” Şe’r:

Can təməşayi-riyazi-rəhmət eylər arzu,
Dil səfayi-bəzmgahi-cənnət eylər arzu.
Oldu bağrım bərqi-ifrati-hərarətdən kəbab,
Səlsəbili-rövzədən bir şərbət eylər arzu.

İlhahi-təmamla icazət hasil edüb, mütəvəccih-i-meydan olub bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi ki. Şe’r:

Bənəm nəqdi-sultani-Düldülsəvar,
Şəhi-Qənbərü sahibi-Zülfiqar.
Bənəm əxtəri-asimani-şərəf,
Əbu Bəkr bin Heydəri-namdar.
Bənəm çakəri-nuri-çəşmi-Bətul,
Hüseyni-Əli sərvari-kamkar.
Bihəmdullah, oldur İmamım bənim,
Anın təətin qılmışam ixtiyar.
Muradım budur kim, rizasın bulub,
Ana eyləyəm nəqdi-canım nisar.

Və mübarizənə cövlanlar qılıb və rif’əti-iqtidari-abavü əcdada mübahatlar edüb və səməndi-səbarəftarın təhərrükə salub və tiğisaiqəkdirarın əlinə alub, əndək zamanda yüz qırx mübariz müsafirirahi-ədəm qıldı və igirmi yeddi zəxmi-mühlik ə’zayi-şərifinə vasil oldu. Axirüləmr Übeydullah bin Ütbə zərbiylə dari-dünyadan intiqal etdi. Rəhmətullahi əleyh. Qit’ə:

Darüssələm cüvəgəhin ixtiyar edüb,
Peyvənd kəsdi rişteyi-qeydi-zəmanədən.
Meyli-fəzayi-rövzeyi-mülki-bəqa qılıb,
Şəhbazi-ruhi uçdu bu təng aşıyanədən.

Andan sonra Ömər bin Əli mütəsəddiyi-əmri-hərb olub, səmsamiintiqaqla ləşkəri-Yezidin rayəti-istiqlalınə ehtizaz buraxub, kəmalışücaətlə mübarizlər yixub, aqibətüləmr şərbəti-şəhadət nuş etdi. Rəhmətullahi əleyh. Və bir rəvayət dəxi oldur ki, ol Həzrət Kərbəla vaqiəsinə hazır olmadı. Əmma əsəhhi-əqval oldur ki, hazır olub şəhid oldu.

Andan sonra Osman bin Əliyi-Murtəza mübaşiri-tərvici-ərseyirəzm olub, Sultani-Kərbəlanın icazəti-şərifilə meydana girüb bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi ki. Şe'r:

Mən gövhəri-meydani-vəfayəm,
Osmani-Əliyi-Murtəzayəm.
Taci-səri-aləməm və lakin
Xaki-rəhi-Şahi-Kərbəlayəm.
Tərk eyləmişəm fəna məqamın,
Bən talibi-dövləti-bəqayəm.

Ol varisi-şücaəti-Heydər və rəşheyi-zülali-vücudi-saqiyi-Kövsər Əlivar cənglər edüb və Heydəranə məsaflar qılıb bikəran müxaliflər həlak etdikdən sonra Sinan bin Yezid Əbtəhi zərbiylə şəm'i-həyatı şəbistani-bədəndə intifa buldu. Rəhmətullahi əleyh. Şe'r:

Hər şəhidə göstərüb cənnətdə dövrən mənzilini,
Aldı ol mənzil təmənnasində könlündən qərar.
İsmət əşcarın fəzayi-rövzədə gərs etməgə,
Xakdani-dəhrdən bir-bir qopardı ruzigar.

Andan sonra Əvn bin Əli ki, surətlə əhsəni-ərbabi-cəmal və sirətlə əkməli-əshabi-kəmal idi, Həzrəti-İmamın rikabi-səadətintisabinə ruyi-təzərrə' sürüb ayıtdı. Şe'r:

Ey fəzayi-rövzeyi-qürbin behişt-i-cavidan,
Padişahi-dinü dövlətsən, İmami-insü can.
İxtiyari-xidmətin misbahi-əbvabi-nəcat,
İnqiyadi-təətin miftahi-əbvabi-cinan.

Ədayi-sənadan sonra ərz etdi ki: “Ey pərdəgüşayi-bargahi-“İnni ə'ləmu ma-la tə'ləmun”¹, və ey arifi-əsrari-“Nun vəl-qələmi vəma yəsturunə”², icazəti-meydani-iltifat et ki, ərseyi-heyçada hənuz sənin rayəti-zəfərayətin sayəgüstər ikən və nəzəri-iltifatın ələmizahirdə bəndəpərvər ikən zilli-mərhəmətində vasili-dərəcəyişəhadət olam. Zira muradım budur ki, divani-Həşrdə şəhadətinlə şəhadətimi isbat qılam”. İlhlaha icazət aldıqda ayıtdı: “Ya İmam, bir tədbir etmişəm”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ol tədbir nədir?” Əvn ayıtdı: “Ya İmam, bu ləşkəri-binəhayətdir, bunlarınla bir-bir müharibə etmək bizə sərfə etməz. Zira əgər təərrüz görməyüb, işimiz mücərrəd tiğ urub qətl etmək olsa, imtidadi-tuli-ömrümüz bu ləşkərin nihayətinə yetməz. Səlahim oldur ki, ələmi-ələmeyi-təvəccöhdə qəlbi-ləşkərə həmlə qılam, ola ki, ələmi-ələmeyi-əskəri-müxalifələrin sərnigun etməgə fürsət bulam”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey şahi-mülki-mələhət və şahbazi-övci-səbahət, süfufi-ləşkəri-ə'da bir mərtəbədə hayil degil ki, ol müddəaya fürsət mütəsəvvir ola”. Əvn ayıtdı: “Ey sərvərihəmidəxisal və seyyidi-sütudəfəal, həmləyi-ənqaya təbəqati-pərdeyənəkəbut hicab olurmu və hücumiseylaba süfufi-xarü xaşak mümaniət qılurmu?”. Bu tədbirlə ol sərvəri-qazi və ol meydani-qəza sərəfrazi qəlbi-ləşkərə həmlə qıldıqda İbnül-Əhcar, ol pəlidiqəddar iki bin mübarizi-xunxarla şəhzadəyə istiqbal edüb bünyadi-hərb etdi. Qit'ə:

Tişeyi-Fərhad qəsdi-Bisütun eylər vəli,
 Tişə ilə Bisütun daşı tükənməkdir məhal.
 Mün'ədim olmaq nə mümkündür ləşkəri-murü mægəs,
 Tatalum kim, əjdəha dəm urdu, Simürğ açdı bal.

Şahzadə ol haramzadələrdən qətl etdikcə qəlbi-ləşkərdən müavinət gəlüb, şəhzadəyə təhəccüm qılıb, qəlbi-ləşkərə duxul mütəəzzir olub, Həzrəti-İmamın şövqi-didarı şəhzadənin inani-əzimətin canibixeyməgəha mün'ətif qılıb dövlətimulazimət müyəssər olduqda, Həzrəti-İmam ana dualar qılıb ayıtdı: “Ey Əvn, cərəhətlərin çoxdur. Bir zəman hərəmsərayə təvəccöh qılıb, cərəhətlərin bağladıb, bir miqdar istirahət edüb, yenə meydana gəl”. Əvn ayıtdı: “Ey bəradəribüzürqvar, görürəm ki, saqiyyi-Kövsər bir cami-şərbət mühəyya

¹ Sizin bilmədiklərinizi mən bilirəm (Qur'an, 2, 30).

² Nun, qələm və yazılanların haqqı üçün (Qur'an, 68, 1).

qılıbdur, bana işarət etməkdədir. Vəhmim andandır ki, bən mütəvəccihî-rahət olduqda bu şərbət fövt olub təttüsum ziyadə ola və canımda Fərat suyundan ziyadə bu şərbətin təhəssürü qala”. Həzrəti-İmam gördü ki, mən’ olunmaz, ayıtdı: “Ey Əvn, rikabındakı mərkəb cərahətlərdən zəbun olubdur. Ol ədhəm ki, Həzrəti-ƏliyiMurtəzadan sənə inayət qılınmışdı, mübarəkdir, səfəri-axirət üçün anı rikabi-hümayuna çək”.

Əvni-Əli ol mərkəbi müşərrəf edüb, mə’rəkəyə girdikdə Saleh bin Yəsar ki, Həzrəti-Murtəzanın əyyami-xilafətində müstəhəqqi-tə’zir olub, əmri-şər’ müqtəzasincə Əvni-Əli səksən taziyanə urmuşdu və ol kinə həmişə xatirində idi, Əvnə intiqam üçün müqabil durdu və Əvn ana fürsət verməyüb bir zərblə həlak edüb mübariz istədikdə ləşkərifüccar piyadəvü səvar bihəddü bişümar hər canıbdən tirbaran edüb o üqabi-büləndpərvaz sihami-ə’dadan balü pər peyda qılıb, qüvvətü qüdrət olduqca viraneyi-qəflət bumların mütəfərriq edüb, aqibət təriqi-ixvanü ənsaba salik olub şərbəti-şəhadət içdi. Rəhmətullahi əleyh. Qit’ə:

Kim ki, girdi Kərbəla meydaninə fürsət bulub,
Nüzhəti-üqbaya təbdil etdi dünyanın qəmin.
Qayıb oldu kim ki, cüllabi-şəhadət qıldı nuş,
Aləmi-qeyb eylədi dövrən şəhadət aləmin.

Andan sonra Əbdullah bin Əliyi-Murtəza şəhriyari-məsnədirizadan icazəti-meydan alub, ərseyi-meydanı cilveyi-səməndisəbaseyrlə fanusi-xəyal edüb, əsrəi-hərəkatla yüz səksən mübarizin rıştəyi-həyatın qət’ etdikdən sonra Hani bin Süveybi-Həzrəmi zərbiylə şərbəti-həyati-əbədi nuş etdi. Şe’r:

Bargahi-qürbdə tərtib olub bəzmi-sürur,
Növbətilə içdilər cami-tərəb fəzanələr.
Pənceyi-dövrən şəhadət rıştəsinə verdi tab,
Dövrə bir-bir düzöldü rıştəyə dürdanələr.

Andan sonra növbəti-təcərrö’i-şərbəti-şəhadət Əbbas bin ƏliyiMurtəzaya yetdi və ol Həzrət ələmdari-sipah və ələmeyi-ləşkərizəfərpənəhdi. Çün gördü ki, təngnayı-həyati-müstəari-fani tərtibisüfufi- əskəri-ərbabi-vəzayə müzayiqə verüb, ləşkər bir-bir fəzayı

aləmi-bəqayı cülvəgah etməkdədir və Sultani-Kərbəladan bir-bir rüxsət alub məziqi-möhnətdən ol fəzayi-fərəhfəzaya getməkdədir, ələmi-[ələmeyi]-əskəri-hümayunu dili-zəmində möhkəm edüb Həzrəti-Sultani-Kərbəlanın rikabi-hümayunun mülsəmi-təqbiliədab qılıb, bu təriqlə ərzi-niyaz etdi ki: “Ey ləngəri-səfıneyi-səbrü təhəmmül və ey ənqayi-Qafi-təslimü təvəkkül, vəqt oldu ki, bən dəxi ələmfərazi-ələmi-ülvi olam və ələmi-ahı ələmeyi-ülüvvi-iqtidar edüb ələmi-üqbaya təvəccöh qılam”.

Həzrəti-İmam gıryan olub ayıtdı: “Ey Əbbas, sən ələmeyi-əskəriİslam idin. Hala ki, ləşkər badiyeyi-fənadən mülki-bəqaya əzimetirihlət qıldı, sana dəxi ol diyara ələm çəkmək münasib oldu. Əmma sana nəsihətim budur ki, meydana gəldikdə bu zalimlərə təcdidihüccət təriqiylə nəsihət verəsən”.

Əbbasi-Əli qəbul edüb, mütəvəccihi-meydan olub, ənvai-lö’blə ə’daya məhabət buraxub bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi ki. Şe’r:

Bənəm Əbbas-sərdari-müxalifsuzi-xəsməfkən,
Müti’i-Mustəfa, nəqdi-Əmirəlmö’minin Heydər.
Əgər dəryayə düşsə tiği-atəşbarımın əksi,
Şüaindən olur dəryada hər bir qətrə bir əxgər.
Və gər toprağa pərtöv salsa şəm’i-rayəti-əzmim,
Ziyasindən olur topraqda hər bir zərrə bir əxtər.

İzhari-ismü rəsm etdikdən sonra avazi-büləndlə nida qıldı ki: “Ey qövmi-bimürüvvət, əgər nəsihət məqbul isə Həzrəti-Hüseyni-Əlidən sizə rəsuli-pəyamgüzaram və əgər xilafi-təriqi-mürüvvət dutsanız, müəddiyi-karzaram”. Ol müanidlər ayıtdılar: “Peyğamın nədür?”. Əbbas ayıtdı: “Ey bivəfalar, Həzrəti-Sultani-Kərbəla və nəqdi-Mustəfa və nuri-çəşmi-Murtəza və cigərguşeyi-Zəhra buyurur ki, təmamiyivəfadarü həvaxahlərimi qətl etdinüz. Vəqt olmadımı vaqe’ olan əhvaldan pəşiman olub bu nırani-təəttüsdən iztirab edən övrətü ətfala bir içim su verəsiz ki, ləbi-xüşklərin tər qılalar və aman verəsiz ki, anları alub canibi-diyari-Rum, ya Hindü Çinə çıxub cəzireyi-Ərəb və mülki-Hicazı sizə müsəlləm qılam və şərt edəm sizinlə tə ruziQiyamət müxasimə qılmıyam?!”.

Bu kəlimatdan ləşkəri-Yezidə xüruşü qülqülə düşüb, bə’zi mütəəssif olub, ümərəyi-ləşkərə qəsd etmək tədarükündə ikən Şimri-Zilcövşən və Şisi-Rəbii və Həcərüləhcar fitnədən təvvəhhüm edüb, ləşkərə

təmkin verməyüb Həzrəti-Əbbasa müqabil durub ayıtdılar: “Ey Əbbas, əgər təmamiyi-ruyi-zəmin seylabla dolsa və anın hifzi bizüm qəbzeyi-iqtidarimizdə olsa, Yezidə bey’ət etməyincə bir qətrə su Hüseynə və ətbainə verilmək mümkün degil”.

Əbbas ol tayifədən novmid olub, müraciət qilub ərzi-hal etdikdə nagh ətfali-Əhli-Beytdən fəryadi-“Əl-ətəş, əl-ətəş”¹ səm’imübarəklərinə irişüb, bir-iki məşkü məthərə alub biixtiyarseylmanənd mütəvəccih-i-rudi-Fərat oldu. Və dörd bin namərd ki, mühafizəti-Fərat üçün müqərrər olmuşdu, Əbbası görüb səvarü piyadə mütəvəccih olub tirbaran etdilər. Ol şiri-bişeyi-məhabət əndişə qılmayub, ol güruha həmlə qilub, bir həmlədə yetmiş namərd dərəkati-cəhənnəmə göndərüb, tətimməsin pərakəndə qilub Fərata girdi. Əmma təmkin verməyüb, səvarü piyadə hücum edüb tirbaran etdilər. Ol nəhəngi-dəryayi-şücaət Fəratdan çıxub, yenə ol dəryayitüğüana əsayi-Musa kibi çaklar salub, gerü Fərata müraciət qıldı. İstədi ki, mərkəbin sirab edüb kəndü dəxi bir miqdar su içə, yenə Əhli-Beytin ləbtəşnəvi cigərsuxtələri yadına gəlüb rəva görmədi ki, anlardan müqəddəm sirab ola. Əlqissə, bir içim su içmədən əlindəki məşkü məthərəyi pürab edüb çıxdıqda ol bədbəxtlər ətrafin alub, tirbaran edüb əsnayi-müharibədə Nofəl bin Əzrəqi-həramzadə qəfil tiği-bidiriğ urub, ol məzlumun saidi-yəminin bədəni-mübarəkindən cüda qıldı. Əbbas ol məşki əlindən buraxmıyub, bazuyi-yəsara salub rəvan oldu. Bir həramzadə dəxi fürsət bulub bir zərbə ilə bazuyiyəsarin dəxi qət’ etdi. Rəvayətdir ki, ol saniyi-Cə’fəri-Təyyar və varisi-Heydəri-Kərrar ol məşki buraxmayub, mübarək dişləriylə kətfinə buraxub rikabla ə’dayi ətrafindən mən’ edərdi və derdi. Şe’r:

Səbrdən qət’i-kəfü said bəni mən’ eyləməz,
Nəxli qılmaz münhərif nöqsani-bərgü şaxsar.
Mərdi-meydani-bəlayam, qət’i-ə’zadan nə bak?
Şəhpəri-himmətdədir pərvazi-övc-i-iqtidar.

Nagh bir həramzadə dəxi zəxmi-navəki-dilduzla ol məşki dəlüb anda olan su məzlumlar əşki kibi və şəhidlər qanı məsabəsində xakiKərbəlaya töküldü. Əbbas ol vəqiədən pərişan olub ahi-cigərsuz sineyi-püratəşdən çəküb ayıtdı: “Ya Rəb, bu nə halətdir ki, bir qətrə

¹ Susadım, susadım

su Əhli-Beytə nəsim olmaz”. Hatıfdən nida gəldi ki: “Ey məzlum, hüsuli-dərəcati-üxrəvi asan olmaz və cəfa çəkmədən heç salik mənzili-məqsuda dəstrəs bulmaz. Şe’r:

Fəraq atəşi rövşən qılub çiraği-vüsal,
Hərərəti-ətəş eylər ziyadə zövqi-zülal.

Əlqissə, Əbbasi-Əli ol iki zəxmi-mühliklə mərkəbdən düşüb nəre urdu ki: “Ya əxi, ədrik əxakə”¹. Hüseyini-məzlum ol avazı istima’ edib fəğan etdi ki: “Ə’lanə ənkəsərə zəhri”, yəni İmdi belim sındı”. Və bir ahi-cigərsuz çəkdi ki, zəmini-Kərbəla mütəzəlzil oldu. Şe’r:

Getdi ol sərvi-səmənber ki, dilaramım idi,
Rahəti-sinəvü kami-dili-nakamım idi.

Rəvayətdir ki, Məhəmməd Ənəs Həzrəti-İmam xidmətində idi. Həzrəti-Əbbasın avazın istima’ etdikdə və ol səda istima’indən şahzadə Hüseyinin iztirabın gördükdə mütəvəccihə-meydan olub gördü ki, Həzrəti-Əbbas ağuşteyixakü xun olub can vermiş. Kəndüsün anın üzərinə buraxub şivən edərəkən ləşkəri-müxalif səvarü piyadə tirbaran edüb anı dəxi şəhid etdilər. Rəhmətullahi əleyhi.

Çün cəmi’i-ənsabü əqrəba şəhdi-şəhadət nuş edüb növbətətəcərrə’i-şərbətibəqa Hüseyinə və övladınə yetdi, hiddəti-atəşi-sitəm cigəri-kainata tə’sir etdi. Asıman pənceyi-xurşidi daməni-dövrana urdu ki, vəqt oldu bu dövrə-müxalifdən peşiman olasan və əcalimələküləmvətə ağazi-təərrüz etdi ki: “Necə bir bəni Ali-Mustəfadan şərsar qılasan?” Şe’r:

Təcavüz qıldı həddən ey fələk bidadın, insaf et,
Yətər tə’zimi-əşrar eyləyib təxfifi-əşraf et.

Rəvayətdir ki, Hüseyin İbn Əlinin üç oğlu olub, biri Əliyyə-Əkbər idi və biri Əliyyə-Əvsət idi ki, Zeynəlabidindür və biri Əliyyə-Əşğər idi ki, Əbdullah derlər və Həzrəti-İmam anın ismiylə mükənnadür. Ol sərvarə-mülki-bəqa və məhrəmi-sərapərdəyi-vəfa övladınun fəvtü mövtün görməmək məsləhəti üçün kəndüyə silah mürəttəb qıldı,

¹ Ey qardaşım, qardaşına yetiş!

mütəvəccih-i-meydan olmağa. Əliyyi-Əkbər xurşidi-rüxsarun Həzrəti İmamın kəfi-payi-ərşpayəsinə sürüb, təzərrö' edüb rüxsəti-meydan istədi. Hər necə ki, xəvatini-hərəmsərayi-nübüvvət fəryadü fəğanla mən' etdilər, fəidə qılmadı. Həzrəti-İmam təzərrö'vü İlhahindən mütəəssir olub, kəndü mübarək əliylə əsbabi-rəzmin mürəttəb qılıb, Həzrəti-Adəm kəmərin ki, Şahi-Vilayətdən yadigar idi, belinə bağlayub və Həzrəti-Əbbasın mərkəbinə bindirüb, himməti-aliiyəsin bədrəqeyi rahi-bəqa qılıb meydana rəvan etdi. Şe'r:

Vəh ki, ol gülruş səfər əzminə ahəng eylədi,
Şəhrü səhrayı bana könlüm kibi təng eylədi.

Rəvayətdir ki, ol zəmanda şahzadə on səkkiz yaşında olub sünbülü-gisuyi-müşkbarı gülşəni-rüxsarinə sayə salmaqda idi və ətrafi-laləzarı bənəfşeyi-tərdən müzəyyən olmaqda idi. Və bu məşhurdur ki, hüsni-surətlə Rəsulullahə andan əşbəh mədəriyyəmdən mütəvəllid olmamışdı və andan əmləh daireyi-vücudə ədəmdən gəlməmişdi. Hərgah ki, Əhli Beytə arzuyi-istima'ikəlimate-Rəsul qalib olurdu, anın [lə'li-şəkərbərin göftərə gətirirlərdi və hərgah ki, didari-seyyidi-kainata müştəq olurlardı], anın çəhrəsindən didəyə nuri-sürur yetürülərdi. Əlqissə, ol nihali-gülşənisəbahət ol zəman ki, rüxsət alub sərv-i-xürəmanın ələmi-ərsəyimeydan etdi, zövqi-pabus-i-səməndi-səbükseyrdən zəməməyimübahat zəminü asimana yetdi. Şe'r:

Üqabi-bərqşitabı səbadan aldı qərar,
Sipehri eylədi heyran sür'əti-rəftar.
Zəminə rəxşi salub nəqşi-mixi-rizeyi-nə'l,
Səvabit eylədi zahir kəvakibi-səyyar.
Lətafəti-hərəkatinə afərinlər edüb,
Təbəq-təbəq düri-əncüm sipehr qıldı nisar.

Hər tərəf cövlanlar edüb lö'blər göstərdikdən sonra bəyani-ismü rəsm edüb nə'rə urdu ki: “Bənəm şükufeyi-nihali-təqva, bənəm nəqdi-Hüseyn bin Əliyyi-Murtəza”. Şe'r:

Bənəm ol şah-i-şahzadəyi-dəhr
Ki, sifətimdə əql heyrandür.

Həsri-övsafi-qədrü mənzilətim,
Xarici-ehimalü imkandır.
Nurbəxşi-çiraği-icadım,
Mahi-kövneynü Şahi-Mərdandır.
Cəddi-pakım Məhəmmədi-Mürsəl,
Əsli-zatım Əliyyi-İmrandır.

İbn Sə'd ki, ol furuği-şə'sə'eyi-cəmalı mütaliə qıldı və ol ləfəti-hüsni-məqala vaqif oldu və şahzadənin kim olduğun bildi, kəndü qəbahəti-əf'alindən əsəri-infi'al bulub, ahi-həsərət çəküb ə'yaniləşkərə ayıtdı: “Ey qövm, bu sərvər əkbəri-övladi-Hüseyn bin Əlidir ki, şəkli şəmâyildə şəbihi-həzrəti-Nəbidir”. Bir zəman mütəhəyyir olub kimsənəyə rüxsət vermədi ki, meydana girə və ana bir ələm yetürə. Zira bildi ki, məks etdikcə təərrüzi-ləşkər ehtiyac olmayub ol növcəvanın həlakinə tiği-təəttüş yetər və navəki-şüai-afitabi-suzan və sinani-zəhrəşikafi-səmumi-cigərsuz kifayət edər. Şəhzadə gördü ki, dirəng etməklə şəmşiri-hərarət tiz olub mövcibi-zə'fi-qüva və baisi-riqqəti-ə'za olur, bimühaba kəndüsin qəlbi-sipaha urub bünyadi-cidal etdi və hökmi-zülali-şəmşiri-abdarın mümkün olduqca məcariyi-ürüqi-əbdani-ə'daya yürüdü. Əmma izhari-kəmal-i-şücaət edüb, şövqlə cəng edərkən tabi-afitabdan zireh həlqələri hiddəti-hərarət bulub bədəni-nəzərvərdinə dağlar urdu və ehtimali-ələti-hərb kətfi-şərifinə ələmlər yetürdi. Şe'r:

Bari-tari-pirəhəndən inciyən cismi-lətif,
Necə çəksin rəzm meydanında bəndi-ahənin?
Nəzərvərdi-nəimi-şəfqəti ehsan olan,
Necə olsun qəbili-bidadi-əhli-zülmü kin?

Əlqissə, külfəti-ələti-rəzm əlavəyi-ənduhi-təəttüş olub, şahzadə təlatümi-hərbədən kənara çıxub, validi-büzürgvarının xidmətinə müraciət edüb fəryada gəldi ki: “Ya əbətah, zəbəhəni əl-ətsu və əsqələni'l-hədid”¹, yə'ni “Bəni həlak etdi susuzluq və ağırlandırdı bari-ahən”. Həqqə ki, əgər bir qətrə suyla təskini-hərarət versəydim, ləşkəri-müxalifi qərqeyi-tufəni-fəna qılırdım”. Həzrəti-İmam gərdimeydan çəhreyi-pakindən pak edüb, Həzrəti-Rəsulun nigini-

¹ Ey atacan, susuzluq məni öldürdü və dəmir də əzdi.

mübarəkin təskini-hərərət üçün lə'li-abdarinə mülazim etməyin bir miqdar təskin bulub yenə meydana müraciət qıldı. Bu növbət İbn Sə'd, Tariq bin Şisə əmr etdi ki, ey Tariq, sən meydana girüb bu şəhzadə dəf'inə qüdrət bulsan, vilayəti-Mosul hökumətin sənə ən'am edərim. Tariqi-məl'un hökuməti-Mosul həvasiylə meydana girüb Əli bin Hüseyinə nizə həvalə qıldı. Şəhzadə ol bədbəxtin nizəsin rədd edüb sineyi-pürkinəsinə bir nizə urdu ki, nuki-nizə səbzəmanənd şurəzaricismi-pəlidindən baş çıxarub həlak oldu.

Andan sonra Öməri-Tariq gəlüb şəhzadə əlindən şərbəti-fəna içdi. Andan sonra Misra'bin Qalib meydana gəlüb müqabil olduqda şəhzadə şücaəti-Mustəfəvi və cəladəti-Murtəzəvi izhar edüb, tiğiabdarla nizəsin qələm qılıb fərqi-namübarəkinə bir zərb urdu ki, iki parə olub mərkəbinin iki tərəfindən meydana düşdü. Ləşkəri-müxalif ol zərbi-dəsti görüb, bərgi-xəzan kibi lərzan olub müharibəsindən mütəvəhhim olduqda İbn Sə'd Möhkəm bin Tüfeyli iki bin mübarizlə [şəhzadənin məsafinə təhris etdi. Möhkəm bin Tüfeyl iki bin mübarizlə] ol afitabi-asimani-vilayəti araya alub, şəhzadə əndişə qılmayub, nəş'eyi-vilayət sərməsti olub, ol iki bin namərdi mütəfərriq edub bir dəxi Həzrəti-İmam xidmətinə təvəccöh edüb ayıtdı: "Ya əbətah, əl-ətəş, əl-ətəş"¹. Həzrəti-İmam didəyi-nəmnakdan seylixonabə rəvan edüb dedi: "Ey cigərguşə, səbr et ki, sənincün şərbətiKövsər mühəyya olubdur".

Şəhzadə ol bəşarətlə meydana müraciət qıldıqda, ləşkəri-ə'da hücum edüb, yəminü yəsərin alub və nihali-cismi-lətifi gülünüqönçə kibi pürpeykan olub və sipərmisal ə'zayi-şərifinə müxtəlif zəxmlər, çaklar salub, aqibətüləmr İbn Təmir tə'nəsiylə, bir rəvayətdə Mən'ə bin Mürreyi-Əbdi zəxmilə mərkəbdən düşüb nə'rə urdu ki, "Ya əbətah, ədriki"². Şe'r:

Qərqi-girdabi-fəraq oldum, tərəhhüm qıl, səba,
Şərh edüb halım, bənim, billah, yetür dildarımı.
Qıldı cəlladi-fələk qəsd-i-hələkım Tanrıçün,
Ərz qıl dildarımə hali-dili-əfgarımı.

Var ikən cismimdə can, məqsudum oldur kim, qılam, Şəm'i-ruyindən münəvvər didəyi-xunbarımı.

¹ Atacan, susadım

² Atacan, yetiş!

Həzrəti-İmam ol məzlumun intizarında ikən və nə'rəsin eşidü, biixtiyar meydana girüb ol sərv-i-rəvanı xaki-məzəllətdən götürüb xeyməgaha yetürdi və rüxsarın rüxsarinə sürüb ayıtdı: “Ey fərzəndidilbənd və ey arami-dili-dərdmənd, bir təkəllüm et”. Şəhzadə göz açub validi-büzürgvarın, bəradəri-qəmgüsərin və valideyi-biqərarın üzərində görüb ayıtdı: “Ya əbətah, gördüm ki, əbvabi-asıman məftuh olub, şərbəti-səlsəbildən camlar mürəttəb olubdur”. Bu təkəllüm əsnasında ruhi-pürfütuhi rövzeyi-rizvana intiqal etdi. Şe'r:

Mahi-cəmalın ol güli-baği-risalətin
Sitri-səhabi-mərg nihan etdi, ey diriğ!
Şaxi-güli-hədiqeyi-iqbali-ruzigar,
Pamali-inqilabi-xəzan etdi, ey diriğ!

Və bu dəxi bir rəvayətdir ki, şəhzadə qəlbi-sipahi-ə'daya həmlə qıldıqda Həzrəti-İmamın nəzərindən qayıb oldu. Ol Həzrət biixtiyar anın mütəlibətinə rəvan olub, “ya Əli, ya Əli”-deyib, hər tərəf gəzüb fəryad edərəkən naghah bir canibdən sədayi-“Ya əbətah” istima' edüb ol canibə rəvan oldu, əmma əsərin görmədi. Və səbəb ol idi ki, Mən'ə bin Mürruyi-hərəmzadə şahzadəyə zəxm urluqda bişüur olub, mərkəb biixtirar anı meydandan çıxarub, bir səhraya bırxmışdı. Həzrəti-İmam şahzadə təfəhhüsündə ikən gördü ki, mərkəbi-birakib mütəvəccih-xeyməgah oldu. Cameyi-səbrü təhəmmül çək edüb mərkəbi tutmaq istədi. Mərkəb fərar etdikdə Həzrəti-İmamı ol mənzilə ilətdi ki, şəhzadə düşmüş idi. Həzrəti-İmam gördü ki, şəhzadə aludeyi-xakü xun olub, hənüz həyatından bir rəməq var. Mərkəbindən piyadə olub, səri-mübarəkin kənarı-şərifinə alub, rüxsarın rüxsarinə sürüb, şəhzadə gözün açdıqda Həzrəti-Sultani-Kərbəlanun rüxsarimübarəkin görüb ayıtdı: “Ey validi-büzürgvar, hala görürəm ki, Həzrəti-Rəsul iki əlində iki cam dutubdur. Birin bana vermək istədi, bən ayıtdım: “Ya cəddah, ikisin dəxi iltifat et ki, qayətdə təşnəyəm”. Buyurdu ki, “Ey Əli, bu camlərin biri sənə mənsubdur, sən təsərrüf et. Bu birinə təmə' qılma ki, Hüseyin için mühəyya olubdur. Hala gəlüb nuş edəcəkdir”. Bu təkəllümdə ikən canın canana təslim etdi. Rəhmətullahi əleyh.

Dərda ki, içdi bəzmi-bələda meyi-fəna,
Canü cəhandan almadan ol növrəsidə kam.

Gülzari-ömri gördü xəzan, görmədi bəhar,
Mahi-cəmalı etdi qürub, olmadan təmam.

Diriğa ki, nihali-növrəsi-İmamət izhari-şükufə qılub, çəmənarayibustani-vilayət olmuş ikən sərsəri-xəzani-fənadən şikəst buldu və hilali-asimani-səyadət guşeyi-əbrü göstərüb əhli-iştiaqı nəzzarəsiylə məsrur etmiş ikən bədri-təmam olmadan səhabi-əcəldə müxtəfi oldu. Muxəddərati-sərapərdeyi-ismət bünyadinövə qılub təcidi-matəm etdilər. Filvaqe' bu vəqieyi-dilduzun ləhibi-nirani-hərərətindən bir xunincigər agahdır ki, dili-pərə-pərəsi bir fərzəndi-dilbənd dağifəraqiylə yanmış ola və bu hadiseyi-qəmənduzin hərərəti-mərarətindən bir dilsuxtə vəqifdir ki, nəxli-həyatının tazə ikən sərsəri-həvayimüxalifdən bir şaxsarı sınımış ola. Həzrəti-İmam vücudi-hirqətitəmam ilə xəvatini-Əhli-Beytə ol müsibətdə təsəlli verüb derdi: "Ey Əhli-Beyti-risalət və ey riyazi-gülzari-İmamət, bəlayi-asiman nüzul etdikdə asarı cəmi'i-gülzari-İmamət, bəlayi-asiman nüzul etdikdə asarı cəm'i-kainata şamildir və kafirü müsəlman əhatəyi-ümumimöhnətə daxildir. Əmma əyari-imtiyazi-mö'min bələda səbrü şükr etməklə rütbeyi-rif'ət bulur və kafir cəzə'vü izzət qılmağ ilə məqhurü məzmun olur və təqriri-dilpəziri-"İnnəma yüvəffə'ssəbirunə əcrəhüm bi-ğayri-hisabin"¹bu məzmunə əsəhhi-dələyidir. Şe'r:

Səbr etməyüb müsibətə hər kim qılır cəzə',
Şayisteyi-məvahibi-əfvü əta degil.
Mə'lum olur məsayibi-ərbabi-küfrdən
Kim, səbrdir vəsileyi-rəhmət, bəla degil.

Ey xəvatini-sərapərdeyi-sitrü ifaf, səbr edin və təhəmmül pişə qılun ki, bu səbrü təhəmmülün nəticəsi axirətdə rövzeyi-nə'im və dünyada Qiyamətədək ehtiramü tə'zildir. Zinhar, zinhar, bəndən sonra çaki-giriban edüb muyi-sər pərişan etməyəsüz ki, mövcibişəmatəti-ə'da olmaya. Əmma giryədən sizi mən' etməzəm, zira abidideyi-məzlum hədiqeyi-rəhməti sirab edər və seyli-əşki-qəribiməhmum ilə mir'ati-əməldən qübari-küdurət gedər". Pəs əsağiriövladını əkabirə əmanət təriqiylə təslim edüb və məcmuin

¹ Ancaq səbr edənlərə saysız mükafat verilir (Qur'an, 39, 10).

Vacibülvücuda tapşırub, vida' qılub meydani-məsafa mütəvəccih olduqda mütəhhərati-Əhli-Beyt bir növhə qıldılar və bir növ'lə nalan oldular ki, sükkani-səvami'i-mələkut gülğüleyi-növhələrindən sərəsimə olub[təsbihü təhlillərin fəramuş etdilər və ənadilü qümaryiriyazi-behişt zəməməyi-giryələrindən] mütəhəyyir qalub kəndüsürüdlərin unuttular. Şe'r:

Şahidi-ifrati-ğəmdir kəsərati-fəryadü ah,
Seyli-abı-çeşm miqdarı dil azarincədir.
El əzasinə nə nisbətdir əzayi-Əhli-Beyt,
Çün əzası hər kimin məqtul miqdarincədir.

Ol hala müqarin Əliyyi-Əsgər ki, tifli-şirxarə idi və hərərətiruzigar qönçeyi-pistani-validəsinə hiddəti-peykan verüb ol tiflin çeşməyi-məişətin məsdud qılmışdı və ol tifli-mə'sum iztirabi-cu'vü ətəşdən vərteyi-hələka qərib olmuşdu, Həzrəti-İmama əhvalın ərz etdikdə, Həzrəti-İmam ol tifli mübarək əlinə alub, ləşkəri-müxalifə müqabil durub ayıtdı: “Ey zalimlər, turalım ki, bən günahkaram, bu tifli-bigünaha neçün bir qətrə su verməzsiz?”. Ol səngparələrdən abirəvan çıxmaq mümkün olmayub ayıtdılar: “Ey Hüseyn, ÜbeydullahiZiyadın hökmi-rəvanı su mən'ində müəkkəddir, təğəyyür bulmaz və bey'ət etməyincə sana və övladına su içmək müyəssər olmaz”. Həzrəti-İmam novmid olub müraciət etmək sədədində ikən Hüzeymə Kahili bir navəki-dilduza güşad verüb, ittifaqla ol mə'sumun hülqimübarəkinə dəgüb, güzar edüb Həzrəti-İmamun saidi-mübarəkinə sancıldı. Həzrəti-İmam ol oxu çəkədikdə ol tiflin hülqumundun çeşməyi-xun rəvan olub, pak edərək validəsinə yetirüb ayıtdı: “Ey biçarə, fərzəndin şərbəti-şəhadət ilə sirab oldu”.

Rəvayətdir ki, Əliyyi-Əsgərlə yetmiş iki nəfər təmam oldu və Həzrəti-İmam Zeynəlabidindən qeyri ki, bimarlı, səhrayı-vücutda Həzrəti-Hüseynə həmrah qalmadı. Şəhzadə kəndüsin tənha gördükdə ahi-cigərsuz çəküb bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi ki. Şe'r:

Dərda ki, dari-dəhrdə bir yar qalmadı,
Bir yari-qəmgüsarı vəfadar qalmadı.
Dami-bələdan əhli-vəfa buldular nəcat,
Bir bəndən özgə zarü giriftar qalmadı.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-İmam Zeynəlabidin validi-büzürgvarın tənha görüb, riqqəti-təmamlı xabğahdan dışra çıxub, cismi-zəif və kəfilərzanlakəndüyə əsbabi-rəzm mürəttəb qılıb, əziməti-meydan etməkdə ikən Həzrəti-Hüseyn ayıtdı: “Ey nuri-didə, hala sənə rüxsəti-şəhadət yoxdur, zira silsileyi-siyadət sənə mərbutdur və bəqayi-nəsl-Mustəfəvi sənin vücudinə məşrutdur”. İmam Zeynəlabidin ayıtdı: “Ey məxdum, haşa ki, bən şərbəti-şəhadətdən binəsib və dövləti-didari-şərifindən məhrum qalam?”. Həzrəti-Hüseyn ayıtdı: “Ey cigərguşə, bəzmi-bələda cami-şəhadət nuş etməgə hənuz sənə növbət yetməmişdir və saqiye-əcəl səni hənuz yad etməmişdir. Ənqərib sən dəxi bu şərbətdən içüb bizə vasil olursan və muradınca bu xani-müsibətdən nəsib alursan”. Pəs, həzrəti-Zeynəlabidini hüzurinə alub cəddü abadan mövdu’ olan əmanətləri ol Həzrətə tapşurdu. Kəlamüllahi-Məcid və müshəfi-Fatimə, cifriəbyəz və cifri-came’, elmi-qiyamət və baqi ülum ki, əimmədən qeyrə mümkün degil, ana təslim edüb və anı Vacibülvücudə tapşırıb. Şe’r:

Seyr eylədi zülali-səfa bağa bağdan,
Nur etdi intiqal çirağa çirağdan.

Təslimi-əmanət etdikdən sonra ziyafətxaneyi-behişt əzimətin müqərrər bilüb: “Dostlar vələməsinə getdikdə müzəyyən olmaq rəsmidir” – deyüb bir dəxi hərəmsərayə girüb, qübari-meydandan məhasinü gisu pak edüb və təcđidi-libas təriqiylə dəqqi-Misridən bir giranmayə xəl’ət geyüb və əmameyi-Rəsulullahın əqdin tazələyüb və seyyidül-şühədə Həməznin sipərin kətfinə bıraxub və ƏliyyəiMurtəzanın Zülfıqarın həmayil qılıb və Rəsulullahın Zülcinah nam büraqəftarın rikabi-hümayuna çəküb, mübarək əlinə bir rəmhicəjdəhamanənd alub, zinəti-təmamlı Əhli-Beytə vida’ edüb “Və kəfa billahi şəhidən”¹ kəliməsin yad qılıb, ərseyi-meydana yüz dutdu və yetdikdə nizeyi-cansitanın dili-xakə üstüvər qılıb və nizəsinə təkəy qılıb bir rəcəz ağaz etdi ki, bə’zi əbyatı budur. Şe’r:

Xəyrətu’llahə minə’l-xəlqi əbi,
Summə ümmi və ənə’bnə’l-xəyrətəyn.
Fizzətun qəd xuliqət min zəhəbin,
Və ənə’l-fizzətu’İbnə’z-zəhəbəyn.

¹ Allahın şahidliyi mənə yetər.

Fatimətu'z-Zəhra ümmi və əbi,
Varisu'r-rusuli İmamə's-səqələyn.
Min ləhu cəddin kə-cəddi fi'l vəra,
Əv kə'səyxi və ənə'bnu'l-aləməyn.
Zəhəbun fi-zəhəbin fi-zəhəbin,
Və ləcinu fi-ləcin fi-ləcəyn¹.

Ol bənəm kim, cəddi-pakİmdir çiraği-ənbiya,
Afitabi-övci-himmət, sərvə-baği-İstəfa.
Ol bənəm kim, mə'dəni-dürri-vücudumdur Əli,
Şahi-ərbabi-həqiqət, şəm'i-cəm'i-övləya.
Ol bənəm kim, şəm'i-nuri-xilqətİmdir Fatimə,
Cövhəri-kani-şərəf, şəm'i-şəbistani-həya.
Bən nihali-gülşəni-ədlü riyazi-ismətəm,
Ey fəsad əhli, nədir bunca bana cövrü cəfa?
Tökdünüz bir-bir atub səngi-sitəm övraqımı,
Qoydunuz tənha bəni qürbətdə bibərgü nəva.
Haliya qət'üm təmənnasində qılmışsız qülüvv,
Qansı məzhəbdə bənim qət'i-həyatımdır rəva?!

Və məqalədən sonra ol güruhi-müxalifi müxatəb qılıb nida qıldı ki: “Ey qövmi-sitəmkar və ey taifeyi-qəddar, ehtiraz edin ol Qəhhar qəhrindən ki, firqeyi-Ali-Fir'ovni qarqeyi-seylabi-Nil və sipahiƏshabi-Fili məğlubi-hücumitəyri-əbabil etdi. Və təvəhhüm qılun ol Cəbbar qəzəbindən ki, üsati-qövmi-Lut şəhrin sərnigun edüb, ğülatiAli-Nuhun mülkinə seylabi-siyasət yürütdü. “Və istəğfiru Rəbbəkum summə tubu iləyhi yumətti'kum məta'ən həsənən”². Ey zalimlər, əgər hakimi-divani-qəza ədlinə və Həzrəti-Rəsul şəriətində e'tiqadınız

¹ Allahın yaratdıqlarının xeyirlisi mənim atamdır.

Sonra anamdır və mən bu ikisinin oğluyam.

Mən gümüşəm və iki qızılın oğluyam.

Anam Fatimətüz-Zəhradır və babam

Səqələyn İmamı və peyğəmbərlərin varisidir.

Mənim kimi vərada belə bil babaya,

Və ya belə bir şeyxə sahib kİmdir?

Və mən iki dünya oğluyam,

Qızıl içində qızılam,

Dəniz içində dənizəm.

² Və Tanrınızdan üzrlər diləyiniz, sonra ona tövbə ediniz ki, sizə gözəl ruzilər versin (Qur'an, 2, 3).

var isə, yad edin əvaqibi-ümuru və bu zümlərdən istiğfar qılun və bana aman verin ki, bu ətfalü əyalı paymalı-qürbət olmadan ya Həbəş canibinə, ya Rum tərəfinə alub gedəyim və bu cəzireyi-Ərəb və ərzibabil və mülki-Hicazi sizə təslim edəyim və əgər müharibədən təcavüz mümkün olmazsa, bəri, bir-bir meydana gəlin”.

Ləşkəri-Kufə və Şam ol kəlîmatî-məhəbbətamizi istima’ etdikdə daşlardan çeşmələr rəvan olur kibi biixtiyar didəyi-vəqahətpişələrindən əşki-nədəmət rəvan olub bir miqdar peşiman olmağa mütəvəccih ikən Bəxtəri bin Rəbi’ə, Şis bin Rəbi’i və Şimr Zihcövşən və bə’zi rüasayəskər ki, dili-səxtlərində ədavəti-xanədani-vilayət mütəməkkin idi, gördülər ki, Hüseyin kəlîmatı tə’sir edüb təğəyyüri-əqaidi-əskər mümkündür, filhal Hüseyinə müqabil durub ayıtdılar: “Ey Hüseyin, bizim müharibəmiz Yezid hökmüylə olub, sənün zülali-nəcətin anın çeşmeyi-bey’ətindədir. Ya qəbuli-bey’ət etmək gərək, ya siyasətə yetmək gərək”.

Bu hala müqarin tirəndazlara əmr olundu ki, Hüseyinə möhlət verməyüb tirbaran edin. Bir qayətdə tirbaran etdilər ki, həva pəriüqabdan məmlüv olub, kəsəti-peykani-hücumi-ammi-siham şüaiafıtabdan ol mahi-övcü-rif’ətə bir sipəri-ahənin oldu və ol gülzariismətin ətrafin qələbeyi-navək xaristani-cəfa qıldı. Əmma hirzihimayəti-Rəbbani hisni-hifz olub, ol padşaha zərər yetmədi. Həzrətiİmam ol halı görüb qəlbi-sipaha həmlə qılmaq tədarükündə ikən nəgah bir qübari-vəhmnak peyda olub aləmi tirə qıldı. Və ol halətdə bir şəxsi-mühəb və surəti-əcib zahir oldu ki, başı mərkəbə bənzəyib, ayaqları aslan ayaqlarına bənzərdi. Həzrəti-Sultani-Kərbəlanun mülazimətinə müşərrəf olub ayıtdı: “Əssəlamu əleykə və əla cəddikə və əla əbikə”¹. Həzrəti-İmam cəvabi-[səlam] alub ayıtdı: “Ey nıkbəxt, sən kimsən ki, bu tənhalıqda qəribnəvazlıq edərsən?”. Dedi: “Ya İbn-Rəsulullah, bən bu diyarda sakin olan pəriilərin sərdarıyam və bana Zə’fəri-Cinn derlər. Və Həzrəti-Əli bin Əbi Talib ol zəmanda ki, Çahi-Beynəl-ələmeyndə zərbi-Zülfıqarla divləri müsəlman etdi, bənim babamı bu diyarın pəriilərinə sərdar qıldı və hala bən varisimülkəm. Rüksət ver ki, bu sitəmkarların etdikləri əməllərin nəticəsin göstərəyim”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Zə’fəri-Cinn, hüsnü-e’tiqadinə məmnun oldum, əmma siz əcsami-lətifəsiz, məhsus olmayub insanla

¹ Sənə, babana və atana salam olsun.

müharibə etmək mütəzəmmi-zülmüdür. Rəva görməzəm”. Zə’fər Cinn ayıtdı: “Ya Hüseyin, surəti-insana girüb cəng edolim, netə ki, Bədr və Hüneyin mə’rəkəsində məlayikə Həzrəti-Rəsula Bədr və Hüneyin mə’rəkəsində və’deyi-şəhadət yetməmişdi. Bəhər hal nəcat üçün müavinət lazım olmağın Həzrəti-Həq məlayikəyə hökm etdi. Hala bən elmül-mənayada görmüşəm ki, bu gün Mə’budimlə mülaqat edərəm və dari-fənanan mülki-bəqaya gedərəm. Bu bir saət həyat üçün dostlarımı zəhmətə salmaq nə münasibdir?”

Zə’fəri-Cinn rüxsəti-müharibə bulmayub, vida’ edib müraciət etdikdə [ol qübar sakın olub, ol zülmət açılıb, Həzrəti-İmam mütəvəccih-i-hərb olub mübariz tələb etdikdə] Təmmim bin Qəhtəbə ki, ümərəyi-Şamdan olub mübarizi-mə’rufdu, müqabil durub ayıtdı: “Ey Hüseyin, nəfsi-vahiddə bir ləşkərə müqabil durmuşsan ki, zəmanisəbiqdə əksərinin abavü əcdadın Nəhrəvanda və Siffin müharibəsində atan qətl edib hənuz xatirlərində ol kinə mütəməkkin ikən hala dəxi əksərinin ixvanü övladın həlak edib təcidi-ədavət vaqə’ olmuşdur və zəman-zəman ziyad olmaqdadır. Bunun kibi ləşkərlə müqabilə etmək qələtdir. Səlah oldur ki, təriqi-bey’ət məsluk edib tələbi-nəcat edəsən”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey Şami, bən sizünlə ibtidayi-hərb etmədim. Siz bəisi-fəsad olub övladü ənsabımı qətl etdiniz. Hala kəsrəti-ə’dadan bana təvəhhüm verib bey’ətimi almaq istərsən. Ey bədbəxt, əgərçi ələmi-surətdə sizin ləşkəriniz çoxdur, ələmi-mə’nidə bənim sipahimə [nəhayət] yoxdur. Mən ol sultani-büləndbargaham ki, süradiqi-cahü cəlalim səthi-ərşdə ətnabi-tövfiq və övtadi-tə’yidlə istehkam bulub, sayeyi-ümumi-məlayiki-ülviyyəvü süfliyyə və üqulü nüfusi-bəşəriyyə və divü pəri və vəhşü teyr təhti-livayi-İmamətimdə i’anətimə mə’mur olub, mütüləri mizbani-mərhəmətim mütəməti’inə məti-behişt edib, mütəmərriidləri iqtizayi-müxalifətim atəşicəhimə yaxmışdır. İnşaallah, bu surət aqibət sizə mə’lum olur və pərdeyi-qəflət rəf’ olub hər kim surəti-ə’malın mülahizə qılır: “Qəd xəsirə’l-ləzinə kəzzəbu bi-likai’llahi hətta iza ca’əthumus-sa’ətu bəğtətən qalu ya həsrətəna əla ma-fərrətəna”¹. Ey həramzadə, bənim cəddi-rəfi’-miqdarımdır ol ki, ləşkəri-müxalif hücum etdikdə məlayik surəti-insana girib xidmətin ixtiyar etdi. Və bənim validi-

¹ Allaha dönəcəklərini yalandan söyləyənlər ziyan etmişlərdir. Nəhayət özlərinə qəfildən o zaman gəlib çatınca “Vay başımıza gələn, nə etdik” – deyərlər (Qur’an, 6, 31).

büzürğvarımdır ol ki, rayəti-qədrin məhçeyi “Yuhibu’llahu və rəsuluhu”¹ gərdunsay edib zərbi-dəstindən babi-Xeybərə şikəst yetdi”. Bu nişatla bir nə’rə urdu ki, cəmi’i-ləşkər heybətindən titrədi, bəlkə ərzi-Kərbəlaya zəlzələ düşdü. Həm ol halətdə tiği-saiqəkirdarın çəküb, Təميم bin Qəhtəbəyi bir zərblə həlak edib dəxi mübariz istədikdə cəmi’i-ləşkər ol səlabəti-nə’rə və ol zərbi-dəstdən tərsnak olub mütəğəyyirü mütəfəkkir qalmış ikən Zeyd Əbtəhiyi-bədbəxt ki, aləmi-şücaətdə bəğayət sahibi-qürur idi və ərəbdə kəmalimübarizətlə məşhur, şəhzadəyə müqabil durub bimühəba tiğ həvaləqıldı. Həzrəti-İmam anı dəxi bir zərblə iki parə qılub, təşnəlikdən bəğayət müztərib olub su içmək qəsdinə ahəngi-rudi-Fərat etdi. Şimri-lə’in ol halı görüb fəryad etdi ki: “Ey ləşkəri-Şamü Kufə, zinhar, zinhar, Hüseyinə təmkin vermən ki, bir qətrə su içə ki, əgər kəndü sirab olub mərkəb su içə, bin bu ləşkər kibi ana cəvab verməz və cəmi’ etdigimiz sə’ylər zəyə’ olmaq müqərrərdir”. Ol həramzadə təhrisilə ləşkər qələbə qılub, Həzrəti-İmamla Fərat arasına hayil oldular və Həzrəti-İmam mərkəbi-badrəftarına cilvə verib və tiğiətəşbarın çəkib müqatiləyə və mücadiləyə məşğul oldu. Şe’r:

Öylə kim pulad ilə daşdan olur atəş əyan,
Axıdırdı tiği-bərqindən ədunin xuni-nab.
Xuni-ə’dadan rəvan eylərdi hər yan seyllər,
Seyllər üzrə əyan eylərdi başlardan hübab.
Cövhəri-tiğində məzmun mövci-tufani-fəna,
Sayeyi-rəmhində müzmər şərh-i-əhvali-əzab.
Cilveyi-rəxşində rövşən sür’əti-nuri-bəsər,
Surəti-seyrində zahir həmleyi-sultani-xab.
Rəxşi kuhi-badcünbüş, tiği bərqi-abgun,
Rəxşinə gərdun fəda, tiğinə qurban afitab.

Ol şahsəvari-ərseyi-meydani-şəhadət və ol şahbazi-seydgahisəadət rəxşi-himmət gərmcövlan edib və tiği-şücaət qərqi-xunabiəhli-şəqavət qılub, ol zalimlərin üç səfin çək edib kəndüsin Fərata yetirdi. Nəhəngvar Fərata girib, əlinə su alıb içmək istədikdə bir kimsənə nida yetirdi ki: “Ey Hüseyin, nə su içmək məcalidir, ləşkəribədxah qarəti-hərəmsəraya mütəvəccih oldular”. Kəmalı-qeyrət inani-

¹ Tanrı və onun elçisi onu sevir

ixtiyarın əlindən alıb, bir qətrə su içmədən səməndi-seylrəftarın canibi-xeyməgaha səddi-sipər edib yetdikdə gördü ki, ol avaz mən'iab üçün bir hiylə imiş, əmma müvafiqi-iradəyi-təqdir vaqe' olmuş. Zira ol gün şərbəti-şəhadət içmək müqərrər idi. Rəvayətdir ki, Fərat kənarından xeyməgaha yetincə qırx mübariz bırxamışdı və nəqli-səhihdir ki, Həzrəti-İmam xeyməgaha yetdikdə mükərrər xəvatini-hərəmsərayi-isməti hazır edib vəsiyyət təzə qıldı ki: “Ey əsmari-nihali-fütüvət və ey əşcari-rəyahini-təharət, müsibət üçün mühəyya olun, əmma zinhar, camə çək edib muyi-gisu pərişan etmən və kəndünüzi mümkün olduqca naməhrəmdən nihan dutun”. Həzrəti-Zeynəlabidini bir dəxi bağına basıb, yüzün yüzünə sürüb vida' etdi. Şe'r:

Gəl ey həmdəm ki, cismimdə vida' etməkdədir canım.
Tökər qanlar, anıb firqət bəlasın çeşmi-giryanım.
Bənim müşkül degil halım ki, qürbi-Həq qılır hasil,
Qəmi-dünya əlindən qurtulur hala giribanım.
Səninçün ağlaram kim, edəcəkdir halını müztər,
Həm ə'da zülmü cövri, həm bənim ənduhi-hicranım.

Ey nuri-didə, təriqi-müsabirətdən inhiraf etmə ki, şimeyi-ənbiya və şiveyi-övlüyadır. Yəqin ki, bu ibtila bizə nəsib olmaseydi, bizdən sonra zahir olan müsəlmanlara hər bəla nazil olduqda anı mövcibiqəzəbi-İlahi təsəvvür edüb mə'yus olmaq müqərrər idi. Zəhi səadət ki, bəla bizim mülazimətimizdə məmduhi-əhli-həqiqətdir və vüquimüsibət mövcibi-təsəlli-yi-ətqiyayi-ümmət. Şe'r:

Bəlaya səbr edəlim, cövrə şükrələr qılalım
Ki, bu rəviş tələb əhlinədir təriqi-vüsul.
Cəmi'i-xəlqə bəla ehtiramı vacibdir,
Kim oldu əqrəbi-xüddami-Əhli-Beyti-Rəsul.

Ey cigərguşə, Mədinəyə yetdikdə netə ki, bən sənin səlamını sükkani-əhli-behiştə ilətərəm, sən dəxi bənim səlamını anda olan əhibbavü əviddəyə ərz edəsən”. Bu halətdə Şəhrəbanu ol şəhriyarın damənin dutub ayıtdı: “Ey sərvəri-alimiqdar və ey seyyidi-büzürqvar, bən nəsl-i-Yəzdicird şəhriyaram. Həvadis-əyyamdan sənin hisnihimayətin pənah etmişdim. Hala vəhmüm andandır ki, zəmani-

qeybətində bu zalimlər sayır xəvatini-Əhli-Beytə övladi-Rəsul olmaqla hörmət edüb bana ihanət yetirələr. Bəni kimə təslim edərsən?”. Həzrəti-Hüseyn ayıtdı: “Ey Şəhrbanu, bu vasitədən dəğdəğə çəkmə ki, sən daxili-Əhli-Beytsən və bu hisari-iffətdə sənə naməhrəm təərrüzü yetməz”. Şe’r:

Pəri-Cibrildir divari-dövlətxaneyi-ismət,
Anın sükkəninə asib yetməz şərri-şeytandan.
Hərimi-qürbi-Əhli-Beyt bənzər zövrəqi-Nuha,
Olan ol zövrəq içrə ehtiraz eylərmi tufandan?!

Və bir rəvayət dəxi oldur ki, Həzrəti-İmam Şəhrbanuya vəsiyyə qıldı ki: “Bəndən sonrə mərkəbim xeyməgaha gəlür, ol mərkəbə kəndüni möhkəm edüb inani-iradətin rayizi-qəzaya tapşur. Ol mərkəb səni badiyeyi-hövlədən çıxarur”. Və Şəhrbanu ol vəsiyyətlə əməl edüb ol mərkəblə ləşkərgahdan çıxdı. Aqibətüləmrü Allah bilür. Əmma əsəhhi-rəvayət oldur ki, Əhli-Beytlə Şama getdi.

Əlqissə, Həzrəti-Sultani-Kərbəla vəsiyyəti tamam olduqda mütəvəccihiməydan olub bu məzmunla bir rəcəz ağaz etdi. Şe’r:

Gəldi ol dəm ki, dili-qəmnakımı şad eyləyəm,
Mürği-ruhu damgahi-təndən azad eyləyəm.
Gəldi ol dəm ki, bu möhnətxanəyi viran edüb,
Qüds mülkünə binayi-işrət abad eyləyəm.
Gəldi ol dəm kim, qılam dərgaha ərzi-halımı,
Çeşmi-nəmnakü dili-qəmnakla dad eyləyəm.

Ol padişahi-qüdsisipah və ol sultani-əşbərgah zövqi-təqərrübidərgahullah ilə “Ənə’bnu rəsulullahi [və ənə’bnə Əliyyun vəliyallahu]”¹ deyüb bir nə’rə urdu ki, ol sədadən cəmi’i-əczai-tərkibikainat mütəhəllil olub, fələki-dəvvar hərəkətdən mütəvəqqif və ərzisakin mütəzəzil oldu. İbn Sə’d şahzadəyi ol sələbətdə görüb, ləşkəri bir-bir müharibə qılmaqdan mən’ edüb, fəryad etdi ki: “Ey bixəbərlər, şücaəti-Mustəfa və sələbəti-Murtəza və heybəti-Həsəni-Muctəba bu gün bu şəxsədə münhəsir olubdur. Həqqa ki, əgər cəmi’i-kainat bir

¹ Mən Rəsulullahın oğluyam, mən Allahın vəlisi Əlinin oğluyam.

surətə mütəşəxxis olub ana müqabil dursa, bir həmləsinə vəfa qılmaz və hala zəxmi-tiği-atəş və cərahəti-müfariqəti-əhbab ana kargər olubdur. Cəmi'i-ləşkər ittifaqla həmlə qılıb, tərəddüdün ziyadə qılun". Ol məl'unun əmriylə cəmi'i-ləşkər ittifaqla mütəvəccih olub şəhzadəyi araya aldılar və ol şiri-bişeyi-şücaət tiği-bərqasayla didəyidraki-bədxahı xirə qılıb, hər canibə təvəccöh qıldıqca gərdi-nə'libadpayi-badiyəpeymasından ruzigari-ə'da tirə olurdu.

Rəvayətdir ki, bir dəxi ol ləşkəri pəymali-rəxşi-himmət qılıb səməndi-badrəftarın Fərata yetürdi və daiyə qıldı ki, bir qətrə su içüb təskini-hərarət verə. Ətəşi-mütəhhərat və əfal yadına gəlüb tərkimüddəa qıldı. Və bir rəvayət dəxi oldur ki, bir miqdar su içmək tədarükündə ikən Hüseyr bin Təmimi bir ox atub, ol ox zəxmiylə ləbü dəndani-mübarəkin məcrub edüb su içmək müyəssər olmadı.

Əlqissə, ləşkəri-ə'da hücum edüb gəldikcə gülüvvi-müxalif ziyadə olub və və'deyi-şəhadət müqaribət qılıb zəxmlərindən çeşmə-çeşmə qanlar getməklə şəhzadəyə zə'f qalib oldu. Rəvayətdir ki, ol Həzrətin yetmiş iki zəxmi olub, səməndi-səbükseyri dəxi kəsrəti-zəxm və ifrati-ətəşdən süst olub asari-təzəlzül zahir oldu. İbn Sə'd şəhzadənin zə'fi-halın mülahizə qılıb qətlinə iqdəm etdikdə Həzrət ol bədbəxtə qəhrlə baxub ayıtdı: "Ey zalim, bu əmri-qəbihə sənmi iqdəm edərsən?". Ol bədbəxt infial olub gerü döndükdə Şimribədbəxt piyadələrə buyurdu ki, ətrafı cəvanibin dutub tirbaran edələr. Yenə şəhzadə bir həmlə qılıb, anların səfin sındırub bir mövzə'də qərar dutdu. Rəvayətdir ki, ol bədbəxtlərdən bə'zi mübaşiri-qətliHüseyn olub, bə'zi mütəvəccihi-nəhbi-Əhli-Beyt oldular. Həzrətİmam ol halətdən vaqif olub ayıtdı: "Ey Ali-Əbu Süfyan, tutalım ki, sizdə iman əsəri yoxdur, bari, qaideyi-namusi-cahiliyyəti ki, lazimeyicibilliyətinizdir, tərək etmək nə münasibdir ki, qəsd-i-əvrat edərsiz? Əgər məqsudiniz bənim qətlim isə, ol müddəa bəndən müyəssərdir". Şimri-məl'un ayıtdı: "Ey Hüseyn, bu iltimasun qəbul edəriz". Pəs, ləşkəri təərrüzi-Əhli-Beytdən mən' edüb mübaşiri-qətli-Hüseyn oldu.

Rəvayətdir ki, ol kəməli-zə'flə tiği-abdarından ehtiraz edüb, qətlinə kimsənə iqdəm edə bilməzdi. Aqibət İraqdan tirbaran etdilər. Həzrəti-İmam gördü ki, cövlan etməgə qüdrət yox, naçar mərkəbdən enüb piyadə oldu ki, mərkəbinə tirbarandan zərər yetməyə, zira yadigari-Mustəfa və Murtəza olub mükərrəm və möhtərəm idi. Ol

bədbəxtlər Həzrəti-İmamı piyadə görüb, dilir olub qətlinə mütəvəccih oldular. Əsnayi-mə'rəkədə bir lə'in ol afitabi-övcü-səadətin cəbinimübarəkinə bir ox urub məcruh [etdi]. Həzrəti-İmam ol navəkixunfəşanı çəküb, cəbini-mübarəkindən məhasini-şərifinə qanlar rəvan olub, xəzab olduqda mübarək əliylə rüxsarinə sürüb mübahat edərdi ki: "İnşallah, bu rənglə cəddim xidmətinə müşərrəf oluram". Və bu halətdə qıbləyə mütəvəccih olub və bargahi-qürbi-Mə'buda yüz dutub müntəziri-şəhadət oldu. Şe'r:

Şəm'i-həyata sübhi-əcəl verdi iztirab,
Mulki-vücuda seyli-ədəm saldı inqilab.
Gülzari-ömrə qıldı əsər sərsəri-xəzan,
Dəsti-zəmanə rişteyi-ümmidə verdi tab.

Rəvayətdir ki, ol sərvi-riyazi-şəriət sərsəri-hücumi-ə'da və seyli-sihami-əşqiyyəylə mərkəbdən düşüb bixud olduqda münafıqlər bir-bir, iki-iki qəsd-i-qətl edüb müqabilinə gəldikdə rüxsarimübarəkin görüb, şərm edüb tə'xir edərlərdi. Şe'r:

Tökmək övladi-Rəsulun qanını asan degil,
Ol səbəbdən kim, bu qan hər qana bənzər qan degil.

Aqibətuləmr Şimri-lə'in gördü ki, ləşkər ol Həzrətin qətlində tə'xir edərlər, fəryada gəldi ki: "Ey bihəmiyyətlər, bu nə tə'xirdir?". Dər'ə bin Şəriki-bidövlət gəlib ol Həzrətin saidi-mübarəkin məcruh etdi və Sinan bin Ənəs kətfi-mübarəkinə bir ox urub, ol iki zəxmədən şahzadəyi-ələm ixtiyarsız düşüb, xaki-Kərbəlaya təzəlül buraxdı və ol vaqiədən sükkani-təhtüssəradan Sürəyyaya gülğülə çıxdı. Dövrənifələk sərəsimə olub derdi ki: "Aya, bu nə əmri-qəbihdir?". Və daireyizəman iztiraba düşüb təəssüf çəkərdi ki: "Aya, bu nə zülmi-sərihdir?". Əlqissə, Xəvl bin Yezidi-Əshəbi və anın fərzəndi Şibl bin Yezid ittifaqla piyadə olub, ol sərəfrazın səri-mübarəkin bədəni-şərifindən cüda qılmaq qəsdinə mütəvəccih oldular. İqdam etdikdə məhabət müstövli olub müyəssər olmadı.

İsmail Buxaridən nəqldir ki, şahzadə duşdugu səətdə İbn Sə'd əmriylə bir mübariz anın qətlinə iqdam etdikdə Həzrəti-İmam ayıtdı: "Ey fəqir, bənım qatilim sən degilsən, bu əmri-qəbihə iqdam etmə. Heyfdir ki, atəşi-duzəxə giriftar olasan". Ol mübariz giryan olub

ayıtdı: “Ya İbn Rəsulullah, bu halətdə sən hənuz bizə rəhm edərsən, Əhli-Həq olduğuna şəkküm qalmadı”. Ol mübariz biməhaba əlindəki tiği müraciət qılıb İbn Sə’də həvalə qıldı. Mülazimlər hər tərəfdən mane olub, ana zəxmlər urub, ol yeganeyi-zəman bədəni-məcruhlə Həzrəti-İmam hüzurinə gələb ayıtdı: “Ya Hüseyin, sənün üçün bəni şəhid edərlər”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Mücahidlər əməli zəyə’ olmaz”.

Ölqissə, hər tərəfdən tiğlər çəküb Yezidin ən’amü iltifatı ümidinə ol əmri-qəbihə iqdām edərlərdi. Əmma kimsənəyə bu şəqavət müyəssər olmayub iki kimsənəyə münhəsir oldi: biri Sinan bin Ənəs və biri Şimri-Zilcövşən. Sinani-bədbəxt istədi ki, ol əmrə mübaşirət qıla, Şimri-bidövlət sibqət edüb ol Həzrətin sineyi-bikinəsinə qədəm basdı. Həzrəti-İmam göz açub dedi: “Ey bədbəxt, sənə kim derlər?”. Dedi: “Bən Şimri-Zilcövşənəm”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Damənizireh çehreyi-napakindən götür, səni görəyim”. Ol bədbəxt damənizireh rəf’ edüb, çehreyi-napakini göstərdikdə Həzrəti-İmam gördü ki, dişləri xinzir dişləri kibi dəhani-pəlidindən dışra çıxmış. Dedi: “Sədəqə-Allah və sədəqə Rəsulullah”¹, bu bir nişanədir”. Zira vaqiəsində Həzrəti-Rəsul, qətlindən xəbər verüb və’deyi-qətlin müqərrər etmişdi. Dedi: “Ey Şimr, bənim qətlim sənə müqəddər olubdur, əmələndə təqsir etmə. Əmma ey Şimr, bu vəqt nə vəqtdir və bu gün nə gündür və bu ay nə aydır?”. Şimr ayıtdı: “Məhərrəm ayıdır, cümə gündür və nəməz vəqtidir”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey zalim, bunun kibi şəhri-həram və ruzi-cəm’iyyət və vəqti-nəməz ki, xütəbayi-İslam və rüusi-mənabirdə cəddim övsafın bəyan edərlər və übbadi-xəvasü əvam mütəvəccih-i-dərgahi-Mə’bud olub ədəyi-ibadət qılurlar, sən nişə bu əmri-qəbihə iqdām edərsən? Barı, ey Şimr, köksüm üzərindən durub bir miqdar möhlət ver ki, bən dəxi ləbi-təşnə ilə nəməza məşğul olayım və çün nəməzda ikən şəhid olmaq bana mirasdır, bən dəxi ol səadəti bulayım”.

Şimri-bədbəxt ol Həzrətin sinəsindən durub və ol Həzrətdə bir miqdar qüdrət var idi ki, oturub qibləyə mütəvəccih olub nəməza iştigal etdi. Ol vəqt bir vəqt idi ki, sultani-sərapərdeyi-tarəmi-çarüm sihami-şüain xarü xaşaka urub, parə-parə qılıb və şəmşiri-şə’şəsin kuhsara çalmaqdan sındurub zəvala mütəvəccih olmuşdu. Və xütəbayi-ümmət minbərə çıxub “İnnə’llahə yə’muru bil-ədli və’l-

¹ Rəsulullah doğru söyləmiş.

ihsani və itai zi'l-qurba və yənha əni'l-fəhşai və'l-münkəri və'lbəği yə'izu kum lə'alləkum təzəkkərun"¹ moizəsin zalimlərə ilqa qılıb və müəzzin minarələrdən "İnnə'l-lahə və mələikətəhu yusəllunə ə'lən-nəbiyyi"² zəməməsin cəhana salmışdı. Filvaqe', əgərçi ol vəqt ələmi-surətdə əhli-zəlalətin kövkəbi-iqbalları dərəcəyi-rif'ətdə İbn Sə'd və sayır ümərəyi-ləşkəri-Yezid bir-birinə təhniyyəi-zəfər verüb, ümidi-iltifatü ən'amla nişati-təمام bulub və Yezid və Übeydullahi-Ziyad məsnədi-hökumətlərində məcalisi-tərəb tərüb edüb nazü nuşla məşğuliyyəşü tərəb olmuşlardı və Əhli-Beytİlmamın nəvayibü əhzanı kəmalə yetüb Hüseyin və sayır şühədə aludeyi-xakü xun, dəşti-Kərbəlada mərkəblər paymalı olub, mütəhhərati-hərəmsərayi-nübüvvət rıqqəti-qəlblə küştələrin parəparə bərabərlərində görüb və başları üzrə mücərrəd tiğlər müşahidə qılıb iztirabi-təمامla təzəlzül bulmuşlardı. Əmma ələmi-mə'nidə ol bədbəxtlərin münşiyyə-qəza, nasiyyəi-əhvallərinə rəqəmi-"Xəsirə'ddunya və'l-axirətu"³ çəküb istirdadine'mətlərinə fələk pənceyitəsərrüf mühəyya qılıb və tə'zibi-ruhlarına Maliki-duzəx səlasilü əğlal mürəttəb edüb, əsəri-zülmü sitəmləri sərayi-aqibətlərin viran etmişdi. Və Həzrəti-Hüseynə və ətbainə ərvahi-ənbiya istiqbal edüb, məlayikeyi-müqərrəbə nisar üçün ətbaqi-cəvahiri-təhiyyat mühəyya qılıb, divani-qəzadan [misali]-hökuməti-dünyavü axirət verilüb və mütəhhərati-Əhli-Beytə hüccəti-təmliki-hur və qüsuri-cənnət ən'am olunub, səm'i-rizalərinə müjdeyi-əhtirami-dünyəvi və üxrəvi yetmişdir. Şe'r:

Bir dükandır bu büsati-dəhr kim, ümmalinə
 Əcr miqdari-əməldir, müzd miqdari-hünər.
 Xakdani-dəhr bir məzrə'dirü ə'mal zər',
 Xeyr olur məhsul xeyr əhlinə, şər əhlinə şər.

Əlqissə, Həzrəti-İmam nəməza məşğul olub səcdədə ikən Şimribədbəxt baş qaldırmağa möhlət verməyüb şərbəti-şəhadət içirdi.

¹ Şübhesiz ki, Tanrı sizə ədaləti, yaxşılığı, yaxınlarınıza yardımı əmr edir. Pisliliyi, yamanlığı və zülmü yasaq edir. Bunları ağılınızda tutasınız deyər sizə öyüd verir (Qur'an, 16, 90).

² Şübhe yox ki, Allah və mələkləri Peyğəmbərə səlat edirlər (Qur'an, 33, 56).

³ Həm dünyanı, həm də axirəti qeyb etdi (Qur'an, 22, 11).

“İnna lillahi və inna ileyhi raci’un”¹. Bu halətdə qülqülə səvame’imələkuta düşüb və xətayiri-cəbərut vəlvəleyi-mələi-ə’ladan dolub, çün padişahi-məsnədi-İmamət aləmi-surətdən aləmi-mə’naya intiqal etdi, əhli-aləmi-surət ol daği-fəraqa səbr etməyüb, ittifaqla iztirab edüb, micməreyi-gərduni-gərdan qüsuri-nigari-əflaka atəş urub məlayik pərü balın atəşi-fəraqa yaxdı və şö’bədəbazi-surətxaneyitəbiət silsileyi-rabiteyi-təbayei qət’ qılıb əczai-mürəkkəbata ehtiraz bırxadı. Fəzayi-dərya bu müsibətdə məhilərə çeşməyi-zəhri-hələhil oldu və ərseyi-səhrayı bu möhnət vühuşü tüyura təngnayı-tənuripüratəş qıldı.

Nəqldir Ətəmi-Kufidən ki, müqarini-qətli-Hüseyn həvaya bir qübar tari olub ol qayətdə ki, aləm tirəvü tar oldu ki, “ələmeyiQiyamətdir” – deyüb xəlqi-aləm istigfara başladılar. Ol qübar mürtəfə’ olduqda Həzrəti-Hüseynin mərkəbi kakülin qanla rəngin edüb, mütəvəccihi-xeyməgah olub, mütəhhərati-Əhli-Beyt ol mərkəbi kaküli-pürxunla şəhzadədən cüda gördükdə fəğanlar edüb, mərkəbi müxatəb qılıb növhə ilə ayıtdılar. Şe’r:

Ey səməndi-badpa, billah, qanı ol şəhsəvar?
Nişə ol sərdardan qıldun cüdalıq ixtiyar?
Neylədin ol dürri-şəhvarı ki, tapşurduq sənə?
Qanda saldın, nişə gəlməz, ötdü həddən intizar.
Paybusindən anın məhrum olub, sən ey rikab,
Səxtidilsən kim, gözün olmaz dəmadəm əşkbar!
Dəstbusindən anın düşmüşsən ayrı, ey licam,
Nola toprağa düşüb oldunsa xarü xaksar?!

Anlar sürüdlə növhə qıldıqca Zülcinah didələrinədən əşki-rəvan axıdırdı. Rəvayətdir ki, ol mərkəbi-vəfadar ol Həzrətdən sonra rəhibadiyə dutub minbə’d andan kimsənə nişan bulmadı və anın rükubu kimsənəyə müyəsşər olmadı.

Rəvayətdir ki, qətdən sonra Şimri-məl’un münafıqlərlə mütəvəccihi-hərəmsərə olub bünyadi-qarət etdilər, əmma mütəhhərata dəsti-təərrüz yetmədi. Əmma Şimri-bədbəxt Həzrəti-İmam Zeynəlabidinə yetüb qəsd etdi ki, qətl edə, Həmid İbn Müslim təriqi-mən’lə ayıtdı: “Ey bədbəxt, bu növrəsiddə əsiri-dami-mərəzdir. Bigünah

¹ Biz Allaha aidik və qayıdışımız da onadır (Qur’an, 2, 155).

qətlinə iqdam etmək mürüvvətimdir?" Və bir rəvayət dəxi oldur ki, Ömər Sə'd mən' etdi. Bəhər hal, çün müqtəzayi-hikmət bəqayışəhzadə idi, ol vərətdən nəcat buldu. Həzrəti-İmamın matəminə iştiğal edüb bu məzmunla sürüdə başladı. Şe'r:

Ya Rəb, nə fitnədir ki, cəhan qıldı aşkar?!
Ya Rəb, nə zülmdür ki, əyan etdi ruzigar?!
Ya Rəb, qəza bu əmrdə çəkməzmi infial?!
Ya Rəb, fələk bu fe'ldən olmazmı şərmsar?!
Abü həvayi-gülşəni-möhnətfəzayi-dəhr
Çün olmadı Hüseyinə səfəbəxşü sazkar,
Aram dutmayub yerə keçsin həmişə ab,
Məhdi-fərəğət üzrə həva tutmasın qərar.
Çün xakdani-dəhrdə aram bulmadı,
Sultani-din Hüseyini-Əli, şahi-kamkar,
Badi-fənaya getsə rəvadır bu xakdan,
Ayineyi-vücuda ədəmdən salıb qübar.
Ey dil, hökumətinə cəhanın nə e'timad?!
Ey didə, həşmətinə zəmanın nə e'tibar?!
Olsaydı ruzigar nihadında bir səbat,
Əhdin qılırdı Ali-Rəsul ilə üstüvar.
Dövrən cibillətində gər olsaydı bir vəfa,
Ali-Rəsul xidmətin eylərdi ixtiyar.
Ol vəqtdən ki, xəsm rizasıyla tiğü tir
Şahi-şəhidin eylədi ə'zasını figar,
Açmış dəhan təəssüf üçün tiri-tündrəv,
Çəkmış zəban təhəssür üçün tiği-abdar.
Ya Pəb ki, tiğ çıxmaya həbsi-niyamdan!
Ya Rəb, ki qanda olsa ola tir xaksar.

Xatimə

MÜXƏDDƏRATI-ƏHLİ-BEYTİN ŞAMA GETDİĞİN BƏYAN EDƏR

Hikməti-baliğeyi-rəbbani binayi-mükəvvənat və qüdrəti-kamileyimüsəvviri-əşkali-mövcudat böylə iqtiza qılmış ki, bünyeyi-vücudibəşər məzhəri-cəmi'i-sifat olub, gah ətvəri-sütudələri ə'malizəmimələrinə qalib düşüb, rif'əti-iqtidarləri məlayikədən ə'la ola və gah əf'ali-qəbihələri əxlaqi-həmidələrinə fayiq olub, rütbeyie'tibarların İblisdən ədna qıla. Və bə'zi ərbabi-həqayiq ki, aləmi-kövnü fəsada insani-kəbir demiş, bu mə'naya mütəzəmmindir ki, surətialəm həmişə mütənəvvə' və mütələvvindir. Gah məsnədi-xilafətdə xüləfayi-ədalətşüar və səlätini-rə'fətdisar istiqrar bulub ərbabi-küfrü tüğyan məqhur olub və gah səriri-əyalətdə müluki-cəfəpəşə və hükkami-sitəməndişə mütəməkkin olub, əshabi-əqlü imanı məğbunü məxzul qılır. Ol cümlədəndir Yezidin əyyami-istiqlali-hökuməti ki, cəmi'i-əf'ali-zəməməyə came' olub, cəhanı darülfəsad etmişdi və Hüseyni-məzlumun zəmani-istilayi-möhnəti ki, təməmiyi-əxlaqikəriməyə məzhər vaqe' olub, aləmi-surətdə müsibəti mələli kəməla yetmişdi. Bilmək gərək ki, dövrü-Adəmdən xatimi-ənbiyayadək cəmi'iə'sarü ənsarda təməmiyi-əfradi-insana vaqe' olan əsnafi-bəliyyatı cəm' etsələr, Kərbəla müsibətinin bindən birinə bərabər olmaz. Və e'tiqad etmək gərək ki, sayiri-bəliyyatın eyni vaqieyi-Kərbəlanun təsəvvürüncə həqiqət əhlinə əsər qılmaz. Şe'r:

Gögdən endikdə bəla bulmazdı mənzil qonmağa,
Olmasaydı ərseyi-aləmdə xaki-Kərbəla.
Kərbəladan qeyr yoxdur bir mübarək büq'ə kim,
Ola anın əksəri-əczayi-tərkibi bəla.

Filvaqe', Kərbəla bir büq'eyi-şərifdir ki, canibi-Həqdən anda rütbəyi-əhtirami-xanədani-risələt və tə'zimi-dudmani-nübuvvət

kəmala yetmiş və həqiqəti-zülmi-əşqiya və səbri-övlüyada olan əsrari-hikmət zühura yetmiş. Zəhi bədbəxtlər ki, anın kibi bütq'eyişərifdə mahi-Məhərrəm ki, müqəddəmi-şühuri-mədari-aləmdir və ruzi-cüm'ə ki, sayir əyyamdan ehtiramla müqəddəmdir və vəqti-zöhr ki, zəmani-iqamətasari-Rəsuli-mükərrəmdir hörməti-Rəsulullahı riayət qılmayub övladına sitəm rəva gördülər və həzrəti-Vacibülcudun səbrin kəndülərinə nüsrət təsəvvür edüb vacibüt-tə'zim olan cəmaətə ihanət yetürdilər. Çün bu mahi-mübarəkdə Əhli-Beytirisələt nəhayəti-mələlət bulmuşlar və qayəti-iztirabla mütəfərriqü pərişan olmuşlar, lacərəm tərki-sürur qılıb təriqeyi-matəm rəayət edənlərə şərəfi-intisabi-Əhli-Beyti-risələt müqərrərdir və mələlətlərinə şərik olanlara səvablarla şirkət müyəssərdir. Şe'r:

Məhərrəmdir, könül fəryada gəl, ah eylə, əfğan qıl!
Əza dut, başa topraqlar savur, çaki-giriban qıl!
Qılıb qət'i-nəzər mahi-Məhərrəm eysü işrətdən,
Dəmadəm çeşmini məzlumlar yadıyla giryan qıl!
Urub gərduna bərqi-ahi-atəşbardan atəş,
Binasın yax, anı dövri-müxalifdən peşiman qıl!

“Üyunir-Riza”da məzkurdur ki, Əmr Leys hakimi-Xorasan ikən ümərəyi-ləşkərinədən bin müsəlləh mübarizə malik olan kimsənəyə bir zərrin gürz ən'am edərdi. Bir gün ə'yani-dövlət və ərkani-həşməti ərzi-ləşkər gördükdə yüz igirmi sahiblivayi-zərringürz qələmə gəldi.

Surəti-hal Əmr Leysə ərz olunduqda mərkəbindən düşüb, xakiməzəllətə yüz sürüb zar-zar aqladı. Ərkani-dövlət ol halətə təəccüb edüb ayıtdılar: “Ey məlikikamkar və şəhriyari-alimiqdar, əl-minnətü lillah, mülkin mə'mur, ləşkərin məsrur, düşmənin məqhur, şadü xürrəm olmaq münasib ikən bu pərişanlığa səbəb nədir?”. Əmr Leys ayıtdı: “Ey əzizlər, bən bu ləşkəri iste'dadi-təmamlə mühəyya gördükdə yadıma vaqieyi-Kərbəla gəldi. Təəssüfüm və təhəyyürüm budur ki, neçün bu ləşkərlə ol gün Hüseyni-məzluma müavinət qılmağa müvəffəq olmadım və Yezidin ləşkərin mütəfərriq edüb iktisabisəadət qılmadım”.

Rəvayətdir ki, Əmr Leys dünyadan intiqal etdikdə vaqiedə gördülər: başında taci-mürəssə' əgnində xəl'əti-giranmayə, altında mərkəbibadrəftar, mülazimətində qilmani-mahrüxsar. Ayıtdılar: “Ey əmir, bu səadət nə ibadət əcridir?” Əmr Leys ayıtdı: “Bu kərəmətlər ol niyyətdir”.

müqabiləsində vaqe' oldu ki, həngami-ərzi-ləşkər müavinəti-şühəda xüsusunda xatirimə yetirdim". Bu tənbehdən mə'lum oldu ki, arzuyimüavinəti-şühəda məsabeyi-əzadır, bəlkə əzadan əsvəb. Və əsvəb, anlar üçün irtikabi-əzadır. Şe'r:

Əgərçi-həşmətü övladü mülkü mal qamu,
Əziz olur qamuya, zövqi-ruh qalibdür.
Çü can müqəddəm olur cümlədən yaxındır bu
Ki, tərki-can ələmi ə'zəmi-məsayibdür.

Mühəqqəq oldu bu tərtib olan müqəddəmələrdən ki, rütbəyişühəda əşrəfi-məratibdir. Nəqlidir ki, ruzi-cəza zümreyi-şühədaya cəmi'i-əsnafi-məvəhib və cümleyi-ənvai-mətəlib kəramət olunduqdan sonra canibi-Həqdən nida gələ ki, ey təriqi-məhəbbətdə nəqdi-can nisar qılanlar və ey bəzmi-bələda həlahili-məhəbbətimi şəhdi-şəfa bilənlər, dəxi muradınız var isə, bəyan edin, hasil olsun və dəxi məqsudiniz nə isə, əyan edin, icabət bulsun. Firqeyi-şühəda bu cəvaba mülhəm olalar ki: Ya Rəb, səadəti-şəhadət nəticəsin görüb iradətimiz ziyadə olmağın muradımız dünyaya müraciət qilib təkrarla səadətişəhadət bulmaqdır və əgər müyəssər olsa, bu iqbalin idrakinə müdavi olmaqdır. Şe'r:

Şəhidi-xəncəri-bidada ruzi-Həşr feyzi-Həq,
Əyan etdikdə sərfi-nəqdi-can əcrinin asarın,
Kəməli-zövq bundan qeyr qoymaz anda həsrət kim,
Dönüb dünyaya hasil eyləyə ol zövq təkrarın.

Kitabi-"Rəbiül-Əbrar"da Bəxtəri məstur etmiş bir əzizdən, nəql edüb ki, bir gün Həzrəti-Rəsulullah bənim mənzilimdə mübarək əllərin yuyub və məzməzə edüb iste'mal olunan suyu bir mövze'də tökdü. Sabah olduqda ol mövze'də bir dirəxti-barvər peyda olub bir xoş meyvə gətirdi. Bir müddət xəlq ana "Şəcəreyi-mübarəkə" ləqəb qoyub meyvəsindən mütəmətte' olurlardı. Bir gün gördük meyvəsi tökülüb, bərgləri pəjmürdə olmuş. Təəccüb etdik ki, aya, nə afət vaqe' oldu ola? Nəgah xəbəri-vəfati-Rəsul istima' olundu. Andan sonra dəxi meyvə verürdi, əmma nihayət qillətdə. Bir gün gördük ki, cəmi'iməyvəsi tökülüb, yerinə tikən bitmiş. Nəgah Həzrəti-Murtəza vəfatından xəbər verdilər. Andan sonra dəxi övraqın iste'mal edüb

bimərliklər şəfa bulurlardı. Bir gün gördük tәмamiyi-qüsünü övraqı xüsk olub həman saqi-dirəxt qalmış. Nagah xəbəri-vəfati-İmam Həsən şiya' buldu. Bir gün gördük ol saqi-dirəxtdən dəxi əsər qalmayıb xakla yeksan olmuş. Nagah vaqieyi-Kərbəladan xəbər yetürdilər. Şe'r:

Hər qafilin ki, çeşmi bu matəmdə tər degil,
Mütləq nihali-ömrü anın barvər degil.
Hər didə kim, degil bu müsibətdə əşkbar,
Məqbuli-təb'i-mərdümi-sahlbnəzər degil.

Rəvayətdir ki, Həzrəti-Hüseyni şəhid olduqda filhal bir kəbutərikafurfam həvadan yenüb, pərü balın ol məzlumun qanıyla gülgun edüb, pərvaza gəlüb, həm ol saətdə Mədinə əzmin qılıb, rövzeyi-Rəsulullahın ətrafında cövlan edüb qətrə-qətrə qan pərü balından ol mərqədi-mübarəkə axıdırdı və Əhli-Beyt ol haləti müşahidə qılıb heyran qalmışlardı ki, aya, bu nə əlamətdir? Nagah xəbəri-vaqieyi-Kərbəla yetüb mə'lum oldu ki, ol kəbutərin pərü balı nameyi-əhvali-Kərbəla imiş rövzeyi-Rəsulullaha.

“Kənzül-Ğərayib”də məsturdur ki, bir yəhudinin bir cəmilə qızı olub bə'zi bəlalara mübtəla idi. Ol cümlədən biri ol ki, ə'ma idi və yəhudi xarici-şəhrdə anınçün bir bustan mürəttəb edüb mənzil müəyyən etmişdi. Bir gün ol yəhudi qayıb olub, ol zəifə qaldıqda Hüseyni-məzlumin qanıyla rəngin olan kəbutər ol bustana güzar edüb, bir şaxsar üzrə qonub fəğan elərdi. Ol zəifə anın sədasına mütəvəccih olub ol şaxsara yetdikdə, baş qaldırub yuxaru təvəccöh qıldıqda kəbutər pərü balından bir qətrə qan didəyi-nabinasına damub bina oldu. Göz açub ol kəbutəri gördükdə pərü balından axdığı qandan sayir ə'zasına dəxi sürüb səhhəti-təمام buldu. Səhhül-mizac və bina seyr edərkən yəhudi şəhrdən gəlüb bustana girdikdə ol bimarını səhhət üzrə görüb, təəccüb edüb səbəb sual etdikdə ol zəifə surəti-halın bəyan etdi. Yəhudi mütəəccüb olub, ol şaxsara mütəvəccih olduqda ol kəbutəri görüb nişatla ayıtdı: “Əyyuhə't-təyru ma-həqiqətu halikə vəma fibalikə”¹. Hikməti-İlahidən yəhudiyə səbəbi-İslam olmaq məsləhəti üçün ol heyvan natiq olub göftara gəldi ki: “Ey yəhudi, bu gün bə'zi kəbutərlər ilə aşıyanəmizdən pərvaz edüb seyr edərkən

¹ Ey quş, həqiqəti-halın və qanadındakı nədir?

güzarımız Kərbəlaya düşdü. Hüseyini-məzlumu gördük, aludeyi-xakü xun şəhid olmuş. Pərü balımızı anın qanına sürüb, hər birimiz bir canibə təvəccöh qılıb, hala bən bu büq'əyə düşüb növhəyə məşğul ikən sənin fərzəndin hazır olub təvəccöh etdikdə əmrəzinə şəfa verən pərü balımdan axan qandır və bu gün vühuşü tüyur matəmi-övlad tutub pərişandır". Yəhudi bu hala müttələ' olduqda hədayəti-İslam bulub səadəti-imana yetdi və səbəb sual edənlərə şərhi bəstlə bəyani-hal edüb çoxları dəxi müsəlman etdi. Şe'r:

Məhrəmi-bargahi-İzzətdən
Nə əcəb gər kəramət etsə zühur.
Qürbi-dərgahi-Həq bulanlardan,
Mö'cüzatü kəramət olmaz dur.

Raviyi-ərbabi-cigərsuzi-Kərbəladan və naqili-asari-qəmənduzişühədadan səhhətə yetmiş, rəvayət və şöhrət etmiş hekayət budur ki, Şimri-Zilcövşəni-məl'un ol əmri-qəbihə mübaşirət etdikdən sonra Əhli-Beytin qarəti-əmvalü əsbabinə italeyi-əyaliyi-təsərrüf qılıb mütə'ərriz oldu. İstədi ki, Həzrəti-İmam Zeynəlabidini qətl edə. Bir rəvayətdə Həmid bin Müslim mən'iylə və bir rəvayətdə Ömər Sə'd nəhiyyə məmnun' olub əmvalü əmtiələrin qarət qıldı. Əbu Hənifə tarixində məsturdur ki, Ömər Sə'd əmri-müharibə itmam bulduqdan sonra Həzrəti-İmamın səri-sahibsəadətin Xəvli bin Yezid Əsbəhiyə təslim edüb Übeydullahi-Ziyada irsal etdi və kəndü bir gün dəxi Kərbəlada qalub, kəndü ləşkərinin məqtulların cəm' etdirüb, üzərlərinə nəməz edüb dəfn etdirdi və şühədanun başların alub bədənlərinə iltifat etməyüb səhrada üryan bıraxdı. Və ol başları ləşkərinə təslim etdi ki, hər cəməət miqdarincə Übeydullahi-Ziyaddan ən'amü ehsana müstəhəqq ola. İgirmi iki ədəd yəhudiyə on dörd ədəd Bəni-Təməimə, yeddi ədəd Bəni-Əsədə, beş ədəd Ərdəşirə və on iki ədəd BəniSəqifə verüb hökm etdi ki, hər taifə kəndü səfinə ol başlarla ziynət verüb Kufə şəhrinə girələr və xəvatini-hərəmsərayi-risalət üçün münasib hövdəclər mürəttəb qılıb. Və bu ki, derlər, üryan naqələr üzrə alub getmişlər, qələti-məhzdir, zira Əhli-Beyti-risalətə ol ihanət heç vəchlə mümkün olmaz. Və nəqli-səhihdür ki, vaqieyi-Kərbəlada Əhli-Beyt cəmi'i-məkəridən məsunü məhrus olub, hisnü himayətiisməti iffətdə qalub məstur və məhcub mütəvəccih-i-Şam oldular. Şe'r:

Müxəddərati-sərapərdeyi-risalətə bişək,
Kəfaləti-kərəmi-Kirdgar hisni-həsindir.
Nə ehtimali-xələl sitri-iffətinə anın kim,
Hərimi-hörməti-qürbi-Nəbidə pərdənişindir.

Rəvayətdir ki, xəvatini-hərəmsərə əmarilər içrə gedərkən gūzarları mə'rəkeyi-qıtala düşüb, Zeynəb Hüseyni-məzlumun bədəni-şərifin aludeyi-xakü xun görüb biixtiyar fəryada gəldi ki: “Ya cəddah və Muhəmmədah”¹, bu ol Hüseyn bin Əlidir ki, sinəvü rüxsarı sənin busəgahın idi və bu ol fərzəndi-ərcümənd və cigərguşeyisəadətməndindir ki, məhəbubü məqbuli-diləgahın idi. Başı bədəndən cüda və bədəni libasdan müərra, gör nə məqama yetmişdir və ruzigar ana nə cəfalar etmişdir!

Əlqissə, Xəvli bin Yezid ki, Həzrəti-İmamın səri-sahib-səadətə Kufəyə ilətmək məsləhətinə mə'mur idi, ol gün Kufəyə girmək müyəssər olmayub, mənzili-xarici-şəhrdə olmağın kəndü mənzilinə nüzul etdi və Həzrəti-İmamın səri-mübarəkin bir guşədə pünhan edüb məsnədində aram dutdu.

Rəvayətdir ki, ol bədbəxtin övrəti ənsardan olub qayətdə əhlisələh və mühibbi-xanədanı və təhəccüd nəməzinə adət etmişdi. Nisfül-leyldə qaideyi-mə'hudu üzrə nəməza məşğul olduqda gördü ki, mənzili rövşən olmuş. “Səbəbi-ziya nə ola?” – deyüb mülahizə qıldıqda gördü bir guşədən layih olur. Şö'leyi-atəş təsəvvür edüb təfəhhüs etdikdə gördü ki, guşeyi-hücrə şəqq olub, nurdən bir xətt peyda olub. Üzərində dörd xətt enüb, ol şüa zahir olan guşədən bir surət çıxarub, rüxsarın rüxsarına sürüb fəğana başladı ki: “Ey məzlumi-madər və ey məhmumi-madər, inşaallah, ruzi-Qiyamət qaiməyi-ərşdən dəsti-təzəllüm çəkməyəm sənin intiqamını zalımlardan almayınca”. Və baqiyi-övrət dəxi ittifaq edüb növhəyə məşğul oldular. Bir zəman növhə etdikdən sonra vida' edüb gəldikləri məqama müraciət qıldılar. Ol zəifə iztirabla ol guşəyə mütəvəccih olub gördü ki, ziyarət etdikləri surət çehreyi-mübarəki-məzlumiKərbəladır və tə'zimin qıldıqları peykər də sərdəftəri-şühədadır.

Qayəti-təvəhhümdən müztərib olduqda hatifdən nida gəldi ki, “Ey məsturə, sən bu bədbəxt günahına müaxiz olmazsan və bilmiş ol ki, hala bu tə'ziyətinə hasil olanların biri Məryəm binti-İmran, biri Asiyə,

¹ Ah babam, ah Məhəmmədim!

biri Xədicə və biri Fatimeyi-Zəhra idi. Ol övrəti-pakizə¹tiqad ol peykəri-mübarəki gərdi-meydandan müşkü gülabla yuyub və gisuyimübarəkin şənə qılıb, bir pak yerdə qoyub, Xəvliyi-bədbəxti bidar edüb ayıtdı: “Ey bidövlət, bilmədinmi ki, bu fərzəndi-Rəsulullahdır?!. Nişə qətlinə irtikab etdin?”. Filhal ol məl’unun mənzilindən çıxdı, dəxi əsəri görünmədi.

Əmma sübhədam ki, cəlladi-fələk sultani-əncümün səri-bibədənin təbəqiləcivərdfama vəz’ edüb məhfili-ə’yana gətürdi və nəsimisəhər məcmə’i-xarigülbün içrə şahidi-gül çəhrəsindən niqab götürdü, Xəvliyi-bisəadət iltifatü inayətə ümidvar olub, səri-nuraniyisəhib-səadəti-sultani-Kərbəlayı bir təbəqdə vəz’ edüb ÜbeydullahiZiyadın məclisinə yetirdi. Ol bədbəxt mübtəhicü məsrur olub, ol surəti-cəmalı müqabilində qoyub, cəmalı-aləmarasınə təmaşa qılıb və hüsnü-şəmayilinə mütəhəyyir qalub. Əlində bir qəsəbə olub, ol qəsəbə ilə ləbü dəndani-mübarəkinə işarə edərdi ki, Hüseyinin nə xoş ləbü dəndanı var imiş. Ol halətdə Ərqəm ki, səhabeyi-kübardan idi və ol məclisdə hazir idi, fəryada gəlüb ayıtdı: “Qətə’əllahu yədəkə”¹. Ey bədbəxt, bu nə tərki-ədəbdür? Həqqə ki, kərratla görmüşəm ki, Həzrəti-Rəsulullah bu qəsəbə ilə mütəərriz olduğun ləbü dəndanı mülsəmi-təqbili-əhtiram etdigin!”. Hüzzari-məclis anın kəlimatindən mütəəssir olub fəğana başladılar. Übeydullahi-bədbəxt qəzəbnak olub ayıtdı: “Ey Ərqəm, əgər hörməti-kibəri-sinn olmasaydı, sənə siyasət edərdim”. Əlqissə, Ərqəmi məclisdən çıxarub buyurdu ki, Həzrətiİmamın başın yenə sayır şühədanun başlarına mülhət edüb cəmiyyətlə şəhrə gətirələr.

Rəvayətdir ki, Ömər Sə’d şühədanın başların alub, bədənlərin buraxub Kərbəladan irtihal etdikdən sonra ol cəvanibdə Arizə nam bir qəryə var idi, əhlinə ol vəqiə mə’lum olub Kərbəlaya gəldilər ki, bir neçə başsız bədənlər yatur, əmma üzərlərində bir növhə olur. Və kimsənə görməyüb fərasətlə bildilər ki, cinnilərdən matəm tutub mərsiyələr oxurlar və bu beyt ol mərsiyələrdəndir. Şə’r:

Nisau’l-cinni yus ’əduni nisau’l-əşimiyyəti,
Bənatu’l-Mustəfa Əhməd İmam zaki’z-zati².

¹ Allah əlini kəssin!

² Ey pəri qadınlar, Həşimi qəbiləsinə mənsub qadınlar məni xoşbəxt edərlər. Çünki o qadınlar zati pak olan İmam Əhməd Mustafanın qızlarıdır.

Və “Şəvahid”də məsturdur ki, sual etdilər Bəni-Təyy qəbiləsinin bir mö'təmidinə ki, şühədayi-Kərbəla üçün cinnilər növhə qıldığın siz istima' etdinizmi? Ol mö'min ayıtdı: Həqqə ki, hürr və azad ol növhəyi istima' etdilər və anların mərsiyələrindən beytlər yadlarında tutdular. Ol cümlədənir bu ki. Şe'r:

Məsəhə'r-rəsulu cəbinəhu qəd faqə bərqam fi'l-hüdüd,
Əbəvahi min-ə'la Qureyşin və cədduhu xəyrə'l-cüdüd¹.

Əlqissə, əhli-Arizə ol məzlumlərin bədənlərin cəm' edüb, təchiz edüb, üzərlərinə nəməz qılub dəfn etdilər. Və Ömər Sə'd Kərbəladan rəvan olub Kufəyə yetdikdə şühədə başların nizələr üzrə tə'biyə qılub və müxəddərati-xanədani-ismət əmarilərin tərtiblə rəvan edüb, ələmlər açdırub, nəqarələr çaldırub şəhrə mütəvəccih oldular. Şe'r:

Amaci-navəki-nəzəri-mərdüm olmağa
Başlar dizildi nizəyə zərrin qəbəq misal.
Təqdirdən zəmanəyə hökm oldu qaliba
Kim, sərbülənd qıl buları, qılma paymal.

Übeydullahi-Ziyad, Ömər Sə'din gəldigindən vaqif olub, bargahihəşmətin-ənvai-zibü ziynətlə arayış qılub bin müsəlləh mübariz tə'yin etdi ki, dərvazələri və məhəllələri zəbt edüb fitnədən ehtiyat edələr və münadi nida yetürdi ki, cəm'i-xəvasü əvam istiqbala çıxalar. Təmamiyi-şəhr bə'zi təhniyə təriqiylə və bə'zi tə'ziyə iste'-dadiylə istiqbal edüb, ol gün bir qovğavü izdiham oldu ki, kəsərti-xəlidən ləşkəri-Ömər Sə'd sabah dərvazədən girib vəqti-əsr qəsri-əmarəyə yetdilər. Rəvayətdir ki, əhli-Kufə məhfəl ətrafında qülüvv qılub, təəssüflər çəküb fəğan edərlərdi. Zeynəb binti-Əli müttələ' olub, hövdəcdən zəbani-tə'n açub ayıtdı: “Ey Əhli-Kufə, siz peyğamlar və məktublar irsal edüb Hüseyini bu diyara gətirdiniz və siz nəqzi-əhd edüb, Müslimi öldürüb, bizi bu məqama yetirdiniz. Yenə siz təəssüf edüb növhə qılırsuz?! Şe'r:

Ey əhli Kufə, adətiniz məkr imiş müdam,
Ey əhli-Şam, hiylə imiş rəsminiz təmam.

¹ Rəsul alınını sildi və yanında bir şimşək çaxdı.
Əcdadı Qüreyşin ən uluları və ən xeyirliləri idi.

Gəh sə'y edərsiz Ali-Rəsulun qitalinə,
Gəh matəmin tutub ana eylərsiz ehtiram.

Əhli-Kufə arasında bir piri-kühənsal ayıtdı: “Ey xatuni-Qiyamət, bu kəlimatində sadiqsən: “Yəqulunə bi-əlsinətihim maleysə fi qulubihim”¹. Həqqə ki, bu bədnamliq Kufə əhlindən Qiyamətədək mərfu' olmaz”.

Zeyd bin Ərəmədən nəqildir ki, şühədə başların Kufə məhəllələrində gəzdirikən bən bir qürfədə sakin idim. Bana yetdikdə Həzrətİmamın sərimübarəkindən bir səda eşitdim ki, oxurdu: “Əm həsibətə ənnə əshabə'l-kəhfı və'r-rənimi kanu min ayatına əcəbən”². Ol kəlimatın sələbətindən ə'zama lərzə düşüb ayıtdım: “Sədəqtə ya 'bnə Rəsulullah”³.

Nəqildir bir əzizdən dəxi ki, qəsri-əmarədə şühədə başların nizələrdən endirdikdə bən qərib idim. Həzrətİmamın sərimübarəkindən bu ayət tilavətin sərih eşitdim ki: “Və la təhsəbənna'llahə qafilən əmma yə'məlu'z-zalimun”⁴.

Rəvayətdir ki, Übeydullah bir növbət dəxi Həzrətİmamın sərimübarəkin hüzurinə gətirüb, əlinə alub dizi üzərinə qoyduqda bir qətrə qan axub saqi-pəlidindən peykani-abdar kibi güzar etdi və ol məmərərdən peyvəstə məcruh qalub, müddəti-həyatında qabili-əlac olmayub, rayiheyi-məkrühindən əhli-məclis mütəəzzi olmağın cərahətə hər nə qədər nafeyi-müşk bağlardı, faidə qılmazdı. Beyt:

Sanma tökmək əhli-Beytin qanını asan olur.
Ehtiraz et kim, sənə hər qətrə bir peykan olur.

Rəvayətdir ki, ol cərahət zəmani-qətlinədək əlacpəzir olmayub müharibeyi-Muxtarda məqtul olduqda İbrahim bin Malik Əştər olpəlidin cüssəsən ol cərahətdən mə'lum etdi.

Əlqissə, Übeydullahın məclisinə Əhli-Beyt hazır olduqda Zeynəb cümlədən müqəddəm məclisə qədəm dutdu. Übeydullah anın

¹ Qəlblərində olmayan şeyi dillərilə söylərlər.

² Yoxsa sən Kəhf və Rəqim sahiblərini heyrət ediləcək ayətlərimizdənmi sandın? (Qur'an, 18, 9).

³ Ey Rəsulullahın nəvəsi, doğru buyurdun.

⁴ Zənn etmə ki, Allah zalımların etdiklərindən qafildir (Qur'an, 14, 42).

istiğnasından qəzəbnak olub ayıtdı: “Bu kİmdir ki, hənuz əsəri-tüğyan surəti-əhvalında məlhuz olunur?”. Dedilər: “Bu, Zeynəbdir, həmşireyi-Hüseyn”. Übeydullah ayıtdı: “Ey xatun, şükrü sipas ol mə'buda ki, sizi xassü amm içində rüsva qılıb bütlanınızı zahir etdi və seyqəli-ianətilə mir'ati-mülkümüzdən zəngi-küdurət getdi”. Zeynəb ayıtdı: “Kəzəbtə ya əduvə'llah”¹. Ey kəzzab, sipasi-biqiyas ol Vacibülvücuda ki, bizim xanədanımızı şərfi-nübüvvətlə müəzzəz mükərrəm qılıb. “İnnəma yuridullahu li-yuzhibə ənkumu'r-riəsə əhlə'l-beyti”² itşarətiylə səadəti – “Və yutəhhirəkum təthirən”³ kəramət qıldı və bədxahımızın didəyi-bəsirətlərin ə'ma qılıb, “Və ləhum əyminun la-yubsirunə biha və ləhum azanun la-yəsmə'unə biha”⁴ badiyəsində heyran edüb daireyi-heyretə saldı”. ÜbeydullahiZiyad ayıtdı: “Ey fərzəndi-Əli İbn Əbi Talib, nə e'tiqadun var bizim qalib və sizin məğlub olduğunuz xüsusunda?”. Zeynəb ayıtdı: “Ey zalim, bizə vaqə' olan əhvaldan cəddimüz xəbər vermişdir, vüquinə müntəzir idik. Əl-minnətu lillah ki, cəddimizin sidqi-qövlinə surətiəhvalımız məzhər [vaqə'] olub, dərəcəyi-iqbali-“İnnə'llahə mə'ə'ssəbirin”⁵ müyəssər oldu. Ənqərib sizə dəxi hər kimin sərəncamı nə olduğu mə'lum olacaqdır və hər kim cəzayı-əməlin kargahi-əldən bulacaqdır: “Və bəşşiri'l-munafiqinə bi-ənnə ləhum əzabən əlimən”⁶. Übeydullah ayıtdı: “Ey binti Əbu Turab, hala bu bir səadətdir ki, zəmirimiz sizin tüğyanınızdan fəriğ oldu və istilayiqürurunuz təskin buldu”. Zeynəb ayıtdı: “Ey İbn Mərcanə, qürurəsbabi-dünyayla sərməst olub bir padişah qəsdin etmişsən ki, cəmi'iəfradi-afərinış təhti-livayi-İmamətində və rizayi-Xuda və Rəsul şərfi-itəətində idi”. Şe'r:

Hüseyn İbn Əli İbn Talib kim, andandır,
 Binayi-şər'ə istehkamü dini-Həqqə iste'la.
 Müəzzəm cəddi-valası, nəbiyyi-ümmiyi-Məkki,
 Mükərrəm babi-ilqasi Əliyyi-aliyi-ə'la.

¹ Ey Tanrının düşməni, yalan dedin

² Ey Əhli-Beyt, Tanrı sizdən pislili yox etmək istəyir (Qur'an, 33, 33).

³ Sizi pak və tərtəmiz etmək istəyir (Qur'an, 33, 33).

⁴ Gözləri var görməz, qulaqları var eşitməz (Qur'an, 7, 179).

⁵ Allah səbr edənlərlə bərabərdir (Qur'an, 2, 153).

⁶ Özləri üçün acıqlı bir əzab olduğunu düşmənlərə müjdə ver! (Qur'an, 4, 138).

Übeydullahi-bədbəxt ol kəlimatdan mütə'əzzi olub qətlinə əmr etdi. Ömər bin Hüreysi-Məxzumi hazır idi, fəryada gəlüb ayıtdı: “Ey zalim, bir qəribin ki, əkabiri məqtul olub, əsağiri-yetim və əsir olmuş ola, əgər hərqəti-qəlb və hərərəti-cigərdən diliranə təkəllüm qıla əcəb olmaz”. Şe'r:

Sən nə ağəhsən ki, suzi-atəşi-möhnət nədir?
Məsnədi-rahətdə mülkü mal ilə məğrursan.
Dərd əhli halını aləmdə dərd əhli bilir,
Səndə yoxdur dərd, ey bidərd, sən mə'zursan.

Übeydullah Zeynəbdən inhiraf edüb, Əliyyə-Zeynəlabidinə təvəccöh qılıb ayıtdı: “Bu kİmdir?” Dedilər: “Əli bin Hüseyin”. Dedi: “Əli bin Hüseyin məqtul olduğı istima' olundu”. Dedilər: “O, Əliyyəİkbər idi”. Həzrəti-İmam Zeynəlabidin mütəhəmmil olmayub ayıtdı: “Vəllahu innə ləhu mutalibən yövmə'l-qiyaməti”¹. Ey Übeydullah, ol bənim bəradəri-buzurgvarım idi, ol bənim ümidgahım və istizharım idi. Həqqa ki, axirətdən müqəddəm dünyada anın intiqamın alanlar ənqərib peyda olur”. Übeydullah qəzəbnak olub buyurdu ki, ol məzlumlu qətl edələr. Zeynəb dəsti-mübarək Həzrəti-İmamın damənışərifinə möhkəm edüb bünyadi-növhə qıldı ki: “Ey bədbəxt, əgər hənuz atəşi-tüğyanun seyli-xuni-şühədayi-Əhli-Beyti-Mustəfadan təskin bulmadıysa və hərərəti-isyanın şəhidlər qanın içməkdən sakin olmadıysa, bu məzlum yerinə bəni şəhid et ki, buna mütəərriz olma, zira bundan qeyri xanədani-nübüvvətdə və dudmani-risalyətdə məhrəm qalmamışdır”. Həzrəti-İmam Zeynəlabidin əmmeyi-möhtərəməsindən inani-təkəllüm alub, meydanı-fəsaḥətə rəxşi-ibarət salub goftara gəldi ki: “Ey İbn Mərcanə, bana qətlədən təvəhhüm verürsən. Bilməzmişən ki, bizə qətlü qital sərmayeyi-feyzi-şəhadətdir və həmişə cəza qılıb şəhid olmaq adətdir. Peyvəstə nihali-həyatımız zülali-şəmşiri-abdarla səbzü xürrəmdir və həmvarə riza qəzaya vermək və məsayibə səbr eyləmək bizə müsəlləmdir”. Şe'r:

Qətlədən xəvf verən əhli-Həqə, bilməz kim,
Dam olur əhli-Həqə daireyi-qeydi-həyat.
Dəhr bir mənzili-möhnətdirü qəm, ey qafil,
Və'deyi-qətlədir müjdeyi-tövfiqi-nəcat.

¹ Allaha and içirəm ki, qiyamət günündə onun bir alacaqlısı vardır.

Übeydullahi-Ziyad gördü ki, məsduqeyi-“Və ma-yəntiqu əni’lhəva”¹ vaqə’ olan qövmə münazirə faidə qılmaz və mütəəllimiməktəbi-“Və əlləm-hu şədidü’l-quva”² mübahisədə qalib olmaq olmaz, naçar sakit olub mülazimlərinə əmr etdi ki, ol məzlumlara qəsrədən dıſra came’i-Kufəyə [qərib] bir mənzil tə’yin edüb əhli-şəhri ixtilatlarından mən’ edələr. Bir neçə gündən sonra təhiyyeyi-əsbabisəfər edüb Zübeyr bin Qeys və Həsən bin Müğeyrə və ŞimriZilhövşənə beş bin müsəlləh namərd qoşub Əhli-Beyti şühədə başlarıyla canibi-Şama rəvan etdi.

Rəvayətdir ki, mənazilü mərahil qət’ edüb gedərkən hər mənzildə ənvai-kəramət zahir olurdu. Ol cümlədəndir bu ki, çün Hərrana yetdilər, Yəhya nam bir yəhudi sayır xəlqlə ol başlara təməşa üçün istiqbal etdikdə və Həzrəti-Hüseynin səri-mübarikinə qərib olduqda ləbi-mübarəkin mütəhərrik görüb diqqətlə təəmmül qıldıqda bu ayət tilavəti səm’inə yetdi ki: “Və səya’ləmu’lləzinə zələmu əyyə munqəlibin yənqəlibun”³. Yəhya mütəhəyyir olub sual etdi ki, bu kimin başıdır? Ayıtdılar: “Hüseyn bin Əlinin başıdır ki, cəddi Mustəfadır və validəsi Fatimeyi-Zəhradır”. Yəhyaya ol kəramət əsər qılıb filhal imana gəldi. Mənzilinə dönüb xəvatini-hərəmsərayi-nübüvvət üçün və İmam Zeynəlabidin üçün əlbisədən və ət’imədən bə’zi münasib hədiyyələr mürəttəb edüb, bin dirhəm nəzr qılıb gətürdikdə müvəkkil olanlar təərrüz etdilər ki, ə’dayipadşaha məhəbbət mövcibi-fəsaddır və qətlinə qəsd eylədilər. Yəhya dəxi vəhm etməyüb, bə’zi mülazimlərlə anlara müqabil durub, həsbülməqdur müqatilə edüb şəhid oldu. Rəhmətullahi əleyh. Və hala qəbri Hərranda olub Yəhyayi-şəhid deməklə mə’ruf bir məzardır. Şe’r:

Kəraməti-nəsəbi-Mustəfa degil məxfi,
Nə bak ana həsəd əhli əgər nəzər qılmaz.
Nə tirədir dili-əhli-həsəd ki, mö’cuzi-Al
Yəhuda eylər əsər, anlara əsər qılmaz.

Cümleyi-kəramətdən biri dəxi oldur ki, Mosul diyarına yetdikdə Şimri-Zilçövşən e’lam etdi ki, əmiri-Mosul şəhrə ayin bağlayub əhlişəhrlə istiqbala çıxalar. İmadüddövlə ki, əmiri-Mosuldu, əhli-şəhri

¹ Mahiyyətindən bir şey söyləməz.

² Güclü Allah ona öyrətmişdir.

³ Zalımlar nələyə düşər olacaqlarını lap yaxında anlayacaqlar (Qur’an, 26, 227).

cəm' edüb ol əmrə iqdam etməyüb cavab göndərdi ki, bu şəhrdə təvayifi-müxtəlifə çoxdur, fəsad ehtimalı var. Səlah oldur ki, dısrada qonub nüzul [edələr və sayır ləvazim] xidmətlərinizə irsal oluna. Şimri-məl'un dəxi qayəti-vəhmdən bu səlahı qəbul edüb, şəhrə girməyüb dısrada nüzul edüb, Həzrəti-İmamın sərimübarəkin bir daş üzərinə qoymuşlardı. Bir qətrə qan damub ol səhrayimübarəki mə'dəni-yaquti-kəramət qıldı. Müqərrər oldu ki, hər mahi-Məhərrəm ol qan cuşa gəlib mücəddəd ola və xəvasü əvami-şəhr ətrafında cəm' olub əzaya məşğul olalar, ta Əbdülməlik məsnədi-hökumətdə vali olduqda həsəddən ol daşı götürüb andan əsər qalmaqda, əmma yerinə "Məşhədi-Nöqtə" deyüb hənuz ziyarət edərlər. Şe'r:

Girdin, ey əhli-sitəm bir qana kim, hər qətrəsi,
Daşa damsa ta əbəd daşdan çıxar yaquti-tər.
Könlünü daşdan betər dersəm rəvadır, nişə kim,
Daşa tə'sir eylər ol qan, könlünə qılmaz əsər.

Və cümleyi-kəramətdən biri dəxi oldur ki, Nüsəybin hüduına yetdikdə Mənsur bin İlyas şəhrə ayin bağladub, istiqbala çıxub anları şəhrə gətürdikdə bir bərqi-aləmsuz zahir olub şəhrin əksərin yaxdı və ləşkəri-Şimri-məl'una iztirabı iztirar bırxadı. Şe'r:

Düşməni-qafil sanur kim, xuni-ali-Mustəfa,
Bağı-iqbalinə gülbərgi-bəharəfruzdur.
Ehtiraz etməz, həzər qılmaz, məgər vaqif degil
Kim, anın hər qətrəsi bir bərqi-aləmsuzdur.

Və cümleyi-kəramətdən biri dəxi oldur ki, Nüsəybindən ixtirarla çıxub bir qəl'əyə yetdilər ki, hakiminə Süleyman bin Yusuf derlərdi. Və anın iki qarındaşı olub, biri müharibeyi-Siffində Əliyyi-Murtəza əlində məqtul olub, biri anınla şəriki-əyalət idi. Və şəhrin iki dərvəzəsi olub, hər biri birinin hökmündə idi. Şimrin vüsulindən vaqif olduqda şərhə əyin bağladub, təfəxür üçün hər biri ol başları kəndüyə mütəəlliq olan dərvəzədən gətürmək üçün niza' edüb, aralarında fitnə vaqe' olub, [Suleyman məqtul oldu]. Və ləşkəri-Şimr dəxi sərəsimə olub, anda təmkin bulmayub Hələb diyarına təvəccöh etdilər. Həvaliyi-Hələbdə bir mə'mur büq'əyə yetdilər ki, anda hərirədən qeyr nəsnə iste'mal olunmazdı. Qürbündə qonub aram dutduqda Şəhrbanu-

nun Şirin nam bir cariyeyi-cəmiləsi vardı ki, lətafəti-hüsnlə yeganeyiruzigardı. Şəhrbanu xidmətinə gəlib giryə ağaz etdi. Və səbəb bu idi ki, Şəhrbanu Mədinəyə gəlib Həzrəti-Hüseyn söhbətinə müşərrəf olduqda yüz cariyəsi olub, zəmani-zifaf əlli cariyəni azad edüb, əlli cariyə qalmışdı və Həzrəti-Zeynəlabidin mütəvəllid olduqda qırx cariyə dəxi azad olub on cariyə xidmətində qalmışdı və Şirin ol cümlədən idi. Rəvayətdir ki, bir gün Həzrəti-İmamın nəzəri-şərifinə mətbu görünüb mütəyibə təriqiyə Şəhrbanuya ayıtdı: “Ey şəhzadə, Şirin bu gün qayətdə zibə görünür”. Şe’r:

Düşdü guya surəti-Şirinə hüsnündən furuğ
Kim, könül Fərhadvəş buldu liqasindən sürür.
Pərtövi-xurşidi-aləmtabdandır müttəsil,
Lə’lə rəngü laleyi-siraba tabü maha nur.

Şəhrbanu təsəvvür etdi ki, Həzrəti-İmamın ana rəğbəti var, ixlasla ayıtdı: “Ey şəhzadə, bu cariyəyi sənə hədiyyə qıldum”. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Bən dəxi azad etdim”. Şirin azad olduqda Şəhrbanu ana bir xəl’əti-faxir geydirdi ki, xəzaneyi-abavü əcdaddan ana irslə yetmişdi. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Ey şəhzadə, nə vaqe’ oldu ki, Şirin hüsniltifatınla sayir cariyələrdən mümtaz oldu?”. Şəhrbanu ayıtdı: “Ey şəhzadə, sayir cariyələr bənim azadımdı, Şirin sənin azadıdır”. Həzrəti-İmam ana dua qıldı. Və hala Şirin Şəhrbanunun kisvətin pirayələrdən müərra görüb, ədna əlbisə ilə mülahizə qılmağın mütəhəmmil olmayub təzərrö’ etdi ki, ey məxdumə, bana rüxsət ver ki, bu qəl’əyə girüb, bə’zi pirayələrim verüb, ola ki, bir münasib məlbusi-hərir alub xidmətinə müşərrəf olam. Şəhrbanu ayıtdı: “Ey Şirin, sən azadsan. Sənə kim mane’ olur?”. Şirin icazət alub ol qəl’əyə mütəvəccih olduqda dərvazəyi bağlu görüb, bir guşədə mütəməkkin olub, açılmasına müntəzir ikən Əziz bin Harun ki, kutvali-qəl’ə idi, bürcü baru üzərində seyr edərəkən görüb avaz yetirdi ki: “Əyyuhə’r-rəcul?”¹ [Şirin ayıtdı:] “Bir qəribəm, hacətim var. Nola əgər lütf edüb qəl’ə qapusın açasan?”. Əziz ayıtdı: “Ey xatun, sən Şirin degilmisən?”. Şirin təəccüb edüb ayıtdı: “Bəli, bən Şirinəm”. Əziz dərvazəyi açub, Şirini qəl’əyə alub, ana səlam verdikdə Şirin cəvabi-səlam alub ayıtdı: “Ey Əziz, nə bildin ki, bən Şirinəm”.

¹ Sən kimsən?

Əziz ayıtdı: “Bu gecə həzrəti-Musayı Harunla vəqiəmdə gördüm. Nasiyələrində əsəri-tə’ziyə və cəhrələrində nişani-müsibət. Giribanları çak və didələri nəmnak. Təzərrə’lə ayıtdım: “Ey əizzeyi-Bəniİsrail, nə vəqə’ oldu ki, surəti-halınız mütəğəyyir mülahizə olunur?”. Dedilər: “Ey Əziz, bu gün cəm’i-əşya əzaya məşğuldur, zira nəqdiXatimül-Mürsəlin şəhid olmuşdur və ol məzlumun səri-mübarəkin bədəni-lətifindən cüda qılıb hala bu məqama gətirmişlər. Ey Əziz, əgər səadəti-baqi muradın isə Həbibullaha iman gətirüb, HəzrətiHüseynin səri-mübarəkin ziyarət edüb bizim səlamımızı yetür”. Kəlamati-şirinlərin kəmalie’tiqadla istima’ etdikdən sonra ayıtdım: “Ey qüdəmayi-Bəni-İsrail, təzayüdie’tiqad üçün bir səriştə muradımdır”. Dedilər: “Ey Əziz, hala bu qəl’ə qapusunda Əhli-Beytdən bir cariyə Şirin nam gəlüb müntəzirdir. Və ol cariyə divani-qəzadan sənin təzvicinə müqəddər olubdur. Ana istiqbal edüb, həqiqəti-hal andan mə’lum edüb, anınla xidmətlərinə müşərrəf olasan”. Şirin ol kəlimatdan xoşhal olub ayıtdı: “Ey Əziz, hər nə dedin, əyni-səvab və məhzi-məsləhətdir. Əmma bənim əqdim Şəhrbanu icazətinə mövqufdur”. Pəs, Şirin həm ol saat müraciət qılıb Şəhrbanuya əhval ərz etdikdə cəmi’i-Əhli-Beyt vəqif olub, mübahatlar qılıb şükr etdilər. Əmma sübhəmə ki, Musayi-xurşidi-aləmtab əsayi-şüa’lə dəryayi-nilguna gūzar etdi və şə’şəeyi-yədi-beyzayi-sübhi-sadiq Turi-kuhsarı sərasər tutdu, Əziz bin Harun qəl’ədən yenüb müstəhfizlərə bin dirəm rüşvət verüb, xidməti-Əhli-Beytə icazət alub, bin altun Həzrəti-İmam Zeynəlabidinə nəzr təriqiylə mühəyya qılıb və xəvatini-hərəmsərayi-risalətin hər birinə bir münasib təhfələr mürəttəb [edüb] xidmətlərinə müşərrəf oldu və iman gətirdi. Və Həzrəti-Hüseynin səri-mübarəkin ziyarət edüb Musa və Harun səlamın yetürdikdə Həzrəti-İmamın səri-sahibsəadətindən bir avaz gəldi ki, “Səlamu’llahi ələ nəbiyyina və əleyhim”¹. Əziz ayıtdı: “Ya İmam, bana təriqi-hidayət irşad et”. Səda gəldi ki: “Ey Əziz, çün müsəlman oldun, hidayət buldun. Və çün Əhli-Beytimə hörmət qıldın və ənbiya səlamın yetürdin, silsileyi-intisabimizə daxil oldun”. Əziz dua qılıb müraciət qıldıqda Şəhrbanu Şirinə ayıtdı: “Əgər rizayişərifimizi istərsən, Əzizi qəbut et”. Şirin Şəhrbanu icazətiylə Əzizi qəbul edüb anınla rəvan oldu. Şe’r:

¹ Allahın salamu Nəbimizə və onların üzvlərinə olsun!

Səadət nişanı budur kim, yəhud
Olur əhli-din, əhli-tüğyan ikən.
Şəqavət dəlili budur kim, şəqi
Qılır tərki-din, əhli-iman ikən.

Həzrəti-İmam, İsmail Əbul-Hünuqdan rəvayət edər ki, sühədə başların əlli mübariz hər gecə mühafizət edərlərdi. Bən ki, ƏbulHünuqam, bir gecə anlarımla həmrəh olub, anlar yuxuya varub, bən bidar qaldım. Gördüm ki, bin gəndümgün kimsənə libasi-kafurfamla giryangiryan Həzrəti-Hüseynin başı olan sənduqa müqarın olub, ol sərımübarəki sənduqdan çıxarub, yüzün yüzünə sürüb fəğana başladı. Bən öylə təsəvvür etdim ki, sayir xəlqdəndir. Təhəvvürlə mütəvəccih oldum ki, ol başı əlindən alub yenə sənduqa buraxam. Nagah bir səda gəldi ki: “Ey biədəb, bu, Adəmi-Səfidir, cigərguşeyi-Mustafa matəmin dutar”. Bən gərşeyi-dəryayi-təhəyyür olmuş ikən bir səda dəxi gəldi. Bir mö'təbər kimsənə dəxi peyda oldu. Dedilər: “Nuh Nəbidir”. Və mütəəqib İbrahim və İsmail və İshaq və sayir ənbıya hazır olub, bir-bir başı ziyarət qıldılar. Cümləsindən sonra sədəmati-nalövü əfğanla gisuləri pərişan və didələri giryan Həzrəti-Rəsulullah, cəmaəti-səhabeyikübar və Heydəri-Kərrar, İmam Həsən və Həmzə və Cə'fəri-Təyyarla gəlüb hazır olduqda mülahizə qıldım, asimandan bir kürsiyi-nurani nazil olub, Həzrəti-Rəsul ol kürsi üzərinə qərar dutub, sayir ənbıya ətrafında mütəməkkin olub əzaya iştiğal etdilər. Ol hala müqarın gögdən firıştə yəndi. Bir əlində tiği-bürərran və bir əlində əmudi-atəşinkəran. Sənduq müstəhfizlərinə həmlə qıldıqda bən qayəti-vəhmdən fəryada gəlüb ayıtdım: “Ya Rəsulullah, bən ikrahla bunlara rəfaqət qılmışam, haşa ki, düşməni-xanədani-Rəsul olam. Həzrəti Rəsul bəni mən'ilə xilas etdi, əmma rüxsarımə bir təpançə urdu ki, anın əsərindən tərəfi-rüxsarım siyah oldu. Sabah olduqda ol rəfiqlərimdən [bir] əsər görmədim, bir neçə xirməni-xakistərdən qeyri. Bu xəbər Şimri-Zilcövşənə yetüb, bəndən ki, Əbul-Hünuqam, həqiqət sual etdikdə müşahidə qıldığım əhvalı təmam şərh etdim. Ləşkəri-müxalif ol halı mə'lum edüb əvaqibüümurlərinə ittila' buldular, əmma nə çarə? Şe'r:

Hər əməl bir cəzaya qabildir,
Ey xoş ol ki, səvaba mayildir.
Nətə kim, gül olur tikəndən yeg,
Gül tikəndir, tikən tikəndən yeg.

Əbu Səid Diməşqidən nəqlidir ki, demiş: “Bən ol cəmaətlə Şam yolunda rəfiq idim. Həvaliyi-Diməşqə yetdikdə bu xəbər şayə’ oldu ki, Müseyib Qə’qayi-Xüzai bir ləşkər mürəttəb edüb, şəbixun urub başları almaq tədarükündədir. Rüəsayi-ləşkər müztərib olub ol səhrada bir deyr gördülər. Mütəhəssin olmaq üçün ol deyrə mütəvəccih oldular. Rahibi-deyr ayıtdı: “Ey qövm, siz nə tayifəsiz və bu başlar kimlərinindir və bu deyrə gəlməkdən muradınız nədir?”. Ayıtdılar: “Biz əskəri-Yezidiz və bu cəmaət xüruc etmişlərdi, siyasətə yetirdik. Və hala istima’ olundu ki, cəmi’i-müxaliflər qəsd-i-şəbixun etmişlər, bu deyrə mütəhəssin olmaq istəriz”. Rahib ayıtdı: “Bu deyrə izdihami-əskər vüs’əti yoxdur. Münasib budur ki, əsirləri və başları hisara salub, ləşkər dıšrada dura”. Şimri-lə’in bu səlahə razı olub, başları bir sənduqa qoyub, möhr edüb, deyr içində bir müstəhkəm səraya salub qapusuna qüfl urdurdu və Həzrəti-İmam Zeynəlabidin və baqiyi-Əhli-Beyt üçün dəxi ol deyrə bir münasib mənzil tə’yin etdirüb, ol canibdən təsəlli olub ləşkərlə dıšrada aram dutdu.

Şəbhəngam ki, deyri-binayi-fələk müddə’i-möhreyi-mehrirəxşan olub sipahi-zəlamı-qırfam misali-ləşkəri Şam ətrafi-fələkdə qərar dutdu və rahibi-hinduyi-zəngirəngi-şəbsənduqi-zərrini-afitabı deyri-sipehri-minada nihan etdi, nisfi-leylə rahib bidar olub gördü ki, sənduq olan sərayın rövzənlərindən nur lame’ olur. Mütəhəyyir olub bir rövzənədən nəzər qıldıqda gördü ki, səqfi-səray şəqq olub, şikafından bir əmari çıxub ol əmaridən bir neçə xatun ki, tarimi’cərlərindən məduđi-şüai-xurşid kibi ənvari-iffətü ismət füzuzandı və pərtövi-ənvari-təl’ətlərində sayəvar zülməti-fəsadü fitnə gürizandı. Anlara mütəaqib bir xatun dəxi bə’zi mütəhhəratla zahir oldu ki, ləm’eyi-nuri-səlahindən müqəddəm gələnlər pərdəyixtifaya girdilər. Rahib mütəğəyyir ikən nida gəldi ki: “Ey biədəb, nəzzarə qılma ki, bunlar müxəddəratı-pərdəy-i-iffətdirlər. Bunlar xəvatini-sərapərdəy-i-ismətdilər. Müqəddəm gələnlərin biri Sarəzövceyi-Xəlil, biri Həcədir, valideyi-İsmail. Biri Xədiceyi-Kübradır, zövceyi-Həbib-i-Məlik-i-Cəlil, biri Asiyədir, zövceyi-Fir’ovni-əlil və bunlardan sonra gələnlər Fatimeyi-Zəhradır”. Əgərçi rahib nəzər qılmazdı, əmma istima’ edərđi ki, derdi: “Əssəlamu əleykə əyyuhə’lməzlum, əssəlamu əleykə əyyuhə’l-məhmum, əssəlamu əleykə

əyyuhə'l-məğmum"¹. Və sayir xəvatin ana mürafəqət qılıb növhə qılırlardı. Bir zəman əza tutub qayıb oldular. Rahib bu haldan mütəəssir olub, biixtiyar çirağ yaxub, ol sarayın qüflün sındırub, Həzrəti-İmamın başın sənduqdan çıxarub, müşkü gülabla yuyub, bir təbəq üzərinə qoyub bünyadi-təzərrö' etdi ki: "Ey sərvəri-ələm, İmdi bildim ki, sən ol tayifədənsən ki, peyğəmbərlərimiz qüdümişərifindən və'də verüb mütəbiətin bizə lazım etmiş. Filhal irşadiyəhud məsləhəti üçün Həzrəti-İmamın ləbi-mübarəki mütəhərrik olub, göftara gələub ayıtdı: "Ey rahib, "Əna məzlumun, əna məhmumun, əna məqtulun, əna qəribun, ənəbnə'l-Mustəfa, ənəbnə'lMurtəza"². Şe'r:

Mən ruhi-rəvani-Mustəfayam,
Bən rahəti-cani-Murtəzayam.
Məzlümü qəribü zarü heyran,
Məqtülü şəhidi-Kərbəlayam.

Rahib bu kəraməti görüb, övladü ətbain hazır edüb, əhvəla müttələ' qılıb, yetmiş nəfər nəsrani ittifaqla Həzrəti-İmam Zeynəlabidin hüzurinə gələub həm ol gecə müsəlman oldular və icazət istədilər ki, çıxub ləşkərə şəbixun edələr. Həzrəti-İmam rüxsət vermədi ki, anların zəvalinə və'də irməmişdir. Sabah olduqda ləşkəri-Şimr anları çıxarub, ahəngi-rah edüb, Əsqələn nam şəhrə yetdilər. Yə'qub Əsqəlani hərbi-Kərbəlada daxili-əskər idi. Filhal şəhrə ayın bağladub, xəlqin istiqbala çıxarub, məcalisi-xəmrü ləhv mürtəttəb qıldırub, Şimri ləşkəriylə alub gəlirkən Bərir-Xüzai ticarət tərqiyyə andə idi. Bu əhvəla müttələ' olduqda istiqbala çıxub seyr edərkən Şimrə müqabil oldu. Gördü ki, mübahat edüb gələür. Bərir ayıtdı: "Ey bədbəxt, bu kimin başıdır ki, məhçeyi-ələm etmişsən?" Şimri-lə'in andan müxalifət fəhm edüb mülazimlərinə hökm etdi, ol məzlumu məcruh edüb bıraxdılar.

Rəvayətdir ki, ləşkər getdikdən sonra Bərir durub hər tərəf tərəddüd edərkən bir cəməatə yoluxdu ki, fəryadü fəğan edərlər.

¹ Ey məzlum, sənə salam olsun! Ey sıxıntı içində olan, sənə salam olsun! Eyqəmli, sənə salam olsun!

² Ey rahib, mən məzlumam, mən sıxıntı içindəyəm, mən qətl olunmuşam, mənqəribəm, mən Mustafanın oğluyam, mən Murtəzanın oğluyam.

Ayıtdı: “Ey qövm, bu gün bu şəhrin xəlqi şadü xürrəm ikən nə əcəbdir ki, siz məhzunsuz?”. Dedilər: “Biz mühibbi-xanədani-Rəsuluz, Hüseyin üçün matəmdəyüz”. Bərir ayıtdı: “Ey qövm, əgər qövlünüzdə sadıqsız, gəlin canımızı fədayi-Əhli-Beyt edəlim”. Ol cəmaət ittifaq edüb, yüz on nəfər mücahid cüm’ə gününü xüruç edüb, xətibə öldürüb izhari-məhəbbəti-Əhli-Beyt qıldılar və hekayətləri əksəri-təvarixdə məsturdur.

Əlqissə, ləşkəri-Yezid mənazilü mərahil qət’ edüb və hər mənzildə bir kərəmət və hər mərhələdə bir işarət görüb şəhri-Diməşqə qərrib olduqda və xəbəri-vüsulları xassü ammə şüyu bulduqda Yezidipəlid vaqif olub, məsnədi-hökumətinə ənvai-təkəllüfatla zibü ziynət verüb və məclisi-eyşü işrət mürəttəb qılıb, cəmi’i-ərkanı-həşmət və ə’yani-hökuməti əlbiseyi-faxir və əsbabi-mülkanə ilə müzəyyən olub bargahinə cəm’ oldular və təmamiyi-xəlqi-şəhr türki-müamilət edüb nişatü sürurla təməşə üçün istiqbala təvəccöh qıldılar.

“Kənzül-Ğəraib”də Əbul-Əbbas, Səhli-Saididən nəql etmiş ki, bən təriqiticarətlə ol zəmanda Şamda idim. Gördüm ki, bir gün kusibəşarət urulub, xəlqi-şəhr nişata məşğul oldular. Güman etdim ki, məgər eydləridir. Birisindən sual etdim ki, aya, səbəbi-nişat nədir? Dedi: “Ey şeyx, bu gün Yezid müxaliflərinin başları gəlir, nişat anınçündür”. Dedim: “Ey əziz, nə dərvazədən gətürürlər?”. Dedi: “Dərvazeyi-səadətdən”. Rəvan oldum, kəndümi ol qovğada ƏhliBeytə yetürdim və ol başları gördükdə ixtiyarsız fəryada gəldim. Fəryadımı eşitdikdə hövdəcdən bir avaz eşitdim ki, bana dedi: “Ey pır, səbəb nədir ki, cəmi’i-xəlq xəndan olan əyyamda sən giryansan?”. Dedim: “Ey əfifə, sən kim olursan?”. Dedi: “Bən Səkinə bintiHüseynəm”. Dedim ki, ey gövhəri-xəzaneyi-ismət, bən SəhliSaidəm, səhabeyi-Rəsulullahdan və bu diyara qərrib vaqə’ olmuşam. Dedi: “Ey Səhl, sən mühibbi-Əhli-Beytsən, bir tədbir et ki, bu nizədarlar ki, şühəda başların tutmuşlar, bizdən bir miqdar mübaidət qılalar. Ola ki, xəlqin hücumu başlar təməşasına olub, hövdəcimütəhhərati-Əhli-Beyt nəzəri-naməhrəmdən məhfuz ola”. Bu xidməti əyni-səadət bilüb, nizədarların sərdarına bin altun qəbul etdirdim ki, bir miqdar ol başları xəvatini-Hərəm əmarilərindən müqəddəm yürüdələr.

Rəvayətdir ki, ləşkəri-Kufə şühəda başların məş’əli-pürnur kibi nizələr üzrə tərtib edüb və müxəddərati-Əhli-Beyt əmarilərin

qönçeyi-gülbün kibi naqələr üzrə mürəttəb qılıb, bir-birinə mütəaqib rəvan edüb və baqiye-ləşkər əqəblərinə səf çəküb ələmlər və bayraqlar cövlana gətirüb, sədəyi-nəfir, naleyi-kus və qülqüleyi-nay asimana yetürdilər. Sübhəmə ki, cəlladi-fələk möhreyi-xurşididirəşşanı səri-bitən kibi nizeyi-məddi-şüa üzrə təməşagahi-əhlialəm qıldı və rimahi-səbzeyi-növxiz üzrə üqudi-şəbnəm rüusişühədə kibi cilvəgər oldu, şəhrə girib izdihami-əvamdan vaxti-əsr qəsri-əmmarəyə füsəti-vüsul buldular. Dərvazeyi-qəsrə yetdikdə başları nizələrdən endirüb və müxəddərati-Əhli-Beyti hövdəclərdən çıxarub Yezidin bargahinə mütəvəccih oldular. Əmma ŞimriZilcövşən hiylə edüb Həzrəti-İmamın səri-basəadətin Bəşir bin Malik əlinə verdi ki, əgər bu xidmət məqbul olmazsa, kəndü ihanət çəkməyə. Bəşiri-bədbəxt ol səri-pürsəadəti Yezidin məclisinə gətürdikdə mübahatla bir rəcəz ağaz etdi. Şe'r:

Əmlə'u rikabi fizzətən və zəhəbən,
İnni qətəltu'l-məlikə'l-mühəzzabə.
Qətəltu xəyrə'n-nasi ummən və əbə,
Və əşrəfə'l-ələmi cəm'ən həsəbən¹.

Yezid bu kəlimatdan infial bulub mütəğəyyir oldu, dedi: “Ey bədbəxt, çün bildin ki, İmam Hüseyn bu sifətlə mövsufdur, nişə qətl etdin?”. Filhal buyurdu ki, dəf'i-məzənnə üçün anı qətl etdilər. Pəs, Yezid ümərəyi-Kufəyə mütəvəccih olub surəti-vaqiəyi sual etdikdə Zühəyr bin Qeys ağazi-təkəllüm qılıb ayıtdı: “Bu şəxs bə'zi əqvamıyla Kərbəlaya gəldikdə bey'ət ərz etdik, qəbul etmədi. Qətl edüb, başlarını gətürdik”. Yezid bir zəman mütəfəkkir olub buyurdu ki, “Həzrəti-İmamın səri-mübarəkin bir təbəqdə qoyub hüzurinə gətürdilər”. İttifaqən ol bidövlətin dəxi Übeydullahi-Ziyad kibi əlində bir qəsəbə vardı, anınla mübarək ləbü dəndanına işarət etdikdə ƏbulMüəyyədi-Xarəzmidən nəqldir ki, Təmir bin Cündəb ol məclisdə idi. Mütəhəmmil olmayub ayıtdı: “Qətə'llahu yədəkə”². Ey biədəb, bu

¹ Üzəngini gümüş və qızılla doldur,
Çünki mən əxlaq sahibi o ağanı öldürdüm.
Anası və atası insanların ən xeyirlisi olan insanı,
Soyu-kökü e'tibarı ilə ən şərəfli olanı öldürdüm

² Allah əlini kəssin!

mülaəbə qıldığın ləbü dəhən mülsəmi-Həzrəti-Rəsulullahdır”. Yezid qəzəbnak olub ayıtdı: “Ey Təmir, hörməti-söhbəti-Rəsul olmasaydı, sənə siyasət edərdim”. Təmir ayıtdı: “Ey bədbəxt, söhbəti-Rəsulullahın hörməti olub, övladının hörməti olmamaq nə munasibdir?”. Hüzzari-məclis bu kəlimatdan mütəəssir olub, Yezid fitnədən təvəhhüm edüb, Təmiri məclisdən ixrac etdürüb qeyr kəlimata məşğul oldu. Əbul-Məfaxirdən nəqldir ki, bir yəhudi ticarət təriqiylə Şama gəlüb İttifaqən ol gün məclisdə hazır idi. Sual etdi ki, bu nə başlardır? Yezid ayıtdı: “Bu bir kimsənədir ki, bana xüruc etmişdi?”. Yəhudi ayıtdı: “Bu şəxs kəndüsində bir ləyaqət mülahizə qılmasaydı, xüruc etməzdi”. Yezid ayıtdı: “Bəli, Hüseyn bin Əlidir, nəbireyi-Həzrəti-Nəbidir”. Yəhudi fəryada gəlüb ayıtdı: “Ey Yezid, bənəimlə Davud arasında yetmiş qərn təcavüz edübdür, hənuz bana yəhudilər tə’zim edərlər. Məhəmmədi-Qüreyşi dün fəvət oldu, bu gün övladına qəsd edərsiz?! Bu nə dindir?!”. Yezid qəhr edüb ayıtdı: “Ey yəhudi, əgər Həzrəti-Rəsuldan azari-əhli-zimmə məmnun olmasaydı, səni qətl edərdim”. Yəhudi ayıtdı: “Ey əhməq, bir yəhud üçün müxasimə qılan Vacibülvücut Rəsulu üçün xəsm olmazmı?”. Yezid qəzəbnak olub qətlinə əmr etdi. Yəhudi filhal Hüseynin sərimübarəkin müxatəb qılıb ayıtdı: “Ya Əba Əbdullah, şəhadət verəsən ki, sidqi-pakla müsəlman oldum”. Yezid ayıtdı: “Ey yəhudi, xəvfi-qətlidir səni müsəlman edən, İslamına nə e’tibar?”. Yəhudi ayıtdı: “Ey Yezid, müsəlmanların İmamın qətl etdin. Əgər bir növmüsəlman qətl etsən nə lazım gəlir? Bən dəxi bu səadətə talibəm ki, daxili-firqeyi-şühədayi-Kərbəla olam”. Filhal ol növmüsəlmanı şəhid etdilər. Rəhmətullahi əleyh. Kitabı-“Rəbiül-Əxbar”da məsturdur ki, Əbdülvəhab nam bir tərsa risalət təriqiylə Rum diyarından gəlüb ol məhfildə hazır idi. Həzrəti-İmamın rüxsari-şərifin görüb, ahi-cigərsuz çəküb ayıtdı: “Bən Həzrəti-Rəsulun əyyami-həyatında ticarət rəsmiylə Mədinəyə getmişdim. İstədim ki, Həzrəti-Rəsula bir töhfə nəzr edəm. Səhabədən istifsar etdim ki, Həzrəti-Rəsul nə cinsə talibdir. Dedilər: “Təb’i-mübarəki ətriyyata rəğibdir”. İki nafeyi-müşklə bir miqdar ənbəri-əşhəb ol Həzrətə töhfə ilətdim. Ümm Sələmə sərayində idi. Buyurdu ki, ey əziz, ismin nədir? Dedim: “Əbdülvəhab”. Dedi: “Ey Əbdülvəhab, əgər dini-İslamı qəbul edərsən, töhfəni qəbul edərəm”. Simayi-mübarəkindən bana mə’lum oldu ki, Həzrəti-İsa və’də qılan

Peyğəmbər oldur. Filhal əsəri-iltifatla müsəlman oldum və bir müddətdir ki, imanımı ixfa qılıb diyarımda əmri-vəzarətə məşğulam. Həqqa ki, ol gün ki, Həzrəti-Rəsul hüzüri-şərifində idim, bu əziz ki, hala səri-mübarəki zillətlə hüzurindədir, tifi idi. Nagah hazır olub, Həzrəti-Rəsulullah anı bağına basub, rüxsarın rüxsarına sürüb derdi ki, Vacibülvücut rəhmətindən binəsisib olsun ol bədbəxt ki, sənin qətlinə riza verə. Bir gün dəxi Həzrəti-Rəsulla məscidi-came'də idim. Bu əziz ulu qarındaşıyla gəlib dedilər: “Ya cəddah, qüdrət təfavütində bir-birimizlə niza'muz var. Hala müddəamuz budur ki, hüzurində müsariə qılıb hər kimin qüdrət və qüvvəti mə'lum ola”. Ol Həzrət təbəssüm edüb ayıtdı: “Ey nuri-didələr, müsariə etmək sizdən münasib degil. Əmma xətt yazın, hər kimin hüsnixətti ziyadə olsa, ol qalib ola”. Şəhzadələr qəbul edüb hər biri bir xətt yazub Həzrəti-Rəsula ərz etdilər. Həzrəti-Rəsul heç birinin xatiri məlul olmamaq məsləhəti üçün ayıtdı: “Ey cigərguşələr, xəttinizi Əliyyi-Murtezaya göstərin, ol təmyiz etsin”. Şəhzadələr xəttlərin Mürtezaya göstərdikdə ayıtdı: “Ey seyidilər, validənizə ərz edün, ol təmyiz etsün”. Həzrəti-Zəhraya ərz olduqda ayıtdı: “Ey məxdumzadələr, bənim xətt elmindən vüqfim yoxdur, əmma bir neçə danə lö'lö'ə malikəm, sizə nisar edəyim. Hər kim əksər cəm etsə, ol qalibdir”. Fatimə ol gövhərləri ol gövhərlərə nisar edüb şəhzadələr cəm' etməgə təvəccöh qıldıqda Həzrəti-Rəsuldan istima' etdi ki, Həzrəti-Izzət Cəbrailə əmr etdi ki, ey Cəbrail, yer yüzünə enüb bu lö'lö'ləri müsavi mütəqəssim et. Qoyma ki, təqsimində təfavüt bulunub birisinin xatirinə qübari-ələm irişə. Hərgah ki, Həzrəti-Izzət, Mustəfa, Murtəza və Zəhra anlara məlalət rəva görməyələr, zəhi bədbəxt ki, birin zəhlə həlak edüb, birin tiğisifasətə müstəhəqq gərələr. Şe'r:

Ey də'viyi-səadəti-İslam edən güruh,
 Haşa ki, qətli-Ali-peyəmbər rəva ola?!
 Vay ol lə'ini-müdbirə kim su'i-fe'l ilə
 Məhşər günündə xəsmi anın Mustəfa ola.

Əhli-məclis bu hekayətdən mütəəssir olub fəryada gəlməgin Yezid ayıtdı: “Ey Əbdülvəhab, kəlimatın səbəbi-fitnə olur. Əgər hörməti-risalət lazım olmasaydı, sənə siyasət edərdim”. Əbdülvəhab ayıtdı: “Ey bədbəxt, hörməti-Rəsuli-Xuda lazım olan yerdə anın

övladına necə lazım olmaz?”. Yezid mülzəm olub buyurdu, anı məclisdən çıxardılar. Andan sonra hökm etdi ki, Əhli-Beytdən bə'zi kimsənə hazır edələr. Ümm Külsüm, Zeynəb və İmam Zeynəlabidin hazır olub pərdə altından Zeynəbin nəzəri-mübarəki Həzrəti-İmamın rüxsari-şərifinə düşdü. Biixtiyar fəryada gəlüb ayıtdı. Şe'r:

Ey fələk, şərm et, nə bid'ətdir ki, bünyad eylədin,
Xanədani-Əhmədi-Muxtara bidad eylədin.
Əhli-Beyti-Mustəfaya bin sitəm gördün rəva,
Ta Yezidi-pürəcəfanın könlünü şad eylədin.
Bu nə fikri-batilü əndişeyi-bihudədir
Kim, yıxub bin Kə'bə bir bütخانə abad eylədin.
Ey Yezidi-pürəcəfa, hər kimsə bir ad eyləmiş,
Sən dəxi bu zülm ilə ələmdə bir ad eylədin.

Yezid ayıtdı: “Bu kimdir?”. Dedilər: “Həməşireyi-Hüseyn bin Əlidir”. Ümm Külsüm dəxi bir canibdən xuruşa gəlüb ayıtdı: “Ey Yezid, rüxsət ver ki, Həzrəti-Hüseynlə bir dəxi mülaqat edüb vida' edəm”. İcazət hasil edüb, ol səri-mübarəki əlinə alub, rayiheyigisuyi-müşkbarindən bir zəman bihuş olub özünə gəldikdə ayıtdı: “Ey Yezid, ümidvaram Vacibülvücut dərgahından ki, əzabi-axirətdən müqəddəm əzabi-dünyaya giriftar olub muradına yetməyəsən”. Yezid ayıtdı: “Ey xatun, gördünüzmü ki, də'vayi-kazibiniz nə nəticə verdi?”. Ümm Külsüm ayıtdı: “Ey Yezid, “İnnə'l-munafiqinə la-kazibunə”¹, münafıqlər kazibdirlər. “Və yu'əzzibul-munafiqinə və'l münafiqati”² və Həqq münafıqləri müəzzəb edər. Əlminnətu lillah ki, biz xanədaninübüvvətü vilayətüz”. Yezid anlardan münhərif olub İmam Zeynəlabidinə təvəccöh edüb ayıtdı: “Bu kimdir?”. Dedilər: “Əli İbn Hüseyn”. Yezid ayıtdı: “Əli İbn Hüseyn məqtul oldu”. Dedilər: “Ol Əliyi-Əkbərdir, Bu bimardı”. Yezid ayıtdı. “Ey Zeynəlabidin, Hüseyn istid'a qılırdu ki, minbərdə cilvə qıla və xütbələr bəyan edər. Əl-minnətu li'llah ki, cilvəgahi rü'usi-rimah oldu və bənim dövlətim anı məqhur və məxzul qıldı”. İmam Zeynəlabidin ayıtdı: “Ey Yezid, binayi-minbər bənim əcdadımdandır, ya sənin? Və rəsmi-xütbə bizim canibimizdəndir, ya sənin

¹ Şəksiz ki, ikiüzlülər yalançıdırlar (Qur'an, 62, 1).

² Allah ikiüzlü kişilərlə ikiüzlü qadınlara əzab verər (Qur'an, 33, 73).

tərəfindən? Ey Yezid, dövlət dövləti-üxrəvidir və ol bizə müyəssərdir və səadət səadəti-baqidir və ol bizə müqəddərdir. “Və’İləzinə hacərü fısəbil’illahi summə qutilu əvmatu ləyərzuqənə-humullahu rizqən Həsənən”¹. Ey qafil, sənə dəxi etdigin əməl cəzası ənqərib ayid olmaq müqərrərdir. “Və mən yəqtulə mu’minən mutə’əmmidən fə’cəzauhu cəhənnəmə xalidən fiha”². Şe’r:

Ey ki, hərgiz qılmayub əndişə ruzi-Həşrdən,
Səyyi’ati-məhəzdir peyvəstə əf’alın sənin.
Ol zəman kim Mustəfa xəsm ola, hakim Kirdgar,
Sən dəxi bişək bilürsən kim nolur halın sənin.

Yezid anın kəlimatından qəzəbnak olub qətlinə hökm etdi. Ümm Külsüm və Zeynəb fəryada gəlüb ayıtdılar: “Ey zalim, bu tiflədən qeyr xanədani-nübüvvətdə sahibi-vilayət qalmadı. Bu nə zülmi-sərihdirdir?”. Şe’r:

Unadikə ya cəddahu, ya xəyrə Mursəlin,
Hüseynukə məqtulun və nəslukə zayi’in³.

Yezidə bu kəlimatdan hövl qalib olub, İmam Zeynəlabidinin qətlindən təcavüz edüb, hüzurinə gətirüb, oğluna müqarin məqam tə’yin edüb ayıtdı: “Ey Zeynəlabidin, bənim oğlum sənənlə qərindir. Anınla müsariə etməgə qadirmisən?” İmam Zeynəlabidin ayıtdı: “Müsariə səhldir, əmma hər birimizə əlinə aləti-cərihə verüb hökm et, mücadilə qılalım. Qalib olan məğlubu qətl etsün”. Bu təkəllümdə ikən sədayi-nəqareyi-növbət çıxub bargaha zəlzələ buraxdı. Yezidin oğlu ayıtdı: “Ey Zeynəlabidin, bu bənim atam növbətidir, qanı sizün növbətinüz?”. Zeynəlabidin ayıtdı: “Bir miqdar səbr et”. Nəqarədən sonra müəzzin nə’reyi-“Allahu əkbər” çəküb məsəmə’i-hüzzara qülqülə bırxdıqda Zeynəlabidin ayıtdı: “Ey nütfeyi-Yezid, bu bizüm növbətimizdir ki, təğəyyürü təbəddül bulmaz”. Şe’r:

¹ Allah yolunda köç edib, sonra öldürülən və ölənləri Allah ən gözəl ruzi ilə mükəfatlandıracaqdır (Qur’an, 22, 58).

² Hər kim bir mö’mini qəsdən öldürsə, onun cəzası həmişəlik cəhənnəmdə qalmaqdır (Qur’an, 4, 93).

³ Ey babam, ey göndərilən peyğəmbərlərin ən xeyirlisi, sənə səslənilərəm, Hüseynin öldürülmüş və nəslin tükənmişdir.

Növbəti-hökmi-müluk eylər qəbuli-intiqal,
Şər'dir ol hökm kim yoxdur ana mütləq zəval.
Qət' bulmaz rışteyi-peyvəndi-Ali-Mustəfa,
Gərdəni-üqbaya salmışdır kəməndi-ittisal.

Həzrəti-İmam Zeynəlabidinin hüsn-i-fəsahtəndən Yezidə rə'sə düşüb ayıtdı: "Ey fərzəndi-Hüseyn, nə hacətin var isə, bəndən istid'a qıl". İmam ayıtdı: "Qatili-Hüseyni bana təslim et, cəzasına yetirəyim". Yezid rəf'i-məzənnə üçün Kufə sərdarların cəm' edüb ayıtdı: "Kimdir Hüseynin qatili?". Dedilər: "Xəvli bin Yeziddir". Xəvli bin Yezidi hazır edüb sual etdikdə ayıtdı: "Haşa ki, qətl etmiş olam, lə'nət anın qatilinə!". Əlqissə, çox mübaliğə və münazirələrdən sonra dedilər: "Şimri-Zilcövşəndir". Şimrdən sual olunduqda ayıtdı: "Ey əmir, Hüseynin qatili bən degiləm". Yezid ayıtdı: "Pəs kimdir?" Şimr ayıtdı: "Ol kimsənədir ki, təhiyyəyi-əsbab edüb, hökmlər irsal edüb, ləşkər göndərüb bu əmrə mübaşir oldu". Yezid bu sözdən münfəil olub ayıtdı: "Lə'nət sizə və əf'alinizə, bən Hüseynin qətlinə razı degildim". Həzrəti-İmam Zeynəlabidinə ayıtdı: "Bundan qeyr hacət təmənnə qıl". İmam ayıtdı: "İcazət ver ki, Əhli-Beytlə mütəvəccih-i-Mədinə olub, cəddi-büzürğvarım türbəti üzərində mücavir olam". Yezid ayıtdı: "Bu hacət icabətə məqrundur, bir hacət dəxi istə". İmam ayıtdı: "Bu gün cüm'ə günüdür. Rüksət ver ki, minbərə çıxub bir xütbə bəyan edəm". Yezid ayıtdı: "Bu istid'a dəxi məqbuldur, əmma bir şərtlə ki, axiri-xütbədə mənəqibi-Ali-Əbu Süfyan bəyan edəsən". Pəs, münadilər salub, cəmi'i-əhli-Şamı məscidi-came'də hazır edüb, ibtidayi-halda əhli-Şamdan bir xətib minbərə çıxardı ki, həmdü sənadan sonra sitayiş-i-Ali-Əbu Süfyan və məzəmməti-Ali-Əbu Turab edüb, övliyyəti-Yezid və bütlan-i-Hüseyn xüsusunda mübaliğələr qıldı. Həzrəti-İmam Zeynəlabidin mütəhəmmil olmayub ayıtdı: "Ey xətib, xəta qıldun ki, rizayi-xəlqi qəzəbi-Xaliqə ixtiyar etdin". Şe'r:

Ey xətib-i-süstrə'yü səxtrüyi-biədəb,
Dəməni-nəpak ilə aludə qıldun minbəri.
Mədhi-əhli-zülm ilə qıldun Xudayı xəşmnak,
Tə'ni-Al etdin, məzəmmət eylədin Peyğəmbəri.
E'tibari-dövləti-dünyayi-fani səhldir,
Noldu, ey zalim, neçün yad eyləməzsən Məhşəri?!

Xatibin təərrüzündən sonra ayıtdı: “Ey Yezid, icazət ver, bən minbərə çıxub həsbülvaqe’ bir xütbə bəyan edəyim”. Çün Yezid bilirdi ki, izhari-həqiqətdən infial çəkmək lazım gəlür, təğafül qılub rıza vermədi. Əmma hüzzari-məclis iltimas etdilər ki, əhli-Hicazın fəşahətin istima’ etmək muradımızdır. Çox mubaliğədən sonra icazət verüb, Həzrəti-İmam minbərə çıxub, məsnədi-Rəsulu vücudişərifiyə münəvvər qılub bir xütbəyi-bəliğ əda qıldı ki, kəməndidiqqəti-idraki-nəzər küngüreyi-eyvani-övsafına yetmək dayireyümkana girməz və dəryayi-təfəkkür məzmunü ibarətində əqlisərəsimeyi-sahilə ehtimal verməz. Bədaye’i-ibarətində əsnafilətayifi-məlikiyə möhtəvi və lətayifi-məzmununda əsrari-zərəyifimələkutiyə möntəvi. Şe’r:

Təsəlsüli-kəlimatei kəməndi-qeyd qılub,
Fəzayi-ərseyi-göftarı seydgahi-üqul.
Bələğətində əyan sirri-hikməti-Qur’an,
İbarətində müəyyən rümuzi-şər’i-Rəsul.

Şərayiti-həmdü sənadan sonra bir moizə bəyan etdi ki, ləzzətiüstima’indən nüfusu üquli-hüzzari-məclisü rişteyi-əlaqeyi-əvalimicismaniyyədən münqəte’ qalub qərqeyi-dəryayi-hüzuzati-ruhani oldular və ərvahi-qülubi-sükkani-məhfıl şərəbi-idrakından sərməst olub, zövqi-tənə’ümati-həzayiri-qüdsiyyə hasil qıldılar. Filvaqe’, bir kəlami- hikmətamiz ki, məhzi-dərđi-dil və nəhayəti-cigərdən münbə’is ola, sirayəti müqərrərdir və bir cövhəri-təkəllüm ki, sədəfiismətü iffətdən çıxub iqtizayi-izhar qıla, ədəmi-hüsnü-qəbul namutəsəvvərdir. Əlqissə, siğəri-sinnilə kəməli-fəşahət və nəhayətibələğətin müləhizə qılub, cəmi’i-əhli-məclis məftunü mö’təqid olduqda əhsəni-əsvatla nida qıldı ki: “Ey qövm, bənəm varisimüsəfirri-fəzayi “Subhanə’lləzi əsra bi-əbdihı leylən min’əlməscidi’l-hərəmi ilə’l-məscidəl’l-əqsa¹, bənəm mücavirihərəmsərayi-“Fə-kanə qabə qəvseyni əv ədna”², bənəm dəndaneyimiftahi-“Ənə mədinətu’l-ilmı və Əliyyun babuha”³, bənəm məzmuni-ibarəti-“La əs’əlkum əleyhə’l-əcrə illa əl-məvəddəti fi’l-

¹ Gecə ilə qulunu Məscidi-Hərəmdən ətrafını mübarək bildiyimiz MəscidiƏqsaya götürən o Zat hər əksiklikdən uzaqdır (Qur’an, 17, 1).

² Yayın iki ucu məsafəsi və ya daha yaxın bir uzaqlıqda idi.

³ Mən elm şəhəriyəm və Əli də o şəhərin qapısıdır.

qurbə”¹. Bənəm nütfeyi-xeyrüləslab, bənəm nüqaveyi-əhsənülənsab. Bənəm şükufeyi-bəharistani-ismət, bənəm gülbüni-qönçeyi-təharət. Bənəm cigərguşeyi-Fatiməti-Zəhra, bənəm miveyi-dili-ƏliyiyiMurtəza. Bənəm nuri-dideyi-Həsəni-Muctəba, bənəm süruri-sineyişəhidi-Kərbəla. Məsnədi-xilafəti-mə'nəvi canibi-validi-büzürgvarimdən bana mövhubdur və sərir-i-səltənəti-suri canibi-valideyialimiqdarimdən bana mənsubdur”.

Ol bülbüli-gülzari-fəşahət və ol tutiyi-şəkkəristani-bələğətin kəlimatihikmətasarın Yezidi-pəlid müəssir görüb, xəlqin təğəyyüriəqidələrindən ehtiraz edüb müəzzinə işarət qıldı, iqamət gətirüb Həzrəti-İmamın kəlimatın qət' edə. Müəzzin ayağa durub ayıtdı: “Allahu əkbər”². Həzrəti-İmam ayıtdı: “La şəkkə fihi və la-şubhətə və la-hey'in əkbərə minhu”³. Müəzzin ayıtdı: “Əşhədu ən-lalilahə illallah”⁴. Həzrəti-İmam ayıtdı: “Əşhədu biha ləhmi və dəmi”⁵. Müəzzin ayıtdı: “Əşhədu ənnə Muhəmmədən Rəsulu'llah”⁶. Həzrəti-İmam əmameyi-şərifin fərqi-mübarəkindən alub, müəzzin önünə bıraxub, gisuyi-müənbərin pərişan edüb ayıtdı: “Ey müəzzin, bu zikr olan Məhəmməd həqqi üçün bir saat səbr et”. Müəzzin xəmuş olduqda şahzadə rəxşi-fəşahət meydanı-ibarətə bıraxub, hərəratismət cür'əti-İmamət birlə ehtirazü ictinab etməyüb dedi: “Ey Yezid, bu Rəsuli-kərim ki, zikri zivəri-mənabirdir, aya, sənin cəddinmidir, ya bənim? Və bu sahibi-şə'ni-əzim ki, vəsfi viridi-əkabirü əsağirdir, aya, nə xəyali-qələt və əndişeyi-batildir ki, zəxarifi-dünyayi-bie'tibar üçün sərayi-aqibətin viran edüb nəqdi-Rəsulullahı təşnəvü heyran hədəfi-sihami-bələ və sipəri-tiği-cəfa qılıb və müxəddərati-ƏhliBeyti naməhrəmlərlə şəhrdən-şəhrə gəzdürüb mübtəlayi-möhnətiqərbət qıldun? Əgər xilqətində əsəri-İslam var isə, nədir bu istixfafinüqəbayi-İslam? Və əgər yox isə, nədir bu məscidü mehrab aludə qılıb ibadəti-batilə qiyamü iqdəm?”.

Yezid ol kəlimatdan kəməli-infiial bulub, ayağa durub müəzzinə əmr etdi, iqamət gətirüb nəməza məşğul oldular. Nəməzdan sonra

¹ Yaxın adamlarıma məhəbbət göstərməyinizdən başqa bir şey istəmirəm.

² Allah uludur.

³ Şəksiz və şübhəsiz, heç bir şey ondan daha uca deyildir.

⁴ Allahdan başqa Tanrı olmadığına şəhadət edirəm.

⁵ Ətimlə və qanımla ona şəhadət edirəm.

⁶ Məhəmmədin Allahın elçisi olduğuna şəhadət edirəm.

dəf'i-məzənnə üçün cəmi'i-ümərayi-Şamü Kufəyi hazır edüb, anlara nifrinü nasəza deyib izhari-təəssüf qıldı ki, bən Hüseyinin qətlinə razı degildim. Lə'nət Übeydullaha ki, bu əmri-qəbihə iqdam edüb bəni İraqü Şamda bədnam etdi". Şe'r:

Degil ey süflə, asan qətli-Ali-Mustəfa qılmaq,
Vəfa əhlin əsiri-bəndi-bidadü bəla qılmaq.
Ədalət bağının gülbünlərindən qönçələr üzmək,
Cəfa tiğiylə bir-bir başların təndən cüda qılmaq.

"Kənzül-Ğəraib"də nəqldir ki, Yezid Əhli-Beytə kəndü sərayində bir mənzil tə'yin etmişdi. Həzrəti-İmam Hüseyinin dörd yaşında bir mə'suməsi olub, ol Həzrətin iltifatınə mö'tad idi. Ol Həzrət dərəcəyişəhadət bulduqda hər gün mütəfəqqid olub sorardı ki, "Əynə əbi"¹.

Ənvai-firiblə təskin verirlərdi. Bu zəmanda ki, məqamları Yezidin sərayində idi, ol mə'sumə bir gecə validi-büzürgvarın vəqiesində görüb, iztirabla bidar olub fəryad etdi ki, "Əynə əbi?". Ol növhədən Yezid bidar olub səbəb sual etdikdə ol mə'sumənin halın ərz etdilər. Yezid ayıtdı: "Hüseyinin başın ana göstərsünlər, ola ki, təskin bula". Həzrəti-İmamın səri-mübarəkin bir təbəqdə ol mə'sumənin hüzurinə gətürdikdə dedi: "Bu nədir?" Dedilər: "Haza əbukə"². Ol mə'sumə nəzər qıldıqda biixtiyar rüxsarın rüxsarinə sürüb, ahi-cigərsuz çəküb can tapşırtdı. Muxəddərati-Əhli-Beyt ol halı görüb, təcridi-matəm qılıb növhələr bünyad qıldılar ki, Yezidin sərayinə zəlzələ düşdü. Şe'r:

Artırırsan, ey fələk, övladi-Peyğəmbər qəmin,
Tazə eylərsən dəmadəm Əhli-Beytin matəmin.
Tişeyi-bidad ilə hər dəm tökür bir daşını,
Vəh ki, viran eylədin şər'in binayi-möhkəmin.

Yezid ol əhvəla müttələ' olduqda Əhli-Beytə tə'zimlə tə'ziyə yetürdi. Əmma Ümm Külsüm Yeziddən icazət istədi ki, sərayiimarətdən xaric bir mənzil müqərrər edələr ki, Əhli-Beyt anda sakin olub fərağətlə əzaya məşğul olalar. Yezid muxəddərati-pərdeyi-ismət üçün xarici-sərayi-imarətdə mənzili-münasib tə'yin etdirüb əmr etdi

¹ Atam hardadır?

² Bu, atandır.

ki, xəvatini-əkabir və əşrafi-Şam cəm' olub anlarımla əzaya məşğul olalar. Əlqissə, məcmə'i-matəm mürəttəb olub, növhələr bünyad olunub mərsiyələr oxundu, bu ol cümləndir ki. Şe'r:

Matət ricali və əfnə'l-məvtu-sadati,
Və zadəni heyərətun min-bə'də adati¹.

Ah kim, qıldı cəfa çərx vəfadarlara,
Dağlar urdu dəmadəm dili-əfgarlara.
Bunca mə'sumləri zarü giriftar etdi,
Hiç rəhm eyləməyüb zarü giriftarlara.

Məqtəli-Əbu Mihnəfdə məsturdu ki, Yezid Həzrəti-Zeynəlabidin ilə bə'zi xidmətkarlar qoşub, şühədanun başların Kərbəlada bədənlərinə mülhəq edüb gerü Şama müraciət qılanadək Əhli-Beyt üçün əsbabi-səfər mühəyya qılıb, hər birinə münasib xəl'ətlər və hədiyyələr verüb, Həzrəti-İmam Zeynəlabidin gəldikdə Nü'mani-Bəşiri otuz mükəmməl mübarizlə xidmətlər üçün tə'yin edüb, riayətlərində mübaligə qılıb Mədinəyə irsal etdi. Nü'mani-Bəşir müxlisi-xanəlandı. Mədinə yolunda Əhli-Beytin xidmətində kəmalisə'yi ehtimam zühura gətirüb nüzul və irtihalda təriqi-ədəb bir mərtəbədə riayət qıldı ki, xəvatini-Əhli-Beyt şakirü razı oldular. Mədinə qürbünə yetdikdə Ümm Külsüm Zeynəbə ayıtdı: "Ey həmşireyi-əzizə, Nü'manın ədəyi-hüququ bizə lazım oldu, səlah nədir?" Zeynəbə ayıtdı: "Ma-ləna şey'in illa hilyətuna"² yə'ni hilyəmizdən qeyr nəsnəyə qüdrətimiz yoxdur". Pəs ə'zələrindən hilyələrin çıxarub, bir təbəqdə qoyub Nü'mana irsal etdilər ki, bu, xidməti-dünyadır. İnşa'allah, cəzayi-xidmətin axirətdə zahir olur. Nü'man ol hilyələri yenə gerü döndərüb təzərrə' qıldı ki: "Ey xəvatini-hərəmsərayi-nübüvvət, əgərçi bu xidmət zahirən Yezid hökmüylə surət buldu, əmma həqiqətdə bənim məqsudumdu ki, bu xanədana nisbət bir xidmət bəndən zahir ola. Əlminnətü lillah ki, müyəssər oldu".

¹ Adamlarım öldü, ölüm böyüklərimi yox etdi,

Və məndən sonra məni ən çox heyrətə salan qanun və adətlərimdən uzaqlaşmadır.

² Zinətlərimdən başqa bir şeyim yoxdur.

Lillahi'l-həmd ki, şayisteyi-dərgah oldum,
Mə'niyi-surəti-ixlasdan agah oldum.
Aqibət mənzili-məqsuda yetərsəm nə əcəb,
Əhli-e'cazū kəramat ilə həmrəh oldum.

Əlqissə, Əhli-Beytin təşrifindən xəbərdar olub, əhli-Mədinə zükürü ünəs və siğarü kibar naləvü fəğanla istiqbal edüb, Həzrətilmam Zeynəlabidin və xəvatini-Əhli-Beyti libasi-matəmdə giryanü pərişan görüb, sinələrin çak və didələrin nəmnak edüb derlərdi. Şe'r:

Ey sipahi-müncəsir, noldu sipəhsalarınız?
Netdinüz sultanınız, billah, qanı sərdarınız?
Nişə olmuş lə'lgun lö'lö'i-abi-çəşminiz?
Nişə rəngi-yasəmən dutmuş güli-rüxsarınız?
Netdinüz ol şəhriyari-mə'dələtasarı kim,
Lütfi olmuşdu ənisü munisü qəmxarınız?!

Əlqissə, Mədinəyə qülqüleyi-əhli-əzadan bir zəlzələ düşdü ki, dərü divardan sədayi-növhə asimana irişdi. “Nüzhətül-Ərvah”da məsturdur ki, beş növbət Mədinədə öylə müsibət vaqə' oldu ki, qovğasından müqəddəməyi-Qiyamət təsəvvür edüb xəlq istiğfara başladılar. Bir növbət hərbi-Uhudda Həzrəti-Rəsul məqtullar içrə qalıb İblis nida qıldıqda ki, “Əl'an Muhəmməd qəd qutilə”¹, bir növbət dəxi Həzrəti-Risələt dari-dünyadan rehlət etdikdə, bir növbət dəxi Həzrəti-Hüseyn Əhli-Beytlə Mədinədən Məkkəyə təvəccöh etdikdə, bir növbət dəxi Şamdan Əhli-Beyt Mədinəyə gəldikdə.

Rəvayətdir ki, Əhli-Beyt çəhrə və gisu qubari-rahdan pak etmədən və rənci-səfərdən istirahət bulmadan rövzeyi-Seyyidikainata mütəvəccih olub, fəryadü fəğanlar edüb, səlam verüb ərzi-hal etdilər ki: “Ya cəddah və ya seyidah”², badiyeyi-Kərbəla sərgərdanlarıyuz, diyari-qürbət heyranü pərişanlarıyuz. Pənceyi-həvadisdən giribanımız çak, təpançeyi-nəvahibdən didəməz nəmnak. Şe'r:

Ya Rəsulullah, biyabani-bəla səyyahıyuz,
Gəlmişiz dərgahinə zarü diləfgarü həzin.

¹ İndi Məhəmməd öldürüldü.

² Ey ata, ey ağam!

Şəm'i-nüzhətgahımız badi-fənadən fəvət olub,
Həmdəm olmuşdur bizə nırani-ahi atəşin.
Rəxtimüz seylaba getmiş, mülkümüz olmuş xərab,
Halımız olmuş mükəddər, könlümüz ənduhgin.

Bu növ'lə növhələr qılırkən nagağ Ümm Sələmə hücreyitəharətdən xıraşidəruy və pərişanmuy istiqbala gəlüb, şişeyi-xakiKərbəla əlində qana dönmüş. Mütəhhərati-Əhli-Beyt Ümm Sələməyi görüb bir növ'lə matəm etdilər ki, sükkani-təbəqati-səma səbheyiibadətəxaneyi- ülya övradi-mütəarifələrin fəramuş edüb anların əzasinə mütəvəccih oldular.

“Üyunür-Rıza”da məsturdur ki, fərzəndi-Dəili-Xüzai rəvayət etmiş ki, validimin heyni-mövündə rüxsarın siyah görüb qayətdə mütəhəyyir idim. Bir gecə vəqimədə gördüm ki, xürrəmi xəndan libasi-faxirlə cənnət içrə seyr edər. Dedim: “Ey validi-büzürgvar, heyni-vəfatda halın əhli-cərayim halına müşabih idi. Hala surətihalında nişaneyi-əhli-sələh var, hikmət nədir?”. Dedi: “Ey fərzəndiəziz, qayəti-isyana dünyadan çıxdım. Əmma Həzrəti-Rəsul bəndən sual etdi ki, ey Dəil, şəhidi-Kərbəla mərsiyəsində nə demişsən, təqdir eylə. Bən dəxi əda qıldım və bu beyt andandır. Şe'r:

La-əzhəku'llahu səqrə'd-dəhri in zəhikət,
Və ali Əhməd məzlumina qəhrən¹.

Və bən oxuduqca Həzrəti-Rəsulullah rıqqət edüb ağlardı. Təmam olduqda bu üzərindəki xəl'əti ən'am edüb günahlarıma şəfi' oldu”. Şe'r:

Əhli-Beytin sənəvi mərsiyəsi
Əhsəni-əfzəli-fəzayildir.
Kim ki, bir beyt ol xüsusda der,
Ol dəxi Əhli-Beytə daxildir.

Rəvayətdir ki, qatili-Hüseyn bir atəşin tabut içrə müqəyyəd olub səlasilü əğlalla təcəddüdlə mütəəqib olmaqdadır Qiyamətədək.

¹ Allah fələyi əsla güldürməsin,
Çünki Əhmədin övladları məzlumcasına qəhr oldular.

Və “Sühüfi-Şərif”də isnadi-Rizaviyyədən nəqlidir ki, Həzrəti-Rəsul buyurmuş ki, Musa bin Imran, Haruni-Nəbi fəvtündən sonra ruyi-təzərrə’ dərgahi-Vacibül-vücudada dutub Harun üçün rəhmət istid’a qıldı. Həzrəti-Izzətdən vəhy gəldi ki: “Ey Musa, əgər bəndən cəmi’ixəlq üçün rəhmət istid’a qılsan, qəbul edərəm. Əmma qatili-Hüseynin günahından təcavüz mümkün degil, anın intiqamın mən alsam gərək”. Şe’r:

Gər əzabi-əhli-duzəx cürm miqdarincədir,
Vay ana kim eyləmiş, qətli-şəhidi-Kərbəla!
Ol səbəbdən kim, şəhidi-Kərbəlanun qədrini
Eyləmiş ə’la cəmi’i-xəlqdən Rəbbül-üla.

“Kənzül-Ğərayib”də məsturdur ki, cəmi’i-əjdərhalərun mehtəri bir əjdərdir Şədid nam. Hər gün yetmiş növbət titrəyüb, ə’zasından zəhri-hələhil tökülür. Həzrəti-Izzətdən nida gəlür ki: “Ey Şədid, səbr et ki, qatili-Hüseyn tə’zibi sənə mənsubdur”.

Rəvayətdir ki, Əhli-Kufə və Şamdan hər fərd ki, ol mə’rəkədə idi, bu üqubətə şərikdir. “Kənzül-Ğərayib”də məsturdur İmami-Sipəri nəqliylə ki, bir gün məclisimizdə bu zikr olunurdu ki, vaqieyi-Kərbəlada məsrur olanlar sərbəsər dünyada məqhur oldular. Xəvaricdən bir bədbəxt hazır idi, bu göftərə inkar edüb dedi: “Bu söz kizbdir, zira bən ol cümlədənəm və əsla bana məkrüh mütəvəccih olmadı”. Həqqa ki, hənüz göftəri tamam olmadan çiraği-məclisdən bir şərərə rəxtinə düşüb, zəbanə çəküb heç vəchlə təskin bulmayub ol bədbəxti yaxdı və bu surət ülul-əbsara mövcibi-təzayidi-e’tibar oldu. İmam Həsəni-Bəsri, rəhmətullahi əleyh, nəql etmiş ki, təhqiqməsəyili-şər’iyyə üçün bir mütəəllim bənim məclisimə tərəddüd edərdi və həmişə andan bir rayiheyi-məkrüh zahir olub, əhli-məclisə küdurət yetürərdi, əmma mən’inə həya mane’ olurdu. Aqibətüləmr ol rayihənin səbəbin sual etdikdə münfəil olub ayıtdı: “Ey əzizlər, bən ol tayifədənəm ki, vaqieyi-Kərbəlada mühafizəti-Fərat üçün mə’mur olmuşlardı. Mühəribədən sonra bir gecə vaqiəmdə gördüm Qiyamət olmuş və bən qayətdə təşnəyəm. Nagah gördüm ki, Həzrəti-Rəsul və Əli və Həsən və Hüseyn [hövzi]-Kövsər kənarında cəm’ olmuşlar. Və dəxi ilhab edüb bir cür’ə su istədim, vermədilər. Fəryad etdim ki, təşnəyəm. Həzrəti-Rəsul müttələ’ olub ayıtdı: “Nişə bu fəqirə su

verməzsiz?” Ayıtdılar: “Ya Rəsulullah, bu şəxs ol tayifədəndir ki, müharibeyi-Kərbələdə hifzi-Fərat üçün tə'yin olunmuşlardı”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Əsquhu qətranən”¹. Bən qətranı su təsəvvür edüb təcərrö' etdikdə rayihəsindən nifrət edüb, hövlü hərasla bidar olduqda bu zəhmət bəndə peyda oldu”. İmam Həsəni-Bəsri ol haldan vəqif olduqda məclisdən mən' edüb, ol bədbəxt əqrəb zəmandə əs'əbi-bəliyyatla dünyadan getdi.

Əbul-Məfəxirdən mənquldur ki, bir şəxs təvəfi-Kə'bədə gördüm, niqaba girmiş. Təzərrö' edərdi ki, ya Rəb, günahımı əfv et. Əgərçi bilirəm ki, qabili-əfv degil”. Əşrafi-Məkkə ayıtdılar. “Ey fəqir, novmidlik küfrdür”. Dedi: “Ey qövm, bən ol güruhdanam ki, şühədanun başları Şama getdikdə mühafizəsinə mə'mur olmuşlardı. Və ol bədbəxtlər hər mənzilə başların sənduqini araya alub, ətrafında məclisi-xəmr tərtib edüb irtikabi-ləhv edərlərdi, Əmma bən irtikab etməyüb əməllərinə müşahidə qılırdum. Bir gecə cəmi'i-müstəhfizlər məst olub bən tənha qaldıqda gördüm gögdən bir xeyməyi-nur enüb, başların müqabiləsində qurulub və ol xeymədən üç sahibçəhreyinurəşanla çıxub, ol başları sənduqdan çıxarub ziyarət etdilər. Və bən təvəhhümi-təməmlə müşahidə qılırkən üzərində bir piri-rövşənzəmirinurani görünüb sual etdim ki: “Bunlar kimlərdir?”. Dedi: “Bunlar dərgahi-İlah müqərrəbləri, yə'ni Cəbrail, Mikail və İsrəfilidir”. Bir zəmandan sonrə gördüm Cəbrail xeyməyə mütəvəccih olub dedi: “Ənzil, ya Səfiyyəllah”². Gördüm ki, Adəm və Şis və İdris çıxub ol başları ziyarət etdilər. Anlardan sonra dedi: “Ənzil, ya Nəciyyəllah”³. Gördüm Nuh və Sam çıxub ol başları ziyarət etdilər. Anlardan sonra ayıtdı: “Ənzil, ya Xəliləllah”⁴. Gördüm İbrahim və İshaq çıxub ziyarət etdilər. Anlardan sonra ayıtdı: “Ənzil, ya Kəliməllah”⁵. Musa və Harun çıxub ziyarət etdilər. Anlardan sonra ayıtdı: “Ənzil, ya Ruhəllah”⁶. Gördüm İsa çıxub ziyarət etdi. Andan sonra ayıtdı: “Ənzil, ya Həbibəllah”⁷. Gördüm Həzrəti-Mustəfa təşrif buyurub səri-mübarəki-

¹ Ona qətran içirin!

² En, ya Səfiyyəllah! (Allahın seçilmişisi).

³ En, ya Nəciyyəllah! (Allahın nicat verəni).

⁴ En, ya Xəliləllah! (Allahın sevimlisi).

⁵ En, ya Kəliməllah! (Allahı ilə danışan).

⁶ En, ya Ruhəllah! (Allahın ruhu).

⁷ En, ya Həbibəllah! (Allahın dostu).

Hüseyn yetmiş qədəm miqdarı istiqbala gəlüb, çehreyi-mübarəkin qədəmi-Rəsulullahə sürüb, avazi-hüzn ilə fəğana gəldi ki: “Ya cəddah, ümməti-bivəfadən gör ki, bana nə bəlalər gəldi”. Və Həzrəti-Rəsul rüxsari-şərifin rüxsarinə sürüb və cəmi’i-ənbiya ittifaqla əzaya məşğul oldular. Şe’r:

Səhldir ol kim həmin Həvvadan Adəm oldu dur,
Olmadı məcmui-ətba’vü əyalından cüda.
Səhldir ol qəm ki, düşdü bəhrə Nuhun zövrəqi,
Görmədi dəryayi-xunab içrə girdabi-fəna.
Səhldir kim, yetdi İbrahimə Nəmrud atəşi,
Yetmədi bərqi-cəhansuzi-fıraqi-əqrəba.
Səhldir kim, çəkdi bidadını Fir’ onun Kəlim,
Olmadı düşmən ana bir kafiri-mö’minnüma.
Bitəkəllüf əql mizaniylə təhqiq etsələr,
Cümleyi-ənduhi-məcmui-güruhi-ənbiya.
Gəlməz ol miqdar möhnətlərcə kim səbr eyləyüb,
Çəkdi əhli-zülmdən məzlumi-dəşti-Kərbəla.

Rəvayətdir ki, ol tə’ziyə əsnasında Cəbrail Həzrəti-Rəsulun xidmətinə gəlüb ayıtdı: “Ya Rəsulullah, hökmi-Həzrəti-İzzətdir ki, rizayi-şərifin olsa, Kufə şəhrin Lut qövminin mülkünə döndərəm”. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Ey Cəbrail, bənim səbrim sayır ənbiyadan ziyadədir. Səbr edərəm, Qiyamət günü əzabi-müəbbədlə anlardan intiqam aluram”. Cəbrail ayıtdı: “Ya Rəsulullah, hökmdür ki, bu müstəhfizləri mələyikeyi-əzab atəşi-əzaba yaxalar”. Həm ol halətdə firişlələr hərəbeyi-atəşin çəküb ol cəməətə həmlə qıldılar. Əlli nəfər müstəhfizlərin qırx doquzu yanub bana növbət yetdikdə təzərrö’ etdim ki, “Əl-əman əl əman”¹. Həzrəti-Rəsul ayıtdı: “Lağəfərə’llahu ləkə”². Və mən bilirəm ki, duayi-Həzrəti-Rəsul müstəcabdır və mən məğfur olacaq degiləm”. Dədilər: “Niqab tutmağa səbəb nədir?”. Dedi: “Ol vaqiə sələbətindən ləvnim mütəğəyyir oldu”. Mübaligə ilə pərdəsin açıqda gördülər, peykəri pozulmuş. Ol bədbəxti Kə’bə təvafından mən’ edub çıxardılar. Bir saiqə peyda olub ol napakı pak yaxdı. Beyt:

¹ Aman, kömək edin!

² Tanrı səni bağışlasın!

Əsəri-zülmü sitəmdir qəzəbü qəhrə səbəb,
Zülm əhlinə düşər saiqeyi-qəhrü qəzəb.

Əksəri-əhli-təfsirdən nəqlidir ki, səhhətə yetmişdir ki, vəqieyi-Kərbəladan sonra Übeydullahi-Ziyadın ləşkərində səvarü piyada, xadimü məxdum “Ka’inə ma-kanə”¹ heç fərd asayışü hüzurla məaş etməyüb, hər biri qəbləl-mövət bir əzaba giriftar olub anınla fəvət oldu. Xalid bin Yezid Həzrəti-İmamın əmameyi-şərifin fərqu-mübarəkindən alub təsərrüf etmişdi. Dimağı müxəbbət olub, illətisevdayla zəncirlərə girüb ol qeydlə silsileyi-“Zər’uha səb’unə zira’an”² qeydinə düşdü. Və Cə’fər bin Əxzəri pirahəni-şərifin bədəni-lətifindən çıxarub almışdı və ol pirahəndə yüz yetmiş zəxmitiğü tir olub, filhal ol bədbəxt əbrəs olub illəti-bərəslə dünyadan getdi. Əsvəd bin Hənzələ şəmşirin təsərrüf etdi. Cüzama giriftar olub ol illətlə fəvət oldu. Malik bin Yəsər cövşənlərin təsərrüf etdi. Xiffəti-əql peyda qılıb, məsrü’ olub küçələrə düşdü. Aqibət tifflər daşıyla həlak oldu. “Şəhvahid”də məsturdur ki, Şimri-lə’in bir miqdar əşrəfi Həzrəti-İmamın rüxutindən çıxarub nəhb etmişdi. Bə’zisin hilyə edüb, övladına vermək da’iyəsin qıldıqda ol tila mə’dum olub, Şimr ol halətə şəkk gətirüb, zərgəri kəndü hüzurinə hazır edüb ol tilanun bə’zisin butəyə qoyduqda təmam mə’dum oldu. Rəvayətdir ki, bə’zi bədbəxtlər şahzadənin qətarindən naqələ zibh edüb tənəvül etdikdə məsəbeyi-zəhr olub təsərrüf müyəssər olmadı. Əlqissə, qitaley-i Hüseyn üqubati-üxrəvidən müqəddəm üqubati-dünyaya giriftar olmadan dünyadan getmədilər.

“Mir’atül-Cinan”da məsturdur ki, vəqieyi-Kərbəladan sonra əqrəbi-zəmanda Übeydullahi-məl’unun səri-namübarəkin qət’ edüb Kufə məscidinə gətürdilər. İmam Tirmizi, Əmmaridən nəql etmiş ki, bən hazır idim, gördüm divardan bir əf’i çıxub, Übeydullahibədbəxtin dimağı-namübarəkinə girüb, durub çıxub bir neçə növbət bu əməli edərdi. Müşahidə edənlərə mühəqqəq oldu ki, bu, müqəddimeyi-əzabdır. Və “Şəhvahid”də məsturdur ki, Mədinədə bir bədbəxt Həzrəti-İmamın qətlinə bəşarət etdi. Həm ol gecə bir avaz eşitdi ki, asimandan gəlirdi:

¹ Kim olursa, olsun!

² Boyu yetmiş arşın.

Əyyuhə'l-qatilunə cəhlən Hüseynən
Əbşiru bil-əzabi-və't-tənkil¹.

Ümid var ki, ümumi-lütfi-İlahi və şümumi-fəzli-namütənahi ol əhibbayi-sadiqülilxlas və əviddayi-qəvimül-ixtisasa qərini-hal və kəfili-hüsni-mə'al ola ki, hər mahi-Məhərrəm təcidi-matəmi-şahi-Kərbəla və təhriki-silsileyi-tə'ziyəti-şühəda qılıb, didəyi-giryən və dili-biryənla mütəvəccih-i-kəsb-i-səvabi-dünyəvi və üxrəvi olub əclər bulalar və cümleyi-səvabından bu müsibətnamə müəllifinə təsəddüq qılıb bu səvabı dəxi mövcibi-məzidi-həsənət bilə. Təmmə bi'l-xəyr və's-səadət².

MƏRSİYƏYİ-HƏZRƏTİ-İMAM HÜSEYN ƏLEYHİSSƏLAM

Mahi-Məhərrəm oldu, şəfəqdən çıxub hilal,
Qılmış əza, tutub qədi-xəm qərqi-əşki-al.
Övladi-Mustəfaya mədəd qılmamış Fərat,
Keçirməsini yerlərə anı bu infial?!
Çoxdur hekayəti-ələmi-şahi-Kərbəla,
Əlbəttə, çox hekayət olur mövcibi-mələl.
Fəhm eyləsən qəmi-şühəda şərhin etməgə,
Hər səbzə Kərbəladə çəkübdür zəbani-hal.
Təcidi-matəmi-şühəda qıldı ruzigar,
Zar ağla, ey könül, bu gün olduqca ehtimal.
Meydani-çərxi cilməgəhi-dudi-ah qıl,
Gərduni-dunə kisvəti-matəmsiyah qıl.

* * *

Mahi-Məhərrəm oldu məsərrət həramdır,
Matəm bu gün şəriətə bir ehtiramdır.
Təcidi-matəmi-şühəda nəf'siz degil,
Qəflətsərayi-dəhrdə tənbihi-ammdır.

¹ Ey cəhalətlə Hüseyni öldürənlər! Uğrayacağınız əzab və cəza sizə müjdə olsun!

² Xeyir və səadətlə tamamlandı.

Qovğayi-Kərbəla xəbərin səhl sanma kim,
Nəqsi-vəfayi-dəhrə dəlili-təmamdır.
Hər dürri-əşk kim, saçılır zikri-Al ilə,
Səyyareyi-sipehri-ülüvvi-məqamdır.
Hər məddi-ah kim çəkilür Əhli-Beyt üçün
Miftahi-babi-rövzeyi-Darüssələmdir.
Şad olmasın bu vəqiədən şad olan könül,
Bir dəm məlalü qüssədən azad olan könül.

* * *

Tədbiri-qətli-Ali-Əba qıldun, ey fələk,
Fikri-qələt, xəyali-xəta qıldun, ey fələk.
Bərqi-səhabi-hadisədən tiğlər çəküb,
Bir-bir həvaley-i-şühəda qıldun, ey fələk.
İsmət hərəmsərasinə hörmət rəva ikən,
Pamali-xəsmi-bisəru pa qıldun, ey fələk.
Səhrayi-Kərbələda olan təşnələblərə,
Rigi-rəvan seyli-bəla qıldun, ey fələk.
Təxfifi-qədri-şər'dən əndişə qılmayub,
Övladi-Mustəfaya cəfa qıldun, ey fələk.
Bir rəhm qılmadun cigəri qan olanlara.
Qürbətdə ruzigarı pərişan olanlara.

* * *

Basdıqda Kərbəlaya qədəm Şahi-Kərbəla,
Oldu nişani-tiri-sitəm Şahi-Kərbəla.
Düşmən oxuna qeyr sipər görməyüb rəva,
Yaxmışdı cana daği-ələm Şahi-Kərbəla.
Ə'da müqabilində çəkəndə səfi-sipah,
Qılmışdı məddi-ah ələm Şahi-Kərbəla.
Dudi-dili-püratəşi-əhli-nəzarədən,
Etmişdi pərdədari-hərəm Şahi-Kərbəla.
Olduqca ömrü rahəti-dil görməyüb dəmi,
Olmuş həmişə həmdəmi-qəm Şahi-Kərbəla.
Ya Şahi-Kərbəla, nə rəva bunca qəm sana.
Dərdi-dəmadəmi ələmi-dəmbədəm sana.

Ey dərpdərvəri-ələmi-Kərbəla Hüseyin!
 Vey Kərbəla bələlərinə mübtəla Hüseyin!
 Qəm parə-parə bağırını yandırdı dağ ilə,
 Ey laleyi-hədiqeyi-Ali-Əba Hüseyin!
 Tiği-cəfa ilə bədənin oldu çak-çak,
 Ey bustani-səbzeyi-tiği-cəfa, Hüseyin.
 Yaxdı vücudunu qəmi-zülmətsərayi-dəhr,
 Ey şəm'i-bəzmi-bargəhi-Kibriya, Hüseyin!
 Dövri-fələk içirdi sənə kasə-kasə qan,
 Ey təşneyi-hərərəti-bərqi-bəla Hüseyin!
 Yad et, Füzuli, Ali-Əba halın, eylə ah
 Kim, bərqi-ah ilən yaxılır xirməni-günah.

[İZHARİ-TƏVƏLLÜDİ-ƏİMMƏ VƏ QEYRİHİ RƏZİYA'LLAHU ƏNHUM]

Əgərçi izhari-silsileyi-siyadət daxili-əhvali-Kərbəla və şərhiihtilayi-ənbiya olmayub, bu nüsxədə iradi münasib degil, əmma tətəbbö'i-məzmunu—"Rövzət üş-şühədə" təriqi-icmalla təqirirənə iqtiza qılmağın, öylə ki, "Şəvahidün-nübüvvət"də məsturdur ərz olunur: "Bilmək gərək ki, əsəhhi-rəvayətdə Həzrəti-Əmirəlmö'minin Əli İbn Əbi Talibin otuz altı övladı olub, ol cümlədən on səkkiz nəfər zükür və on səkkiz nəfər ünasdır. Və bə'zi rəvayətdə on doqquz oğlan və on yeddi qızdır. Ol cümlədən altı nəfər əyyami-həyatında mütəvəffa olub, altı nəfər Kərbəlada şərbəti-şəhadət nuş etdilər. Əmma məşhur olanlar İmam Həsən və Hüseyin, Möhsin və Yəhya, Əbdullah və Məhəmməd Hənifə, Əbu Bəkr və Ömər, Osman və Əvn, Cə'fər və Əbbas. Və'llahü ə'ləm¹.

Həzrəti-İmam Həsən əleyhissəlam əkbəri-övladi-Zəhradır, ikinci İmamdır. Viladəti-şərifü Rəməzan ayının on beşinci günündə hicrətin üçüncü yilində və vəfatı Səfər ayının on toquzuncu gecəsində, hicrətdən əlli yil keçdikdə. Və müddəti-ömri-şərifləri qırx altı yil, altı

¹ Ən doğrusunu Allah bilir.

ay və on beş gün idi. On altı nəfər övladı olub, on biri zükur və ol cümlədən məşhur olan Zeyd və Hüseyin və Təlhə və İsmail və Əbdullah və Həmzə və Əbdurrəhman və Ömər və Qasımdır. Və'llahu ə'ləm.

Həzrəti-İmam Hüseyin üçüncü İmamdır. Viladəti-şərifı hicrətin dördüncü yilində və mürzi'əsi Ümmül-Fəzl idi, zövcəyi Əbbas bin Əbdülmüttəlib və övladı Əliyyə-Əkbər və Əliyyə-Övsət və Əliyyə-Əsgər və Əbdullah və Məhəmməd və Cə'fərdir. Və'llahu ə'ləm.

Həzrəti-İmam Zeynəlabdin dördüncü İmamdır. Viladəti-şərifı hicrətin otuz altı yilində vaqə' olub, vəfatı yetmiş beşinci yilindədir. Övladı on səkkiz nəfər olub, ol cümlədən övladı-zükur doqquz nəfər və övladı-ünas doqquz nəfər idi. Əmma övladı-zükurdan məşhur olan Məhəmməd Baqir və Əbdullah Bahir, Zeydi-Şəhid və Öməri-Əşrəf və Hüseyini-Əsgər və Əliyyə-Əsgər idi. Və'llahu ə'ləm.

Məhəmməd Baqir beşinci İmamdır. Künyəti Əbu Cə'fər, ləqəbi Baqir və viladəti-şərifı Mədinədə cümə günü Səfər ayının üçüncü günündə, hicrətin əlli yeddinci yilində vaqə' olub. Yeddi övladı olub, ol cümlədən məşhur olan Cə'fər və Əbdullah və İbrahim və Əlidir. Və'llahu ə'ləm.

Həzrəti-İmam Cəfəri Sadiq altıncı İmamdır və viladəti-şərifı Mədinədə düşənbə günü Rəbiül-əvvəl ayının on yeddinci günündə, hicrətdən səksən yil keçdikdə. Və əksəri-ülumi-qəribə ana mənsubdur: cıfiri-əhmər, cıfiri-əbyəz və müşəfi-Fatimə kibi və cıfricame' kibi. Və yeddi övladı [olub] İsmail və Əbdullah, Musa və İshaq, Məhəmməd və Əbbas və Əli. Və'llahu ə'ləm.

Həzrəti-İmam-Musa Kazim yeddinci İmamdır. Viladəti-şərifıyəkşənbə günü, hicrətdən yüz yigirmi yeddi yil keçdikdə Harunərrəşid həbsində vəfat etdi. Altmış nəfər övladı olub, ol cümlədən otuz yeddi ünas və yigirmi üç zükur. Məşhur olanlar Əbbas və Harun və İshaq və İsmail, Həsən və Riza və İbrahim və Murtəza və Məhəmməd və Cə'fərdir. Və'llahu ə'ləm:

Həzrəti-İmam Əli İbn Musa ər-Riza səkizinci İmamdır. Viladəti-şərifı Mədinədə pənçşənbə günü, nisfi-Rəbiül-axir, hicrətdən yüz əlli yil keçdikdə vaqə' olmuş. Və ol Həzrətin beş nəfər övladı olmuş: Məhəmməd və Həsən və Cə'fər və İbrahim və Hüseyin. Və'llahu ə'ləm. Həzrəti-İmam Məhəmməd Təqi doqzuncu İmamdır. Viladəti-şərifı cümə günü nisfi-şəhri-Rəcəb, hicrətdən yüz doqsan beş yil keçdikdə vaqə' olmuş. Mö'təsim əyyami-xilafətində zəhrlə şəhadət

buldu. İki nəfər fərzəndi-səadətməndi olmuş: Əliyyə-Hadi və Musa. Və'llahu ə'ləm.

Həzrəti-İmam Əliyyə-Nəqi onuncu İmamdır və viladəti-şərifü Mədinədə Rəcəb ayının on üçüncü günündə vaqə' olmuş. Müstənsir əyyami-xilafətində şəhid olmuş. Üç oğlu olub: Həsən və Hüseyin və Cə'fər. Və'llahu ə'ləm.

Həzrəti-İmam Həsəni-Əskəri on birinci İmamdır. Viladəti-şərifü

Mədinədə. Ol həzrətin Məhəmməd Mehdidən qeyri fərzəndi yoxdu. Və'llahu ə'ləm.

Həzrəti-İmam Məhəmməd Mehdi on ikinci İmamdır. Məzhəbi İmamıyyə müqtəzasincə və silsileyi-İmamət anda xətm olur. Və'llahu ə'ləm.

[MÜNACAT]

İlahi, bu kəməli-inayətindən şəərəfi-ixtitama müvəffəq olan nüsxe-yi-nami və nəvali-atifətündən səadəti-itmam bulan bu səhifeyigiramidə ibtidadan intihayadək ə'mali-sütudələri məsturü məzkur olan və əf'ali-həmidələri təstirü təhrir bulan ənbıyayi-üzam və övliyayi-giram və şühədayi-zəvi'lehtiramin ki, sakini-süradiqatiqürbü qəbul olmuşlar və məhrəmiyyəti-sərapərdeyi-təqərrüb bulmuşlar, məyamini-ərvahi-müqəddəsələrin və bərakəti-nüfusimütəhhərələrin ol padışahi-aləmpənaha bədrəqeyi-təriqi-hidayət qıl. Və tirazi-məhceyi-livayi-nüsrəyət ki, tüğyani-ərbabi-zələlətü bid'ət Əhli-Beytə məsdud etdigi abi-Fərat anın əyyami-ədələtində fərmani-şərifiyə dəsti-təvəssül daməni-Kərbəlaya urdu və ol zülaliKövsərmisəlin təhəssüründə həlak olanlar ki, ərvahi-şərifləri sirab etməklə çeşmeyi-iltifatı cuybari-mərhəmət yetürdi, şəhənşahi ki, əgər xameyi-səbzə övsəfi-ədlin səfheyi-gülzara təhrir etsə, övraqi-əşcara nəsimi-təzələzül güzar etməz və əgər misali-zərnigari-gül tüğrayişərifiyə müvəşşəh olsa, istimrari-hökmünə təğəllübi-xəzandan xələli-təğəyyür yetməz. Şe'r:

Ol şəhənşahi-fələkrif'ət ki, kəsb etmiş günəş
Xakbusi-asitanindən ülüvvi-iqtidar.

Ol sərəfrazi-mələksurət kim, almış asiman
Xidməti-dərgahi-qədrindən sümüvvi-e'tibar.

Yə'ni Sultani-sultannişan və qütbi-dayireyi-əmnü əman Əbulmüzəffər Sultan Süleyman bin Səlim-xan “Rəfə’əllahu [bihi’n] nəva’ibə əni’zzəmani ilə yəvmə yəqumu’l-həşri və yunsəbu’Imizan”¹ və ol xudavəndgari-səadətdəstgahin sayeyi-mərhəmətindən və ol kəmkari-mələyik-sipahin zilli-məkrəmətindən həmişə mütəmətə’ ola və həmvarə intifa’ bula. Ol sərvəri-xüceştəliqə və ol sərdari-sahibrə’yi-mülkəra ki, bu nüsxeyi-dilpəzir anın hüsni-işarətişərifiyə siməti-təhrir bulmuş və anın lütfi-ehlāmamiylə müstə’idisəadəti təstir olmuş, cəhandari ki, pirayeyi-hifzü hərasətlə hövzeyiİraqi-Ərəb rəngi-nigaristani-Çin dutmuş və kəməli-hirzü himayəti büq’eyi-Bəğdadı qeyrəti-darül-İslam etmiş. Şe’r:

Güli-gülzari-dövlətü iqbal,
Afitabi-sipehri-cahü cəlal,
Göhəri-mə’dəni-səxavü kərəm,
Zübdeyi-firqeyi-Bəni-Adəm.
Məlcə’vü mərcə’i-xəvasü əvam,
Ə’zəmə əkrəmi-izamü giram.

Yə'ni kəhfül-füqərə və sədrül-ümərə müizzirrif’əti və və’l-izzi və’l-üla Məhəmməd Paşa “həfəzəhu’llahu əmma yəxafu və yəğşa”². Əl-minnətu lillah ki, bu tərzi-mələləfzayi-qəmənduz və bu nüsxeyicangüdazi-cigərsuz əhsəni-saat və əyməni-övqatda siməti-ixtitam buldu və məsləhəti-təfhimi-əvam üçün təkəllüfəti-rəsmidən müərrə və istiarəti-bə’idə və əsca’i-qəribədən mübərrə təməm oldu. Təvəqqe’ budur ki, füzəlayi-bəlağətpişə və füsəhayi-diqqətəndişədən ki, binayi-tə’lifinə və tərhi-təsnifinə nəzəri-diqqət buraxdıqda islahixətasinə iqdāmü ehlām edələr və mühərrirü müqərririn duayla yad edüb qəbuli-üzrlə hər nöqsanın təməm edələr. Şe’r:

Hücumi-möhnəti-dövran məluli,
Giriftari-qəmi-ələm Füzuli,

¹ Allah fəlakətləri Qiyamətə qədəri onun üzərindən qaldırsın.

² Allah onu qorxduğundan və çəkdiyindən qorusun.

Degil ol ləhcəyi-göftara qadir
Kim, ola qabili-səm'i-əkabir.
Qılır cəm'iyəti-dil ləfzi-dilkəş,
Müşəvvəş söyləməz illa müşəvvəş.
Gəl ey hali-təkəllümdən xəbərdar,
Tərəhhüm qıl, təərrüz qılma, zinhar!

Xeyrə-yazsun şərrini onun kiramən katibin,
Kim dua ilə ana işbu kitabın katibin.

Nari-düzəxdən Xuda üqbada azad eyləyə,
Bu Hədiqə katibin kim xeyrilə yad eyləyə.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	4
DİBAÇƏ	25
B a b i - ə v v ə l . Bə'zi ənbiyayi-izam və rüsuli-giram surəti-əhvalların bəyan edər	33
Fəsl-i-ibtilayi-Adəm əleyhissəlam	33
Fəsl-i-ibtilayi-Nuh əleyhissəlam	41
Fəsl-i-ibtilayi-Xəlilullah	44
Fəsl-i-ibtilayi-Həzrəti-Yə'qub	51
Fəsl-i-ibtilayi-Musa	71
Fəsl-i-ibtilayi-İsa əleyhissəlam	71
Fəsl-i-ibtilayi-Əyyub	72
Fəsl-i-ibtilayi-Zəkəriyyə və Yəhya	74
İ k i n c i b a b . Həzrəti-Rəsulun Qüreyşdən çəkdiyi bəlaləri bəyan edər ..	80
Fəsl-i-şəhadəti-Übeydə	89
Fəsl-i-şəhadəti-Həmzə	90
Fəsl-i-şəhadəti-Cə'fər	97
Üçüncü bab. Fatimeyi-Zəhra vəfatın bəyan edər	100
Dördüncü bab. Fatimeyi-Zəhra vəfatın bəyan edər	120
B e ş i n c i b a b . Həzrəti-Murtəza Əli vəfatın bəyan edər	147
A l t ı n c ı b a b . İmam Həsən Həzrətləri əhvalın bəyan edər	176
Y e d d i n c i b a b . Həzrəti-Sultan Hüseyinin Mədinədən Məkkəyə təvəccöh etdiyin bəyan edər	192
S ə k k i z i n c i b a b . Müslimi-Əqilin şəhadətin bəyan edər	217
Doqquzuncu bab. Həzrəti-İmam Hüseyinin Məkkədən Kərbəlaya gəldiyin bəyan edər	241
Onuncu bab. Həzrəti-İmam Hüseyinin ləşkəri-Yezidlə müharibəsin bəyan edər və ol iki fəsldür	271
Fəsl-i-əvvəl: Şəhadəti-Hürr və bə'zi şühəda	271
İkinci fəsil: Həzrəti-Hüseyin və Əhli-Beyt şəhadətin bidirir	310
Xatimə. Muxəddərati-Əhli-Beytin Şama getdiyin bəyan edər	339
Mərsiyeyi-Həzrəti-İmam Hüseyin əleyhissəlam	374
İzhari-təvəllüdi-əimmə və qeyrihi rəziyəllahu ənhum	376
Münacat	378

**MƏHƏMMƏD FÜZULİ
ƏSƏRLƏRİ**

ALTI CİLDDƏ

VI CİLD

“ŞƏRQ-QƏRB”

BAKI-2005

Buraxılışa məsul: *Əziz Güləliyev*
Texniki redaktor: *Rövşən Ağayev*
Tərtibatçı-rəssam: *Nərgiz Əliyeva*

Kompyuter səhifələyicisi: Emil Məmmədov
Korrektor: Pərinaz Səmədova
Yığılmağa verilmişdir 20.11.2004. Çapa imzalanmışdır 04.06.2005.
Formatı 60x90 ^{1/16}. Fiziki çap vərəqi 24. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 145.

Kitab “PROMAT” mətbəəsində çap olunmuşdur.